Засновники журналу:
Подільський державний аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»
ПП «Інститут економіки, технологій і підприємництва»,
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН

Головний редактор:
Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волощук К.Б.,
д.е.н., професор

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Кулик С.М.
Смоленюк Р.П., к.е.н., доцент
Стельмащук А.М., д.е.н., проф

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Місюк М.В., д.е.н.
Пуцентейло П.Р., д.е.н.
Рудик В.К., к.е.н., доцент
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені
Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горновіч Мірослав, хаб. д.е.н., проф. (Польща)
Маркс-Бєльська Рената, хаб. д.е.н., (Польща)

Наукові редактори:
Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.
Ящук Т.С., к.с.-г.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

6'2014 (55)

Зміст

I. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства

Дзядикевич Ю.В. ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ..... 5
Смоленюк Р.П. ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ..... 14
Цвігун І.А., Брич В.Я. ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД..... 20
Лозинська І.В. ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕНСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 25
Басюркіна Н.Й. СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ БОРОШНА УКРАЇНИ..... 29
Ібатуллін М.І. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ..... 34
Полякова Ю.В. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС ТА УКРАЇНИ..... 37
Кундеус О.М. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНО-КЛАСТЕРНИХ ПРОЦЕСІВ В АПК..... 42
Бойко А.Б. ОЦІНКА РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ..... 49
Данилишин М.С. СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ..... 53
Шкіль Н.Г. МОДЕЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ БІЗНЕС – ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ 58

II. Економіка та конкурентоспроможність підприємств

Стельмащук А.М. АМОРТИЗАЦІЙНИЙ ФАКТОР У ВІДТВОРЕННІ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК..... 66
Ведерніков М.Д., Ларичева Г.В. МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ..... 72
Свиноус І.В., Підгорний А.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ..... 77
Дорофеева А.А., Самуйлов В.О. МОДЕЛЬ МАКСИМИЗАЦИИ МОТИВИРОВАННОСТИ ПЕРСОНАЛА ПРИ ПЛАНИРОВАНИИ И ОРГАНИЗАЦИИ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ РАБОТ НА ПРЕДПРИЯТИИ..... 82
Палант О.Ю. СИСТЕМНА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОБОТИ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ..... 87
Нагара М.Б. ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ: СИСТЕМНИЙ АСПЕКТ..... 93
Ільїн В.Ю., Заруцький І.Д., Клименчукова Н.С. ОЦІНКА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА..... 98
Полозова Т.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ "ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА"..... 103
Чайківський І.А. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 108
Гришко О.А. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ «УКРЗАЛІЗНИЦІ»..... 114
Дьомкіна О.В. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКІВ ПРИ ІНВЕСТИЦІЯХ У РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА..... 120
Мосін О.О. УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ЕНДОГЕННОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА..... 125
Панас Я.В. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗДАТНОСТІ РЕАЛІЗОВУВАТИ ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТРОЛІНГУ..... 129
Бойко О.Б. ЧИННИКИ АКТИВІЗАЦІЇ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 134
Бутило Р.І. ГОДІВЛЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ В ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА..... 141

III. Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування

Кужель В.В., Манзій О.П. АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 146
Стеценко В.В. ЗОВНІШНЯ РЕКЛАМА ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЙ МІСТА 155

Редактор:
Довгань О.М.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 4 від 27.11.2014 р.

Виходить щомісячно

Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 11715-586Р
від 08.08.2006 р.

Перереєстровано:
Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 19945-9745ПР
від 28.05.2013 р.

Затверджено:
Постановою Президії ВАК України від 14 червня 2007 р. №1-05/6 як наукове фахове видання України (економічні науки)

Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як наукове фахове видання України (економічні науки)

ISSN 2309-1533
ISSN 2310-4864 (ел. вар.)

Журнал «Інноваційна економіка» в наукометричних базах:
РИНЦ –
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859
INDEX COPERNICUS –
http://journals.indexcopernicus.com/+,p12420,3.html

Підписано до друку
16.12.2014 р.

Формат 70х108/16.
Папір офсетний.
Друк офсетний.
Ум. друк арк. 30,0

Тираж 300 прим.

Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, 46000

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції.

Передрук дозволяється лише зі згоди автора.

Ільченко Л.Б., Вечірко О.Г. СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ…… 159

Горлачук О.А. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В РЕГІОНІ…….. 163

Попова М.М. ВИНОГРАДНО-ВИНОРОБНИЙ КЛАСТЕР ЯК ПРОГРЕСИВНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ В ХЕРСОНСЬКОМУ РЕГІОНІ…… 168

IV. Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища

Циганенко Г.В., Кобзар С.К. МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ…… 175

Хижнякова Н.О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТІВ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНІ…….. 180

V. Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика

Воронкова А.Е., Бабенко М.К. СТРАТЕГІЧНА КАСТОМІЗАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА …… 186

Мазур Н.О. ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ РОБІТНИКІВ НА ОСНОВІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СИСТЕМ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ…….. 193

VI. Маркетинг і ринкові відносини

Басанцов І.В., Захаркін О.О. ОБҐРУНТУВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІННОВАЦІЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ПІДХОДУ…… 199

Матвєєв В.В., Непоп А.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГУ В РАКУРСІ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ…….. 206

Бутов А.М. ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ …….. 211

Лялюк А.М., Остромухова Н.С. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПОВЕДІНКУ ПОКУПЦІВ КУХОННОГО ПРИЛАДДЯ…….. 216

Панченко М.О., Бровкова О.Г. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ…….. 224

Нянько В.М. ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ…. 228

Стефанишин Л.С. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РУХУ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ЦИКЛІ ПІДПРИЄМСТВА…… 232

Фроленко О.М. МАРКЕТИНГОВА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА 238

Чумак Р.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО – ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ…….. 244

Тимчак В.С. ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «ІННОВАЦІЯ» У КОРМОВИРОБНИЦТВІ…… 249

Прудніков Ю.В. ЛОКАЛЬНІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ. 255

VII. Фінансово-кредитна і грошова політика

Вініченко І.І., Трусова Н.В. ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА…….. 262

Болгар Т.М. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ БОРГІВ У СУЧАСНІЙ БАНКІВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ…….. 269

Волощук В.Р. МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ…… 274

Юрків М.Т. УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ В УКРАЇНІ: КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ, ЯК ОСНОВА ЗДОРОВОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ…….. 280

Пучко А.О. ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ДОСВІДУ НІМЕЧЧИНИ…….. 285

VIII. Статистика, облік, аналіз та аудит

Потриваєва Н.В., Жорняк М.І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ…….. 289

Волошан І.Г. ОБЛІК СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ РЕЗЕРВУ НА ОНОВЛЕННЯ, МОДЕРНІЗАЦІЮ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА…… 293

Лега О.В. ДОХОДИ ДІЯЛЬНОСТІ: ОБЛІК ТА ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ В КОНТЕКСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗМІН…….. 297

Довбуш А.В. СТРАТЕГІЧНИЙ ОБЛІК: СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ…… 304

Очеретько Л.М., Кулик Н.М. СПРОЩЕННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ…… 308

Іващенко І.М. ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ЗМЕНШЕННЯ КОРИСНОСТІ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ…….. 313

IX. Інформаційні технології та економічна безпека

Бріль М.С., Мащенко М.А. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ…….. 318

РЕФЕРАТИ. …… 325

АВТОРИ НОМЕРА…… 392

Founders of the journal:
Podolskyi State Agrarian and Technical University
Private Institution of Higher Education "Khmelnytskyi economical University"
Private enterprise "Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship"
Ternopil State Agricultural Experimental Station of the Institute of Feeds Research and Agriculture of Podillia of NAAS

Chief editor:
Stelmashchuk A.M., Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
Voloschuk K.B., Dr.econ.sc., prof.

Executive Secretary:
Pecheniuk A.V., Candidate of Economic Sciences, associate professor

Editorial Council
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Kulyk S.M.
Smoleniuk R.P., Cand.econ.sc., assoc. prof.
Stelmashchuk A.M., Dr.econ.sc., prof.

Editorial Board:
Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
Mazur N.A., Dr.econ.sc.
Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Misiuk M.V., Dr.econ.sc.
Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc.
Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof., corresponding member of NAAS
Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:
Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Parmakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Shmarlovska G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
Gornowicz Miroslaw, Dr. hab., prof. UWM (Poland)
Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:
Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Korzhenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Petrushenko O.O., Cand. Sci. (Philological) Assoc. Prof.
Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
Yashchuk T.S., Cand. Sc. (Agricultural), senior research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

6'2014 (55)

Contents

I. Economy and innovative development of the national economy

Dziadykevych Yu.V. ENERGY SECURITY OF UKRAINE AND ITS COMPONENTS..... 5
Smoleniuk R.P. THE TRANSFORMATION OF AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY ON PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT..... 14
Tsvigun I.A., Brych V.Ya. DEMOGRAPHIC SECURITY RESEARCH: INSTITUTIONAL APPROACH..... 20
Lozynska I.V. THE TECHNOLOGICAL FEATURES OF EFFECTIVE PRODUCTION MEAT AND DAIRY PRODUCTS THROUGH THE INTRODUCTION OF INTENSIVE TECHNOLOGIES..... 25
Basyurkina N.J. MODERN TRANSFORMATIONS OF FLOUR MARKET IN UKRAINE..... 29
Ibatullin M.I. THE CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE..... 34
Poliakova J.V. COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF INNOVATION ACTIVITY IN THE EU AND UKRAINE..... 37
Kundeus O.M. FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION AND CLUSTER PROCESSES IN THE AIC..... 42
Boyko A.B. EVALUATION OF TELECOMMUNICATION SERVICES MARKET IN UKRAINE AND ITS MAIN AREAS FOR FURTHER DEVELOPMENT..... 49
Danylyshyn M.S. STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE SUGAR BEET PRODUCTION IN UKRAINE..... 53
Shkil N.H. MODELLING OF INTERNATIONAL BUSINESS PROCESSES IN UKRAINE..... 58

II. Economy and competitiveness of the enterprises

Stelmashchuk A.M. DEPRECIATION FACTOR IN THE REPRODUCTION OF FIXED ASSETS OF PROCESSING ENTERPRISES OF AIC 66
Vedernikov M.D., Larycheva H.V. METHODS OF THE PERSONNEL TRAINING ORGANIZATION IN THE CONDITIONS OF THE ENTERPRISES FIXED ASSETS COMPELLED MOVEMENT..... 72
Svynous I.V., Pidhornyi A.V. CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF PRODUCTION OF PIG BREEDING AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE..... 77
Dorofeyeva A.A., Samuylov V.O. THE MODEL OF MAXIMIZATION MOTIVATION OF STAFF IN PLANNING AND ORGANIZATION OF THE WORK DISTRIBUTION AT THE ENTERPRISE..... 82
Palant O.Yu. SYSTEM EFFECTIVENESS OF THE OPERATION OF URBAN ELECTRIC TRANSPORT..... 87
Nahara M.B. STRATEGIC MANAGEMENT PECULIARITIES IN TOURISM COMPANIES: SYSTEM ASPECT..... 93
Ilin V.Iu., Zarutskyi I.D., Klymenchukova N.S. EVALUATION OF COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE TAKING INTO ACCOUNT INFLUENCE OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT..... 98
Polozova T.V. INVESTIGATION OF THE DEFINITION OF THE CONCEPT "INNOVATIVE AND INVESTMENT CAPACITY OF THE ENTERPRISE"..... 103
Chaikivskyi I.A. MECHANISMS TO ENSURE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES..... 108
Hryshko O.A. ANALYSIS OF THE PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS AT THE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF "UKRAINIAN RAILWAY"..... 114
Domkina O.V. ESSENCE OF AND PECULIARITIES OF RISKS OF INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF THE HUMAN CAPITAL OF A FIRM..... 120
Mosin O.O. THE WAYS OF MANAGING THE MACHINE-BUILDING ENTERPRISE ENDOGENOUS INNOVATIVE POTENTIAL REALIZATION..... 125
Panas Ya.V. CONCEPTUAL APPROACH TO THE EVALUATION OF THE ABILITY TO REALIZE INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES IN CONTROLLING..... 129
Boiko O.B. FACTORS FOR INTENSIFICATION OF PURPOSEFUL INNOVATION ACTIVITY AT MACHINE BUILDING ENTERPRISES..... 134
Butylo R.I. FEEDING AS A KEY ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ELEMENT OF MILK PRODUCTION TECHNOLOGY..... 141

III. The economic policy of regional development and local government

Kuzhel V.V., Manziy O.P. ANALYSIS OF THE POTENTIAL OF CLUSTERING IN THE AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF CHERKASY REGION 146

Editor:
Dovhan O.M.

The collection is recommended to the type by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 4 from 27.11.2014

Periodicity - once a month

Licence of government registration of printed mass media
КВ № 11715-586Р
from 08.08.2006

Re-registered:
Licence of government registration of printed mass media
КВ № 19945-9745ПР
from 28.05.2013

Approved:
as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007)

as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010)

ISSN 2309-1533 (Print)
ISSN 2310-4864 (Online)

The journal "Innovative economy" is included in the international scientometric databases:
RYNTS –
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859
INDEX COPERNICUS –
http://journals.indexcopernicus.com/+,p12420,3.html

Signed for printing
16.12.2014

Format 70x108/16. Offset paper.
Printing is offset.
Con. print pages 30,0

Circulation is 300 copies.

It has been printed from ready slides in SMP «TYPE»
str. Chernivetska, 44,
Ternopil, 46000

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others.

Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors.

Reprinting is permitted only with the consent of the author.

Stetsenko V.V. OUTDOOR ADVERTISING AS A MODERN WAY OF COMMUNICATIONS OF THE CITY..... 155

Il'chenko L.B., Vechirko O.G. MODERN DEVELOPMENT OF OIL AND FAT INDUSTRY OF VINNYTSIA REGION..... 159

Horlachuk O.A. THE MAIN ASPECTS OF FORMATION EXPENSES AND THE COST OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE REGION..... 163

Popova M.M. VITICULTURE AND WINE-MAKING CLUSTER AS A PROGRESSIVE MODEL OF INTEGRATED COMMUNITY – THEORETICAL FOUNDATIONS AND PERSPECTIVES OF CREATION IN KHERSON REGION..... 168

IV. Environmental economics and ecologization of the environment

Tsyhanenko H.V., Kobzar S.K. THE METHODICAL APPROACH TO THE ASSESSMENT OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AT THE ENTERPRISES OF FORESTRY SECTOR 175

Khyzhnyakova N.O. THE GENERAL CHARACTERISTICS OF OBJECTS OF ECOLOGICALLY ORIENTED MANAGERIAL INFLUENCE IN UKRAINE..... 180

V. Demography, population employment and social - economic policy

Voronkova A.E., Babenko M.K. STRATEGIC CUSTOMIZATION OF WORKERS AS BACKGROUND FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE 186

Mazur N.O. INCREASING LABOR PRODUCTIVITY OF WORKERS ON THE BASIS OF DIVERSIFICATION OF WAGE SYSTEMS..... 193

VI. Marketing and market relations

Basantsov I.V., Zakharkin O.O. SUBSTANTIATION OF THE INTERCONNECTION OF THE INNOVATIONS AND RESULTS OF THE ENTERPRISE ACTIVITY IN THE CONTEXT OF THE VALUE-ORIENTED APPROACH TO THE MANAGEMENT 199

Matveev V.V., Nepop A.V. THEORETICAL ASPECTS OF MARKETING IN THE ACTIVITY OF AIR TRANSPORT ENTERPRISES..... 206

Butov A.M. FORMATION OF AN EFFECTIVE SYSTEM FOR LOGISTICS MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE..... 211

Lyalyuk A.M., Ostromukhova N.S. RESEARCH OF INFLUENCE OF MARKETING POLICY ON BEHAVIOUR OF KITCHENWARE BUYERS..... 216

Panchenko M.O., Brovkova O.G. METHODOLOGY FOR IMPLEMENTATION QUALITY MANAGEMENT SYSTEM AT THE ENTERPRISE..... 224

Nianko V.M. INNOVATIVE MARKETING AT THE ENTERPRISES OF UKRAINE.... 228

Stefanyshyn L.S. METHODOLOGICAL ASPECTS OF MOTION ESTIMATION MATERIAL RESOURCES IN THE MANAGEMENT CYCLE OF THE ENTERPRISE.... 232

Frolenko O.M. MARKETING INFORMATION SYSTEM AS A TOOL FOR THE IMPLEMENTATION OF THE STRATEGIC POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES..... 238

Chumak R.M. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ACTIVITY IN UKRAINE..... 244

Tymchak V.S. THE FEATURES OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE CONTENT OF THE CATEGORY "INNOVATION" IN FODDER PRODUCTION..... 249

Prudnikov Yu.V. LOCAL MARKETS FOR AGRICULTURAL PRODUCTS..... 255

VII. Financial–credit and monetary policy

Vinichenko I.I., Trusova N.V. FORMATION AND USAGE OF FINANCIAL POTENTIAL IN FARMING 262

Bolgar T.M. RESTRUCTURING OF PROBLEM DEBTS IN THE MODERN BANK PRACTICE OF UKRAINE..... 269

Voloshchuk V.R. MODELING OF RISKS CREDIT AND INVESTMENT ACTIVITI OF BANKS..... 274

Yurkiv M.T. MANAGING PROBLEM LOANS IN THE BANKS OF UKRAINE: CREDIT PORTFOLIO AS A BASIS FOR HEALTHY FUNCTIONING OF THE FINANCIAL SYSTEM OF THE COUNTRY..... 280

Puchko A.O. FINANCING OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN ECONOMY USING GERMAN EXPERIENCE..... 285

VIII. Statistics, accounting, analysis and audit

Potrivayeva N.V., Zhorniak M.I. THEORETICAL ASPECTS FOR DETERMINING RECEIVABLES AT THE ENTERPRISE 289

Voloshan I.G. ACCOUNTING OF CREATING AND USING RESERVE FOR UPDATE, UPGRADE OF FIXED ASSETS ON THE ENTERPRISE..... 293

Leha O.V. REVENUES OF ACTIVITY: ACCOUNTING AND REFLECTION IN THE REPORTING IN THE CONTEXT OF LEGAL AND REGULATORY CHANGES..... 297

Dovbush A.V. STRATEGIC ACCOUNTING: ESSENCE AND CONCEPTS..... 304

Ocheretko L.M., Kulik N.M. SIMPLIFICATION OF ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPORT OF PROFITS TAXATION UNDER THE CONCEPT OF REFORMING THE TAX SYSTEM OF UKRAINE..... 308

Ivashchenko I.M. DETERMINING THE SIGNS OF FIXED ASSETS IMPAIRMENT. 313

IX. Information technology and economic security

Bril M.S., Mashchenko M.A. ECONOMIC SECURITY OF THE REGIONS AND ITS ROLE IN THE ENSURING OF NATIONAL SECURITY..... 318

ABSTRACTS 325

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS..... 392

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 658:620.9

Дзядикевич Ю.В.,
д.т.н., професор, професор кафедри економіки та менеджменту природокористування
Тернопільський національний економічний університет

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ

Dziadykevych Yu.V.,
dr.sc.(techn.), professor, professor of economics and management department of natural resources
Ternopil National Economic University

ENERGY SECURITY OF UKRAINE AND ITS COMPONENTS

Постановка проблеми. Економічний ріст промислово розвинених країн залежить від розвитку енергетичного та транспортного комплексів. Від гарантованого забезпечення суспільних потреб в енергетичних ресурсах залежить функціонування усіх елементів життєзабезпечення країни. Саме тому енергетична безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки України. З огляду на це, дослідження складових, які впливають на енергетичну безпеку країни, є дуже актуальним завданням.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій*.** Проблемі вивчення чинників, які впливають на енергетичну безпеку, присвячені роботи В. Євтушевського [1], А. Пабата [2], В. Лойка [3], В. Гейця і А. Мазаракі [4], А. Шевцова [5], С. Єрмілова [6], В. Федорової [7], О. Воловича [8], І. Коссе [9] та ін. Однак у роботах висвітлені лише окремі аспекти, що впливають на енергетичну безпеку. Це зумовлює необхідність більш глибокого дослідження основних складових, які забезпечують вирішення проблем енергетичної безпеки України.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз стану енергетичної безпеки України, виявлення її складових і окреслення шляхів, які гарантували б стійкий розвиток економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Енергетична безпека є важливою складовою економічної безпеки України. На сьогоднішній день відсутній єдиний підхід до визначення поняття «енергетична безпека». Аналізуючи різні літературні джерела [1-4; 10; 11], в яких приводяться визначення терміну «енергетична безпека», можна зробити висновок, що **енергетична безпека** – це спроможність держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтоване енергозабезпечення економіки й населення, а також формування та здійснення державної політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього та внутрішнього тиску в сучасних і прогнозованих умовах.

Енергетика увійшла в усі сфери економічної діяльності країни та забезпечує безпеку розвитку сучасного суспільства. Вона відрізняється від інших галузей національного господарства України такими особливостями, а саме:

- технологічними, що зумовлені фізичною суттю процесів виробництва, розподілу та споживання енергії;
- внутрішньогалузевими, які охоплюють високу капіталоємність енергетичних об'єктів, із тривалими термінами їх спорудження та експлуатації;
- широким використанням енергії у всіх галузях національного господарства країни;
- істотним впливом на довкілля.

Основними складовими енергетичної безпеки є: економічна, політико-економічна, екологічна та соціальна.

Економічна складова свідчить про рівень забезпечення паливом і енергією галузей національного господарства країни та населення. Це залежить від надійності та якості постачання, ефективності енерговиробництва та енерговикористання.

Політико-економічна складова – це відносний ступінь незалежності держави, що пов'язаний із діяльністю паливно-енергетичного комплексу. Головними чинниками, які впливають на узагальнений показник енергетичної незалежності є: частка імпорту енергоносіїв, монопольний імпорт, ступінь диверсифікації за джерелами та типами паливно - енергетичних ресурсів, які постачаються і споживаються в країні, та наявність транзитних потоків і ін.

Екологічна складова – характеризує рівень забруднення довкілля об'єктами енерговиробництва та транспортування енергоносіїв і можливість відшкодування нанесених еколого-економічних збитків навколишньому середовищу.

Соціальна складова – характеризує соціальну напругу в країні, яка пов'язана з енергозабезпеченням населення (цінові показники на паливно-енергетичні ресурси).

Найважливішим завданням енергетичної безпеки є забезпечення енергетичної незалежності країни. Стратегічними цілями розвитку енергетики є:

- забезпечення в необхідній кількості енергоресурсами потреб галузей національного господарства і населення;
- збільшення частки споживання первинних енергоресурсів власного видобутку;
- надійне функціонування галузей і підприємств паливно-енергетичного комплексу;
- зменшення шкідливого впливу на довкілля об'єктів паливно-енергетичного комплексу;
- державна гарантія забезпечення соціального захисту галузей паливно-енергетичного комплексу.

Основними проблемами формування та розвитку енергетичної безпеки України на сьогоднішній день [12] є:

- недосконалість законодавства, внаслідок чого не забезпечується ефективне регулювання системи відносин паливно-енергетичного комплексу, а також є випадки втрати важелів впливу держави на ситуацію в енергетичній галузі;
- постійне адміністрування урядом паливно-енергетичного комплексу, що призводить до ручного керування грошовими потоками;
- погіршення фінансового стану підприємств паливно-енергетичного комплексу, внаслідок надмірного фінансового тиску, податкової системи та безоплатне споживання паливно-енергетичних ресурсів;
- повільне впровадження енергозберігаючих технологій;
- високий рівень зносу (більше 60%) основних виробничих засобів підприємств паливно-енергетичного комплексу;
- постійний ріст вартості електроенергії у зв'язку із зростанням ціни на газ, внаслідок чого собівартість виробленої продукції зростає;
- порушення екологічних стандартів внаслідок невиконання робіт, які пов'язані з безпекою роботи електростанцій;
- високий рівень монополізації постачання імпортних енергоносіїв;
- залежність від імпорту значної частини виробничого устаткування, матеріалів і послуг для галузей паливно-енергетичного комплексу;
- надмірна енергоємність ВВП.

Усунення диспропорцій і проблем у паливно-енергетичному комплексі країни вимагає розробки виваженої та ефективної політики щодо забезпечення енергетичної безпеки, яка повинна охоплювати:

- розробку та реалізацію прозорої та дієвої нормативно- правової бази функціонування всіх галузей енергетики, яка передбачає регулювання, координацію та контроль за діяльністю державних енергетичних систем, атомної енергетики та природних монополій;
- гарантію і контроль з боку державних органів виконавчої влади та місцевих органів самоуправління щодо надійного енергозабезпечення всіх галузей економіки та населення в повному обсязі;
- створення економічних умов для забезпечення поставок енергоресурсів на внутрішні та зовнішні ринки;
- ефективне управління стратегічними запасами енергетичних ресурсів;
- реалізація інвестиційної політики в національній енергетиці;
- встановлення технічних регламентів і розробка стандартів і нормативів безпеки та ефективності роботи енергетичних об'єктів і установок, а також розроблення механізму державного нагляду за їх дотриманням [1-3; 6; 7].

Таким чином, нездатність паливно-енергетичного комплексу задовольнити потреби галузей національного господарства і населення країни в енергоносіях, борги за спожиті паливно-енергетичні ресурси та подальше нагромадження проблем в енергетичній сфері можуть підірвати основи енергетичної безпеки та погіршити соціальну стабільність в Україні. Незважаючи на те, Україна має можливість досягнути високого рівня енергетичної безпеки. Для цього необхідно здійснювати системні та скоординовані дії на всіх рівнях влади в рамках виваженої державної енергетичної політики, а проведення енергозберігаючих заходів повинно бути пріоритетним державним завданням [1].

Ураховуючи складну ситуацію у сфері енергетичної безпеки країни, важливе значення має процес удосконалення державного регулювання енергетики України як однієї з основних складових національної економіки [13; 14]. Державне регулювання ототожнюється з державним управлінням, яке має регулятивний характер, що виявляється у наявності функції регулювання, яка наповнена організаційним змістом. Державне регулювання передбачає декілька варіантів майбутньої діяльності керованих об'єктів, при цьому створюється можливість їх ефективної діяльності [4].

На підставі аналізу співвідношення виконавчої влади, державного управління та адміністративного права можна зробити висновок, що система державного регулювання не зменшує ролі виконавчої влади в державному управлінні, оскільки державне управління та державне регулювання мають єдину мету, то принципової різниці між ними немає. Державне регулювання має забезпечувати бажаний для суспільства кінцевий результат реалізації його потреб та інтересів. Якщо цього не відбувається, то формат державного регулювання необхідно замінити на повноцінне виконання функцій державного управління.

Державне регулювання спрямоване на:

- задоволення суспільних і державних потреб та інтересів;
- організацію спільної діяльності та праці людей;
- реалізації положень Конституції України, законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів;
- здійснення основних завдань держави, які направлені на захист інтересів усього суспільства, забезпечення громадського блага, підтримання порядку та виконання інших загально соціальних завдань.

Державне регулювання здійснюється з подвійною метою, а саме:

- сприяння захисту, здійсненню та відновленню суспільних і державних інтересів;
- організація й упорядкування системи соціальних відносин.

Необхідно зазначити, що питанню вдосконалення державного регулювання в енергетичній сфері на сьогодні приділяється ще мало уваги, що негативно впливає на процес забезпечення енергетичної безпеки України.

У ринкових умовах господарювання державне регулювання енергетики є системою типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру. Державне регулювання енергетики, як важливої складової енергетичної безпеки України, здійснюється незалежними державними органами у межах діючого законодавства на суспільні відносини, що виникають під час задоволення енергетичних інтересів між будь – якими суб'єктами у державі.

Удосконалення державного регулювання може відбуватися двома основними напрямами. Перший – це покращення організаційної структури та функціонального наповнення органу державного регулювання енергетики. Другий - удосконалення нормативно-правової бази державного регулювання енергетики. Ці напрями дозволяють збалансувати інтереси виробників і постачальників паливно-енергетичних ресурсів, їх споживачів і держави [4; 15].

Державне регулювання в енергетичній галузі потребує вдосконалення у кожній із складових паливно-енергетичного комплексу, зокрема: електроенергетиці, ядерній енергетиці, нафтогазовій галузі, вугільній промисловості, теплоенергетиці, відновлювальних та нетрадиційних джерелах енергії. У кожній із цих складових державне регулювання має своє значення та методи і цілі впливу.

Яскравим прикладом удосконалення державного регулювання енергетики є введення в дію Указом Президента України «Концепції вдосконалення державного регулювання природних монополій». Під природними монополіями прийнято розуміти «стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з суттєвим зменшенням витрат виробництва на одиницю товару із ростом обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), оскільки попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на дані товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги)» [4].

Концепція спрямована на забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, вона не допускає зловживання монопольним становищем на ринку та неправомірне обмеження конкуренції, та недобросовісну конкуренцію. Концепція визначає проблеми та шляхи їх вирішення у сфері природних монополій, а це стосується й енергетики, оскільки більшість її складових є природними монополіями. Необхідно зазначити, що положення, викладені в Концепції, вирішують проблеми державного регулювання енергетики лише частково, а це погіршує стан енергетичної безпеки України.

З огляду на це, необхідно на державному рівні розробити та схвалити Концепцію вдосконалення державного регулювання енергетики, в якій буде деталізовано проблеми державного регулювання та запропоновано шляхи їх поетапного розв'язання. Це створить умови для ефективного забезпечення енергетичної безпеки України та зміцнить її суверенітет.

Концепція вдосконалення державного регулювання енергетики повинна охоплювати такі положення:

- перелік проблем, які існують у сфері державного регулювання енергетики;
- поетапний аналіз кожної проблеми з метою виявлення ступеня важливості та встановлення черговості їх вирішення;
- розробку та обґрунтування пропозицій щодо вирішення проблем у сфері державного регулювання енергетики;
- розмежування завдань із вирішення основних проблем між різними гілками влади;
- необхідно визначитися із системою державних органів, які будуть здійснювати державне управління в енергетиці та державне регулювання енергетики;
- очікувані результати від впровадження розроблених пропозицій щодо вдосконалення державного регулювання енергетики;
- фінансування впровадження запропонованої концепції державного регулювання енергетики.

Запропонована концепція повинна стати основою послідовного та системного вдосконалення державного регулювання енергетики України та водночас важливою ланкою у процесі забезпечення енергетичної безпеки країни.

Політика зменшення зовнішньої залежності ґрунтується на забезпеченні надійного імпорту енергоносіїв за доступними цінами та на довгостроковій основі. Для цього Євросоюз передбачає використовувати свій політичний і економічний вплив на країни постачальники та транзитери, укладаючи угоди про взаємовигідну експлуатацію енергоресурсів на основі забезпечення стійких цін, прозорості ринку та захисту довкілля [16]. Фундаментальне значення мають шляхи транспортування енергоносіїв. У цьому випадку Україна має переваги і може уміло використати своє вигідне геополітичне положення. Головним напрямом зменшення енергетичної залежності країн ЄС залишається диверсифікація джерел і шляхів постачання енергоносіїв. Поширення європейських енергетичних стандартів на українське законодавство дозволяє значно підвищити опір України до спроби політизувати міждержавні відношення у сфері енергетики, а вступ до загальноєвропейського ринку дозволить зменшити непрозорість газового ринку.

Україна підписала та ратифікувала Енергетичну Хартію [17]. Це дозволяє нашій країні мати доступ до відкритих енергетичних ринків країн ЄС, а також можливість вирішувати сучасні та перспективні питання енергозабезпечення.

Основними напрямами енергетичної політики України, які узгоджені з енергетичною політикою ЄС, повинні бути:

- впровадження економічно обґрунтованих енергетичних потреб із максимальним зниженням енергоємності національного продукту;
- забезпечення високого рівня безпеки та екологічної прийнятності енергетичних виробництв;
- підвищення ефективності виробництва, передачі й розподілу електричної та теплової енергії, енергозбереження в усіх галузях національного господарства;
- зменшення рівня залежності української економіки від імпорту енергоресурсів;
- оптимізація структури енергетичних балансів і збільшення частки поновлювальних джерел енергії в загальному енергоспоживанні;
- модернізація енергетичного виробництва з метою забезпечення його конкурентоспроможності;
- забезпечення енергетичної безпеки України [18].

До основних чинників, які гальмують процес створення засад для європейської інтеграції України, можна віднести: недостатній рівень економічного розвитку, нерозвиненість базових інститутів економіки та повільні темпи реформ, а також недосконалість, непрозорість і нестабільність господарського законодавства, що породжує високий рівень корупції, вади податкової політики, тарифні обмеження у торгівлі з країнами ЄС, проблеми боргових зобов'язань та із захистом інтелектуальної власності. Крім того, спостерігається бюрократичне втручання в економічні процеси, що призводить до зменшення іноземних інвестицій.

У сфері електроенергетики Україна має розвинений енергетичний комплекс із виробництва та постачання електроенергії, який входить в об'єднану енергетичну систему України. Енергетична система має значні потужності, що використовуються для забезпечення власних потреб і експорту надлишку електроенергії, а також зв'язана з енергосистемами країн Центральної та Південної Європи. Функціонує оптовий ринок електроенергії з механізмами економічного регулювання. Спостерігається тенденція зростання експорту української електроенергії до країн ЄС [19].

У нафтогазовій галузі Україна має розвинуту мережу магістральних трубопроводів із підземними сховищами газу. Це може бути використано для транзиту нафти і природного газу з Каспійського регіону та Центральної Азії до країн ЄС. Україна має також досить потужну нафтопереробну промисловість. Розвідані запаси природного газу та нафти у майбутньому здатні збільшити частку власного палива в енергетичному балансі країни, а це відповідає принципам Енергетичної Хартії Євросоюзу, оскільки зменшує залежність країни від імпорту енергоносіїв .

Україна та Європейський союз зацікавлені шукати альтернативні джерела енергоресурсів, приймаючи до уваги те, що частка імпортованих російських вуглеводнів до країн Євросоюзу поступово знижується. З огляду на це, є цікавою співпраця з Туркменістаном, Казахстаном і Азербайджаном із метою використання газотранспортної інфраструктури для реалізації нових проектів. Наша країна зацікавлена в розширенні маршрутів постачання енергоресурсів власною територією. Це стосується газогону **«Білий потік»**, який має забезпечити постачання газу з центральноазійського регіону через Каспійське море, Південний Кавказ, Чорне море, а далі Україною до країн Європи. Він є альтернативою російському проекту **«Південний потік»,** реалізація якого дозволить постачати газ із азійського регіону та уникнути можливого шантажу з боку Росії або Туреччини [8].

Перспективним напрямком співпраці у нафтовій сфері є продовження робіт для введення в дію нафтогону **«Одеса – Броди»** та використання його для транспортування нафти з Каспійського регіону до країн Центральної та Східної Європи [9]. Важливим також є співробітництво з країнами ЄС щодо дослідження шельфу північно-західної частини Чорного моря, в якому, за попередніми оцінками, є значні поклади нафти та газового конденсату. В цій сфері Україна може співпрацювати з такими країнами Євросоюзу, як Румунія і Болгарія [20]. Приймаючи до уваги сучасні інтеграційні процеси нашої країни, необхідно об'єднувати зусилля з іншими державами. При цьому повинні бути використані такі форми співробітництва, як участь у розробці та експлуатації перспективних родовищ і розподіл видобутку, а також спільна розробка та експлуатація власних ресурсів за умов їх інвестування та взаємовигоди. Головним механізмом, який повинен запобігати ймовірному зростанню собівартості власного видобутку енергоносіїв, буде технологічне переозброєння галузі шляхом впровадження інновацій.

Головним важелем у відстоюванні власних інтересів України повинен бути її енерготранзитний потенціал. Такий підхід у вирішенні складної проблеми дозволить доповнити диверсифікацію механізмами керування зовнішньою енергетичною залежністю. Важливою умовою реалізації в Україні цих можливостей повинна бути висока надійність і ефективність транзиту, якість транспортних послуг і обов'язковість виконання договірних зобов'язань. Проведення гнучкої та прозорої, передбачуваної тарифної політики та пошук шляхів збільшення обсягів транзиту забезпечить максимальне використання існуючих транспортних магістралей і наповнення нових побудованих трубопроводів.

Головними заходами забезпечення внутрішньої енергетичної незалежності повинні бути:

- запобігання створенню неконтрольованих монополій на внутрішніх ринках енергоносіїв;
- створення рівних конкурентних умов діяльності;
- створення державних стратегічних запасів головних енергоносіїв;
- створення сучасної нормативно-законодавчої бази;
- виключення крадіжок і зловживань на підприємствах.

Внутрішня політика енергозбереження в країнах ЄС ґрунтується на максимально можливому збільшенні власного видобутку та генерації з врахуванням диверсифікації внутрішніх джерел постачання та збільшенні резервів.

Політика управління попитом також визначається необхідністю забезпечити енергетичну безпеку. Крім ринкових механізмів, потрібно використати механізми регулювання на державному рівні та на рівні Євросоюзу. Ціни на енергію повинні відображати реальні витрати та стимулювати енергозбереження. Податкова політика також повинна сприяти ощадливому використанню енергоресурсів.

Проблема підвищення енергоефективності стосується економічної, політичної та суспільної діяльності, тому досягнення вагомих результатів є складним завданням. Створення стійкої системи енергозбереження та цілі енергетичної безпеки країн Євросоюзу потребують узгодження дій в усіх напрямах, включаючи доведення до свідомості суспільства пріоритетності енергозбереження.

Пріоритетним має стати комплекс заходів щодо приведення цін у відповідність до рівня покриття витрат і залучення необхідних інвестицій. Це вимагає відповідних змін до законодавства та нормативної бази, що дозволить інтегрувати ринки природного газу з різною ціновою політикою (для населення, теплокомуненерго, промисловості) та встановити єдину внутрішню ціну. Це відповідає європейській практиці. Такі зміни будуть сприяти утвердженню прозорого та конкурентного ціноутворення, а це призведе до ощадливого й ефективного використання енергії.

Україні необхідно переконувати постачальників енергоресурсів і споживачів (країни ЄС) у тому, що транзит нафти і газу через її територію є надійним і економічно вигідним. Оскільки попит на паливно-енергетичні ресурси у країнах Євросоюзу зростає, то вони будуть зацікавлені у повній завантаженості українських газових і нафтових магістралей, навіть якщо будуть уведені в дію такі проекти, як «**Північний потік**» і «**Набукко**». На сьогоднішній день приблизно 30% потужності газотранспортної системи та 50% транзитної потужності для перекачування нафти не використовується, оскільки газотранспортна система потребує інвестицій у 2,5 мільярда євро.

Одним із напрямів є використання проектів для будівництва нових енергоблоків разом із європейськими фахівцями із залученням сучасних технологій безпеки реакторів нового покоління західного виробництва, оскільки відомо, що європейська ядерна безпека істотно випереджає

вітчизняну. Перспективним є створення спільно з європейськими спеціалістами елементів замкненого паливно-ядерного циклу [16]. Україна має наполягати на підписанні розширеної угоди з Євросоюзом, яка стане основою для подальшої співпраці, а також сприятиме інтеграції до країн ЄС і розширені контактів у галузі енергетики. Багатообіцяючим є розширення співробітництва між Україною та Євросоюзом у рамках програми «Східне партнерство» [20; 21].

Україна повинна виступити з новими ініціативами щодо забезпечення колективної енергетичної безпеки Європи [5]. Вони повинні ґрунтуватися на таких засадах:

- кожен споживач повинен отримати можливість у різний час використовувати різні джерела енергії;
- структура енергоспоживання повинна визначатися, виходячи з економічної та екологічної доцільності;
- виробництво палива та енергії має бути децентралізоване, а енергетичні потоки – роздрібнені;
- формування стратегічних резервів повинно бути направлено у бік їх універсалізації;
- з метою підвищення гнучкості та стійкості систем енергопостачання мають бути виділені або створені резервні енергетичні потужності.

Таким чином, енергетична безпека є однією з найважливіших проблем, розв'язання якої гарантує сталий розвиток суспільства як в Україні, так і в країнах Євросоюзу. Головними напрямами раціонального вирішення проблеми є: зниження енергетичної, підвищення енергетичної ефективності, забезпечення охорони довкілля та соціальної стабільності.

Все це потребує значних зусиль від суспільства, а також необхідні конструктивні та цілеспрямовані дії всіх гілок влади України, зокрема: компетентність управлінських кадрів, взаємна довіра влади та громадян і їх готовність до соціального партнерства.

Диверсифікація джерел постачання енергоресурсів зумовлена необхідністю підвищення енергетичної та економічної незалежності шляхом збільшення кількості незалежних постачальників нафти та газу в Україну. Досвід розвинутих країн світу свідчить про те, що дотримання принципу диверсифікації джерел енергії є основою енергетичної безпеки та економічної незалежності країн – імпортерів [8; 9; 20]. Відповідно до світових стандартів енергетичної безпеки, постачання енергоносіїв із одного джерела не повинно бути більше 25%. Лише при такій умові країна може розвиватися як енергетично незалежна. Наприклад, до більшості країн ЄС енергоносії поступають із 5 – 8 джерел, а США отримують енергоресурси з 60 країн світу [7-9].

Водночас Україна отримує газ, нафту, ядерне паливо з одного джерела – Росії або центральноазійських країн за допомогою нафтогазогонів через територію Росії. На сьогоднішній день 90% нафти та 60% газу поступає з Росії. В таких умовах енергетичний сектор і економіка України цілком залежить від імпорту енергоносіїв, а це робить енергетичну безпеку країни критичною. Перспективними проектами диверсифікації постачання енергоносіїв є нафтогін **«Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ»,** газогони **«Білий потік», «Набукко» та «Трансарабський**», а також постачання в Україну **зрідженого природного газу**. Важливою також є проблема диверсифікації постачання ядерного палива [8].

На шляху реалізації напряму диверсифікації джерел і маршрутів постачання енергоносіїв важливе місце посідає співпраця з країнами постачальниками енергоресурсів, зокрема: Азербайджаном, Казахстаном, Туркменістаном, Узбекистаном, Іраном, Єгиптом, Алжиром, Лівією та арабськими країнами Перської затоки [22].

З метою забезпечення економічної та енергетичної незалежності необхідно зменшити монопольну залежність у постачанні нафти та газу з Росії. Значний обсяг газу за походженням є центральноазійський, однак маршрут його пролягає через територію Росії, а це ставить нашу державу в залежність від енергетичної політики Кремля. Проблема забезпечення необхідними обсягами газу є не тільки економічною, але й соціальною, оскільки вона впливає на населення та житлово-комунальне господарство. З огляду на це, у газовій сфері може виникнути напруження, що вимагає негайного проведення диверсифікації джерел і маршрутів постачання енергоносіїв, а це попередить виникнення енергетичної кризи в нашій країні [23].

Політична верхівка Кремля намагалася продемонструвати транзитну неспроможність України, зашкодити її репутації як надійного транзитного, геоекономічного та геополітичного партнера Євросоюзу. Крім цього, Росія посилювала політичний тиск на Україну, оскільки вона намагалася проводити незалежну зовнішню політику. Кремль прагнув залишити Україну у сфері своїх геополітичних інтересів і змусив відмовитися від курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, а також перешкоджав реалізації погодження Хартії про стратегічне партнерство між Україною та США щодо модернізації нашої газотранспортної системи. У певній мірі Росії вдалося ускладнити відносини між Україною та Євросоюзом, оскільки він недостатньо підтримував нашу державу, при цьому проявився його недалекоглядний європейський егоїзм, а також відсутність єдиної скоординованої політики, у якій тимчасові інтереси переважали над стратегічними. Таку стриману позицію країн ЄС до України, що стала жертвою російської експансії, можна пояснити тим, що кожна із сторін обстоювала свої власні інтереси.

Політична та економічна нестабільність у світі змусила Євросоюз розробити плани зменшення впливу на нього зовнішніх постачальників енергоресурсів, зокрема Росії. Ці плани передбачають будівництво двох нових газогонів. Один із Нігерії через Сахару, а другий – із Каспію через Азербайджан і Туреччину **(«Набукко»).** У пакеті заходів Єврокомісії передбачено різні джерела та шляхи імпорту енергоносіїв і об'єднання енергетичної інфраструктури між країнами ЄС [9].

Одним із найбільш перспективних проектів диверсифікації енергоносіїв є будівництво нафтогону «**Одеса – Броди – Плоцьк** – **Гданськ»,** який забезпечуватиме постачання каспійської нафти до країн Євросоюзу. Введення в дію нафтогону збільшить обсяги транзиту нафти через територію України та дасть можливість вітчизняним нафтопереробним заводам одержати сировину з альтернативних джерел, а також зміцнить положення України на енергетичному ринку та стане економічною основою її європейської інтеграції. Наявність сировини є невід'ємною умовою ефективної реалізації проекту **«Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ».** За прогнозами експертів обсяг поставок азербайджанської та казахстанської нафти збільшуватиметься з 95 млн.т до 150-160 млн.т. З огляду на те, що ці країни використовують невелику кількість нафти, то основна частка видобутої сировини (приблизно 70-80 млн.т) буде відправлена на експорт. Для реалізації проекту **«Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ»** необхідно залучати потенційних споживачів каспійської нафти в Європі, які зацікавлені у диверсифікації шляхів і джерел постачання енергоносіїв. Такими споживачами можуть бути Польща, Литва, Чехія, Словаччина, Угорщина та Німеччина [8].

Україна може долучитися до реалізації проекту газогону **«Набукко»,** який передбачає транзит газу з Ірану, Туркменістану та Азербайджану через Туреччину і Балкани до країн Євросоюзу в обхід території Росії. Проект **«Набукко»** це єдиний реальний можливий варіант диверсифікації джерел постачання газу до нашої країни. У перспективі **«Трансарабський»** газогін може бути приєднаний до газогону **«Набукко»,** потужність якого може бути подвоєна і доведена до 60 млрд. куб. м газу на рік.

Український варіант проекту газогону **«Білий потік»** у технічному варіанті вважається найбільш оптимальним і вигідним. Його підтримують країни ЄС і США. Водночас Росія різними способами намагається не допустити постачання каспійського газу в Європу в обхід території Росії та заблокувати реалізацію проектів **«Набукко» і «Білий потік»** шляхом побудови нових газогонів «**Блакитний потік-2»** та **«Південний потік».**

Уведення в дію **«Трансарабського»** газогону дозволить зменшити залежність східноєвропейських країн Євросоюзу від імпорту газу з Росії. Для його функціонування Єгипет планує збільшити видобуток газу до 75 – 78 млрд. м^3. Цей газогін має бути підключений до газогону **«Набукко».** Українські компанії приймають участь у нових тендерах на отримання прав на розробку нафтогазових родовищ на території Єгипту, налагоджується також двостороння співпраця у виробництві зрідженого газу та перспективи функціонування **«Трансарабського»** газогону із залученням українських технологій і фахівців.

Одним із шляхів диверсифікації енергоносіїв для нашої держави може бути постачання **зрідженого природного газу (ЗПГ**). Поставки природного газу в Україну у вигляді **ЗПГ** на сьогодні є найбільш перспективним способом забезпечити реальну диверсифікацію імпорту цього виду палива, що повністю відповідає тенденціям ринку природного газу для Європейського Союзу, де щороку зростають потужності по прийманню **ЗПГ** [8].

Однією з переваг отримання **ЗПГ** є легкість шляхів його доставки морським транспортом за наявності газоприймальних (зріджувальних) та регазифікаційних терміналів. Наукові дослідження підтверджують ефективність доставки в Україну природного газу у великих обсягах у зрідженому стані за умови створення мережі морських газотранспортних систем, складовою частиною яких мають стати новозбудовані газові термінали, заводи із зрідження і регазифікації газу, океанські танкери-газовози.

Джерелами постачання **зрідженого газу** для України можуть бути Каспійський регіон, країни Близького Сходу і Північної Африки. Серед країн Перської затоки найбільші запаси газу має Катар і його роль як експортера газу на зовнішні ринки зростає. Українські підприємства могли б взяти участь у розробці родовищ і видобуванні та виробництві зрідженого газу в цих країнах з метою подальшого його постачання в Україну [5].

Україна є однією з найбагатших на уран країн світу. Запаси урану можуть забезпечити потреби української атомної енергетики на протязі 100 років. У випадку використання реакторних установок на швидких нейтронах потенціал уранових запасів збільшується в 60-70 разів. На сьогоднішній день Україна самостійно виконує лише перші три стадії ядерного паливного циклу, а решта стадії реалізуються у кооперації з Росією та Казахстаном. В зв'язку з тим Україна залишається залежною від поставок палива для АЕС із Росії. Ядерне паливо в Україну постачає ВАТ **«ТВЕЛ»** (Росія). Якість російського ядерного палива є досить низькою в порівнянні з паливом інших держав. Наприклад, для вироблення однакової кількості електроенергії потрібна на 25% більше російського ядерного палива, ніж палива інших виробників [5].

Для забезпечення енергетичної безпеки України необхідно створити власний ядерний паливний цикл. Вирішення цього завдання є цілком реальним, оскільки в Україні є достатні запаси уранової та цирконієвої руди, сучасні промислові потужності для їх переробки, комплекс підприємств

енергомашинобудування, наукові інститути ядерного профілю, а також новітні технології з отримання ядерних матеріалів. Однак створення власного ядерного паливного циклу поки що не реалізовано. Україна має усі базові можливості для того, щоб увійти у це досить тісне коло виробників, водночас певні політичні тенденції поряд із фінансовими чинниками можуть стати суттєвими перешкодами на цьому шляху. Проте, Росія, Сполучені Штати та інші ядерні країни виступають проти створення в Україні повного ядерного циклу, оскільки наша країна втратила статус ядерної держави. Виготовлення власного ядерного палива в Україні ускладнюється через політичні зобов'язання, які підписала Україна, відмовившись на початку незалежності від ядерного статусу. Втративши ядерний статус, Україна потрапила під мораторій на організацію повного ядерного циклу. У зв'язку з тим, Україна повинна купувати ядерне паливо в інших країнах, які володіють повним ядерним циклом.

У майбутньому Україна має можливість змінити ситуацію монопольної залежності за рахунок введення в експлуатацію нових ядерних реакторів неросійського походження і відповідно постачання на них неросійського ядерного палива (згідно з «Енергетичною стратегією України на період до 2030 року» потужності нових ядерних енергоблоків до 2030 року мають скласти більше 20 ГВт) [5].

Україна має оголосити розвиток атомної енергетики першочерговим завданням для української економіки. Поступово нарощувати темпи розвитку власної атомної енергетики і водночас продовжувати міжнародну кооперацію із залученням інвестицій для спорудження нових найбільш економічних і безпечних реакторів.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, основними складовими енергетичної безпеки України є: зменшення монопольної залежності у постачанні нафти та газу з Росії; реалізація напрямів диверсифікації постачання енергоносіїв: нафтогін «**Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ»,** газогони **«Білий потік», «Набукко»** та **«Трансарабський**»; постачання в **Україну зрідженого природного газу**; створення власного ядерно - паливного циклу; тісна співпраця з країнами постачальниками енергетичних ресурсів, зокрема: Азербайджаном, Туркменістаном, Казахстаном, Єгиптом, Алжиром, Лівією та країнами Перської затоки.

Подальшого дослідження потребують проблеми щодо перспективних напрямів покращення енергетичної безпеки України, що і буде предметом наших наступних наукових пошуків.

Література

1. Євтушевський В. Фактори формування енергетичної безпеки України / В.Євтушевський, А. Кочединова // Вісник Київського національного університету ім.Тараса Шевченка. – 2009. – С. 15-17.
2. Пабат А. Сутність та основні поняття енергетичної безпеки як складової економічної безпеки // Проблеми науки. – 2011. – № 8. – С. 26-30.
3. Лойко В.В. Енергетична безпека в контексті економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http ://uipp.org.ua./uplo.
4. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів [За ред. В.М. Гейця, А.А.Мазаракі]. – К. : КНТУ, 2008. – 389 с.
5. Енергетична безпека України: стратегія та механізми забезпечення / За ред. А.І. Шевцова. – Дніпропетровськ: Пороги, 2002. – 264 с.
6. Єрмілов С. Енергетика України: макроекономічний і екологічний контекст [Електронний ресурс] / С. Єрмілов. – Режим доступу: http //www.ji.lviv.ua /n41texts/yermilov.htm/.
7. Федорова В.А. Перспективи зміцнення енергетичної безпеки України / В.А.Федорова // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Економіка. – 2012. – Вип.6. – С. 50-55.
8. Енергетична безпека України / За ред. О.О. Воловича – Одеса: Фенікс, 2009. – 356 с.
9. Енергетична безпека в Центральній та Східній Європі: в пошуках єдиного підходу / За ред. І. Коссе. – К. : Відродження. – 2013. – 34 с.
10. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
11. Користін О.Є. Економічна безпека : навч. підручник / О.Є. Користін. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.
12. Енергетична безпека України 2020: виклики, можливості, сценарії. – К. : УІПП, 2011. – 25 с.
13. Дзядикевич Ю.Енергетична безпека України та шляхи її реалізації / Ю. Дзядикевич // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 2. – С. 5-13.
14. Дзядикевич Ю. Шляхи гарантування енергетичної безпеки України / Ю. Дзядикевич // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3. – С. 25-30.
15.Макагон Ю.В. Деякі аспекти реалізації політики енергозбереження в Україні / ДонНТУ. – 2012. – 200 с.
16. European Commission, 2010. EU Energy Trends to 2030 – Update 2009. Luxembourg: Publication Office of the European Union [Electronic resource]. – Access mode: http://ec.Europa.eu/energy/observatory/trends 2030/doc/trendsto2030update2009.pdf.
17. Закон України «Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів». – К. : Відомості ВР від 6.02.1998 р. № 89/98 –ВР.
18. Шевцов А.І. Енергетика України на шляху до Європейської інтеграції : монографія / А.І. Шевцов, М.Г. Земляний, А.З. Дорошкевич. – Дніпропетровськ, 2004. – 148 с.

19. Паливно-енергетичний комплекс України : стан, проблеми та перспективи: Інформаційна аналітична доповідь / Науково-технічна спілка енергетиків та електротехніків України. – К., 2000. – 146 с.

20. Чорногор Я. Енергетична безпека сучасної Європи / Я. Чорногор, О. Врадій // Віче. – 2009. – № 20. – С. 5-10.

21. Lidegaard, M. and Bildt C. (2014) How Ukraine should change EU energy policy [Electronic resource]. – Access mode: http://www.europeanvoice.com/other-voices/how-ukraine-should-change-eu-energy-policy/

22. Regional Indicators European Union (EU) [Electronic resource]. – Access mode: http://www.eia.doc.gov/emeu/cabs/euro.html.

23. Ермилов С.Ф. Энергетическая стратегия Украины до 2030 года: проблемные вопросы содержания и реализации [Электронный ресурс] / С.Ф. Ермилов // Зеркало недели. – 2006. – № 20. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/ECONOMICS/energeticheskaya_strategiya_ukrainy_na_period_do_2030_goda_problemnye_voprosy_soderzhaniya_i_realiza.html

References

1. Yevtushevskyi, V., Kochedynova, A. (2011), “Factors of energy security formation in Ukraine”, *Visnyk Kyyivskoho natsionalnoho universytetu im.Tarasa Shevchenka,* no. 107-108, pp. 15-17.

2. Pabat, A. (2011), “The essence and the basic concepts of energy security as a component of economic security”, *Problemy nauky*, no. 8, pp. 26-30.

3. Loiko, V.V. “Energy security in the context of economic security”, available at: http://uipp.org.ua./uplo

4. Heiets, V.M., Mazaraki, A.A. (2008), *Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiynykh vyklykiv* [Priorities for the national economic development in the context of globalization challenges], KNTU, Kyiv, Ukraine, 389 p.

5. Shevtsov, A.I. (2002), *Enerhetychna bezpeka Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia* [Energy security in Ukraine: strategy and mechanisms of ensuring], Porohy, Dnipropetrovsk, Ukraine, 264 p.

6. Yermilov, S. “Energy of Ukraine: macroeconomic and ecological context”, available at: http://ji.lviv.ua./n41texts/yermilov.htm/

7. Fedorova, V.A. (2012), “Prospects for strengthening energy security in Ukraine”, *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*, Serie Economics, issue 6, pp. 50-55.

8. Volovych, O.O. (2009), “Energy security in Ukraine”, Collected works, Feniks, Odesa, Ukraine, 356 p.

9. Kosse, Iryna (2013), *Enerhetychna bezpeka v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi: v poshukakh yedynoho pidkhodu* [Energy security in Central and Eastern Europe: in search of the unified approach], Vidrodzhennia, Kyiv, Ukraine, 34 p.

10. Shlemko, V.T. and Binko, I.F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [The economic security of Ukraine: the essence and directions ensuring], monograph, NISD, Kyiv, Ukraine, 144 p.

11. Korystin, O.Ye. (2010), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], Alerta; KNT; Tsentr uchb. lit., Kyiv, Ukraine, 368 p.

12. “Energy security in Ukraine 2020: challenges, opportunities, scenarios”, (2011), Kyiv, Ukraine, UIPP, 25 p.

13. Dziadykevych, Yu.V. (2014), “Energy security of Ukraine and ways of its realization”, *Sustainable development of economy*, no. 2, pp. 5-13.

14. Dziadykevych, Yu.V. (2014), “Ways of guaranteeing energy security in Ukraine”, *Innovative economy*, no.3, pp. 25-30.

15. Makahon, Yu.V. (2012), *Deiaki aspekty realizatsiii polityky enerhozberezhennia v Ukraini* [Some aspects of the implementation of the energy saving policy in Ukraine], DonNTU, Donetsk, Ukraine, 200 p.

16. European Commission, 2010. EU Energy Trends to 2030 – Update 2009. Luxembourg: Publication Office of the European Union, available at: http://ec.Europa.eu/energy/observatory/trends2030/doc/trendsto2030update2009.pdf.

17. The Law of Ukraine “On ratification of the Energy Charter Treaty and the Energy Charter Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects”, Kyiv, Ukraine, Details of the Verkhovna Rada from 6.02.1998, no. 89/98 –VR.

18. Shevtsov, A.I., Zemlianyi, M.H., Doroshkevych, A.Z. (2004), *Enerhetyka Ukrainy na shliakhu do Yevropeiskoi intehratsii* [Power engineering of Ukraine towards the European integration], monograph, Dnipropetrovsk, Ukraine, 148 p.

19. *Palyvno-enerhetychnyi kompleks Ukrainy: stan, problemy ta perspektyvy: informatsiina analitychna dopovid* [Fuel and energy complex of Ukraine: state, problems and prospects: information the analytical report], (2000), Kyiv, Ukraine, 146 p.

20. Chornohor, Ya. and Vradii, O. (2009), “Energy security of contemporary Europe”, *Viche,* no. 20, pp. 5-10.

21. Lidegaard, M. and Bildt, C. (2014), How Ukraine should change EU energy policy, available at: http://europeanvoice.com/other-voices/how-ukraine-should-change-eu-energy-policy/

22. Regional Indicators European Union (EU), available at: http://eia.doc.gov/emeu/cabs/euro.html.

23. Yermilov, S.F. (2006), “Energy Strategy of Ukraine until 2030: problematic issues of content and implementation”, *Zerkalo nedeli*, no. 2, available at: http://gazeta.zn.ua/ECONOMICS/energeticheskaya_strategiya_ukrainy_na_period_do_2030_goda_problemnye_voprosy_soderzhaniya_i_realiza.html

УДК 333.43:631.11

Смоленюк Р.П.,
к.е.н., доцент, ректор
ПВНЗ Хмельницький економічний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Smoleniuk R.P.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., rector
PIHE "Khmelnytskyi Economical University"

THE TRANSFORMATION OF AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY ON PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Постановка проблеми. В умовах поглиблення кризових явищ в багатьох сферах суспільного життя України виникла пряма необхідність формування нового світогляду, корекції спільних цілей і пріоритетів на основі обґрунтування нових цінностей. Серед таких цінностей виявилася потреба в забезпеченні економічного і соціального розвитку, безпечного та сприятливого довкілля, що в комплексі імплементується поняттям «сталий розвиток».

Сутність концепції сталого розвитку полягає у встановленні необхідного балансу між задоволенням сучасних потреб суспільства та формуванням захисту інтересів майбутніх поколінь. Особливо важливе значення в досліджуваній проблемі відводиться аграрному сектору економіки країни, який має величезний потенціал і володіє суттєвими резервами. Саме аграрний сектор у вирішальній мірі визначає соціально-економічні умови життя людей і є споживачем великих обсягів матеріально-технічних ресурсів. Тому актуальним питанням сьогодення є проблема трансформації аграрного сектора на засадах сталого розвитку. Головною метою трансформацій є розбудова конкурентоспроможного аграрного сектора сфери для прискореного економічного, соціального і екологічного розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трансформації національної економіки в напрямі її конкурентоспроможності розглядали в своїх наукових працях Т.В. Пепа, Н.І. Гражевська, О.О. Бєляєв, Т.М. Осташко, зокрема, теоретичні й практичні проблеми трансформації аграрного сектора на засадах сталого розвитку досліджували О.М. Бородіна, Є.М. Борщук, Б.В. Буркинский, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, В.І. Данілова-Данільяна, В.А. Іванов, Ю.М. Лопатинський, Н.А. Мікула, О.Л. Попова, П.Т. Саблук, В.Н. Степанов, В.М. Трегобчук, С.К. Харічков, О.В. Шубравська та інші. Аналіз результатів їх досліджень підтверджує доцільність продовження вивчення поставленої проблеми, враховуючи наявність багатьох нерозкритих питань.

Постановка завдання. Метою статті є обгрунтування необхідності, сутності і напрямів трансформації аграрного сектора на засадах сталого розвитку; визначення структури, завдань і механізмів функціонування сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для повного розуміння проблематики змін в аграрній сфері необхідно детально визначитися з поняттям і суттю процесу трансформації. Проведений аналіз наукової літератури показав, що трансформаційні процеси в Україні почалися на початку 90-х років XX століття. Перехід від звичної адміністративно-командної системи до ринкових методів господарювання характеризувався зміною форм і методів господарювання. В період трансформацій відбувається перетворення старої основи в нову [2; 10; 13].

Щодо сутності основних термінів слід відзначити, що у тлумачному словнику поняття трансформація подається, як зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей того чи іншого об'єкта. Економічна енциклопедія дає таке визначення: трансформація (від лат. transformatio - перетворення; англ, transformation) – сукупність економічних, соціальних і політичних процесів, що призводять у кінцевому підсумку до нової якості соціальної системи [4].

За визначенням Т.В. Пепи, термін «трансформація» – це процес перетворення, видозміни явищ, ситуації, що супроводжується відмиранням одних елементів, рис, властивостей і появою нових. Вона передбачає послаблення одних типів і форм власності і посилення інших, поетапну переорієнтацію економічної структури регіональних господарських систем і всього економічного простору [11, с. 41].

Гражевська Н.І. розглядає процес трансформації у співвідношенні з поняттям еволюція і виокремлює два підходи до трактування терміну «трансформація». У широкому розумінні - це форма розвитку економічних систем пов'язана з еволюційними та революційними змінами, переходами економічних систем із стійкого в нестійкий стан. Еволюція розглядається як поступовий процес змін параметрів системи, а момент переходу системи до іншої траєкторії розвитку називається

революційними трансформаціями. У вузькому розумінні вона розглядає процес трансформації складовою еволюційного процесу, як процес оновлення системи в процесі стрибкоподібних якісних перетворень [5, с. 21].

Таким чином, існує значна кількість концепцій, автори яких по-різному тлумачать сутність і зміст трансформації, що, безперечно, ускладнює можливості виокремлення трансформаційних процесів у чистому, так би мовити вигляді, серед великої кількості змін, які відбуваються у повсякденному економічному житті суспільства.

На нашу думку, трансформація сільського господарства - це поступовий перевід галузі з командно-адміністративної на ринкову систему господарювання, шляхом змін в сукупності економічних, технологічних, екологічних, соціальних і політичних процесів, що призводять у кінцевому підсумку до нової якості економічної системи галузі.

Досліджуючи трансформаційний цикл, дослідник Бєляєв О.О. вирізняє чотири основних його етапи [1, с. 48], зокрема:

1) етап безпосередньої трансформації, характерними рисами якого є функціональна криза, стрімке збільшення різних форм деструктивної поведінки усіх суб'єктів відтворювального процесу, загострення соціальної напруженості, значні порушення системної рівноваги;

2) етап інтерформації – етап нестійкого та невизначеного стану, співіснування між формами. Саме у цей час зароджується ядро нової метасистеми, формуються їх структурні елементи та зв'язки;

3) етап інтоформації – період набуття нової стійкості, нової форми. Такий етап переходу характеризується набуттям системою елементів цілісності, отже домінуванням якісно нової системи господарювання, мотивації, соціальних зв'язків тощо;

4) етап посттрансформаційного стану – час, коли визначається здатність нової системи охопити усі ланки відтворювального процесу, надати йому цілісності та стійкого само відтворювального руху відповідно до нової мети розвитку. На цьому етапі відбувається переорієнтація якісних ресурсів від ядра до периферії.

При характеристиці трансформаційних процесів перехідного періоду в розрізі галузей національної економіки важливо відзначити важливу роль аграрної сфери, оскільки саме ґрунтовні дослідження аспектів трансформації аграрної сфери повинні мати принципово важливе значення для пошуку оптимальних шляхів розвитку і виходу з кризового стану.

Трансформаційні процеси в аграрній сфері, як і в цілому в суспільстві, були викликані демонтуванням командно-адміністративної системи і переходом до ринкової системи господарювання. За твердженням дослідників, трансформаційні процеси розпочалися фактично одночасно з отриманням незалежності. Проте на відміну від очікувань економічного піднесення та швидкого зростання ситуація змінилася на кризову [10; 11; 13]. На думку Онищенка О.М. та Юрчишина В.В., занепад аграрної сфери стався внаслідок недосконалості аграрної політики та недосконалої організації її здійснення [9].

В принципі погоджуючись з наведеними причинами неефективності трансформації аграрного сектора, як і інших сфер національної національної економіки, важливо відзначити також відсутність чітких орієнтирів та мети перетворень.

Як відомо, на початку трансформаційного періоду за основну мету було взято процеси приватизації землі та майна в аграрній сфері як умови для прискореного формування ефективного господаря-власника [6; 13]. Тоді як дослідник Осташко Т.М., проаналізувавши закономірності аграрних трансформацій в країнах з перехідною економікою, визначив три рівно пріоритетні мети аграрних трансформацій в Україні [10]: формування ефективного, експортоорієнтованого сільського господарства, що базуватиметься на конкурентних перевагах; розвиток сільської місцевості, а в перспективі формування середнього класу в сільській місцевості; забезпечення продовольчої безпеки країни.

Для того, щоб побачити зміни у сільському господарстві України необхідно розглянути аграрні трансформації, які відбувалися в колишніх соціалістичних країнах, оскільки вони, як і Україна, переходили від адміністративно-планової економічної системи до ринкової, отже їхня економіка знаходилася також на перехідному етапі.

Будучи одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки країни, аграрний сектор має величезний потенціал і володіє суттєвими резервами. Саме аграрний сектор економіки країни у вирішальній мірі визначає соціально-економічні умови життя людей і є споживачем великих обсягів матеріально-технічних ресурсів. Але, разом із тим, для нього характерний високий рівень ризику, пов'язаний, насамперед, з непередбачуваністю кліматичних умов. Тому проблема трансформації аграрного сектора на засадах сталого розвитку є актуальним питанням сьогодення.

Сталий розвиток аграрного сектора необхідно розглядати як складову ширших за масштабом наукових і практичних проблем, якій притаманні загальні риси системи в цілому, а також особливості, що характеризують своєрідність аграрного сектора (рис.1).

Наведена на рис.1 інформація показує, що стратегічна двоєдина мета трансформації сільського господарства в конкурентоспроможну галузь на засадах сталого розвитку передбачає максимальне

задоволення сучасних потреб населення на основі раціонального використання виробничих ресурсів, а також збереження і відтворення їх продуктивного потенціалу в інтересах майбутніх поколінь.

СТРАТЕГІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	
Пріоритет - ***максимальне задоволення*** :	
- сучасних потреб населення	***- інтересів майбутніх поколінь***

Напрями - Завдання		
Економічний розвиток	**Екологічний розвиток**	**Соціальний розвиток**
Інноваційне розширене відтворення потенціальних можливостей виробництва. Максимальна окупність використаних ресурсів.	Збалансоване використання природних ресурсів. Забезпечення екології оточуючого середовища і здоровя людини	Всесторонній розвиток людського капіталу. Високий рівень добробуту і якості життя
Забезпечувальні механізми розвитку		
фінансово-економічний	техніко-технологічний	соціально-трудовий
Результати трансформації сільського господарства		
1. Гармонізація зростання економічних, екологічних та соціальних параметрів 2. Підвищення якості життя і впевненість у безпечному майбутньому 3. Соціальна справедливість — рівні можливості всім для досягнення матеріального, екологічного і соціального добробуту. 4. Економічне процвітання — ефективна економіка на основі раціонального споживання матеріальних ресурсів. 5. Висока якість стану навколишнього природного середовища. 6. Раціональне ресурсокористування — внаціональних інтересах країни та збереження ресурсів для майбутніх поколінь. 7. Демографічна стабільність — збільшення тривалості життя і стабілізації чисельності населення України.		

Рис. 1. Стратегічна структура трансформації сільського господарства
Джерело: розробка автора

Реалізацію стратегічного напряму трансформації сільського господарства передбачено здійснювати шляхом збалансованого економічного, екологічного і соціального його розвитку. Передбачуваними результатами економічного розвитку визначено: інноваційне розширене відтворення потенціальних можливостей виробництва; максимальна окупність використаних ресурсів; екологічного розвитку - збалансоване використання природних ресурсів; забезпечення екології оточуючого середовища і здоров'я людини; соціального розвитку - всесторонній розвиток людського капіталу; високий рівень добробуту і якості життя. Загальні результати трансформації сільського господарства на засадах сталого розвитку висвітлено на рис.1.

Для поглибленого вивчення проблеми трансформації сільського господарства доцільно обґрунтувати сутність поняття «сталий розвиток».

У визначеннях сталого розвитку в контексті аграрного розвитку, сформульованих у матеріалах сесії Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) в Римі в 1996 році, зазначається, що головним завданням Програми сталого сільського господарства та сільського розвитку є підвищення рівня виробництва продуктів харчування та забезпечення продовольчої безпеки. Для вирішення цього завдання необхідно підтримувати освітні ініціативи, стимулювати використання економічних інновацій і сприяти розвитку нових технологій, забезпечуючи у такий спосіб стабільний доступ до продуктів харчування, відповідно до потреби людини в поживних елементах; доступ до них для бідних груп; розвиток товарного виробництва; скорочення безробіття та підвищення рівня доходів в цілях боротьби з бідністю; управління природними ресурсами та захист навколишнього середовища [10].

Важливо відзначити, що теорія сталого розвитку протягом останніх десятиліть набула великої популярності. Нині в науковій літературі існує безліч визначень терміну «сталий розвиток» (англ. – *sustainable development*). Така ситуація спричинена щонайменше двома факторами: складністю поняття, що включає в собі економічні, екологічні, соціальні та інші аспекти розвитку людства, а також розбіжністю поглядів вчених, підприємців і політиків.

Виходячи з методичної точки зору, сталий розвиток аграрного сектора необхідно розглядати як складову ширших за масштабом наукових і практичних проблем. Сталому розвитку, як і будь-якій системі вищого рівня, притаманні загальні риси системи в цілому, а також особливості, що

характеризують своєрідність та необхідність досліджень з урахуванням особливостей і аграрного сектора. Тому під сталим суспільним розвитком слід розуміти лише ті зміни, які відповідають інтересам більшості громадян, сприяючи підвищенню якості їх життя, у тому числі зростанню людських можливостей і безпеки, та дозволяють з упевненістю дивитись у майбутнє. З врахуванням цього, у широкому значенні сталий розвиток слід тлумачити як процес, що характеризує новий тип існування та розвиток світової спільноти, заснований на радикальних змінах історично сформованих орієнтирів у всіх практично параметрах буття: економічних, соціальних, екологічних, культурологічних та інших [11; 16].

Окремі дослідники [2; 3; 12], які розглядають сталий розвиток в контексті розвитку агросфери, визначають його як системні, орієнтовані на інтереси і потенціал людини, соціуму й суспільства загалом адаптивні за природою та якісні за суттю цілеспрямовані зміни, що супроводжуються підвищенням еколого-економічної ефективності, соціально-економічної прогресивності та екологічної стійкості як щодо попередніх інваріантних станів, так щодо досягнення раціональних моделей сталості на різних етапах еволюційного розвитку . З наведеного можна зробити висновки, що сталий розвиток аграрного сектора варто розглядати як здатність суб’єктів господарювання безперервно та динамічно підтримувати раціональну пропорційність між чинниками відтворення та необхідні темпи його розвитку в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища з метою постійного задоволення потреб населення у продуктах харчування і товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини як в теперішньому часі, так і в майбутньому, враховуючи при цьому відповідальність щодо створення необхідних соціальних умов і попередження забруднення навколишнього середовища.

При обґрунтуванні процесу сталого розвитку аграрного сектору особливо важливо забезпечити необхідність досягнення балансу між соціальними, екологічними затратами при економічно вигідній господарській діяльності. Соціальні затрати, у свою чергу, спрямовані на досягнення певних матеріальних і нематеріальних благ. Екологічні затрати мають на меті недопущення забруднення навколишнього середовища та вимагають переходу від невідновлювальних до відновлювальних ресурсів, запровадження технологічних процесів, які б мали мінімальний негативний вплив на довкілля. Тому можна трактувати сутність поняття сталого розвитку аграрного сектора через призму комплексного узагальнення таких його складових як: сталий економічний розвиток, сталий екологічний розвиток та сталий соціальний розвиток.

Встановлено, що аграрне виробництво характеризується великою залежністю від природно-кліматичних умов, використанням землі як обмеженого ресурсу, слабким розвитком інфраструктури, низьким рівнем оплати праці та недостатнім захистом від ризиків тощо. Сукупність таких факторів спричиняє меншу стійкість аграрного сектора в порівнянні з іншими секторами національного господарства. Також цю думку підтверджує і те, що земля є обмеженим ресурсом з різними вихідними характеристиками, що створюють різні потенційні можливості виробництва продукції на одиницю затрачених ресурсів. Виходячи з різноманіття діючих на аграрний сектор факторів, їх умовно можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні.

Визначальну роль у формуванні сталого розвитку аграрного сектора відіграють такі зовнішні фактори: доступність ресурсів; конкурентне середовище; розвиненість внутрішнього попиту; державна підтримка; умови міжгалузевого обміну; масштаби та розвиненість ринків збуту; інституційне середовище; державна науково-технічна політика; інвестиційний клімат; цінова і податкова політика; природні умови; стан навколишнього середовища та природних ресурсів; кооперaційно-інтеграційні зв'язки в агропродовольчій системі; соціальний розвиток села; зовнішньоекономічні умови.

Дана група факторів є однією із найважливіших умов функціонування аграрного сектора, зокрема тому що прямо впливає на ефективність діяльності суб’єктів господарської діяльності та регулює внутрішні чинники стимулюючи або стримуючи їх.

Вплив внутрішніх чинників більшою мірою залежить від управлінського фактора, а саме: наявністю висококваліфікованих керівників, які здатні приймати оптимальні управлінські рішення, використовуючи кращі світові надбання, сучасні технології для того щоб модернізувати і диверсифікувати виробництво, ефективно використовувати ресурсний потенціал, адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища. На сталий розвиток аграрного сектора також впливають і такі внутрішні фактори як розміщення, спеціалізація та концентрація сільськогосподарського виробництва; потенціал економічних та інтелектуальних ресурсів; внутрішня інфраструктура; якість і конкурентоспроможність продукції; організаційно-господарські форми підприємства; організація виробництва й управління; інвестиційно-інноваційна активність; облік і реагування на коливання попиту, пропозиції та цін на ринку; наявність резерву потужностей, ресурсів, сільськогосподарської сировини; мотивація праці [7; 8].

Варто зазначити, що аграрний сектор як складна виробнича система буде функціонувати стійко, якщо всі фактори виробництва будуть збалансовані, якщо соціально-економічна й аграрна політика супроводжується правовим і фінансовим забезпеченням. З іншого боку, система буде нестійкою, якщо

чинники виробництва залишатимуться розбалансованими, а рівень використання ресурсного потенціалу невисоким.

Загальний кінцевий результат функціонування підприємницьких структур як системи виробничих інституцій агросектору при цьому проектується на перспективу, уособлюючи стабільність національної продовольчої безпеки та стабільне утримання висококонкурентних позицій на глобальному ринку.

У цьому контексті основним важелем сталого розвитку аграрного сектору є конкурентоспроможність. Вона передбачає створення системи стандартів якості продуктів харчування. Підприємства, що випускають неконкурентоспроможну продукцію, використовують застарілі технологічні процеси не матимуть успіху в довготривалій перспективі [7; 8]. Тому їх слід перепрофільовувати згідно кращих світових традицій у підприємства з використанням новітніх технологій, надавати інвестиційну підтримку, а також розвивати систему страхування та запроваджувати стимулювання випуску екологічно безпечної сертифікованої продукції, яка б відповідала світовим стандартам.

Практична реалізація концепції сталого розвитку аграрного сектора потребує визначення пріоритетів, котрі б враховували економічні інтереси з позицій соціальної та екологічної відповідальності суб'єктів господарської діяльності. В даному контексті можна виділити такі пріоритети:

- формування взаємопов'язаного, комплексного підходу на шляху до економічного, екологічного та соціального розвитку;
- запровадження раціонального та екологічно безпечного землекористування. Дане поняття охоплює багато аспектів, таких як: охорона та відтворення родючості, збільшення гумусу, дотримання технологічних особливостей обробітку землі, зниження забруднення нітратами, пестицидами, важкими металами та іншими шкідливими речовинами, які потрапляють у ґрунт;
- природно-просторова організація використання ресурсів, яка має на меті забезпечити належні умови для раціонального використання потенційних ресурсних можливостей без порушення екологічної рівноваги для окремих адміністративно-територіальних одиниць та держави загалом;
- оптимальне поєднання приватних інтересів із суспільними в сфері відтворення природних ресурсів [13; 14].

Водночас, наявність багатьох пріоритетів зумовлює необхідність дотримання системного підходу у їхній реалізації.

Таким чином, для умов України сталий розвиток сільського господарства має бути організований як процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення принаймні мінімально необхідних потреб всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи і вимогами людей усіх поколінь.

Висновки з даного дослідження. Трансформація сільського господарства - це поступовий перевід галузі з командно-адміністративної на ринкову систему господарювання, шляхом змін в сукупності економічних, технологічних, екологічних, соціальних і політичних процесів, що призводять у кінцевому підсумку до нової якості економічної системи галузі.

Стратегічна двоєдина мета трансформації сільського господарства в конкурентоспроможну галузь на засадах сталого розвитку передбачає максимальне задоволення сучасних потреб населення на основі раціонального використання виробничих ресурсів, а також збереження і відтворення їх продуктивного потенціалу в інтересах майбутніх поколінь.

Реалізацію стратегічного напряму трансформації сільського господарства передбачено здійснювати шляхом збалансованого економічного, екологічного і соціального його розвитку. Передбачуваними результатами економічного розвитку визначено: інноваційне розширене відтворення потенціальних можливостей виробництва; максимальна окупність використаних ресурсів; екологічного розвитку - збалансоване використання природних ресурсів; забезпечення екології оточуючого середовища і здоров'я людини; соціального розвитку - всесторонній розвиток людського капіталу; високий рівень добробуту і якості життя.

Головним завданням Програми сталого сільського господарства та сільського розвитку є підвищення рівня виробництва продуктів харчування та забезпечення продовольчої безпеки. Для вирішення цього завдання необхідно підтримувати освітні ініціативи, стимулювати використання економічних інновацій і сприяти розвитку нових технологій, забезпечуючи у такий спосіб стабільний доступ до продуктів харчування, відповідно до потреби людини в поживних елементах; доступ до них для бідних груп; розвиток товарного виробництва; скорочення безробіття та підвищення рівня доходів в цілях боротьби з бідністю; управління природними ресурсами та захист навколишнього середовища.

При обґрунтуванні процесу сталого розвитку аграрного сектору особливо важливо забезпечити необхідність досягнення балансу між соціальними, екологічними затратами при економічно вигідній господарській діяльності. Тому сутність поняття сталого розвитку аграрного сектора можна трактувати через призму комплексного узагальнення таких його складових як: сталий економічний розвиток, сталий екологічний розвиток та сталий соціальний розвиток.

Сталий розвиток аграрного сектора варто розглядати як здатність суб'єктів господарювання безперервно та динамічно підтримувати раціональну пропорційність між чинниками відтворення та необхідні темпи його розвитку в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища з метою постійного задоволення потреб населення у продуктах харчування і товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини як в теперішньому часі, так і в майбутньому, враховуючи при цьому відповідальність щодо створення необхідних соціальних умов і попередження забруднення навколишнього середовища

Сталий розвиток сільського господарства має бути організований як процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення принаймні мінімально необхідних потреб всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи і вимогами людей усіх поколінь.

Література

1. Бєляєв О.О. Держава і перехідна економіка: механізм взаємодії / О.О. Бєляєв, А.С. Бебело, О.М. Комяков. – К. : КНЕУ, 2003. – 190 с.
2. Бойко В.І. Територіально-галузеві трансформації аграрного виробництва та їх економічна оцінка / В.І. Бойко // Агроінком. – 2009. – №9. – С. 15-20.
3. Бочан І.О. Системна трансформація економіки України та шляхи подолання кризових явищ: інституціональний підхід / І.О. Бочан // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 24-30.
4. Вечканов Г.С. Краткая экономическая энциклопедия / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова, В.Т. Пуляев. – СПб. : Петрополис. – 1998. – 368 с.
5. Гражевська Н.І. Відображення трансформаційних процесів у системі категорій соціально-економічної динаміки / Н.І. Гражевська // Економічна теорія. – 2007. – № 4. – С. 19–29.
6. Зілгалова О.А. Особливості розвитку трансформаційних економік / О.А. Зілгалова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008, вип. 18, № 9. – С. 48-53.
7. Иванов В.А. Методологические основы устойчивого развития аграрного сектора / В.А. Иванов, А.С. Пономарева // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2011. – Вип. 4(16) – С. 109–121.
8. Итоговый документ Конференции ООН по устойчивому развитию «Рио+20» «Будущее, которого мы хотим» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html.
9. Онищенко О.М. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики / О. Онищенко, В. Юрчишин // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 4-14.
10. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора : монографія / Т.О. Осташко. – К. : Фенікс, 2004. – 280 с.
11. Пепа Т.В. Регіональна динаміка і трансформація економічного простору України: монографія / Т.В. Пепа. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 440 с.
12. Попова О.Л. Теоретичні основи стійкого розвитку агросфери та формування адекватної української стратегії / О.Л. Попова // Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства УААН». – 2010. Випуск 3. – С. 18–27.
13. Саблук П.Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI столітті / П.Т. Саблук. – К. : Інститут аграрної економіки Української академії аграрних наук, 2001. – 638 с.
14. Сотула О.В. Перехідні і трансформаційні процеси в економіці України / О.В. Сотула // Збірник науково-технічних праць Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – 2009. – № 153. – С. 14–21.
15. Трансформація сільського господарства та села: ювілейний збірник наукових статей /за ред. Ю.Е. Губені. – Л. : ЛНАУ, 2010. – 420 с.
16. Шубравська О.В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери / О.В. Шубравська // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 15–20.

References

1. Bieliaiev, O.O., Bebelo, A.S., Komiakov, O.M. (2003), *Derzhava i perekhidna ekonomika: mekhanizm vzaiemodii* [State and transition economy: the mechanism of interaction], KNEU, Kyiv, Ukraine, 190 p.
2. Boiko, V.I. (2009) "Territorial and sectoral transformation of agricultural production and their economic evaluation", *Ahroinkom*, no. 9, pp. 15-20.
3. Bochan, I.O. (2010), "Systematic transformation of Ukraine's economy and ways of overcoming crisis phenomena: an institutional approach", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti,* no 29, pp. 24-30.
4. Vechkanov, H.S., Vechkanova, H.R., Pulyaev, V.T. (1998), *Kratkaya ekonomycheskaya entsyklopediya* [Brief economic encyclopedia], Petropolys, St.-Peterburg, Russia, 368 p.
5. Hrazhevska, N.I. (2007), "Displaying the transformation processes in the system of categories of social and economic dynamics", *Ekonomichna teoriia*, no 4, pp. 19–29.
6. Zilhalova, O.A., (2008), "Features of the development of transitional economies", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Iss. 18, no 9, pp. 48-53.
7. Ivanov, V.A., Ponomareva, A.S. (2011), "Methodological fundamentals of sustainable development of the agricultural sector", *Ekonomycheskye y sotsyalnye peremeny: fakty, tendentsyy, prohnoz*, Iss. 4(16), pp. 109–121.
8. "The final document of the UN Conference on sustainable development "Rio + 20", "The future we want", URL, available at: http://uncsd2012.org/thefuturewewant.html
9. Onyshchenko, O.M., Yurchyshyn, V. (2006), "Agriculture, countryside and farmers in Ukraine in the mirror of post-Soviet agrarian policy", *Ekonomika Ukrainy,* no. 1, pp. 4-14.

10. Ostashko, T.O. (2004), *Rynkova transformatsiia ahrarnoho sektora* [Market transformation of the agricultural sector], monograph, Feniks, Kyiv, Ukraine, 280 p.
11. Pepa, T.V. (2006), *Rehionalna dynamika i transformatsiia ekonomichnoho prostoru Ukrainy* [Regional dynamics and transformation of economic area of Ukraine], monograph, Brama-Ukraina, Cherkasy, Ukraine, 440 p.
12. Popova, O.L. (2010), "Theoretical foundations of sustainable development of agrosphere and forming the adequate Ukrainian strategy", *Zbirnyk naukovykh prats NNTs "Institute of Agriculture, UAAS",* Iss. 3, pp. 18–27.
13. Sabluk, P.T. (2001), *Nova ekonomichna paradyhma formuvannia stratehii natsionalnoi prodovolchoi bezpeky Ukrainy v KhKhI stolitti* [The new economic paradigm of formation of national food security strategy of Ukraine in the XXI century], Instytut ahrarnoi ekonomiky Ukrainskoi akademii ahrarnykh nauk, Kyiv, Ukraine, 638 p.
14. Sotula, O.V. (2009), "Transition and transformation processes in the economy of Ukraine", *Zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho*, no. 153, pp. 14-21.
15. Hubeni, Yu.E. (2010), *Transformatsiia silskoho hospodarstva ta sela* [The transformation of agriculture and the village], Yuvileinyi zbirnyk naukovykh statei, LNAU, Lviv, Ukraine, 420 p.
16. Shubravska, O.V. (2005), "Factors and indicators of sustainable development of agrosphere", *Ekonomika APK, no* 12, pp. 15–20.

УДК 314.1

Цвігун І.А.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємств і соціально-трудових відносин
Подільський державний агарно-технічний університет
Брич В.Я.,
д.е.н., професор, професор кафедри міжнародного бізнесу і туризму
Тернопільський національний економічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД

Tsvigun I.A.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of department of business economics and social and labour relations
State Agrarian and Engineering University in Podilya
Brych V.Ya.,
dr.sc.(econ.), prof., professor department of international business and tourism
Ternopil National Economic University

DEMOGRAPHIC SECURITY RESEARCH: INSTITUTIONAL APPROACH

Постановка проблеми. Системна парадигма демографічної безпеки акцентує увагу на інституціоналізмі, який є одним з способів дослідження причин демографічної кризи в Україні. Інституціональний підхід характеризується альтернативністю та функціональністю щодо вироблення заходів демографічної політики і є дієвим інструментом для інтерпретації та прогнозування демографічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституціоналізм є досить поширеною методологією в сучасному гуманітарному знанні і представлений низкою відомих в науці імен, таких як М. Вебер, Т. Веблен, О. Вільямсон, Т. Егертсон, Р. Коуз, Д. Норт, М. Туган-Барановський, Дж. Ходжсон, Й. Шумпетер, Пітері, Р. Родер, Г. Симон, Р. Ді Маджіо, Н. Флігстайна, К. Шепсле та інші.

Для розв'язання комплексної проблеми демографічної безпеки необхідно створити певну теоретичну й емпіричну базу для вивчення процесів її формування, оцінки та забезпечення. Розроблена база має бути об'єднана єдиною методологією, системою принципів і категорій, зокрема актуальним завданням є впровадження інституціональної методології в теорію демографічної безпеки України.

***Постановка завдання*.** Метою даної статті є обґрунтування необхідності впровадження інституціонального підходу щодо теорії демографічної безпеки.

***Виклад основного матеріалу дослідження*.** Центральною категорією інституціоналізму є категорія «інститут», еволюція якого відбулася разом з розвитком інституціональної теорії. Так Т.Веблен [1; с. 200-202] вважав, що інститути - це особливі способи існування суспільства, звичний образ думки, керуючись якими живуть люди. В роботах Д. Норта [2, с. 23] зазначається, що, будучи «правилами гри», інститути задають систему стимулів (позитивних і негативних), направляючи діяльність людей по певному руслу. Вони знижують невизначеність і роблять соціальне середовище

більш передбачуваним. У. Гамільтон [3] твердив, що «інститути встановлюють межі й форми людської діяльності. Світ звичаїв і традицій, до якого ми пристосовуємо наше життя, являє собою сплетіння й безперервну матерію інститутів». У І. Дюверже [4] інститути виступають як «моделі людських відносин, з яких копіюються конкретні зв'язки, набуваючи, таким чином, характер стабільних, стійких і міцних».

Узагальнюючи трактування вітчизняних та зарубіжних науковців, під поняттям «інститут» розуміють стереотипи мислення, суспільні звички, правила гри, обмеження та спрямування людських дій. При цьому вплив інститутів проявляється як в обмеженні дій людей, так і в наданні їм додаткових можливостей.

Інституційний підхід у дослідженні української демографічної кризи та забезпеченні демографічної безпеки, на нашу думку, повинен відігравати центральну методологічну роль. Він дозволяє розглянути проблему забезпечення національних інтересів у демографічній сфері як результат інституційного забезпечення демографічної безпеки, оцінити ефективність сукупності інститутів, що регулюють демографічні відносини в контексті функціонування соціальних інститутів, які впливають на демографічний процес.

Оскільки дія факторів, що впливають на демографічні процеси має інституціональний характер, то при оцінці стану демографічної безпеки мають бути оцінені інститути, які відображають вплив на демографічну безпеку конкретних соціальних, економічних, історичних, політичних, правових і культурних умов. При цьому необхідно включати в сферу демографічного розвитку не тільки економічні, а й соціально-політичні, правові, морально-етичні відносини.

Інститути задають структуру, зв'язки та обмеження для демографічної системи, що діє в суспільстві. У цьому випадку теорія інституціоналізму тісно переплітається з системним підходом, характерним для теорії управління [5; с. 11], що дозволяє використовувати методологію інституціональної теорії для створення набору альтернатив щодо забезпечення демографічної безпеки.

Ще однією важливою рисою інституціоналізму для забезпечення демографічної безпеки є прагнення простежити процеси культурного успадкування. «Вибір, який ми робимо сьогодні або завтра, - пише Норт, сформований минулим. А минуле може бути зрозуміле нами лише як процес інституційного розвитку» [2, с. 12]. Це передбачає вивчення системи залежності функціонування та генезису інститутів, що виводить аналіз на міждисциплінарний рівень.

Крім того що інститути є результатом процесів, які відбувалися в минулому, вони також є фактором інерції суспільства. Не дозволяючи вийти за певні встановлені рамки, вони є, з одного боку, стабілізуючим чинником, а з іншого – можуть вносити в демографічні процеси елементи надмірного консерватизму та стримувати демографічний розвиток. При цьому слушною є думка Алимова О.М., що значний дискримінаційний потенціал і вірогідність дискретного застосування притаманні інститутам як таким, будь-яка норма здатна породити конфлікт інтересів [6; с. 15].

Постійним предметом інституційного аналізу є взаємодія різних інститутів один з одним і з зовнішнім середовищем, багата синергетичними ефектами і петлями зворотних зв'язків. Зрозуміло, що підсумок такої взаємодії носить стохастичний характер.

Узагальнений варіант нової інституціональної теорії був розроблений Д. Нортом [2], що запропонував концепцію інститутів та інституціональної динаміки і в складі інститутів виділив три головні складові: неформальні обмеження, формальні правила та механізми примусу, що забезпечують дотримання правил.

Загальною характеристикою формальних і неформальних інститутів виступає їх функціональність. Інститути функціональні, якщо люди створили та підтримують їх для задоволення суспільних потреб або досягнення суспільних цілей [7].

Вплив інститутів на демографічну безпеку не є безпосереднім: він може відбуватися опосередковано через економіку, політику, культуру, соціальну сферу тощо. Інститути впливають на демографію комплексно: жоден з них не може самостійно регулювати демографічну ситуацію, хоч окремі можуть у цьому процесі відігравати більшу чи меншу роль.

Внутрішня узгодженість у діяльності всіх соціальних інститутів - необхідна умова нормального функціонування всього суспільства. Інститути забезпечення демографічної безпеки пов’язані з всіма демографічними процесами та середовищем, що їх формує.

Формальна сторона інституційного середовища демографічної безпеки складає його законодавче забезпечення, до якого належать: конституція, різноманітні кодекси, закони, підзаконні акти, постанови та розпорядження, а також санкції за їх невиконання. Водночас, інститутами, що забезпечують демографічну безпеку є такі базові системи: освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення (табл. 1). В свою чергу забезпечення основних елементів демографічної безпеки залежить як від формальних, так і не формальних інститутів. При цьому має значення розвиненість і функціонування кожного інституту та їх співвідношення.

Формування неформальних інститутів пов’язано з культурними чинниками, що походять від традицій, звичаїв, які безпосередньо є підвалинами забезпечення демографічної безпеки та проявляються як формування демографічної поведінки, що пов’язана з процесами відтворення населення (шлюбність, бажана кількість дітей, спосіб життя). Формальні інститути сформовані

державою як вплив на суспільство правових, соціально-економічних чинників та пов'язаних з ними інститутів, що формують середовище життя населення, яке також здійснює безпосередній вплив на демографічні відносини та поведінку. З часом інститути можуть змінюватися, але в цілому вони створюють підвалини для формування демографічних відносин і оцінка існуючих інститутів (як формальних, так і неформальних) дозволить проводити управління демографічною безпекою.

Таблиця 1

Формальні та неформальні інститути забезпечення демографічної безпеки

Складові демографічної безпеки	Інститути	
	неформальні	формальні
Відтворення населення	Сім'я, соціальне оточення, релігія, культура, національні традиції	Інститут шлюбу, усиновлення, прийомної сім'ї, Кодекс про шлюб та сім'ю, Конституція України
Здоров'я населення	Сім'я, соціальне оточення, інститут здорового способу життя, релігія, культура, інститути відпочинку	Заклади охорони здоров'я, профілактичні інститути, закони про охорону здоров'я, спортивні секції
Духовно-культурний стан суспільства	Сім'я, соціальне оточення, релігія, культура, національні традиції, ідеологія, моральні цінності, менталітет	Освітні інститути, закон про освіту, церква, Закон України „Про свободу совісті та релігійні організації
Міграція населення	Сім'я, соціальне оточення, релігія, культура, національні особливості, соціально-економічний стан	Інститути, що регулюють міграційні процеси, закони (постанови, укази) про імміграцію та еміграцію
Добування засобів до існування	Інститут найманих працівників, інститут підприємництва, етика бізнесу	Інститут зайнятості, податкове законодавство, інститут соціального забезпечення, профспілки, кодекс законів про працю, закони про соціальний захист населення

Джерело: авторська розробка

Забезпечення демографічної безпеки в значній мірі залежить від формальних інститутів тобто інститутів, в яких обсяг функцій, засоби та методи дії регулюються приписами законів або іншими правовими актами, формально затвердженими розпорядженнями, правилами т.д. Формальні інститути та механізми їх захисту встановлюються та підтримуються свідомо, в основному силою держави [8].

Забезпечення існування та функціонування формальних інститутів відбувається на державному рівні. Для забезпечення демографічної безпеки в Україні існує низка міністерств, які регулюють не лише демографічні процеси, але й соціально-економічні, що здійснюють безпосередній вплив на демовідтворювальні процеси (рис. 1).

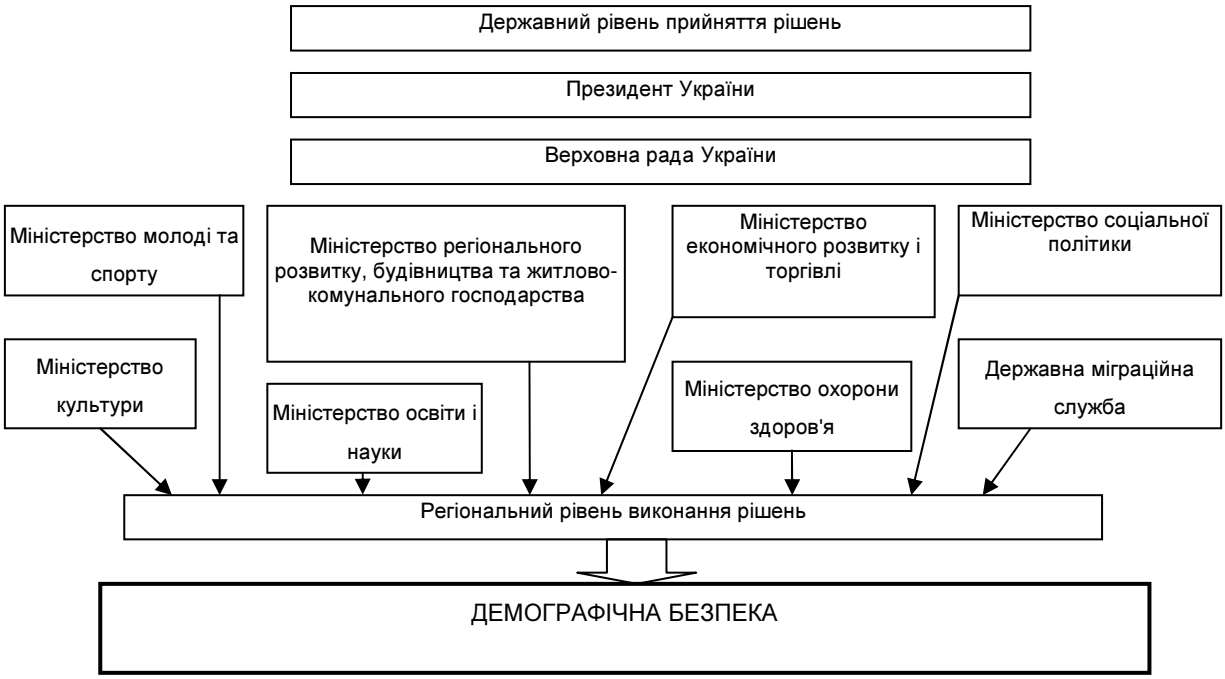

Рис. 1. Офіційні установи, що забезпечують функціонування формальних інститутів демографічної безпеки *

Джерело: систематизовано авторами

Вплив на демографічну безпеку в Україні правових норм та структури, які забезпечують їх дотримання є визначальним. Досвід демографічних політик країн світу показав, що якраз у межах цих інститутів держава має найбільше можливостей та варіантів впровадження певних заходів, спрямованих на врегулювання демографічної ситуації та забезпечення демографічної безпеки.

Неформальні інститути формуються довгий час як результат історично сформованих традицій та цінностей, зокрема культури та релігії і, безперечно, є важливими спонукальними чинниками її демографічної поведінки (рис. 2).

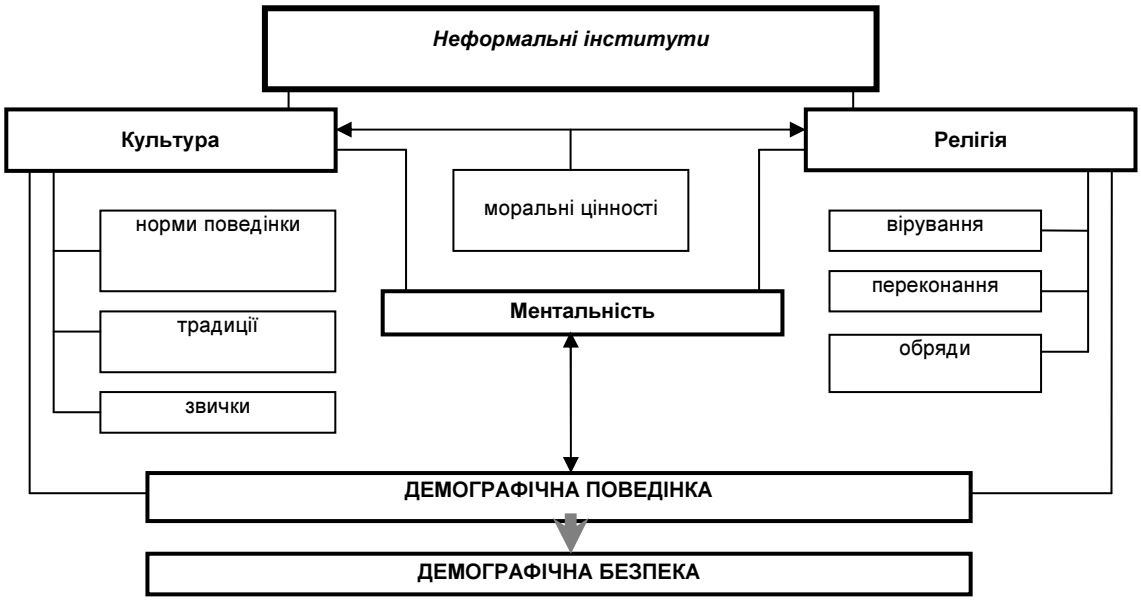

Рис. 2. Неформальне інституційне середовище демографічної безпеки

Джерело: авторська розробка

Демографічна поведінка є проявом етнокультурних та соціальних особливостей відтворення населення, що визначаються традиціями, моральними нормами й установками у суспільстві. Потреби, мотиви й установки суб'єкта демографічної поведінки формуються з урахуванням соціокультурних норм і цінностей суспільства. Індивідуальні та соціально-економічні умови, ступінь соціального здоров'я суспільства відображаються в індивідуальній демографічній поведінці суб'єкта.

Досліджуючи неформальні інститути, варто зауважити, що основою їх становлення та розвитку є культура, культурні традиції та цінності даної країни чи регіону, які визначають демографічну поведінку населення. Демографічна поведінка - це продукт таких інститутів, як релігія, система освіти, виховання. Тому саме створення сприятливого середовища для забезпечення демографічної безпеки потребує врахування таких неформальних чинників, як традиції, звичаї, культура, релігія, ментальність, що у кінцевому підсумку визначають і характер формальних інститутів.

При цьому дія формальних інститутів обмежується їх неформальними контрагентами. Розвиток і закріплення негативних з точки зору демографічної безпеки соціальних, психологічних, моральних та аксіологічних інститутів формує більш стійке і потужне інституційне середовище відтворення населення [9].

Вивчаючи вплив інститутів на демографічну безпеку, варто відмітити, що особливостями інститутів є швидкість їх зміни Так, формальні інститути утворюють свого роду зовнішній, поверхневий шар, здатний змінюватися досить швидко. Неформальні інститути є загальноприйнятими у суспільстві нормами поведінки, що складають міцне ядро системи інститутів і важко піддаються змінам.

Неформальні правила відграють незалежну від формальних обмежень роль. Історичний досвід свідчить про те, що одні й ті ж формальні правила, прийняті в різних країнах, призводять до різних результатів, оскільки люди підкоряються дії не лише формальних обмежень, але і неформальних правил. При прийнятті формального правила необхідно враховувати взаємодію між новими формальними правилами та існуючими неформальними правилами. Якщо формальні правила не вписуються в діючу систему правил неформальних, то вони просто не будуть виконуватися [10; с.44]. Тобто стержнем інституційного забезпечення демографічної безпеки є неформальні інститути, які визначають рівень існування формальних інститутів.

Необхідно знайти неповторне поєднання формальних інститутів, які ми можемо вводити більш-менш свідомо, з інститутами неформальними, які властиві цій країні, пов'язані з цінностями цієї країни. Якщо з'єднати перше і друге, то країна починає рухатися по більш високій траєкторії.

Висновки з даного дослідження. Аналізуючи дію інститутів для забезпечення демографічної безпеки, необхідно зробити наступні висновки:

1. Інституціоналізм підкреслює значення суспільних установок, культури, взагалі соціуму у формуванні індивідуума, його інтересів, схильностей, як основу демографічної поведінки.

2. Інституціоналізм розглядає демографічну поведінку індивіда як результат головним чином стійких стереотипів діяльності, звичаїв і звичок.

3. Інституціональна теорія визначає інститути як основний об'єкт аналізу.

4. Інституціоналізм розглядає індивіда як продукт соціального та культурного середовища, який постійно еволюціонує. Це допомагає пояснити зміну демографічної поведінки людини.

Необхідність дослідження й аналізу інституційного середовища демографічної безпеки визначена тим, що сучасна демографічна криза з року в рік поглиблюється, а з огляду на складні події в історії України останній рік, саме завдання забезпечення демографічної безпеки, як однієї із складових національної безпеки, є необхідною умовою сьогодення.

Література

1. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогрес, 1984 – 340 с.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
3. Hamilton W. Institution / W. Hamilton // Encyclopedia of the Social Sciences. – 1932. – Vol.73. – P4. – R. 560-595.
4. Дюверже М. Политические институты и конституционное право / М. Дюверже // Антология мировой политической мысли: в 5т. / Отв. ред. Т.А. Алексеева. – М., 1997. – Т. 2. – С. 643–661.
5. Горшенин В.Ф. Методология институционального подхода в управлении / В.Ф. Горшенин // Вестник Челябинского университета. Серия 7. Государственное и муниципальное управление. – 2003. – № 1. – С.7-12.
6. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : монографія / О.М. Алимов, А.І. Даниленко, В.М. Трегобчук та ін. – К. : Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
7. Саймон Г. Рациональность как процесс и продукт мышления / Г. Саймон // THESIS. – 1993. – № 3. – С. 16-38.
8. Капелюшников Р.И. Новая институциональная теория [Электронный ресурс] / Р.И. Капелюшников. – Режим доступу : http://www.masters.donntu.edu.ua/2003/fem/volkovskay/library/7.htm
9. Михель Е.А. Институциональный подход к анализу трудовой эмиграции / Е.И. Михель, Т.В. Морозова // Учен. зап. Петр. ГУ. Сер. Общественные и гуманитарные науки. – 2010. – № 7 (112). – С. 88-92.
10. Одинцова М.И. Институциональная экономика / М.И. Одинцова. – М. : ГУ-ВШЭ, 2007. – 386 с.

References

1. Veblen, T. (1984), *Teoriya prazdnogo klassa* [Theory of the Leisure Class], Progress, Moscow, Russia, 340 p.
2. North, D. (1997), *Instituty, institutsionalnyye izmeneniya i funktsionirovaniye ekonomiki* [Institutions, Institutional Change and Economic Performance], Fond ekonomicheskoy knigi «Nachala», Moscow, Russia, 180 p.
3. Hamilton, W. (1932), «Institution», *Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol.73, P.4, pp. 560-595.
4. Dyuverzhe, M. (1997), *Politicheskiye instituty i konstitutsionnoye pravo* [Political institutions and constitutional law], *Antologiya mirovoy politicheskoy mysli: v 5t.* [Anthology of world political thought: a 5 vol.], vol. 2, Moscow, Russia, pp. 643-661.
5. Gorshenin,V.F (2003), "The methodology of the institutional approach in the management", *Vestnik Chelyabinskogo universiteta. Seriya 7. Gosudarstvennoye i munitsipal'noye upravleniye*, no. 1, pp.7-12.
6. Alimov, O.M., Danylenko, A.I., Trehobchuk, V.M. etc. (2005), *Ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: instytutsionalne ta resursne zabezpechennia* [Development of Ukraine Ekonomichny: institutsionalne that zabezpechennya Resource], monograph, Obiednanyi in-t ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 540 p.
7. Simon, G. (1993), "Rationality as process and product of thinking", *THESIS*, no. 3, pp. 16-38.
8. Kapelyushnikov, R.I. (2003), "New institutional theory", available at: http://masters.donntu.edu.ua/2003/fem/volkovskay/library/7.htm
9. Mikhel, Ye.I. and Morozova, T.V. (2010), "Institutional approach to the analysis of labor emigration", *Uchen. zap. Petr. GU. Ser. Obshchestvennyye i gumanitarnyye nauki*, no. 7 (112), pp. 88-92.
10. Odintsova, M.I. (2007), *Institutsionalnaya ekonomika* [Institutional Economics], GU-VSHE, Moscow, Russia, 86 p.

УДК 338.439.4.003.13:637.12.

Лозинська І.В.,
к.е.н., доцент
Сумський національний аграрний університет

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕНСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Lozynska I.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.
Sumy National Agrarian University

THE TECHNOLOGICAL FEATURES OF EFFECTIVE PRODUCTION MEAT AND DAIRY PRODUCTS THROUGH THE INTRODUCTION OF INTENSIVE TECHNOLOGIES

Постановка проблеми. Інтенсифікація скотарства передбачає насамперед інтенсивне використання основних засобів виробництва галузі, а саме тварин, яке знаходить узагальнене вираження в підвищенні їх продуктивності. Це може бути досягнуто вирішенням двох взаємопов'язаних завдань:

1) необхідно покращити породність тварин на основі цілеспрямованої селекції;
2) забезпечити більш повне використання генетичного потенціалу породи.

І якщо перший пункт виконати досить важко в умовах обмеженості фінансових ресурсів, доцільніше розкрити резерви наявного поголів'я, застосовуючи інтенсивні методи розведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанню сучасних проблем інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та підвищенню її економічної ефективності присвячені наукові праці вчених-економістів: Червінської Л.П., Горьового В. П., Угнівенко А.М., Пащенко О.В. та інших.

На сьогоднішній день процеси, що відбуваються в економіці країни, вимагають перегляду теоретичних понять, пошуку нових підходів до вирішення методичних і практичних питань інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Напрацювання науковців Бидик А.Г., Петренка Р.О., Шкільова О.В., Бурика А.Ф., Саблука П.Т. тощо розкривають процес інтенсифікації в аграрній сфері як інноваційний шлях розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення теоретичних, методичних та практичних основ впровадження технологічних досягнень передових підприємств та наукового досвіду при виробництві м'ясо-молочної продукції на основі інтенсифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим напрямком розвитку скотарства є подальше поглиблення спеціалізації галузі й концентрації виробництва м'яса та молока при застосуванні інтенсивних технологій: кормовиробництво, використання кормів, племінну та ветеринарну роботу, умови утримання та використання тварин [1].

При інтенсивному веденні молочного скотарства підвищення продуктивності тварин повинно бути досягнуто за одночасного скорочення витрат праці на виробництво продукції. У сучасних умовах вирішення цих завдань у більшості випадків пов'язане із модернізацією виробництва на уже існуючих об'єктах. При цьому не можна забувати, що молочне скотарство є не тільки основним джерелом виробництва молока, але й дає більше 95% яловичини.

Інтенсивне ведення скотарства нерозривно пов'язане з високим рівнем відтворення поголів'я, що дає змогу забезпечити потреби ферм у тваринах, придатних для експлуатації в сучасних умовах. Такі тварини повинні мати високий надій — 5000-7000 кг молока при стандартному вмісті в ньому жиру і білка, а поголів'я м'ясного напрямку – середньодобові привіси не нижче 600 г. Підтримання такого рівня продуктивності протягом всього періоду експлуатації без зниження відтворної здатності можуть забезпечити тільки здорові тварини.

Нині численними дослідженнями виявлено позитивний зв'язок між основними показниками молочних корів — надоями та відтворювальною здатністю. На думку окремих дослідників, підвищення надою на кожні 1000 кг призводить до збільшення отриманого приплоду на 20% (табл. 1).

Також встановлено, що вартість вирощування однієї корови, яку вперше запліднювали у віці 24 міс., була на 41,6% вищою порівняно із витратами на вирощування корови, яку вперше запліднювали в 16-місячному віці. Витрати кормів на вирощування корови живою масою 400 кг при першому отеленні у віці 28 міс., становлять 3700 корм. од., а на вирощування корови з такою ж масою в 36-місячному віці — 4500 к. од., або на 21,6% більше. Крім того, при недостатній годівлі телиць одночасно збільшуються (на 25-30 %) і всі інші витрати на їх вирощування.

Таблиця 1

Визначення залежності між продуктивністю корів та фізіологічними особливостями розвитку

Група	Продуктивність корів, кг (середня)	Новонароджених телят, гол.	Період першого запліднення, місяці	Тривалість продуктивного використання корів, років	Витрати кормів, корм. од.	Річні витрати на утримання 1 голови, грн
I	2850	3,7	24	3,8	4500	6255,3
II	3500	4,9	20	5,3	4000	5430,5
III	4200	5,3	18	6,8	3700	4766,3
IV	5000	6,4	16	7,5	3550	3690,7

Джерело: розрахунок автора на основі [2]

Як свідчать наукові дослідження і практичний досвід, інтенсивне вирощування ремонтного молодняку молочних порід з одержанням першого отелення у віці 24-27 місяців ефективне як з селекційної та господарської, так і з економічної точок зору. Запліднення в оптимальні строки добре розвинених телиць дає змогу скоротити на 10-12% витрати на вирощування корів, оскільки за непродуктивний період при вирощуванні телиць щомісячно витрачається 180-200 корм. од. Більш раннє парування телиць забезпечує також одержання більшої кількості молока в середньому на кожний рік життя тварини.

У сучасних рекомендаціях щодо використання телиць для відтворення вказується, що їх маса при першому паруванні повинна становити не менше 70% від маси дорослої корови [2].

Висока економічна ефективність використання корів, яких вперше запліднили в більш ранньому віці, досягається в основному за рахунок скорочення часу непродуктивного утримання телиць до їх запліднення. Це сприяє подовженню тривалості періоду продуктивного використання корів, росту їх надоїв і відтворної здатності, зниженню витрат на вирощування і, як результат, — вищій економічній ефективності використання маточного поголів'я.

Важливою умовою для отримання високих показників ефективності виробництва молока є економне витрачання кормів, оскільки в структурі собівартості на них припадає більше 50% витрат. За умови недостатнього забезпечення корів кормами цього можна досягти за рахунок нормування годівлі залежно від їх продуктивності, фізіологічного стану, живої маси та віку. За таких умов відносно нормовану годівлю корів можна здійснити шляхом розподілу стада на окремі виробничі групи, кожна з яких повинна складатися із тварин з орієнтовно близькими потребами в поживних речовинах та енергії. Ознаками для розподілу стада на групи можуть бути: величина добового або за попередню лактацію надою; фізіологічний стан; вік; жива маса та інші. Але найбільш доцільним є групування корів за величиною добових та за попередню лактацію надоїв — як спроба нормувати годівлю дійсно відповідно до продуктивності (табл. 2).

Таблиця 2

Впровадження наукових розробок для різних рівнів продуктивності корів

Рівень продуктивності	Вимоги до годівлі	Науковий супровід	Рівень контролю
Початковий (3-4 тис. кг/рік)	Достатня кількість якісних кормів	Дотримання традиційної технології	Контроль основних зоотехнічних показників
Середній (4-6 тис. кг/рік)	Нормована годівля за діючими стандартами	Застосування інноваційних підходів	Сучасний технологічний контроль
Високий (6 і > тис. кг/рік)	Нові системи годівлі на основі особливостей метаболізму високопродуктивних тварин	Сучасні лабораторні дослідження якості кормів, продукції та стан тварин	Прогноз і контроль повноцінності годівлі тварин на рівні обмінних процесів

Джерело: [3]

Однією з особливостей м'ясо-молочного скотарства є те, що воно не може функціонувати на привозних кормах і безпосередньо пов'язане із землею – головним засобом виробництва у сільському господарстві. Розвиваючись на базі добре організованого кормовиробництва, воно безпосередньо впливає на рівень інтенсивності землеробства, тобто інтенсивне скотарство неможливе без інтенсивного кормовиробництва. А оскільки ці дві галузі взаємопов'язані, то необхідно в кожному конкретному випадку визначати конкретні обсяги того й іншого виробництв. При цьому в основі всіх розрахунків повинна лежати економіка, так як вона визначає рентабельність як усього сільського господарства, так і окремих його галузей.

Наступною особливістю, яка впливає на інтенсифікацію скотарства, є низький коефіцієнт розмноження тварин. Пов'язане це із тривалим періодом їх вирощування до отримання потомства та продуктивного використання, а також з відтворювальною здатністю корів. У свою ж чергу, останнє залежить від умов годівлі та утримання тварин, організації штучного запліднення, кваліфікації кадрів, профілактики та лікування захворювань корів та інших факторів. Велике значення має збереження одержуваного приплоду, адже скорочуючи період вирощування тварин для ремонту стада можна

підвищити інтенсивність їх використання. Однак, це можливо в тому випадку, якщо не порушується процес розвитку організму та формування його продуктивних якостей.

У молочному скотарстві продуктивність корів в кінцевому рахунку визначає не лише рівень інтенсивності використання тварин, але і в цілому інтенсивність виробництва молока, не залежно від прийнятої технології та структури стада. Це пов'язане з біологічною особливістю використання коровами кормів на виробництво молока (табл. 3).

Таблиця 3

Витрати кормів на 1 кг молока залежно від надою корів, корм. од.

Річний надій, кг	3000	3500	4000	4500	5000	5500	6000	6500	7000
Витрати корму, корм.од	1,11	1,02	0,95	0,90	0,86	0,83	0,80	0,78	0,76

Джерело: [4]

Простий розрахунок показує, що для виробництва 6000 кг молока одній корові потрібно в рік 48 ц корм. од., а двом коровам з надоєм по 3000 кг для виробництва цієї ж кількості молока – 66,6 ц корм. од., або на 38,7% більше. Пов'язане це із тим, що малопродуктивні корови до 50-60% корму витрачають на підтримання життєдіяльності організму. Це ж відбувається за низького рівня годівлі тварин, коли частка продуктивного корму в загальному раціоні не забезпечує потреби, пов'язані з потенційними можливостями продуктивності.

Тобто, збільшуючи рівень годівлі тварин насамперед підвищується продуктивна дія корму. Це основний принцип інтенсивного використання худоби молочного та молочно-м'ясного напряму (табл. 4).

Таблиця 4

Вплив рівня годівлі поголів'я на ефективність виробництва продукції м'ясо-молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Сумської області в 2013 році

Показники	Витрати кормів на корову, ц.корм.од.			
	I до 34,99	II від 35 до 44,99	III від 45 до 54,99	IV більше 55
Кількість підприємств, од.	20	64	97	5
Поголів'я (в середньому на 1 підприємство), гол.	221	486	550	1012
Середні витрати кормів, ц. корм. од. - в т.ч. концентрованих	33,2 8,5	39,4 9,2	52,3 11,7	61,5 14,8
Валовий надій молока, ц	2256	3897	4752	5542
Середньодобовий приріст ВРХ, г	388	412	454	535
Отримано телят на 100 гол. корів, гол.	69	74	76	87

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики в Сумській області

Цей принцип взято за основу усіма країнами світу з інтенсивним скотарством, причому у всіх без винятку випадках збільшення валового виробництва молока та м'яса ВРХ досягнуто за рахунок зростання продуктивності корів при одночасному скороченні їх чисельності. Звідси випливає інша перевага інтенсивного використання тварин – зниження потреби у приміщеннях, в обслуговуючому персоналі, техніці та інше [5].

В умовах інтенсифікації скотарства дещо змінилися напрями селекції, годівлі та вимоги до тварин м'ясних порід. М'ясне скотарство може бути високорентабельним тільки із застосуванням ресурсозберігаючих технологій та інтенсифікації виробництва. Для інтенсифікації виробництва яловичини необхідне збільшення живої маси до 500-600 кг і більше, більшого поширення групового безприв'язного утримання з підстилкою або без неї на ґратчастих підлогах. Важливим елементом ресурсозберігаючої технології м'ясного скотарства є турові отелення, коли телят отримують безперервно протягом 2-х місяців. Це забезпечує високу технологічність, злагодженість, повноцінний контроль над заплідненням, можливість комплектування однорідних груп молодняку.

Останнім часом створюються умови для організації масового виробництва яловичини, заснованого на такому інтенсивному вирощуванні молодняку, коли вже в 15-18-місячному віці вага тварин досягає 350-450 кілограмів.

Фізіологічні особливості великої рогатої худоби в цьому віці такі, що вони дозволяють при мінімальних витратах кормів отримувати високі прирости і найбільш поживне та смачне м'ясо. Адже у молодих тварин приблизно до 10-12-місячного віку жива вага збільшується найбільше шляхом наростання найціннішою м'язової тканини і в меншій мірі - жирової та сполучної. Таким чином, інтенсивне годування тварин у цей період дає повноцінний високобілковий продукт.

У віці 12-18 місяців, коли вага ВРХ збільшується приблизно з 250-280 до 350-450 кілограмів, ріст м'язової тканини супроводжується не менш інтенсивним накопиченням жиру. Зміст його в м'ясі зростає до 14-15% при збереженні білка в межах 18-19%. Подальша відгодівля великої рогатої худоби

до 24-місячного віку і старше призводить до меншого росту м'язової тканини і надмірного збільшення жирової тканини. Надлишок її погіршує поживні та технологічні якості яловичини [6].

При помірному, а тим більш низькому рівні годівлі молодняку від 6 до 12-місячного віку втрачається період найбільш інтенсивного росту великої рогатої худоби. У цьому випадку терміни здачі на м'ясо затягуються до 2,5-3-річного віку, а тварини, одержані при такому відгодівлі, характеризуються низькими забійними виходами. Вихід м'яса зазвичай не перевищує 46-50%. У той же час при забої інтенсивно вирощеного молодняку у віці 18 місяців з живою вагою 350-450 кілограмів забійний вихід досягає 55-60 %.

Підвищення забійного виходу їстівної частини в туші при інтенсивному вирощуванні молодняку - один з великих резервів виробництва високоякісної яловичини.

Хотілося б звернути увагу і на таку деталь. При помірній, а тим більше недостатній годівлі великої рогатої худоби у віці від 4-6 до 12-13 місяців значно знижуються потенційні можливості зростання м'язової тканини, через що надалі спостерігається більший ріст сполучної тканини та накопичення жиру. У результаті м'ясо містить менше повноцінного білка, багато жиру, а висока питома вага сполучної тканини робить його жорстким і несмачним. Як бачимо, переваги інтенсивного вирощування молодняку очевидні.

Економічні розрахунки переконливо свідчать про те, що при інтенсивному вирощуванні великої рогатої худоби різко підвищуються продуктивність праці та рентабельність галузі. І це закономірно: в цьому випадку різко скорочуються терміни відгодівлі, збільшується оборот стада. Господарство отримує можливість тими ж трудовими ресурсами, в одних і тих же приміщеннях, одним і тим же обладнанням значно збільшити валове виробництво яловичини (табл. 5).

Таблиця 5

Економічна ефективність годівлі ВРХ м'ясного напрямку за різними термінами

Група	Термін відгодівлі, місяців	Кінцева вага тварин, кг	Витрати корму на 1 продукції, корм.од.	Собівартість 1 ц приросту, грн.
I	24-30	300	12,1	1980,0
II	16-18	430	7,8	1650,0
III	6-12	200	9,5	1450,2
IV	до 6	120	4,5	985,5

Джерело: розрахунок автора на основі досліджень Інституту тваринництва УААН [7]

Дійсно, при мізерному годуванні, коли терміни вирощування та відгодівлі ВРХ розтягуються до двох - двох з половиною років, а здавальна вага не перевищує 300 кілограмів, загальна витрата кормів у розрахунку на одну голову досягає майже 3,2 тисячі кормових одиниць, або 12 кормових одиниць на кілограм приросту. В умовах же інтенсивного вирощування ВРХ до 18-місячного віку при здавальній вазі 430 кілограмів витрачається всього 3034 кормових одиниці, або 7,8 кормової одиниці на кілограм приросту. Переконливий ефект проявляється при порівнянні вищенаведених даних: 430 кілограмів у 18 місяців при затратах 3034 кормових одиниць і 300 кілограмів за 25-30 місяців при витраті 3180 кормових одиниць.

Економія корму при інтенсивному вирощуванні великої рогатої худоби пояснюється досить просто. В даному випадку максимально використовуються потенційні можливості росту молодого організму. У багаторічних дослідах Інституту тваринництва УААН мінімальні витрати кормів - всього 3,8-4,5 кормової одиниці на кілограм приросту - давав молодняк до 6-місячного віку, дещо більше - 5,6-6,7 кормової одиниці - витрачалося на ВРХ до 12 - місячного віку, а до 18-місячного віку на кілограм приросту було потрібно вже до 9 кормових одиниць [8].

Тому-то найдоцільніше забій великої рогатої худоби в 18-місячному віці при здавальній вазі 400-450 кг, коли собівартість центнера приросту ваги складає всього 1650-1750 грн., між тим як при вирощуванні до дворічного віку (здавальна вага 500 і більше кілограмів) цей показник досягає 1900-1900 грн.

Ефективність виробництва яловичини проявляється при поглиблені спеціалізації виробництва. Так, в спеціалізованих господарствах по вирощуванню молодняка жива вага однієї голови в 5-7-місячному віці повинна становити 130-180 кілограмів і перебувати там до 18-місячного віку. Дорощування та відгодівля худоби повинна тривати близько року, і протягом цього часу на кожну голову необхідно отримати не менше 220-250 кілограмів приросту ваги.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження підтверджує високу ефективність інноваційного розвитку виробництва яловичини. За рахунок спеціалізації виробництва і впровадження прогресивних технологій годівлі утримання худоби є можливість різко підвищити рівень продуктивності худоби і якість продукції, знизити її собівартість та підвищити рівень рентабельності виробництва.

Література

1. Пащенко О.В. Функціонування ринку молока і молочних продуктів / О.В. Пащенко // Економіка АПК. – 2010. – №8. – С. 43–48.

2. Угнівенко А.М. Визначення залежності між продуктивністю та відтворювальною здатністю корів [Електронний ресурс] / А.М. Угнівенко // Наукові доповіді НУБІП. 2011-7 (29). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Nd/2011_7/11uam.pdf

3. Горьовий В.П. Розвиток виробничо-технічного обслуговування підприємств АПК / В.П. Горьовий // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 11. – С. 59–64.

4. Червінська Л.П. Інноваційні аспекти та перспективи розвитку молочного скотарства / Л.П. Червінська, Ю.П. Козак // Проблеми науки. – 2009. – № 1. – С. 20–26.

5. Справочник экономиста-аграрника / Н.П. Кононенко, Н.Я. Кушвид, П.Т. Саблук и др. : Под ред. Н.П. Кононенко, Н.Я. Кушвида. – К. : Урожай, 1991. – 520 с.

6. Петренко Р.О. Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Харківської області / Р.О. Петренко// Вісник ХНАУ. – 2009. – № 9. – С. 279-284.

7. Шкільов О.В. Внутрішньогосподарські резерви підвищення ефективності виробництва молока / О.В. Шкільов // Економіка АПК. – 2007. – № 9. – С. 33–36.

8. Бурик А.Ф. Підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону / А.Ф. Бурик, А.В. Мовчанюк // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 7-11.

References

1. Paschenko, O.V. (2010), “The functioning of market milk and dairy products”, *Ekonomika APK,* no. 8, pp. 43–48.

2. Uhnivenko, A.M. (2011), “Determination of the dependences between productivity and reproductive ability of cows”, *Naukovi dopovidi NUBIP*, no. 7 (29), http://nbuv.gov.ua/e-journals/Nd/2011_7/11uam.pdf

3. Horovyi, V.P. (2007), “The development of production and technical maintenance of the enterprises of AIC”, *Visnyk agrarnoi nauky*, no. 11, pp. 59–64.

4. Chernivska, L.P. and Kozak Yu.P. (2009), “Innovative aspects and prospects of development of dairy cattle breeding”, *Problemy nauky*, no. 1, pp. 20–26.

5. Kononenko, N.P., Kushvid, N.Yu., Sabluk, P.T. etc. (1991), *Spravochnik ekonomista-agrarnika* [Handbook of agrarian economists], Urozhay, Kyiv, Ukraine, 520 p.

6. Petrenko, P.O. (2009), “The economic efficiency of milk production in agricultural enterprises of the Kharkiv region”, *Visnyk KHNAU*, no. 9, pp.279-284.

7. Shkilov, O.V. (2007), “Intraeconomic reserves improve efficiency of milk production”, *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 33–36.

8. Buryk, A.F. and Movchaniuk, A.V. (2011), “Improving the efficiency of milk production in agricultural enterprises of the region”, *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 7-11.

УДК 338.439

Басюркіна Н.Й.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ БОРОШНА УКРАЇНИ

Basyurkina N.J.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of industrial economics
Odessa National Academy of Food Technologies

MODERN TRANSFORMATIONS OF FLOUR MARKET IN UKRAINE

Постановка проблеми. Поглиблення міжнародних інтеграційних процесів не повинно ущемляти українські економічні інтереси і загрожувати національній безпеці держави, а пошук нових ринків, створення нових міжнародних формувань і забезпечення власної конкурентоспроможності має бути виключно пріоритетом української держави. Для цього необхідно, використовуючи наявні можливості української економіки, розвивати її промисловий, аграрний і енергетичний потенціал. Україна є одним зі світових лідерів з виробництва зерна, і для подальшого розвитку її зернового господарства є необхідною продумана державна політика щодо розвитку виробничо-збутових ланцюгів, розширення вертикально-інтегрованих виробництв, збільшення випуску продукції переробки зерна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Величезний внесок у створення стратегічних напрямів розвитку вітчизняної агропродовольчої сфери в умовах трансформації зовнішньоекономічної політики України зробили В.І. Власов, І.І. Лукінов, П.Т. Саблук та інші. Праці багатьох вітчизняних вчених присвячені питанням конкурентоспроможності українського агропромислового сектору внаслідок підписання міжнародних торгівельних угод і створення зон вільної торгівлі на заході України. Велика кількість вітчизняних наукових розробок присвячено державному регулюванню агропромислового сектору та пошуку шляхів виведення аграрного сектору економіки з кризового

стану. Нині більшого висвітлення потребують питання створення дієвих механізмів регулювання українського агропродовольчого ринку для підвищення конкурентоспроможності на світових ринках і забезпечення продовольчої безпеки.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз особливостей ринку борошна України, визначення основних шляхів вирішення проблем його трансформації у зв'язку з міжнародною інтеграцією України.

Виклад основного матеріалу дослідження. При формуванні стратегії розвитку ринку борошна України слід враховувати вплив прогнозованих і непередбачуваних чинників, а саме природно-кліматичних катаклізмів, коливань обмінних курсів валют, експортних обмежень, волатильності обсягів виробництва біопалива з зернової сировини, змінення світових і національних рівнів запасів зерна. Для розуміння необхідних для України кроків в плані міжнародної інтеграції потрібний постійний моніторинг і оцінка стану всіх секторів зернового господарства. Аналіз балансу зернових і зернобобових культур показав нестабільність їх виробництва і споживання, експорту й імпорту. Зернові та продукти їх переробки – це майже єдині продукти, за якими споживання на душу населення за останні шість років перевищує норму, хоча має тенденцію до зменшення. За показником стабільності ми не в змозі конкурувати з найбільшими світовими експортерами зерна [1].

Важливим з нашої точки зору є поліпшення виробничо-збутових, або логістичних ланцюгів, що збігається з думкою FAO – Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН [2]. В даному випадку слід приділити більше уваги вертикальній інтеграції, переробці зерна та випуску продукції з нього, наприклад борошна, макаронних виробів, круп, комбікормів тощо.

На жаль, є очевидною негативна тенденція випуску борошна в Україні, що ілюструють дані на рис. 1.

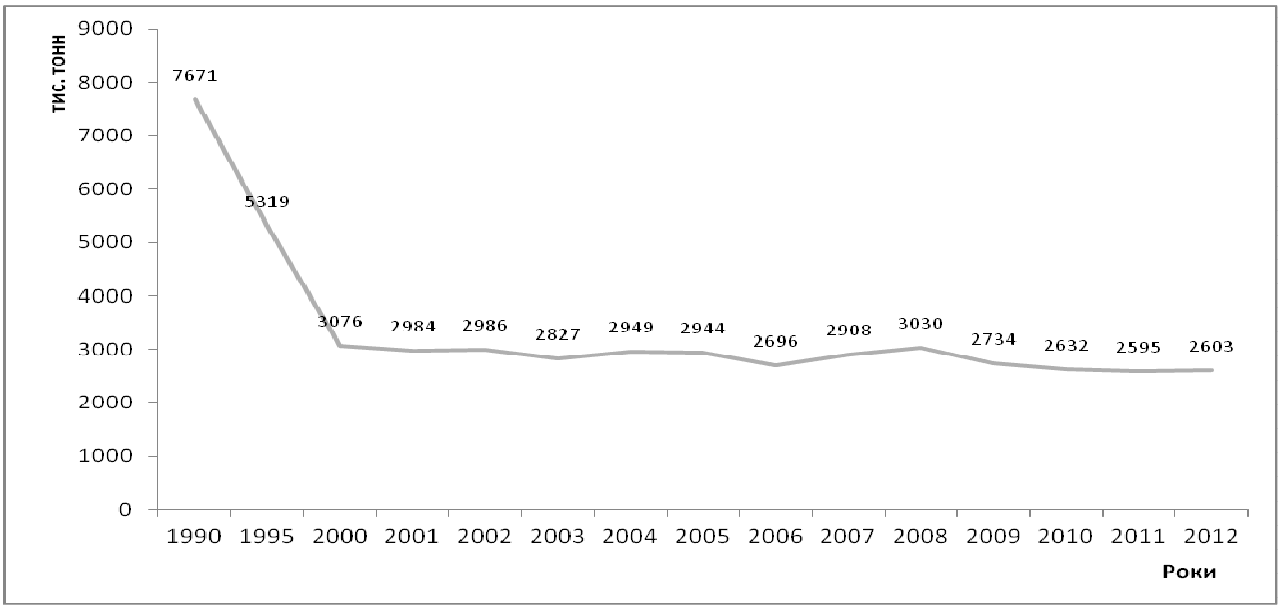

Рис. 1. Виробництво борошна в Україні

Джерело: [3, с. 109]

В Україні виробляють близько 2,6 млн. тонн борошна на суму більше 7,6 млрд. грн. Борошномельні підприємства очікували на збільшення ринків збуту за рахунок експорту. Однак після зростання в 2008 р., експорт борошна щорічно знижується. Постійним споживачем вітчизняного борошна є Молдова, Індонезія, Азербайджан, Ізраїль, Афганістан, Грузія, Туркменістан, Росія та інші. За оцінками IGC (Міжнародної ради по зерну) світовий ринок експорту борошна оцінюють в 11,5–13,5 млн. тонн на рік.

В 2012 р. найбільшим експортером борошна став Казахстан, обсяги постачань якого на зовнішні ринки склали близько 3,3 млн. тонн. Другим постачальником стала Туреччина, обсяги постачань борошна якої досягли 2,7 млн. тонн, третім – Європейський Союз з обсягами 1,3 млн. тонн борошна [4].

Однією з основних причин, які гальмують розвиток українського експорту борошна – віддаленість від ринків збуту. Основним покупцям українського борошна, які знаходяться на Близькому Сході і в Центральній Азії, вигідніше купувати борошно з Казахстану та Туреччини. Це пояснюється тим, що зерно перевозиться в трюмах кораблів, тоді як для перевезень борошна потрібні спеціальні контейнери. З Казахстану та Туреччини борошно надходить залізничним транспортом саме в таких контейнерах, тоді як у нас вагонів-борошновозів не вистачає. Звідси логічною є підтримка вітчизняного машинобудівництва і виробництво саме таких транспортних засобів.

Ціни на борошно в Україні зростають пропорційно цінам на пшеницю, при цьому ціни на

соціальні види хліба практично не змінюються впродовж останніх п'яти років, тому хлібопекарні підприємства працюють з мінімальною рентабельністю 3-5 %, а виживають за рахунок випуску елітних хлібобулочних виробів з рентабельністю 20-40 %, але такі вироби, за розрахунками авторів, займають у виробництві та споживанні українців не більше 25 % [4].

Дані табл. 1 демонструють зменшення виробництва хлібобулочних і макаронних виробів у 2007 – 2012 рр.

Таблиця 1

Динаміка виробництва основних видів продукції з борошна, %

Найменування продукції	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012 р. до 2007 р., %
Вироби хлібобулочні	100,00	97,25	92,42	98,91	97,51	95,24	82,55
Крупи	100,00	115,97	109,37	85,64	104,71	102,25	116,29
Вироби макаронні без начинки, не піддані тепловому обробленню	100,00	105,61	95,58	107,41	115,52	79,10	99,07
Печиво солодке і вафлі	100,00	104,19	90,88	108,26	101,91	104,81	109,50

Джерело: [3, с. 112]

Споживання хлібобулочних виробів в Україні знижується. Через те, що замінників цього продукту в нашому раціоні немає, це негативне явище потребує стабілізації та подальшого зростання споживання хліба підвищеної якості. Близько половини хлібопекарських підприємств в 2012 р. зазнали збитків. Низка великих виробничих об'єднань припинила обслуговування власних фінансових зобов'язань, що викликало хвилювання у фінансовому секторі, оскільки банки не бажають отримати в якості заставного майна неліквідні хлібопекарські потужності. Так, визнано банкротом Полтавський хлібокомбінат, який випускав половину всього хліба в місті.

Ринок зерна та динаміка цін значною мірою впливають на ситуацію у виробництві борошна, яке в цілому досить стабільне (2,5 - 3,0 млн. тонн), але основною проблемою для виробників є відсутність на ринку продовольчого зерна необхідної якості, яке є основною складовою експорту. Для реалізації продуманої державної політики доцільно формувати міжнародні угоди з підтримки та просування не зерна і зернобобових культур, а саме борошна, круп, макаронних виробів, комбікормів і т.п., тим самим створюючи умови для захисту вітчизняних виробників, сприяння вертикальній інтеграції, створенню нових робочих міст, соціоекономічному розвитку економіки та суспільства.

В Україні було накопичено величезний досвід діяльності борошномельно-круп'яних і макаронних підприємств, але, на жаль, нині вони не випускають половини обсягів продукції, яка випускалась в радянські часи, а за якістю вітчизняні макаронні вироби поступаються імпортним. Прикладами успішної діяльності на ринку борошна є вертикально-інтегровані компанії із замкнутим циклом виробництва, найбільші з яких наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Найбільші виробники борошна в Україні в 2012 р.

№	Компанія	Частка ринку, %
1	ПрАТ «Київмлин»	7,33
2	ТОВ «Торгівельна компанія «Урожай»	4,37
3	ДП «Новопокровський КХП» державного агентства резерву України	4,15
4	ПАТ «Сімферопольський КХП»	3,83
5	ТОВ «Дніпропетровський млиновий комбінат»	3,76
6	ТОВ «КХП «Тальне»	3,17
7	ПАТ «Луганськмлин»	3,01
8	ТОВ «Вінницький КХП №2»	2,81
9	ДП «Куліндорівський КХП» державного агентства резерву України	2,56
10	Командитне товариство «ПО Ясинуватський КХП»	1,96

Джерело: [5; 6]

Крім того, що ринок борошна знаходиться у високій залежності від кон'юнктури ринку зерна, оскільки в структурі собівартості борошна зерно займає 80-90 %, на нього також впливає ситуація в хлібопеченні, де ціни регулюються державою. У 2009-2012 рр. суттєвих коливань ціни на борошно не спостерігалось. Динаміка цін корелює з динамікою цін на зерно – з липня ціни знижуються в період появи нового урожаю зерна, а в кінці року зростають.

Держава намагається регулювати хлібний ринок за допомогою інтервенцій борошна з Аграрного фонду, яке коштує на 15-20 % дешевше ринкових цін, але одночасно гіршої якості, третього або

четвертого класу [4].

В 2012 р. Аграрний фонд уклав близько ста угод на поставку борошна, в результаті щомісячно з фонду виділялось 49,3 тис. тонн пшеничного і 5,7 тис. тонн житнього борошна, а в 2013 р. був намір збільшити щомісячні постачання хлібопекарським підприємствам на 40 % [4].

Низька якість борошна є причиною низької якості вітчизняних макаронних виробів і викликає необхідністю проведення модернізації підприємств, на що бракує оборотних коштів і потрібна підтримка держави.

Дані табл. 3 свідчать, що більшу частку постачань на ринку борошна забезпечують великі підприємства, і, ні в якому разі не применшуючи ролі малих підприємств і розвиваючи цей сектор, зусилля треба спрямувати на розробку науково обґрунтованої стратегії розвитку борошномельної промисловості з виділенням ролі великих підприємств.

Таблиця 3

Баланс ринку борошна в Україні, тис. тонн

Показники	**2009/10**	**2010/11**	**2011/12**	**2012/13**
Початкові запаси	175	239	325	375
Виробництво:	***3 632***	***3 592***	***3 545***	***3 417***
великі підприємства	2 337	2 287	2 262	2 180
міні-цехи	219	259	271	262
дооцінка	1 075	1 046	1 012	976
Імпорт	***5***	***9***	***5***	***9***
Загальна пропозиція	3 812	3 840	3 875	3 801
Споживання	3 450	3 425	3 375	3 300
Експорт	***123***	***90***	***125***	***130***
Загальне розподілення	3 573	3 515	3 500	3 430
Кінцеві запаси	239	325	375	371
Співвідношення запасів до розподілення	6,7%	9,2%	10,7%	10,8%

Джерело: [5]

Важливим питанням є формування біржового ринку України, який нині знаходиться в скрутному стані. Нові торгові інструменти не створюються, учасники ринку практично не укладають справжніх біржових угод. Державний оператор Аграрний фонд відкрито здійснює свої форвардні та спотові торгові операції на Аграрній біржі. Електронну торгову систему впроваджено тільки на державній Аграрній біржі України [7]. Однак більшість учасників ринку ігнорують можливість торгувати в ній. Основні покупці на українському ринку ігнорують прозорі торги за зерно. Україна за обсягами експорту зерна входить у низку світових лідерів. Але відсутність сучасної біржової торгівлі на аграрному ринку не дає змоги впливати на формування цін не тільки на світовому, а навіть на внутрішньому ринку.

Висновки з даного дослідження. Інвестування в борошномельну промисловість, враховуючі поточний стан цього виду виробництва в країні та прогноз на найближчі роки, є досить ризикованим через низку основних чинників [8, с. 59]:

– вітчизняне борошно є стратегічним продуктом, тому виробництво цього товару в країні підлягає інтенсивному контролю з боку держави, а саме: чиниться значний адміністративний тиск з метою недопущення зростання цін на хлібобулочну продукцію. Так, ціни на продукти переробки зернових культур в середньому на 25-30% нижче ринкових;

– 80 % ринку контролюється 60-70 великими виробниками, а найбільші 20 з них тримають 50 % ринку, що потребує контролю за виконанням антимонопольного законодавства;

– регіональна олігополія, тобто всі регіональні ринки поділені між 6 ключовими вертикально інтегрованими українськими промислово-фінансовими групами, які контролюють близько 50-80 % місцевого ринку, для чого є необхідним державне регулювання;

– борошномельне виробництво є бізнесом з невисоким рівнем маржинальності. Середня рентабельність виробництва борошна становить 5-10 % і важливою є підтримка вітчизняних виробників;

– споживання борошна буде знижуватися, в зв'язку з втрачанням споживачами інтересу до сировинних кулінарних компонентів, на противагу готовим хлібобулочним і кондитерським виробам, внаслідок чого варто розвивати власне виробництво продукції з борошна;

– суттєва залежність виробників борошна від ситуації на ринку зерна та висока кореляція цін на борошно з ціновими коливаннями на зернові, у структурі вартості борошна зерно займає 80-90 %, внаслідок чого державне регулювання повинно охоплювати всі сектори ринку;

– висока ймовірність адміністративних обмежень експорту для регулювання цін на борошно на

внутрішньому ринку й обмежені експортні ринки збуту вітчизняного борошна, в зв'язку з низькою якістю сировини, а саме практично відсутні «тверді» сорти пшениці. Проблема вирішується через відродження власної бази насінництва;

– постійне збільшення впливу політичної складової на ринок. Провладні бізнес-структури прагнуть за допомогою адміністративного ресурсу та лобіювання власних інтересів перерозподілити грошові потоки борошномельно-круп'яної промисловості. Це вимагає виконання законодавчих актів на всіх рівнях і прозорість схем оподаткування, надання пільг і т.д.

В Україні існує потенціал для відродження борошномельно-круп'яного сектору та виходу на світовий ринок через продуману державну політику розширення вертикально-інтегрованих спеціалізованих виробництв, яка повинна охоплювати такі основні аспекти [8, с. 60]:

– трансформацію сировинної зернової бази в бік збільшення вирощування якісного українського зерна, наприклад, пшениці «твердих» і спеціальних «кондитерських» сортів, і поступове витіснення фуражного зерна – продовольчим, але до такого рівня, щоб забезпечити власну кормову базу;

– підвищення якості українського борошна за рахунок переробки якісної сировини через збільшення постачань на внутрішній ринок України якісного зерна, а саме пшениці вищого і першого класу;

– відродження виробничого потенціалу України з виробництва макаронних виробів через державну підтримку інвестиційних проектів в модернізацію існуючих і будівництво нових потужностей;

– нарощування експортного потенціалу через розвиток вітчизняного машинобудування і створення парку вагонів – контейнерів для транспортування борошномельної та круп'яної продукції;

– з метою пошуку шляхів управління ціновими ризиками і вибору найкращого шляху розвитку національного аграрного ринку необхідно розробити механізм заохочення товаровиробників зерна і продукції з нього у використанні біржових інструментів торгівлі.

Література

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2012 р. : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Офіц. вид. – К., 2013. – 56 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.
2. Продовольственные системы для улучшения питания. – Рим, 2013. – Режим доступу : http : // www.fao.org/docrep/018/i3300r/i3300r00.htm.
3. Статистичний щорічник України за 2012 р. / Державна служба статистики України. – Офіц. вид. – Київ, 2013. – 552 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.
4. Чухлеб И. Обзор украинского рынка производства муки / И. Чухлеб / Міжнародна маркетингова група, 2013. – Режим доступу: http://www.marketing-ua.com/articles.php?articleId=3678. – 07.04.2013.
5. Аналіз ринку борошна. Компанія «Укрселко». – Режим доступу: http: // www.ukrselko.com/uploads/media/Flour_Market_Research_November_2012.
6. Рейтинги. 200 крупнейших компаний Украины // Forbes Україна. – Режим доступу: http://forbes.ua/ratings/2. – 01.12.2013.
7. Стоянов А. Розвиток біржової торгівлі / А. Стоянов / Матеріали міжнар. конф. «Цінові стратегії на ринку зернових, олійних та цукру» // Моніторинг біржового ринку, 2013. – №10(17). – С. 2.
8. Басюркіна Н.Й. Особливості розвитку зернового господарства України / Н.Й. Басюркіна // Економіка харчової промисловості. – Одеса : ОНАХТ. – 2014. – №1 (21). – С. 54–61.

References

1. *Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy za 2012 r.: stat. zb*. [Balances and consumption of basic foodstuffs the population of Ukraine for 2012 : Statistical Compendium], (2013), available at: http://ukrstat.gov.ua.
2. *Prodovolstvennyye sistemy dlya uluchsheniya pitaniya* [The food systems used to improve nutrition], (2013), available at: http://fao.org/docrep/018/i3300r/i3300r00.htm.
3. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 r*. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2012], (2013), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, available at: http://ukrstat.gov.ua.
4. Chukhleb, I. (2013), *Obzor ukrainskogo rynka proizvodstva muki* [Overview of the Ukrainian market of flour production], available at: http://marketing-ua.com/articles.php?articleId=3678. – 07.04.2013.
5. *Analiz rynku boroshna. Kompaniya «Ukrselko»* [Analysis of the flour market. The company "Ukrselko."], available at: http: //ukrselko.com/uploads/media/Flour_Market_Research_November_2012.
6. "Rating. 200 largest companies of Ukraine", *Forbes Ukraina*, available at: http://forbes.ua/ratings/2. – 01.12.2013.
7. Stoianov, A. (2013), "The development of exchange trade", *Monitorynh birzhovoho rynku*, no. 10(17), p. 2.
8. Basiurkina, N.Y. (2014), **"**Features of development of grain farming of Ukraine", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, no. 1(21), pp. 54–61.

УДК 339.5

Ібатуллін М.І.,
к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Ibatullin M.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department of the administrative management and foreign economic affairs
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Агропродовольчий сектор України має потужний потенціал розвитку у світовому масштабі, проте наявність потенціалу ще не означає його автоматичної реалізації, а загострення кризових явищ у галузі вимагають розроблення дієвої аграрної політики на основі механізму ефективної державної підтримки галузі. Державна підтримка агропродовольчого виробництва в Україні має бути спрямована на забезпечення прибутковості виробництва на рівні, щоб вести розширене відтворення, створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів і покращення добробуту їхніх сімей, формування передумов для збереження та комплексного розвитку сільських територій, задоволення потреб населення України в якісних і доступних продуктах харчування, розширення експортного потенціалу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку державного регулювання та фінансування агропродовольчого сектору досліджуються багатьма вітчизняними вченими, такими, як Т.М. Осташко, О.М. Могильний, Б.Й. Пасхавер, І.В. Кобута та ін. У їх працях значна увага приділяється оцінці ефективності політики державної підтримки та її впливу на розвиток АПК України. Проте, на нашу думку, недостатньо вивчений світовий досвід у наданні державної підтримки, що вимагає проведення комплексного дослідження механізму державної підтримки сільського господарства України порівняно з країнами-основними конкурентами України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та визначення пріоритетів державної регуляторної політики у цій сфері.

Постановка завдання. Здійснити оцінку сучасного стану державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції, з'ясувати причини її низької ефективності та запропонувати шляхи удосконалення використання бюджетних коштів в умовах орієнтації на ринки ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна фінансова підтримка має важливе значення в системі фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва, оскільки дозволяє впливати на вирішення проблем, пов'язаних із суспільною значущістю галузі (забезпечення національної продовольчої безпеки, пом'якшення природних та економічних ризиків, збереження навколишнього середовища, гармонійний розвиток сільських територій та виробничої діяльності різних організаційних форм господарювання) [1, с. 112].

Державним бюджетом на 2012 р. передбачено виділення на цілі АПК 8,2 млрд. грн., що на 2 млрд. менше проти 2011 року. Відповідно питома вага вказаних видатків у загальних видатках державного бюджету становить 2,3%, що удвічі менше порівняно з 2007 роком.

Сукупна державна підтримка на 1 га сільськогосподарських угідь в Україні поступово зростає, але залишається на рівні до 100 доларів на 1 га, тоді як в США, Канаді та ЄС даний показник коливається в межах 150-700 доларів на 1 га. Внаслідок обмеженості бюджетних ресурсів обсяги фінансової підтримки галузі є недостатніми і не враховують реальних потреб розвитку аграрного сектору [2, с. 56].

Нинішній політиці бюджетного фінансування притаманна різновекторність, що не сприяє ефективності здійснюваних заходів в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів.

Залишаються недосконалими механізми використання бюджетних коштів. Зокрема, у 2011 р. більшість бюджетних програм було профінансовано менше ніж на 50%.

Діюча державна фінансова політика щодо регулювання темпів розвитку агропромислового виробництва не забезпечує належного доступу сільськогосподарських товаровиробників до ринку фінансових ресурсів, формування сприятливого інституційного середовища та вирівнювання умов господарювання.

Основними проблемами кредитного забезпечення аграрного сектору економіки є недостатність кредитних ресурсів для забезпечення розширеного відтворення та розвитку середнього і малого

бізнесу на селі; висока вартість банківських кредитів; складність процедур одержання кредитів; неможливість надання у заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них; відсутність гарантійного механізму при залученні кредитів.

В кризовий період забезпечення аграрного сектору кредитними ресурсами знизилося більш як у три рази – від 20,1 млрд. грн. у 2008 році до 6,8 млрд. грн. у 2009 році.

Не зважаючи на те, що зростання обсягів кредитів для села у 2010-2011 роках відновилося, потреба аграрного сектору в кредитних ресурсах не задовольняється. При мінімальній потребі в кредитах в межах 20 млрд. грн., одержано у 2010 році 10,1 млрд. грн., а за 10 місяців 2011 року – до 10,4 млрд. грн.

Проблеми у сфері кредитного забезпечення зумовлені нерозвиненістю інфраструктури аграрного кредитного ринку та низьким рівнем кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників [3, с. 136]. Неможливість залучити кредити під заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них спричиняє зростання дефіциту обігових коштів та капітальних вкладень у сільськогосподарське виробництво.

Існуюче законодавство не сприяє створенню кредитних кооперативів, або кредитних спілок за участю юридичних осіб, що в цілому не дає можливості притоку додаткових грошових коштів у сільську місцевість.

Одним із чинників, що стримують дієвість інструментів фінансово-кредитного механізму підтримки, є: низький рівень розвитку кредитних кооперативів або кредитних спілок за участю юридичних осіб; повільне запровадження системи кредитування із використанням складських свідоцтв; недостатній розвиток системи страхування сільськогосподарського виробництва; неготовність правової та судової систем країни, зокрема, до оперативного прийняття рішень; незрілість інституту виконання судових рішень; відсутність єдиної консолідованої та достовірної бази даних по господарствах (площі, урожайність та ін.), єдиного реєстру земельних ділянок і прав на них; слабкий розвиток інфраструктури ринку, зокрема логістики [4].

Забезпечення ефективності фінансової підтримки товаровиробників аграрного сектору можливо за умови: подальшого розвитку системи складських документів, включаючи регіонально- і функціонально-орієнтовану складську інфраструктуру; оновлення підсистеми електронної реєстрації документообігу складу та сертифікації складів; розробка та впровадження спрощених механізмів правозастосування; створення механізмів компенсації втрат; розробка та впровадження спрощеної форми складських документів на зерно; розробка та впровадження складських документів для зберігання й контролю за продуктами переробки зерна та іншої сільськогосподарської продукції; введення електронної форми складських документів, що дозволить спростити доступ до біржової торгівлі, фінансових та інших ресурсів для сільськогосподарських виробників; створення електронної торговельної платформи; система, що базується на електронних складських документах, повинна передбачати можливість інтеграції інших національних систем; інтеграція системи складських документів на зерно в біржову торгівлю; доповнення існуючої системи сертифікації зернових складів у частині введення поняття «Категорія складу зерна».

Податкова політика щодо аграрного сектору економіки потребує суттєвого реформування та забезпечення регулюючих властивостей податків. Наявність численних податкових пільг у сфері оподаткування, які безсистемно надаються суб’єктам аграрного ринку, починаючи з кінця дев’яностих років, призвела до порушення конкурентного середовища. Обсяги наданих податкових пільг суттєво перевищують обсяги прямої бюджетної підтримки (у 2011 році таке перевищення становить більш як два рази), при цьому бажаного ефекту для держави вони не приносять [5, с.12].

Діюча державна фінансова політика щодо регулювання темпів розвитку агропромислового виробництва не забезпечує належного доступу сільськогосподарських товаровиробників до ринку фінансових ресурсів, формування сприятливого інституційного середовища та вирівнювання умов господарювання через низький рівень обізнаності селян про можливості одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання [6, с. 37]. Переважна більшість вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишається без неї: у 2012 р. із 52 тис. сільськогосподарських підприємств підтримкою скористалися тільки 2,3 тис. товаровиробників, пільгові кредитні ресурси використовували лише 10% фермерських господарств, соціально спрямовані дорадчі послуги в 11 регіонах країни взагалі не надавалися. Для отримання компенсації коштів через механізм здешевлення кредитів агропромисловому підприємству необхідно надати більше десяти документів, а рішення про доцільність виділення кредиту приймається на закритих засіданнях конкурсних комісій Міністерства аграрної політики та продовольства і облдержадміністрацій. Крім того, даний вид підтримки надається юридичним особам і залишає поза увагою особисті селянські господарства, тому реально кошти отримують великі фінансово потужні приватні підприємства.

За розрахунками, обсяги податкових пільг сільськогосподарським товаровиробникам у 2010-2011 рр. оцінюються близько 10,5-11,2 млрд. грн. (основну частку в них становлять пільги, надані у вигляді спеціальних режимів та порядків справляння ПДВ у сфері агропромислового виробництва).

Кошти, що залишаються у вигляді несплачених податків, витрачаються суб’єктами господарювання безконтрольно, без урахування державних орієнтирів у розвитку аграрного ринку [7, с. 56].

Пряме податкове навантаження на сільськогосподарських товаровиробників важко назвати обтяжливим – в останні роки вони сплачують менше 6 грн з 1 га сільгоспугідь, що складає менше 0,2% по відношенню до отриманої з такої площі виручки. Проте таке навантаження не диференціюється для окремих суб'єктів агропромислового виробництва, що ставить їх у нерівні умови господарювання.

В Україні практично відсутня система страхового захисту сільськогосподарського виробництва від погодних негараздів. У сільському господарстві страхування ризиків здійснюється менше, ніж на 5% площ від загального обсягу посівних площ, тоді як у більшості розвинутих країн цей показник сягає 70-80%.

Участь сільськогосподарських підприємств у страхуванні склала лише 3,2% від загальної кількості, що свідчить про низький рівень охоплення страховим захистом майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників.

Низька ефективність страхування як інструменту фінансово-кредитного механізму зумовлена низкою причин: низький рівень державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції в умовах існування дефіциту обігових коштів у сільгоспвиробників для потреб страхування; на урядовому рівні концептуально не визначено механізм надання підтримки страхуванню сільськогосподарської продукції, визначено загальні обсяги та конкретні розміри виплати страхових субсидій; відсутні обґрунтовані тарифи на страхування сільськогосподарських культур для визначення реального рівня захисту залежно від зони їх вирощування та притаманних ризиків; відсутній реальний захист споживачів послуг страхових компаній [8, с. 237].

Ситуація, яка склалася сьогодні у сфері страхування сільськогосподарської продукції, не створює належних передумов для забезпечення стабільності розвитку виробництва та призводить до неефективного витрачання державних фінансових ресурсів, що спрямовуються на підтримку галузі.

Серед причин існування зазначеної проблеми варто виділити наступні:

– нині відсутня державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції, водночас існує дефіцит обігових коштів у сільгоспвиробників для потреб страхування;

– на урядовому рівні концептуально не визначений механізм надання підтримки страхуванню сільськогосподарської продукції, необґрунтовані загальні обсяги та конкретні розміри виплати страхових субсидій;

– відсутність обґрунтованих тарифів на страхування сільськогосподарських культур для визначення реального рівня захисту, залежно від зональності їх вирощування та притаманних ризиків;

– відсутній реальний захист споживачів послуг страхових компаній.

Висновки з даного дослідження. Удосконалення напрямів і механізмів державної фінансової підтримки повинно передбачати розподіл наявних бюджетних ресурсів підтримки відповідно до основних стратегічних завдань галузі по таких напрямах:

– формування ринкової інфраструктури та стимулювання попиту на сільськогосподарську продукцію;

– здійснення прямих бюджетних виплат товаровиробникам у порядку та обсягах, що не суперечать взятим зобов'язанням перед СОТ;

– забезпечення розвитку сільських територій, збереження навколишнього середовища.

З метою забезпечення ефективності прямого бюджетного фінансування виробничих програм необхідно:

– вдосконалити порядок визначення суб'єктів одержання підтримки через диференційований розподіл бюджетних коштів у розрізі заходів підтримки як за соціальною спрямованістю, так і за економічною ефективністю;

– врахувати зменшення кількості бюджетних програм підтримки сільського господарства, покращити їх склад та структуру з дотриманням логічної послідовності запровадження за їх змістом, пріоритетністю, черговістю, термінами виконання та обсягами фінансування;

– посилити закріплення на законодавчому рівні стимулюючої ролі бюджетної підтримки з метою забезпечення нарощення обсягів виробництва вітчизняної конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та просування її на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Державна фінансова підтримка розвитку сільських територій має спрямовуватись на забезпечення соціального захисту зайнятого в сільському господарстві населення та створення належних умов праці й проживання, здійснення природоохоронних заходів, екології, а також збереження сільського способу життя та національних традицій.

Література

1. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України / А.Г. Борщ // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 111–116.

2. Бураковський І. Оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі: Вплив торговельної політики на людський розвиток / І. Бураковський, В. Мовчан. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2011. – 128 с.

3. Узун В.Я. Российская политика поддержки сельского хозяйства и необходимость ее корректировки после вступления в ВТО / В.Я. Узун // Вопросы экономики. – 2012. – № 10 – С.132-149.

4. Чапко І. Сучасна політика підтримки сільського господарства в Україні (аналіз та пропозиції) [Електронний ресурс] / І. Чапко, І. Кобута. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. – Режим доступу : http://www.un.org.ua/brc/ua_wdp_src/strategy _support_UKR_.pdf.

5. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналітична доповідь / за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 39 с.

6. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін. ; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 56 с.

7. Комарова И.В. Государственная поддержка аграрного сектора России и Украины: сравнительный анализ с использованием международных показателей [Электронный ресурс] / И.В. Комарова // Научный журнал КубГАУ. – 2010. – № 55(01). – Режим доступа: http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-podderzhka-agrarnogo-sektora-rossii-i-ukrainy-sravnitelnyy-analiz-s-ispolzovaniem-mezhdunarodnyh-pokazateley

8. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика / А.Д. Діброва. – К. : ВПД „Формат”, 2008. – 488 с.

References

1. Borshch, A.H. (2009), “Budgetary support of the agrarian sector in the conditions of transformation processes in economy of Ukraine”, *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 111–116.

2. Burakovskyi, I. and Movchan, V. (2011), *Otsinka potreb Ukrainy u haluzi spryiannia mizhnarodnii torhivli: Vplyv torhovelnoi polityky na liudskyi rozvytok* [The needs assessment of Ukraine in the field of promotion of international trade: Influence of trade policy on human development], Analitychno-doradchyi tsentr Blakytnoi strichky, Kyiv, Ukraine, 128 p.

3. Uzun, V.Ya. (2012), “Russian politics of support to agriculture and the need for its adjustment after WTO accession”, *Voprosy ekonomiki*, no. 10, pp. 132-149.

4. Chapko, I. and Kobuta, I. The current agricultural support policies in Ukraine (analysis and proposals), available at: http://un.org.ua/brc/ua_wdp_src/strategy _support_UKR_.pdf.

5. Zhalilo, Ya.A. (2011), *Rozvytok ahrarnoho vyrobnytstva yak peredumova zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy: analitychna dopovid* [The development of agrarian production as the precondition ensuring food security of Ukraine: analytical report], NISD, Kyiv, Ukraine, 39 p.

6. Borodina, O.M., Heiets, V.M., Hutorov, A.O. etc. (2012), *Ukrainska model ahrarnoho rozvytku ta yii sotsioekonomichna pereoriientatsiia* [Ukrainian model of agrarian development and its socio economic the reorientation], NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv, Kyiv, Ukraine, 56 p.

7. Komarova, I.V. (2010), “The state support of the agricultural sector of Russia and Ukraine: a comparative analysis using of international indicators”, *Nauchnyy zhurnal KubGAU,* no. 55(01), available at: http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-podderzhka-agrarnogo-sektora-rossii-i-ukrainy-sravnitelnyy-analiz-s-ispolzovaniem-mezhdunarodnyh-pokazateley

8. Dibrova, A.D. (2008), *Derzhavne rehuliuvannia silskohospodarskoho vyrobnytstva: teoriia, metodolohiia, praktyka* [The state regulation of agricultural production: theory, methodology, practice], VPD „Format”, Kyiv, Ukraine, 488 p.

УДК 330.341.1(061.1ЄС+477)

Полякова Ю.В.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівська комерційна академія

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС ТА УКРАЇНИ

Poliakova J.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department
of international economic relations
Lviv Academy of Commerce

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF INNOVATION ACTIVITY IN THE EU AND UKRAINE

Постановка проблеми. Беручи до уваги сучасні тенденції економічного розвитку, уряди країн ЄС посилюють увагу до проблем інноваційної діяльності, яка вважається важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності країни на світовому ринку. У зв’язку з цим, головними характеристиками економіки ЄС виступають інтелектуалізація та інформатизація, які є похідними від науки та науково-технічного прогресу. В ЄС протягом останніх років відбулися значні зміни в інноваційній політиці та механізмах і засобах стимулювання інноваційної діяльності як на

міжнародному рівні, так і в рамках окремих країн і регіонів, пріоритетного значення при цьому надавалося інституційним змінам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив інноваційного розвитку на соціально-економічний розвиток, конкурентоспроможність країни та її місце на світовому ринку в Україні плідно досліджують вітчизняні вчені. Широке висвітлення знайшли питання, пов'язані із реалізацією інноваційної політики на загальнодержавному та регіональному рівнях, фінансуванням інноваційної діяльності, функціонуванням інноваційних структур. Зазначеним питанням присвячені наукові праці, авторами яких є наступні вітчизняні науковці: О. Амоша, Л. Антонюк, Ю. Бажал, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Денисюк, О. Лапко, І. Одотюк, Л. Федулова та інші.

Однак на сьогодні інноваційний розвиток України супроводжується низкою проблем, тому доцільним вбачається розгляд та імплементація основних підходів щодо регулювання інноваційної діяльності, які показали свою результативність в країнах ЄС.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у проведенні порівняльної характеристики інноваційної діяльності в ЄС та Україні і розробці підходів до формування інноваційної політики, яка б враховувала досвід ЄС, оскільки України не буде здатна конкурувати з іншими країнами, якщо не стане інноваційною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під інноваційною політикою розуміють складову політики держави, яка проводить низку заходів, спрямованих на розвиток інновацій, що включають забезпечення взаємозв'язку щодо всього циклу створення та реалізації інноваційного продукту. Інноваційна політика ЄС включає в себе як класичну підтримку досліджень та стимулювання процесів обміну між наукою та економікою, так і формування рамкових умов, що покликані сприяти інноваціям.

Дослідник О. Морщагін розглядає сутність державної інноваційної політики з декількох точок зору: 1) інституційного (як сукупність інститутів, що забезпечують діяльність держави у сфері регулювання інноваційних процесів і формують специфічне інституціональне середовище взаємодії суб'єктів інноваційного процесу); 2) функціонального (як сферу та типи регулюючих функцій держави); 3) формального (як складової частини загальної політики держави, що націлена на забезпечення інтенсифікації інноваційного розвитку); 4) системного (як комплекс заходів щодо розвитку національної інноваційної системи) [5].

Можна відзначити, що підтримка інноваційної діяльності в країнах ЄС базується на декількох складових – організаційно-правовій, інституційній, фінансовій та інформаційній. Відмітимо також, що на даний час у ЄС сформувалося усвідомлення того, що "регіони є двигуном економічного розвитку, який базується на дослідженнях, техніці та інноваціях". Так, у більшості країн-членів ЄС в основі управління інноваційним розвитком знаходиться взаємодія органів державної та регіональної влади. До обов'язків регіональних органів належить створення інноваційної інфраструктури та проведення кластерної політики, на макрорівні вирішуються питання національного значення [2, с. 197].

Відомо, що політиці в галузі науки, техніки, технологій присвячений розділ договору про Європейський Союз (стаття 130). В першому пункті статті підкреслюється пріоритетність мети досягнення науково-технологічної та інноваційної консолідації ЄС. Науково-технічна політика ЄС реалізується в рамках діяльності Європейської Комісії, яка проводить політику вирівнювання рівнів технологічного та наукового розвитку кожної з країн співтовариства, а також заохочує брати участь у науково-технічних програмах Європейської Комісії.

Виділяють три спільні аспекти у підходах щодо регулювання інноваційної діяльності [4]:

- утворення нових адміністративних структур, заснованих на системному характері інновацій; зміна функцій існуючих міністерств; внесення змін у механізм координації інноваційної політики; розширення повноважень або компетенції координуючих органів;
- проведення широкої урядової кампанії з проблем нововведень; активізація діалогу між науковим співтовариством, промисловістю та громадськістю; визнання на урядовому рівні інновацій важливим фактором економічного розвитку;
- використання нового механізму прогнозування та вироблення пріоритетів "Передбачення" для формування національної інноваційної стратегії.

Якісний аналіз, оцінка та поширення інформації про інновації можливі завдяки реалізації таких заходів: поширення успішних прикладів інноваційної політики через тренди інновацій у Європі; публікація щорічних даних про стан науки, техніки, інноваційну активність компаній та інноваційне середовище (Європейський інноваційний таблоїд); спеціальні обстеження конкретних аспектів інноваційної політики, включаючи ставлення компаній до нововведень – Іннобарометр; діяльність електронної служби інформації ЄС з НДДКР та інноваційної політики CORDIS, у рамках якої надаються також відомості про можливості використання результатів робіт із проектів ЄС.

Сучасна інноваційна політика ЄС базується на стратегічних засадах (Європа 2020: стратегія розумного, стійкого та всеосяжного зростання); розробці нормативних документів, спрямованих на підтримку інновацій та підприємницької активності. Рамкові програми залишаються основним інструментом реалізації інноваційної політики ЄС [8].

Важливого значення у європейській політиці надається ефективному використанню результатів інтелектуальної праці, зокрема йдеться про “загальноєвропейський тренд в інноваційній політиці – впровадження механізму передачі прав до дослідницьких інститутів і сприяння трансферу технологій” [7, с. 25].

На рівні ЄС розроблена науково-дослідна інноваційна програма “Горизонт-2020”, яка охоплює період 2014-2020 рр. і характеризується значним обсягом передбаченого фінансування та мету у досягненні трьох пріоритетів: генерування передових знань, досягнення індустріального лідерства та вирішення соціальних проблем, серед іншого особливої уваги приділено програмі неядерних досліджень.

Інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності в ЄС передусім орієнтується на результат. Цьому сприяє розгалужена система міжнародних ділових інноваційних центрів, що надають увесь спектр послуг із супроводу інноваційних проектів, та існування мережі міжнародних центрів науки й високих технологій, що координують роботу над інноваційними проектами [8, с. 43].

В інноваційному табло держави члени ЄС розділені на чотири групи [9]:

- лідери інновації : Швеція, Німеччина, Данія та Фінляндія – це країни, що досягли результатів значно вищих середнього показника по ЄС;
- країни, які наздоганяють лідерів: Нідерланди, Люксембург, Бельгія, Великобританія, Австрія, Ірландія, Франція, Словенія, Кіпр та Естонія – це країни, які мають результати вище або на рівні середнього показника по ЄС;
- помірні новатори: Італія, Іспанія, Португалія, Чехія, Греція, Словаччина, Угорщина, Мальта, Литва, Хорватія, Польща – демонструють результат, нижчий середнього показника по ЄС;
- новатори зі скромними результатами: Латвія, Румунія та Болгарія – мають набагато нижчі результати, ніж в середньому по ЄС.

Проте, кожна з країн ЄС демонструє свої індивідуальні виміри. Так, Швеція, Фінляндія, Ірландія та Великобританія мають найкращі показники людських ресурсів; Данія, Нідерланди, Швеція та Великобританія досягли найкращих позицій у відкритості та ефективності наукових досліджень; Естонія, Фінляндія, Швеця та Данія – у фінансах та підтримці інновацій; Данія, Великобританія, Бельгія та Швеція виявилися на висоті за критеріями зв’язків та підприємництва; Данія, Австрія, Німеччина та Швеція мають найвищі позиції в інтелектуальних активах.

Серед лідерів інноваційного зростання – Португалія, Естонія та Латвія, найнижчі показники інноваційного зростання – у Швеції, Великобританії та Хорватії. Також можна простежити відмінності всередині кожної з груп. У групі лідерів інновацій найбільше покращення продемонструвала Німеччина, у той час коли Швеція мала у цій групі найнижчий рівень зростання. Естонія – найбільш зростаючий інноватор у групі послідовників, за цей період Великобританія має найнижчі показники. У секторі помірних інноваторів Португалія має найбільше зростання, Хорватія – найповільніше. Серед останньої групи найпомітнішій інноваційний прогрес мала Латвія.

Україна, на жаль, не проводить замірів рівня інноваційного розвитку за принципами Європейського інноваційного табло, але за офіційними даними рівень інноваційності української економіки знижується, а підтримка інновацій зі сторони держави залишається незначною.

Питома вага загального обсягу витрат у ВВП України у 2012 році становила 0,75%, у т. ч. за рахунок коштів державного бюджету - 0,33%. В середньому по країнах ЄС-27 обсяг витрат на наукові дослідження та розробки становив 2,03% ВВП. Найвища частка витрат на дослідження та розробки була у Фінляндії (3,78%), Швеції (3,37%), Данії (3,09%), Німеччині (2,84%) та Австрії (2,75%). Найменша - у Кіпрі, Румунії, Болгарії, Словаччині (від 0,48% до 0,68%) [6].

Однією з ключових цілей європейської Стратегії до 2020 р. залишається досягнення частки витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП (далі - інтенсивність R&D) на рівні 3% серед країн Європейської співдружності. Серед держав ЄС-27 лише у Фінляндії (3,78%), Швеції (3,37%) і Данії (3,09%) цей показник перевищив мету Стратегії та показник США. У Німеччині, Австрії, Словенії, Естонії, Франції, Нідерландах і Бельгії інтенсивність R&D була вищою за середнє значення у ЄС-27, хоча все ще нижчою за її цільове значення [6, с. 47].

Зрозуміло, що наукоємність тісно пов’язана із обсягом ВВП. Булкін І. наголошує на закономірності, що “чим більше останній, тим складніше досягати та підтримувати підсумкове значення внаслідок ефекту тиражування продукції, створеної на основі впровадження науково-технічних результатів” [1, с. 6]. Цим, відповідно, і пояснюють, що підвищення показника наукоємності притаманне відносно невеликим країнам – Ізраїль, Південна Корея, Тайвань, Швеція, Фінляндія, Данія.

Таким чином, у 2012 р. інтенсивність R&D України становила 0,75%, що відповідає рівню Хорватії, але є вищою рівня Словаччини, Мальти, Латвії, Болгарії, Кіпру та Румунії.

Найбільша частка витрат на наукові дослідження і розробки у ЄС-27 припадає на підприємницький сектор (62,3%), на сектор вищої освіти та державний сектор (24,0% і 12,7% відповідно). В Україні в 2012 р. ці показники становили 52,6%, 6,9% і 40,4% [6].

Високий рівень конкуренції на світовому ринку обумовлює підвищення ефективності інноваційної політики; дієвість заходів держави, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності та фінансування науково-технічних розробок з різних джерел. Звичайно, що не всі країни ЄС сягають

поставленого рівня фінансування. Світовий досвід показав, що ефективність інноваційного зростання у Південній Кореї (6,0%) та Китаю (5,8%) у 2008-2013 рр. була вищою, ніж у ЄС (2,7%), а Японія та Австралія за цим показником наздоганяють ЄС (2,2% та 2,1% відповідно).

З метою оцінки впливу наукових та науково-технічних робіт на ВВП України використаємо метод кореляційно-регресійного аналізу, який дозволяє встановити характер і тісноту зв'зку між досліджуваними явищами та визначити і кількісно виміряти ступінь впливу окремих факторів на рівень досліджуваного явища. Проведене нами дослідження розкриває ступінь впливу обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт в України на ВВП країни протягом 1996-2012 рр., показало позитивний вплив зазначеного показника на валовий внутрішній продукт України (рис. 1). Отримане в процесі дослідження за допомогою пакету прикладних програм Statistica рівняння має наступний вигляд:

$$GDP = -103035{,}81 + 127{,}12 * NTR, \quad (1)$$

де: GDP – валовий внутрішній продукт,

NTR – обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт,

R2 = 0,99047, критерій Фішера = 775,9420,

p-level = 0,0020, критерій Стюдента = -3,721.

Коефіцієнт кореляції (R2) становить 0,99, що показує тісний взаємозв'язок між аналізованими показниками. Високий критерій Фішера (775,9420) свідчить про адекватність отриманої моделі.

Отже, рівняння можна інтерпретувати наступним чином: при зростанні обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт на 1 млн. грн., ВВП зростає на 127,12 млн. грн.

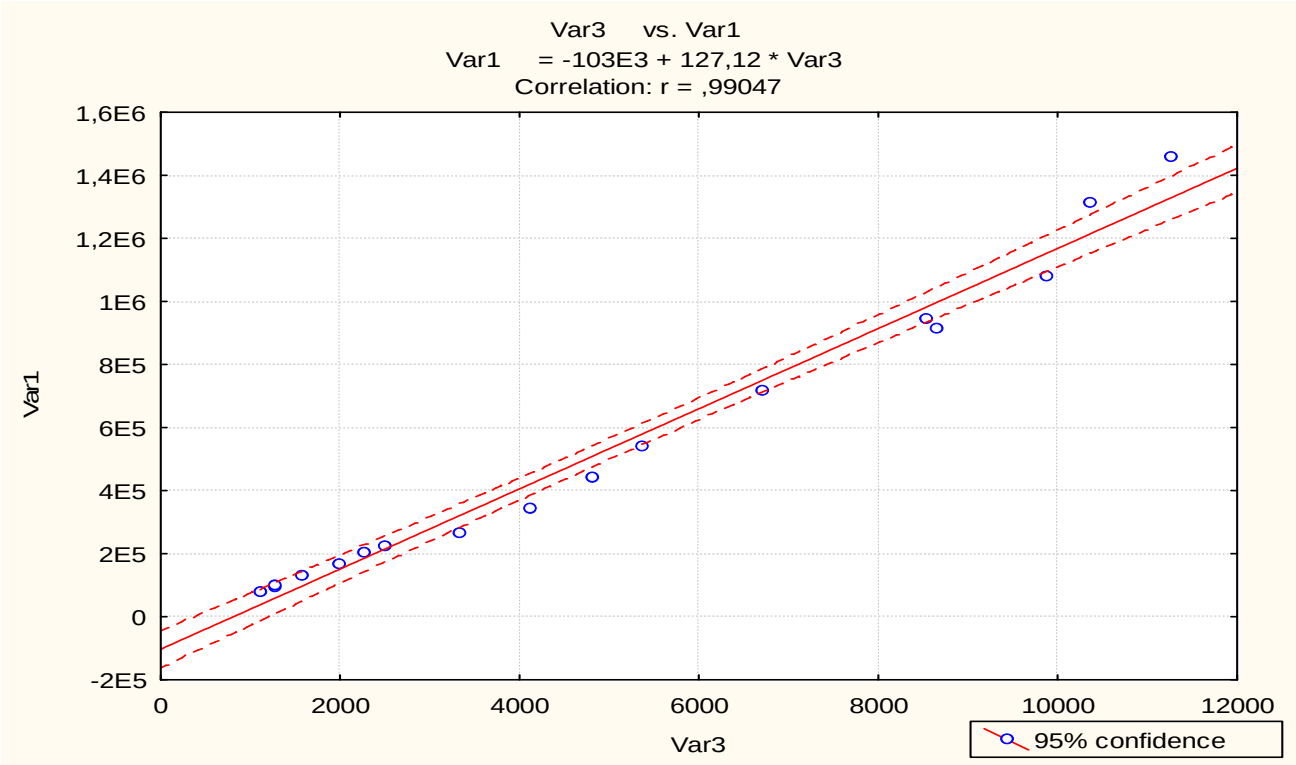

Рис. 1. Залежність між ВВП України та обсягами виконаних наукових і науково-технічних робіт

Джерело:[6]

Як можна побачити з даних рис. 2, загалом тренд чисельності виконавців наукових та науково-технічних робіт в Україні має низхідну тенденцію, за винятком незначного зростання у 2009 році. Одна з причин такого становища криється у відсутності мотиваційних стимулів та заохочення виконавців, низькому рівню престижності наукової діяльності.

Зазначають, що довгострокове нехтування інтересами виконавців призводить до профанації будь-яких урядових заяв щодо забезпечення переводу економіки на інноваційний шлях розвитку [1, с. 15].

Можна погодитися, що важливу роль у популяризації та активізації досліджень, які проводяться вченими України, відіграє їх участь у міжнародних програмах, зокрема, Європейського Союзу. Фактично це є критерієм рівня досліджень та їх сприйняття міжнародною науковою спільнотою. Участь України у європейських програмах та фондах, окрім очевидних фінансових перспектив, дає можливість отримання незалежної експертизи щодо рівня, вагомості та спрямованості своїх робіт [3, с. 20].

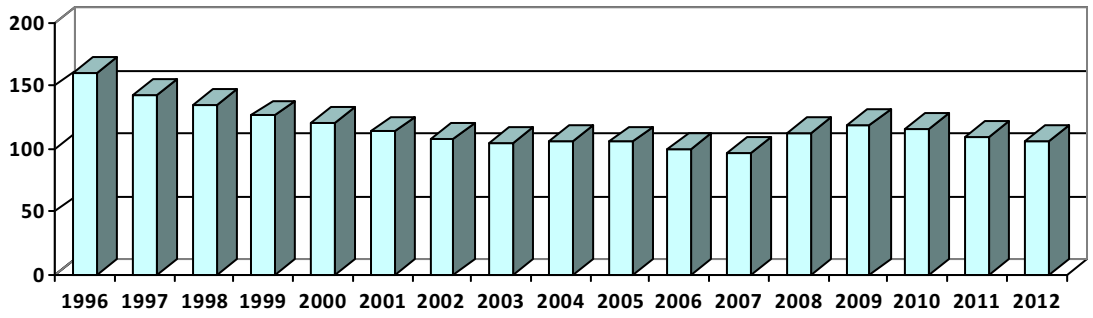

Рис. 2. Чисельність виконавців наукових та науково-технічних робіт в Україні, тис. осіб
Джерело:[6]

Для побудови інноваційної економіки в Україні, у тому числі з урахуванням досвіду європейських країн, доцільними вбачаються наступні заходи:

- перенесення ваги у інноваційній діяльності на регіональний рівень, де простіше вивчити місцеві інтереси і можливості та згуртувати ресурси з метою розв'язання існуючих проблем; саме на мезорівні доцільно розвивати відповідну науково-інноваційну інфраструктуру, що спеціалізуватиметься на розповсюдженні та застосуванні отриманих розробок;
- розвиток інноваційної інфраструктури, яка б забезпечувала повний цикл комерціалізації вітчизняних науково-технічних розробок, забезпечення інформаційного моніторингу інноваційних процесів на державному та регіональному рівнях відповідно до європейських стандартів;
- підвищення рівня захисту та фінансування створення об'єктів інтелектуальної власності, що в свою чергу сприятиме мотивації вчених у створенні та практичній реалізації наукових та технічних розробок;
- стимулювання участі вітчизняних підприємств у міжнародному співробітництві у сфері винахідництва та науково-технічного обміну, щоб підвищити роль України у процесах міжнародного обміну, особливо з країнами ЄС.

Висновки з даного дослідження. Створення сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності – пріоритетне завдання для України. Без цього неможливо досягти успіхів у економічному зростанні, зокрема у підвищенні конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Приклад країн ЄС засвідчує, що саме увага держави, розробка системи механізмів та стимулів щодо інноваційної політики забезпечує потужний соціально-економічний розвиток. Серед основних елементів європейської стратегії для України є корисними наступні: підтримка наукових досліджень та мотивація вчених, створення сприятливого середовища для інноваційної активності, захист інтелектуальної власності, інформаційна та фінансова підтримка наукових на науково-технічних досліджень, розвиток мережі для комерціалізації отриманих розробок.

Література

1. Булкін І.О. Головні тенденції фінансування науково-технічної діяльності в Україні: чверть столітній досвід спостереження / І.О. Булкін // Проблеми науки. – 2014. – № 6. – С. 2-16.
2. Землянкін А.І. Нова інноваційна політика Європейського Союзу: досвід для України / А.І. Землянкін, І.Ю. Підоричева // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 193-201.
3. Зінченко Н.С. Участь українських науковців у сьомій рамковій програмі Європейського Союзу / Н.С. Зінченко // Проблеми науки. – 2013. – № 7. – С. 16-21.
4. Козак Ю.Г. Інноваційний розвиток держав Європейського Союзу в контексті формування їх міжнародної конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвінова, М.І. Барановська. – Режим доступу: http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream.pdf.
5. Морщагін О.В. Державна інноваційна політика в умовах формування інноваційної моделі розвитку : дис. кандидата економічних наук : 08.00.03. / О.В. Морщагін. – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Донецьк, 2008. – 18 с.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник. – К. : ДП "Інформаційно-видавничий центр Держстату України", 2013. – 221 с.
7. Сичкаренко К.А. Мотивация ученых к коммерциализации результатов научно-исследовательских работ: распределение награды исследователя / К.А. Сичкаренко // Проблеми науки. – 2014. – № 7-8. – С. 18-26.
8. Федулова Л.І. Особливості розвитку інноваційної політики Європейського Союзу: виклики для України / Л.І. Федулова, Г.О. Андрощук // Проблеми науки. – 2014. – № 7-8. – С. 40-46.
9. Innovation Union Scoreboard 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_en.pdf.

References

1. Bulkin, I.O. (2014), Main trends in financing research and development activities in Ukraine: a quarter century experience of observation, Problems of Science, no. 6, pp. 2-16.

2. Zemliankin, A.I. and Pidorycheva, I.Yu. (2013), "The innovative policy of the European Union: experience for Ukraine", *Rehionalna ekonomika*, no. 2, pp. 193-201.
3. Zinchenko, N.S. (2013), "The participation of Ukrainian scientists in the seventh framework programme of the European Union", *Problemy nauky*, no.7, pp.16-21.
4. Kozak, Yu.H., Lohvinova, N.S. and Baranovska, M.I. (2010), "Innovative development of the European Union States in the context of formation of their international competitiveness", available at: http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream.pdf.
5. Morshchahin, O.V. (2008), "State innovation policy in the context of forming the innovative development model", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ), 08.00.03, Mykhailo Tuhan - Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade, Donetsk, Ukraine, 18 p.
6. Research and innovation activity in Ukraine: statistics digest (2013), "Informatsiino-vydavnychyi tsentr Derzhstatu Ukrainy", 221 p.
7. Sichkarenko, K.A. (2014), "Motivation of researchers to commercialize the results of scientific research: distribution of researchers' awards", *Problemy nauky*, no. 7-8, pp. 18-26.
8. Fedulova, L.I. and Androshchuk, H.O. (2014), "Features of development of the innovation policy of the European Union: challenges for Ukraine", *Problemy nauky*, no. 7-8, pp. 40-46.
9. Innovation Union Scoreboard (2014), available at: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_en.pdf

УДК 332.14 : **636**

Кундеус О.М.,
к.е.н., доцент кафедри обліку у виробничій сфері
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНО-КЛАСТЕРНИХ ПРОЦЕСІВ В АПК

Kundeus O.M.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of accounting in the production sphere
Ternopil National Economic University

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION AND CLUSTER PROCESSES IN THE AIC

Постановка проблеми. Об'єктивна необхідність розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва в умовах ринкових відносин вимагає принципово нових підходів до організації його ведення. В першу чергу необхідно запровадити механізми ресурсного, технологічного та організаційного його оновлення, залучення інвестицій, захисту інтересів вітчизняних товаровиробників, врегулювання міжгалузевих диспропорцій, усунення посередницького впливу, побудови замкнутого циклу виробництва, переробки та реалізації продукції, виходу на зовнішні ринки продукції і капіталів, впровадження інновацій та розбудови інфраструктури. Все це вимагає активного розвитку інтеграційно-кластерних процесів.

Процеси галузево-територіальної інтеграції та економічної кластеризації в сфері АПК є закономірним етапом та чинником об'єктивного розвитку ринкових систем. Вони є основою для активного формування нового типу економічних відносин між економічними суб'єктами, а також розвитку нових механізмів реалізації їх економічних інтересів.

Переваги інтеграції для сільськогосподарських підприємств полягають у можливості: цілеспрямованого розвитку, орієнтованого на кінцевий результат-прибуток; зростання ділової активності; розробки та впровадження перспективних програм, що ґрунтуються на диверсифікації виробництва; своєчасного розрахунку з кредиторами, постачальниками, підрядчиками, найманими працівниками; централізованого забезпечення матеріально-технічними ресурсами; поліпшення стану наявної матеріально-технічної бази; сприятливих умов для реалізації продукції; розширення ринків збуту або створення власної реалізаційної мережі.

Практичне значення дослідження процесів економічної кластеризації полягає у визначені основних рушійних сил розвитку сучасного підприємництва та механізму створення стратегічних і оперативно-тактичних переваг в умовах конкурентно-напруженого ринкового простору. Виявлення позитивних і негативних суспільно-економічних наслідків залучення економічних суб'єктів до кластерів, що є об'єктивно обумовленої тенденцією розвитку світового підприємництва, а також розробка

обґрунтованих стратегій формування кластерних об'єднань, є важливою умовою ефективного розвитку суб'єктів господарювання національної економічної системи України.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність дослідження теоретичних засад утворення і функціонування інтеграційних об'єднань - економічних кластерів як нової парадигми економічних відносин між суб'єктами підприємницької діяльності в процесі поглиблення суспільного поділу праці та розвитку складних форм кооперaційної взаємодії в сфері АПК, розвитку нових механізмів реалізації їх економічних інтересів, які супроводжуються підвищенням рівня конкурентоспроможності агропромислових формувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичної спадщини досліджуваної проблеми показує, що теоретико-методологічні аспекти розвитку інтеграційних процесів висвітлені в працях: І. Ансоффа, М. Бенуа, М. Бредлі, П. Куломба, К. Маркса та ін. Питання впливу локальної концентрації спеціалізованих галузей на успіхи в економіці простежується у роботах зарубіжних дослідників А. Маршалла, І. Толенадо, Д. Сольє, М. Портера. Результати наукових досліджень з питань кластеризації висвітлено в публікаціях Т. Андерсона, В. Елшера, М. Енрайта, В. Прайса, М. Превезера, С. Розенфельда, Е. Фрезера, С. Хартмана, Г. Шмітца. У вивчення проблеми інтеграції і кластеризації суб'єктів агропромислового виробництва, як основи їх конкурентоспроможності, зробили вітчизняні дослідники: В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, П.І. Гайдуцький, С.М. Кваша, П.К. Канінський, М.Ю. Коденська, І.Г Кириленко, М.Ф. Кропивко, І.І. Лукінов, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, П.М. Макаренко, В.Я. Месель-Веселяк, Ю.О. Нестерчук, П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, М.М. Федоров та ін. Аналіз результатів їх досліджень засвідчує про необхідність продовження вивчення проблеми обґрунтування теоретичних засад формування агропромислових кластерів та механізмів їх ефективного функціонування. Тому накопичений певний теоретичний і методичний матеріал у сфері розвитку інтеграційно-кластерних процесів буде слугувати базою для продовження проведення досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад формування аграрних галузево-територіальних кластерних об'єднань, механізму ефективного їх функціонування і забезпечення конкурентоспроможності інтегрованих суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з важливих напрямів забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери є розвиток інтеграційних процесів в АПК. Переваги інтеграції для сільськогосподарських підприємств полягають у можливості: цілеспрямованого розвитку, орієнтованого на кінцевий результат-прибуток; зростання ділової активності; розробки та впровадження перспективних програм.

«Поняття "інтеграція" в економічній теорії трактується у досить широкому значенні і походить від латинського *integratio* – відновлення, заповнення та *integrum* – цілий. Розрізняють різні види інтеграції – економічну, політичну, соціальну, системну тощо. Інтеграція економічна являє собою об'єктивний процес, зумовлений розвитком продуктивних сил, один з напрямів збільшення розмірів підприємств, розширення їх зв'язків з галузями та підприємствами, що завершують технологічні процеси у виробництві кінцевої продукції».

У науковій літературі існують різні підходи до трактування інтеграційних процесів. У загальному розумінні «*інтеграція* означає об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин»; «процес об'єднання різних підсистем для організації або внесення деяких окремих частин в єдине ціле» [1]. Тобто, термін "інтеграція" поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, поєднанні, узгодженні діяльності, а іноді й – об'єднанні різних підприємницьких структур, спрямованих на підвищення економічної ефективності їх господарювання.

У контексті сучасних аграрних перетворень важливе місце належить агропромисловій інтеграції. Так, В.Г. Андрійчук агропромислову інтеграцію трактує як „організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції з аграрної сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати господарювання" [2, с.402].

Розвиток агропромислової інтеграції на сучасному етапі обумовлений необхідністю посилення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, «розвитком продуктивних сил, прискоренням науково–технічного прогресу та поглибленням співпраці підприємств різних сфер діяльності. Інтеграція спрямована на поєднання економічних інтересів її учасників, максимального використання сировини і виробничих потужностей та збільшення виробництва готової продукції. Ефективність інтеграційних процесів характеризується тіснотою і досконалістю економічних та організаційно–технологічних зв'язків між окремими підприємствами й галузями різних сфер прикладання праці» [3, с. 32–33].

На основі ознайомлення з іншими трактуваннями вважаємо за доцільне характеризувати агропромислову інтеграцію – як еволюційний механізм розвитку форм господарювання, в основу якого покладено максимізацію прибутку за рахунок використання синергетичного ефекту при об'єднанні відокремлених частин єдиного виробничого процесу.

«Концепція розвитку агропромислової інтеграції ґрунтується на нових принципах, провідне місце серед яких відводиться маркетинговій орієнтації розвитку фірми, узгодженню інвестиційних програм, своєчасному коригуванню механізмів управління і економічних відносин» [4].

Ефективними є об'єднання сільськогосподарських і переробних підприємств та торговельних організацій, що створює замкнутий цикл і включає виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію. Саме на таких принципах інтеграції ґрунтується функціонування агрохолдингу [5].

Згідно з дослідженнями вітчизняних і зарубіжних авторів, агропромислова інтеграція дозволяє підвищити оперативність і маневреність у використанні фінансових, виробничо-технічних, кадрових, управлінських ресурсів, спростити процес узгодження напрямів взаємодії агровиробників, переробників і торговельних підприємств, посилити конкурентоспроможність виробництва, поєднати інтереси її учасників, відпрацювати їх економічні взаємовідносини з метою отримання відповідних вигод, забезпечити належну відповідальність за результати спільної діяльності, створити умови для розширеного відтворення виробництва, підвищити матеріальний добробут працівників, вирішити соціально-економічні питання [6; 7].

На думку П.Т. Саблука, "кооперація та інтеграція сприятимуть підвищенню дохідності всіх учасників процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також залучених інвестицій в аграрну сферу і відновленню потенціалу АПК" [8, с. 10].

Таке визначення випливає з того, що терміни "інтеграція" "кластеризація" і "кооперація" наближені за змістом, оскільки являють собою процес об'єднання або зближення різноманітних елементів у єдине ціле. При цьому під кооперацією розглядаються виробничі зв'язки підприємств суміжних галузей для спільного виробництва кінцевого продукту. Залежно від принципів організації і функціонування, прийнято виділяти такі види кооперації: галузеву (внутрішньогалузева, міжгалузева та багатогалузева) і територіальну (внутрішньорегіональна, міжрегіональна, внутрішньодержавна і міждержавна) [8, с.7].

Кластер – це об'єднання підприємств, постачальників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих виробничих і сервісних послуг, науково-дослідних і освітніх організацій, зв'язаних стосунками територіальної близькості і функціональної залежності у сфері виробництва і реалізації товарів і послуг. Кластер поєднує в собі конкуренцію, спеціалізацію і кооперацію, забезпечує ефективну взаємодію всіх учасників спрямовану на оптимізацію умов спільного розвитку та максимізацію синергетичного ефекту. Механізм побудови кластеру забезпечує поліпшення методів управління і спеціальних знань шляхом обміну досвідом, можливість виходу на міжнародні ринки, реалізація механізмів субконтрактації, зниження витрат на різних стадіях виробництва; формування різних варіантів об'єднань (об'єднання в холдинг, союз, альянс, технопарк або їх комбінацій) [9].

Кластер в агропромисловій сфері – це прискорення спеціалізації, а отже підвищення якості продукції та збільшення обсягів її виробництва.

Для забезпечення обґрунтованого підходу до здійснення кластеризації аграрної економіки важливо вивчити основи її виникнення і розвитку. Цікавим прикладом підтвердження ефективності кластеризації є досвід Італії в другій половині XX століття (1970р.). Практика показала, що в бідній південній частині країни, де переважали невеликі фірми, за рахунок активного створення кластерів розвивали ніші, експортні канали збуту, які вимагали все більше робочої сили. У результаті, за споживанням на душу населення ця частина Італії обігнала багату індустріальну північ. Внаслідок цього змінився напрямок міграцій населення Італії та почала активно розвиватися ефективна та перспективна кластерна концепція [10, с. 32].

Вперше на феномен кластера звернув увагу Альфред Маршалл більше ста років тому, коли він помітив тенденцію до концентрації спеціалізованих компаній в "промислових регіонах". Однією із ранніх робіт у цій сфері була книга Альфреда Маршалла "Принципи Економіки", що вийшла наприкінці XI століття, де висвітлені результати дослідження в промислових районів Великобританії. В ній фактично розглядається кластер з досить великим міжфірмовим поділом праці. Маршалл звернув увагу на синергічний ефект, що досягається при об'єднанні та підвищенні спеціалізації малих підприємств.

Обґрунтований аналіз кластеризації, зокрема її конкурентної переваги зробив Майкл Портер. Він привернув увагу аналітиків та високопоставлених політиків до концепції промислових кластерів [11, с. 76].

Дослідження проблеми кластеризації вимагає визначення сутнісних характеристик, концептуалізації того, що являють собою кластери та пов'язані з ними явища, щоб проводити їх аналіз і робити висновки для успішного формування засад регіональної політики і механізму регіонального розвитку.

Виявлено, що слово "кластер" має багато тлумачень в зарубіжних, українській мовах, але характерною ознакою його сутності є об'єднання окремих елементів (складових часток) у єдине ціле для виконання певної функції або реалізації певної мети. Так, американський вчений Майкл Портер, фахівець в сфері кластерів, дає наступне визначення: "кластери - це зосередження в географічному регіоні взаємозалежних підприємств та установ у межах окремої області". Далі М. Портер доповнює визначення тим, що кластери охоплюють значну кількість різного роду підприємницьких структур, важливих для конкурентної боротьби, а саме: постачальників спеціального оснащення, нових технологій, послуг, інфраструктури, сировини, додаткових продуктів та інше. Крім того, вчений доповнює визначення, "...багато кластерів включають органи влади та інші установи - такі, як університети, центри стандартизації, торговельні асоціації, які забезпечують освіту, спеціалізоване перенавчання, інформацію, дослідження та технічну підтримку" [12, с. 80].

Кластери за М. Портером – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, торговельних об'єднань) у певних сферах, що конкурують, але при цьому ведуть спільну роботу [13, с. 259].

Особливе місце в дослідженнях М. Портера займали питання конкурентної кластерної форми співпраці. В його відомих працях "Конкурентні переваги націй", "Конкуренція", досліджена поведінка фірми відносно економічної політики на мікро - та макроекономічному рівні [13, с. 255].

Дослідник вважав, що конкурентоспроможність країни варто розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможність не окремих її фірм, а кластерів - об'єднань фірм різних галузей, причому, принципове значення має здатність цих кластерів ефективно використати внутрішні ресурси.

Пояснення цього явища полягає в тому, що одна або кілька фірм, досягаючи конкурентоспроможності на світовому ринку, поширює свій позитивний вплив на найближче оточення: постачальників, споживачів і конкурентів. А успіхи оточення, у свою чергу, впливають на подальше зростання конкурентоспроможності даної компанії. У результаті такого взаємовигідного співробітництва формується "кластер" - співтовариство фірм, тісно пов'язаних галузей, що взаємно сприяють зростанню конкурентоспроможності один одного.

Саме ця розроблена система детермінант конкурентної переваги країн одержала назву "конкурентний ромб" (або "Diamond") за числом основних груп таких переваг. До них належать: людські та природні ресурси, науково-інформаційний потенціал, капітал, інфраструктура, у тому числі якість життя; умови внутрішнього попиту: якість попиту, відповідність тенденціям розвитку попиту на світовому ринку, розвиток обсягу попиту; суміжні та обслуговуючі галузі (кластери галузей): сфери надходження сировини та напівфабрикатів, сфери надходження устаткування, сфери використання сировини, устаткування, технологій; стратегія та структура фірм, внутрішньогалузева конкуренція: цілі, стратегії, способи організації, менеджмент фірм, внутрішньогалузева конкуренція. Крім того, існують дві додаткові змінні, що у значній мірі впливають на обстановку в країні. Це випадкові події (тобто ті, які керівництво фірм не може контролювати) і державна політика [13, с. 273].

Звичайно, жодна країна не може бути конкурентоспроможною у всіх сферах. У розвинених країнах міжнародна конкурентоспроможність споконвічно складалась і змінювалась в рамках окремих кластерів. Наприклад, у Швеції конкурентоспроможність розвинута у целюлозно-паперовому секторі і поширюється на устаткування з деревообробки та виробництва паперу. Данія є світовим лідером у експорті інсуліну. Голландія має провідні дослідницькі інститути з питань вирощування, пакування та перевезення квітів, в цій сфері вона є світовим лідером з експорту [14]. США зберегли лідерство у виготовленні логічних мікрокомпонентів, що використовуються у комп'ютерах, телекомунікаційному устаткуванні та військовій електроніці. Японська міць у секторі побутової електроніки дозволила успішно розвивати виробництво чипів пам'яті та мікросхем.

Україна має сприятливі умови для конкурентоспроможного розвитку сільського господарства та пов'язаних з ним суміжних галузей, які формують продуктові комплекси.

Серед багатьох проблем, що хвилюють нині людство, особливе місце належить продовольчій. Нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшення їх якості і збалансованості за поживними елементами є одним із важливих завдань національної економіки. За оцінками експертів, до 2025 року населення планети збільшиться до 8 млрд., а отже виникає глобальна продовольча проблема за умови майже вичерпаних земельних, гідрологічних, кліматичних і матеріально-технічних ресурсів. Вважається, що це – надзвичайно складна проблема і суть її розв'язання полягає насамперед у створенні стійких систем сільськогосподарського виробництва на основі впровадження наукоємних технологій.

Головне завдання продовольчого підкомплексу – забезпечення продовольчої безпеки країни, яка є однією з основних умов життєдіяльності населення й найважливішою функцією будь-якої держави. У сучасній вітчизняній економічній науці існує багато визначень продовольчої безпеки та її критеріїв. Так, за визначенням О. Варченко [15], продовольча безпека – офіційно прийняте у міжнародній практиці поняття, що використовується для характеристики стану продовольчого ринку країни або групи країн, а також світового ринку.

Основними критеріями продовольчої безпеки є: рівень фізичної і економічної доступності продовольства для різних верств населення; ступінь задоволення фізіологічних потреб людей в асортименті та калорійності харчового раціону; ступінь залежності продовольчого підкомплексу від імпорту; розміри продовольчих запасів у порівнянні з нормативними.

Процесу інтеграції, як правило, притаманне утворення так званого «агропромислового ланцюга». Взаємодіючи, господарські структури, які є ланками такого ланцюга, мають досить високі економічні показники, що зумовлено отриманням додаткових інституційних ефектів від їх господарської діяльності. В цілому, еволюційні процеси розвитку інтегрованих структур і зумовлюють появу таких ефектів.

На основі раціонального поєднання інтеграційно-кластерних формувань нами обґрунтовано структурну модель обласного об'єднання агропродуктових кластерів і кооперативів (рис. 1).

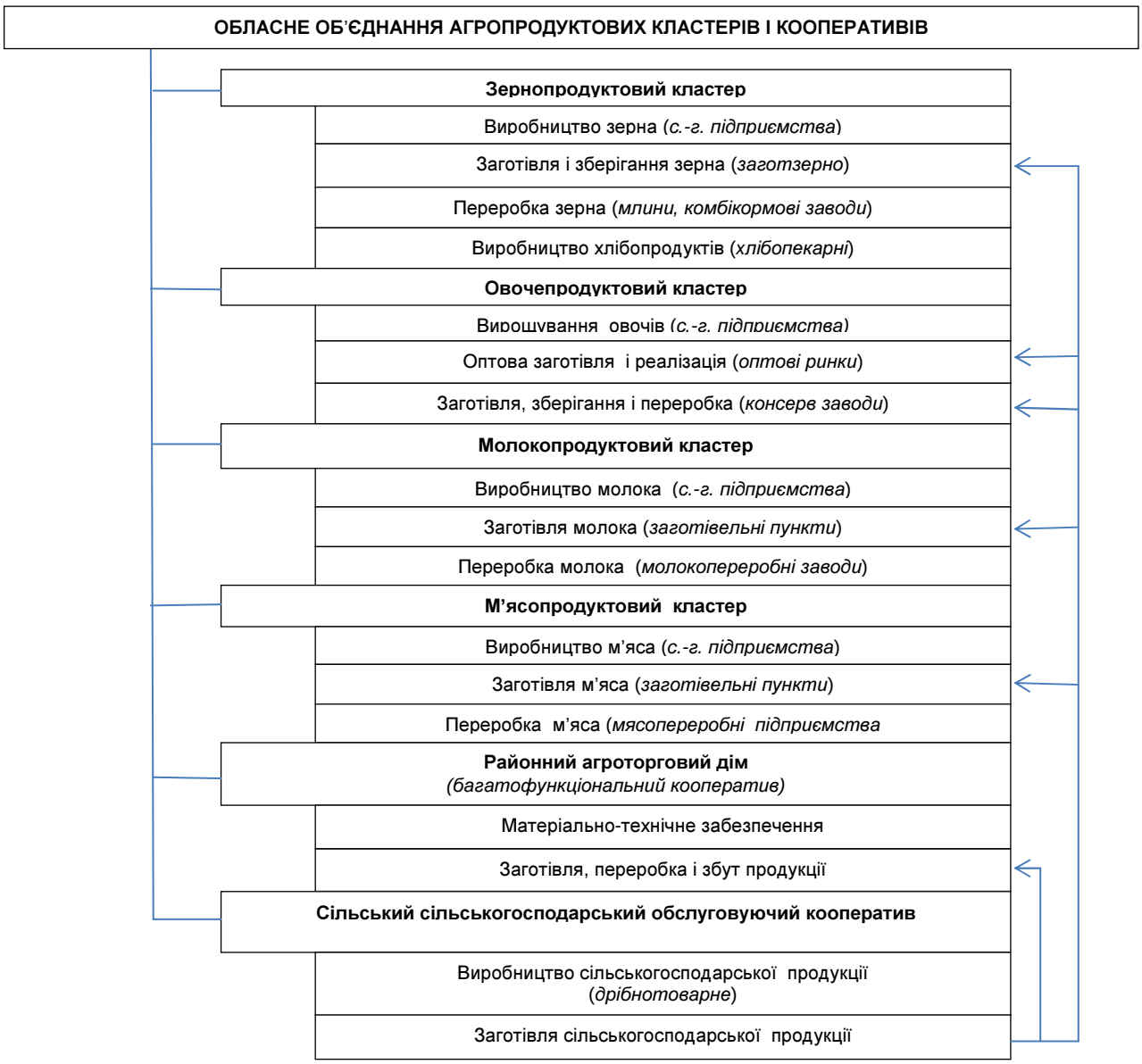

Рис. 1. Структура регіональної кластеризації і кооперації АПК

Джерело: авторська розробка

Як видно з рис.1, модель регіонального (обласного) об'єднання кластерів включає галузеві продуктові кластери (зернопродуктовий, овочепродуктовий, молокопродуктовий, м'ясопродуктовий та інші), які охоплюють процеси: виробництва сільськогосподарської продукції, її заготівлю, зберігання, переробку та інші, які в комплексі забезпечують максимальний вихід кінцевої продукції і прибутку.

Для стимулювання власного енерго-ресурсо-забезпечення аграрного виробництва створюється енергетичний кластер, діяльність якого пов'язана з виробництвом альтернативних видів біопалива з побічної продукції та відходів від переробки сільськогосподарської сировини.

Основну частину виробництва аграрної продукції в продуктових кластерах здійснюють сільськогосподарські підприємства. Однак значна частина сировинних ресурсів (овочів, молока, м'яса) надходить до продуктових комплексів від господарств дрібнотоварного виробництва (індивідуальних селянських господарств).

З метою забезпечення останніх статусу колективного товаровиробника і забезпечення їх матеріально-технічними засобами виробництва, заготівлі і збуту продукції створено сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: на рівні села - сільськогосподарський обслуговуючий кооператив; на рівні району – багатофункціональний обслуговуючий кооператив.

Всі кластери і сільськогосподарські кооперативи регіону входять в обласне об'єднання агропродуктових кластерів і кооперативів, яке сприяє організаційно-економічним ефектам.

Управлінські ефекти забезпечуються в результаті прийняття ефективних управлінських рішень. З цією метою в налагодженні механізму управління об'єднання використовуються: системний підхід до

прийняття рішень та організації бізнесу; планування та бюджетування бізнес-процесів; єдині методологічні підходи до аналізу, обліку та контролінгу виробничих процесів; автоматизовані центри управління виробництвом; створення замкненого циклу виробництва.

Організаційні ефекти полягають в економії на масштабах виробництва та скороченні витрат на зберігання. У той же час економія на масштабах виробництва забезпечується через: швидку адаптацію до змін зовнішнього середовища; використання досягнень науково-технічного прогресу; організацію єдиної системи закупок і продажу; можливість вибору вигідного партнера; скорочення витрат на сировину і матеріали; скорочення інших трансакційних витрат.

Слід відмітити, що активний розвиток кластерів об'єктивно сприяє ефективному проникненню досягнень науково-технічного прогресу до всіх ланок агропродовольчого ланцюга, а також є основою уніфікації технологічних процесів і, як наслідок, – підвищення ефективності аграрного виробництва в цілому.

В сучасних умовах використання кластерного підходу розглядається у якості одного з найбільш ефективних шляхів розвитку економіки території, зокрема сільської. В масштабах сільських територій необхідно розвивати спеціальні кластери в сфері малого і середнього бізнесу. Місцевий соціально - економічний розвиток являє собою результат співробітництва місцевих органів влади, підприємницьких кіл, громадськості з метою поліпшення якості життя населення на визначеній території, та перетинається із низкою проблемних моментів, які заважають досягненню визначеної цілі.

Висновки з даного дослідження. Розвиток інтеграційних процесів в АПК є одним з важливих напрямів забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери. Переваги інтеграції для сільськогосподарських підприємств полягають у можливості: цілеспрямованого розвитку, орієнтованого на кінцевий результат-прибуток; зростання ділової активності; розробки та впровадження перспективних програм.

Встановлено, що термін “інтеграція” поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, поєднанні, узгодженні діяльності різних підприємницьких структур, спрямованих на підвищення економічної ефективності їх господарювання. Процесу інтеграції, як правило, притаманне утворення так званого «агропромислового ланцюга».

Обґрунтовано, що кластер – це об'єднання підприємств, посередників пов'язаних стосунками територіальної близькості і функціональної залежності у сфері виробництва і реалізації товарів і послуг. Кластер в агропромисловій сфері - це прискорення спеціалізації, а отже підвищення якості продукції та збільшення обсягів її виробництва.

На основі раціонального поєднання інтеграційно-кластерних формувань обґрунтовано структурну модель обласного об’єднання агропродуктових кластерів і кооперативів. Запропонована модель регіонального (обласного) об’єднання кластерів включає галузеві продуктові кластери (зернопродуктовий, овочепродуктовий, молокопродуктовий, м’ясопродуктовий та інші), які охоплюють процеси: виробництва сільськогосподарської продукції, її заготівлю, зберігання, переробку та інші, що в комплексі забезпечують максимальний вихід кінцевої продукції і прибутку.

З метою забезпечення індивідуальних селянських господарств статусу колективного товаровиробника і забезпечення їх матеріально-технічними засобами виробництва, заготівлі і збуту продукції запропоновано створення на рівні села сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, а на рівні району – багатофункціонального обслуговуючого кооперативу «Районний агроторговий дім».

Створення обласного об’єднання агропродуктових кластерів і кооперативів**,** сприяє організаційно-економічним ефектам за рахунок прийняття ефективних управлінських рішень, збільшення масштабів виробництва, скорочення витрат на зберігання та впровадження досягнень науково-технічного прогресу до всіх ланок агропродовольчого ланцюга.

Література

1. Макаренко П.М. Організація формування та ефективного управління агро холдингами / П.М. Макаренко, В.І. Пілявський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – Вип. 2 (45). – 2011. – С. 21–24.

2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В.Г. Андрійчук, – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.

3. Губанов В.В. Интеграция в сельском хозяйстве и пищевой промышленности / В.В. Губанов // Пищевая промышленность. – 2002. – №3. – С. 32–33.

4. Бабенко М.Д. Активізація і підвищення ефективності розвитку агропромислової інтеграції та кооперації в АПК регіону: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.02 / М.Д. Бабенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 276 с.

5. О некоторых формах интегрированных объединений в сельском хозяйстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.jourclub.ru/3/491/.

6. Сергеев В. Н. Интеграция сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий / В. Н. Сергеев // Пищевая промышленность. – 2002. – №3. – С. 22–24.

7. Минаева Е.В. Организационно-экономический механизм функционирования холдингов / Е.В. Минаева, А.А. Согомонян // Пищевая промышленность. – 2002. – №4. – С. 4–6.

8. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2002. – №7. – С. 10.

9. Словарь делового человека / под ред. О.В. Амуржуева. – М. : Экономика, 1992. – 695 с.

10. Мигранян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров в странах с переходной экономикой / А.А. Мигранян // Вестник КРСУ. – 2002. – № 3. – С. 30-36.

11. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития / Т.В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – С. 74-8.

12. Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition / Michael E. Porter // Harvard Business Review. – 2002. – November-December. – P. 77-90.

13. Портер М.Е. Конкуренция / М.Е. Портер. – М. : Издательский дом "Вильямс", 2005. – 608 с.

14. Державний Комітет України з регуляторної політики та підприємництва в рамках проекту Європейського Союзу "Послуги з підтримки малих та середніх підприємств в пріоритетних регіонах". Посібник з кластерного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sme.ukraine-inform.org.ua.

15. Варченко О. До питання поєднання державного і ринкового регулювання продовольчої безпеки / О. Варченко // Економіка України. – 2004. – № 7. – С. 53-59.

References

1. Makarenko, P.M. and Piliavskyi, V.I. (2011), "The organization of forming and of effective management of agroholdings", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriia «Ekonomika ta menedzhment»,* issue 2 (45), pp. 21–24.

2. Andriichuk, V.H. (2002), *Ekonomika ahrarnykh pidpryiemstv* [The economy of agrarian enterprises], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 624 p.

3. Gubanov, V.V. (2002), "The integration in agriculture and food industry", *Pishchevaya promyshlennost*, no. 3, pp. 32–33.

4. Babenko, M.D. (2005), "REVITALIZATION of and improving the efficiency of agro industrial integrated and cooperative in the AIC of region", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02, Dnipropetrovsk, Ukraine, 276 p.

5. "About some forms of integrated associations in the agriculture", available at: http://jourclub.ru/3/491/.

6. Sergeyev, V.N. (2002), "The integration of agricultural and processing enterprises", *Pishchevaya promyshlennost*, no. 3, pp. 22–24.

7. Minayeva, Ye.V. and Sogomonyan, A.A. (2002), "Organizational and economic mechanism of functioning of holdings", *Pishchevaya promyshlennost*, no. 4. – pp. 4–6.

8. Sabluk, P.T. (2002), "The main directions of development of highly effective of agroindustrial manufacture in Ukraine Ekonomika APK", no. 7, pp. 10.

9. Amurzhuyeva, O.V. (1992), *Slovar delovogo cheloveka* [Dictionary of business man], Ekonomika, Moscow, Russia, 695 p.

10. Migranyan, A.A. (2002), "Theoretical aspects of forming competitive clusters in countries with economies in transition", *Vestnik KRSU,* no. 3, pp. 30-36.

11. Tsikhan, T.V. (2003), "The cluster theory of economic development", *Teoriya i praktika upravleniya,* no. 5, pp. 74-8.

12. Porter, Michael E. (2002), "Clusters and the New Economics of Competition", *Harvard Business Review*, November-December, pp. 77-90.

13. Porter, Michael E. (2005), *Konkurentsiya* [Competition], Izdatelskiy dom "Vilyams", Moscow, Russia, 608 p.

14. The State Committee of Ukraine for Regulatory Policy and Entrepreneurship within the project of the European Union "Support services for the small and medium-sized enterprises (SMEs) in priority regions", available at: http://sme.ukraine-inform.org.ua.

15. Varchenko, O. (2004), "To the question of a combination of state and market regulation of food security", *Ekonomika Ukrainy,* no. 7, pp. 53-59.

УДК 338.242

Бойко А.Б.,
к.е.н., в.о. доцента кафедри обліку і аудиту
Міжнародний університет бізнесу і права (м. Херсон)

ОЦІНКА РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Boyko A.B.,
cand.sc.(econ.), acting assistant professor of accounting and auditing
International University of Business and Law (Kherson)

EVALUATION OF TELECOMMUNICATION SERVICES MARKET IN UKRAINE AND ITS MAIN AREAS FOR FURTHER DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Сфера зв'язку та провідних телекомунікаційних ринків є однією із пріоритетних і важливих напрямків економіки України. Вона створює інноваційну складову в соціально-економічному розвитку держави, демонструючи упродовж десятиліть стійку динаміку росту. Сталий розвиток інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури є найважливішою передумовою для підвищення конкурентоспроможності економіки та інтеграції України у глобальне інформаційне суспільство, дозволяє розширити можливості людини отримувати доступ до національних та світових інформаційних ресурсів, поліпшити умови та якість життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем і розвитку телекомунікаційних ринків в Україні не нове для економічної науки. Процес еволюції галузі та її подальший розвиток досліджувало немало вчених, серед яких: В. Афанасьєв [1, с. 35-42], Р. Кох, П. Голишко та інші. Особливості регулювання та стратегії розвитку ринків зв'язку, тенденції та закономірності економічних відносин на зазначеному ринку відображені в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних учених: В.І. Андріанова, А.В. Соколова, В.М. Орлова та ін. [2; 3].

Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, їхнє наукове та практичне значення, низка питань стосовно перспектив розвитку телекомунікаційних ринків в Україні вимагає уточнення та нових підходів.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробці науково-практичних підходів щодо перспектив розвитку телекомунікаційної галузі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному ринку телекомунікаційних послуг, де попит досяг певного насичення, основна увага операторів зв'язку спрямована на розширення переліку послуг та підвищення їх якості.

У відповідності до дослідження компанії «A.T. Kearney», яка дослідила 21 країну, вимоги до забезпечення якості телекомунікаційних послуг в більшості країн відносяться до послуг фіксованого телефонного зв'язку, універсальних послуг, послуг рухомого (мобільного) зв'язку та доступу до Інтернету [4].

Основними цілями моніторингу якості телекомунікаційних послуг є:

- підтримка конкурентоспроможності на телекомунікаційному ринку;
- визначення необхідності розширення, модернізації мереж зв'язку для забезпечення підтримки контрольованих значень показників якості телекомунікаційних послуг за зростаючих обсягів пропуску трафіка;
- залучення нових абонентів та збереження існуючих абонентів шляхом оприлюднення результатів вимірювання рівнів якості телекомунікаційних послуг, що підтримуються мережею зв'язку.

Раніше, коли були розповсюджені тільки мережі фіксованого телефонного зв'язку, вимоги до забезпечення якості покладалися на операторів мереж фіксованого зв'язку. Оскільки сучасні мережі на практиці стали універсальними та перейшли цифрові технології, в яких доступ до телекомунікаційних послуг здійснюється завдяки мережам фіксованого та мобільного широкосмугового доступу, то першочерговим завданням, яке іноземні регулюючі органи ставлять перед операторами телекомунікацій, є забезпечення якості послуг широкосмугового доступу (далі ШСД) [4].

В більшості країн моніторинг якості послуг стосується наступних телекомунікаційних послуг:

- послуги фіксованого зв'язку;
- послуги рухомого (мобільного) зв'язку;
- послуги доступу до Інтернету;
- універсальні телекомунікаційні послуги, за винятком країн Європи, в яких встановлено вимоги до операторів універсальних послуг.

У відповідності до світового досвіду завдання забезпечення якості телекомунікаційних послуг має вирішуватися наступним чином.

Вимоги до підтримки якості телекомунікаційних послуг можуть встановлюватися:
- в ліцензійних вимогах, наприклад, Франція, Індія, Пакистан;
- в національному законодавстві, наприклад, Малайзія, Сінгапур, Танзанія;
- в галузевих керівних документах, наприклад, Австралія [4].

Варто зупинитись на динаміці розвитку ринків телекомунікацій та поштового зв'язку (рис. 1).

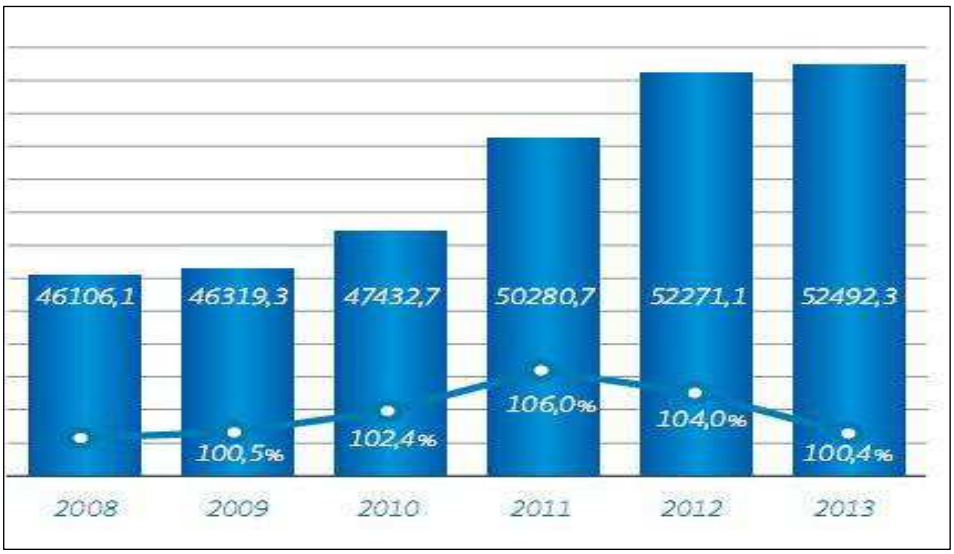

Рис. 1. Динаміка доходів в галузі зв'язку за 2008-2013 рр., млрд. грн. (в % до попереднього року)

Джерело: [5]

Так, доходи від надання послуг зв'язку за 2013 рік склали 52492,3 млн. грн., збільшившись на 221,3 млн. грн., що становить 0,42% приросту порівняно з попереднім роком. Доходи від надання послуг поштового зв'язку у 2013 році склали 3370,3 млн. грн. Доходи від надання телекомунікаційних послуг за 2013 рік склали 48103,1 млн. грн., або збільшилися на 115,2 млн. грн., що становить 0,24% приросту порівняно з попереднім роком. З них доходи від надання послуг IP-телефонії, передачі та прийому телевізійних і радіопрограм, радіозв'язку та комп'ютерного зв'язку продемонстрували зростання на 0,4%, 0,5% та 5,5% відповідно. За такими складовими телекомунікаційних послуг, як фіксований телефонний зв'язок, мобільний зв'язок, телеграфний зв'язок, проводове мовлення, спостерігається зниження обсягів доходів. Основними сегментами на ринку телекомунікаційних послуг залишилися мобільний, фіксований та комп'ютерний зв'язок, спільна частка яких в загальних доходах від надання телекомунікаційних послуг становила 94,4% [5, с 21-30].

Аналіз доходів від надання різних видів послуг зв'язку за 2013 рік свідчить про такі тенденції:

- у 2013 році продовжилась тенденція попередніх років до загального зростання доходів, втім дещо знизився їх темп росту, порівняно з 2012 роком доходи від надання послуг зв'язку зросли всього на 0,42%, з них доходи від надання телекомунікаційних послуг зросли на 0,24%;
- в структурі доходів від надання телекомунікаційних послуг змінилася частка фіксованого телефонного, мобільного та комп'ютерного зв'язку, в основному за рахунок зростання обсягу доходів від надання послуг доступу до мережі Інтернет та незначного зниження обсягу доходів від надання послуг телефонного фіксованого та мобільного зв'язку, на 20,3 млн. грн. та на 148 млн. грн. відповідно.

Доходи від надання послуг фіксованого телефонного зв'язку за 2013 рік склали 8318,9 млн. грн., що на 0,24% менше за обсяг доходів, отриманий від надання цих послуг у 2012 році.

В структурі доходів від надання послуг фіксованого телефонного зв'язку найбільшу частину становили доходи від надання послуг місцевого зв'язку. Їх обсяг, починаючи з 2008 року, щорічно зростав в середньому на 9% і на кінець 2013 року склав 6030,6 млн. грн. Водночас, обсяги доходів від надання послуг міжміського і міжнародного зв'язку та їх частки в загальному обсязі доходів фіксованого телефонного зв'язку, починаючи з 2009 року, постійно знижувалися, зокрема, обсяг доходів від надання послуг міжміського телефонного зв'язку щорічно знижується в середньому на 17,8% і за підсумками 2013 року складає 1499,6 млн. грн., а обсяг доходів від надання послуг міжнародного зв'язку – в середньому на 15,3% і складає 788,7 млн. грн. [5, с. 21-30].

Кількість основних телефонних апаратів станом на 31 грудня 2013 року склали 11428,5 тис. од., що на 2,7% менше за їх кількість на початку звітного року. Основну частину з них становили апарати міської телефонної мережі – 87,6%, кількість яких зменшилась порівняно з 2012 роком на 2,1% і

склала 10010,2 тис. од. Телефонні апарати сільської телефонної мережі склали 1418,3 тис. од., (або 12,4% від загальної суми), що на 6,8% менше, ніж на початку року [6, с. 6-28].

Показник щільності мереж фіксованого зв'язку в Україні у 2013 році склав 25,1 на 100 мешканців, у порівнянні з аналогічним показником у 2012 році – 26,4 на 100 мешканців.

Слід відмітити, що рівень щільності фіксованого зв'язку у різних регіонах України нерівномірний. Регіонами з найнижчим рівнем проникнення фіксованого телефонного зв'язку є Рівненська, Івано-Франківська, Закарпатська, Луганська та Донецька області. Регіонами з найвищим рівнем — м. Київ, Чернігівська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька та Одеська області.

Зупинимось на огляді ринку мобільного зв'язку, який є одним із сегментів галузі зв'язку, що найбільш інтенсивно розвивається. Мобільний телефонний зв'язок перейшов в розряд найбільш доступних послуг. І в чималому ступені завдяки меншій — у порівнянні з фіксованим зв'язком — вартості розгортання та обслуговування телекомунікаційних мереж. Сьогодні кількість мобільних телефонних терміналів в Україні перевищує кількість стаціонарних телефонів у 2,5 раза, при цьому стрімкими темпами зростає кількість телефонів, які працюють під управлінням операційних систем (смартфонів). Частка власників смартфонів та комунікаторів, що були зареєстровані в телекомунікаційних мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку протягом року, зросла приблизно на 35–40% та перевищила 6 млн. од. Це, в свою чергу, створило умови для зростання попиту населення на послуги з використанням високошвидкісних широкосмугових технологій радіодоступу, таких як CDMA і UMTS, та до значного збільшення обсягів мобільного Інтернет-трафіка. Протягом року суттєво зросли телекомунікаційні ресурси мереж, які використовують технології CDMA EV-DO. Зацікавленість у розвитку зазначеної технології з боку суб'єктів ринку є ознакою подальшого прискореного розвитку цієї технології на ринку телекомунікацій України. За допомогою технології стільникового зв'язку третього покоління (3G) UMTS у всіх обласних центрах України стало можливим отримання абонентами послуг передачі даних та доступу до Інтернету на швидкості до 7,2 Мбіт/с. [6, с. 6-28].

У той же час подальше впровадження перспективних радіотехнологій в Україні вимагає додаткового радіочастотного спектра, який на даний момент практично вичерпаний у ринково привабливих смугах частот.

Сучасні високошвидкісні мережі організуються поєднанням магістральних ліній з мережами доступу, рішеннями «останньої милі». Перспективними, економічно прийнятними напрямками розвитку фіксованих телекомунікаційних мереж залишається будівництво сучасних волоконно-оптичних ліній зв'язку з використанням технологій DWDM і CWDM, пакетного передавання на рівні транспортної мережі, а також розвиток мереж широкосмугового доступу з використанням оптичних ліній з технологіями FTTx (в тому числі пасивними, PON) та радіотехнологій — як технологій доступу для останніх метрів у місцях високої концентрації користувачів (Wi-Fi), а також фіксованих рішень WiMAX — у важкодоступних регіонах, або у випадках, де їх розгортання швидше й дешевше в порівнянні із проводовими лініями.

Мобільні мережі, запуск яких швидше та менш витратний, забезпечують зростання кількості абонентів мобільного широкосмугового доступу. Наочним прикладом може слугувати досвід операторів «МТС Україна», «Інтернаціональні телекомунікації», People-net (за допомогою технології CDMA-EVDO RevA(B) та «ТриМоб» (за технологією UMTS). Продовжують розгортати телекомунікаційні мережі, побудовані з використанням технології WiMAX, що забезпечує безпроводовий доступ до Інтернету. Незначне збільшення кількості кінцевих користувачів спостерігається в обласних та районних центрах, де працюють регіональні оператори телекомунікацій. Це обумовлено використанням обладнання, яке потребує значних фінансових витрат на розвиток інфраструктури мережі, оскільки передбачає наявність багаточисельних точок доступу [5, с. 21-30].

Головну роль в розвитку абонентської бази ШСД продовжує відігравати сегмент приватних користувачів. За оцінками iKS-Consulting, показник проникнення ШСД в домогосподарства України на кінець червня 2013 року збільшився до майже 37,5% (за даними Державної служби статистики в Україні на кінець 2013 року налічувалося 16,9 млн. домогосподарств) [7; 8].

Недостатнє проникнення фіксованого ШСД пов'язано насамперед з великою територією країни, різним рівнем попиту в сільських і міських регіонах.

В сукупній абонентській базі співвідношення приватних та корпоративних користувачів складає 89% и 11% відповідно. 2013 рік не був відмічений змінами у розстановці сил лідерів. На шість великих постачальників послуг ШСД приходиться більше 47% від сукупної абонентської бази (табл. 1).

На першому місці за чисельністю абонентів ШСД залишається «Укртелеком» (22,3% ≈ 1600 тис. абонентів), на другому місці знаходиться «Київстар» (9,9% ≈ 693 тис. абонентів), третє місце займає компанія «Воля» (7,7% ≈550 тис. абонентів), питома вага «Тріолана» не змінилася (3%, ≈ 215 тис. абонентів), частки «Датагруп» та «Веги» також залишилися без змін (2,4%, ≈174 тис. абонентів та 2,1%, ≈153 тис. абонентів відповідно) [8, с.15-33] .

Протягом 2013 року не змінилася тенденція щодо збільшення кількості операторів, провайдерів, що надають послуги ШСД. Незважаючи на тенденцію до зменшення темпів, ринок ШСД України ще

далекий від насичення: позитивна динаміка зростання доходів свідчить про стабільний попит як з боку комерційних структур, так і з боку населення.

Таблиця 1

Сукупна абонентська база найбільших операторів ШСД за 2013 рік

Місце	Компанія/Мережа	Загальна кількість абонентів фіксованого ШСД, тис.
1	Укртелеком	1606
2	Київстар	693
3	Воля	550
4	Тріолан	215
5	Датагруп	174
6	Вега	153
7	ТЕНЕТ	120
8	Фрегат	110
9	FREENET	91
10	Ланет	85
11	Airbites	82
12	TRINITY	57
13	IPNet	55

Джерело: [8]

Так, у 2013 році доходи від надання послуг доступу до Інтернету склали 4908,5 млн. грн. та зросли на 235,5 млн. грн. у абсолютному виразі, або на 5% порівняно з попереднім роком. Починаючи з 2009 року, обсяги доходів від надання послуг доступу до Інтернету постійно зростають, проте темпи їх росту щорічно уповільнюються.

До основних проблем розвитку ринку ШСД відносяться:

- недостатній рівень розвитку телекомунікаційної інфраструктури в сільських та депресивних регіонах України;
- затримка з конкурсом на частоти мобільного зв'язку для мереж 3G;
- наявність організаційних бар'єрів, великих фінансових витрат під час побудови інфраструктури доступу до Інтернету;
- наявність правових бар'єрів під час доступу операторів до житлового фонду всіх форм власності у разі проведення будівельних і монтажних робіт зі створення інфраструктури доступу до Інтернету;
- відсутність механізму спільного використання інфраструктури доступу до Інтернету.

На нашу думку, для вирішення зазначених проблем на державному рівні потрібно:

- стимулювати розвиток телекомунікаційних мереж для надання широкосмугового доступу в сільських та багато витратних районах;
- розробити та затвердити нормативно-правові акти, які сприятимуть зниженню адміністративних бар'єрів з розвитку мереж, побудови інфраструктури мереж доступу;
- розробити у галузі телекомунікацій нормативні та нормативно-технічні документи, що стимулюють розвиток інфраструктури ШСД та ін.

Висновки з даного дослідження. Як показав аналіз, серед пріоритетних завдань держави розвитку галузі можемо виділити наступні:

- забезпечення умов для прискорення розвитку телекомунікаційних мереж і збільшення переліку й обсягів телекомунікаційних послуг, які надаються широким верствам населення;
- забезпечення розвитку широкосмугових мереж передачі даних;
- забезпечення ефективного використання радіочастотного ресурсу;
- продовження процесу лібералізації ринку телекомунікацій, спрощення умов для виходу та діяльності на ринку телекомунікацій шляхом поступового переходу від ліцензування видів діяльності до реєстрації;
- забезпечення конкуренції, інвестиційної привабливості в разі конкурсного розподілу обмеженого ресурсу, вдосконалення механізмів регулювання ринку телекомунікацій та ін.

Література

1. Афанасьев В.В. Бизнес модели развития сетей мобильной связи / В.В. Афанасьев // Мобильные системы. – 2003. – № 10. – С. 35-42.
2. Андрианов В.И. Сотовые, пейджинговые и спутниковые средства связи / В.И. Андрианов, А.В. Соколов. – СПб. ; 2010. – 160 с.

3. Орлов В.М. Основи управління в галузі зв'язку / В.М. Орлов. – Одеса : Видавничий центр УДАЗ, 1999. – 205 с.

4.«A.T.kearney». Офіційна сторінка [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.atkearney.com

5. Річний звіт про роботу НКРЗІ за 2013 рік. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації. – К., 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.joomag.com/magazine/Річний-звіт-про-роботу-НКРЗІ-за-2013-рік-mar-2014/0612852001395848380?page=7

6. Статистичний бюлетень. Стан і розвиток зв'язку в Україні за 2013 рік. Держкомстат України. Київ 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2014/bl/03/bl_zv_13.zip

7. IKS-Consulting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iks-consulting.com.ua/

8. Статистичний бюлетень. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України. Держкомстат України. Київ 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ8_u.htm

References

1. Afanasyev, V.V. (2003), «Business model development of mobile networks", *Mobilnyye sistemy*, no. 10, pp. 35-42.

2. Andrianov, V.I. and Sokolov, A.V. (2010), *Sotovyye, peydzhingovyye i sputnikovyye sredstva svyazi* [Cellular, paging and satellite communications], SPb., Russia, 160 p.

3. Orlov, V.M. (1999), *Osnovy upravlinnia v haluzi zviazku* [Fundamentals of the communications sector], Vydavnychyi tsentr UDAZ, Odesa, Ukraine, 205 p.

4.«A.T.kearney», available at: http://atkearney.com (access date November 14, 2014)

5. National Commission for State Regulation of Communications and Information (2014), Annual report of the NCSRC for 2013, available at: http://joomag.com/magazine/Річний-звіт-про-роботу-НКРЗІ-за-2013-рік-mar-2014/0612852001395848380?page=7

6. State Statistics Service of Ukraine (2014), Status and development of communication in Ukraine by 2013.Statistical Bulletin, available at: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2014/bl/03/bl_zv_13.zip

7. «IKS-Consulting», available at: http://iks-consulting.com.ua/ (access date November 20, 2014)

8. State Statistics Service of Ukraine (2013), The use of Information and Communication Technologies in the Ukraine. Statistical Bulletin, available at: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ8_u.htm

УДК 330.3:664.1 (477)

Данилишин М.С.,
аспірант*
Національний Науковий Центр "Інститут аграрної економіки"

СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Danylyshyn M.S.,
graduate student
National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economy»

STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE SUGAR BEET PRODUCTION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Бурякоцукровий підкомплекс є однією з найважливіших стратегічних галузей агропромислового комплексу країни, а одне з провідних місць в системі ринків належить ринку цукру як з точки зору забезпечення внутрішніх потреб, так і використання експортного потенціалу. Сучасний стан цієї галузі характеризується структурною незбалансованістю, диспаритетом цін, старінням матеріально-технічної бази, втратою ринків збуту українського цукру. Відтворення ефективного розвитку бурякоцукрової галузі в Україні та забезпечення кон'юнктурності в ринкових умовах потребує чіткої державної політики, зменшення витрат на виробництво, вжиття заходів з активізації торговельно-економічних зв'язків, пошуку нових ринків збуту вітчизняного цукру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення функціонування та розвитку бурякоцукрової галузі присвячені наукові праці багатьох вчених-економістів. До найбільш відомих належать наукові праці П. Гайдуцького, О. Зайця, М. Маліка, Г. Калетника, М. Коденської,

* *Науковий керівник: Саблук В.П. – кандидат економічних наук*

П. Саблука, О. Шпичака, М. Ярчука та багато інших. Однак, будь-яка теорія потребує подальшого удосконалення з точки зору адаптації до нового економічного середовища та практичних вирішень конкретних проблем в галузі.

Постановка завдання. Мета статті - дослідження стану ринку цукру України за останні роки, аналіз конкурентоспроможності вітчизняної бурякоцукрової галузі та шляхи її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бурякоцукрове виробництво є однією із стратегічних галузей агропромислового комплексу України, що підтримує національну продовольчу безпеку країни та є джерелом фінансових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Україна на початку 90-х років за обсягами виробництва цукрових буряків та цукру займала лідируючі позиції. Бурякоцукровий комплекс України мав у своєму складі 192 цукрових заводів та забезпечував більше 1,5 млн. робочих місць. Україна займала провідне місце у світі за площами посіву цукрових буряків (понад 1,6 млн. гектарів) та виробництвом бурякового цукру (понад 5 млн. тонн) [3].

По виробничому потенціалу Україна відноситься до числа найбільших виробників бурякового цукру в світі. На сьогодні при сприятливих умовах цукрова промисловість України спроможна виробляти 28 млн. тонн цукрових буряків і 3,5 млн. тонн цукру в рік, що дасть можливість повністю забезпечити внутрішні потреби держави та створити значний експортний потенціал [8].

Несприятлива кон'юнктура внутрішнього ринку цукру призвела до зменшення посівних площ цукрових буряків, зниження виробництва цукру, зменшення кількості робочих місць та соціальної напруги в регіонах [7].

За даними НАЦУ «Укрцукор», в Україні у 2014 році працювало 48 цукрових заводів. Станом на 11 грудня 2014 року підприємствами бурякоцукрової галузі перероблено 13,6 тис. тонн буряків. Це дало змогу виробити 1941 тис. тонн білого цукру за потреби внутрішнього ринку 1811 тис.тонн. Вже сьогодні надлишок внутрішнього ринку з урахуванням перехідних запасів становить щонайменше 100 тис. тонн.

Через дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, застосування давальницьких схем переробки цукрових буряків та відсутність експорту реалізація цукру виробниками здійснювалась за цінами значно нижче витрат на його виробництво. При цьому збитки виробників від реалізації цукру на внутрішньому ринку за останні роки перевищували 1 млрд. грн [9].

В Україні існує тенденція до зростання середньої врожайності цукрових буряків, про що свідчать показники виробництва цукру за останні 3 роки. Циклічність та нестабільність виробництва власного бурякового цукру призводить до того, що в ці періоди ціни на цукор на внутрішньому ринку значно зростають, що стимулює виробників збільшувати площі посівів цукрових буряків. У кінцевому результаті виробництво цукру знову збільшується, а через відсутність зовнішніх ринків та перевищення пропозиції над попитом на цей продукт на внутрішньому ринку ціни знову падають до критично низького рівня. Такі цикли у бурякоцукровій галузі України спостерігається вже понад 10 років.

Таблиця 1

Посівні площі, урожайність, валовий збір цукрових буряків та виробництво цукру в Україні

Рік	Посівні площі		Валовий збір ц/б		Урожайність		Виробництво цукру	
	тис. га	% до 1990-1995	т/га	% до 1990-1995	ц/га	% до 1990-1995	тис. тонн	% до 1990-1995
1990-1995	1495	-	31236	-	208	-	3535	-
1996-2000	961	64	16671	53	172	83	1959	55
2001	843	56	15574	50	183	88	1650	47
2002	765	51	14376	46	188	90	1416	40
2003	668	45	14081	45	199	96	1454	41
2004	697	47	16502	52	236	113	1788	51
2005	623	42	15617	50	250	120	1895	54
2006	788	53	22421	72	285	137	2595	73
2007	577	39	16977	54	294	141	1859	53
2008	377	25	13437	43	356	171	1573	44
2009	320	21	10021	32	314	150	1267	36
2010	492	33	13691	44	278	133	1546	44
2011	516	34	18740	60	363	174	2331	66
2012	449	30	18293	59	407	196	2226	63
2013	270	18	9224	29	397	191	1212,1	34

Джерело: матеріали НАЦУ "Укрцукор"

За нормами діючого законодавства Аграрний фонд визначено державним регулятором щодо об'єктів державного цінового регулювання, зокрема і цукру білого бурякового. Проте Аграрний фонд в

останні роки не здійснював закупівлю цукру білого бурякового у період його виробництва за нормами і в обсягах, як це передбачено діючим законодавством. З метою забезпечення продовольчої безпеки, Аграрний фонд формує державний інтервенційний фонд, який стосовно цукру не може бути меншим, ніж 20 відсотків обсягів їх річного внутрішнього споживання за попередній маркетинговий період. Останній раз Аграрний фонд здійснював закупівлю цукру білого бурякового у 2011 році, коли в Україні почав дорожчати цукор, влада прийняла рішення закупити майже 100 тисяч тонн цього продукту, але по значно вищій ціні, ніж ринкова ціна.

Невиконання законів України "Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру" та "Про державну підтримку сільського господарства України" посилюють кризові явища у цукровій галузі та створюють особливу загрозу її подальшого існування [1].

Механізм регулювання ринку цукру потребує змін та удосконалення. Комплекс дій за допомогою спільних зусиль на державному, галузевому та корпоративному рівні допоможе якщо не зупинити, то значно зменшити амплітуду коливань цін на цукор.

Позитивним є те, що за останні роки в цукровій галузі України сформувалась група вертикально інтегрованих холдингових компаній, які переробляють близько 70-80% вирощених цукрових буряків. У 2013 році агрохолдинги виробили 83,7 % цукру до загального його виробництва (табл. 2).

Таблиця 2

Показники роботи цукрових компаній в Україні

Назва цукровиробника	Кількість цукрових заводів				Вироблено цукру, тис. тонн			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ТОВ "Астарта-Київ"	5	7	7	7	198	370,9	429,9	305,3
Група компаній "Укррос"/ ТОВ "Укрлендфармінг"*	6	2	2	-	116,4	186,7	207,7	-
ТОВ "Група Агропродінвест"	2	2	2	2	120,4	189,3	162,3	160,2
ТОВ "Кернел Трейд"	-	4	3	-	-	161,7	119,4	-
Група компаній "Мрія-центр"	7	7	7	3	91,3	157,6	167,4	80,8
ТОВ "Панда"	3	3	3	1	50,3	90,9	100,9	42,3
ТОВ "Подільські цукроварні"	3	3	3	3	41,7	74,6	69,4	47,7
ТзОВ "Радехівський цукор"	1	1	1	2	78,8	111,9	134,9	182,5
ТОВ "Галс-ЛТД"	2	2	2	2	32,8	43,7	44,7	40,9
Агрофірма "Світанок"	2	2	2	2	45,2	81,6	68,4	75,1
ВАТ "Теофіпольський ц/з"	1	1	1	1	52,5	76,9	66,5	34,6
Інші**	2				132,7	-	-	45,45
Всього інтегровані компанії:	34	34	33	24	960,1	1545,8	1571	1015
%	**46,6**	**44,1**	**52,3**	**63**	**62,1**	**66,3**	**70,6**	**83,7**
Заводи не інтегровані в компанії	39	43	30	14	586,1	785,15	654,9	197,23
Всього по Україні	73	77	63	38	1546	2331	2226	1212

* Компанія, яка трансформувалась з однієї в іншу.

**Компанії, які на даний момент припинили своє існування.

Джерело: дані НАЦУ "Укрцукор"

Частка виробництва бурякового цукру в Україні найбільшими цукровими компаніями з року в рік збільшується, а малопотужні заводи через недостатню кількість фінансування та велику конкуренцію на ринку змушені закриватись. Така тенденція зберігається і на даний час.

У структурі витрат на виробництво цукру найбільшу питому вагу займають витрати на сировину, матеріали, а також на енергоресурси. Вони є основними складовими при формуванні собівартості продукції, що виробляється (табл. 3).

Таблиця 3

Залежність собівартості цукру від собівартості цукрових буряків

Урожайність, ц/га	300	350	400	450	500	550	600
Витрати на виробництво 1 тонни цукрових буряків, $	50	43	37	33	30	27	25
Коефіцієнт цукрової галузі	14,6						
Витрати на виробництво 1 тонни цукру, $/грн.	730/ 9490	628/ 8164	540/ 7020	482/ 6266	438/ 5694	394/ 5122	365/ 4745

Вихідні дані: витрати на виробництво 1га цукрових буряків по технологічній карті складають 1500$ або 19500 грн./га

Джерело: дані НАЦУ "Укрцукор"

В останні роки собівартість цукрових буряків стрімко зростала через значне збільшення цін на енергоресурси та матеріальні ресурси, а також техніку для вирощування, збирання, транспортування та переробки солодких коренеплодів.

Необхідно звернути значну увагу на те, що ціна на цукровий буряк в Україні протягом останніх років знаходяться на значно вищому рівні в порівняні з країнами-членами ЄС та Митного Союзу. Така ситуація негативно впливає на ситуацію у бурякоцукровому комплексі (рис. 1).

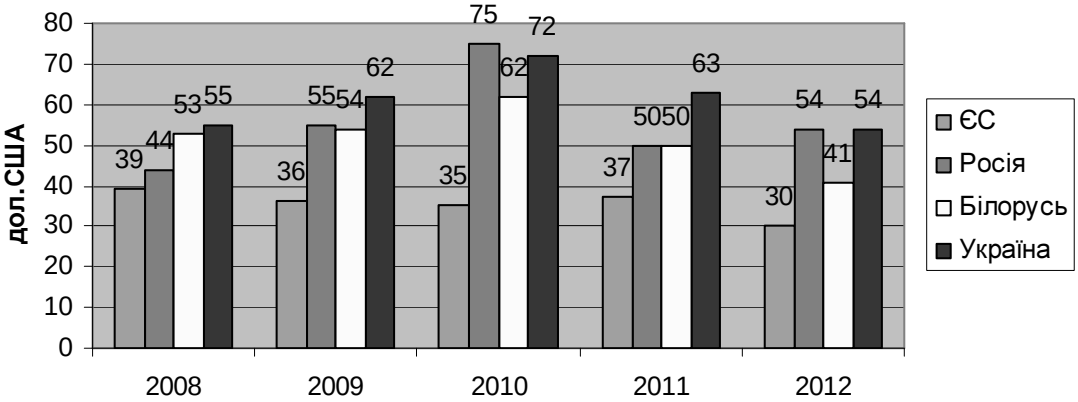

Рис. 1. Динаміка середніх цін на цукрові буряки у 2008-2012 рр. по країнах

Джерело: сформовано автором на основі матеріалів НАЦУ «Укрцукор»

Заходи щодо зниження собівартості цукрових буряків мають базуватися на підвищенні техніко-технологічних показників виробництва сировини шляхом впровадження сучасної агрокультури вирощування, покращення урожайності коренів, застосування прогресивних енерго- і ресурсозберігаючих технологій [6].

Низька собівартість є запорукою конкурентоспроможності цукру на внутрішньому та зовнішніх ринках. При цьому важливе значення відіграє удосконалення та модернізація матеріально-технічної бази, збільшення урожайності та валового збору цукрових буряків. Вектор усіх організаційно-технологічних і економічних заходів має бути спрямований на збільшення урожайності цукрових буряків. Підвищивши майже у 2 рази урожайність цукрових буряків, можна забезпечити їх рентабельне виробництво (табл. 4). Для підвищення рівня урожайності виробництва цукрових буряків необхідно впроваджувати передові технології вирощування, використовувати сучасну техніку та засоби захисту коренеплодів.

Таблиця 4

Залежність собівартості цукрових буряків від урожайності

Затрати на 1 га, $	1500	1500	1500	1500	1500
Урожайність, тонн	30	35	40	45	50
Витрати на виробництво 1 тонни цукрових буряків, $/грн.	50/650	43/559	37/481	33/429	30/390

Вихідні дані: витрати на виробництво 1га цукрових буряків по технологічній карті складають 1500$ або 19500 грн./га

Джерело: дані НАЦУ "Укрцукор"

У цукровій галузі України існує тенденція старіння та зношеності технічних засобів виробництва на підприємствах, що призводить до недотримання виконання технологічних операцій у виробничому процесі, а також до великих потреб в енергоресурсах [4] (табл. 5).

Таблиця 5

Залежність вартості переробки цукрових буряків від потужності заводу та вартості газу

Вартість газу, $/тис.м^3	400	400	400	450	450	450	550	550	550
Потужність, тис. тонн переробки ц/б за добу	1,5	3,0	6,0	1,5	3,0	6,0	1,5	3,0	6,0
Витрати на переробку 1 тонни цукрових буряків, $/грн	56/728	41/533	34/442	59/767	44/572	36/468	72/936	54/702	44/572

Джерело: дані НАЦУ "Укрцукор"

З таблиці 5 можна зробити висновок, що без суттєвого технічного переоснащення цукрових заводів, без їх модернізації не варто розраховувати на економічну ефективність у вітчизняній бурякоцукровій галузі.

Проблему малопотужного виробництва країни Європейського Союзу подолали ще 10 років тому шляхом реконструкції та модернізації діючих підприємств, збільшуючи їхню потужність, а також будівництва великих підприємств. Як наслідок, у Великобританії кількість цукрових заводів за 15 років скоротилась з 15 до 4 із середньою потужність 8 тис. тонн, що дозволяє виробляти близько 1 млн. тонн цукру. А у Франції - найбільшого виробника бурякового в ЄС (більше 4 млн. тонн), працює лише 25 підприємств, середня потужність яких складає 11 тис. тонн.

Ситуація у бурякоцукровій галузі України потребує негайних спільних дій за участю органів державної влади та виробників цукру для вироблення чіткої спільної стратегії поведінки всіх гравців на ринку цукру.

Для подолання кризових явищ в бурякоцукровій галузі України необхідно, об'єднавши зусилля на державному, галузевому та корпоративному рівні, забезпечити комплекс функціональних, структурних, інвестиційних, енергетичних та сировинних змін, а саме:

- включити програму розвитку бурякоцукрової галузі до складу аграрного комплексу у програмі «Стратегії реформ-2020», зокрема передбачити конкретні обсяги виробництва цукрових буряків та цукру;
- забезпечити відповідну якість цукру до міжнародних технічних, санітарних та фітосанітарних норм;
- створити ефективні технології вирощування та переробки цукрових буряків;
- запровадити технології виробництва біоетанолу; сучасного енергоощадного обладнання та автоматизованої системи управління процесом цукроваріння;
- створити Асоціацію експортерів цукру;
- відновити членства в Міжнародній організації цукру та активізувати комерційну дипломатію на цільових закордонних ринках;
- залучити інвестиції у модернізацію техніко-технологічної бази галузі, розвиток інфраструктури логістики та експорту;
- забезпечити закупівлю Аграрним фондом цукру білого квоти «А» у його виробників для формування державного інтервенційного фонду у обсягах, передбачених законодавством;
- підготовка висококваліфікованих кадрів.

Висновки з даного дослідження. На даний час основними проблемами розвитку бурякоцукрового виробництва в Україні є відсутність чіткого законодавства та правових основ організації виробництва та регулювання ринку цукру, висока собівартість цукру, скорочення матеріально-технічного забезпечення бурякосіючих господарств і цукрових заводів. Відродження бурякоцукрового комплексу в Україні має велике економічне та соціальне значення для країни і можливе тільки за умови здійснення відповідних організаційно-економічних і технічних заходів. Доведено, що важливими передумовами успішного розвитку й удосконалення структури бурякоцукрового виробництва, його адаптації до ринкових умов є розробка та впровадження законодавчої бази. Визначено причини кризових явищ, основна з яких є не збалансоване виробництво через не достатнє регулювання внутрішнього ринку. Обґрунтовано необхідність проведення реструктуризації та модернізації цукрових заводів для зменшення витрат на виробництво; підвищення її конкурентоспроможності на основі поліпшення технології вирощування буряків, підвищення їх урожайності та цукристості; здійснення технічного переоснащення цукрових заводів та впровадження енергозберігаючих технологій. Визначено, що через зниження собівартості цукрових буряків знизиться собівартість цукру, завдяки чому, українські цукровиробники зможуть збільшити обсяг експорту продукції бурякоцукрового виробництва.

Література

1. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру" (щодо виробництва та поставки цукру на внутрішній ринок) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46680
2. Постанова КМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/290-2012-п
3. Данькевич О.Г. Перспективи бурякоцукрового виробництва в Україні // Збірник наукових праць НУХТ. Економіка. – 2007. – № 23. – С. 13-16.
4. Коденська М.Ю. Оцінка діяльності та перспективи розвитку цукробурякового виробництва України [Електронний ресурс] / М.Ю. Коденська, А.В. Доронін. – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Agroin/2010_7-9/DORONIN.pdf
5. Оперативно-статистичні матеріали цукровиків України «Бурякоцукровий комплекс України». – К. : «Цукор України», 2014. – 220 с.
6. Ходаковська З.М. Основні аспекти реконструкції цукрових заводів України / З.М. Ходаковська // Цукор України. – 2003. – № 4-5. – С. 5-8
7. Шляхи деверсифікації цукробурякового виробництва / Сичевський М.П., Хомічак Л.М., Олійнічук С.Т., Ярчук М.М., Калініченко М.Ф. // Цукор України. – 2013. – № 4(88). – С. 9-15.
8. Ярчук М.М. Стан та проблеми цукрової галузі України / Ярчук М.М. // Цукор України. – 2007. – № 1. – С. 3-5.

9. Ярчук М.М. Виробництво цукру в Україні у 2012 році та прогноз на 2013 рік / Ярчук М.М. // Цукор України. – 2013. – № 3. – С. 2-4.

References

1. "Draft Law on Amending the Law of Ukraine "On state regulation of production and sale of sugar" (concerning the production and supply of sugar to the domestic market)", available at:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46680
2. Resolution of Cabinet Minister of Ukraine, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/290-2012-п
3. Dankevych, O.H. (2007), "Prospects of sugar-beet production in Ukraine", *Zbirnyk naukovyh prac NUHT. Economica,* no. 23, pp. 13-16.
4. Kodenska, M.Yu., Doronin, A.V. (2010), "Estimation of activity and prospects for development of sugar-beet production of Ukraine", available at: http://nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Agroin/2010_79/DORONIN.pdf.
5. Operational and statistical material of Sugar Producers of Ukraine «Sugar-beet complex of Ukraine» (2014), «Cukor Ukraine», Kyiv, Ukraine, 220 pp.
6. Khodakivska, Z.M. (2003), "Main aspects of reconstruction of sugar plants of Ukraine", *Cukor Ukraine*, no. 4-5, pp. 5-8.
7. Sychevskyi, M.P., Homichak, L.M., Oliinichuk, S.T., Yarchuk, M.M., Kalinichenko, M.F. (2013), "Ways of deversyfikation of sugarbeet production", Cukor Ukraine, no. 4(88), pp. 9-15.
8. Yarchuk, M.M. (2007), "The state and problems of sugar industry of Ukraine", *Cukor Ukraine,* no. 1, pp. 3-5.
9. Yarchuk, M.M. (2013), "Sugar production in Ukraine in 2012 and forecast for 2013", *Cukor Ukraine*, no. 3, pp. 2-4.

УДК 339.97

Шкіль Н.Г.,
здобувач*
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

МОДЕЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ БІЗНЕС – ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Shkil N.H.
candidate for a degree
V.N. Karazin Kharkiv National University

MODELLING OF INTERNATIONAL BUSINESS PROCESSES IN UKRAINE

Постановка проблеми. Глобальна фінансова криза нівелювала всі класичні підходи та інструменти, тим самим примушуючи всіх учасників міжнародних економічних відносин створювати та впроваджувати нові моделі цивілізаційного розвитку. Міжнародний бізнес не є винятком, оскільки охоплює широкий спектр напрямів діяльності та форм забезпечення їх реалізації. Виходячи з цього, рекомпозиція бізнес-системи набуває ознак комплексності та взаємозалежності, стаючи ядром, яке визначає конкурентні позиції країни на світовому ринку, її економічні та технологічні пріоритети.

Особливо актуальним дане питання постає для України, яка є досить молодою державою, але виступає за право визнання себе як рівноправного члена глобальної бізнес – спільноти. В умовах перманентної глобальної кризовості ключовим фактором виступає побудова якісно нової економічної моделі, яка б могла усунути диспропорції національного економічного розвитку, урівноважити регулюючі механізми міжнародного бізнесу, усунути дисбаланси в сфері зовнішньоекономічної діяльності та посилити міжнародні конкурентні позиції на глобальному ринку.

На сьогоднішній день дуже актуальним є формування раціональної бізнес – моделі для нашої держави із визначенням факторів, які впливають на інтенсифікацію міжнародних бізнес – процесів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам теорії та практики становлення та розвитку міжнародного бізнесу присвячували велику кількість робіт такі зарубіжні вчених, економісти та маркетологи, як Ч. Гіл [1], П. Друкер [3], Д. Майер [5], котрі розглядають переважно бізнес у безпосередньому зв'язку з конкуренцією на глобальному ринку, російські вчені В.В. Поляков [6], Р. К. Щенін [6]. Серед вітчизняних дослідників можна назвати таких, як А. М. Поручник [8], Л.Л. Антонюк [8], які розглядали питання міжнародної конкурентоспроможності в умовах глобалізації економічного розвитку та стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації, І.М. Школа [9], С. В. Мочерний [7], що досліджували загальні аспекти міжнародного бізнесу, Л. А. Глухова [2], яка

* *Науковий керівник: Сідоров В.І. – к.е.н., професор*

вивчала питання впливу інновацій на міжнародні конкурентні позиції України та інші. Узагальнення отриманих результатів дослідження підтверджує необхідність продовження вивчення поставленої проблеми, зокрема розробки раціональної моделі міжнародних бізнес – процесів в Україні

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробці раціональної моделі міжнародних бізнес – процесів в Україні, зважаючи на сучасний стан умов ведення бізнесу та з урахуванням факторів, що істотно впливають на ці умови.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході дослідження ми проаналізували доповідь «Ведення бізнесу 2013» (Doing Business 2013) [15], яка щорічно складається установами групи Світового банку, та оцінює легкість здійснення підприємницької діяльності на основі 10 індикаторів у 185 країнах. Доповідь присвячена оцінці нормативних актів, що регулюють діяльність малих та середніх підприємств протягом всього їхнього життєвого циклу, і порядку їх застосування на практиці.

У рейтингу «Ведення бізнесу 2013» (Doing Business 2013) [15] Україна не тільки покращила у 2013 році свої позиції на 15 пунктів (до 137 місця із 185 країн), а і увійшла до списку із 23 країн світу-найбільших реформаторів умов ведення бізнесу у 2011-2012 роках [14], які оцінює даний рейтинг (табл. 1).

Відповідно до оцінок Doing Business, країни-найбільші реформатори умов ведення бізнесу – це країни, що кардинально реформували 3 і більше сфери (субіндекси) ведення бізнесу.

Україна також увійшла до списку країн-лідерів зростання у рейтингу серед країн СНД поряд із Вірменією (+18 позицій до 32 місця), і на 9 позицій скоротила своє відставання від Росії, яка зайняла 112 місце у рейтингу Doing Business 2013 [15].

Наведені дані свідчать про те, що за період останніх декількох років Україна суттєво покращила умови ведення бізнесу, значно спростивши умови започаткування бізнесу. Втім, рейтинги України не можна охарактеризувати як лідируючі та досі існує багато проблематичних сфер, що стосуються ведення бізнесу та впливають безпосередньо на ефективність його результатів.

Таблиця 1

Індексні показники ведення бізнесу в Україні за 2013 рік

Назва складових (субіндексів) індексу «Умови ведення бізнесу 2013»	2012	2013	Зміна 2013 до 2012	Тенденція
Започаткування бізнесу	116	50	66	↑
Реєстрація власності	168	149	19	↑
Сплата податків	183	165	18	↑
Підключення до мережі електропостачання	170	166	4	↑
Виконання зобов'язань за контрактом	44	42	2	↑
Банкрутство	158	157	1	↑
Отримання кредитів	23	23	0	=
Дозвільна система у будівництві	182	183	-1	↓
Зовнішня торгівля	144	145	-1	↓
Захист прав інвесторів	114	117	-3	↓

Джерело: складено автором за даними [14; 15]

Множиною факторів забезпечення стабільного росту промислового виробництва та реалізації якісної конкурентоспроможної продукції за межі країни є:

– збільшення питомої ваги підприємств, організацій, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність;

– впровадження новітніх технологій у виробництво національної продукції з метою підвищення її міжнародної конкурентоспроможності;

– забезпечення комерційного сектору відповідною нормативно-правовою базою для здійснення експортно-імпортних операцій;

– збільшення виробництва інноваційної продукції в організаціях [2, с. 50].

Для побудови моделі міжнародних бізнес – процесів в Україні нами було прийнято до уваги те, що будь-яка модель повинна відображати об'єктивні закономірності й особливості процесів, що досліджуються, і, таким чином, базуватися на економічній теорії. Крім цього, вона повинна включати тільки ті фактори, які можна виміряти, повинна відображати структуру процесу, що досліджується, а кожна змінна повинна мати економічний зміст.

Тож для створення моделі на основі аналізу вихідних даних було відібрано наступні показники та фактори, представлені у таблиці нижче за період 2004–2013 рр. (табл. 2):

Для перевірки вихідних даних на нормальність розподілу у ході побудови моделі ми скористалися основними критеріями: Колмогорова-Смирнова/Ліліфора, Шапіро-Уілка, Д'Агостіно [4]. В результаті обчислень ми дійшли висновку, що усі ряди мають нормальний розподіл, що дозволяє будувати моделі на базі регресійних функцій.

Таблиця 2

Вихідні дані моделювання міжнародних бізнес – процесів в Україні

Рік	Кількість підприємств та організацій, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, X_1	Чисельність підприємців, що здійснюють ЗЕД, X_2	Питома вага підприємств, що здійснювали експортно-імпортні операції, %, X_3	Впроваджено нових технологій, X_4	Освоєно виробництво нових видів продукції, X_5	Кількість підприємств, що реалізовували національну продукцію за межі України, Y1	Питома вага обсягу експортно-імпортних операцій у ВВП, %, Y_2
2004	1490	120773	14,8	1403	15323		1,16
2005	1479	113341	14,3	1421	19484	276	1,11
2006	1477	107447	14,6	1142	22847	308	1,11
2007	1487	104841	11,5	1482	7416	353	1,24
2008	1505	106603	10	1727	3978	372	1,19
2009	1510	105512	8,2	1808	3152	385	1,09
2010	1452	100245	10	1145	2408	337	0,98
2011	1404	96820	11,5	1419	2526	357	0,93
2012	1378	94138	10,8	1647	2446	341	0,9
2013	1340	92403	10,7	1893	2685	334	0,95

Джерело: складено автором за даними [11; 12]

Наступним кроком було дослідження на наявність мультиколінеарності, існування якої призводить до зміщення оцінок параметрів моделі, що унеможливлює правильне визначення зв'язку залежної змінної із незалежними, для чого було використано коефіцієнт кореляції Пірсона. Передумовами використання коефіцієнта кореляції Пірсона виступили: усі спостереження взаємно незалежні; спостереження мають нормальний закон розподілу [4].

Результати визначення мультиколінеарності наведені у табл. 3:

Таблиця 3

Матриця коефіцієнтів кореляції (критичне значення (5%) = 2,364624)

		X1	X2	X3	X4	X5	Y1	Y2
1	2	3	4	5	6	7	8	9
X1	Коефіцієнт кореляції Пірсона	1						
	Стандартна похибка R							
	t							
	Рівень значимості							
	Но (5%)							
X2	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,8742	1					
	Стандартна похибка R	0,0336						
	t	4,7645						
	Рівень значимості	0,0020						
	Но (5%)	відхилена						
X3	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,0162	0,411	1				
	Стандартна похибка R	0,1428	0,118					
	t	0,0429	1,195					
	Рівень значимості	0,9669	0,270					
	Но (5%)	прийнята	прийнята					
X4	Коефіцієнт кореляції Пірсона	-0,246	-0,315	-0,571	1			
	Стандартна похибка R	0,134	0,128	0,096				
	t	-0,672	-0,879	-1,841				
	Рівень значимості	0,5226	0,408	0,108				
	Но (5%)	прийнята	прийнята	прийнята				
X5	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,368	0,698	0,884	-0,520	1		
	Стандартна похибка R	0,123	0,073	0,031	0,104			
	t	1,048	2,585	5,008	-1,611			
	Рівень значимості	0,329	0,036	0,001	0,151			
	Но (5%)	прийнята	відхилена	відхилена	прийнята			

продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Y1	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,127	-0,325	-0,863	0,488	-0,76	1	
	Стандартна похибка R	0,140	0,127	0,036	0,108	0,05		
	t	0,341	-0,909	-4,521	1,480	-3,16		
	Рівень значимості	0,742	0,393	0,002	0,182	0,01		
	Но (5%)	прийнята	прийнята	відхилена	прийнята	відхилена		
Y2	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,824	0,780	0,158	-0,051	0,40	0,050	1
	Стандартна похибка R	0,045	0,055	0,139	0,142	0,118	0,142	
	t	3,855	3,299	0,424	-0,135	1,189	0,133	
	Рівень значимості	0,006	0,013	0,684	0,895	0,273	0,897	
	Но (5%)	відхилена	відхилена	прийнята	прийнята	прийнята	прийнята	

Джерело: складено автором

Як видно із таблиці 3, на Y_1 (кількість підприємств, що реалізовували національну продукцію за межі України) найбільш істотний вплив мають наступні показники: питома вага підприємств, що здійснювали експортно-імпортні операції та кількість впроваджених нових технологій.

З урахуванням інтенсифікації глобальних інноваційних процесів, варто зазначити, що на Y_2 (питома вага обсягу експортно-імпортних операцій у ВВП) найбільш істотно впливають кількість впроваджених нових технологій, а також кількість освоєних виробництвом нових видів продукції.

Модель впливу факторів на кількість підприємств, котрі реалізовували національну продукцію за межі України, що може виступати показником впливу на міжнародні бізнес – процеси України, матиме наступний вигляд (tau = 0,5, асимптотичні стандартні помилки вважаються незалежними й однаково розподіленими):

Таблиця 4

Результати оцінок параметрів квантильної регресії для залежної змінної Y_1 (модель №1)

Коефіцієнт	Значення коефіцієнта	Ст. помилка	t-статистика	P-значення
const	-438,958	43,2497	-10,1494	0,00204
X_1	1,06357	0,0430006	24,7338	0,00014
X_2	-0,00873535	0,000400535	-21,8092	0,00021
X_3	3,97484	1,15392	3,4446	0,04110
X_4	0,0601347	0,00358204	16,7878	0,00046
X_5	-0,000527475	0,000271181	-1,9451	0,14698

Джерело: складено автором

Наведемо значення окремих параметрів розрахунків, що були нами здійснені:

Медіана залежної змінної становить 341,0000
Сума модулів помилок становить 27,40922
Лог. правдоподібності становить -25,26122
Критерій Шварца становить 63,70578
Ст. відхил. зал. змінної становить 32,92416
Сума кв. залишків становить 389,4467
Крит. Акаіке становить 62,52244
Крит. Хеннана-Куінна становить 59,96878

З наведеного видно, що результати моделювання в основному є достовірними. Таким чином, модель матиме такий вигляд:

$$Y_1 = -438,958 + 1,064X_1 - 0,00874X_2 + 3,975X_3 + 0,06X_4 - 0,000527X_5 + u \quad (1)$$

Для отриманої функції побудуємо 95% довірчий інтервал (t (3, 0,025) = 3,182):

Таблиця 5

Спостереження, оцінка та 95% довірчий інтервал для моделі №1

Рік	Y_1	Оцінка	Ст. помилка	95% довірчий інтервал
2006	276,000	276,000	3,49756	(264,869, 287,131)
2007	308,000	308,000	3,48972	(296,894, 319,106)
2008	353,000	357,663	3,25699	(347,298, 368,028)
2008	372,000	372,000	3,27841	(361,567, 382,433)
2009	385,000	385,000	3,41452	(374,133, 395,867)
2010	337,000	337,000	3,46900	(325,960, 348,040)
2011	357,000	338,244	3,26814	(327,844, 348,645)
2012	341,000	344,990	3,19745	(334,814, 355,166)
2013	334,000	334,000	3,38493	(323,228, 344,772)

Джерело: складено автором

Далі обчислимо коефіцієнти еластичності:

$$E_{y/x_j} = \hat{\beta}_j : \frac{\bar{\hat{Y}}}{\bar{X}_j}, \qquad (2)$$

де $\hat{\beta}_j$ - оцінка параметру моделі,

$\bar{\hat{Y}}$ - середнє значення оцінки залежної змінної,

$\bar{X}_j$ - середнє значення відповідного фактору [10, с. 1].

Для моделі №1 коефіцієнти еластичності є наступними:

$$E_{x1} = 1{,}064 : \frac{339{,}21}{1444{,}579} = 4{,}5312\%;\ E_{x2} = -0{,}00874 : \frac{339{,}21}{145160{,}2} = -3{,}74015\%;$$

$$E_{x3} = 3{,}975 : \frac{339{,}21}{11{,}64} = 0{,}136402\%;\ E_{x4} = 0{,}06 : \frac{339{,}21}{1508{,}7} = 0{,}266861\%;$$

$$E_{x5} = -0{,}000527 : \frac{339{,}21}{8226{,}5} = -0{,}01278\%.$$

Тож, на основі отриманої моделі №1 можна дати наступні інтерпретації:

– відносні темпи зміни кількості підприємств, що реалізовували національну продукцію за межі України, є нижчими за відносні темпи зміни обраних факторів;

– якщо кількість організацій, які здійснюють ЗЕД (X_1) збільшиться на 1%, то кількість підприємств, що реалізовують національну продукцію за межі України, зросте приблизно на 4% за умови незмінності усіх інших чинників;

– якщо питома вага підприємств, що здійснювали експортно-імпортні операції (X_3), збільшиться на 1%, кількість підприємств, що реалізовують національну продукцію за межі України зросте на 0,136% за умови незмінності усіх інших чинників;

– якщо кількість впроваджених технологій (X_4) зросте на 1%, кількість підприємств, що реалізовують національну продукцію за межі України зросте на 0,3% за незмінності усіх інших чинників;

– між кількістю підприємств, що реалізовували національну продукцію за межі України з одного боку та між чисельністю підприємців, що здійснюють ЗЕД (X_2), і освоєністю виробництва нових видів продукції (X_5) з іншого, існує зворотній зв'язок:

– якщо чисельність підприємців (X_2) зросте на 1%, то кількість підприємств, що реалізовують національну продукцію за межі України зменшиться близько на 3,7% за умови незмінності усіх інших чинників;

– якщо освоєність виробництва нових видів продукції (X_5) зросте на 1%, то кількість підприємств, що реалізовують національну продукцію за межі України зменшиться близько на 0,013% за незмінності усіх інших чинників.

Побудуємо модель залежності питомої ваги обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП України від факторів, використаних у моделі №1 (tau = 0,5, асимптотичні стандартні помилки вважаються незалежними і однаково розподіленими).

Таблиця 6

Результати оцінок параметрів квантильної регресії для залежної змінної Y_2 (модель №2)

Коефіцієнт	Значення коефіцієнта	Ст. помилка	t-статистика	P-значення
const	-4,80337	9,18187e-07	-5231364,0253	<0,00001
X_1	0,00413599	9,129e-010	4530600,9485	<0,00001
X_2	-1,24927e-05	8,50333e-012	-1469149,3310	<0,00001
X_3	0,0882477	2,44976e-08	3602298,0835	<0,00001
X_4	0,000158783	7,60465e-011	2087977,1710	<0,00001
X_5	-1,41343e-05	5,75715e-012	-2455082,5100	<0,00001

Джерело: складено автором

Наведемо значення окремих параметрів, що були отримані у ході розрахунків, здійснених у рамках моделі № 2:

Медіана залеж. змінної становить 1,090000
Сума модулів помилок становить 0,284665
Лог. правдоподібності становить 15,84468
Крит. Шварца становить -18,50601
Ст. відхил. зал. змінної становить 0,120427
Сума кв. залишків становить 0,033166
Крит. Акаіке становить -19,68936
Крит. Хеннана-Куінна становить -22,24302

Як видно з таблиці 6 отримані оцінки параметрів моделі є достовірними та адекватними. Отримана модель №2 матиме такий вигляд:

$$Y_2 = -4,803 + 0,004X_1 - 1,24927e^{-05}X_2 + 0,0882X_3 + 0,000159X_4 - 1,41343e^{-05}X_5 + u, \qquad (3)$$

Для отриманої функції побудуємо 95% довірчий інтервал (t (3, 0,025) = 3,182):

Таблиця 7

Спостереження, оцінка та 95% довірчий інтервал для моделі №2

Рік	Y_1	Оцінка	Ст. помилка	95% довірчий інтервал
2006	1,11000	1,11000	0,0316294	(1,00934, 1,21066)
2007	1,11000	1,11000	0,0316294	(1,00934, 1,21066)
2007	1,24000	1,18244	0,0316294	(1,08178, 1,28310)
2008	1,19000	1,19000	0,0316294	(1,08934, 1,29066)
2009	1,09000	1,09000	0,0316294	(0,989341, 1,19066)
2010	0,980000	0,980000	0,0316294	(0,879341, 1,08066)
2011	0,930000	0,998470	0,0316294	(0,897811, 1,09913)
2012	0,900000	0,900000	0,0316294	(0,799341, 1,00066)
2013	0,950000	0,791365	0,0316294	(0,690706, 0,892024)

Джерело: складено автором

Обчислимо коефіцієнти еластичності на основі моделі №2:

$$E_{x1} = 0,004 : \frac{1,03914}{1444,579} = 5,56066\%\,;\; E_{x2} = -0,0000124927 : \frac{1,03914}{145160,2} = -1,74513\,\%\,;$$

$$E_{x3} = 0,0882 : \frac{1,03914}{11,64} = 0,98798\,\%\,;\; E_{x4} = 0,000159 : \frac{1,03914}{1508,7} = 0,23085\,\%\,;$$

$$E_{x5} = -0,0000141343 : \frac{1,03914}{8226,5} = -0,1119\,\%$$

На основі отриманих результатів побудови моделі №2 можна дати наступні інтерпретації:

– відносні темпи зміни питомої ваги обсягу експортно-імпортних операцій у ВВП є нижчими за відносні темпи зміни обраних факторів;

– найбільш відчутний вплив на питому вагу обсягу експортно-імпортних операцій у ВВП здійснюють організації, які виконують наукові дослідження й розробки (при зростанні кількості таких

організацій на 1%, питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП зросте на 5,5% за умови незмінності усіх інших чинників);

– найменш істотний вплив на досліджуваний показник має освоєність виробництва нових видів продукції (якщо освоєність виробництва нових видів продукції (X_5) зросте на 1%, то питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП зменшиться близько на 0,01% за умови незмінності усіх інших чинників).

Висновки з даного дослідження. За результатами проведеного дослідження варто зазначити, що необхідною умовою інтенсифікації міжнародного бізнесу в нашій державі є передусім впровадження новітніх технологій, які виступають передумовою посилення міжнародної конкурентоспроможності національної продукції.

Література

1. Гіл Чарльз В.Л. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку / Чарлз В.Л. Гіл ; пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 856 с.
2. Глухова Д.А. Математическое моделирование влияния развития инноваций на международные конкурентные позиции Украины: нанотехнологическое измерение / Д.А. Глухова // Фундаментальные и прикладные исследования в современном мире: Материалы V Международной практической конференции. – Санкт-Петербург: Информационный издательский учебно-научный центр «Стратегия будущего», 2014. – Т. 2. – С. 49-59
3. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке : учебное пособие / П. Друкер. – М. : «Вильямс», 2001. – 272 с.
4. Емельянов А.А. Имитационное моделирование экономических процессов : уч. пособ. / А.А. Емельянов, Е.А. Власова, Р.В. Дума. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
5. Майер Д.М. Міжнародне середовище бізнесу. Конкуренція та регулювання у глобальній економіці / Д.М. Майер. – К. : Либідь, 2002. – 703 с.
6. Мировая экономика и международный бизнес : учебник / кол. авторов; под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. В.В. Полякова и д-ра экон. наук, проф. Р. К. Щенина. – 5-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2008. – 688 с.
7. Мочерний С. В. Інтернаціоналізація виробництва і сучасні тенденції розвитку світового господарства / С. В. Мочерний // Економіка України. – 2006. – № 5. – С. 47-55.
8. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія у 2 т. / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін. – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.
9. Школа І.М. Міжнародні економічні відносини : підручник / І.М. Школа, В.М. Козменко, О.В. Бабанська. – Київ: КНТЕУ, 2003. – 589 с.
10. Економіко-математичний аналіз [Електронний ресурс] // Всеукраїнський студентський архів. – Режим доступу: http://100balov.com/data/rus/Stydentski_materialij/3029.doc
11. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник [Електронний ресурс] / Відп. за випуск Кармазіна О.О. – Київ, 2014 // Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
12. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
13. Shapiro S.S. An analysis of variance test for normality / Shapiro S.S., Wilk M.B. // Biometrika, 1965. – 52. – p. 591-611.
14. Doing Business 2012: Doing Business in a More Transparent World [Electronic resource] // World Bank Group. – Mode of access: http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012
15. Doing business 2013 [Electronic resource] // World Bank Group. – Mode of access: http://www.doingbusiness.org/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf

References

1. Charles W.L. Hill (2001), *Mizhnarodnyi biznes: Konkurentsiia na hlobalnomu rynku* [International Business: Competing in the global Marketplace], translation from English A. Oliinyk, R. Tkachuk, Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy», Kyiv, Ukraine, 856 p.
2. Glukhova, D.A. (2014), "Mathematical modeling of the influence of innovation at the international competitive position of Ukraine: nanotechnological measurement", *Fundamentalnye i prikladnye issledovaniya v sovremennom mire* [Fundamental and applied research in the modern world], *Materialy V Mezhdunarodnoy prakticheskoy konferentsii [*Proceedings of the V International practical conference], Informatsionnyy izdatelskiy uchebno-nauchnyy tsentr «Strategiya budushchego», Sankt-Peterburg, Russia, vol. 2, pp. 49-59.
3. Druker, P. (2001), *Zadachi menedzhmenta v XXI veke* [Tasks of the management in the XXI century], tutorial, «Vilyams», Moscow, Russia, 272 p.
4. Yemelianov, A.A., Vlasova, E.A., Duma, R.V. (2002), *Imitatsionnoe modelirovanie ekonomicheskikh protsessov* [Imitating modeling of economic processes], tutorial, Finansy i statistika, Moscow, Russia, 368 p.
5. Maier, D.M. (2002), *Mizhnarodne seredovyshche biznesu. Konkurentsiia ta rehuliuvannia u hlobalnii ekonomitsi* [The International environment of business. Competition and regulation in a global economy], Lybid, Kyiv, Ukraine, 703 p.
6. Poliakov, V.V., Shchenin, R.K. (2008), *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnyy biznes* [World Economy and the international business], textbook, KNORUS, Moscow, Russia, 688 p.

7. Mochernyi, S.V. (2006), “The internationalization of production and modern trends development of the world economy”, *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 47-55.

8. Lukianenko, D.H., Poruchnyk, A.M., Antoniuk, L.L. etc. (2006), *Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku* [Management of international competitiveness in the conditions of globalization of economic development], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 816 p.

9. Shkola, I.M., Kozmenko, V.M., Babanska, O.V. (2003), *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny* [International Economic Relations], textbook, KNTEU, Kyiv, Ukraine, 589 p.

10. Economic and mathematical analysis, available at: http://100balov.com/data/rus/Stydentski_materialij/3029.doc

11. State Statistics Service of Ukraine (2014), Scientific and innovative activity in Ukraine: statistical yearbook, available at: www.ukrstat.gov.ua

12. State Statistics Service of Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua

13. Shapiro, S.S., & Wilk, M.B. (1965). An analysis of variance test for normality (complete samples), *Biometrika,* no.52, pp. 591-611.

14. Doing Business 2012: Doing Business in a More Transparent World, World Bank Group available at: http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012

15. Doing business 2013, World Bank Group. available at: http://www.doingbusiness.org/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 336.764.1

Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор, зав. кафедри обліку і аудиту
ПВНЗ Хмельницький економічний університет

АМОРТИЗАЦІЙНИЙ ФАКТОР У ВІДТВОРЕННІ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Stelmashchuk A.M.,
dr.sc.(econ.), professor, head of department of accounting and auditing
PIHE "Khmelnytskyi Economical University"

DEPRECIATION FACTOR IN THE REPRODUCTION OF FIXED ASSETS OF PROCESSING ENTERPRISES OF AIC

Постановка проблеми. Амортизаційні відрахування займають провідне місце в структурі джерел фінансування відтворення основних засобів. Дослідження принципів, методів нарахування амортизаційних відрахувань є важливим як з точки зору формування грошових коштів для відтворення основних засобів, так і з точки зору регулювання швидкості руху капіталу, авансованого в ці засоби. Метод амортизації є одним з головних економічних важелів здійснення амортизаційної політики, який забезпечує відображення ступеня зносу засобів праці, дозволяє регулювати інвестиційні процеси, знизити податкове навантаження на підприємство. Вибір методу нарахування амортизаційних відрахувань впливає на формування операційного прибутку та на характер відтворювального процесу на підприємстві, тому він повинен передбачати вільний вибір суб'єктом господарювання методів нарахування амортизації залежно від поточних потреб в інвестиційних ресурсах, готовності підприємства до реалізації окремих інвестиційних рішень, направлених на оновлення функціонуючих основних засобів. Таким чином, правильний вибір методу нарахування амортизації дозволяє оптимізувати витрати на утримання основних засобів та мінімізувати амортизаційні відрахування в розрахунку на одиницю продукції (робіт, послуг) протягом строку служби засобу праці. Він є важливим фактором відтворення основних засобів переробних підприємств АПК.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій*.** Проблемами амортизаційних відрахувань в свій час займались такі вчені, як Баранов Д.А., Будавей В.Д., Воротилов Д.А., акцентуючи свою увагу на питаннях ефективності використання, пропорціях перерозподілу і напрямках використання коштів амортизаційного фонду. Питання функцій амортизації, методів нарахування амортизаційних відрахувань викликали до життя активізували необхідність підвищення ефективності процесу відтворення основних засобів.

Над проблемами амортизації у забезпеченні відтворення основних засобів підприємства працюють такі науковці, як О. Бандурка, Л. Василенко, Л. Гут, А. Загородній, М. Коробов, О. Оксеєнко, А. Поддєрьогін, Р. Скриньковський. Дослідженню окремих елементів амортизаційної політики, її ролі у процесі відтворення основних засобів присвячено праці вітчизняних економістів, зокрема В. Бакай, П. Житного, Т. Косової, М.Чумаченко. Їх праці віддзеркалюють питання сутності, порядку обліку амортизації, досліджують вплив застосування різних методів амортизації на кінцеві результати діяльності підприємства.

На сучасному етапі, зокрема в умовах фінансово-економічної кризи, доцільно активізувати увагу на відтворювальну й регулюючу, оскільки амортизація є важливим джерелом відтворення основних засобів підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі амортизаційних відрахувань у формуванні прибутку переробних підприємств АПК, у відтворенні та розвитку їх основного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі амортизаційної політики держави кожне підприємство розробляє та реалізує власну амортизаційну політику. Вона базується на встановлених державою принципах, методах і нормах амортизаційних відрахувань (термінах корисного використання).

Амортизаційна політика є складовою фінансової політики підприємства. Від виваженого вибору напрямків фінансової політики залежить результат функціонування підприємства. Амортизаційні відрахування в значній мірі впливають на отриманий прибуток. Величина прибутку буде змінюватися залежно від застосованих ставок амортизаційних відрахувань, які у свою чергу залежать від обраного методу нарахування амортизації. Кожне підприємство має можливість адаптації загальних державних принципів до конкретних умов господарювання. Таким чином, амортизаційна політика підприємства в тій чи іншій мірі відображає державну амортизаційну політику, що проводиться на різних етапах його економічного розвитку [3; 5; 7; 8; 10].

У класичному розумінні амортизація – це об'єктивний економічний процес поступового відшкодування вартості основних засобів у період їх функціонування у виробництві з метою відшкодування до моменту закінчення строку експлуатації. Амортизаційні відрахування є основним джерелом відтворення основних засобів. Відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби» підприємствам надані широкі права щодо встановлення строків корисного використання окремих об'єктів основних засобів та методів нарахування амортизації, виходячи з умов їх використання. Від економічно обґрунтованого вибору цих фактів залежить і сума накопичених амортизаційних відрахувань, які підприємство має право використовувати для відтворення і поліпшення основних засобів в міру необхідності [1; 2; 6].

В таблиці 1 подана структурна характеристика існуючих методів нарахування суми амортизації основних засобів, висвітлена їх сутність, здійснена порівняльна оцінка.

Таблиця 1

Характеристика методів нарахування суми амортизації основних засобів

Сутність методу	Оцінка методу
1	2
1. Прямолінійний метод	
Річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів Аріч = АмВ , де, АмВ = ПВ - ЛВ	Розмір амортизації залежить тільки від строку використання об'єкта ОЗ. **Переваги**: цей метод відрізняється легкістю розрахунку. вартість об'єкта ОЗ списується рівними частинами протягом усього строку його експлуатації. **Недоліки**: не враховується моральний знос об'єктів ОЗ та фактор підвищення витрат на ремонти у міру його експлуатації (особливо в останні роки використання об'єкта ОЗ)
2. Метод зменшення залишкової вартості	
Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації.Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість Аріч = ЗВ (ПВ) х На, де, На = (АмВ : Т) х 2	**Переваги:** протягом перших років експлуатації об'єкта ОЗ накопичується значна сума коштів, необхідних для його відновлення. **Недоліки:** передбачає обов'язкову наявність ліквідаційної вартості, необхідної для розрахунку норми амортизації. Якщо ж ліквідаційна вартість дорівнює нулю, то складова (ЛВ : ПВ)1/Т також дорівнюватиме нулю. Отже, річна сума амортизації виявиться такою, що дорівнює первісній вартості
3. Метод прискореного зменшення залишкової вартості	
Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється відповідно до строку корисного використання об'єкта і подвоюється. Цей метод застосовується лише при нарахуванні амортизації до об'єктів основних засобів, що входять до груп 4 (машини та обладнання) та 5 (транспортні засоби) Аріч = ЗВ (ПВ) х На	Переваги: протягом перших років експлуатації об'єкта ОЗ накопичується значна сума коштів, необхідних для його відновлення.Цей метод дає можливість протягом першої половини корисного строку використання основних засобів відшкодувати до 60 — 70 % їх вартості
4. Кумулятивний метод	
Річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання Аріч = АмВ х ki, де, ki = Кр : Ср	Приклад: Для об'єкта основних засобів з терміном служби 5 років кумулятивне число становитиме:1 + 2 + 3 + 4 + 5 = 15. Відповідно кумулятивний коефіцієнт кожного року експлуатації об'єкта складе:— у перший рік — 5/15;— у другий рік — 4/15;— у третій рік — 3/15;— у четвертий рік — 2/15;— у п'ятий рік — 1/15. **Переваги**:1. У перші роки, коли інтенсивність використання об'єкта ОЗ максимальна, амортизується більша частина його вартості. 2. У перші роки накопичуються грошові кошти для заміни об'єкта ОЗ, що амортизується. 3. Забезпечується можливість збільшення частини витрат на ремонт амортизовуваних об'єктів ОЗ, що припадають на останні роки їх використання, без відповідного збільшення витрат виробництва (собівартості продукції) за рахунок того, що сума амортизації, яка нараховується, у ці роки зменшується.**Недоліки**: певна трудомісткість

продовження табл. 1

1	2
5. Виробничий метод	
Місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) з використанням об'єкта основних засобів Аміс = ОПміс х На, де, На = АмВ : ОПзаг	Застосовується для нарахування амортизації об'єктів ОЗ, технічний стан яких залежить від кількості виробленої продукції. **Переваги**: цей метод дуже а раціональний. Зручно застосовувати при визначенні амортизації автотранспорту залежно від його пробігу, верстатів та будь-якого виробничого обладнання. **Недоліки**: застосування пов'язане з трудністю визначення виробітку окремих об'єктів ОЗ. Наразі не зовсім зрозуміло, як буде використовуватися цей метод у зв'язку із введенням обов'язкового мінімально допустимого строку амортизації ОЗ

Умовні позначення:
ОЗ — основні засоби;
Аріч — річна сума амортизації;
АмВ — вартість, що амортизується;
Аміс — місячна сума амортизації;
Т — термін корисного використання об'єкта;
ПВ — первісна вартість;
ЛВ — ліквідаційна вартість;
ЗВ — залишкова вартість;
На — норма амортизації;
ki — кумулятивний коефіцієнт;
Кр — кількість років, що залишилися до кінця терміну корисного використання об'єкта ОЗ;
Ср — сума кількості років корисного використання об'єкта ОЗ;
ОПміс — фактичний місячний обсяг продукції (робіт, послуг);
ОПзаг — загальний обсяг продукції, який підприємство очікує виробити з використанням об'єкта ОЗ.

Джерело: розробка автора на основі [3; 5; 7; 8].

При порівнянні методів нарахування амортизації на основні засоби переробних підприємств АПК встановлено, що з метою зближення бухгалтерського обліку з податковим найбільш доцільно використовувати лінійний метод, який є найпростішим за методикою розрахунку. Згідно з цим методом амортизаційна вартість об'єкта рівномірно списується (розподіляється) протягом терміну його служби. Метод заснований на тому припущенні, що амортизація залежить тільки від тривалості терміну служби. Сума амортизаційних відрахувань для кожного періоду розраховується шляхом ділення вартості, яка амортизується на кількість звітних періодів експлуатації об'єкта. Норма амортизації є постійною. Тобто, протягом встановлено терміну використання основних засобів амортизаційні відрахування однакові, накопичений знос збільшується рівномірно, залишкова вартість рівномірно зменшується, поки не досягне нуля.

Спосіб прискореного зменшення залишкової вартості передбачає розрахунок норми амортизації, виходячи зі строку корисного використання об'єкту і подальшого її подвоєння.

Новим для українських підприємств є метод зменшення залишкової вартості, що передбачає використання норми амортизації, обчисленої як різниці між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість.

При використанні кумулятивного методу річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується на кумулятивний коефіцієнт. Певні особливості має застосування цього методу нарахування амортизаційних відрахувань до основних засобів, які вже знаходяться певний період часу в експлуатації у разі зміни очікуваного способу отримання економічних вигод від їх використання.

Кумулятивний метод, як і метод прискореного зменшення, дозволяє більшу частину вартості основного засобу списати в перші роки його експлуатації і тим самим підприємство гарантує себе від збитків, пов'язаних з інфляцією і моральним зносом. При застосуванні кумулятивного методу, на відміну від методу прискореного зменшення залишкової вартості, відбувається більш плавне списання вартості і досягається повна амортизація по закінченню строку корисного використання.

Необхідно зазначити, що застосування зазначеного методу дозволяє за строк корисного використання погасити вартість об'єкта за мінусом ліквідаційної вартості, проте характерною особливістю зазначеного методу є значне збільшення сум амортизаційних відрахувань у перші роки функціонування основного засобу з активним зниженням в останні роки.

Таким чином, за інших однакових умов, чим менший строк корисного використання активу, тим більше навантаження у вигляді амортизаційних відрахувань буде здійснюватися в першій половині строку корисного використання активу на собівартість продукції.

Виробничий метод нарахування зносу (пропорційно обсягу виконаних робіт) здійснюється на основі первісної вартості основного засобу і обсягу випуску продукції у вартісному вираженні за весь нормативний період експлуатації об'єкта. Тобто, тут існує прямий зв'язок між щорічною сумою

амортизації і обсягом випуску продукції - накопичений знос збільшується щорічно в прямій залежності від обсягу випуску продукції. Залишкова вартість щорічно зменшується прямо пропорційно показником обсягу випуску продукції до тих пір, поки не досягне ліквідаційної вартості.

Слід відмітити, що метод нарахування зносу пропорційно обсягу виконаних робіт не дає уявлення про чітку тенденцію зміни амортизації внаслідок різких коливань величини амортизації з року в рік. Різка щорічна зміна суми амортизації відображається і на залишкової вартості.

Аналіз показує, що цей метод слід застосовувати в тому випадку, коли віддача об'єкта протягом терміну його корисної експлуатації може бути визначена з достатньою точністю. Таким чином, позитивними якостями методу нарахування амортизації основних засобів пропорційно обсягу продукції (робіт) є надані їм можливості погодити ступінь експлуатації основних засобів з процесом перенесення їх вартості на продукцію і включити амортизацію основних засобів прямим шляхом до собівартості тих видів продукції, з виробництвом яких пов'язане використання цих коштів [4; 9].

Порівняльний аналіз динаміки сум амортизаційних відрахувань, нарахованих вищерозглянутими методами, дає підстави стверджувати, що найбільший вплив на зростання собівартості продукції у перші роки служби основних засобів може спричинити застосування методу зменшення залишкової вартості та прискореного зменшення залишкової вартості.

Порівняльний аналіз способів нарахування амортизації показує, що найбільш економічно обґрунтованим (але не завжди можливим і не завжди більш вигідним) є спосіб нарахування пропорційно обсягу продукції. Якщо, згідно з розрахунками, підприємству економічно вигідно як можна швидше списати балансову вартість обладнання, до його послуг спосіб списання за сумою чисел років корисного використання. Проте, кінцевий вибір того чи іншого способу нарахування амортизації по окремих об'єктах і групах основних засобів знаходиться в компетенції керівника та головного бухгалтера підприємства, які повинні враховувати можливість і доцільність використання того чи іншого способу по відношенню до конкретних об'єктів основних засобів [9].

З точки зору формування прибутку переробних підприємств АПК, застосування методів амортизації, які передбачають нерівномірний розподіл нарахованих сум амортизаційних відрахувань за роками служби, доцільне в тому випадку, коли собівартість продукції, яка зростає у першій половині строку служби основного засобу за рахунок амортизаційних відрахувань, не перевищує реалізаційних цін на неї. За таких умов виробництво повинно бути прибутковим. У протилежному випадку продукція стає неконкурентоспроможною за ціновим фактором, спостерігається погіршення даних бухгалтерської звітності, хоча фактичного витрачання додаткових коштів не відбувається.

В офіційних нормативних і наукових джерелах визначення амортизації трактується як систематичний розподіл вартості необоротних активів, яка амортизується протягом строку їх корисного використання, що ґрунтується на виділенні її головних функцій - відтворювальної й регулюючої. У господарській практиці дія розглянутих функцій амортизації взаємопов'язана.

Відтворювальна функція визначається закономірностями процесу відтворення основних засобів. Згідно з теорією відтворення, амортизаційні відрахування мають реноваційне призначення, тобто призначені для простого відтворення - відшкодування зносу основних засобів підприємства. Реалізація цієї функції здійснюється шляхом управління процесом нарахування і використання амортизаційних відрахувань, як важливого джерела фінансування придбання засобів праці, капітального будівництва, реконструкції, технічного переозброєння [4; 6].

Амортизаційна політика є складовою економічної політики держави і в значній мірі визначає темпи й пропорції економічного зростання. Тому об'єктивною є необхідність державного регулювання основних напрямів амортизаційної політики з метою активізації інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання.

Узагальнення досвіду високо розвинутих країн дає підстави стверджувати, що в умовах економічної кризи, яка характерна для економіки України, держава повинна активно втручатися в економічні процеси для створення раціональної структури економіки, передусім завдяки активізації технічного оновлення виробництва, впровадження інновацій. До тих пір, поки українські підприємства не будуть поставлені в умови (потреба в постійному розвитку виробництва, підтримання позицій на світовому ринку, стимулюючий характер системи оподаткування) необхідності об'єктивної оцінки строку корисної служби належних їм основних засобів, на державному рівні слід встановлювати строки корисного використання основних засобів з можливістю їх коригування в певних межах на рівні підприємств.

Практика переробних підприємств АПК показує, що в умовах високих темпів інфляції, роль держави у створенні економічних умов для запровадження раціональних рівнів споживання, відшкодування та оновлення основних засобів помітно звужена. У результаті цього значно поширилося використання підприємствами реноваційних ресурсів, зокрема амортизації, на фінансування поточних виробничих потреб.

Амортизаційна політика тісно пов'язана з оподаткуванням підприємств, оскільки вона впливає на формування суми податку на прибуток та опосередковано - податку на додану вартість. Таким чином, проявляється регулююча функція амортизації, завдяки якій прискорюються чи уповільнюються темпи формування грошових потоків підприємства, які в подальшому можуть бути спрямовані на відтворення основних засобів.

Регулююча функція амортизації, яка набула свого розвитку в останні роки завдяки застосуванню методів непрямого економічного впливу, поступово заміняє розподільчу функцію. В результаті цього відбувається відповідна зміна відносин. Якщо в основі розподільчої функції лежить регулювання пропорцій амортизаційного фонду шляхом вилучення частки амортизаційних відрахувань підприємств та централізації їх у відомчих та загальнодержавному фондах, то дія регулюючої функції ґрунтується на широкому використанні економічних категорій, взаємодія яких і становить механізм регулюючої функції амортизації. Реалізація регулюючої функції амортизації дозволяє створити підґрунтя для податкового маневру, тобто активізувати процес інвестування підприємства.

Ураховуючи важливе значення необхідності реалізації відтворювальної та регулюючої функції амортизації, наведене трактування її економічної й податкової ролі і наголошено на необхідності розмежування практики нарахування амортизаційних відрахувань відповідно до функціональних ролей. Реалізація цього положення закріплює розмежування нарахування економічної й податкової амортизації, яке фактично здійснене у результаті прийняття П(С)БО 7 “Основні засоби”.

П(С)БО 7 регулює нарахування амортизаційних відрахувань лише для визначення фактичних витрат підприємства (тобто економічна амортизація), тоді як при визначенні розміру оподатковуваного прибутку, нарахування амортизаційних відрахувань (податкова амортизація) здійснюється згідно ст. 8 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”.

Важливим моментом у формуванні амортизаційної політики переробних підприємств АПК є встановлення строків корисного використання основних засобів. У П(С)БО 7 надано право підприємствам самостійно визначати строк корисного використання активу, як очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи використовуватимуться підприємством, або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Економічне обґрунтування строків використання має безпосередній вплив на інтенсивність оновлення основних засобів і темпи розвитку як окремих галузей, так і економіки країни в цілому. Скорочення строку використання активів дозволяє занизити розмір прибутку, а отже, і податків з нього, забезпечує активізацію відтворювальної політики. Подовження строку, навпаки, занижує інвестиційні ресурси підприємств.

П(С)БО 7 запроваджено методи нарахування амортизаційних відрахувань, при застосуванні яких річна норма амортизації розраховується на основі строку корисного використання. Крім того, при застосуванні кумулятивного методу річна норма амортизації по роках служби не є сталою величиною. Таким чином, достатнім важелем для регулювання рівня норм економічної амортизації буде встановлення нормативних строків використання основних засобів та діапазонів їх припустимих відхилень.

З введенням П(С)БО 7 в Україні запроваджено нарахування двох сум амортизації: як реальної величини, що нараховується відповідно до об'єктивного ходу протікання економічних процесів (регулюється П(С)БО 7), та податкової амортизації (регулюється ст. 8 Закону [6]). Нарахування двох сум амортизації практикується в багатьох розвинутих країнах Заходу. Зокрема, у Франції виділяють фіскальну і економічну амортизацію, в США поряд з лінійним і прискореними методами для цілей оподаткування використовується "Система прискореного відновлення вартості" (ACRS), що передбачає розподіл основних засобів відповідно до тривалості відновлення вартості на 6 груп, в яких коливання строку служби не перевищує 6 років. Зокрема, сільськогосподарські будівлі, плодові насадження та виноградники віднесено до групи з 10 річним погашенням вартості, до складу якої належать основні засоби зі строком служби більше 16, але менше 20 років [1;2;6]. В основу нарахування двох сум амортизації покладено створення обмежених часових відмінностей обчислення оподаткованого прибутку і прибутку, що відображається у фінансовій звітності завдяки перевищенню сум податкової амортизації над сумами амортизації, розрахованими будь-яким іншим з дозволених методів.

Стимулювати оновлення та найбільш повне використання нарахованих амортизаційних відрахувань на відтворення основних засобів повинна податкова політика, шляхом запровадження системи інвестиційних податкових знижок.

Зростання частки амортизаційних відрахувань в структурі джерел фінансування капітальних вкладень відбувається в результаті скорочення інших джерел. Тому інтенсивність реального відтворення основних засобів залишається досить низькою. Підвищення ролі амортизаційних відрахувань, як джерела відтворення основних засобів, пов'язане, перш за все, з вирішенням питань стабілізації фінансово-економічної ситуації у країні.

Дослідження амортизаційної політики в Україні свідчить про необхідність подальшого удосконалення системи амортизації для налагодження нормального процесу відтворення основних засобів [3; 5; 7].

Серед першочергових завдань, вирішення яких відіграє важливу роль в активізації процесу відтворення основних засобів слід виділити:

- класифікація основного капіталу та встановлення інтервальних строків корисного використання для нарахування економічної амортизації з тим, щоб підприємства могли врахувати специфічні особливості використання наявних основних засобів;

- розробка на законодавчому рівні рекомендацій щодо вибору методів нарахування економічної амортизації стосовно окремих видів основних засобів;
- розширення використання важелів податкової амортизації для активізації інвестиційної діяльності на основі впровадження механізму надання інвестиційних податкових знижок;
- розробка методичних підходів до реалізації системи прискореної амортизації в рамках економічної та податкової амортизації.

Таким чином, амортизаційна політика переробних підприємств АПК – це управління процесом відтворення основного капіталу, направлене на підвищення технічного рівня виробництва, запобігання надмірному зносу його активної частини, вдосконалення видової,технологічної і вікової структури основного обсягу випуску продукції, підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції, максимізацію прибутку та активізацію інвестиційної діяльності підприємств.

Висновки з даного дослідження. Амортизація – це об'єктивний економічний процес поступового відшкодування вартості основних засобів у період їх функціонування у виробництві з метою відшкодування до моменту закінчення строку експлуатації.

При порівнянні методів нарахування амортизації на основні засоби переробних підприємств АПК встановлено, що з метою зближення бухгалтерського обліку з податковим найбільш доцільно використовувати лінійний метод, який є найпростішим за методикою розрахунку. Найбільш економічно обґрунтованим є спосіб нарахування амортизації пропорційно обсягу продукції. Застосування методів амортизації, які передбачають нерівномірний розподіл нарахованих сум амортизаційних відрахувань за роками служби, доцільне в тому випадку, коли собівартість продукції, яка зростає у першій половині строку служби основного засобу за рахунок амортизаційних відрахувань, не перевищує реалізаційних цін на неї.

Установлено, що амортизаційна політика є важливим регулятивним чинником кінцевих фінансових результатів господарської діяльності переробних підприємств, відповідно має вплив на відтворення і розвиток їх основних засобів. Об'єктивною є необхідність державного регулювання основних напрямів амортизаційної політики з метою активізації інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, технічного оновлення виробництва, впровадження інновацій.

Визначення раціональних розмірів амортизаційних відрахувань дає можливість ефективно управляти витратами і фінансовими результатами, накопичувати необхідні фінансові ресурси для відтворення необоротних активів. Обгрунтована амортизаційна політика на підприємстві є позитивним фактором впливу на розмір оподатковуваного прибутку та величину чистого прибутку, що залишається в розпорядженні суб'єкта господарювання для відтворення основних засобів.

Література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000р. № 92 / Україна. Міністерство фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua.
2. Податковий Кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI / Україна. Президент України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua.
3. Бакай В.Й. Методи формування амортизаційної політики на підприємстві / В.Й. Бакай // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2009. – № 5, Т. 2(141). – С. 97-100.
4. Бондаренко О. Сучасні напрямки відтворення основних засобів/ О.Бондаренко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005, вип. 15. – С. 120-127.
5. Дугієнко Н.О. Амортизаційна політика та основні напрямки підвищення її ефективності в Україні : автореф. дис. канд. наук : спец. 08.00.01 / Н.О. Дугієнко. – К, 2007. – 20 с.
6. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами : навч. посібник / І.В. Жолнер. – К. : ЦУЛ, 2012. – 368 с.
7. Зябченкова Г.В. Амортизаційна політика підприємств / Г.В. Зябченкова // Економіка підприємництва. – 2008. – № 1. – С. 99-104.
8. Косова Т.Д. Амортизація як інвестиційний ресурс підприємства / Т.Д. Косова // Економіка підприємства. – 2003. – № 9. – С. 157-166.
9. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства : навч. посібник / Т.Д. Костенко– [2-ге вид., перероб. І доп.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.
10. Чумаченко М. Ще раз про амортизацію як важливе джерело інвестиційної діяльності підприємства / М. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 11. – С. 3-7.

References

1. The provisions (standard) of accounting 7 "Fixed Assets", the order of the Ministry Finance of Ukraine from 27.04.2000, no. 92, available at: http://zakon4.rada.gov.ua.
2. The Tax Code of Ukraine from 02.12.2010, no. 2755-VI, available at: http://zakon4.rada.gov.ua.
3. Bakai, V.Yu. (2009), "Methods of forming depreciation policies at enterprise", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 5, Vol. 2(141), pp. 97-100.

4. Bondarenko, O. (2005), “Modern trends of reproduction of fixed assets”, *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky,* issue 15, pp. 120-127.
5. Duhiienko, N.O. (2007), “The amortization policy and main directions of improving of her efficiency in Ukraine”, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.01, Kyiv, Ukraine, 20 p.
6. Zholner, I.V. (2012), *Finansovyi oblik za mizhnarodnymy ta natsionalnymy standartamy* [Financial accounting for international and national standards], tutorial, TsUL, Kyiv, Ukraine, 368 p.
7. Ziabchenkova, H.V. (2008), “The amortization policy of enterprises”, *Ekonomika pidpryiemnytstva*, no. 1, pp. 99-104.
8. Kosova, T.D. (2003), “Amortization as investment resource of enterprises”, *Ekonomika pidpryiemstva*, no. 9, pp. 157-166.
9. Kostenko, T.D. (2007), *Ekonomichnyi analiz i diahnostyka stanu suchasnoho pidpryiemstva* [Economic analysis and diagnostics of modern enterprise], tutorial, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 400 p.
10. Chumachenko, M. (2012), “Once again on depreciation as an important source of investment activity enterprises”, *Bukhhalterskyi oblik i audit*, no. 11, pp. 3-7.

УДК 331.08

Ведерніков М.Д.,
д.е.н., професор, завідуючий кафедрою управління персоналом та економіки праці
Хмельницький національний технологічний університет
Ларичева Г.В.,
старший викладач кафедри управління персоналом та економіки праці
Донецький національний університет (м. Вінниця)

МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ

Vedernikov M.D.,
dr.sc.(econ.), professor, head of the department of human resource management and economy of work
Khmelnytsky national university
Larycheva H.V.,
senior lecturer, department of personnel management and labour economics
Donetsk national university (Vinnytsia)

METHODS OF THE PERSONNEL TRAINING ORGANIZATION IN THE CONDITIONS OF THE ENTERPRISES FIXED ASSETS COMPELLED MOVEMENT

Постановка проблеми. Протягом останнього року українське суспільство та економіка опинились у вкрай складних та важко контрольованих умовах. Довготривалий політично-суспільний конфлікт, що охопив східні області України, призвів до нестабільної ситуації та поставив на межу виживання велику кількість підприємств та виробництв Донецької і Луганської областей усіх форм власності. Ті виробництва, які мали можливість перенести свої основні засоби на безпечну територію, стикнулись із складними труднощами та проблемами, керівництву довелось майже заново розпочинати виробничу діяльність, шукати шляхи кризового фінансування і т.д. Оскільки не всі робітники мали змогу переїхати разом із підприємствами, на яких працювали, гостро постало питання швидкого пристосування персоналу до нових умов, організації віддаленого навчання та перенавчання працівників, передачі попереднього досвіду, адаптації, організації дистанційного накопичення знань. Таким чином, обрана тема представляється актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації навчання персоналу досить часто постають темою досліджень вітчизняних і закордонних економістів з управління персоналом, зокрема в роботах Верхогляд О., Вовк Ю., Згуровського М., Магури М., Петрова А., Колота А., Лутай Л., Калініної С., Глинкіної Н., Кравцова С., Криворотько О., Кримової М., Левченко О., Михайлюк А., Шаульської Л. розглядається застосування сучасних методів і напрямків професійного навчання на підприємстві, обґрунтований їх вибір та економічна ефективність. Однак усі попередні дослідження проводились стосовно ситуацій звичайного, запланованого розвитку підприємств, а отже

питання організації підготовки персоналу в умовах вимушеного, стресового переносу виробництва на іншу територію ще не розглядались і потребують сьогодні підвищеної уваги дослідників.

Постановка завдання. Таким чином, *метою* цієї роботи виступає пошук ефективних методів організації навчання працівників в умовах вимушеного переміщення основних засобів підприємства.

Для досягнення поставленої мети було вирішено наступні *завдання*:

- визначити умови, в яких опинились підприємства конфліктного регіону та їх персонал;
- проаналізувати напрямки роботи підприємств щодо організації безпосереднього та віддаленого навчання персоналу;
- розробити рекомендації по оптимізації вищезгаданого процесу.

Об'єкт дослідження – навчання персоналу в умовах вимушеного перенесення виробництва.

Предмет дослідження – методи організації навчання персоналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні гострі події в українському політико-економічному просторі, як і очікувалось, призвели до загального погіршення економічних показників розвитку не тільки підприємств Донецької та Луганської областей, а й в цілому негативно відобразилось на роботі усієї української економіки. Оцінки вартості ушкоджених складових виробничої, комунальної, соціальної, транспортної, енергетичної та іншої інфраструктури носять орієнтовний характер, та наслідки нанесених збитків ще досить довго будуть негативно впливати на загальний стан ситуації [1]. Підприємства визначених регіонів зазнали значних втрат, намагаючись перенести виробництва на територію, контрольовану державою. Перенесення стосувалось лише транспортабельних станків і обладнання, ось чому підприємства малого та середнього бізнесу хоч і постраждали також в більшості своїй досить сильно, але за рахунок гнучкості та вчасно прийнятих заходів зуміли зберегти до 30-40%, а іноді і усі 50-60% своїх основних засобів. Звичайно ж це не стосується приміщень, офісних меблів, частини інфраструктури і т.д., які із зрозумілих причин вивезти не вдалось. Так само і великі корпорації, які мають розвинену мережу ведення бізнесу на всій території України зуміли зберегти свої позиції та перерозподілити ресурси за рахунок сталих виробничих потужностей.

Аналізуючи загальний стан промисловості за останні місяці 2014 року, можна зазначити, що за підсумками вересня спад виробництва становив 21,4%, у жовтні вже 12,6% до відповідних місяців попереднього року, окрім того спостерігається подальше погіршення кумулятивного показника спаду - до 8,6% [2]. Після різкого падіння в серпні за підсумками вересня українська промисловість ненабагато поліпшила свої показники. Згідно зі статистичними даними, падіння виробництва в Донецькій області становило 59,5%, а в Луганській - взагалі 85%. Для порівняння, падіння в Дніпропетровській області становить 10,1%, а в Києві - 15,9% [2].

Що стосується персоналу, то в результаті означених змін працівники опинились перед вибором – або переїздити разом із підприємством, або залишитись взагалі без роботи. Деякі компанії запропонували своїм робітникам можливість дистанційного виконання своїх функцій, але така альтернатива задовольняє не всі професії та надалі залишається відкритим питанням. В результаті ще однією проблемою персоналу стало скорочення кількості та втрата найбільш цінних співробітників, хаотичне заповнення вакансій, відсутність потрібного досвіду у нових людей і можливості передачі функціональних обов'язків попередніми [3]. Все це зумовило необхідність пошуку засобів збереження, накопичення та передачі знань, умінь і навичок між робітниками у стресовому режимі роботи. Ті компанії, що мали внутрішні корпоративні мережі та бази даних опинились у більш вигідному положенні, а ті, хто зберігав інформацію і документацію у розрізненому вигляді стикнулись з необхідністю розпочинати цей процес спочатку.

На основі вибіркового анонімного опитування працівників евакуйованих підприємств (50 осіб різних вікових категорій керівного складу, середньої данки управління та представників виробничих професій) було встановлено, що у загальному вигляді негативний вплив на умови роботи евакуйованих підприємств вони оцінюють наступним чином (табл. 1):

В переліченому списку негативних факторів опитані працівники досить високо оцінили вплив труднощів в організації роботи персоналу та втрати цінних робітників (55 і 66% відповідно). Оскільки основу будь-якого підприємства складають люди, першочергова увага прикута саме до їх потреб, тому що збереження та відновлення людського потенціалу може врятувати навіть підприємства на межі банкрутства.

Як вже було зазначено, персонал у більшості випадків опинився в ситуації розірваних комунікативних зв'язків між співробітниками, іноді на межі панічної ситуації із нестачею необхідних знань та досвіду, втратою баз даних та обладнаних робочих місць, важливої документації та методик роботи. Саме тому, на наш погляд, ефективна організація пришвидшеного навчання персоналу з використанням сучасних методик і інформаційних технологій, система оперативного реагування на нестачу професіональних знань і умінь, робота психологів та соціологів дозволить підприємствам подолати кризову ситуацію у роботі власного персоналу у нових складних умовах.

Таблиця 1

Що, на Ваш погляд, найбільш негативно вплинуло на ефективність роботи підприємства в умовах вимушеного переміщення?

Фактор впливу	Оцінка (від 1 до 100%)
втрата половини, а іноді й більше, матеріальних ресурсів для організації ведення бізнесу	85%
значні фінансові збитки	77%
непередбачувані зміни в структурі управління	35%
труднощі в ефективній організації роботи персоналу	55%
втрата цінних співробітників та накопиченого досвіду	66%
стрес	42%
нестабільність загальної економічної ситуації	68%
невпевненість у майбутньому (відсутність довгострокового планування в умовах невизначеності)	23%
відсутність державної підтримки	39%

Джерело: дослідження авторів

Для вирішення поставленого питання визначимось з алгоритмом дій та методами роботи. Зважаючи на умови обмеженості часу на прийняття рішень, пропонована методика організації навчання персоналу повинна містити найефективніші та найпростіші методи, які не потребуватимуть значних зусиль та залучення додаткових фінансових ресурсів.

Пропонується створити робочо-навчальну групу з тих робітників, які мають найбільший стаж, досвід роботи та вміння швидко й зрозуміло доносити інформацію до підлеглих. Робоча група визначатиме кого, чому і як варто вчити. Вибір робітників має робитись на основі попередніх позитивних результатів праці й обов'язкової співбесіди із безпосереднім керівником щодо співпадіння інтересів. Найкраще, якщо очолить цю групу професіонал у сфері управління персоналом. Саме ці люди краще інших розуміють, які проблеми варто вирішити за допомогою навчання, і якими способами. Оптимальна чисельність учасників групи обирається в залежності від кількості структурних підрозділів – по одному відповідальному на кожний.

Учасники робочої групи мають проаналізувати загальні питання й сформулювати низку більш конкретних:

- основні потреби в навчанні, з погляду потреб бізнесу та бачення керівництва, а також самих співробітників;
- загальна кількість персоналу, яку необхідно навчити;
- на які навчальні групи доцільно розділити співробітників;
- які категорії персоналу можна залучити до виконання обов'язків внутрішнього тренера і яким чином можна їх до цього підготувати;
- основні теми навчання та їх кількість.

Метою створення групи виступає необхідність у короткий термін визначитись із потребами працівників у навчанні та прийнятними способами його організації. Обрані працівники також виступатимуть в ролі наставників та тренерів, або матимуть повноваження обирати таких серед інших кандидатів.

Необхідно вирішити питання загальної комунікації усіх робітників в єдину корпоративну мережу на основі мобільного доступу до неї з будь-якого комп'ютерного пристрою, із зрозумілим інтерфейсом і можливістю швидкої передачі даних між користувачами.

Також обов'язково потрібно визначитись із точками контролю роботи групи й можливістю та доцільністю залучення у процес зовнішніх експертів і тренерів для консультацій. Це можуть бути визначені часові проміжки з обговоренням досягнутих результатів, або показники вирішення проблемних питань (питання вирішене або ні, скільки ще потрібно часу і зусиль на його подолання і т.д.)

Що стосується методів навчання персоналу в складних умовах, то пропонується відмовитись від підготовки та студіювання наукових текстів лекцій або інших видів навчання, які потребують додаткового часу на їх пошук та відбір. На наш погляд, доречним буде проведення експрес-конференцій та обговорень в режимі онлайн, застосування методики «мізкових штурмів», коли усі учасники із дотриманням регламенту зможуть висловити свою точку зору або поділитись досвідом з іншими. Однак керівник такого обговорення має чітко слідкувати за тим, щоб учасники висловлювались суто по темі. Така методика буде доречна у ситуаціях, коли персонал взагалі не володіє навичками роботи на новій посаді та потребує допомоги і поради колег, або виникає суперечливе питання.

Окрім цього потрібно надати персоналу можливість створення персональних електронних баз передачі власного досвіду та знань у вигляді короткого опису винайденого нововведення у роботі, або пригаданого способу роботи, що застосовувався раніше.

Доречною буде й організація стажування або проходження практики на підприємствах, що займаються схожою діяльністю. Звичайно ж, виникає питання збереження комерційної таємниці, але

аналогічні заходи можуть бути оформлені у рамках проектів по обміну досвідом із партнерами на прийнятних умовах.

За наявності професіоналів у сфері навчання персоналу, можна запропонувати роботу у формі змодельованих ситуацій, іншими словами проведення ділових ігор або вирішення кейсів, які будуть прив'язані до проблемних питань власного підприємства, а не абстрактних моделей, що зазвичай застосовуються на тренінгах. Мета такого навчання – у безпечних умовах розбудити, сформувати й розвинути особистісний потенціал, уміння й навички працівників у такий спосіб і в такому ступені, щоб вони могли реалізовувати свої ресурси, свої креативні можливості на практиці.

До навчання на підготовчих професійних спецкурсах персонал можна залучати у випадках, коли працівнику реально не вистачає знань і умінь за обраним профілем роботи, а отримати потрібні знання з іншого джерела не є можливим. В такому випадку потрібно обрати не найдешевші, а реально ефективні курси. Краще за все, якщо таке навчання проводитиметься у формі дводенних тренінгів, які міститимуть блоки теоретичного та практичного навчання та будуть спрямовані на вирішення як вузьких специфічних питань, так і широкого професійного спектра.

За результатами навчання керівництвом підприємства має проводитись постійний моніторинг її ефективності у вигляді експрес-опитувань працівників, а також їх співробітників і безпосередніх керівників. Крім цього виконується загальна оцінка результативності роботи підприємства, задоволеності клієнтів рівнем обслуговування та персоналом в цілому.

Ми не наводимо класичних прикладів організації навчання персоналу на підприємствах, оскільки визначені умови діяльності евакуйованих підприємств вимагають роботи при обмеженні термінів і ресурсів. Час, який буде витрачено на створення або відновлення спеціального підрозділу з навчання персоналу, витрати на створення матеріально-технічної бази – все це, на наш погляд, перешкоди, а не допомога.

В загальному вигляді запропонована схема послідовних дій з організації навчання персоналу наведена на рис. 1.

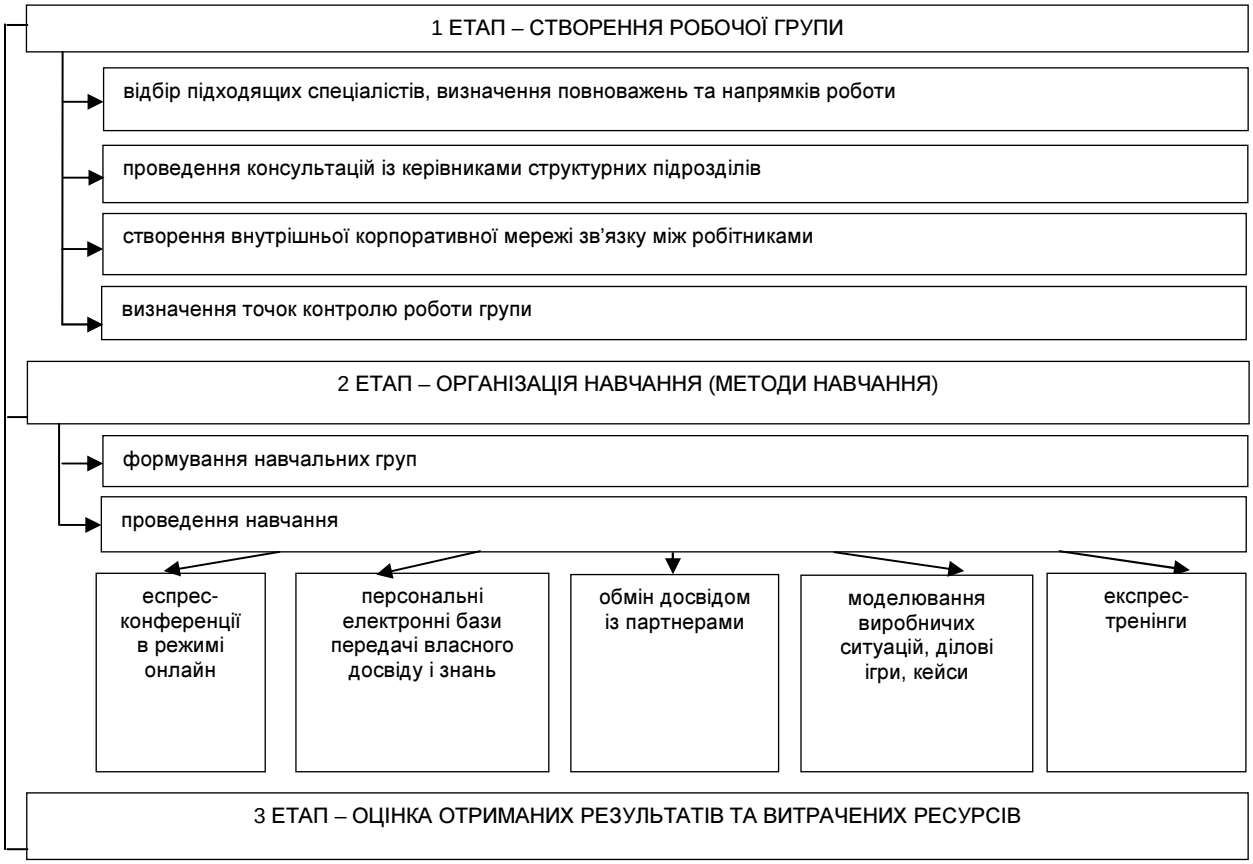

Рис.1. Схема організації навчання персоналу в умовах вимушеного переміщення основних засобів

Джерело: складено авторами на основі [4; 5; 6]

Застосування представленої схеми дозволить одержати низку переваг:

- співробітники навчаються саме тим професійним навичкам, які необхідні на підприємстві, враховують його специфіку;

- теоретичні знання й практичні навички передають перевірені "джерела" - професіонали, що довели свою кваліфікацію й успішність;

- після навчання працівники відразу ж застосовують отримані знання на практиці, а керівник може швидко оцінити якість навчання співробітника й вчасно скоригувати цей процес.

За результатами проведеної роботи працівники робочої групи можуть очолити внутрішній відділ з навчання та перенавчання персоналу, який обов'язково має функціонувати на будь-якому сучасному підприємстві.

Не слід також забувати про мотиваційну складову залучення персоналу до навчання та перенавчання, особливо в зазначених кризових умовах роботи. Для різних категорій персоналу можуть використовуватись різні способи мотивації – додаткові премії, просування по службі, підвищення авторитету та загальної поваги серед співробітників, надання самостійності у виконанні складних завдань і т.д. (табл. 2).

Таблиця 2

Способи мотивації за категоріями працівників

Ранг	Службовці	Спеціалісти	Керівний персонал
1	Додаткове преміювання	Просування по службі	Додаткове преміювання
2	Просування по службі	Додаткове преміювання	Просування по службі
3	Самостійність	Важкі задачі	Набуття авторитету, повага
4	Повага, набуття авторитету	Отримання нової кваліфікації	Гордість за очолювану посаду
5	Безпека праці	Прояв самостійності	Важкі задачі

Джерело: розроблено авторами на основі [8]

Хоча перелічені способи є досить простими та розповсюдженими у повсякденній практиці, але саме така проста система повинна спрацювати якнайкраще.

Ще одне питання, на яке слід звернути увагу керівникам підприємств під час формування організації ефективного навчання персоналу в умовах вимушеного перенесення основних засобів – це необхідність психологічної адаптації працівників до нових умов та наявність високого рівня стресу. Для його вирішення при такій можливості обов'язково потрібно залучати до оперативної роботи кваліфікованих психологів.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, в результаті проведеного дослідження було отримано наступні результати:

1. Визначено, що підприємства, які в результати політично-суспільного конфлікту вимушені були евакуювати свої основні засоби на контрольовану територію, стикнулись з важкими економічними витратами, скрутним фінансовим становищем, труднощами у розташуванні, а також із організацією роботи з персоналом. Основною проблемою в кадровій сфері постала втрата цінних спеціалістів та великих обсягів накопиченого досвіду, розрив сформованих структурних одиниць, хаотична передача повноважень, стрес та наднормові навантаження.

2. Розглянуто можливості вирішення визначених проблем через організацію пришвидшеного навчання персоналу на основі простих та дієвих методів, що не потребують значних витрат фінансів та часу.

3. Запропоновано створити робочу групу із наявних спеціалістів, яка займатиметься вибором методу та безпосереднім проведенням навчання, до якого доцільно включити: експрес-конференції в режимі онлайн, створення електронних персональних баз даних, обмін досвідом із партнерами, моделювання виробничих ситуацій, експрес-курси.

4. Позначено, що лише комплексна, планомірна робота над існуючими проблемами, вчасне застосування запропонованих методів навчання та елементів ефективної мотивації праці, а також засобів психологічної реабілітації працівників дозволить вчасно та дієво відновити роботу персоналу в кризовий період та закласти основи подальшої стабілізаційної та відновлюваної політики.

Література

1. Панченко Ю. Промисловість освоює дно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rbc.ua/ukr/analytics/show/promyshlennost-osvaivaet-dno-20102014152600

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

3. Ціна війни: економічні і соціальні наслідки конфлікту на Донбасі // Блог: інформаційно-аналітичний центр РНБОУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbnews.com.ua/ru/blogs/132133/

4. Врубель Н.В. Виробничий потенціал підприємства та його складові / Н.М. Врубель // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 9(124). – С. 152–155.

5. Криворотько І. О. Аналіз кадрових ризиків та шляхи їх зниження на промислових підприємствах // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя, 2010. – № 1. – С. 165–168.

6. Савченко В. Професійне навчання персоналу на виробництві в умовах фінансової та економічної кризи / В. Савченко // Проф.-техн. освіта. – 2010. – № 2. – С. 11–14.
7. Шекшня С.В. Стратегическое управление персоналом в эпоху Интернета / С.В. Шекшня, Н.Н. Ермошин. – 8-е изд., перераб. и доп. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2012. – 376 с.
8. Колот А.М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посіб. / А.М. Колот. – К. : КНЕУ, 2008. – 224 с.

References

1. Panchenko, Yu. (2014), "The industry masters a bottom", available at: http://rbc.ua/ukr/analytics/show/promyshlennost-osvaivaet-dno-201020141 52600 (access date December 3, 2014)
2. Official site of the State Statistics Service of Ukraine, available at: http://ukrstat.gov.ua
3. RNBOU information and analysis center (2014), "War price: economic and social consequences of war on Donbass", available at: nbnews.com.ua/ru/blogs/ 132133/ (access date December 13, 2014)
4. Vrubel, N.M. (2011), "Production capacity of the enterprise and its components", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 9(124), pp. 152–155.
5. Kryvorotko, I.O. (2010), "The analysis of personnel risks and a way of their decrease at the industrial enterprises", *Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo,* no. 1, pp. 165–168.
6. Savchenko, V. (2010), "Vocational education of the personnel on production in the conditions of economic and financial crisis", *Prof.-techn. osvita*, no. 2, pp. 11–14.
7. Shekshnya, S.V. and Yermoshin, S.V. (2012), *Strategicheskoye upravleniye personalom v epokhu Interneta* [Strategic management of the personnel in the Internet era], 8 iss., JSC «Business-school «Intel-Sintez», 376 p.
8. Kolot, A.M. (2008), *Motyvatsiia, stymuliuvannia ta otsinka personalu* [Motivation, stimulation and assessment of personnel], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 224 p.

УДК 636.4 : 339.1

Свиноус І.В.,
д.е.н., професор кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
Білоцерківський національний аграрний університет
Підгорний А.В.,
пошукувач
НДІ «Украгропромпродуктивність»

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Svynous I.V.,
dr.sc.(econ.), professor of the department of accounting and auditing
Bila Tserkva National Agrarian University
Pidhornyi A.V.,
candidate for a degree
Cientific Research Institute productivity of agroindustrial complex

CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF PRODUCTION OF PIG BREEDING AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Постановка проблеми. Свинарство – це галузь сільськогосподарського виробництва, що забезпечує населення багатьох країн світу цінними продуктами харчування. За статистичними даними, на сьогодні у світі виробляється понад 220 млн. т м'яса, з яких близько 41% припадає на свинину. У різних регіонах нашої країни свинарство з давніх часів було традиційною галуззю тваринництва. Цінні корисні ознаки свиней - скороспілість, високий забійний вихід і енергетичність продуктів забою – гарантують їх перевагу у виробництві м'яса в порівнянні з продуктами інших видів тварин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний теоретичний вклад у вирішення проблеми розвитку та підвищення ефективності виробництва свинини внесли такі вітчизняні науковці, як В.І. Бойко, О.М. Шпичак, О.А. Шуст, П.М. Макаренко, Г.В. Ільїна, В.Ф. Іванюта, Б.В. Данилів, С.М. Приліпко, Є. Святківська та інші. В роботах даних фахівців було детально вивчено ситуацію, що склалася в галузі свинарства, а також намічено шляхи виведення її з кризи. Однак, проблеми, які і в подальшому виникають в галузі свинарства ставлять перед науковцями та провідними фахівцями все нові й нові виклики, реагувати на які вони повинні своєчасно.

Постановка завдання. Мета статті – провести аналітичний огляд сучасного стану розвитку галузі свинарства, визначити проблемні питання і обґрунтувати напрями підвищення виробництва продукції свинарства в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом 1990-2012 рр. Україна, яка є батьківщиною основних м'ясо-сальних порід свиней (біла велика, українська біла) та єдиного в світі пам'ятника свині демонструє чітку тенденцію до зниження частки в світовому поголів'ї свиней. Дана обставина викликана різновекторним спрямуванням розвитку свинарства в Україні та світі. Так, протягом 1990-2012 рр. загальне поголів'я свиней в Україні знизилось на 11,8 млн. т. при цьому світове зросло на 112,3 млн. т.

Таку ситуацію можна пояснити деструктивними явищами, які спостерігаються в аграрній економіці країни [1, с. 277]. В зв'язку з цим основне поголів'я свиней сконцентровано в господарствах населення. Станом на 1 листопада 2014 року вони утримували 4261,3 тис. голів, чи 52,6% загального поголів'я свиней. Нині спостерігається тенденція до зниження поголів'я свиней в усіх категоріях господарств. Поголів'я свиней на 1 листопада 2014 року в усіх категоріях господарств зменшилось проти відповідного періоду минулого року на 120,3 тис. гол., у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 43,2 тис. гол., у господарствах населення – на 77,1 тис. гол. Дана обставина викликана як в певній мірі сезонними коливаннями, так і загостренням політичної ситуації в Луганській та Донецькій областях, в яких сконцентровано значні потужності по виробництву продукції свинарства.

Три області (Донецька, Дніпропетровська та Київська) на 1 жовтня 2014 року в усіх категоріях господарств утримували поголів'я свиней від 537,4 до 569,5 тис. гол., а у сільськогосподарських підприємствах Донецької та Дніпропетровської областей – понад 400 тис. гол.

Так, більшість сільськогосподарських підприємств орієнтується на утримання свиней м'ясних та беконних порід, в той же час господарства населення – м'ясо-сальних свиней [2, с.13].

Подібний процес монополізації спостерігається і в сільськогосподарських підприємствах. Якщо в 2005 р. було 60% господарств корпоративного сектору аграрної економіки, які утримували свиней, то в 2013 р. – 25,1%, чи 2285 суб'єктів господарювання (табл. 1). При цьому спостерігається зростання частки в структурі реалізації високотоварними сільськогосподарськими товаровиробниками з 45% в 2005 р. до 68% – 2013 р. Певною мірою таке становище викликано й ефективністю виробництва продукції свинарства. Так, в сільськогосподарських підприємствах з чисельністю поголів'я свиней до 1000 голів рівень рентабельності становив (16,1), в той же час у висококонцентрованих господарствах (понад 2000 голів) – 7,1%. На найближчу перспективу очікується подальше зростання частки в господарств в структурі реалізації свинини висококонцентрованих підприємств, що призведе до монополізації його виробництва.

Оцінюючи розвиток свинарства в України можемо констатувати, що це один із економічно обґрунтованих шляхів диверсифікації виробничої діяльності господарств, які спеціалізуються на вирощуванні зернових культур – основного корму для свиней [3, с. 56].

Низка агрохолдингів заявила про наміри інвестувати у виробництво свинини. Одним із найбільших оголошених проектів є наміри агрохолдингу Ukrlandfarming вкласти в будівництво свинокомплексу та м'ясокомбінату в Миколаївській і Херсонській областях близько 1 млрд. дол. Також Міжнародна фінансова корпорація (IFC) підписала інвестиційну угоду на 54 млн. євро з датською групою Axzon, яка займається свинарством і переробкою м'яса в Україні та Польщі. В Україні цій групі належить компанія «Даноша». Виділені кошти Axzon планує направити на розширення виробництва свинини в Україні та на будівництво біогазових установок у Польщі. «Глобинський свинокомплекс» завдяки будівництву нових свинокомплексів наростив поголів'я на 35% – до 148 тис. голів. Також інвестуванням у галузь активно займалася компанія KSG Agro, яка проводить реконструкцію свинокомплексів у Дніпропетровській області. Минулого року холдинг завіз свиноматок і кнурів датської селекції, які вже восени дали перший приплід

У 2013 році було виділено 155 млн. грн державних дотацій на відшкодування вартості будівництва та реконструкції об'єктів у галузі свинарства. Ці бюджетні кошти отримали такі підприємства: холдинг «АПК- ІНВЕСТ», Науково-виробниче підприємство «Глобинський свинокомплекс», холдинг «Агро-Союз», «Белгранкорм-Полтавщина» і підприємство «Ліга». Додатково було виділено 9,3 млн. грн на часткове відшкодування вартості будівництва й реконструкції комбікормових заводів. Ці кошти отримали «Агрофірма ім. Довженка» (холдинг «Астарта»), Науково-виробниче підприємство «Глобинський свинокомплекс», «Агро-Союз» і свинарська компанія «Золотоніський бекон».

Нині спостерігається позитивна тенденція нарощення обсягів виробництва свинини. Так, в 2013 р. вирощено 1047,5 тис. т. у живій вазі господарствами усіх категорій, що на 7,3% більше, ніж в 2012 р, головним чином за рахунок зростання в сільськогосподарських підприємствах виробництва на 14,8%. В господарствах населення в 2013 р. проти 2012 р. спостерігалося незначне зниження виробництва. Нарощення обсягів виробництва свиней (в живій вазі) спостерігається і в 2014 р. Так на протязі січня-жовтня було вирощено в сільськогосподарських підприємствах 464,4 тис. т. (у живій вазі), що на 5,6% більше за відповідний період 2013 р.

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств за поголів'ям свиней

Групи за поголів'ям свиней, голів	2005 р.			2012 р.			2013 р.		
	Кількість господарств	Реалізовано свинини, ц		Кількість господарств усього	Реалізовано свинини, ц		Кількість господарств усього	Реалізовано свинини, ц	
		усього	% до усього		усього	% до усього		усього	% до усього
до 50	1836	25397	1,9	513	14395	0,4	395	11889	0,3
51-100	893	29464	2,2	411	29147	0,8	342	25172	0,6
101-300	1394	109921	8,3	749	118158	3,3	603	113583	2,8
301-500	402	85086	6,4	278	107828	3,0	288	113692	2,8
501-1000	356	163650	12,3	315	252383	7,1	276	235284	5,7
1001-5000	198	316142	23,8	286	711009	20,1	282	811457	19,8
більше 5000	29	596464	45,0	81	2306590	65,2	99	2781432	68,0
Всього	5108	1326124	100,0	2633	3539510	100,0	2285	4092509	100,0
У % до усіх підприємств	60,0			28,7			25,1		

Джерело: авторська розробка

Прибутковість виробництва та реалізації продукції свинарства визначають дві складові: ціна (тут ціна відіграє ключову роль) і собівартість (стаття витрат «Корми» займає найбільшу питому вагу) [4, с. 26].

Середня ціна свиней (наростаючим підсумком), реалізованих сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямами, за січень – вересень 2014 року становила 17742 грн/т, що на 12,3% (1943грн/т) більше ціни, яка склалась за січень – вересень 2013 року.

За вересень 2014 року спостерігається збільшення проти серпня 2014 року середньої ціни на 2,9% (503 грн/т).

В зв'язку з обмеженням імпорту продуктів забою свиней, що викликано в першу чергу падінням гривні по відношенню до провідних валют світу та іншими причинами створилися сприятливі умови для розвитку свинарства в Україні [5, с. 9]. Нині більшість м'ясопереробних підприємств орієнтуються виключно на вітчизняного товаровиробника.

У січні − вересні 2014 р. імпортовано 26,19 тис. т свинини (свіжої, охолодженої та мороженої), що у 4,2 раза менше, ніж за відповідний період 2013 р. Середня ціна завезеної свинини становила 2,60 дол./кг, що на 4,6% вище, ніж у січні − вересні 2013 р. (2,48 дол./кг). Найбільші обсяги поставок свинини в Україну здійснені з Бразилії – 37,5% (9,82 тис. т за ціною 2,51 дол./кг), Німеччини – 15,9% (4,17 тис. т за ціною 2,92 дол./кг), США – 9,2% (2,4 тис. т за ціною 2,60 дол./кг) та Польщі – 8% (2,1 тис. т за ціною 2,55 дол./кг) від загального обсягу імпорту свинини. Оцінюючи перспективи імпорту продуктів забою свиней, необхідно відзначити про подальше його зниження, що викликано зростанням митної вартості в перерахунку на гривневий еквівалент. Дана ситуація буде викликана подальшим зниженням курсу вітчизняної валюти. На нашу думку така обставина буде сприяти нарощення експорту.

Основним напрямком українського експорту охолодженої свинини є країни СНД. Охолоджена свинина – елітне м'ясо, тому ціна на неї традиційно висока. На внутрішньому ринку цей продукт не затребуваний повною мірою, тому експорт – практично єдиний вихід із ситуації, що склалася через низьку платоспроможність українського покупця [6, с. 139].

Експорт свинини (свіжої, охолодженої та мороженої) у січні − вересні 2014 р. становив 4,69 тис. т, що на 60,3% більше, ніж у січні − вересні 2013 р. Свинина експортувалася за середньою ціною 2,93 дол./кг, що на 36,3% нижче, ніж у січні − вересні 2013 р. (4,60 дол./кг). У Російську Федерацію у січні − вересні 2014 р. експортовано 9,5% (0,45 тис. т, що у 6,3 раза менше, ніж за відповідний період 2013 р. (2,8 тис. т)), Молдову – 88,6% (4,2 тис. т) та Білорусь – 1,2% (0,05 тис. т) від загального обсягу експорту свинини.

Зниження обсягу пропозиції призвело до зростання а внутрішньому ринку закупівельних цін на свиней [7, с. 91]. Так, середня ціна реалізації свиней у живій вазі сільськогосподарськими підприємствами у вересні 2014 р. становила 21,81 грн/кг, що на 28,1% вище порівняно з вереснем 2013 р.

Дана обставина спричинила до нарощення обсягів реалізації свиней на забій, головним чином переробним підприємствам. Так, у січні − вересні 2014 р. сільськогосподарськими підприємствами реалізовано на забій 354,3 тис. т свиней у живій вазі, що на 8,3% більше, ніж у січні − вересні 2013 р.

На нашу думку, такі суттєві цінові коливання на ринку продукції свинарства є тимчасовими, що характеризує як нестабільну ситуацію. Крім того, прослідковується певною мірою спекулятивний характер подібних цінових коливання [8, с. 10].

Нами проведено аналіз і оцінку залежності рівня ефективності свинарства від окремих важливих виробничих і фінансово-економічних факторів шляхом групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності продукції свинарства (табл. 2).

Таблиця 2

Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності продукції свинарства за 2013 р.

Групи за рентабельністю, %	Кількість госпо-дарств у групі	Середньодобовий приріст, г	Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	Ціна реалізації, грн. за 1 ц	Рентабель-ність, %	Кількість прибуткових господарств, од
до -60	294	221	2533,70	744,43	-70,6	0
від -60 до -20	382	230	2713,62	1403,53	-48,3	0
від -40 до -20	411	330	2097,09	1471,16	-29,8	0
від -20 до 0	463	434	1668,35	1526,20	-8,5	0
0,1-20	405	499	1492,02	1607,82	7,8	405
20,1-40	88	384	1255,04	1583,16	26,1	88
більше 40	83	388	1053,56	1556,80	47,8	83

Джерело: авторська розробка

В провідних товаровиробниках світу рівень середньодобових приростів коливається в межах 500-600 г. Середньодобові прирости живої маси свиней за січень – вересень 2014 року проти відповідного періоду минулого року зросли на 13 г і становили 474 г. Сільськогосподарські

підприємства Івано-Франківської області отримали найвищий показник серед регіонів – 684 г, а найнижчий показник у Миколаївській та Луганській областях – відповідно 291 та 317 г.

Необхідно відзначити, що високий рівень показників продуктивності свиней в Івано-Франківські області викликаний насамперед завдяки впровадження сучасних технологій виробництва на виробничих комплексах групи компаній «Даноша».

Впровадження інтенсивних технологій в свинарстві знаходить позитивне відображення в нарощенні поголів'я за рахунок власного маточного поголів'я. У середньому по Україні за 9 місяців 2014 року отримано по 1504 поросят на 100 основних свиноматок, що на 81гол. більше відповідного періоду 2013 року.

Найкращі показники мають Івано-Франківська, Львівська, Донецька області, які отримали відповідно по 2337, 1823 та 1822 поросят. Найгірші показники отримали Рівненська, Луганська, Миколаївська, Вінницька області відповідно по 543, 915, 980 та 997 поросят.

Але нині основна проблема, яка спостерігається при виробництві продукції свинарства це орієнтація на зарубіжні технології, хоча в Україні є НДІ свинарства. В більшості провідних господарств маточне поголів'я завезена із-за кордону. На низькому рівні комбікормова промисловість, або те, що від неї залишилось.

Висновки з даного дослідження. Подальший розвиток українського свинарства напряму залежатиме від розвитку експортних можливостей галузі. Відкриття ринку ЄС стало б найбільшим визнанням і можливістю для вітчизняного свинарства. Однак стримувальними факторами на шляху до європейських ринків є неготовність більшості свиногосподарств до проходження сертифікації контрольними органами країн ЄС, висока собівартість українського виробництва порівняно з європейським, високі кредитні банківські ставки та незначна підтримка з боку нашої держави порівняно з конкурентами з Євросоюзу.

Вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники мають всі можливості наростити обсяги виробництва продукції свинарства і при цьому забезпечити високий рівень конкурентоздатності як ціновому, так і якісному ознаках.

Література

1. Шуст О.А. Економічні засади виробництва та реалізації продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах / О.А. Шуст // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 1 (4). – С. 276-280.
2. Кравець І.В. Динамічні зміни на ринку свинини / І.В. Кравець // Агроінком. – 2007. – № 11-12. – С. 11-15.
3. Ковач Ю.Є. Ефективність свинарства в умовах сьогодення / Ю.Є. Ковач // // Продуктивність агропромислового виробництва (економічні науки): наук.-практ. Збірник Українського науково-дослідного інституту. – К. : НДІ «Украгропромпродуктивність», 2011. – № 19. – С. 55-57.
4. Іванюта В.Ф. Стан і проблеми виробництва продукції свинарства в Україні / В.Ф. Іванюта, Н.М. Бейдик // Агросвіт. – 2008. – № 10. – С. 25-27.
5. Кісіль Д.Т. Невідкладні завдання у розвитку свинарства / Д.Т. Кісіль // Сільський господар. – 2005. – № 5-6. – С. 8-10.
6. Крилова Л. Коли свинина стає прибутковою / Л. Крилова // Пропозиція. – 2008. – № 4. – С. 138-141.
7. Оляднічук Н.В. Основні напрями підвищення рівня інтенсифікації свинарства / Н.В. Оляднічук // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 90-94.
8. Палагута А. Шляхи підвищення ведення галузі свинарства / А. Палагута // Тваринництво України. – 2005. – № 10. – С. 9-11.

References

1. Shust, O.A. (2011), "The economic principles of production and production realization of pig breeding in the agricultural enterprises", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1(4), pp. 276-280.
2. Kravets, I.V. (2007), "Dynamic changes in the market of pork", *Ahroinkom*, no. 11-12, pp. 11-15.
3. Kovach, Iu.Ie. (2011), "Effectiveness of pig production under present conditions ", *Produktyvnist ahropromyslovoho vyrobnytstva (ekonomichni nauky)*, no. 19, pp. 55-57.
4. Ivaniuta, V.F. and Beidyk, N.M. (2008), "State and Problems of production of pig production in Ukraine", *Ahrosvit*, no. 10, pp. 25-27.
5. Kisil, D.T. (2005), "Urgent tasks for the development of pig production", *Silskyi hospodar,* no. 5-6, pp. 8-10.
6. Krylova, L. (2008), "When the pork becomes profitable", *Propozytsiia*, no. 4, pp. 138-141.
7. Oliadnichuk, N.V. (2008), "Main directions increase the level of intensification of pig production", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 90-94.
8. Palahuta, A. (2005), "Ways to enhance the conduct of pig industry", *Tvarynnytstvo Ukrainy*, no. 10, pp. 9-11.

УДК 331.103

Дорофеева А.А.,
к.э.н., докторант
Самуйлов В.О.,
к.э.н., с.н.с.
Институт экономики промышленности НАН Украины

МОДЕЛЬ МАКСИМИЗАЦИИ МОТИВИРОВАННОСТИ ПЕРСОНАЛА ПРИ ПЛАНИРОВАНИИ И ОРГАНИЗАЦИИ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ РАБОТ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Dorofeyeva A.A.,
cand.sc.(econ.), doctoral candidate
Samuylov V.O.,
cand.sc.(econ.), senior research fellow
Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine

THE MODEL OF MAXIMIZATION MOTIVATION OF STAFF IN PLANNING AND ORGANIZATION OF THE WORK DISTRIBUTION AT THE ENTERPRISE

Постановка проблемы. Бессистемность рыночных методов хозяйствования в отечественной экономике, краткосрочное получение прибыли, разрушение традиционных ценностей и навязывание обществу моделей избыточного потребления привело к деградации систем мотивации на предприятиях, потере уважения к труду как таковому, утрате представлений об истинных движущих мотивационных факторах. Мотивация к процессу труда в широком смысле возникает как результат комплексного воздействия всех функций управления, связанных с планированием этого процесса, его организацией, контролем и т.д. Качество и результат данных функций управления может, как непосредственно способствовать вовлеченности сотрудника в процесс труда, так и стать серьезным демотиватором. Выявление связи функций управления процессом труда с мотивацией, а также определение таких характеристик функций управления, которые могут быть положены в основу анализа мотивированности персонала, позволит идентифицировать основные направления по управлению его организационным поведением.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованию вопросов управления организационным поведением персонала, в том числе с позиции повышения его мотивированности к труду, посвящены работы таких ученых, как В.Н. Бас [2], Н.В. Богданова [3], В.В. Войтко [4] и других. Так, в подходе [2] предлагаются методы управления организационным поведением персонала, в том числе мотивационные, однако не раскрыты особенности реализации функций управления трудовым процессом на предприятии с позиции повышения мотивированности персонала. В работе [4] внимание уделяется поведению коллектива в организации и не исследуются особенности поведения конкретных работников с учетом их личностных характеристик, потребностей, видов деятельности, компетенции, наличия внутренней и внешней мотивации. В подходе к управлению поведением персонала, представленном в [3] обосновывается необходимость использования системы прямой материальной мотивации сотрудников (льгот и бенефитов), однако не предложено применение системы нематериальной мотивации, которая является менее затратной для предприятия.

Постановка задания. Целью статьи является разработка модели максимизации мотивированности сотрудников промышленных предприятий при планировании и организации распределения работ.

Изложение основного материала исследования. Рассмотрение функций управления, от реализации которых зависит организационное поведение сотрудников, следует начать с планирования. Планирование представляет собой деятельность, связанную с постановкой целей и оптимальным распределением ресурсов для их достижения. В самом общем виде планирование подразумевает выполнение таких этапов: постановка целей и задач, составление программы действий, выявление необходимых ресурсов и их источников, определение непосредственных исполнителей.

Основным результатом функции планирования является формулировка целей и механизма их достижений. Один из постулатов теории координации [6, 8] гласит, что цели системы управления (предприятия) должны быть согласованы с целями локальных элементов (исполнителей). На практике, как правило, считается, что достичь этого можно путем выбора особой функции

стимулирования, определенным образом коррелирующей с функцией достижения целей предприятия. Например, участие в прибылях предприятия, премии по финансовым итогам месяца (квартала/года), процент от оборота, сдельная оплата труда и т.д. Такой подход справедлив только с двумя оговорками:

1. Исполнитель реально способен влиять на значение своей функции мотивации и волен выбирать то значение, которое его устраивает.
2. Целью исполнителя является максимизация своих доходов.

Для того чтобы реализация функции планирования положительно отражалась на мотивации и организационном поведении сотрудников, необходимо, чтобы:

1) цели предприятия по возможности достигались посредством выполнения таких работ, к которым у исполнителей имеется высокий уровень внутренней мотивации;

2) для работ с потенциально низкой внутренней мотивацией цели предприятия должны быть согласованы с целями сотрудников, которые определяются в соответствии с внешним мотивом исполнителя;

3) цели сотрудников должны достигаться через решение задачи (а не просто коррелировать с целями предприятия), а их достижение должно быть управляемым со стороны исполнителя, то есть непосредственно зависеть от него. В противном случае согласованность целей будет всего лишь гигиеническим фактором.

Говоря об управлении мотивацией персонала, необходимо определить, какие параметры и процессы, связанные с каждым из перечисленных аспектов, являются управляемыми. Управление в данном случае подразумевается в широком смысле: как прямое административное, так и рефлексивное. Это требует разработки соответствующего научно-методического инструментария по реализации данных видов управления.

Итак, первый аспект мотивированности сотрудника связан с его внутренней мотивацией к тому или иному виду деятельности [1], которую он выполняет на своем рабочем месте. Как было указано выше, внутренняя мотивация определяется когнитивным и эмпирическим опытом индивида, который вырабатывается в течение всей осознанной (и неосознанной!) жизни, поэтому говорить о возможности влияния на внутреннюю мотивацию данного сотрудника к данному виду деятельности со стороны предприятия бессмысленно. Однако, заметим, что каждый сотрудник, даже в силу своих основных должностных обязанностей выполняет не один вид работ, а несколько, к каждому из которых у него может быть разная внутренняя мотивация. При этом, как правило, у сотрудника нет выбора, какую работу из вменяемых ему он может выполнять, а какую нет, потому что «не хочет» [7]. Соответственно имеет смысл говорить о характеристике внутренней мотивации ко всему комплексу работ, необходимой к исполнению для данного сотрудника. Тогда, изменяя состав работ, который вменяется для выполнения работником, можно изменить и его внутреннюю мотивацию ко всему выполняемому комплексу работ, а, следовательно, повысить вовлеченность сотрудника в трудовую деятельность, увеличить производительность и эффективность труда.

В связи с этим возникает возможность решения задачи повышения мотивированности сотрудников при организации распределения работ между ними, которое позволит повысить эффективность организации труда и трудовой деятельности в целом. Решение этой задачи распадается на несколько подзадач:

1. Формирование количественного критерия мотивированности каждого сотрудника к выполнению каждой из отдельных работ. Причем, поскольку итоговая цель состоит в повышении мотивированности сотрудников в целом (а не только повышения внутренней мотивации), то учитываться в этом критерии наряду с внутренней мотивацией должны все истинные мотиваторы.
2. Формирование количественного критерия мотивированности каждого сотрудника к выполнению всего комплекса назначенных ему работ.
3. Формирование целевой функции, которая бы связывала количественные критерии мотивированности отдельных сотрудников с экономическими показателями производительности (качества) труда.
4. Формулирование и решение задачи о назначении, позволяющей найти такой вариант закрепления за каждым сотрудником текущего персонала видов работ (с учетом всех необходимых ограничений), который бы способствовал повышению качества труда на предприятии.

Очевидно, что нет смысла ставить такую задачу глобально для всего предприятия [5], поскольку специфика ограничений по возможности тех или иных сотрудников выполнять те или иные функции приведет задачу к сепарабельному виду с возможностью ее разбивки на множество отдельных задач для разных категорий персонала (например, рабочих, ИТР) или для отдельных функциональных (линейно-функциональных) подразделений.

Рассмотрим отдельно сотрудника ξ_l, $l = 1,\ldots L$, где L – общее число сотрудников на исследуемом предприятии (подразделении). Данный сотрудник выполняет определенное количество (J_l) видов работ. Пусть r_l – множество видов работ, выполняемых сотрудником l. Каждый вид работ $r_{lj} \in r_l$ ($j = 1,\ldots, J_l$) можно охарактеризовать вектором (a_1, a_2, a_3), объясняющим основание, по которому l-м

сотрудником выполняется работа r_{lj}. Для простоты примем $a_1 = 0 \vee 1$, $a_2 = 0 \vee 1$, $a_3 = 0 \vee 1$.

Введем теперь для каждого вида работ r_{lj} (a_1, a_2, a_3) показатель, характеризующий внутреннюю мотивацию к ней l-го сотрудника $u_{2r_{lj}} \in [-1;1]$. Значение $u_{2r_{lj}} = -1$ обозначает, что данная работа абсолютно неприемлема для сотрудника: ненавистна, вызывает чувство брезгливости, неприятия. Выполнение такой работы невозможно ни при каких разумных значениях внешних мотивов-стимулов. Значение $u_{2r_{lj}} = 0$ – обозначает, что работа нейтральна относительно внутренней мотивации сотрудника. Сотрудник может ее качественно выполнять за соответствующую величину внешнего мотива-стимула. Значение $u_{2r_{lj}} = 1$ обозначает абсолютную внутреннюю мотивированность сотрудника к выполнению данной работы: он готов ее с удовольствием выполнять даже без внешнего мотива-стимула.

Вторым истинным мотиватором к выполнению работ является удовлетворение внешнего (не связанного с самими содержанием деятельности) доминантного мотива. Обозначим через $u_{1r_{lj}} \in [0;1]$ степень удовлетворения внешнего доминантного мотива при выполнении вида работ r_{lj}: $u_{1r_{lj}} = 0$ – доминантный мотив никак не реализуется при выполнении вида работы r_{lj}; $u_{1r_{lj}} = 1$ – доминантный мотив полностью реализуется при выполнении вида работы r_{lj} (или: выполнение работы r_{lj} позволяет сотруднику полностью реализовать свой доминантный мотив).

Тогда общий уровень мотивированности сотрудника в выполнении работы r_{lj} обозначим показателем $y_{r_{lj}} \in [-1;1]$, который связан с $u_{1r_{lj}}$ и $u_{2r_{lj}}$ формально. Для получения явной функции зависимости истинной мотивации $y_{r_{lj}}$ от величин $u_{1r_{lj}}$ и $u_{2r_{lj}}$ на отрезке $u_{2r_{lj}} \in [0;1]$ предположим линейность связи $y_{r_{lj}}$ от каждого из факторов при фиксированном значении другого фактора.

Тогда в общем случае, данная зависимость определяется выражением (1):

$$y_{r_{lj}} = b_0 u_{1r_{lj}} + b_1 u_{2r_{lj}} + b_2 u_{1r_{lj}} u_{2r_{lj}} . \qquad (1)$$

Значение функции $y_{r_{lj}}$ в фокальных точках определяется весьма однозначно и недвусмысленно. Тогда (1) примет вид (2):

$$y_{r_{lj}} = u_{1r_{lj}} + u_{2r_{lj}} - u_{1r_{lj}} u_{2r_{lj}} \qquad (2)$$

Аналогично определим явный вид функции $y_{r_{lj}}$ на отрезке $u_{2r_{lj}} \in [-1; 0]$. Таким образом, $y_{r_{lj}}$ на отрезке $u_{2r_{lj}} \in [-1; 0]$ имеет вид:

$$y_{r_{lj}} = \frac{u_{1r_{lj}} + u_{2r_{lj}}}{1 + u_{1r_{lj}} u_{2r_{lj}}} . \qquad (3)$$

Заметим, что формула (3) и при $u_{2r_{lj}} \in [0;1]$ дает сходные с (2) оценки общего уровня мотивированности $y_{r_{lj}}$ (среднее расхождение составляет 2,7%), однако, ее применение на этом отрезке приводит к нарушению предположения о линейности зависимости $y_{r_{lj}}$ от отдельных факторов при фиксированном значении остальных. Впрочем, это предположение не имеет принципиального значения и формулу (3) можно использовать как универсальную на всем участке $u_{2r_{lj}} \in [-1;1]$.

Таким образом, каждую работу, выполняемую l-м сотрудником, можно помимо вектора (a_1, a_2, a_3) характеризовать вектором ($u_{1r_{lj}}, u_{2r_{lj}}, y_{r_{lj}}$), или общим вектором r_{lj}(a_1, a_2, a_3, u_1, u_2, y), где величины a_1, a_2, a_3, u_1, u_2, y являются константами для каждой конкретной пары l и j в течение достаточно большого промежутка времени, позволяющего учитывать данные особенности сотрудников в управлении мотивацией и качеством труда вообще.

Для оценки мотивированности всего комплекса выполняемых сотрудником работ нужно

определить правило агрегирования показателей внутренней мотивации для каждой выполняемой работы и правило агрегирования уровня внешней мотивированности для каждой выполняемой работы.

Внутренняя мотивированность обозначает удовольствие (неудовольствие), которое получает сотрудник от самого содержания своего труда. Показатель внутренней мотивации сотрудника ко всему комплексу работ можно представить так:

$$u_{2r_l} = \sum_{j=1}^{J_l} \alpha_{lj} u_{2r_{lj}}, \qquad (4)$$

где α_{lj} – удельное время, которое занимает работа r_{lj} у l-го сотрудника. Получить данные веса легко с использованием метода «фотографии рабочего времени» персонала, либо используя соответствующую нормативную (договорную) документацию отдела кадров.

Что касается факторов внешней мотивации, то здесь речь идет о достижении сотрудником целей, не связанных непосредственно с содержанием труда. Поскольку показатель внешней мотивированности отражает степень достижения цели, соответствующей только одному – доминантному – мотиву, то в качестве общего показателя внешней мотивированности к выполнению всего комплекса работ можно брать значение данного показателя, соответствующее той работе, которая дает максимальное удовлетворение доминантного мотива:

$$u_{1r_l} = \max_{j \in J_l} u_{1r_{lj}}. \qquad (5)$$

Тогда искомый показатель y_{r_l} мотивированности l-го сотрудника к выполнению комплекса работ r_l, можно рассчитать по формулам (2), (3).

Целевая функция задачи о назначении работ сотрудникам должна отражать экономический критерий, связанный с производительностью и качеством труда как функции от мотивированности. Количественные оценки качества труда по тем или иным видам работ служат для основания начисления заработной платы и устанавливаются, как правило, отделом кадров.

Таким образом, получаем задачу о назначении видов работ сотрудникам, которая является задачей нелинейной оптимизации, максимизирующей качество выполнения работ, посредством изменения мотивированности выполнения каждым сотрудником комплекса назначенных ему работ. Целевая функция имеет вид:

$$Z = \sum_{i=1}^{3} \gamma_i \sum_{j=1}^{J_l} \sum_{l=1}^{L} Z_{r_{ij}} \to \max. \qquad (6)$$

В задаче справедливы следующие ограничения:

1) функциональные связи, определенные как зависимости качества выполнения работы от мотивированности к выполняемому комплексу работ $Z_{r_{ij}}(y_{r_l})$, зависимости мотивированности к выполняемому комплексу работ y_{r_l} от мотивированности к отдельным видам работ $y_{r_{lj}}$, мотивированности к отдельным видам работ $y_{r_{lj}}$ от внутренней $u_{2r_{lj}}$ и внешней $u_{1r_{lj}}$ мотивированности к этим видам работ;

2) условие, что все работы должны быть выполнены;

3) условие, что назначенная сотруднику работа может быть им выполнена.

Задача оптимизации сформулирована в упрощенной постановке, позволяющей определить общие приоритеты в назначении тех или иных работ тем или иным сотрудникам. Здесь не учитывается возможность выполнения одной работы несколькими сотрудниками.

Выводы из проведенного исследования. Таким образом, решение задачи позволяет определить такое распределение работ между сотрудниками предприятия, при котором достигает максимума качество выполнения работ за счет максимизации мотивированности сотрудников. Максимизация же мотивированности здесь достигается преимущественно за счет изменения внутренней мотивации к назначаемым работам. Естественно, что это некий локальный максимум, поскольку данная модель не отражает возможности влиять на внешние, не связанные с содержанием труда, мотивы.

Полученное оптимальное распределение работ позволяет отделу кадров или другим компетентным лицам принимать решение о соответствии каждого из работников занимаемой должности; определить общую «ценность» каждого из работников, по совокупности работ, которые они выполняют (могут выполнять); идентифицировать сотрудников особо мотивированных к

выполнению тех или иных работ с целью их обучения, повышения квалификации.

Литература

1. Аронсон Э. Социальная психология: Психологические законы поведения человека в социуме / Э. Аронсон, Т. Уилсон, Р. Эйкерт ; [пер. с англ. Ордановской Л. и др.]. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. – 558 с.
2. Бас В.Н. Управление организационным поведением : монография / В.Н. Бас. – М. : Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2010. – 200 с.
3. Богданова Н.В. Мотивационные аспекты трудовой деятельности сотрудников организации (на примере представительства Тольяттинского государственного университета в г. Сызрани) / Н.В. Богданова // Вектор науки ТГУ. – 2012. – № 1(8). – С. 63-67.
4. Войтко В.В. Управління поведінкою організації (на прикладі промислових підприємств) : – дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 / В.В. Войтко. – Х., 2004. – 219 с.
5. Дубовой В.М. Моделі прийняття рішень в управлінні розподіленими динамічними системами : монографія / В.М. Дубовой, О.О. Ковалюк. – Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2008. – 185 с.
6. Катренко А.В. Механізми координації у складних ієрархічних системах / А.В. Катренко, І.В. Савка // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Інформаційні системи та мережі. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – № 631. – С. 156-166.
7. Корпорация в системе общественного производства : монография / Л.И. Дмитриченко, Т.С. Чунихина, Л.А. Дмитриченко, А.Н. Химченко – Донецк: ООО «Східний видавничий дім», 2010. – 220 с.
8. Месарович М. Теория иерархических многоуровневых систем / Месарович М., Мако Д., Такахара И. ; пер. с англ. И.Ф. Шахнова. – М. : Мир, 1973. – 344 с.

References

1. Aronson, E., Wilson, T., and Akert, R. (2002), *Sotsyalnaia psikhologiya: Psikholohicheskie zakony povedeniya cheloveka v sotsiume* [Social psychology], Translated by L. Ordanovskaia, Praym-Evroznak, St.-Peterburg, Russia, 558 p.
2. Bas, V.N. (2010), *Upravleniye organizatsionnym povedeniyem* [Management of organizational behavior], monograph, Yzd-vo Mosk. humanyt. un-ta, Moscow, Russia, 200 p.
3. Bohdanova, N.V. (2012), “Motivational aspects of work organization's employees (for example, representation of Togliatti State University in Syzran)”, *Vektor nauky THU*, no 1(8), pp. 63-67.
4. Voitko, V.V. (2004), “Management of organization behaviour (on an example of the industrial enterprises)”, Dys. of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Kharkiv National Economic University, Kharkiv, Ukraine, 219 p.
5. Dubovoi, V.M. and Kovaliuk, O.O. (2008), *Modeli pryiniattia rishen v upravlinni rozpodilenymy dynamichnymy systemamy* [Models of decision making in the management of distributed dynamic systems], monograph, UNIVERSUM – Vinnytsya, Vinnitsa, Ukraine, 185 p.
6. Katrenko, A.V. and Savka, I.V. (2008), “Coordination mechanisms in complex hierarchical systems”, Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika», Seriia: Informatsiini systemy ta merezhi, Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika», Lviv, no 631, pp. 156-166.
7. Dmytrychenko, L.I., Chunikhina, T.S., Dmytrychenko, L.A. and Khimchenko, A.N. (2010), *Korporatsiya v sisteme obshchestvennoho proizvodstva* [Corporation in the system of social production], monograph, OOO «Skhidnyi vydavnychyi dim», Donetsk, Ukraine, 220 p.
8. Mesarovych, M., Mako, D. and Takakhara, I. (1973), *Teoriya iyerarkhicheskikh mnogourovnevykh sistem* [The theory of hierarchical multilevel systems], Translated by Y.F. Shakhnova, Myr, Moscow, Russia, 344 p.

УДК 656:33

Палант О.Ю.,
к.е.н., докторант Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова

СИСТЕМНА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОБОТИ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ

Palant O.Yu.,
cand.sc.(econ.), doctoral candidate
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

SYSTEM EFFECTIVENESS OF THE OPERATION OF URBAN ELECTRIC TRANSPORT

Постановка проблеми. Розвиток і функціонування міських пасажирських транспортних систем, складовою яких є міський пасажирський електричний транспорт, передбачає вирішення одного з найважливіших завдань – створення ефективної, безпечної та екологічно чистої системи міського пасажирського транспорту, що орієнтована на інтереси міського господарства, населення, транспортних підприємств та відповідає сучасним умовам ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостями розвитку та вдосконалення транспортної системи України та її складової – міському електричному транспорту приділяли увагу як науковці, так і практики. Насамперед слід назвати публікації та наукові дослідження в сфері сталої роботи міськелектротранспорту В.К. Долі [1], І.С. Єфремова [2], Г.А. Варелопуло [3]; в сфері вдосконалення інфраструктури міст В.М. Бабаєва [4-8], В.І. Торкатюка [9], Л.Н. Шутенка [10]; в сфері вирішення завдань щодо теоретичних розрахунків ймовірностей та моделювання роботи транспортних систем М.І. Адаменка [11-13].

Однак у наукових розробках практично зовсім не приділено уваги результативності роботи міського електричного транспорту та системного методологічного підходу до цього важливого питання. Саме це свідчить про актуальність обраної теми та зумовило вибір напряму дослідження як в науковому, так і в практичному аспектах.

Постановка завдання. Управління міським пасажирським транспортом вимагає не стільки опіки з боку міських рад чи пильного державного регулювання, а передусім науково-методологічного обґрунтування методів та засобів оптимізації діяльності, зокрема організаційної, силами самих підприємств, де за довгі роки накопичені великі обсяги практичних навичок. Отже метою дослідження є аналіз роботи міськелектротранспорту країни на основі теоретико-методологічних засад та обґрунтоване висвітлення усіх найбільш поширених спільних проблем транспортних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В статті на прикладі основних показників результативності роботи підприємств, що входять до складу Корпорації підприємств міського електротранспорту України «Укрелектротранс», за 2012 рік подається системний аналіз стану міського пасажирського електричного транспорту країни.

До основних укрупнених показників (технічних та економічних) роботи підприємств міськелектротранспорту, що будуть розглянуті в даній статті, ми обрали наступні: обсяги транспортної роботи по критерію пасажироперевезень, інвентарний парк трамвайних вагонів та тролейбусів з точки зору стану всього рухомого складу та аналіз фінансової діяльності підприємств.

1. Пасажироперевезення.

Послугами міського електротранспорту упродовж 2012 року скористалися 2080 млн. пасажирів, з них 67 % – громадяни пільгових категорій, які користуються правом безоплатного проїзду.

Обсяги загальних та пільгових пасажироперевезень міським електротранспортом за 2005-2012 роки зображено на рис. 1.

За п'ять останніх років пасажироперевезення міським електротранспортом скоротилися на 22 відсотка. При цьому найбільше скорочення припадає на 2010 рік.

Зростання обсягів наданих транспортних послуг відбулося насамперед за рахунок їх збільшення в низці міст, зокрема Києві (на 64,1 %), Одесі (на 37,1 %), Луганську (на 43,2 %), Черкасах (на 44,1 %), а також на підприємстві КРВП «Кримтролейбус» (на 78,4 %).

2. Рухомий склад

Станом на 1 січня 2013 року парк рухомого складу міського електротранспорту становив 2382 пасажирських трамвайних вагонів та 3692 пасажирських тролейбуси, з яких вичерпали свій

нормативний термін експлуатації відповідно 2418 (93%) та 3056 (76%) одиниці.

Рис. 1. Обсяги загальних та пільгових пасажироперевезень міським електротранспортом, млн. пас.

Джерело: авторська розробка

Кількість трамвайних депо в Україні – 31, кількість тролейбусних – 54 одиниць. Існує 193 трамвайних маршрути довжиною 1935,6 км, і 435 тролейбусних довжиною 4467,1 км.

Інвентарний парк пасажирських трамвайних вагонів (2382 одиниці) поповнився за період 2012 року 64 вагонами. Вибуло при цьому 10 вагонів. Інвентарний парк тролейбусів поповнився на 186 одиниць, а вибуло при цьому за 2012 рік – 267.

Фінансування з державного та місцевих бюджетів заходів з оновлення парку трамвайних вагонів та тролейбусів, передбачених Державною програмою розвитку міського електротранспорту на 2007-2015 роки, упродовж 2007-2008 років сприяло зменшенню майже на 5% частки фізично зношеного рухомого складу. Припинення фінансування у 2009 році з державного бюджету цих заходів суттєво знизило темпи оновлення рухомого складу та призвело до скорочення його парку на 5% (на 386 одиниць).

У низці міст, насамперед у тих, які приймали ігри фінальної частини чемпіонату Європи з футболу, здійснено оновлення парку рухомого складу. Упродовж 2011 року оновлено 259 тролейбусів, у тому числі, в містах Харкові 52 тролейбуси, Донецьку 83 тролейбуси, Полтаві, Севастополі та Сєвєродонецьку по 10 тролейбусів, в КРВП «Кримтролейбус» 82 тролейбуси, а також 8 трамвайних вагонів у м. Києві.

В умовах обмежених фінансових можливостей місцевих бюджетів за ініціативою керівників підприємств міського електротранспорту, з метою забезпечення належного транспортного обслуговування населення, здійснено поповнення парку рухомого складу шляхом придбання трамвайних вагонів та тролейбусів, які були у користуванні, у містах Дніпропетровську (48 трамвайних вагонів), Житомирі (5 вагонів), Рівному (4 тролейбуси).

Динаміку скорочення парку рухомого складу міського електротранспорту наведено на рис. 2.

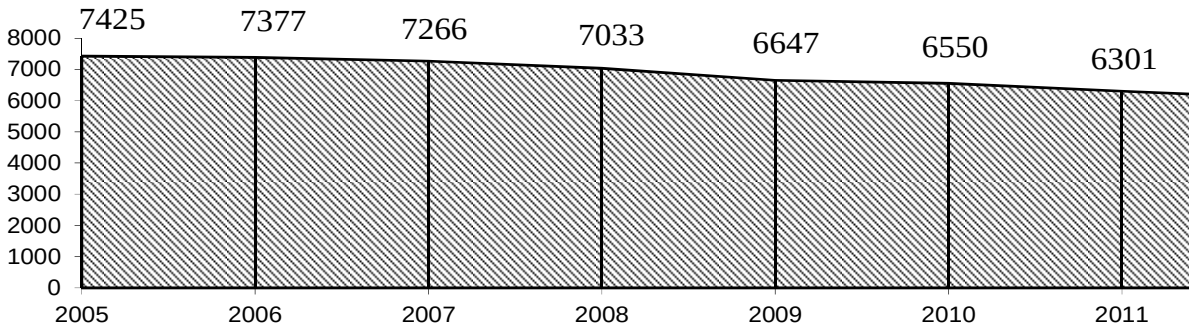

Рис. 2. Динаміка скорочення парку рухомого складу міського електротранспорту, одиниць

Джерело: авторська розробка

Динаміку фізичного зносу парку рухомого складу міського електротранспорту наведено на рис. 3.

Впродовж останніх п'яти років загальний обсяг роботи транспорту скоротився майже на 18% до 226 млн. вагоно(тролейбусо)-кілометрів. Найсуттєвіше зменшення цього показника відбулося у 2009 році (майже на 8 відсотків).

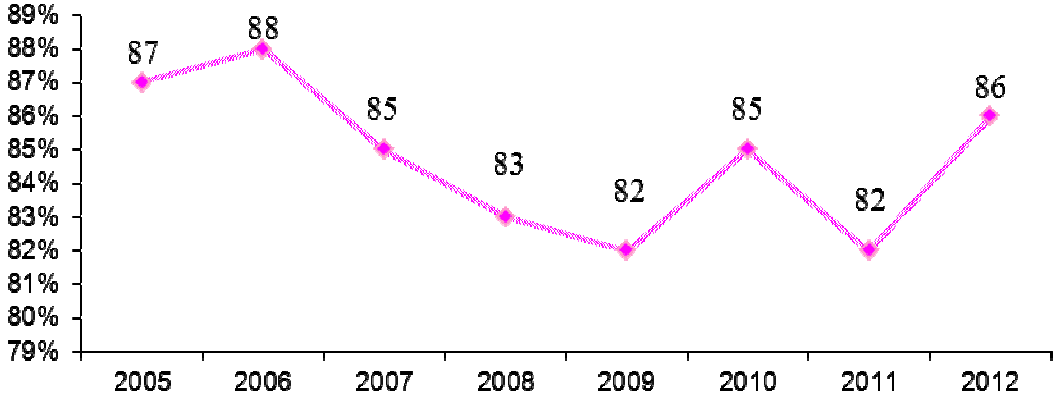

Рис. 3. Динаміка фізичного зносу парку рухомого складу міського електротранспорту, %
Джерело: авторська розробка

Найбільший спад транспортної роботи міського електротранспорту допустили підприємства Донецької області, міст Полтави, Києва, Харкова, Житомира. В той же час підприємства міст Керчі, Макіївки, Кіровограда, Луганська, Чернівців та деяких інших упродовж року збільшили обсяги транспортної роботи.

Коефіцієнт використання трамвайних вагонів у 2012 р., порівняно з минулим роком зменшився на 2%, а тролейбусів залишився на рівні минулого року і склав відповідно 58 та 62%, що можна простежити з діаграми на рис. 4.

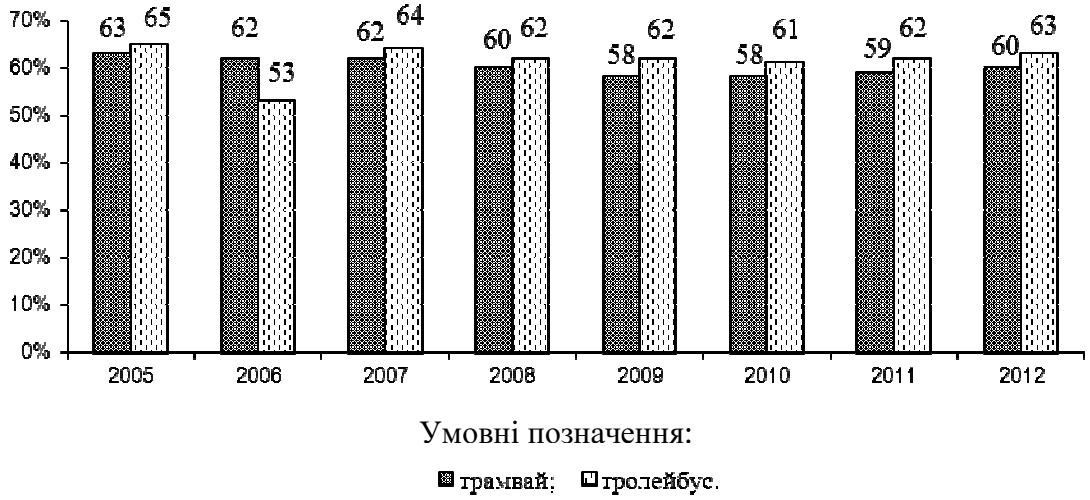

Рис. 4. Коефіцієнт використання рухомого складу, %
Джерело: авторська розробка

Зменшення показників пасажироперевезень і транспортної роботи міським електротранспортом відбулося насамперед через:

- старіння та скорочення парку рухомого складу, погіршення його технічного стану;
- відсутність мотивації у підприємств щодо нарощування обсягів транспортної роботи.

Перший фактор є наслідком неподолання негативних тенденцій останніх років щодо фізичного зносу трамвайних вагонів та тролейбусів і недостатніх обсягів їх оновлення. При мінімальній потребі в оновленні близько 400 тролейбусів та 100 трамвайних вагонів на рік фактичні обсяги їх придбання у 2009 році склали лише 23 та 5 одиниць відповідно, що відповідає показникам оновлення, які були до прийняття Державної програми розвитку міського електротранспорту на 2007-2015 роки.

Відсутність зацікавленості підприємств міського електротранспорту у збільшенні транспортної роботи обумовлюється невиконанням органами місцевого самоврядування вимог Закону України «Про міський електротранспорт» в частині встановлення ними договірних відносин з підприємствами стосовно надання транспортних послуг трамваями та тролейбусами. Такі договори повинні передбачати розрахунки між замовниками (виконавчим органом місцевого самоврядування) і

перевізниками (транспортним підприємством міського пасажирського транспорту) за фактично виконані обсяги транспортної роботи, що відповідає Правилам надання населенню послуг з перевезень міським електротранспортом, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 № 1735.

3. Фінансовий стан

У 2012 році загальні доходи підприємств зменшились на 7% та склали 2073 млн. гривень. Видатки підприємств у 2012 році збільшилися порівняно з попереднім роком на 5,8 % та склали 2684 млн. гривень.

Невідшкодовані витрати підприємств за пасажироперевезення за підсумками 2011 року зменшились порівняно з попереднім роком на 6% і склали 13,1%.

Динаміку змін витрат і доходів підприємств міського електротранспорту протягом 2005-2012 років наведено на рис. 5.

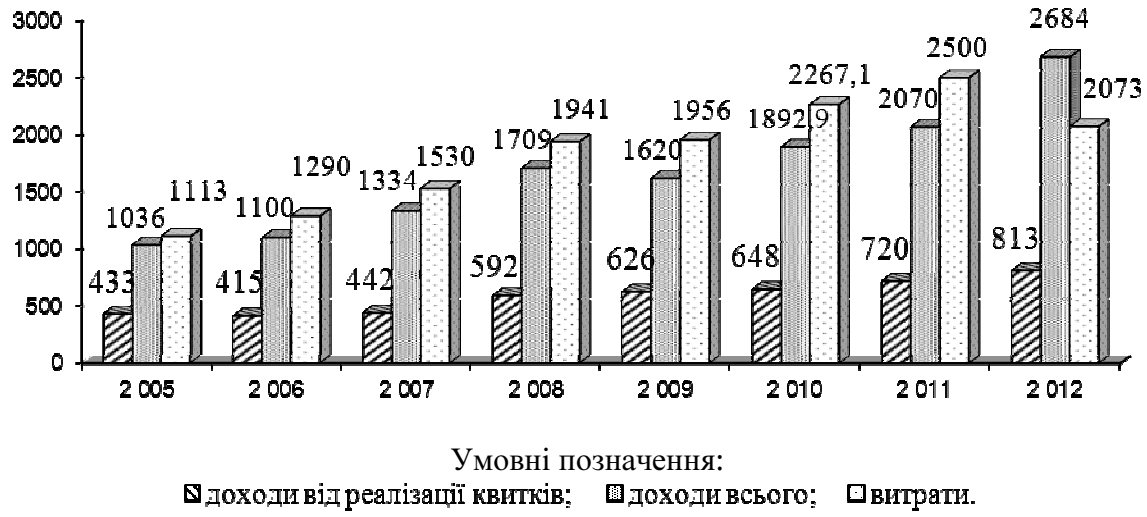

Рис. 5. Динаміка змін витрат і доходів підприємств міського електротранспорту протягом 2005-2012 років, млн. грн.

Джерело: авторська розробка

Упродовж останніх п'яти років собівартість одиниці транспортної роботи зросла в 2,1 рази, а перевезення одного пасажира – в 2,5 р.

Динаміку зростання питомої собівартості транспортної роботи та пасажироперевезень наведено на рис. 6.

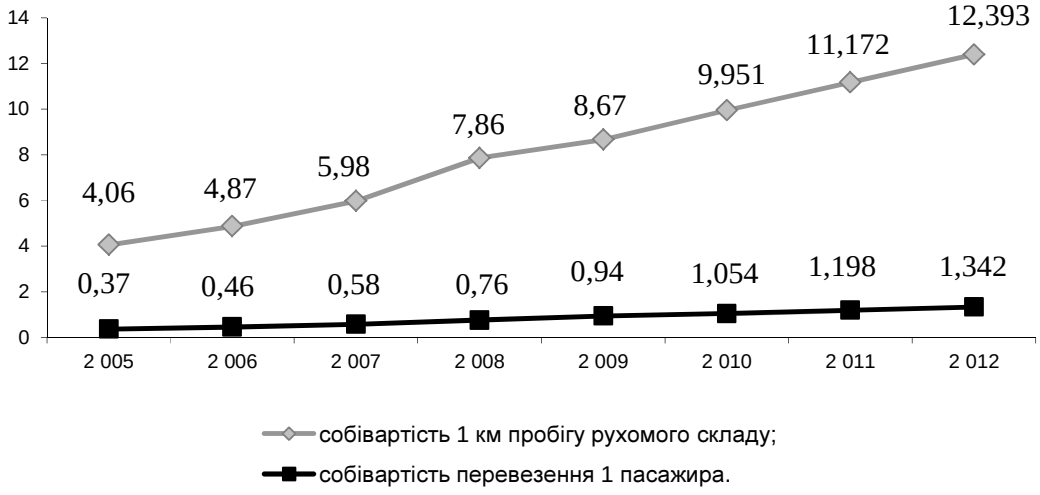

Рис. 6. Динаміка зростання питомої собівартості транспортної роботи та пасажироперевезень, грн.

Джерело: авторська розробка

За рахунок підвищення тарифів на проїзд доходи підприємств від реалізації проїзних квитків зросли на 14%, рівень покриття ними витрат збільшився і склав 32 %.

Незважаючи на збільшення у кожному році порівняно з попереднім доходів підприємств від збору виручки за проїзд на 15-19%, частка покриття ними витрат на здійснення пасажироперевезень залишилася низькою і склала 28% у 2012 році, що можна простежити на рис. 7.

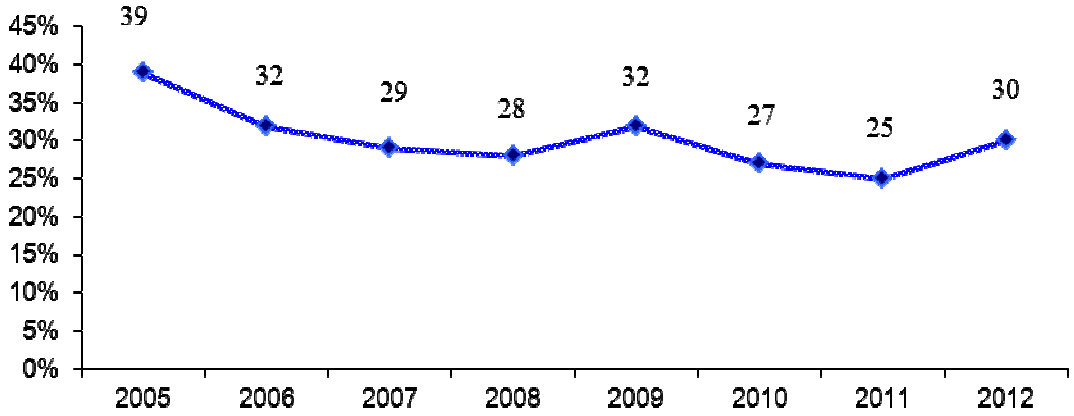

Рис. 7. Частка покриття витрат доходами від продажу квитків, %

Джерело: авторська розробка

Субвенція з державного бюджету за пільгові перевезення громадян окремих категорій у 2009 році порівняно з попереднім роком зросла майже на 13%. Водночас фінансування підприємств з місцевих бюджетів зменшилося на 43%. Це стало основною причиною погіршення їх фінансово-економічного стану, що потягнуло зростання заборгованості із виплати заробітної плати до рівня близько 70 млн. грн., заборгованості перед Пенсійним фондом – 59 млн. грн., а також заборгованості банкам по кредитах, що одержані для виплат заробітної плати – 223 млн. грн. Невиплата заробітної плати спровокувала акції протесту працівників підприємств міського електротранспорту у містах Житомир, Сімферополь, Харків, Луцьк та інших.

Тільки на підприємствах міст Вінниці, Житомира, Артемівська та Чернівців надходження від збору виручки покривають понад 50% витрат. Лише до 15% витрат покривають за рахунок збору виручки в містах Горлівці, Костянтинівці, Білій Церкві, Луганську та низці інших.

Розмір субвенції, компенсаційних та дотаційних виплат підприємствам з бюджетів усіх рівнів наведено на рис. 8.

Рис. 8. Субвенція, компенсаційні та дотаційні виплати підприємствам з бюджетів усіх рівнів, млн. грн.

Джерело: авторська розробка

Стан відшкодування витрат підприємств міського електротранспорту у 2012 році за джерелами надходжень складав: субвенція на пільгові перевезення – 34%; доходи від реалізації квитків – 28%; фінансування з місцевих бюджетів – 25%; невідшкодовані витрати – 13%.

Не сприяють підвищенню рівня збору виручки за проїзд встановлені нижче собівартості перевезень тарифи за проїзд у трамваях в 10-ти, а на проїзд у тролейбусах в 14-ти містах України. Кредиторська заборгованість підприємств міського електротранспорту у 2012 році зменшилась порівняно з попереднім роком на 23% і станом на 01.01.2013 склала 440,8 млн. гривень з яких 55,2 млн. гривень – заборгованість за електроенергію, що на 36,6 % менше величини заборгованості на початок року.

Станом на 01.01.2013 заборгованість з виплати заробітної плати склала 20,4 млн. гривень, що в 2,5 рази більше порівняно з попереднім роком.

Висновки з даного дослідження. Питання організації й управління розвитком міської інфраструктури включає в себе такий аспект як інформатизація. Інформатизація транспортної сфери є наукомістким і трудомістким процесом, що потребує залучення великої кількості юридичних та фізичних осіб, фахівців та управлінців. Забезпечення науково-методологічного підходу до визначення результативності функціонування транспортного комплексу міст країни та його елементів на підставі систематизації накопиченої інформації та узагальнення тенденцій – відправна точка для подальших наукових досліджень.

Література

1. Доля В.К. Пасажирські перевезення : підручник / В.К. Доля. – Харків : «Вид-во «Форт», 2011. – 504 с.

2. Ефремов И.С. Теория городских пассажирских перевозок / И.С. Ефремов, В.М. Кобозев, В.А. Юдин. – М. : Высшая школа, 1980. – 535 с.

3. Варелопуло Г.А. Организация движения и перевозок на городском пассажирском транспорте / Г.А. Варелопуло. – М. : Транспорт, 1981. – 200 с.

4. Разработка и реализация стратегического плана устойчивого развития города на основе сбалансированной системы показателей / В.Н. Бабаев, В.Т. Семенов, В.И. Торкатюк, Н.П. Пан, С.В. Бутник // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб., Вып. 57. – Киев : Техніка, 2004. – С. 35–52.

5. Бабаев В.Н. Роль городских проектов и программ развития в устойчивом развитии мегаполисов / В.Н. Бабаев, Л.Н. Шутенко, В.Т. Семенов // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. Вып. 69. – Киев : Техніка, 2006. – С. 3–9.

6. Совершенствование системы управления инфраструктурой города на основе внедрения стратегического планирования и инновационного менеджмента / В.Н. Бабаев, В.Т. Семенов, В.И. Торкатюк, А.Л. Шутенко, Н.П. Пан, Н.М. Золотова, С.В. Бутник // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб., Вып. 53. – Киев : Техніка, 2003. – С. 20–37.

7. Бабаєв В.М. Практика муніципального управління : навчальний посібник / В.М. Бабаєв. – Х. : ХДАМГ, 2002. – 311 с.

8. Проблеми удосконалення інформаційного забезпечення і управління сталим розвитком міст / В.М. Бабаєв, Л.М. Шутенко, В.Т. Семенов, В.І. Торкатюк, М.П. Пан, С.В. Бутник // Управління сучасним містом. – 2004. – № 7/9. – С. 36–49.

9. Анализ особенностей выбора пассажирского вида транспорта при городских пассажирских перевозках / В.И. Торкатюк, М.В. Юров, А.Ю. Палант, А.И. Кириченко, С.А. Ларина // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. – Вып. 85. – Киев : Техніка, 2008. – С. 72–78.

10. Теоретические основы формирования экономической модели рационального спроса на транспортные услуги в процессе стабилизации устойчивого развития городов / Л.Н. Шутенко, В.И. Торкатюк, С.В. Аксенова, Р.М. Крамаренко, А.Ю. Палант // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. Вып. 89. – Киев: Техніка, 2009. – С. 3–25.

11. Палант А.Ю. Подбор транспортних систем по критерию максимальной безотказности / Палант А.Ю., Адаменко Н.И. // Коммунальное хазяйство городов : науч.-техн. сб. Вып. 109. – Х. : 2013. – С. 370-376.

12. Палант А.Ю. Вероятностное моделирование системы обслуживания пассажирского транспортного комплекса города / Палант А.Ю., Адаменко Н.И. // Научное обозрение, Серия 1. Экономика и право. Россия, Москва, Из-во Экономическое образование, 2012. – № 6. – С. 204-208.

13. Палант А.Ю. The Stochastic Model of Reliability for City Public Transport Operation / Палант А.Ю., Адаменко Н.И. // Молодой ученый. Чита — 2013. – №8. – С. 67-69.

14. Палант О.Ю. Логістика транспортного комплексу регіону (перспективи інвестування та інноваційного розвитку) : монографія / О.Ю. Палант. – Харків : Золоті сторінки, 2012. – 168 с.

15. Адаменко М.І. Економіко-технічна надійність експлуатації міського електричного транспорту : монографія / М.І. Адаменко, О.Ю. Палант. – Харків : Золоті сторінки, 2014. – 144 с.

References

1. Dolia, V.K. (2011), *Passazhyrski perevezennia* [Passenger transportation], textbook, Vydavnytstvo Fort, Kharkiv, Ukraine, 504 p.

2. Yefremov, I.S., Kobozev, V.M. and Yudin, V.A. (1980), *Teoriya gorodskikh passazhirskikh perevozok* [The theory of urban passenger transportations], Vysshaya shkola, Moscow, USSR, 535 p.

3. Varelopulo, G.A. (1981), *Organizatsiya dvizheniya i perevozok na gorodskom passazhirskom transporte* [Organisation of traffic and passenger service of urban passenger transport], Transport, Moscow, Russia, 200 p.

4. Babayev, V.N., Semenov, V.T., Torkatiuk, V.I., Pan, N.P. and Butnik, S.V. (2004), "Development and implementation of a strategic plan for sustainable urban development based on the balanced scorecard", *Kommunalnoye khoziaystvo gorodov*, iss. 57, pp. 35-52.

5. Babayev, V.N., Shutenko, L.N. and Semenov, V.T. (2006), "The role of urban development projects and programs in the sustainable development of megalopolises", *Kommunalnoye khoziaystvo gorodov*, iss. 69, pp. 3-9.

6. Babayev, V.N., Semenov, V.T., Torkatiuk, V.I., Shutenko, A.L., Pan, N.P., Zolotova, N.M. and Butnik, S.V. (2003), "Improvement of infrastructure management system of the city through the introduction of strategic planning and innovation management", *Kommunalnoye khoziaystvo gorodov*, iss. 53, pp. 20-37.

7. Babaiev, V.M. (2002), *Praktyka munitsipalnoho upravlinnia* [The practice of municipal management], tutorial, KHDAMH, Kharkiv, Ukraine, 311 p.

8. Babaiev, V.M., Shutenko, L.M., Semenov, V.T., Torkatiuk, V.I., Pan, M.P. and Butnyk, S.V. (2004), "Problems of improving information supply and management of sustainable urban development", *Upravlinnia suchasnym mistom*, no. 7/9, pp. 36-49.

9. Torkatiuk, V.I., Yurov, M.V., Palant, A.Y., Kirichenko, A.I. and Larina, S.A. (2008), "Analysis of features of the choice of passenger transport mode of urban passenger transportations", *Kommunalnoye khoziaystvo gorodov*, iss. 85, pp. 72-78.

10. Shutenko, L.N., Torkatiuk, V.I., Aksenova, S.V., Kramarenko, R.M. and Palant, A.Yu. (2009), "Theoretical bases of formation an economic model of rational demand of transportation services in the stabilization process of sustainable urban development", *Kommunalnoye khoziaystvo gorodov*, iss. 89, pp. 3-25.

11. Palant, A.Yu. and Adamenko, N.I. (2013), "Selection of transport systems on the criterion of maximum reliability", *Kommunalnoye khoziaystvo gorodov*, iss. 109, pp. 370-376.

12. Palant, A.Yu. and Adamenko, N.I. (2012), "Probabilistic modeling of passenger service system of urban transport complex", *Seria 1. Ekonomika i pravo*, no. 6, pp. 204-208.

13. Palant, A.Yu. and Adamenko, N.I. (2013), "The Stochastic Model of Reliability for City Public Transport Operation", *Molodoi uchenyy*, no. 8, pp. 67-69.

14. Palant, O.Yu. (2012), *Lohistyka transportnoho kompleksu rehionu (perspektyvy investuvannia ta innovatsiinoho rozvytku)* [Logistics of transport complex of a region (the prospects of investing and innovation development)], monograph, Zoloti storinky, Kharkiv, Ukraine, 168 p.

15. Adamenko, M.I. and Palant, O.Yu. (2014), *Ekonomiko-tekhnichna nadiinist ekspluatatsii miskoho elektrychnoho transport* [Economic and technical reliability of operation of public electric transport], Zoloti storinky, Kharkiv, Ukraine, 144 p.

УДК 338.48

Нагара М.Б.,
к.е.н., старший викладач
кафедри міжнародного бізнесу і туризму
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ: СИСТЕМНИЙ АСПЕКТ

Nahara M.B.,
cand.sc.(econ.), senior lecturer the department
of international business and tourism
Ternopil National Economic University

STRATEGIC MANAGEMENT PECULIARITIES IN TOURISM COMPANIES: SYSTEM ASPECT

Постановка проблеми. За сучасного формування глобальної економічної системи на постіндустріальних засадах економічне зростання туристичних підприємств та їх конкурентоспроможність значною мірою обумовлюються впровадженням дієвої системи стратегічного менеджменту. Валідний вплив туристичної галузі на різні сфери життєдіяльності спонукає до стратегічного усвідомлення важливості феномена туризму, який є носієм як економічних бенефіцій, оскільки створює найбільшу частку доданої вартості, так і соціальної значимості, що підтверджується постійним зростанням кількості зайнятих в галузі працівників та витрат на оплату праці. У такому контексті виявляється актуальність дослідження особливостей стратегічного управління туристичним підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжному науковому арсеналі існує низка праць та публікацій, в яких висвітлюються теоретичні положення стратегічного управління, зокрема

таких вчених, як О. Біловодська, О. Віханський, В. Євтушевський, Г. Мінцберг, А.Дж. Стрікленд, В. Винокуров, А. Градов, В.С. Єфремов, К. Ковальська, О. Ковтун, В. Маркова, В. Герасимчук, А. Наливайко, В. Пономаренко, А. Томпсон, М. Туленков, З. Шершньова, Ф. Шпиг та ін. [1-8]. Сучасні теоретичні здобутки детермінують сутність стратегічного менеджменту, описують дієві методики та техніки стратегування, детально розглядають вплив стратегій на прибуток та вартість підприємств. Але, незважаючи на велику теоретичну базу, особливості стратегування на підприємствах туристичної сфери досліджено фрагментарно; відсутня характеристика складових системи стратегічного менеджменту туристичного підприємства, які дають змогу встановлювати пріоритети розвитку, враховуючи ресурсний, людський та виробничий потенціал підприємства.

Постановка завдання. Враховуючи вищесказане, метою статті є детермінація системи стратегічного управління на підприємствах туристичної сфери, а також визначення її взаємодоповнюючих складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Жорстка конкурентна боротьба, інтенсивний розвиток науково-технічного прогресу вимагають від керівництва сучасних туристичних підприємств динамічної реакції та адаптивності до мінливих змін навколишнього середовища, тим самим висувають особливі вимоги до формування стратегії як центрального елемента будь-якої управлінської системи. З огляду на це, особливої актуальності набуває система стратегічного менеджменту туристичного підприємства, яка носить комплексний характер, передбачає організацію та здійснення професійної діяльності із стратегічного аналізу, контролю над успішною реалізацією стратегії, направленої на досягнення місії та цілей його функціонування.

Зазначена система є сукупністю дій щодо надання впливу управлінської підсистеми на процес взаємодії із оточенням підприємства на основі реалізації комплексу управлінських функцій (основних та забезпечуючих), спрямованих на досягнення постійної, свідомо підтримуваної пропорційності розвитку об’єкту за допомогою використання спеціальних інструментів розвитку.

Необхідно зауважити, що в економічній літературі немає єдиного підходу до класифікації стратегій та їх різновидів. Універсальної ідеальної стратегії для кожного конкретного підприємства не існує: можуть бути різні стратегії для різних підрозділів або видів товарів чи послуг. В зв’язку з цим кожне туристичне підприємство повинно визначити, яка стратегія буде найдієвішою, враховуючи його стан в галузі, цілі, можливості та ресурси.

На наш погляд, систему стратегічного менеджменту туристичного підприємства можна трактувати як динамічну сукупність взаємопов’язаних процесів. Ці складові є взаємообумовленими та взаємодоповнюючими. У цьому й полягає важлива особливість системи стратегічного менеджменту туристичного підприємства (рис. 1).

Запропонована система стратегічного менеджменту (рис. 1) дає змогу залежно від типу туристичного підприємства, специфіки його турпослуг, особливостей його зовнішнього бізнесового середовища розставити окремі акценти на тому чи іншому етапі стратегічного управління.

Таким чином, на першому етапі проводиться оцінка стану туристичного підприємства на основі проведення аналізу за допомогою трьохмірних матриць, які враховують швидкість розвитку галузі та окремих ринкових сегментів, місткість ринку, перспективну привабливість туристичної галузі, конкурентний статус тощо.

Оцінка привабливості стратегічних зон господарювання передбачає дослідження сегменту середовища організації, на якому туристичне підприємство здійснює свою діяльність (або має наміри здійснювати) і який є об’єктом аналізу з точки зору виявлення окремих тенденцій, загроз, можливостей для подальшого здійснення діяльності [5, с. 226].

Конкурентний статус визначається ключовими факторами успіху при веденні конкурентної боротьби. До них належать: спрямування та обсяги стратегічних капіталовкладень (інвестиції у розвиток потужності, стратегії, потенціалу та його складових); ефективність стратегії підприємства; ефективність існуючого потенціалу.

Основною метою аудиту діючої стратегії розвитку є забезпечення довгострокового існування та успішного функціонування підприємства на основі ефективної організації туристичної діяльності.

Основним першочерговим завданням будь-якого туристичного підприємства є визначення місії. Місія виступає цільовим орієнтиром, який об’єктивується певними стандартами діяльності підприємства та суб’єктивується співробітниками в процесів виконання поставлених завдань та професійного зростання. На думку Г. Мінцберга, місія – взаємозалежне від структури та культури компанії поняття, що охоплює образ компанії (відображає сутність цілей компанії) та кредо організації (сформульований загальний кодекс поведінки організації, що визначає взаємини не тільки між співробітниками компанії, а й взаємини із клієнтами, акціонерами, її корпоративну культуру) [2, с. 78].

Паралельно з визначенням місії формують систему цілей і стратегічних пріоритетів туристичного підприємства, що є фактично декомпозицією головної мети діяльності. Цілі це якісно-кількісна конкретизація довгострокових орієнтирів. Правильно сформульована ціль відповідає таким вимогам: конкретність, тобто повинен точно відображатися її зміст, час, обсяг; вимірність (ціль

необхідно по можливості подати кількісно для оцінки ступеня її досягнення); досяжність, тобто ціль повинна бути реальною; погодженість – ціль повинна розглядатися не ізольовано, а у взаємозв'язку.

Рис. 1. Система стратегічного менеджменту туристичного підприємства

Джерело: розробка автора

Одним з найдієвіших підходів до формування цілей підприємства є методика “SMART”, згідно з якою цілі повинні відповідати таким вимогам, як:

S – specific – конкретність, чітке формулювання.

M – measurable – вимірність, ступінь досягнення цілей можна виміряти.

A – achievable – можливість досягнення. Ціль повинна бути здійсненою для конкретного виконавця.

R – realistic – реалістичність, що відповідає контексту. Досягнення цілі має бути забезпечено ресурсами.

T – timely – обмеженість у часі. Якщо відсутні часові рамки, це свідчить про утопічну ціль.

Наступним етапом є діагностика зовнішнього та внутрішнього середовища туристичного підприємства. Аналіз зовнішнього середовища найдоцільніше проводити з використанням методики SWOT і PEST.

SWOT-аналіз передбачає виявлення та оцінку сильних (Strength) і слабких (Weakness) сторін туристичного підприємства, а також можливостей (Opportunity) і загроз (Threat), які існують в його зовнішньому оточенні. Внаслідок цього між зазначеними складовими встановлюються взаємозв’язки, що в подальшому можуть бути використані для формулювання стратегії туристичного підприємства.

PEST-аналіз, певною мірою є складовою SWOT–аналізу та передбачає оцінку факторів зовнішнього середовища непрямої дії, які впливають на формування можливостей та загроз для туристичного підприємства. Групи таких факторів розділяють макросередовище функціонування підприємства на наступні чотири різновиди, що характеризуються абревіатурою PEST:

P – політико-правове середовище [political and legal environment];

E – економічне середовище [economic environment];

S – соціокультурне середовище [sociocultural environment];

T – технологічне середовище [technological environment].

Низка аналітиків вважають, що першочерговим завданням у PEST-аналізі є встановлення ступеня невизначеності, її джерел і того, як підприємство може знизити цей ступінь [8, с. 114].

Оцінка стратегічних альтернатив – вибір такої стратегії, яка забезпечувала б максимальну ефективність роботи туристичного підприємства в майбутньому Стратегічними альтернативами є можливі курси дій у рамках вибраної стратегії з врахуванням наявних ресурсів, або формування нових стратегій для досягнення поставлених цілей. У господарській практиці стратегічних альтернатив може бути запропоновано досить багато. Їх конкретний вибір визначається залежно від умов діяльності підприємства з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників.

Важливою складовою системи стратегічного менеджменту туристичного підприємства є етап імплементації розробленої стратегії. На цьому етапі особливо важливо стежити за змінами зовнішнього середовища, правильно відчувати та оцінювати їх можливий вплив на підприємство та швидко коригувати стратегію відповідно до цих змін. Найчастіше етап реалізації стратегії передбачає розробку оптимальної структури управління, реінжиніринг-бізнес-процесів підприємства, створення умов для мотивації та стимулювання співробітників з метою ефективного виконання поставлених цілей.

Побудова матриці цілей для керівників та співробітників ґрунтується на системі ключових показників ефективності (KPI), яка допомагає підприємству визначити досягнення стратегічних і тактичних цілей. KPI дозволяє проводити контроль ділової активності співпрацівників і організації в цілому. Основною метою впровадження ключових показників ефективності на підприємствах туристичної галузі є:

- стимулювання ефективності і якості роботи туроператорів і турагентів;
- аналіз відповідності функцій працівників потребам і запитам споживачів;
- створення системи зворотного зв'язку персоналу з клієнтами (споживачами туристичних послуг);
- підвищення прозорості діяльності туроператорів і турагентів.

Розробка системи збору та обробки показників передбачає встановлення відповідальних осіб за збір індикаторів та їх розрахунок. На даному етапі також розробляються форми звітності (бланки) та встановлюються строки звітності.

Презентація співробітникам нової системи стратегічного менеджменту включає коучинг-сесії, методи візуалізації, тренінги. Крім того, співробітників детально ознайомлюють із особливостями сформованої стратегії, наводять позитивні сторони змін.

Аудит нової системи стратегічного менеджменту є одним із завершальних процесів, який має забезпечити дієвий зворотній зв’язок між цілями підприємства та реалізацією стратегії. Він спрямований на виявлення того, якою мірою реалізація стратегії сприяє досягненню цих цілей. За результатами аудиту здійснюється коригування цілей туристичного підприємства та напрямів їх досягнення.

Кінцевим етапом системи стратегічного менеджменту є визначення нових стратегічних цілей на основі оцінки діяльності та потенціалу підприємства з метою формування найбільш перспективного сценарію розвитку підприємства, завоювання та утримання ним стійких конкурентних позицій.

Висновки з даного дослідження. Резюмуючи вищесказане, можна зробити висновок, що система стратегічного менеджменту туристичного підприємства є динамічною сукупністю взаємопов'язаних процесів, що ґрунтуються на інтегрально-цільовому підході до діяльності туристичного підприємства з метою встановлення пріоритетів розвитку, враховуючи ресурсний, людський та виробничий потенціал підприємства.

Останніми роками серед визначальних вимог довгострокового успіху туристичного підприємства є необхідність стратегічної орієнтації. Саме тому пошук стратегічної ідеї, визначення місії, цінностей і візії стали визначальними умовами успішного функціонування підприємств туристичної сфери. Численні моделі стратегічного управління описані в літературі, а їх практичним використанням зазвичай займаються інформаційно-аналітичні підрозділи, відділи управління персоналом, якості, маркетингу тощо. Але актуальним залишається завдання розробки та імплементації новітніх інструментів стратегічного менеджменту та їх інтеграції в управлінські процеси туристичних підприємств.

Література

1. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком : монографія / за заг. ред. О.А. Біловодської. – Суми : Університетська книга, 2012. – 432 с.
2. Минцберг Г. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстренд, Дж. Лэмпел.; [пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2009. – 688 с.
3. Портер М. Международная конкуренция: пер. с англ. / М. Портер. – М. : Международные отношения, 2003. – 896 с.
4. Євтушевський В.А. Стратегія корпоративного управління : монографія / В.А. Євтушевський, К.В. Ковальська, Н.В. Бутенко. – К. : Знання, 2011. – 287 с.
5. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : монографія / [Т.І. Ткаченко, СВ. Мельниченко, М.Г. Бойко та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 596 с.
6. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: учебник для вузов: пер. с англ. / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд; под. ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. – М. : Банки и биржи, 2008. – 576 с.
7. Ушаков Д. Стратегическое планирование в туризме / Д.С. Ушаков. – Ростов н/Д. : Феникс, 2009. – 285 с.
8. Jaffe P. Organization Theory : Tension and Change / P. Jaffe.– New York. – Mc Grawhill International Editions [Text], 2012. – 341 p.

References

1. Bilovodska, O. (2012), *Mexanizm stratehichnoho upravlinnia innovatsiinym rozvytkom* [Mechanism of strategic management innovative development], monograph, Universytetska knyha, Symu, Ukraine, 432 p.
2. Henry Mintzberg, Bruce Ahlstrand and Joseph Lampel (2009), *Shkoly strategii* [Strategies schools], Trans. from Eng., Piter, SPb, Russia, 688 p.
3. Porter, M. (2003), *Mezhdunarodnaya konkurentsiya* [International competency], Trans. from Eng. Mezhdunarodnye otnosheniya, Moscow, Russia, 896 p.
4. Yevtushevskyi, V., Kovalska, K., Butenko, N. etc. (2011), *Stratehiia korporatyvnoho upravlinnia* [Strategy of corporate management], monograph, Znannia, Kyiv, Ukraine, 287 p.
5. Tkachenko, T.I., Melnychenko, S.V., Boiko, M.H. (2010), *Stratehichnyi rozvytok turystychnoho biznesu* [Strategic development of tourism business], monograph, Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine, 596 p.
6. Tompson, A. Striklend, A. Dzh. (2008), *Strategicheskiy menedzhment. Iskusstvo razrabotki i realizatsii strategii* [Srtategic management: art of strategy development and realization], Banki i birzhy, Moscow, Russia, 576 p.
7. Ushakov, D. (2009), *Strategicheskoe planirovaniie v turizme* [Strategic planning in tourism], Feniks, Rostov n/D, Russia, 285 p.
8. Jaffe, P. (2012), Organization Theory : Tension and Change, Mc Grawhill International Editions, New York, 341 p.

УДК 339.137.22 : 338.266

Ільїн В.Ю.,
к.е.н., завідувач кафедри менеджменту і права
Заруцький І.Д.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту і права
Клименчукова Н.С.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту і права
Луганський національний аграрний університет

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Ilin V.Iu.,
cand.sc.(econ.), head of department of management and law
Zarutskyi I.D.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management and law
Klymenchukova N.S.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management and law
Lugansk National Agrarian University

EVALUATION OF COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE TAKING INTO ACCOUNT INFLUENCE OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT

Постановка проблеми. Сучасний рівень ефективності аграрної економіки є залежним від зовнішнього середовища функціонування в більшій мірі, ніж інші сектори економіки. Прояв цієї залежності найкращим чином характеризується необхідністю державного протекціонізму аграрної галузі. В Україні рівень державного захисту ефективності аграрного підприємства є невисоким. Це призводить до орієнтації системи управління аграрним підприємством як на операційну діяльність, так і, в рівній мірі, на подолання впливу екстерналій. Відповідно до цього, склад і структура суб'єктів, об'єктів та регуляторів управління в системі управління аграрним підприємством є формою реакції підприємства на вплив зовнішнього середовища його існування.

Оцінювання впливу інституційного середовища на конкурентоздатність аграрного підприємства є складною процедурою з двох причин. По-перше, це складність оцінки параметрів самого інституційного середовища. Дескриптивне визначення суб'єктів та складових інституційного впливу, напрямів та домінант впливу є трудомістким, але не складним завданням. Значно важче формалізувати вплив з тим, щоб з'явилась можливість оцінювати цей вплив на будь-які мікроекономічні процеси. По-друге, сучасний стан теорії та практики оцінювання конкурентоздатності аграрного підприємства характеризується відсутністю універсальності розуміння результатів оцінювання. Існує безліч методик, але результати оцінювання мають ситуаційний сенс і можуть бути використані лише в межах тих операційних систем, що брали участь в оцінюванні.

Аналіз існуючих досліджень та публікацій. Для вибору варіантів підходів та методик проведення оцінки конкурентоздатності аграрних підприємств було вивчено методики, запропоновані М.Портером, Р.Фатхутдіновим, Х.Фасхієвим, В.Диканем, Г.Багієвим, О.Млоток, К.Щиборщем, Є.Голубковим, А.Томпсоном та А.Стриклендом тощо.

За результатами досліджень праць названих вчених можна виокремити основні проблеми, з якими стикаються аналітики при виборі підходів та методів оцінки конкурентоздатності підприємства. Таким чином, актуальним завданням сучасної теорії та практики управління конкурентоздатністю підприємства є нагальна необхідність віднайти, певною мірою, універсальний вимірник впливу інституційного середовища на підприємство, який мав би можливість легкої та повної інтеграції до процедур оцінювання конкурентоздатності підприємства. Це обумовлює актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розробка методики оцінки впливу інституційного середовища на конкурентоздатність аграрних підприємств Луганської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальним завданням управління конкурентоздатністю аграрного підприємства є нагальна необхідність віднайти універсальний вимірник впливу інституційного середовища на підприємство, який мав би можливість легкої та повної інтеграції до процедур оцінювання конкурентоздатності підприємства. На нашу думку, це завдання можна вирішити за

допомогою залучення концепції трансакційних витрат та теорії стейкхолдерів до оцінювання конкурентоздатності аграрного підприємства. Згідно з новою інституціональною теорією, метою управління підприємством є не мінімізація трансакційних витрат, а їх підконтрольність, регульованість та можливість формалізації взаємозв'язку з дією певного набору інституцій, що здійснюють вплив на свідомість стейкхолдерів та механізм вибудовування соціально-економічних відносин, який породжує механізм забезпечення ефективності. Оцінка конкурентоздатності підприємства, що базується на неокласичній оцінці ефективності, позбавлена усвідомленого негативного впливу оточуючого середовища та стейкхолдерів, породженого поведінковими особливостями соціально-економічних агентів: опортунізму, інформаційної асиметрії та невизначеності. Результат подолання цих поведінкових передумов визначає рівень трансакційних витрат підприємця. Поведінкові передумови стейкхолдерів на шляху власної економічної максимізації визначаються сукупністю інституцій, у зоні дії яких знаходиться стейкхолдер. Стейкхолдери є трансляторами цього впливу, інституції обумовлюють їх поведінкові передумови і, зрештою, розуміння ефективності діяльності, в якій вони вбачають як організаційну, так і власну вигоду. Трансакційні витрати у цьому сенсі відображають вартість подолання опору та досягнення спільних цілей. Включення трансакційних витрат до оцінки конкурентоздатності підприємства, окрім традиційного витратного впливу на конкурентоздатність, дає можливість встановити вартість впливу інституційного середовища, до якого належать певні групи стейкхолдерів підприємства, на конкурентоздатність. Ця можливість базується на розумінні, що різні групи трансакційних витрат породжені відносинами стейкхолдерів з різними групами інституцій.

Концепція залучення трансакційних витрат до оцінки конкурентоздатності підприємства повинна враховувати можливість чіткого встановлення та формалізації взаємозв'язку між елементами в ланцюжку: «склад та структура інституційного середовища → вплив інституційного середовища на поведінку стейкхолдерів → склад та структура трансакційних витрат, породжених певною поведінкою стейкхолдерів → вплив рівня трансакційних витрат на конкурентоздатність підприємства → вплив рівня конкурентоздатності підприємства на поведінку стейкхолдерів та породжувані ними трансакційні витрати».

Враховуючи набір конкретизованих властивостей конкурентоздатності аграрного підприємства, нами були досліджені декілька систем показників, які описані в науковій літературі та використовуються на практиці. Головним критерієм включення тієї чи іншої системи до дослідження є наявність ознак саме системності, а не лише загалу показників. До переліку вивчених систем потрапили: 1) «Balanced Scorecard», відома як «система збалансованих показників»; 2) «Value Based Management (VBM)», відома як «управління вартістю»; 3) модель Du Pont»; 4) «Tableau de Board (TdB)», відома як «панель приладів»; 5) «Management by Objectives (MbO)», відома як «управління за цілями». В результаті, авторами дослідження пропонується здійснити вибір на користь використання системи «Value Based Management (VBM)». Вибір обумовлений тим, що: VBM дає можливість швидкої оцінки на періодичній або неперіодичній основі у зрозумілій для більшості користувачів вартісній формі; VBM побудована на основі оцінки ключових вартісних факторів досягнення мети з можливістю каскадування цілей; VBM дає можливість визначення та оцінки ключових факторів за кожним центром відповідальності або стейкхолдером. Сутність системи VBM базується на встановленні взаємозв'язку між метою та факторами її досягнення, і цей взаємозв'язок не повинен змінюватися зі зміною комплексу показників, що вимірюють ступінь реалізації мети та вплив факторів на реалізацію мети [3].

Управління на основі VBM припускає уяву підприємства у вигляді фінансової моделі, у фундамент якої покладені вартісні фактори обґрунтування ключових рішень, що дає можливість уникнення половинчастості та непослідовності застосування принципів VBM на практиці. Нами обрана ідеологія VBM для побудови системи показників оцінки конкурентоздатності аграрного підприємства як така, що дає можливість усесторонньої вартісної оцінки управлінських рішень, направлених на досягнення вартісної мети організації, у нашому дослідженні, – зниження рівня трансакційності діяльності підприємства.

Одним із найвагоміших результатів нашого дослідження є те, що рівень трансакційності діяльності підприємства символізує здатність аграрного підприємства рекомбінувати внутрішні фактори діяльності з метою посідання більш вигідного місця в зовнішньому середовищі, що, у свою чергу, є, на нашу думку, проявом конкурентоздатності підприємства. Підвищення рівня трансакційних витрат означає безпорадність аграрного підприємства у спробах такого рекомбінування і, як наслідок, свідчить про зниження рівня його конкурентоздатності. Для вимірювання загальної вартісної мети – зниження рівня трансакційності діяльності – пропонується застосування показника, відомого як інтегральний коефіцієнт трансакційності [1]:

$$Кіт = \frac{ТВ}{ВВ} \times \frac{ТВ}{ВД} \text{ , де} \qquad (1)$$

Кіт – інтегральний коефіцієнт трансакційності,
ТВ – трансакційні витрати;
ВВ – валові витрати;
ВД – валові доходи.

Логіка цього показника полягає в тому, що він інтегрує питому вагу трансакційних витрат у

валових витратах та валових доходах підприємства. Питома вага, обчислена окремо за валовими витратами або доходами, може суттєво відрізнятися в рамках одного періоду. Інтегральний коефіцієнт трансакційності дозволяє всебічно поглянути на долю трансакційних витрат у діяльності підприємства. Надалі виміряємо інтегральні коефіцієнти трансакційності досліджуваних підприємств за методикою, наведеною у формулі 1. Результати розрахунків наведемо у табл. 1. В цілому можна відмітити, що з досліджуваних підприємств лише ВП «Східний регіон» ПрАТ «Агротон» має зменшення рівня трансакційності діяльності за дворічний досліджуваний період, інші підприємства мають підвищення означеного рівня. У той же час на усіх, без виключення, підприємствах спостерігається негативний вплив зміни суми трансакційних витрат на зміну інтегрального коефіцієнту трансакційності. Навіть у ВП «Східний регіон» ПрАТ «Агротон» загальна позитивна зміна інтегрального коефіцієнту трансакційності зумовлена не зниженням абсолютної суми трансакційних витрат, а випереджувальним темпом зростання обсягу діяльності у вартісному вимірі.

Таблиця 1

Інтегральні коефіцієнти трансакційності досліджуваних аграрних підприємств

Показники	ПП «Провалля»		ПрАТ «Луганська насіннєва станція»		ВП «Східний регіон» ПрАТ «Агротон»		СФГ «Каштан»	
	2012 р.	2013 р.	2012 р.	2013 р.	2012 р.	2013 р.	2012 р.	2013 р.
Трансакційні витрати, тис. грн.	955,6	1080,3	450,4	600,8	5725,9	7402,8	658,6	681,8
Валовий дохід, тис. грн.	9200	10569	6416	6483	90226	181226	10301	9619
Валові витрати, тис. грн.	9162	9208	5823	7492	116446	133116	8947	9032
Інтегральний коефіцієнт трансакційності ($К_{іт}$)	0,0108	0,0120	0,0054	0,0074	0,0031	0,0023	0,0047	0,0054
Зміна інтегрального коефіцієнту трансакційності – загалом								
Δ коефіцієнта	-0,0012		-0,0020		0,0008		-0,0006	
темп приросту, %	-10,7		-36,9		27,2		-13,7	
Зміна інтегрального коефіцієнту трансакційності за рахунок зміни суми трансакційних витрат								
Δ коефіцієнта	-0,0030		-0,0042		-0,0021		-0,0003	
темп приросту, %	-27,8		-77,9		-67,1		-7,2	
Зміна інтегрального коефіцієнту трансакційності за рахунок зміни суми валових витрат та валових доходів								
Δ коефіцієнта	0,0019		0,0022		0,0029		-0,0003	
темп приросту, %	17,1		41,1		94,4		-6,5	

Джерело: власні розрахунки авторів

Формально кажучи, розмір впливу інституційного середовища на конкурентоздатність підприємства, виражену інтегральним коефіцієнтом трансакційності, символізує зміна інтегрального коефіцієнту трансакційності за рахунок зміни суми трансакційних витрат.

Крім того, слід зазначити, що точність та адекватність оцінки інституційного впливу на конкурентоздатність підприємства може бути значно підвищена, якщо використовувати замість загальної суми трансакційних витрат підприємства суму лише мотиваційних трансакційних витрат. Це зумовлено тим, що мотиваційні трансакційні витрати виникають у результаті прояву поведінкових паттернів стейкхолдерів і саме ці витрати показують наскільки поведінка стейкхолдерів, «вихованих» впливом інституційного середовища, зумовлює підвищення загального рівня витрат аграрного підприємства. Але складність використання мотиваційних трансакційних витрат полягає в складності їх окремого вимірювання та оцінки. Процедура визначення загальних трансакційних витрат за видами переконливо показала, що сучасна інформаційна система аграрного підприємства неспроможна виокремлювати переважну більшість навіть видів трансакційних витрат, на кажучи про різновиди. Тому рекомендація використання в оцінній процедурі саме мотиваційних трансакційних витрат стосується лише випадків, коли можливе їх дійсне виокремлення в інформаційній системі підприємства.

Слід відмітити, що результати оцінювання конкурентоздатності досліджуваних аграрних підприємств шляхом використання інтегрального коефіцієнта трансакційності в цілому збігаються з результатами оцінювання згідно ідеології теорії конкурентних переваг та згідно ідеології теорії ефективної конкуренції. Але, з точки зору головного завдання нашого дослідження, значно важливішим є встановлення змін конкурентних позицій досліджуваних аграрних підприємств. Ці зміни наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Зміни конкурентних позицій аграрних підприємств відповідно до різних методик оцінки рівня конкурентоздатності за 2012-2013 рр. з одночасним встановленням впливу інституційного середовища на рівень конкурентоздатності*

Досліджувані підприємства	Зміна рангів підприємств згідно теорії конкурентних переваг, що відображають: частку ринку за кількістю реалізованої продукції				частку ринку за загальною вартістю реалізованої продукції	Зміна рангів підприємств згідно теорії ефективної конкуренції	Зміна рангів підприємств згідно оцінки конкурентоздатності на основі інтегрального коефіцієнта трансакційності	Зміна інтегрального коефіцієнта трансакційності		Вплив інституційного середовища - зміна інтегрального коефіцієнта трансакційності за рахунок зміни суми трансакційних витрат	
	молока	зерно-вих	м'яса	соняш-ника				напрям зміни	рівень зміни (ранг)	характер впливу	сила впливу (ранг)
Приватне підприємство «Провалля» Свердловського району	1→3	2→2	2→2	4→2	3→2	4→3	4→4	погіршення	-0,0012 (3)	негатив-ний	-0,0030 (3)
ПрАТ «Луганська насіннєва станція» Слов'яносербського району	3→2	4→3	4→4	3→3	4→4	3→4	3→3	погіршення	-0,0020 (4)	негатив-ний	-0,0042 (4)
Відокремлений підрозділ «Східний регіон» ПрАТ «Агротон»	4→4	1→1	1→1	1→4	1→1	1→1	1→1	покра-щення	0,0008 (1)	негатив-ний	-0,0021 (2)
СФГ «Каштан» Сватівського району	2→1	3→4	3→3	2→1	2→3	2→2	2→2	погіршення	-0,0006 (2)	негатив-ний	-0,0003 (1)

Джерело: власні розрахунки авторів

Аналіз даних табл. 2 дає підстави для наступних висновків. Зміна інтегрального коефіцієнта трансакційності має напрям покращення лише у ВП «Східний регіон» ПрАТ «Агротон», інші досліджувані підприємства мають погіршення цього показника. Це, безумовно, символізує аналогічні зміни рівня конкурентоздатності досліджуваних підприємств. Це можна стверджувати на підставі співпадання по суті результатів оцінки конкурентоздатності підприємств за інтегральним коефіцієнтом трансакційності та традиційними методиками. Що стосується окремого впливу інституційного середовища на зміну інтегрального коефіцієнта трансакційності, то тут ситуація дещо інша.

Усі досліджувані підприємства відчувають негативний вплив інституційного середовища на їх конкурентоздатність, у тому числі і ВП «Східний регіон» ПрАТ «Агротон». Але серед лідерів оцінки відбулися певні зміни: найменший негативний вплив відчуває на собі СФГ «Каштан». Сила негативного інституційного впливу на СФГ «Каштан» у сім разів менша, ніж сила впливу на ВП «Східний регіон» ПрАТ «Агротон», яке, у свою чергу, має негативний вплив менший, ніж у аутсайдерів лише у півтора та два рази відповідно. Тобто, з точки зору статичної оцінки, ВП «Східний регіон» ПрАТ «Агротон» є найбільш конкурентоздатним підприємством з числа досліджуваних, але, з точки зору динамічної оцінки, потенціал утримання конкурентних позицій у СФГ «Каштан» значно вищий за інших. Нагадаємо, що негативний вплив інституційного середовища проявляється у витратах, породжених конфліктами стейкхолдерів, які, у свою чергу, породжені їх поведінковими паттернами.

У цьому сенсі СФГ «Каштан» має найменший рівень конфліктності стейкхолдерів і, відповідно, найвищий рівень узгодженості цілей. Це можна вважати дуже суттєвою конкурентною перевагою СФГ «Каштан», яка дозволить підприємству підвищувати рівень конкурентоздатності у майбутньому.

Висновки та подальші дослідження. Оцінку конкурентоздатності підприємства пропонується здійснювати з врахуванням впливу оточуючого середовища, що породжує поведінкові особливості соціально-економічних агентів (стейкхолдерів): опортунізм, інформаційна асиметрія та невизначеність. Результат подолання цих поведінкових передумов визначає рівень трансакційних витрат підприємства. Поведінкові передумови стейкхолдерів на шляху власної економічної максимізації визначаються сукупністю інституцій, у зоні дії яких знаходиться стейкхолдер. Стейкхолдери є трансляторами цього впливу, інституції обумовлюють їх поведінкові передумови. Трансакційні витрати у цьому сенсі відображають вартість подолання опору та досягнення спільних цілей. Включення трансакційних витрат до оцінки конкурентоздатності підприємства, окрім традиційного витратного впливу на конкурентоздатність, дає можливість встановити вартість впливу інституційного середовища, до якого належать певні групи стейкхолдерів підприємства, на конкурентоздатність.

Для вимірювання загальної вартісної мети нашого дослідження – зниження рівня трансакційності діяльності – пропонується застосування показника, відомого як інтегральний коефіцієнт трансакційності. Цей показник є універсальним вимірником питомої ваги трансакційних витрат у діяльності підприємства. Він представляє собою мультиплікативне поєднання співвідношень величини трансакційних витрат та об'ємів діяльності підприємства. Інтегральний коефіцієнт трансакційності дозволяє всебічно поглянути на долю трансакційних витрат в діяльності підприємства, що дозволить значною мірою підвищити рівень керованості даного виду витрат, а, отже і рівень ефективності системи управління конкурентоздатністю аграрного підприємства в цілому.

Література

1. Архиереев С.И. Трансакционные издержки и неравенство в условиях рыночной информации : учеб. пособие / С.И. Архиереев. – Харьков : БизнесИнформ, 2000. – 288 с.

2. Вольчик В.В. Институционализм: вторичность нового мифа? (возможности и пределы институциональной экономики) / В.В. Вольчик // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2003. – Январь (№ 1). – Т. 1. – С. 126-134.

3. Макухін Г.А. Підходи до оцінки трансакційних витрат підприємств / Г.А. Макухін // Матеріали IX міжнародної конференції «Університет і регіон». Ч. II. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2004. – С. 138-139.

4. Норт Д. Інституції, інституційні зміни та функціонування економіки : учеб. пособие / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.

5. Портер М. Международная конкуренция / Майкл Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.

6. Сідун В.А. Економіка підприємства : підручник / В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова. – К. : ЦНЛ, 2003. – 436 с.

7. Управління затратами промислового підприємства : монографія / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, Л. Ю. Хлапьонов, Г. А. Макухин. — К. : Лібра, 2007. — 320, [36, 50-59, 64, 66] с.

8. Эннусте Ю.А. Стохастические экономические модели адаптивного планирования и проблемы их координации / Ю.А. Эннусте, А.В. Матин. — М. : Наука, 1989. — 96 с.

References

1. Arkhiyereyev, S.I. (2000), *Transaktsionnyye izderzhki i neravenstvo v usloviyakh rynochnoy informatsii* [Transactional costs and the inequality in the conditions of market information], tutorial, BiznesInform, Kharkov, Ukraine, 288 p.

2. Volchik, V.V. (2003), “Institutionalism: secondariness of the new myth ? (possibilities and limits of institutional economics)”, *Ekonomicheskiy vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta,* no. 1, Vol. 1, pp. 126-134

3. Makukhin, H.A. (2004), “Approaches to the evaluation of transaction costs of enterprises”, *Materialy IKH*

mizhnarodnoi konferentsii «Universytet i rehion», part II, Luhansk : SNU im. V. Dalya, pp. 138-139.

4. Nort, D. (2000), "The institutions, institutional changes and functioning of the economy", Translated from english. I. Dzyub, Osnovy, Kyiv, Ukraine, 198 p.

5. Porter, M. (1993), *Mezhdunarodnaya konkurentsiya* [International competition], Mezhdunarodnyye otnosheniya, Moscow, Russia, 896 p.

6. Sidun, V.A. and Ponomarova, Yu.V. (2003), *Ekonomika pidpryiemstva* [Economy of the enterprise], textbook, TSNL, Kyiv, Ukraine, 436 p.

7. Kozachenko, H.V., Pohorelov, Yu.S., Khlaponov, L.Yu., Makukhin, H.A. (2007), *Upravlinnia zatratamy promyslovoho pidpryiemstva* [Management of costs of industrial enterprise], monograph, Libra, Kyiv, Ukraine, 320 p.

8. Ennuste, Yu.A. and Matin, A.V. (1989), *Stokhasticheskiye ekonomicheskiye modeli adaptivnogo planirovaniya i problemy ikh koordinatsii* [Stochastic the economic models of adaptive planning and problems their coordination], Nauka, Moscow, Russia, 96 p.

УДК 338.1

Полозова Т.В.,
к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою
Харківський національний університет радіоелектроніки

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ "ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА"

Polozova T.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of economic cybernetics and management of economic security
Kharkiv National University of Radio Electronics

INVESTIGATION OF THE DEFINITION OF THE CONCEPT "INNOVATIVE AND INVESTMENT CAPACITY OF THE ENTERPRISE"

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання в Україні на тлі активізації євроінтеграційних процесів актуалізуються питання забезпечення інноваційно-інвестиційної спроможності держави, регіонів, галузей, окремих підприємств. З метою подальшого удосконалення методологічних підходів до оцінки та позиціонування суб'єктів господарської діяльності в інноваційно-інвестиційному просторі виникає необхідність поширення та конкретизації понятійного апарату у даному напрямку досліджень.

Виявлено, що в сучасній науковій літературі спостерігається відсутність однозначних визначень таких понять, як: інноваційно-інвестиційна діяльність, інноваційно-інвестиційна активність, інноваційно-інвестиційна привабливість, інноваційно-інвестиційна сприйнятливість, інноваційно-інвестиційний потенціал, а визначення поняття інноваційно-інвестиційної спроможності підприємства взагалі відсутнє. Проте критичний аналіз літературних джерел дозволив сформувати перелік найбільш застосовуваних термінів у даному напрямку, який доцільно дослідити більш ретельно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням тлумачення понятійного апарату в інноваційно-інвестиційній сфері присвячено велику кількість наукових праць. Зокрема, серед зарубіжних учених слід відзначити праці Д. Аакера, І.Ансоффа, Е. Брукінга, П. Друкера, М. Портера, Б. Санто, Р. Фатхутдінова, Й. Шумпетера. Питання інноваційного та інвестиційного розвитку та оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу досліджували такі відомі українські науковці, як П.Г. Перерва [19], С.М. Ілляшенко [5; 13], В.П. Соловйов [16], О.М. Ястремська [21], Л.В. Соколова [15], П.П. Микитюк [10], С.М. Шкарлет [20], В.М. Гриньова [3], С.І. Мельник [9] та ін. Однак еволюція зазначених вище категорій у часі та просторі обумовлює необхідність постійного їх аналізу з метою подальшого поглибленого вивчення та удосконалення за умови поширення сфери практичного застосування та мінливості зовнішнього середовища.

Постановка завдання. Враховуючи ступінь актуальності та розробки даного питання, метою статті є визначення сутності поняття "інноваційно-інвестиційна спроможність підприємства" (І-ІСП).

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні та методологічні аспекти інноваційної та інвестиційної діяльності підприємства висвітлені у багатьох наукових працях. Так, питання інноваційного управління підприємством та інноваційного розвитку висвітлені у роботах [3; 5; 6; 9; 13; 14; 16; 17; 19-21]. Інвестиційні аспекти управління діяльністю та оцінки привабливості підприємства розглядаються у роботах [12; 15]. А в роботах [2; 7; 8] йдеться про інноваційну та інвестиційну спроможність підприємства.

У роботі [7] автором запропоноване визначення "інноваційної спроможності підприємства як стану наявної ресурсної бази, що обумовлює можливість її ефективного (по відношенню до окремого інноваційного проекту) використання на підставі сталих гнучких зв'язків між всіма її складовими, які сформовані в системі менеджменту та спрямовані на управління всіма ресурсними підсистемами та їхніми елементами щодо ведення інноваційної діяльності з урахуванням обмежень щодо підвищення (або збереження) припустимого для підприємства рівня економічної безпеки". У наведеному визначенні поняття інноваційної спроможності підприємства автор виділяє статичну та динамічну складову цього показника. При цьому перша характеризується рівнем накопичення підприємством ресурсної бази за попередні операційні цикли, друга – визначає можливість використання цих ресурсів підприємства під час впровадження обраного інноваційного проекту та має ознаки динамічної складової, оскільки характеризується високою мірою ризику зміни під впливом зовнішнього середовища. Поєднання цих складових автором розглядається в межах системи економічної безпеки підприємства як інноваційна спроможність підприємства [7].

Співавтори роботи [6] акцентують увагу на здатності підприємства реалізації заходів, спрямованих на подальший інноваційний розвиток. Дослідження питань спроможності підприємства до інноваційного розвитку також висвітлюється у науковій праці Ставицького О.В. [17, с. 129-130].

Науковець Литвинова А. визначає спроможність як "сукупність організаційних та технічних можливостей, взаємовідносин та цінностей, що дозволяють країнам, організаціям, групам осіб та окремим громадянам на будь-якому суспільно-політичному рівні виконувати функції та досягати визначених цілей розвитку протягом певного часу" [8].

Заслуговує на увагу робота Смолінської Н.В. [14], яка присвячена розробленню методу оцінки рівня інноваційної спроможності підприємства, використання якого дозволяє визначити покращення або погіршення цього рівня за певний період часу. На думку Смолінської Н.В., "інноваційна спроможність підприємства – це здатність підприємства розробляти та впроваджувати інновації відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовищ". Як складові оцінювання інноваційної спроможності підприємства запропоновано: організацію виробництва, організацію підготовки виробництва, організацію праці, організацію управління, ефективність економічних результатів, фінансування інноваційного розвитку.

За результатами пошуку літературних джерел із зазначення терміну "інвестиційна спроможність підприємства" [2; 12; 15], слід звернути увагу на роботу Власенка Д.О. [2]. Автор, досліджуючи напрями підвищення інвестиційної конкурентоспроможності підприємств, пропонує розглядати інвестиційну спроможність як "стан економіки, менеджменту та фінансів підприємства, при якому сполучаються його інвестиційна привабливість і інвестиційна активність, які створюють потенційні можливості здійснювати фінансові або реальні інвестиції". При цьому "інвестиційна спроможність характеризує інвестиційні можливості галузі (підприємства, організації), нереалізовані в поточному періоді з об'єктивних причин: внаслідок високого рівня інвестиційних ризиків у регіоні; економічної недоцільності витрат ресурсів; достатності і придатності основного виробничого капіталу; нагромадження ресурсів для перспективних проектів; відсутності грамотної інвестиційної стратегії; низького рівня кваліфікації менеджерів" [2].

Теоретичні та прикладні аспекти аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств наведено у роботі [10]. Проте у роботі відсутнє визначення поняття "інноваційно-інвестиційна спроможність підприємства".

Обмеженість частоти використання понятійно-категоріального апарату у науковій літературі в межах предметної царини дослідження обумовила необхідність звернутися до визначення дефініцій базових понять, наведених у тлумачних словниках [1; 4; 11; 18].

Як зазначено вище, критичний аналіз літературних джерел дозволив сформувати перелік найбільш застосовуваних понять у даному напрямку досліджень:

- інноваційно-інвестиційна діяльність (І-ІД);
- інноваційно-інвестиційна активність (І-ІА);
- інноваційно-інвестиційна сприйнятливість (І-ІСпр),
- інноваційно-інвестиційна привабливість (І-ІПр);
- інноваційно-інвестиційний потенціал (І-ІП).

Як демонструє аналіз літератури, деякі з зазначених понять подекуди ототожнюються з іншими, а інколи приймаються за узагальнений інтегральний показник, який охоплює всі інші.

Відкидаючи складову "інноваційно-інвестиційний", у табл. 1 досліджено розмаїття понять "діяльність", "активність", "привабливість", "сприйнятливість", "потенціал", "спроможність" з метою їх узагальнення.

Узагальнюючи дефініції базових понять, які представлені у таблиці 1, можна зробити висновок про перетинання понять "діяльність" і "потенціал" (засоби, запаси, джерела, мета, вирішення задачі, результат, процес). Більш вузькими поняттями є "активність" (енергійна діяльність, здатність до реакції, посилена діяльність), "привабливість" (властивість приваблювати, викликати інтерес) і "сприйнятливість" (властивість сприймати). Слід зауважити, що поняття "спроможність" доцільно вважати за більш широке від інших, оскільки воно характеризує здатність до здійснення чого-небудь; стан, якість, властивість, що дозволяють здійснювати ті чи інші дії.

Таблиця 1

Визначення дефініцій базових понять "діяльність", "активність", "привабливість", "сприйнятливість", "потенціал", "спроможність" у тлумачних словниках

Базове поняття	Дефініція базового поняття за словником			
	Бусел В.Т. [1]	Єфремова Т.Ф. [4]	Ожегов С. І. [11]	Ушаков Д.М. [18]
Діяльність	– застосування своєї праці до чого-небудь; – праця, дії людей у якій-небудь галузі; – робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін.	- робота, заняття у будь-якій галузі; - містить мету, засоби, результат, процес	- процес активної взаємодії суб'єкта з об'єктом, під час якої суб'єкт задовольняє будь-які свої потреби, досягає мети	- робота, систематичне застосування своїх сил у будь-якій області; - містить мету, засоби, результат, процес
Активність (активний)	- енергійна діяльність; діяльна участь у чому-небудь; - здатність до реакції, взаємодії з чим-небудь; - посилена діяльність, діяльний стан	- енергійна діяльність	- діяльний, енергійний; активно діяти	- активна енергійна діяльність; - прояв активності
Привабливість (привабливий)	- властивість за значенням "привабливий"; - який викликає захоплення, приваблює до себе своїми якостями, властивостями; який приносить задоволення, насолоду; приємний; який манить, притягає до себе; - який викликає інтерес, відкриває цікаві можливості; заманливий, захопливий	- приваблює до себе будь-якими якостями, властивостями; що дє задоволення, приємний; - що викликає інтерес, зацікавленість	- привабливий, той, що приваблює; розташовує до себе, подобається	- той, що приваблює до себе якими-небудь якостями, приємний
Сприйнятливість (сприйнятливий)	- властивість за значенням "сприйнятливий"; - який легко сприймає що-небудь; - доступний для сприймання; ясний, дохідливий;	- який легко сприймає що-небудь;	- який легко сприймає що-небудь;	- який легко сприймає що-небудь; - що легко піддається дії чого-небудь
Потенціал	- засоби, запаси, джерела, що є в наявності та які можна мобілізувати, привести в дію, використані для досягнення визначеної мети, здійснення плану, вирішення будь-якої задачі	- сукупність усіх наявних можливостей, засобів у будь-якій галузі	- ступінь потужності у будь-якому відношенні, сукупні сук засобів, можливостей, не обхідних для чого-небудь	- джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використані для вирішення будь-якої задачі, досягнення визначеної мети
Спроможність	- властивість за значенням "спроможний"; - здатність до здійснення чого-небудь; - наявність умов, сприятливих до чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь; - можливість; матеріальна можливість	- природне формування; схильність до засвоєння чого-небудь, до занять чим-небудь; - можливість, уміння що-небудь робити; - стан, якість, властивість, що дозволяю до здійснювати ті чи інші дії, виконувати ту чи іншу роботу		

Джерело: складено автором за [1; 4; 11; 18]

У структурі поняття "інноваційно-інвестиційна спроможність підприємства" виділяється дві складові, які взаємодоповнюють одна одну – інноваційна спроможність та інвестиційна спроможність.

Інноваційний процес, створення та трансфер технологій, використання нововведень у виробництві потребують значних вкладень фінансових ресурсів, інвестицій. У свою чергу, інвестиційна спроможність характеризує здатність забезпечити інтенсивний економічний розвиток підприємства, у тому числі за умови залучення та використання інноваційного потенціалу. Це зумовлює необхідність інтеграційного підходу до інноваційної та інвестиційної діяльностей.

Враховуючи наведене вище, на рис. 1. представлено взаємозв'язок зазначених базових понять відповідно до напряму даного наукового дослідження з метою наочного представлення отриманих результатів.

Рис. 1. Взаємне абстрактне розташування базових понять "діяльність", "активність", "привабливість", "сприйнятливість", "потенціал", "спроможність"

Джерело: розробка автора

Симбіоз проаналізованих дефініцій базових понять, що формують понятійний апарат за обраним напрямом дослідження, дозволив отримати логічно-структуроване визначення поняття "інноваційно-інвестиційна спроможність підприємства", під якою пропонується розуміти здатність і можливість задіяти потенціал для здійснення та підвищення активності інноваційно-інвестиційної діяльності; забезпечити сприймання персоналом організації інноваційно-інвестиційних заходів, спрямованих на підвищення рівня інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства з метою забезпечення його сталого розвитку в умовах флуктуації чинників нестабільного, мінливого, невизначеного зовнішнього середовища.

Висновки з даного дослідження. Результати проведених досліджень дозволили предметно розглянути, узагальнити та доповнити понятійно-категоріальний апарат теорії інноваційного інвестування через тлумачення дефініції поняття: "інноваційно-інвестиційна спроможність підприємства". Практична значущість отриманих результатів полягає у більш обґрунтованому застосуванні відповідних механізмів, методичного інструментарію для управління інноваційно-інвестиційною спроможністю підприємства. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку системи забезпечення інноваційно-інвестиційної спроможності підприємства.

Література

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. Власенко Д.О. Управлінські аспекти підвищення національної конкурентоспроможності / Д.О. Власенко // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції 20-22 жовтня 2011 р. – Сімферополь : Кримський інститут бізнесу УЕУ, 2011. – С. 150-153.
3. Гриньова В.М. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств : монографія / В.М. Гриньова, О.В. Козирєва. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 192 с.
4. Ефремова Т.Ф. Толковый словарь служебных частей речи русского языка : Около 15 000 словарных статей : Около 22 000 семантических единиц / Т.Ф. Ефремова. – 2-е изд., испр. – М. : ООО "Издательство Астрель" : ООО "Издательство АСТ", 2004. – 814 с.
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія / С.М. Ілляшенко, О А. Біловодська. – Суми : Університетська книга, 2010. – 281 с.
6. Ковальчук О.Є. Інноваційна діяльність як фактор підвищення вартості підприємства / О.Є. Ковальчук, Р.В. Колесник, А.Г. Балдинюк. – Режим доступу : http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=55865 .
7. Лабунська С.В. Проблеми оцінки інноваційної спроможності в системі економічної безпеки підприємства / С.В. Лабунська // Сучасні проблеми економіки і менеджменту : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 10–12 листопада 2011 року, присвяченої 45-річчю Інституту економіки і менеджменту та 20-річчю Інституту післядипломної освіти Національного університету "Львівська політехніка" / Національний університет "Львівська політехніка". – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 232–233. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/16281.
8. Литвинова А. Організаційна спроможність / А. Литвинова. – Режим доступу : http://www.ngomarket.org.ua/blogs/entry/orhanizatsiina-spromozhnist.
9. Мельник С.І. Оцінка складових формування інноваційного потенціалу підприємства / С.І. Мельник // Економічні науки : Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5. –Т. 3. – С. 103-107.
10. Микитюк П.П. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств : монографія / П.П. Микитюк. – Тернопіль : Тернограф, Тернопільський національний економічний університет, 2009. – 304 с.
11. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.М. Ожегов, Н.Ю. Шведова / Российская академия наук; Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М. : ООО "ИТИ ТЕХНОЛОГИИ", 2003. – 944 с.
12. Покатаєва К.П. Інвестиційна діяльність підприємств у глобальному середовищі: методичний інструментарій управління: монографія / К.П. Покатаєва; Харк. нац. автомоб.-дор. ун-т. – Х., 2009. – 168 с.
13. Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком : монографія / за ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенко. – Суми : ТОВ "друкарський дім "папірус", 2011. – 644 с.
14. Смолінська Н.В. Методичні підходи до оцінювання рівня інноваційної спроможності підприємства / Н.В. Смолинська // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – С. 215-221. – Режим доступу : http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/.
15. Соколова Л.В. Моделювання вибору інвестиційно-привабливого промислового об'єкту / Л.В. Соколова, Т.М. Герман // Економіка : проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. Випуск 249. – В 5 т. – Т. 5. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – С. 1312-1316.
16. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) / В.П. Соловьев. – Киев : Фенікс, 2004. – 560 с.
17. Ставицький О.В. Аналіз здатності підприємства до інноваційного розвитку / О.В. Ставицький // Економіка та менеджмент : перспективи розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 22–24 червня 2012 року / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2012. –С. 129-130.
18. Толковый словарь русского языка : В 4 т. / Под ред. Д.Н. Ушакова. – М. : ООО "Издательство Астрель", ООО "Издательство АСТ", 2000. – 848 с.

19. Трансфер технологий : монография / П.Г. Перерва, Д. Коциски, Д. Сакай, М. Верешне Шомоши. – Х. : Віровець А.П. "Апостроф", 2012. – 668 с.

20. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект / С.М. Шкарлет. – К. : Книжк. вид-во НАУ, 2007. – 435 с.

21. Ястремська О.М. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства / О.М. Ястремська. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2010. – 392 с.

References

1. Busel, V.T. (2005), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great Dictionary of modern Ukrainian language], Perun, Kyiv, Irpin. Ukraine, 1728 p.

2. Vlasenko, D.O. (2011), "Administrative aspects of enhancing national competitiveness", *Materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Materials V international scientific and practical conference], (Simpheropol, 20-22 October 2011), Krymskyi instytut biznesu UEU, Ukraine, pp. 150-153.

3. Hrynova, V.M. and Kozyrieva, O.V. (2006), *Sotsialno-ekonomichni problemy innovatsiinoho rozvytku pidpryiemstv* [Social and economic problems of innovative development of enterprises], monograph, VD "INZhEK", Kharkiv, Ukraine, 192 p.

4. Yefremova, T.F. (2004), *Tolkovyy slovar sluzhebnykh chastey rechi russkogo yazyka : Okolo 15 000 slovarnykh statey : Okolo 22 000 semanticheskikh yedinits* [Explanatory Dictionary of service parts of speech of the Russian language : Around 15000 dictionary entries : Around 22000 semantic units], OOO "Izdatel'stvo Astrel'" : OOO "Izdatel'stvo AST", Moscow, Russia, 814 p.

5. Illiashenko, S.M. and Bilovodska, O.A. (2010), *Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom promyslovykh pidpryiemstv* [Management of innovative development of industrial enterprises], monograph, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, 281 p.

6. Kovalchuk, O.Ie., Kolesnyk, R.V., Baldyniuk, A.H. "Innovative activity as a factor increasing of enterprise value", available at: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=55865

7. Labunska, S.V. (2011), "Problems of assessment the innovation ability in the system economic security of enterprise", pp. 232–233, available at: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/16281.

8. Lytvynova, A. *Orhanizatsiina spromozhnist* [Organizational ability], available at: http://www.ngomarket.org.ua/blogs/entry/orhanizatsiina-spromozhnist.

9. Melnyk, S.I. (2010), "Assessment components forming of innovative enterprise potential", *Ekonomichni nauky : Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 5, vol. 3, pp. 103-107.

10. Mykytiuk, P.P. (2009), *Analiz investytsiino-innovatsiinoi diialnosti pidpryiemstv* [Analysis of investment and innovation activities of enterprises], monograph, Tepnohpaf, Tepnopilckyi natsionalnyi ekonomichnyi univepsytet, Tepnopil, Ukraine, 304 p.

11. Ozhegov, S.I. and Shvedova, N.YU. (2003), *Tolkovyy slovar russkogo yazyka* [Explanatory Dictionary of the Russian language], Rossiyskaya akademiya nauk; Institut russkogo yazyka im. V.V. Vinogradova, OOO "ITI TEKHNOLOGII", Moscow, Russia, 944 p.

12. Pokataieva, K.P. (2009), *Investytsiina diialnict pidpryiemctv u hlobalnomu sepedovyshchi: metodychnyi instpumentapii uppavlinnia* [The investment activities of enterprises in a global environment: methodical toolkit of management],monograph, Khapk. nats. avtomob.-dop. un-t, Kharkiv, Ukraine, 168 p.

13. Illiashenko S.M. (2011), *Problemy i perspektyvy rynkovo-oriientovanoho upravlinnia innovatsiinym rozvytkom* [Problems and prospects of the market and oriented management of innovative development], monograph, TOV "drukarskyi dim "papirus", Sumy, Ukraine, 644 p.

14. Smolinska, N.V. (2011), "Methodological approaches to assessing the level of innovation ability of enterprise", *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 4, pp. 215-221, available at: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/.

15. Sokolova, L.V. and Herman, T.M. (2009), "Modeling of the choice of the investment and attractive industrial facility", *Ekonomika : problemy teorii ta praktyky: Zbirnyk naukovykh prats*, issue 249, vol. 5, pp. 1312-1316.

16. Solovyev, V.P. (2004), *Innovatsionnaya deyatelnost kak sistemnyy protsess v konkurentnoy ekonomike (Sinergeticheskiye effekty innovatsiy)* [Innovative activity as the system process in a competitive economy (Synergistic effects of innovation), Feníks, Kiyev, Ukraine, 560 p.

17. Stavytskyi, O.V. (2012), "Analysis of the ability of the enterprise to innovative development", *Ekonomika ta menedzhment : perspektyvy rozvytku* [Economics and management: prospects of development], *Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Materials II International scientific and practical conference], (Sumy, 22–24 june 2012), SumDU, Ukraine, pp. 129-130.

18. Ushakov, D.N. (2000), Tolkovyy slovar russkogo yazyka [Explanatory Dictionary of the Russian language], OOO "Izdatelstvo Astrel'" : OOO "Izdatelstvo AST", Moscow, Russia, 848 p.

19. Pererva, P.H., Kotsiski, D., Sakai, D., Vereshne Shomoshy, M. (2012), *Transfer tekhnolohiy* [The technology transfer], monograph, Virovets A.P. "Apostrof", Kharkiv, Ukraine, 668 p.

20. Shkarlet, S.M. (2007), *Ekonomichna bezpeka pidpryiemstva: innovatsiinyi aspekt* [Economic security of the enterprise: innovative aspect], Knyzhk. vyd-vo NAU, Kyiv, Ukraine, 435 p.

21. Yastremska, O.M. (2010), *Stratehichne upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpryiemstva* [The strategic management of innovative development of enterprise], VD "INZhEK", Kharkiv, 392 p.

УДК 333.43:631.11

Чайківський І.А.,
генеральний директор
Корпорація «Агропродсервіс»

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Chaikivskyi I.A.,
the general director of the corporation "Agroprodservice"

MECHANISMS TO ENSURE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Проблема формування механізмів економічного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери вітчизняної економіки в контексті раціонального використання та відтворення природних ресурсів аграрної сфери займає важливе місце в аграрній економічній науці, при цьому складові механізму дають можливість глибше зрозуміти сутність його функціонування.

Період системної суспільної трансформації аграрного сектора в Україні має закласти підґрунтя для збалансованого комплексного розвитку підприємств, галузей і країни в цілому. Важливе місце в цьому процесі займає проблема забезпечення сталого розвитку підприємств аграрної сфери вітчизняної економіки та механізмів його забезпечення. Основними інструментами досягнення цієї мети є забезпечувальні механізми соціально-економічного зростання й екологічного розвитку.

Виявлені негативні тенденції і проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств, які загострились саме в трансформаційний період, зокрема поглиблення економічних, соціальних, демографічних, екологічних диспропорцій, потребують комплексного дослідження і вирішення для забезпечення збалансованого розвитку на основі довгострокового зростання при узгодженні загальнодержавних та підприємницьких інтересів.

За сучасних умов пріоритетними стають якісні характеристики виробництва, в першу чергу, – рівень взаємозалежності економічної динаміки, соціального та екологічного поступу, яка відображає політику сталого розвитку підприємства. Системне формування засад довгострокового економічного зростання аграрних підприємств та нової якості життя в Україні вимагає поглибленої теоретичної розробки сучасних концептуальних підходів та механізмів, які дадуть змогу практично реалізувати ідею їх сталого розвитку, що є провідною для національної економічної стратегії.

Таким чином, становлення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на засадах сталого розвитку обумовлює актуальність та прикладну значущість досліджуваної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми взаємодії економіки та екології, формування наукових основ сталого розвитку знайшли відображення в працях відомих учених-економістів: О. Балацького, В. Вернадського, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Г. Іваницької, О. Кашенко, Л. Мельника, Є. Мішеніна, В. Паламарчука, С. Подолинського, В. Трегобчука, Г. Черевка та ін. Питання економічного механізму відтворення і раціонального використання природних ресурсів в аграрній сфері досліджували В. Борисова, П. Борщевський, І. Лукінов, О. Онищенко, Г. Підлісецький, П. Саблук, Р. Тринько, М. Федоров, О. Царенко, А. Чупіс, В. Шиян, А. Юзефович, В. Юрчишин та ін. Однак в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи та в контексті концепції сталого розвитку вдосконалення та визначення складових механізму економічного забезпечення раціонального використання природних ресурсів в аграрній сфері потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності сталого розвитку аграрної сфери як основи конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та обґрунтування його забезпечувальних механізмів.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Сталий розвиток», який став макрометою світової економічної системи, вперше з'явився у 1987 році у «Брунтлендській доповіді» Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку. За своїм значенням сталий розвиток (від англ. sustainable development - рівновага, що постійно підтримується, допустима, збалансована рівновага) - це розвиток, при якому досягається забезпечення життєвих потреб сучасного людства і прийдешніх поколінь [4; 6].

Концепція сталого розвитку передбачає певні обмеження в експлуатації природних ресурсів, але ці обмеження не є абсолютними, а відносні і пов'язані із сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери справлятися з наслідками людської діяльності. Необхідно наголосити на тому, що вибір терміну «розвиток», а не «зростання» є не випадковим. Термін «зростання» частіше пов'язують з поняттям «економічне зростання», що зводиться загалом до збільшення національного доходу на душу населення, тоді як термін «розвиток» охоплює й інші

складові: якість природного середовища, рівень здоров'я, освіти і життя людей, якість роботи, соціальну стабільність тощо [2; 6; 7].

Сталий розвиток аграрної сфери – це процес оптимізації рівня аграрного виробництва, збереження та відновлення якісних параметрів аграрного навколишнього середовища та покращення показників соціального статусу сільського населення за умов зміцнення продовольчої та екологічної безпеки держави. Тобто, існує взаємозв'язок між сталим розвитком аграрної сфери і конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств. В аграрному секторі будь-які нові товари, технології, методи і механізми, які необхідні для того, щоб галузь та її суб'єкти господарювання були конкурентоспроможними є реальними засобами підвищення екологічної стійкості навколишнього середовища.

Таким чином, сталий розвиток аграрної сфери - це спроможність аграрного сектора і суб'єктів його господарювання за рахунок мобілізації своїх внутрішніх резервів створити таку раціональну структуру виробництва, яка б при прояві випадкових зовнішніх впливів сприяла пом'якшенню несприятливих наслідків і одержанню мінімальних відхилень від сформованої тенденції розвитку.

В системі сталого розвитку аграрної сфери і відповідно сільськогосподарських підприємств центральним питанням є раціональне використання природних ресурсів, яке забезпечується використанням організаційно-управлінських, техніко-технологічних та фінансово-економічних, механізмів.

У визначеннях сталого розвитку в контексті аграрного розвитку, сформульованих у матеріалах сесії Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) в Римі в 1996 році, зазначається, що головним завданням Програми сталого сільського господарства та сільського розвитку є підвищення рівня виробництва продуктів харчування та забезпечення продовольчої безпеки. Для вирішення цього завдання необхідно підтримувати освітні ініціативи, стимулювати використання економічних інновацій і сприяти розвитку нових технологій, забезпечуючи у такий спосіб стабільний доступ до продуктів харчування, відповідно до потреби людини в поживних елементах; доступ до них для бідних груп; розвиток товарного виробництва; скорочення безробіття та підвищення рівня доходів в цілях боротьби з бідністю; управління природними ресурсами та захист навколишнього середовища [2; 6].

Український науковець О.Л. Попова розглядає сталий розвиток в контексті розвитку агросфери та визначає його як системні, орієнтовані на інтереси і потенціал людини, соціуму й суспільства загалом адаптивні за природою та якісні за суттю цілеспрямовані зміни, що супроводжуються підвищенням еколого-економічної ефективності, соціально-економічної прогресивності та екологічної стійкості як щодо попередніх інваріантних станів, так щодо досягнення раціональних моделей сталості на різних етапах еволюційного розвитку [7].

Викладене дозволяє зробити висновки, що сталий розвиток аграрного сектора варто розглядати як здатність суб'єктів господарювання безперервно та динамічно підтримувати раціональну пропорційність між чинниками відтворення та необхідні темпи його розвитку в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища з метою постійного задоволення потреб населення у продуктах харчування і товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини як в теперішньому часі, так і в майбутньому, враховуючи при цьому відповідальність щодо створення необхідних соціальних умов і попередження забруднення навколишнього середовища.

Зважаючи на різноманітність тлумачення поняття сталого розвитку аграрного сектора, його суть можна трактувати через призму комплексного узагальнення таких його складових як: сталий економічний розвиток, сталий екологічний розвиток та сталий соціальний розвиток. Поняття сталого розвитку аграрного сектору в цілому нерозривно пов'язано із зростанням таких чинників, як: виробництво продуктів харчування, раціональне використанням економічних та інтелектуальних ресурсів, підвищення якості життя сільського населення, збалансоване використанням природних ресурсів [1; 3].

Основними критеріями сталого розвитку є зростання обсягів виробництва безпечних продуктів харчування з метою задоволення потреб у них населення, забезпечення економічної ефективності виробництва, котра дасть можливість стимулювати розширене відтворення. Соціальна складова сталого розвитку включає підвищення рівня і якості життя селян, стабілізацію демографічних та міграційних процесів.

Ефективність функціонування механізмів використання природних ресурсів визначається системою показників і критеріїв за кожною цільовою підсистемою. Функціональні підсистеми, або елементи механізму реалізують економічні методи управління, використання яких сприяє досягненню поставлених цілей. До них варто віднести планування, прогнозування, регулювання, ціноутворення, інвестування, кредитування, оподаткування, страхування, аналіз і облік. Ці елементи були присутні в системі управління економікою в умовах планового господарювання, але в даний час їхню сутність призначення необхідно переосмислитити. В стуктурі підсистеми забезпечувальних механізмів доцільно використовувати систему оцінюючих показників і критеріїв, правове, нормативне та інформаційне забезпечення [5; 8].

З метою раціонального використання забезпечувальних механізмів сталого розвитку необхідно проводити оцінку впливу факторів на навколишнє середовище, тобто здійснювати процедуру врахування екологічного фактора на ранньому етапі прийняття господарських та управлінських рішень

з метою зведення до мінімуму значної шкідливої дії останніх на компоненти навколишнього середовища. Така оцінка є однією з форм охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування, в сучасних умовах, а ця процедура є інструментарієм попередження можливого негативного впливу на компоненти навколишнього середовища на стадії планування діяльності і використовується не тільки стосовно виробничої діяльності, але й для нових речовин, матеріалів тощо, що можуть використовуватися у виробництві й бути екологічно небезпечними. Сутність терміну «вплив» означає «будь-які наслідки запланованої діяльності для навколишнього середовища, включаючи здоров'я та безпеку людей, флору, фауну, ґрунт, повітря, воду, клімат, ландшафт [2; 7].

Нами сформована структурна модель сталого розвитку аграрного сектора економіки і його забезпечувальних механізмів (рис. 1).

Рис. 1. Структура забезпечувальних механізмів сталого розвитку суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки

Джерело: розробка автора

Як видно з рис.1, сталий розвиток аграрного сектора економіки базується на економічному, екологічному та соціальному розвитку та забезпечується відповідними механізмами. Основними складовими механізмів економічного розвитку є: дотримання економічних законів розвитку; збалансований розвиток виробничого потенціалу; оптимізація виробничих і розподільних відносин. Механізми екологічного розвитку включають: дотримання природних законів розвитку; використання ресурсозберігаючих технологій; забезпечення безвідходного виробництва. Механізми соціального розвитку вирішують питання**:** всебічного розвитку людського капіталу; повної зайнятості і солідарної відповідальності; високого рівня добробуту і якості життя.

Отже, на шляху до сталого розвитку аграрного сектору, ґрунтуючись на трьох складових (економічної, екологічної та соціальної), є необхідність досягнення балансу між соціальними, екологічними затратами при економічно вигідній господарській діяльності. Зокрема, соціальні затрати спрямовані на досягнення певних матеріальних і нематеріальних благ. Екологічні затрати мають на меті недопущення забруднення навколишнього середовища та сприяють переходу від невідновлювальних до відновлювальних ресурсів, запровадження технологічних процесів, які б мали мінімальний негативний вплив на довкілля.

Обґрунтовуючи забезпечуючі механізми сталого розвитку, необхідно враховувати, що аграрне виробництво характеризується великою залежністю від природно-кліматичних умов, використанням землі як обмеженого ресурсу, слабким розвитком інфраструктури, низьким рівнем оплати праці та недостатнім захистом від ризиків тощо. Сукупність таких факторів спричиняє меншу стійкість аграрного сектора в порівнянні з іншими секторами національного господарства. Також цю думку підтверджує і те, що земля є обмеженим ресурсом з різними вихідними характеристиками, що створюють різні потенційні можливості

виробництва продукції на одиницю затрачених ресурсів. Виходячи з різноманіття діючих на аграрний сектор факторів, їх умовно можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні.

Визначальну роль у формуванні сталого розвитку аграрного сектора відіграють такі зовнішні фактори: доступність ресурсів; конкурентне середовище; розвиненість внутрішнього попиту; державна підтримка; масштаби та розвиненість ринків збуту; інституційне середовище; державна науково-технічна політика; інвестиційний клімат; цінова і податкова політика; природні умови; стан навколишнього середовища та природних ресурсів; коопераційно-інтеграційні зв'язки в агропродовольчій системі; соціальний розвиток села; зовнішньоекономічні умови. Дана група факторів є однією із найважливіших умов функціонування аграрного сектора, зокрема тому, що прямо впливає на ефективність діяльності суб'єктів господарської діяльності та регулює внутрішні чинники, стимулюючи або стримуючи їх.

Вплив внутрішніх чинників більшою мірою залежить від управлінського фактора, а саме: наявністю висококваліфікованих керівників, які здатні приймати оптимальні управлінські рішення, використовуючи кращі світові надбання, сучасні технології для того щоб модернізувати і диверсифікувати виробництво, ефективно використовувати ресурсний потенціал, адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища. На сталий розвиток аграрного сектора також впливають і такі внутрішні фактори як розміщення, спеціалізація та концентрація сільськогосподарського виробництва; потенціал економічних та інтелектуальних ресурсів; внутрішня інфраструктура; якість і конкурентоспроможність продукції; організаційно-господарські форми підприємства; організація виробництва й управління; інвестиційно-інноваційна активність; облік і реагування на коливання попиту, пропозиції та цін на ринку; наявність резерву потужностей, ресурсів, сільськогосподарської сировини; мотивація праці [2; 6; 7].

Варто зазначити, що аграрний сектор як складна виробнича система буде функціонувати стійко, якщо всі фактори виробництва будуть збалансовані, якщо соціально-економічна й аграрна політика супроводжується правовим і фінансовим забезпеченням. З іншого боку, система буде нестійкою, якщо чинники виробництва залишатимуться розбалансованими, а рівень використання ресурсного потенціалу невисоким.

Загальний кінцевий результат функціонування підприємницьких структур як системи виробничих інституцій агросектору при цьому проектується на перспективу, уособлюючи стабільність національної продовольчої безпеки та стабільне утримання висококонкурентних позицій на глобальному ринку.

У цьому контексті основним важелем сталого розвитку аграрного сектору є конкурентоспроможність. Вона передбачає створення системи стандартів якості продуктів харчування. Підприємства, що випускають неконкурентоспроможну продукцію, використовують застарілі технологічні процеси не матимуть успіху в довготривалій перспективі [3; 5]. Тому їх слід перепрофільовувати згідно кращих світових традицій у підприємства з використанням новітніх технологій, надавати інвестиційну підтримку, а також розвивати систему страхування та запроваджувати стимулювання випуску екологічно безпечної сертифікованої продукції, яка б відповідала світовим стандартам.

Практична реалізація концепції сталого розвитку аграрного сектора потребує визначення пріоритетів, котрі б враховували економічні інтереси з позицій соціальної та екологічної відповідальності суб'єктів господарської діяльності. В даному контексті можна виділити такі пріоритети:

- формування взаємопов'язаного, комплексного підходу на шляху до економічного, екологічного та соціального розвитку;
- запровадження раціонального та екологічно безпечного землекористування. Дане поняття охоплює багато аспектів, таких як: охорона та відтворення родючості, збільшення гумусу, дотримання технологічних особливостей обробітку землі, зниження забруднення нітратами, пестицидами, важкими металами та іншими шкідливими речовинами, які потрапляють у ґрунт;
- природно-просторова організація використання ресурсів, яка має на меті забезпечити належні умови для раціонального використання потенційних ресурсних можливостей без порушення екологічної рівноваги для окремих адміністративно-територіальних одиниць та держави загалом;
- оптимальне поєднання приватних інтересів із суспільними в сфері відтворення природних ресурсів [3; 7; 8].

Водночас, наявність багатьох пріоритетів зумовлює необхідність дотримання системного підходу у їхній реалізації.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновки, що сталий розвиток досягається, якщо протягом тривалого часу забезпечується в єдності та взаємодії відтворення виробничого потенціалу, людських ресурсів та природного середовища. Вирішальну роль у сталості аграрного сектора та його окремих галузей є врахування та коригування впливів зовнішніх та внутрішніх факторів. Особливо це стосується аграрного сектора економіки, безпосередньо пов'язаного із використанням природних ресурсів.

Для переходу на принципи сталого розвитку необхідними є економічні реформи, стратегічним напрямом яких має стати посилення їх соціально-екологічної спрямованості, що реалізується через вирішення наступних основних завдань: покращання соціально-економічних та виробничих умов праці; підвищення реальних доходів населення на базі державного регулювання заробітної плати та

пенсійного забезпечення; зростання освітнього і культурного рівня населення; створення сприятливих умов для охорони здоров'я, материнства і дитинства [2; 7].

Виходячи з безумовного пріоритету розвитку людини, необхідності полегшення тягаря економічних реформ і водночас забезпечення їх підтримки з боку широких верств населення, держава повинна забезпечувати зайнятість працездатного населення та підтримувати непрацездатні верстви. Важливим є також забезпечення безкоштовних базових медичних послуг та гарантування отримання безоплатної освіти.

Зміни в соціально-економічній сфері та екології потребують реформування суспільно-політичної системи й адекватних інституційних перетворень, що покликані забезпечити соціальну стабільність держави. Одним з найближчих завдань у цій галузі є забезпечення прав і свобод громадян, що здійснюється в рамках формування відкритого суспільства. Таке суспільство покликане забезпечити посилення ролі основних груп населення в формуванні соціально-економічних перетворень за умови існування правової держави та ринкового господарства.

Першочерговим завданням трансформації українського суспільства при переході до сталого розвитку є активізація найширших верств населення, їх творча участь у здійсненні реформ. Основним важелем виступає демократизація суспільних відносин, що є вагомим компонентом перехідного процесу [2, ст.33].

Важливою ознакою розвитку процесу демократизації в Україні є підвищення ролі неурядових організацій, які являють собою авангард подальшого руйнування монополізму в політиці, управлінні, соціальній та екологічній організації суспільства, формуванні держави відкритого демократичного типу.

Перехід до сталого розвитку повинен відбуватися в рамках раціонального поєднання ефективного функціонування ринкової системи та державного регулювання економіки, шляхом координації дій у всіх сферах життя суспільства, переорієнтації суспільно-політичних відносин, соціальних, економічних, екологічних і політичних інститутів держави.

Реалізація цілей сталого розвитку перш за все пов'язана з активною структурною політикою в сфері матеріального виробництва. Вона полягає в створенні високорозвиненого народногосподарського комплексу і відповідає вимогам ринкового господарства і екологічної безпеки. Екологічно орієнтована структурна політика держави має реалізовуватись через цільові комплексні програми [1; 2; 7]. На їх базі потрібно досягти збалансування виробництва й споживання, а також видової, технологічної, галузевої, відтворювальної і територіальної структури продуктивних сил. Основою структурної політики держави мають стати: побудова соціально орієнтованої ринкової економіки, що дозволить забезпечити належний рівень життя населення; екологізація виробництва, зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище і матеріалоємності, перехід на нові методи антропогенної діяльності, в основу яких покладено екологічно безпечні технології; підвищення рівня збалансованості економіки за рахунок переорієнтації виробництва засобів виробництва на задоволення потреб населення [2; 7].

Сталий розвиток потребує формування ефективного виробництва в поєднанні із зміною структур споживання, в першу чергу — в промисловості, аграрному секторі, енергетиці. Це дозволить забезпечити економічне зростання при одночасному зменшенні витрат енергії, сировини і відходів.

Формуванню основ сталого розвитку сприятиме стабільне енерго- та ресурсозбереження. Воно виступає як передумова пожвавлення та піднесення розвитку промисловості, механізм для ефективного та економного використання палива й енергії. Основними напрямами розв'язання проблем енергозбереження є:

– розробка та впровадження механізмів економії енергії, в тому числі вдосконалення цінової політики;

– модернізація, реконструкція і заміна технологій, що сприятиме зменшенню енерговитрат;

– ефективне використання власної бази енергоресурсів.

Одним з основних завдань і передумов сталого розвитку є формування належних умов для забезпечення сталого використання природно-ресурсного потенціалу в інтересах сучасного і майбутніх поколінь. Воно передбачає проведення таких заходів: скорочення до оптимальних обсягів виробництва і споживання природних ресурсів; оптимізація співвідношення між виробництвом засобів виробництва і предметів споживання, що має поряд з екологічним також і важливе соціально-економічне значення; формування ефективної інвестиційної політики, спрямованої на розробку, освоєння та використання природо- і ресурсозберігаючих, маловідходних та безвідходних технологій, виробництво екологічно безпечних видів продукції[2; 7].

Значна питома вага земельних ресурсів визначає необхідність збалансованого розвитку агропромислового напрямку економіки, збереження та раціонального використання земельних ресурсів.

Для успішного вирішення зазначених завдань потрібно зменшити розораність земель та підвищити родючість ґрунтів, одночасно припинивши їх деградацію. Необхідним також є досягнення екологічно збалансованого співвідношення угідь в зональних системах землекористування. Потрібно якомога швидше оптимізувати і підвищити ефективність використання та охорони земельних ресурсів України.

Серед зазначених забезпечувальних механізмів до нововведення відноситься «Корпоративна соціальна відповідальність». Різноманіття підходів до розуміння корпоративної соціальної відповідальності знайшло своє відображення у роботах П. Друкера, Ф. Котлера, М. Крамера, М. Портера, М. Фрідмана, Е. Фрімен, Ю. Благова, А. Горошилова, М. Кормакова та багатьох інших. В основу корпоративної відповідальності покладено ідеї, які є продовженням концепції сталого розвитку, тобто те, що підприємство у своїй діяльності відповідає не лише перед сучасним, але й перед майбутніми поколіннями. Саме тому воно повинно контролювати як економічні, так і соціальні та екологічні показники своєї діяльності.

Корпоративна соціальна відповідальність - це філософія поведінки господарюючого суб'єкта і концепція здійснення своєї діяльності з державою, підприємствами - контрагентами та іншими представниками бізнесу з акцентами на такі орієнтири: виробництво якісної продукції та надання якісних послуг; створення привабливих робочих місць; виплата легальної заробітної плати; здійснення інвестицій у розвиток людського потенціалу; дотримання законодавства: податкового, трудового, екологічного та іншого; ефективне ведення бізнесу; врахування соціальних сподівань та загальноприйнятих норм ведення бізнесу; підтримання ідеї формування громадянського суспільства через фінансову підтримку відповідних програм [3; 7].

Корпоративна соціальна відповідальність – це те, як суб'єкт господарювання управляє своїми бізнес-процесами, здійснюючи позитивний внесок у соціум. Тобто відповідно до такого підходу кожне підприємство несе економічну, екологічну та соціальну відповідальність перед суспільством, тим самим забезпечуючи свою життєздатність та конкурентоспроможність.

В Україні лише в останні роки почали приділяти увагу даному питанню та робити перші кроки на шляху формування власного бачення корпоративної соціальної відповідальності підприємств враховуючи особливості економічного, політичного, культурного та соціального розвитку нашої держави, тому вважаємо за необхідне включення цього поняття як складової механізму економічного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери.

Отже, результати проведеного дослідження доводять, що механізм економічного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки України повинен містити як загальновідомі складові, так і складові у вигляді ОВНС корпоративна соціальна відповідальність, що забезпечить реалізацію раціонального природокористування в аграрній сфері, його екологізацію та виконання основних принципів сталого розвитку в аграрній сфері.

Висновки з даного дослідження. В процесі дослідження обґрунтовано сутність сталого розвитку підприємств аграрної сфери як їх спроможність за рахунок мобілізації своїх внутрішніх резервів створити таку раціональну структуру виробництва, яка б при прояві випадкових зовнішніх впливів сприяла пом'якшенню несприятливих наслідків і одержанню мінімальних відхилень від сформованої тенденції розвитку.

Встановлено взаємозв'язок між сталим розвитком аграрної сфери і конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств. Остання є основним важелем сталого розвитку, реальним засобом підвищення екологічної стійкості навколишнього середовища. Вона передбачає створення системи стандартів якості продуктів харчування. Підприємства, що випускають неконкурентоспроможну продукцію, використовують застарілі технологічні процеси не матимуть успіху в довготривалій перспективі.

Визначено основні критерії сталого розвитку: зростання обсягів виробництва безпечних продуктів харчування; забезпечення економічної ефективності виробництва; підвищення рівня і якості життя селян, стабілізація демографічних та міграційних процесів.

Сталий розвиток аграрного сектора економіки базується на економічному, екологічному і соціальному розвитку і забезпечується відповідними механізмами. Основними складовими механізмів економічного розвитку є: дотримання економічних законів розвитку; збалансований розвиток виробничого потенціалу; оптимізація виробничих і розподільних відносин. Механізми екологічного розвитку включають: дотримання природних законів розвитку; використання ресурсозберігаючих технологій; забезпечення безвідходного виробництва. Механізми соціального розвитку вирішують питання**:** всебічного розвитку людського капіталу; повної зайнятості і солідарної відповідальності; високого рівня добробуту і якості життя.

Обґрунтовано нововведення в структурі забезпечувальних механізмів -«Корпоративна соціальна відповідальність», у відповідності з яким кожне підприємство несе економічну, екологічну та соціальну відповідальність перед суспільством, тим самим забезпечуючи свою життєздатність та конкурентоспроможність.

Література

1. Біла С.О. Інституційне забезпечення соціально-економічного розвитку проблемних територій (світовий досвід) / С.О. Біла // Стратегічні пріоритети. – №3(12). – 2009. – С. 172–183.

2. Буркинский Б.В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / Б.В. Буркинский, В.Н.Степанов, С.К. Харичков, ИПРЭЭИ НАН Украины. – Одеса : Фенікс, 2005. – 575 с.

3. Иванов В.А. Методологические основы устойчивого развития аграрного сектора / В.А. Иванов, А.С. Пономарева // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2011. – Вип. 4(16) – С. 109–121.

4. Итоговый документ Конференции ООН по устойчивому развитию «Рио+20» «Будущее, которого мы хотим» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html.

5. Мікула Н.А. Факторні впливи на сталий розвиток сільських територій прикордонних регіонів / Н.А. Мікула, С.І. Шахраюк-Онофрей // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 237–246.

6. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР): пер. с англ. – М. : Прогресс, 1989. – 376 с.

7. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова // НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 352 с.

8. Шубравська О.В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери / О.В. Шубравська // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 15–20.

References

1. Bila, S.O. (2009), “Institutional provision of social and economic development of problem areas (world experience)”, *Stratehichni priorytety,* no. 3(12), pp. 172–183.

2. Burkinskiy, B.V., Stepanov, V.N., Kharichkov, S.K. (2005), Ekonomiko-ekologicheskiye osnovy regional'nogo prirodopol'zovaniya i razvitiya [Economic and ecological bases of regional nature management and development], Feníks, Odesa, Ukraine, 575 p.

3. Ivanov, V.A. and Ponomareva A.S. (2011), “Methodological bases of sustainable development of the agrarian sector”, *Ekonomicheskiye i sotsialnyye peremeny: fakty, tendentsii, prognoz,* issue. 4(16), pp. 109–121.

4. The outcome document of the UN Conference on Sustainable Development "Rio + 20" "The future we want", available at:www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html.

5. Mikula, N.A. and Shakhraiuk-Onofrei, S.I. (2013), “Factors influences on the sustainable development of rural territories of the border regions”, *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnoho finansovo-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, issue. 1, pp. 237–246.

6. *Nashe obshcheye budushcheye: Doklad Mezhdunarodnoy komissii po okruzhayushchey srede i razvitiyu (MKOSR)* [Our Common Future: Report of International Commission for Environment and Development (ICED)], (1989), Progress, Moscow, Russia, 376 p.

7. Popova, O.L. (2009), *Stalyi rozvytok ahrosfery Ukrainy: polityka i mekhanizmy* [Sustainable development of the agrosphere of Ukraine: policy and mechanisms], NAN Ukrainy; In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine. 352 p.

8. Shubravska, O.V. (2005), “Factors and indicators of sustainable development of agrosphere”, *Ekonomika APK,* no. 12, pp. 15–20.

УДК 656.2.07: 005.6

Гришко О.А.,
аспірант*
Харківський національний університет будівництва та архітектури

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ «УКРЗАЛІЗНИЦІ»

Hryshko O.A.,
graduate student
Kharkov National University of Construction and Architecture

ANALYSIS OF THE PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS AT THE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF “UKRAINIAN RAILWAY”

***Постановка проблеми*.** Відповідно до Національної політики України в галузі якості та Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки [1; 2], перед «Укрзалізницею» постають завдання щодо структурних перетворень, створення умов для широкомасштабного впровадження на підприємствах та в організаціях високоефективних систем якості, що відповідають міжнародним вимогам світового рівня, і на цій підставі - розвитку та якісного поліпшення обслуговування населення.

---

* *Науковий керівник: Іванілов О.С. – д.е.н., професор*

Реалізація наведених напрямків потребує розробки науково-методичних аспектів управління якістю відповідно до міжнародних стандартів, норм і правил з метою забезпечення умов для впровадження сучасних систем управління якістю на вітчизняних підприємствах залізничного транспорту, зокрема на промислових підприємствах «Укрзалізниці».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи управління якістю (продукції/послуг, процесів, діяльності тощо) на підприємствах (в тому числі, на промислових підприємствах залізничного транспорту) розроблено в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Бочкарьової О. [10], Герасимова Б. [9], Гончарука А. [7], Демьяновича І. [5], Диканя В. [8], Іванілова О. [6], Лисьонкової Н. [4], Пархоменко Л. [9], Смагіної М. [9] та інших, а також у міжнародних стандартах серії ISO 9001 версії 2000 та адекватних їм національних стандартах України ДСТУ ISO 9001-2001 [4]. Наявні публікації сформували чітке уявлення про те, що від стану якості продукції залежать результати суспільного виробництва, його економічна ефективність; при реалізації механізму управління якістю діяльності велику роль відіграють державні стандарти та стандарти підприємств.

Однак, у більшості наукових розробок недостатньо уваги приділено науково-практичним аспектам організації систем управління якістю на промислових підприємствах «Укрзалізниці», що ґрунтуються на версії стандартів ISO. Специфіка впровадження, особливості функціонування систем управління якістю на названих підприємствах в умовах реформування галузі, потребують подальших досліджень. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційного забезпечення впровадження та функціонування систем менеджменту якості (СМЯ) на промислових підприємствах «Укрзалізниці».

Для досягнення поставленої мети було сформовано наступні завдання: визначити сутність системи менеджменту якості за ISO 9001:2000 на промисловому підприємстві «Укрзалізниці»; проаналізувати особливості впровадження системи управління якістю за ISO 9001: 2000 в локомотивному депо «Основа» ДП «Південна залізниця» (м.Харків).

Об`єктом дослідження є процес управління якістю на промислових підприємствах «Укрзалізниці». Предметом дослідження є сукупність методичних і практичних аспектів впровадження систем менеджменту якості на промисловому підприємстві «Укрзалізниці».

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою складовою частиною залізничного транспорту, що забезпечує якісне обслуговування населення, є промислові підприємства «Укрзалізниці» (ППУЗ), які представляють собою сукупність підрозділів виробничого характеру, підрозділів, що надають комплекс послуг по системному переміщенню вантажів у процесі виробництва (між виробниками, виробничими циклами, окремими операціями та підприємствами в цілому) та взаємодію із залізничним транспортом загального користування, а також виконують роботи по ремонту під'їздних колій, локомотивів, вагонів, під'ємно-транспортного обладнання і т.д.

Комплекс робіт з розроблення, впровадження, сертифікації та подальшого удосконалення систем менеджменту якості (СМЯ) розпочато як в апараті, так і у всіх підпорядкованих підприємствах і організаціях «Укрзалізниці», зокрема на ППУЗ: створено та функціонують Інспекції з контролю за якістю продукції в організаційних структурах залізниць; визначено основні та допоміжні процеси, які впливають на якість продукції/послуг; визначена наявна документація за основними напрямками діяльності; організовано проведення семінарів-навчань з підготовки внутрішніх аудиторів СМЯ серед фахівців «Укрзалізниці»; організована робота з проведення внутрішніх аудитів; проведена структуризація документації на рівнях керування «Укрзалізниці» відповідно до вимог стандартів ДСТУ ISO 9001; на всіх промислових підприємствах існує перелік сертифікованої продукції, який має тенденцію до зростання.

Інспекціями з контролю за якістю продукції налагоджено роботу комісій із вхідного контролю безпосередньо у службах залізниць. У кожній з них відповідними наказами призначено відповідальних спеціалістів. За дорученням начальників залізниць розроблено та впроваджено в дію «Регламент ведення вхідного контролю на залізниці». Структура документації СМЯ підприємств «Укрзалізниці» включає політику та цілі щодо якості, інструкції з якості, документовані процедури, документи згідно вимог ISO 9001.

Системи управління та організації роботи на ППУЗ мають низку відмінностей, що призводить до відповідної специфіки у процесах СМЯ. Тому висвітлення досвіду впровадження СМЯ у даній статті базується на конкретному промисловому підприємстві «Укрзалізниці» – локомотивному депо «Основа», що надає послуги для залізничного транспорту з подальшим узагальненням для інших підприємств залізничної галузі.

З метою реалізації державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг) та вдосконалення діяльності з упровадження СМЯ у відповідності до вимог ДСТУ ISO локомотивне депо «Основа» керується Наказом «Укрзалізниці» від 03.01.2006 № 003-ЦЗ «Про затвердження «Настанови з розроблення, впровадження та моніторингу системи управління якістю на підприємствах залізничного транспорту» [3]. Ця настанова встановлює основні принципи розроблення, впровадження та моніторингу СМЯ і тому використовується в Державній адміністрації залізничного транспорту України, залізницях, підприємствах і організаціях залізничного транспорту.

Відповідальним за аналіз виконання Політики й Цілей в сфері якості є начальник депо та уповноважений з контролю якості локомотивного депо – головний інженер (рис. 1). Начальник депо організовує роботу відповідно до цілей і завдань щодо впровадження, функціонування, поліпшення СМЯ; координує питання щодо управління якістю в рамках наданих прав; несе відповідальність за сукупні результати діяльності у сфері якості. Головний інженер забезпечує постійне підвищення рівня технічної підготовки виробництва; підвищення якості продукції; контролює здійснення заходів щодо впровадження стандартів і нормативів, показників, що регламентують якість наданих депо послуг.

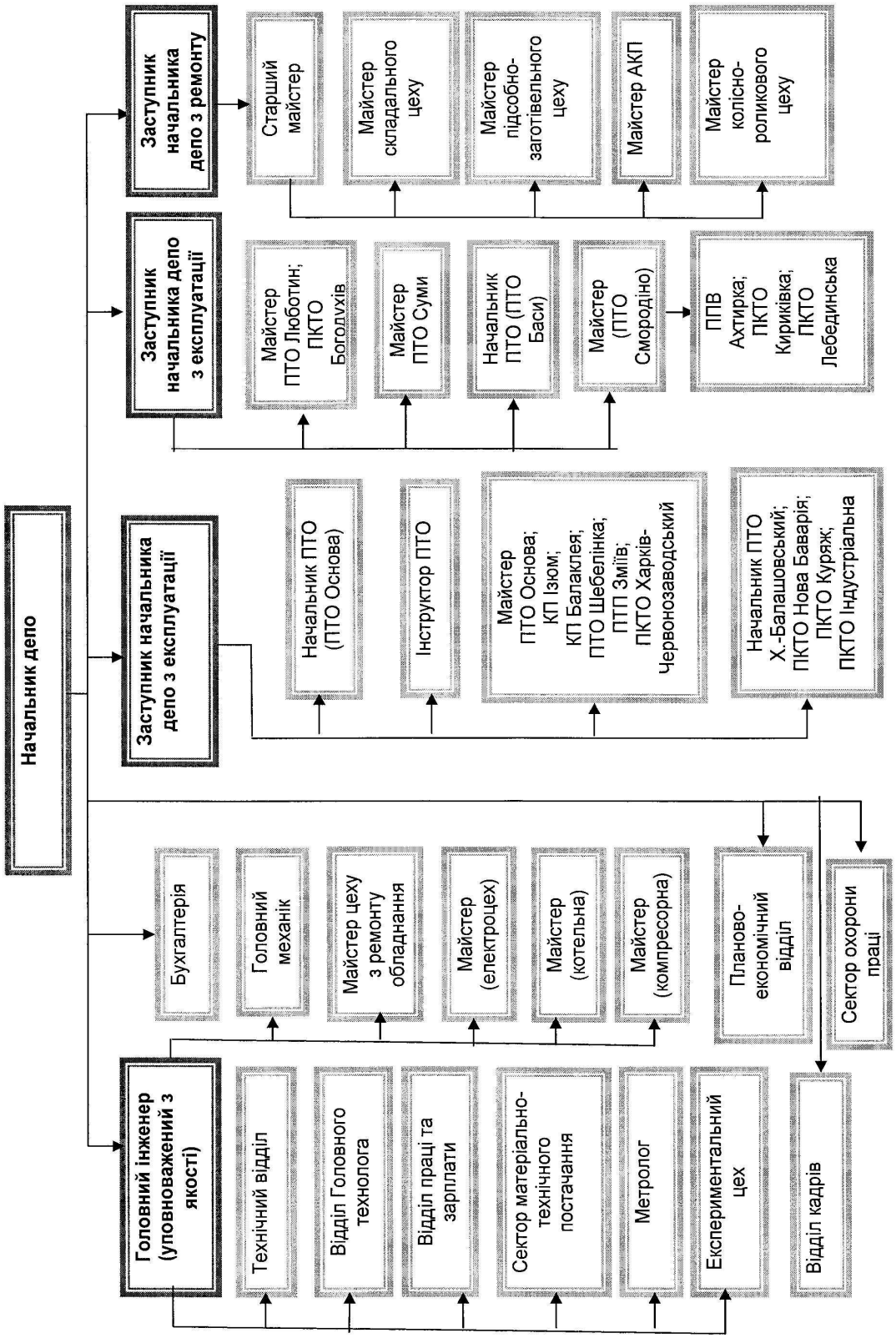

Рис. 1. Організаційна структура управління локомотивного депо «Основа» ДП «Південна залізниця»

Джерело: матеріали досліджуваного підприємства

Згідно з наказом від 24.10.2001 № 567-Ц на досліджуваному підприємстві впроваджено систему вхідного контролю за якістю продукції. Для забезпечення стабільного рівня якості продукції в локомотивному депо «Основа» розроблено і введено в дію необхідні нормативні документи СМЯ, що відповідають вимогам стандарту ДСТУ ISO 9001: 2001, які є ідентичним перекладом міжнародного стандарту ISO 9001: 2000 в Україні [4].

Серед підходів, що використовуються для вдосконалення процесів щодо управління якістю, на досліджуваному підприємстві набув поширення метод поступового поліпшення процесів (організації технічного обслуговування та ремонту рухомого складу, механізації навантажувально-розвантажувальних робіт та інше), переважно шляхом здійснення технологічних змін.

Особливості впровадження і вдосконалення СМЯ на досліджуваному підприємстві відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Особливості впровадження і вдосконалення СМЯ в локомотивному депо «Основа» ДП «Південна залізниця»

Показник СМЯ	Локомотивне депо «Основа»	Шляхи вдосконалення
Стратегія	Самозбереження – забезпечення життєдіяльності підприємства, фінансової стійкості і конкурентоспроможності	Трансформація стратегії у фактор економічного зростання – саморозвиток – забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку (якості, надійності, ефективності)
Мета	Підвищення ефективності діяльності	Задоволення потреб споживачів та інших зацікавлених сторін
Підхід до управління підприємством і СМЯ	Функціональний	Процесноорієнтований
Зміст	Опис існуючих бізнес-процесів	Постійне вдосконалення бізнес-процесів
Методи вдосконалення процесів	Технологічні зміни	Реінжиніринг, бенчмаркінг бізнес-процесів, метод швидкого аналізу, статистичного управління процесами, перепроектування та ін.
Зона відповідальності	Вузько корпоративні інтереси	Всеохоплююча система управління якістю розвитку «Укрзалізниці»

Джерело: розробка автора

На основі аналізу з даних табл.1 видно, що СМЯ слугує засобом підвищення ефективності діяльності підприємства; приділяється певна увага процесному управлінню якістю, у тому числі, створено та функціонують спеціалізовані підрозділи (або призначені відповідальні), в завдання яких входить управління якістю діяльності. Поряд з цим, можна стверджувати, що менеджмент якості ППУЗ обмежується лише технологічними процесами й технічними рішеннями щодо управління якістю.

Аналіз даних таблиці 1 свідчить, що вдосконалення СМЯ на ППУЗ слід розпочати з удосконалення стратегічних цілей управління якістю. Так як «залізничний транспорт має пряме відношення до всіх аспектів природоохоронної діяльності, бо негативно впливає на навколишнє середовище через транспортні засоби, різні транспортні підприємства (станції, вокзали, депо, ремонтні заводи та ін.), а також будівництво нових залізниць» [5], на думку автора, загальні стратегічні цілі «Укрзалізниці» (зокрема, ППУЗ) мають бути визначені на основі концепції СМЯ та спрямовані на забезпечення дотримання балансу інтересів бізнесу, людей, суспільства та майбутніх поколінь. Причому майбутні покоління мають стати найважливішою зацікавленою стороною розвитку СМЯ «Укрзалізниці» поряд зі споживачами, персоналом, партнерами і т.д. Забезпечити розвиток СМЯ з урахуванням екологічної безпеки на ППУЗ можна, ґрунтуючись на положеннях міжнародних стандартів ISO серії 14000.

Важливо підкреслити, що СМЯ має багаторівневий комплексний характер. Вона забезпечує єдність і взаємозв'язок технічного, організаційного, економічного, соціального та правового аспектів. Тому, для переходу від фрагментарних рішень у сфері якості, менеджмент ППУЗ і «Укрзалізниці» має перейти до усвідомлення СМЯ як філософії діяльності, що передбачає новації в соціальній сфері, переглянути відносини зі споживачами (або іншими зацікавленими) до стану пріоритетних. Важливо також наголосити, що «вирішення проблеми якості в Україні (зокрема, в залізничній галузі – прим. автора) в нових умовах багато в чому залежить від створення відповідної законодавчої бази [6].

Згідно з вимогами стандартів ISO серії 9000, створення та впровадження систем управління якістю пов'язано з вирішенням проблеми вдосконалення процесів на підприємстві. Тому замість опису бізнес-процесів і поступового їх поліпшення (на основі технологічних змін) ППУЗ доцільно використовувати такі сучасні методики, як ідеалізація бізнес-процесів, статистичне управління процесами, структуризація функції якості, аналіз робочих осередків, FAST-метод (метод швидкого аналізу), перепроектування, бенчмаркінг та реінжинірінг (BPR). Названі методи дозволять вибудувати нові процеси управління якістю та діяльністю промислових підприємств на основі стратегії «Укрзалізниці» й вимог замовників.

Як продемонстрував аналіз, сьогодні на ППУЗ існує структурно-функціональний підхід до організації управління діяльністю (зокрема, якістю). Заснована на розподілі функцій структура

управління якістю має низку переваг, але, на думку автора, накладає наступні обмеження на функціонування СМЯ на ППУЗ: недостатня зацікавленість працюючих у досягненні цілей самих ППУЗ і глобальної цілі «Укрзалізниці», оскільки оцінка результатів їхньої діяльності виконується на рівні підрозділів підприємств; головним споживачем результатів праці працівника є вищий керівник, а не споживач, що призводить до відповідної мотивації праці співробітників; надмірно ускладнений обмін інформацією між різними підрозділами, робота яких спрямована на досягнення єдиної глобальної цілі, що призводить до додаткових часових і матеріальних витрат.

Враховуючи вищевикладене, можна стверджувати про необхідність структурно-організаційних змін у сфері управління якістю та стратегічного управління якістю на ППУЗ. Для вирішення зазначеної сукупності проблем потрібний системний підхід до оптимізації інструментів управління та функціональних напрямків діяльності «Укрзалізниці» на основі реалізації стратегії управління якістю та використання корпоративної СМЯ як інтегруючої платформи змін. Основою реалізації такого підходу має стати впровадження системи процесного маркетингового управління якістю на основі базових ідеологій міжнародних стандартів ISO та IRIS, органічно вбудованих в корпоративну систему менеджменту якості.

Підтверджують взаємозв'язок категорії «якість» з ринковими категоріями і маркетингом низка науковців [7-9]. Так, за твердженням А.Гончарука, за умови використання маркетингового підходу до управління якістю «очевидні наступні закономірності: збільшення обсягу перевезень, зниження собівартості і експлуатаційних витрат; використання маркетингу дозволяє визначити потреби клієнта, що позитивно позначається на стані галузі» [7, с. 8].

Необхідність використання стандарту IRIS викликана тим, що загальноприйняті стандарти якості, зокрема ISO 9001, не можуть враховувати всі особливості процесів на ППУЗ. Серед основних переваг використання стандарту IRIS, що визначає базові вимоги до виробників залізничної техніки та постачальників компонентів для підприємств залізничної галузі [10], наступні: створення взаємовигідних умов для всіх зацікавлених сторін - операторів залізниць, виробників рухомого складу та їх постачальників, підвищення якості залізничної техніки; підвищення ефективності діяльності ППУЗ в результаті зниження витрат протягом усього життєвого циклу продукції; підвищення конкурентоспроможності виробників залізничної промисловості; підвищення лояльності з боку органів контролю.

Для забезпечення ефективного функціонування інтегрованої корпоративної СМЯ також необхідно розробити і керуватись низкою принципів, методів, інструментів і закріпити їх у внутрішніх нормативних документах ППУЗ. Серед інструментів підвищення якості найбільший інтерес для ППУЗ становлять: аналіз видів і наслідків відмов (FMEA / FMEC), методика вирішення проблем (8D), технічне обслуговування, спрямоване на забезпечення надійності (RCM), статистичне управління процесами (SPC), виявлення та усунення дефектів на ранніх стадіях («Бар'єр»). Важливим для забезпечення якості на всіх етапах життєвого циклу продукції є використання методики планування якості перспективної продукції (APQP), розгортання функцій якості (QFD), глобальна система управління якістю (шість сигм), системи оцінки постачальників, ризик-менеджмент і т.д.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, проведені дослідження дають підставу зробити наступні висновки :

1. Завдання впровадження і вдосконалення СМЯ на промислових підприємствах «Укрзалізниці» є актуальним. На сьогоднішній день існує низка проблем організаційного характеру, що перешкоджають ефективному функціонуванню СМЯ, спрямованої на інтереси споживачів та інших зацікавлених сторін.

2. Аналіз особливостей впровадження СМЯ виявив недостатність використання вимог ДСТУ ISO 9001 для створення конкурентних переваг ППУЗ у зовнішньому середовищі; нагальним є розроблення розгорнутої інтегрованої СМЯ «Укрзалізниці», що ґрунтується на концепції маркетингового управління якістю і вимогах міжнародних стандартів ISO 9001, ISO 14000 та IRIS.

3. Створення інтегрованої корпоративної СМЯ «Укрзалізниці» - це не можливість виготовляти найкращу та найбільш конкурентоспроможну продукцію/послугу (найчастіше можна зустріти саме таке помилкове розуміння необхідності впровадження СМЯ), а можливість надання гарантії, що якість виготовленої продукції/послуг є стабільною та зорієнтованою на конкретного споживача, персонал, людей, суспільство. Крім того, управління якістю на ППУЗ повинно органічно поєднуватися з дотриманням екологічної безпеки як найголовнішого фактору покращення рівня та якості життя населення.

В подальших наукових дослідженнях перспективним є пошук оптимальних механізмів пристосування класичних СМЯ до особливостей функціонування ППУЗ на сучасному етапі їхнього розвитку.

Література

1. Концепція державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг) / Розпорядження КМУ № 447 від 17.08.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws.

2. Про затвердження Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки / Постанова КМУ від 16 грудня 2009р. № 1390 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws.

3. Про затвердження «Настанови з розроблення, впровадження та моніторингу системи управління якістю на підприємствах залізничного транспорту» / Наказ Укрзалізниці від 03.01.2006 № 003-ЦЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uz.gov.ua/.

4. ДСТУ ISO 9001–2001. Системи управління якістю. Вимоги. – На заміну ДСТУ ISO 9001:95, ДСТУ ISO 9002:95, ДСТУ ISO 9003:95. – К. : Держстандарт України, 2001. – 23 с.

5. Демьянович И.В. Концепция устойчивого развития и менеджмент качества транспортного холдинга [Электронный ресурс] / И.В. Демьянович. – Режим доступа: http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2994.

6. Іванілов О.С. Економіка підприємства : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Іванілов. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.

7. Гончарук А.П. Управление качеством транспортного обслуживания региона на основе информационных технологий : монография / А.П. Гончарук, И.В. Демьянович, Т.В. Наркевская. – Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2005. – 184 с.

8. Дикань В.Л. Роль систем якості у визначенні конкурентоздатності продукції / В.Л. Дикань, Н.М. Лисьонкова // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. пр. – Харків: УкрДАЗТ. – 2005. – Вип. 12. – С. 229–234.

9. Смагина М.Н. Процессы системы менеджмента качества : монография / М.Н. Смагина, Б.И. Герасимов, Л.В. Пархоменко. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006. – 100 с.

10. Бочкарева Е. IRIS как средство обеспечения качества и безопасности продукции, поставляемой для нужд железнодорожной промышленности / Е. Бочкарева // Управление качеством. – 2012. – № 7. – С. 67–70.

References

1. «Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 447 «The concept of public policy in the area of quality of goods (works, services)» (2002), Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws (access date November 15, 2014).

2. «Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1390 «On Approving the National Program of Reforming rail transport for the period up to 2010-2019» (2009), Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ (access date November 15, 2014).

3. «Decree of Ukrainian railway № 003-CH «On approval of «Guidelines for the development, implementation and monitoring of the quality management system of railway undertakings» (2006), Decree of Ukrainian railway, available at: http://uz.gov.ua/ (access date November 15, 2014).

4. DSTU ISO 9001-2001. Quality Management System. Requirements, The replacement of ISO 9001: 95, ISO 9002: 95, ISO 9003: 95, Kyiv, State Standard of Ukraine, 2001, 23 p.

5. Demianovich, I.V. (2010), «The concept of sustainable development and management of quality transport holding», available at: http://m-economy.ru/art.php?nArtId=2994 (access date November 15, 2014)

6. Ivanilov, O.S. (2009), *Ekonomika pidpryiemstva* [Ekonomika of enterprise], textbook, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 728p.

7. Goncharuk, A.P., Demyanovich, I.V. and Narkevskaya T.V (2005), *Upravlenie kachestvom transportnogo obsluzhivaniia regiona na osnove informatsionnykh tehnologiy* [Quality management of transport services in the region on the basis of information technologies], monograph, DGUPS, Khabarovsk, Russia, 184 p.

8. Dykan, V.L. and Lysonkova, N.M. (2005), «The role of quality management in determining the competitiveness of products», *Visnyk Ekonomiky transportu i promyslovosti*, issue 12, Kharkiv, Ukraine, pp. 229-234.

9. Smagina, M.N., Gerasimov, B.I. and Parkhomenko, L.V.(2006), *Protsessy sistemy menedzhmenta kashestva,* [The processes of the quality management system], monograph, TGTU, Tambov, Russia, 100 p.

10. Bochkaryeva, E. (2012), «IRIS as a means of ensuring the quality and safety of products supplied for the needs of the rail industry», *Upravlenie kachestvom*, no 7, pp. 67-70.

УДК 331.101:334.02:338.27

Дьомкіна О.В.,
аспірант * ***кафедри економіки підприємства***
Київський національний університет ім. Т. Шевченка

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКІВ ПРИ ІНВЕСТИЦІЯХ У РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Domkina O.V.,
graduate student of the department of enterprise economics
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ESSENCE OF AND PECULIARITIES OF RISKS OF INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF THE HUMAN CAPITAL OF A FIRM

Постановка проблеми. На сьогоднішній день все більшого значення та розповсюдження набуває економіка знань та галузі, що на ній базуються. Людський капітал стає одним з найважливіших факторів виробництва та умов здобуття конкурентних переваг. Однією з визначальних ознак нової економіки є її дематеріалізація, що по своїй суті означає зміну акцентів з виробництва матеріальних благ (товарів) на виробництво нематеріальних (послуг). Окрім того, й матеріальні сфери відчувають все більший вплив інформаційних та освітніх технологій, необхідність нових підходів до управління підприємствами, зокрема таких, які враховують важливість людського фактору та його розвитку.

В свою чергу ефективність роботи підприємства все більшою мірою залежить від того, наскільки професійний та кваліфікований персонал на ньому працює. Розвиток персоналу підприємства – здобуття та розвинення вмінь, навичок, знань, підвищення кваліфікації працівників – майже завжди тісно пов'язаний з вкладенням коштів, інвестиціями, а отже і з певними ризиками. Визначення, вивчення та врахування особливостей та джерел походження ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства набуває все більшого значення, оскільки дозволяє уникнути небажаних втрат, підвищити ефективність та продуктивність діяльності працівників та усього підприємства, здобути конкурентні переваги, що набуває особливої актуальності в умовах економічної кризи, а також, враховуючи перебіг процесів глобалізації і євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вивчення можливих для підприємницької діяльності ризиків, а також підходів до кількісної оцінки таких ризиків досліджували у своїх наукових працях такі вітчизняні вчені, як В.А. Абчук, В.Д. Базилевич, І.Т. Балабанов, В.В. Вітлінський, Н.М. Внукова, М.В. Голованенко, Т.В. Головач, Л.М. Гутко, А.Б. Камінський, В.В. Лук'янова, С.І. Наконечний, Р.В. Пікус, В.В. Християновський, А.В. Шегда, О.І. Ястремський та інші. Вагомий внесок у розвиток дослідження інвестицій у людський капітал, оцінки їх ефективності на підприємствах належить О.В. Захаровій, яка, зокрема, у своїй монографії "Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування" розглянула питання врахування підприємством фактора ризику при інвестуванні та обґрунтувала систему бюджетного планування інвестицій у професійний розвиток працівників.

Серед іноземних вчених суттєвий внесок у дослідження ризиків при інвестиціях в людський капітал зробили такі вчені, як: Г. Бейкер, Д. Кіркпатрик, Д. Левхарі, Й. Вейс, К. Коерзельман, Дж. Хартога, Х. фан Офема, С. Байдечі, Ш. Крістіансен, Ю. Йонсен, Х. Нільсен, Ф. Найт, Р. Уусітало, С. Ханчан, А. Ліоуі, Д. Тоуахрі, Я. Фітценц, Т. Шульц, Т. Стюарт, Л. Туров та інші.

Але, не дивлячись на велику кількість досліджень з економічних і підприємницьких ризиків, а також наукових праць, присвячених визначенню ефективності інвестицій у розвиток персоналу, досі недостатньо досліджені сутність і особливості ризиків, що виникають при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення сутності та поняття ризику при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства, виокремлення причин виникнення таких ризиків та їх особливостей.

Об'єктом дослідження є ризики при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства.

Предметом дослідження є сутність, особливості та причини виникнення ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані та вирішені такі завдання:

- визначено сутність поняття ризику при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства;
- охарактеризовано джерела та причини виникнення такого виду ризиків на підприємствах;
- систематизовано особливості ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства.

**Науковий керівник: Єхануров Ю.І. – к.е.н., професор*

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємство будь-якої галузі в процесі своєї діяльності завжди має справу з певною невизначеністю результатів, що породжується як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. В науковій літературі існування невизначеності - це передумова виникнення ризику, фундаментальна характеристика недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації [11, с. 16]. Невизначеність в контексті результатів інвестицій у людський капітал підприємства характеризується насамперед непередбачуваністю поведінки працівника як основного об'єкта інвестицій, розвитку його здібностей, прояву потенціалу та мотивації.

Причини невизначеності й зумовленого нею ризику класифікують за різними ознаками. Зокрема, їх поділяють на об'єктивні (зовнішні), тобто такі, що не залежать від підприємства, і суб'єктивні, що безпосередньо зумовлені діяльністю підприємства (внутрішні) [1; 6]. До зовнішніх причин невизначеності можна віднести політичну й економічну ситуацію в країні та світі, стан розвитку галузі, в якій працює підприємство, ситуацію на ринках, та непередбачуваність дій конкурентів. Внутрішні причини передусім пов'язані з недоліками системи управління підприємством і персоналом та з самим процесом виробництва. Їх можна поділити на дві основні групи: ті, що стосуються підприємства, та ті, що відносяться безпосередньо до працівників. Зокрема, до першої групи належать неефективна стратегія маркетингу та продажів, застаріла матеріально-технічна база, неузгодженість цілей та стратегії між різними підрозділами підприємства, неконкурентоспроможність продукції або послуг, недоліки в організації виробництва та неефективна система управління персоналом (застосування непродуктивних моделей оплати праці, методів мотивації працівників та розвитку персоналу, низький рівень корпоративної культури).

До того ж, причини виникнення невизначеності у господарській діяльності у загальному значенні можна об'єднати у кілька груп [1]:

1. Недетермінованість процесів, котрі відбуваються у суспільстві загалом і в економічній діяльності зокрема. Недетермінованість є наслідком відсутності можливості вичерпного передбачення та прогнозування процесів.

2. Відсутність вичерпної інформації при організації та плануванні поведінки суб'єкта ринкової діяльності чи суб'єктивний, неякісний її аналіз.

3. Вплив суб'єктивних чинників на результати аналізу (рівень кваліфікації, приховування частини інформації, дезінформація тощо).

На невизначеність як фундаментальну характеристику ризику має великий вплив і науково-технічний прогрес, що породжує глобальну невизначеність у розвитку цілих сфер економічної діяльності [3]. Це має суттєве значення при дослідженні ризиків інвестування у розвиток персоналу підприємства, оскільки швидка зміна світових тенденцій та технологій може призвести до застарівання отриманих знань, неактуальності та неефективності форми їх отримання, та зміни сфери використання.

Окрім невизначеності передумовами ризику є також конфліктність та альтернативність. Конфлікт передбачає наявність розбіжності інтересів його учасників, дій, наслідків явищ, до яких ці дії призвели, а також наявність сторін, так чи інакше зацікавлених у цих наслідках [1]. Якщо розглядати інвестування у розвиток персоналу підприємства з точки зору ризику, можна виокремити наступні передумови виникнення конфлікту:

- розвиток одного працівника може призвести до зниження мотивації та незадоволеності іншого працівника або групи працівників підприємства, причому це може мати як суб'єктивний, так і об'єктивний характер;
- в межах поставлених стратегічних цілей підприємства та/або за умов обмеженості ресурсів тільки деякі підрозділи підприємства можуть підпадати під програму розвитку персоналу, що може бути причиною конфлікту як між конкретними працівниками, так і підрозділами і їх керівниками в цілому;
- у випадку неадекватної та/або неякісної програми навчання може виникнути ситуація незадоволеності її результатами як самого працівника, так і керівництва.

Альтернативність як передумова ризику пов'язана з тим, що часто виникає необхідність вибору з декількох можливих варіантів рішень. Відсутність можливості вибору знімає питання ризику. Альтернативність має різний ступінь складності та вимірюється різними способами: як на основі минулого досвіду у простих ситуаціях, так і за допомогою спеціальних методів та методик при розгляді складних ситуацій [4, с. 14-15]. За умов інвестування у розвиток персоналу підприємства альтернативність як характеристика ризику може бути виражена у наступному:

- підприємство завжди має вибір між різними програмами навчання, яким притаманні різні вартість, зміст, тривалість, місцезнаходження, постачальник, репутація та результативність;
- керівники підрозділів та менеджмент підприємства при здійсненні програми розвитку персоналу, як правило, мають декілька кандидатур працівників на вибір з різними особовими характеристиками, попередніми результатами роботи, мотивацією до розвитку, кваліфікацією;
- часто у підприємства є вибір: навчати та розвивати своїх працівників самостійно, або ж приймати на роботу вже навчених і достатньо кваліфікованих працівників. Обидва варіанти мають свої переваги та недоліки, і, відповідно, свої ризики. Наприклад, при рішенні наймати лише висококваліфікованих працівників підприємство може втрачати у своїй привабливості як роботодавець, який не інвестує у

персонал. Також складно вимірюваною є відносна ефективність витрат коштів і часу як на пошук кваліфікованих працівників, так і на підготовку недостатньо кваліфікованих.

Для більш глибокого розуміння поняття ризиків інвестування у розвиток персоналу варто розглянути сутність самого поняття ризик, його складові характеристики та властивості.

Ризик у загальному своєму визначені походить від древньоіталійського слова *risicare*, що в перекладі означало "посміти", "наважитися". А також від схожих древньогрецького *ridsikon* – скеля, та латинського *resecum* – скеля та небезпека зіткнення з нею. Ризик – це дуже багатогранна та складна економічна категорія, про що свідчить велика кількість визначень різних вчених, та те, що серед науковців не існує єдиної думки щодо тлумачення поняття ризику. Основна різниця підходів полягає у співвідношенні об'єктивної та суб'єктивної складової в цьому понятті. Основні підходи до визначення поняття "ризик" у вітчизняній літературі наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення ризику, що існують в науковій літературі

Визначення	Автор, джерело
Ризик - потенційна, чисельно вимірна можливість втрати	Волков И.М., "Проектный анализ"
Ризик - імовірність втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоодержання доходів чи появи додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності	Машина Н.І., "Економічний ризик та методи його вимірювання"
Ризик - об'єктивна реальність, яку необхідно враховувати під час планування діяльності в майбутньому	Сахарцева І.І., Шляга О.В., "Ризики економічної діагностики підприємства"
Ризик - це ймовірність настання певної події, результатом якої можуть бути втрати очікуваної економічної (фінансової) користі або прямі збитки	Пікус Р.В., "Управління фінансовими ризиками"
Автори трактують ризик як комбінацію таких елементів: подія, пов'язана з діяльністю підприємства і яка впливає на нього, імовірність цієї події, наслідки, що унеможливлюють досягнення запланованих цілей і в остаточному підсумку позначаються на доходах підприємства	Старостіна А.О., Кравченко А. А, "Ризик-менеджмент: теорія та практика"
Ризик в економічному розумінні передбачає втрати (збитки), імовірність котрих пов'язана з наявністю невизначеності (браку або недостовірністю інформації), а також зиск і прибуток, отримати які можливо лише завдяки діям, пов'язаним з ризиком	Шегда А.В., Голованенко М.В., "Ризики в підприємництві: оцінювання та управління"
Ризик - це економічна категорія в діяльності суб'єктів господарювання, пов'язана з подоланням невизначеності, конфліктності в ситуаціях оцінювання, управління, неминучого вибору	Вітлінський В.В., "Ризикологія в економіці та підприємництві"
Ризик - узагальнена об'єктивно-суб'єктивна характеристика ситуації прийняття рішення в умовах невизначеності, яка відбиває можливість прояву та значимість для суб'єкта прийняття рішення збитків, внаслідок прийняття того, чи іншого рішення	Камінський А.Б., "Економічний ризик та методи його вимирювання"
Ризик - ймовірність виникнення збитків чи недоодержання доходів порівнянно з прогнозованним варіантом у зв'язку з випадковою зміною умов економічної діяльності, несприятливими обставинами	Івченко І.Ю., "Моделювання економічних ризиків"
Ризик - аспект діяльності суб'єктів господарського життя, пов'язаний з подоланням невизначеності в ситуації невідкладного вибору, в процесі якого можна оцінити ймовірність досягнення бажанного результату, невдачачі та відхилення від мети.	Лук'янова В.В., Головач Т.В., "Економічний ризик"

Джерело: складена автором

Оскільки ризик є системним поняттям, то для кращого його розуміння варто виокремити його об'єкт та суб'єкт. Об'єктом ризику вважається керована система, стосовно якої приймається рішення й ефективність та умови функціонування якої наперед точно невідомі. Суб'єкт ризику – це особа (індивід або колектив), що зацікавлена в результатах керування об'єктом ризику та має компетенцію ухвалювати рішення щодо об'єкта ризику [8, с. 14].

В науковій літературі визначення категорії ризику, що має місце при інвестиціях у розвиток персоналу, на даний момент майже відсутнє. За останні роки великий внесок у дослідженні цього напрямку зробила О.В. Захарова. У своїй монографії "Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування" [3, с. 162-167] автор визначає, що для підприємства ризик інвестування у людський капітал – це сполучення імовірності загрози безповоротної, повної або часткової, втрати коштів, інвестованих підприємством у людський капітал, та імовірності неотримання підприємством економічної віддачі від інвестування у людський капітал як у поточних умовах здійснення процесу інвестування, так і у майбутньому.

За цим визначенням ризик розглядається як негативне явище, загроза, що призводить до збитків або недоотримання прибутків підприємством внаслідок інвестування у розвиток персоналу підприємства.

Але, на наш погляд, варто підкреслити й обернену сторону ризику – потенційний успіх підприємницької діяльності, тобто можливість отримання додаткових переваг внаслідок ефективної внутрішньої політики управління персоналом та підприємством, сприятливих зовнішніх умов.

Даний підхід позитивного бачення ризику базується на можливості перетворення загроз в переваги шляхом впровадження в господарську діяльність нових способів і методів управління, побудови

ефективної системи навчання та розвитку персоналу, формування позитивної корпоративної культури, уважного та глибокого вивчення ринкової ситуації. Тобто ризик може стати передумовою отримання конкурентних переваг за умови створення ефективної системи управління ним.

Таким чином, на основі проаналізованих різноманітних підходів до визначення категорії ризику, що є у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі, а також враховуючи специфіку об'єкта інвестування – людського капіталу – можна дати наступне визначення поняттю ризику при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства.

Ризик при інвестуванні у розвиток персоналу підприємства – це об'єктивно-суб'єктивна категорія діяльності господарського суб'єкта, що характеризується ймовірністю отримання додаткових конкурентних переваг та економічної вигоди, а також імовірністю часткової або повної втрати інвестованих коштів, в залежності від ефективності оцінки і управління факторами невизначеності, пов'язаними з персоналом підприємства.

Основною причиною виникнення ризику при інвестиціях у людський капітал є наявність людського фактору. Зокрема, основними причинами такої невизначеності при прийнятті управлінських рішень щодо доцільності здійснення певного виду інвестицій у цьому випадку можуть бути, на думку О.В. Захарової, наступні: неможливість чіткого визначення інтелектуальних здібностей та рівня вмотивованості до власного перспективного професійного розвитку працівника на підготовчому етапі інвестування; нестабільність у часі психоемоційного стану людини, мінливість її прагнень, цілей, особистих обставин, можливостей розвитку та очікувань щодо короткострокових та довгострокових перспектив власного кар'єрного зростання; різні швидкість, рівень та результативність засвоєння нової інформації, знань та практичних навичок у кожного працівника, які залежать від інтелектуальних здібностей особи, індивідуальної структури мотиваційного ядра її трудової поведінки та наданих підприємством можливостей їх закріплення на практиці; наявність індивідуального впливу організаційної культури підприємства та соціально-психологічного клімату у колективі на рівень продуктивності та ефективності праці окремого працівника; залежність ступеня результативності професійного розвитку людини від обраних методів, способів та засобів навчання; зміна віддачі від інвестицій у професійний розвиток залежно від стадії життєвого циклу працівника, на якій він знаходиться у момент інвестування; різні фізичні можливості та стан здоров'я працівників, які до того ж мають тенденцію до погіршення із часом [3, с. 165-166].

Як видно з наведеної класифікації причин невизначеності, поведінка працівника як окремого індивіда залежить від багатьох внутрішньо особистісних факторів, на деякі з яких підприємство може вплинути, а на інші – ні. Причому результати впливу можуть бути також різними. Але саме складність прогнозування поведінки працівника робить дослідження ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу цікавим та перспективним, що на даному етапі вимагає від дослідника виокремлення їх особливостей.

Отже, можна узагальнити такі основні особливості ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства, які обумовлюють необхідність всебічного дослідження цього питання:

1. Найбільша вага людського чинника суттєво ускладнює процес врахування та оцінки ризиків при інвестуванні у розвиток персоналу, та відповідно у цього виду ризиків завжди буде більший ступінь невизначеності. Серед інших видів ризиків цим ризикам у більшій мірі притаманні риси конфліктності як передумови виникнення невизначеності. Це пов'язано з тим, що факт розвитку однієї категорії персоналу або окремих працівників може призвести як до незадоволеності, так і до підвищення мотивації, кращих результатів праці інших.

2. В умовах економіки знань людський капітал стає найбільш важливим засобом виробництва, а отже ризики інвестицій у його розвиток починають відігравати все більш важливу роль.

3. Процеси глобалізації ринку праці підвищують рівень ризикованості інвестування у розвиток персоналу підприємства, оскільки у глобальних компаній є доступ до найбільш висококваліфікованих фахівців в будь-якій точці світу, а отже для місцевих компаній ринок праці стає більш конкурентним і складним.

4. На даний момент ризики при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства недостатньо вивчені, а на підприємствах не існує комплексної системи врахування та оцінки таких ризиків, бракує також кваліфікованих фахівців.

Висновки з даного дослідження. Ризики при інвестиціях у розвиток персоналу можуть виступати для підприємства як загрози втрат вкладених ресурсів, так і можливості отримання додаткових переваг. Найбільшу складність у цей вид ризиків додає наявність людського фактору, що характеризується непередбачуваністю людської поведінки. Перспективним напрямом подальшого дослідження є побудова комплексної методики оцінки таких ризиків, яка б враховувала вказані їх причини та особливості.

Література

1. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємництві : монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
2. Волков И.М. Проектный анализ / И.М. Волков, М.В. Грачева. – М. : Банки и Биржи, Юнити, 1998. – 423 с.
3. Захарова О.В. Управління інвестуванням у людський капітал : методологія, оцінка, планування : монографія / О.В. Захарова. – Донецьк : ДВНЗ ДонНТУ, 2010. – 378 с.

4. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій : навч. посіб. / І.Ю. Івченко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.

5. Камінський А.Б. Економічний ризик та методи його вимірювання : навч. посіб. / Камінський А.Б. – К. : Видавничий дім Козаки, 2002. – 120 с.

6. Лук'янова В.В. Діагностика ризику діяльності підприємства : монографія / В.В. Лук'янова. – Хмельницький: ПП В.В. Ковальський, 2007. – 312 с.

7. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання : навч. посіб. / Н.І. Машина. – К. : ЦНЛ, 2003. – 188 с.

8. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками : навч. посіб. / Пікус Р.В. – К. : Знання, 2010. – 598 с.

9. Посохов І.М. Аналіз змісту поняття ризик і наукові підходи щодо визначення сутності ризику / І.М. Посохов // Вістник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Харків : НТУ "ХПІ". – 2012. – № 5. – С. 101-108.

10. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент : теорія та практика : навч. посіб. / Старостіна А.О., Кравченко В.А. – К. : Політехніка, 2004. – 200 с.

11. Шегда А.В. Ризики в підприємництві : оцінювання та управління : навч. посіб. / А.В. Шегда, М.В. Голованенко. – К. : Знання, 2008. – 271 с.

12. Риски в современном бизнесе / П.Г. Грабовый, С.Н. Петрова, С.И. Полтавцев и др. – М. : Аланс, 1994. – 237 с.

13. Hartog J. How Risky is Investment in Human Capital? / J. Hartog, H. van Ophem, S. M. Bajdechi // Tinbergen Institute Discussion Paper. – 2004 [Electronic resource]. – Access mode: https://ideas.repec.org/p/ces/ceswps/_1261.html

14. Chriatiansen C. The Risk-Return Trade-Off in Human Capital Investment. / C. Chriatiansen, J. Joensen, H. Skyt Nielsen // IZA discussion paper. – 2006 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.econstor.eu/bitstream/10419/33370/1/51367036X.pdf

References

1. Vitlinskyi, V.V., Velykoivanenko, H.I. (2004), *Ryzykolohiia v ekonomitsi ta pidpryiemnytstvi* [Risk management in economics and entrepreneurship], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 480 p.

2. Volkov, I.M., Gracheva, M.V. (1998), *Proektnyy analiz* [Project analysis], Banki i birzhi, Yuniti, Moscow, Russia, 423 p.

3. Zakharova, O.V. (2010), *Upravlinnia investuvannia v liudskyi kapital: metodolohia, otsinka, planuvannia* [Management of investment in human capital: methodology, estimation, planning], monograph, DonNTU, Donetsk, Ukraine, 378 p.

4. Ivchenko, I.Yu. (2007), *Modeliuvannia ekonomichnykh ryzykiv ta ryzykovykh sytuatsii* [Modeling of economic risks and risky situations], tutorial, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 344 p.

5. Kaminskyi, A.B. (2002), *Ekonomichnyi ryzyk ta metody yoho vymiriuvannia* [Economic risk and methods of its estimation], tutorial, Vydavnychii dim Kozaky, Kyiv, Ukraine, 120 p.

6. Lukianova, V.V. (2007), *Diahnostyka ryzyku diialnosti pidpryiemstva* [Diagnostics of risk of enterprise], monograph, PP V.V. Kovalskyi, Khmelnytskyi, Ukraine, 312 p.

7. Mashyna, N.I. (2003), *Ekonomichnyi ryzyk ta metody yoho vymiriuvannia* [Economic risk and methods of its estimation], tutorial, TsNL, Kyiv, Ukraine, 188 p.

8. Pikus, R.V. (2010), *Upravlinnia finansovymy ryzykamy* [Management of financial risks], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 598 p.

9. Posokhov, I. M. (2012), "Analysis of risk category and scientific approaches to determination of risk", *Visnyk natsionalnoho technichnoho universytetu* "KhPI", no. 5, pp. 101-108.

10. Starostina, A.O., Kravchenko, V.A. (2004), *Ryzyk-menedzhment: teoria ta praktyka* [Risk management: theory and practice], tutorial, Politekhnika, Kyiv, Ukraine, 200 p.

11. Shehda, A.V., Holovanenko, M.V. (2008), *Ryzyky v pidpryiemnytstvi: otsinka ta upravlinnia* [Risks in enterpreneurship: estimation and management], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 271 p.

12. Grabovyi, P.G., Petrova, S.N., Poltavtsev, S.I. (1994), *Riski v sovremennom biznese* [Risks in the modern business], Alans, Moscow, Russia, 237 p.

13. Hartog, J., Ophem, H., Bajdeshi, S. (2004), *"How risky is investment in human capital?"*, available at: https://ideas.repec.org/p/ces/ceswps/_1261.html

14. Chriatiansen, C., Joensen, J., Nielsen, S. *"The risk-return trade-off in human capital investment"*, available at: http://www.econstor.eu/bitstream/10419/33370/1/51367036X.pdf

УДК 330.3

Мосін О.О.,
аспірант* кафедри менеджменту виробничої сфери
Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»

УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ЕНДОГЕННОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Mosin O.O.,
graduate student of the industrial management department
State HEE National mining university

THE WAYS OF MANAGING THE MACHINE-BUILDING ENTERPRISE ENDOGENOUS INNOVATIVE POTENTIAL REALIZATION

Постановка проблеми. Характер функціонування галузей промисловості є важливим фактором державного економічного розвитку. Інноваційний розвиток промислових підприємств забезпечує їх стабільне функціонування у відповідності до темпів наукового та технологічного прогресу. Нові рішення у сфері технологій та організації управління діяльністю закладають фундамент розвитку машинобудівних підприємств України. Тому дослідження підходів до управління реалізацією інноваційного потенціалу підприємства є актуальним завданням для вчених-економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі досить глибоко досліджені питання управління впровадженням інновацій, вибору альтернатив інноваційного розвитку, оцінки інноваційних проектів. До цієї тематики зверталися Н.І. Чухрай, І.В. Федулова, І.В. Новікова, М.І. Крупка, В.В. Власенко, С.В. Глухова, А.Я. Кузнєцова, А.Г. Мельник, І.Ю. Білоброва, В.Ф. Колесниченко, А.С. Черноіванова, І.Б. Висоцька, І.С. Капарулін.

Однак на сьогодні відсутній спеціальний підхід до управління безпосередньо реалізацією внутрішньої складової інноваційного потенціалу підприємства. По-перше, цей підхід повинен бути спрямований не на розвиток інноваційного потенціалу, оскільки ця категорія не є кінцевою метою діяльності підприємства, а на його реалізацію, тобто отримання комерційних результатів. По-друге, в умовах, наближених до економічної кризи, потребує більш детального дослідження внутрішня складова інноваційного потенціалу (ендогенний інноваційний потенціал).

Постановка завдання. Метою статті є визначення шляхів управління реалізацією ендогенного інноваційного потенціалу (ЕІП) машинобудівного підприємства через прогнозування рівня валового прибутку підприємства на основі значень його резервів, які складають ЕІП.

Для вирішення поставленої мети необхідна реалізація таких завдань: дослідження сутності ЕІП; кореляційно-регресійне моделювання, спрямоване на прогнозування валового прибутку машинобудівного підприємства в залежності від значень процесних, продуктових, маркетингових та організаційних резервів; перевірка достовірності результатів економіко-математичної моделі через характеристику функції розподілу її залишків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Н.І. Чухрай стверджує, що інноваційний потенціал формується з двох основних складових: інноваційного потенціалу матеріальних ресурсів та інтелектуального потенціалу [7, с. 17].

І.В. Федулова розглядає інноваційний потенціал як сукупність організованих у певних соціально-економічних формах інтелектуальних, фізичних, фінансових ресурсів і інноваційних продуктів [4, с. 8].

Т.В. Гринько під інноваційним потенціалом розуміє ресурси, необхідні для реалізації запланованої інновації та оцінювані з точки зору наявності у кількості та якості достатніх для цієї інновації [2, с. 19].

В.М. Чубай оцінює інноваційний потенціал за такими сферами: кадровою, науково-дослідною, матеріально-технічною, фінансово-економічною, організаційно-управлінською [6, с. 184-185].

Н.В. Бондарчук зазначає необхідність інформаційної, кадрової та фінансової забезпеченості інноваційної діяльності; пропонує розглядати процес інноваційного розвитку суб'єкта господарської діяльності у взаємодії з конкурентами, споживачами постачальниками [1, с. 65].

І.В. Феофанова передбачає множинність ресурсів інноваційної стратегії підприємства, до яких відносить інформацію, кваліфіковані кадри та фінанси [5, с. 8].

Як зазначає Н.О. Шквиря, підприємства в прагненні закріпити свої позиції на ринку змушені безперервно поліпшувати і перетворювати свої товари, удосконалювати виробничі й управлінські процеси, тобто займатися інноваційною діяльністю [8, с. 8]. Відтак, сутністю інноваційного потенціалу є

* *Науковий керівник: Іванова М.І. – к.е.н., доцент*

наявність резервів для удосконалення.

Інноваційний потенціал підприємства, за В.Ф. Колесніченко, може бути оцінений із допомогою показників оборотності інвестиційного капіталу, індексу зміни основних засобів, фондовіддачі, рентабельності інвестиційного капіталу, витрат на 1 грн доходу від реалізації продукції [3, с. 10]. Недоліком методики, запропонованої автором, є відсутність розрахунку рівня науково-дослідної підтримки, яку може отримати підприємство для реалізації власного інноваційного потенціалу. На нашу думку, цей аспект є важливою складовою визначення конкурентоспроможності певного підприємства.

На наш погляд, інноваційні процеси є внутрішньо властивими для підприємств, у тому числі й машинобудівних. Впровадження інноваційних рішень тісно пов'язане з операційною діяльністю машинобудівного підприємства, значно впливає на її результати. Водночас звертаємо увагу на те, що для управління інноваціями потрібні різні за своєю сутністю механізми, це випливає з різноманіття об'єктів впровадження нововведень. Такі механізми перед усім повинні спиратися на джерела фінансування інноваційних заходів. Відповідно, в залежності від класифікаційних ознак нововведень їх реалізація може досягатися за рахунок зовнішніх інвестицій або власних коштів підприємства. Так, модернізація технологічних процесів або придбання спеціального обладнання обмежуються потребою доволі значних фінансових ресурсів, але розробка конструкторської документації відповідно до існуючої технології виробництва або застосування новітніх матеріалів та сировини мають менші фінансові обмеження.

Виконаємо візуальний аналіз для вивчення зв'язків між змінними (рис. 1).

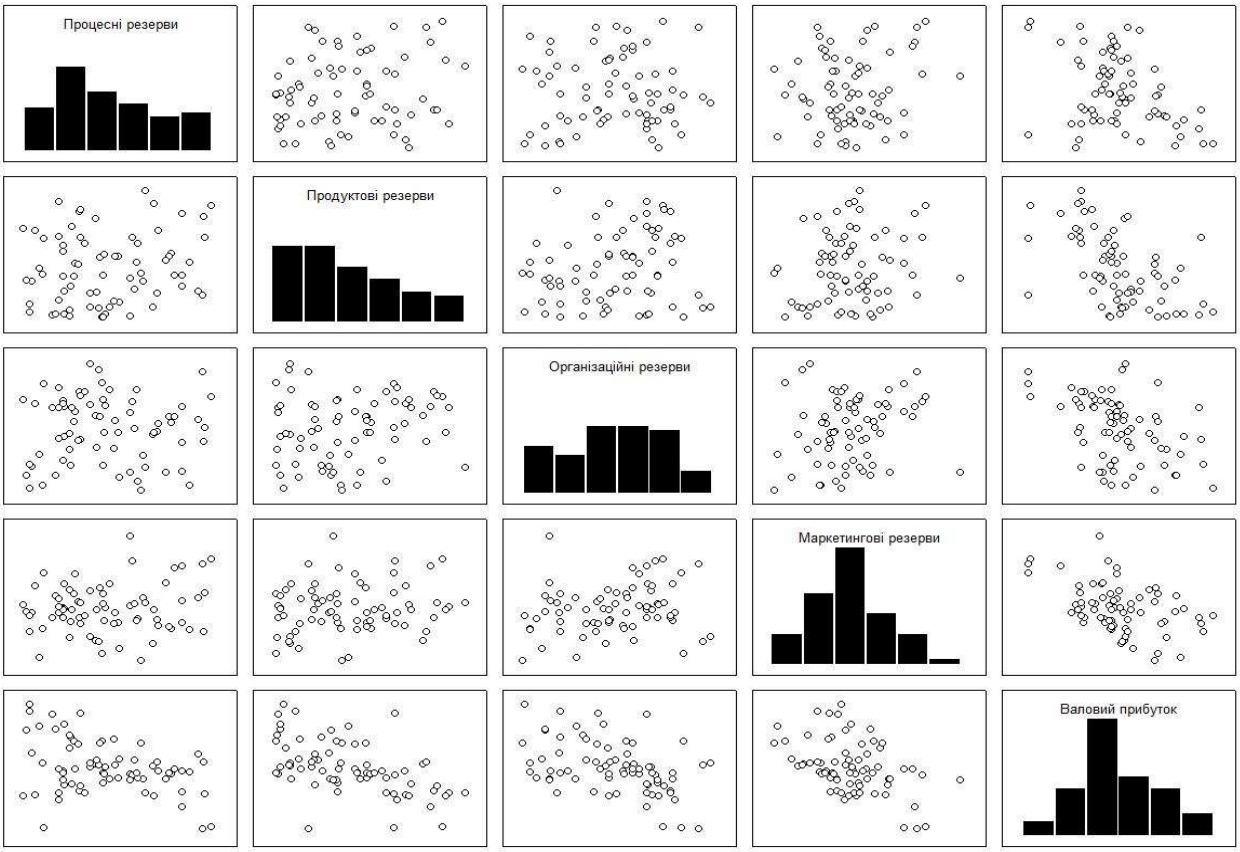

Рис. 1. Матрична діаграма розсіювання даних

Джерело: розраховано автором

Візуальний аналіз не дозволяє чітко оцінити характер зв'язку між змінними. Пропонуємо розпочати економіко-математичне моделювання залежності результуючої ознаки (валового прибутку) від факторних ознак (процесних, продуктових, маркетингових, організаційних резервів машинобудівного підприємства, які є складовими ендогенного інноваційного потенціалу машинобудівного підприємства) з детермінованої лінійної моделі множинної регресії.

Перевагою кореляційного-регресійного моделювання є його наочність та зрозумілість.

Побудуємо кореляційну матрицю між змінними з метою перевірки на мультиколінеарність, тобто наявність лінійної залежності між факторними ознаками (табл. 1).

Значення коефіцієнтів кореляції між незалежними змінними є достатньо низькими для констатації відсутності мультиколінеарності. Парні коефіцієнти кореляції факторних ознак та результуючої ознаки характеризують наявність помірного зв'язку між ними. Цей зв'язок демонструє, що зі зменшенням складових ендогенного інноваційного потенціалу машинобудівного підприємства,

тобто реалізацією його процесних, продуктових, маркетингових та організаійних резервів, відбувається збільшення валового прибутку підприємства.

Таблиця 1

Кореляційна матриця між змінними

Змінні	Процесні резерви	Продуктові резерви	Організаційні резерви	Маркетингові резерви	Валовий прибуток
Процесні резерви	1,00	0,16	0,00	0,14	-0,39
Продуктові резерви	0,16	1,00	0,16	0,16	-0,53
Організаційні резерви	0,00	0,16	1,00	0,19	-0,45
Маркетингові резерви	0,14	0,16	0,19	1,00	-0,45
Валовий прибуток	-0,39	-0,53	-0,45	-0,45	1,00

Джерело: розраховано автором

Керівництву машинобудівного підприємства необхідно ретельно досліджувати попит ринку та можливість його задоволення за допомогою продукції підприємства, що є новаторською. Водночас керівництву машинобудівного підприємства варто чітко розуміти, що є кінцевою метою діяльності підприємства. На нашу думку, головною метою функціонування підприємства є отримання прибутку, а відтак, інновації повинні цілеспрямовано впроваджуватися машинобудівним підприємством для досягнення певних комерційних результатів.

Результати лінійної моделі множинної регресії зв'язку валового прибутку зі складовими ендогенного інноваційного потенціалу машинобудівного підприємства представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Результати лінійної моделі множинної регресії

Параметри / Показники	Вільний член	Процесні резерви ($Rproc$)	Продуктові резерви ($Rprod$)	Організаційні резерви ($Rorg$)	Маркетингові резерви (Rm)
Множинний R	0,77				
R^2	0,59				
Нормований R^2	0,57				
F(4,67)	24,29				
Коефіцієнт B	14 996 466,39	-1,30	-2,65	-1,12	-0,89
Стандартна помилка B	1 143 240,35	0,37	0,55	0,27	0,25
t (67)	13,12	-3,49	-4,82	-4,11	-3,52
p-рівень	0,000000	0,000853	0,000008	0,000112	0,000781

Джерело: розраховано автором

Залишки моделі не виходять за межі інтервалу $(-3s, 3s)$, де s - емпіричне середньоквадратичне відхилення залишків. Вірогідно припустити, що залишки розподілені нормально (рис. 2).

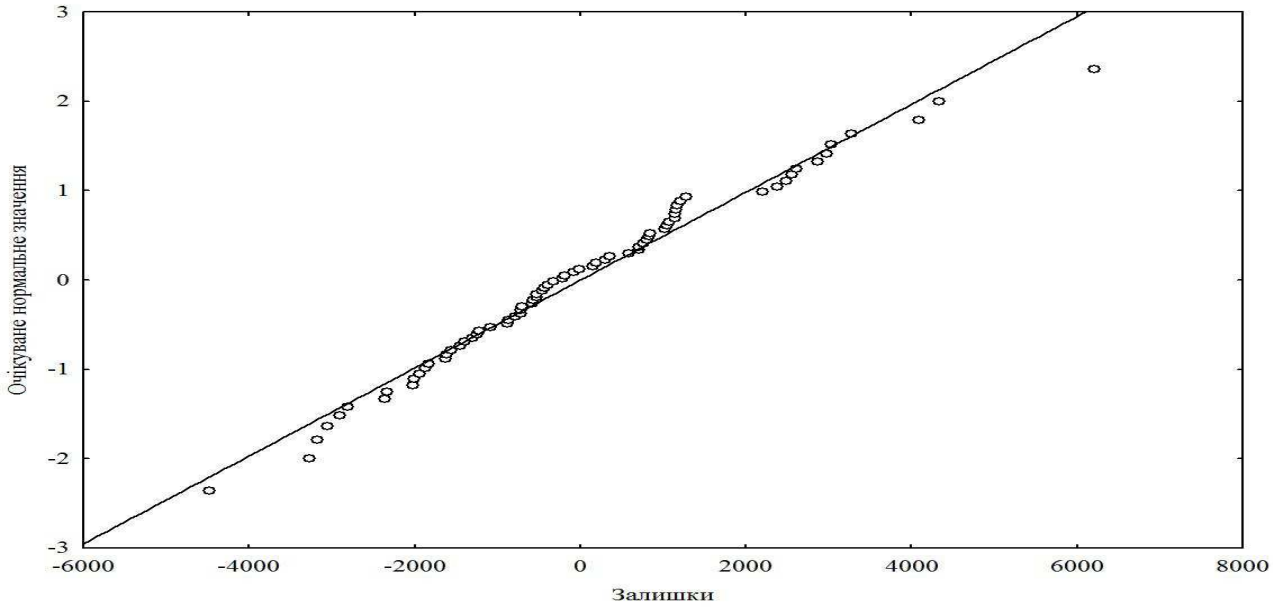

Рис. 2. Порівняння залишків моделі з нормальним розподілом

Джерело: розраховано автором

Лінійна модель множинної регресії має вигляд у відповідності до (1).

$$GP = 14996466{,}39 - 1{,}30\ \mathrm{Rproc} - 2{,}65\ \mathrm{Rprod} - 1{,}12\ \mathrm{Rorg} - 0{,}89\ \mathrm{Rm}\ , \qquad (1)$$

де *GP* – валовий прибуток машинобудівного підприємства.

Слід зауважити, що усі змінні є вагомими, що дуже важливо для подальшого аналізу.

Висновки з даного дослідження. Запропонована методика побудови моделі множинної регресії уможливлює прогнозування рівня валового прибутку машинобудівного підприємства в залежності від значень процесних, продуктових, маркетингових та організаційних резервів, які складають його ендогенний інноваційний потенціал. Подальше дослідження може бути пов'язане з використанням стохастичних методів моделювання з метою більш точної апроксимації функції валового прибутку підприємства.

Література

1. Бондарчук Н.В. Аналіз основних показників розвитку інноваційного потенціалу України / Н.В. Бондарчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №8. – С. 64-66.
2. Гринько Т.В. Формування механізму інноваційного розвитку підприємства / Т.В. Гринько // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №7. – С. 18-22.
3. Колесніченко В.Ф. Інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / В.Ф. Колесніченко. – Х., 2006. – 19 с.
4. Федулова І.В. Управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (харчова промисловість)» / І.В. Федулова. – К., 2009. – 30 с.
5. Феофанова І.В. Формування інноваційної стратегії металургійного підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / І.В. Феофанова. – З., 2008. – 23 с.
6. Чубай В.М. Аналіз інноваційного потенціалу машинобудівного підприємства у процесі формування і реалізації інноваційної стратегії / В.М. Чубай // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 8 (110). – С. 183-190.
7. Чухрай Н.І. Формування інноваційного потенціалу промислових підприємств на засадах маркетингу і логістики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Н.І. Чухрай. – Л., 2003. – 49 с.
8. Шквиря Н.О. Розвиток інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства і АПК)» / Н.О. Шквиря. – С., 2009. – 22 с.

References

1. Bondarchuk, N.V. (2011), "The analysis of Ukrainian innovative potential's basic figures", *Investitsii: praktika ta dosvid,* no. 8, pp.64-66.
2. Hrinko, T.V. (2011), "The shaping of the enterprise innovative development mechanism", *Investitsii: praktika ta dosvid*, no. 7, pp.18-22.
3. Kolesnichenko, V.F. (2006), "Investment basis of the enterprise innovative activity**"**, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), Economics, enterprise organisation and management, Kharkiv National Economic University, Kharkiv, Ukraine.
4. Fedulova, I.V. (2009), "The management of the bakery enterprises innovative potential development", Thesis abstract of Doc. Sc. (Econ.), 08.00.04, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, 30 p.
5. Feofanova, I.V. (2008), "Metallurgy enterprise innovative strategy shaping**"**, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), Economics and enterprise management (according to the types of the economic activities), Classical Private University, Zaporizhzhya, Ukraine.
6. Chubai, V.M. (2010), "Machinery enterprise innovative potential analysis in the process of shaping and realizing innovative strategy", *Aktualni problemy ekonomiky,* no. 8, pp.183-190.
7. Chukhrai, N.I. (2003), "Industrial enterprises innovative potential shaping on the basic of marketing and logistics", Thesis abstract of Doc. Sc. (Econ.), 08.06.01, National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, Ukraine, 49 p.
8. Shkvyria, N.O. (2009), "Farming enterprises innovative activity development**"**, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), Economics and enterprise management (economics of farming and agriculture), Crimea Agritechnological University, Simferopol, Ukraine.

УДК 330.352.3+334.025

Панас Я.В.,
старший викладач кафедри менеджменту персоналу та адміністрування
Національний університет «Львівська політехніка»

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗДАТНОСТІ РЕАЛІЗОВУВАТИ ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТРОЛІНГУ

Panas Ya.V.,
senior lecturer of department management of the personnel and administration
Lviv Polytechnic National University

CONCEPTUAL APPROACH TO THE EVALUATION OF THE ABILITY TO REALIZE INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES IN CONTROLLING

Постановка проблеми. На інноваційну діяльність, як і на інші елементи господарювання підприємства, впливає досить велика кількість ринкових та неринкових чинників. Їх вплив на комерційно успішну реалізацію інноваційних ідей щодня змінюється. Це вимагає постійного моніторингу ситуації з метою виявлення нових форм та способів взаємодії всіх об'єктів та процесів, які мають пряме чи опосередковане відношення до ефективної реалізації інноваційного потенціалу.

Інноваційний потенціал підприємства може бути незначним, але вдалі управлінські дії в контролінгу як міжфункціональному інструменті менеджменту підприємства спроможні його використати на 100 %. Так і навпаки – при значному інноваційному потенціалі реалізовані управлінські рішення не сприятимуть ні росту прибутковості, ні розвитку підприємства в довготерміновій перспективі.

Враховуючи вищенаведене, ґрунтовне оцінювання здатності реалізовувати інноваційний потенціал підприємства в контролінгу є одним із ключових факторів підтримки конкурентоспроможності сучасного вітчизняного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових [1-5] та періодичних [6-9] джерел з проблем реалізації інноваційного потенціалу передусім викликав необхідність детально зупинитися на сучасних уявленнях про інноваційний процес, оскільки налагодження ефективно функціонуючого інноваційного процесу є запорукою забезпечення довготривалої конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. В умовах сьогодення визнання здобули кілька базових моделей побудови інноваційного процесу, які мають різні модифікації. Серед найбільш поширених доречно виокремити: «ланцюгову» модель Клайна-Розенберга, класифікацію моделей Р. Росвелла, модель «воронка» С. Уйлрайта, модель «ворота» Р. Купера [10; 11; 12; 13]. Однак у сучасних умовах господарювання важко зустріти застосування цих моделей у первинному вигляді.

Різноманітність особливостей моделей інноваційного процесу наочно пояснює і природу великої кількості підходів до визначення суті інноваційного потенціалу та його оцінки. Тому приділяти увагу визначенням окремих авторів не має сенсу, оскільки вони цю проблему оцінювали в контексті власного об'єкта дослідження. Підтвердженням даного бачення є результати робіт [3; 4], в яких узагальнено підходи до визначення суті інноваційного потенціалу різних авторів.

Опис сучасних моделей організації інноваційного процесу та підходів до визначення суті інноваційного потенціалу дає можливість зрозуміти, що його реалізація (інноваційного потенціалу підприємства в контролінгу) є доволі складним управлінським завданням, яке не може бути вирішене на основі єдиного методичного підходу. За таких умов виникає необхідність розгляду даної проблеми лише через призму об'єкта конкретного наукового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та обґрунтування переліку складових оцінювання здатності реалізовувати інноваційний потенціал підприємств за умов застосування в їх управлінській практиці контролінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу моделей побудови інноваційного процесу, наведених у дослідженнях іноземних науковців [10; 11; 12; 13], нами виокремлено необхідні характерні ознаки сучасної моделі інноваційного процесу:

- диверсифікація джерел отримання інформації про інновації;
- забезпечення паралельності дій по реалізації інноваційного процесу;

- наявність контрольних точок прийняття управлінських рішень про продовження чи припинення процесу реалізації інноваційного проекту;
- створення міжфункціональних команд для реалізації інноваційних проектів.

Відповідність сучасної моделі інноваційного процесу цим ознакам дасть можливість системі управління підприємством:

- підвищити ефективність розподілу його ресурсів;
- забезпечити синергетичний ефект від тіснішого взаємозв'язку працівників різних підрозділів між собою та зовнішніми контрагентами.

Покращення якості двох вище представлених характеристик системи управління сприяє оптимізації шляху практичної реалізації інноваційного потенціалу в контролінгу через зменшення ринкових загроз та реалізацію інноваційних можливостей підприємства.

Підвищення ефективності розподілу ресурсів в контролінгу відбувається за рахунок ефективного функціонування контуру реалізації управлінських рішень, який включає технологічну, комерційну та адміністративну здатність організаційної системи управління впровадити його (управлінське рішення) у поточну діяльність суб'єкта господарювання [14].

Однак, можливості системи управління підприємством можуть бути абсолютно знівельованими існуючим інформаційним полем, в якому вони функціонують. Інформаційне поле забезпечує збалансовану роботу системи підтримки, прийняття й імплементації управлінських рішень та, як наслідок, отримання синергетичного ефекту від використання наявних ресурсів підприємства. Синергетичний ефект в контролінгу інноваційної діяльності можна отримати лише за умови функціонування комплексної системи моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. Така система моніторингу повинна включати оцінку інноваційних процесів, інноваційних проектів та комплексного функціонування інноваційної діяльності. Схематично складові оцінки здатності реалізовувати інноваційний потенціал підприємства в контролінгу представлено на рис. 1. Далі коротко зупинимося на кожній з них.

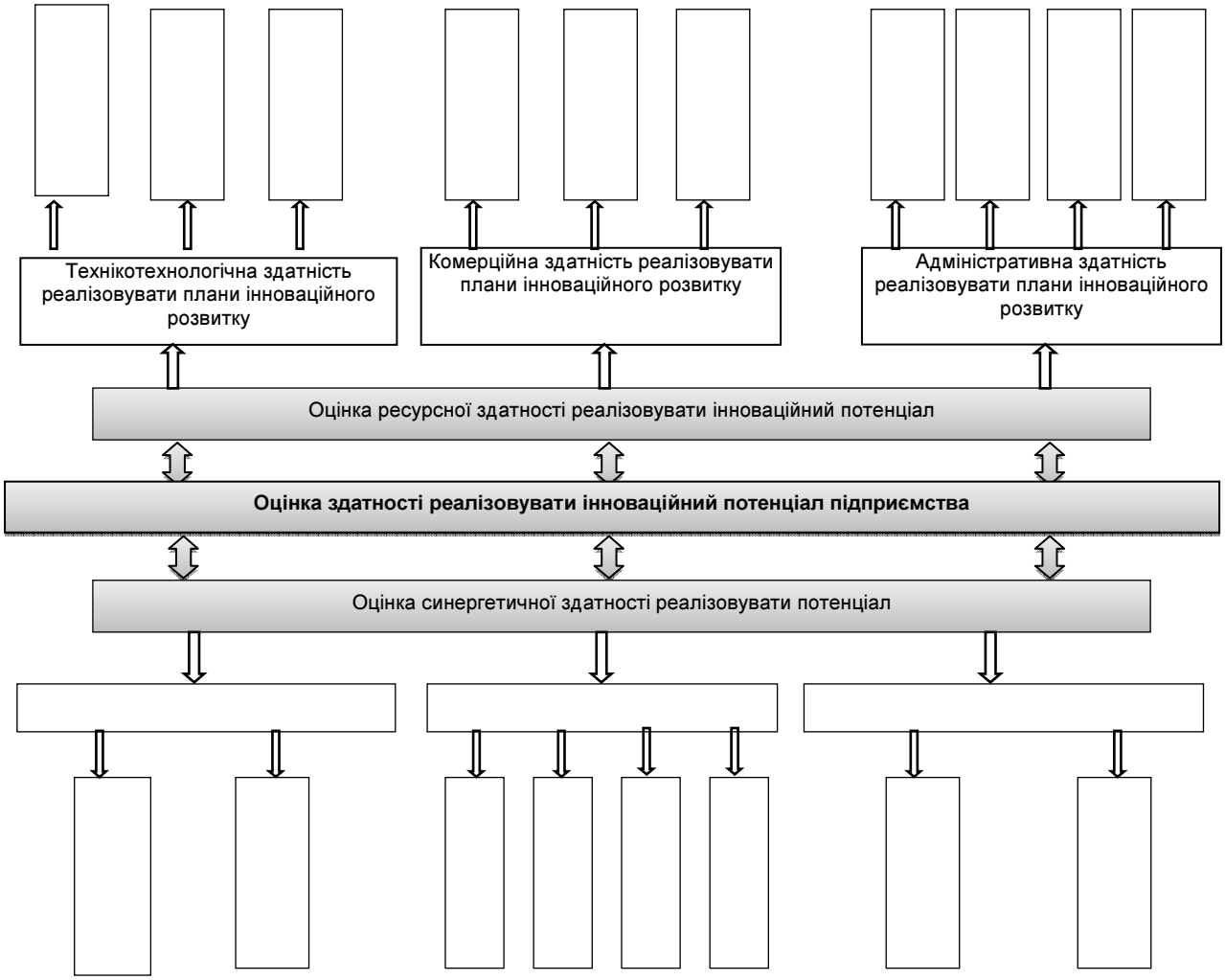

Рис. 1. Складові елементи оцінки здатності реалізовувати інноваційний потенціал підприємства в контролінгу

Джерело: власна розробка

Техніко-технологічна здатність реалізовувати плани інноваційного розвитку забезпечує доведення інноваційної ідеї до створення конкурентоздатного товару чи процесу. Вона залежить від наявності та можливостей науково-дослідних та дослідно-конструкторських підрозділів підприємства продукувати нові знання та створювати на їх основі нові та модифіковані продукти й процеси. У випадку відсутності таких підрозділів техніко-технологічний інноваційний потенціал буде залежати лише від адаптивності виробничих потужностей підприємства відповідати на потреби ринку. Їх інноваційний розвиток може бути забезпечений тільки за рахунок зовнішніх знань та технічних і технологічних можливостей реалізувати ці знання в практику господарської діяльності.

Комерційна здатність реалізовувати плани інноваційного розвитку залежить від можливостей підприємства забезпечувати ефективне просування нових продуктів та послуг на ринок. Серед її елементів необхідно виокремити: ринкову, фінансову та патентно-ліцензійну. Ринкова здатність забезпечується відповідністю внутрішніх можливостей розвитку підприємства умовам зовнішнього ринкового середовища. Така відповідність досягається наявністю у підприємства брендових або відомих торгових марок, ефективно діючою збутової мережі, здатністю гнучко реагувати на потреби ринку шляхом швидкої зміни номенклатури та обсягів виробництва продукції. Фінансова здатність залежить від можливостей підприємства своєчасно та у повному обсязі забезпечувати бюджет інноваційного розвитку за рахунок власних та залучених коштів. Патентно-ліцензійна здатність реалізовувати інноваційний потенціал залежить від політики підприємства залучати та ділитися знаннями шляхом купівлі / продажу ліцензій. Купівля патентів і ліцензій дозволяє економити насамперед час, а можливо, й інші ресурси на розробку та впровадження власного продукту для підприємств з наявним науково-дослідним та дослідно-конструкторським потенціалом. Продаж патентів і ліцензій такими підприємствами сприяє отриманню додаткових фінансових ресурсів для подальших інноваційних розробок та компенсації витрат за розробки, які не були впроваджені у виробництво через їх невідповідність стратегічним планам інноваційного розвитку. Підприємствам без наявного науково-дослідного та дослідно-конструкторського потенціалу купівля патентів і ліцензій дає змогу підтримувати свою конкурентоздатність на належному рівні в динамічному ринковому середовищі.

Адміністративна здатність реалізовувати плани інноваційного розвитку залежить від можливостей системи управління сприймати й швидко адаптуватися до потреб інноваційних проектів. Серед її елементів необхідно виокремити: інтелектуальну, кадрову, інформаційну та інтерфейсну. Інтелектуальна здатність забезпечується наявністю на підприємстві трьох категорій працівників: осіб, спроможних до продукування нових, практично орієнтованих, знань; менеджерів вищої ланки, спроможних оцінити цінність нових, практично орієнтованих, знань для підприємства та забезпечити ресурсну базу їх імплементації в практику господарської діяльності; менеджерів середньої ланки, спроможних адаптовувати існуючу систему управління під потреби інноваційного розвитку підприємства. Кадрова здатність забезпечується наявністю на підприємстві персоналу, спроможного швидко навчатися та відтворювати нові навики для забезпечення планів інноваційного розвитку підприємства. Інформаційна здатність забезпечується ефективним функціонуванням двох елементів: наявністю структурованої системи збору, обробки та альтернативного інтерпретування інформації для підтримки та прийняття управлінських рішень; функціонуванням інформаційної системи підприємства як бази знань для особистісного розвитку працівників підприємства. Ключовим елементом адміністративної здатності реалізовувати плани інноваційного розвитку, як і загалом ресурсної здатності реалізовувати інноваційний потенціал є інтерфейсна складова. Вона сприяє оптимізації використання всіх ресурсів підприємства з метою забезпечення належної поточної прибутковості, ліквідності та інноваційного розвитку підприємства. За допомогою ефективної мотиваційної системи балансує узгодженість інтересів всіх суб'єктів інноваційного процесу: новаторів, виробничників, інвесторів, постачальників і реалізаторів інноваційної продукції чи послуг.

Перейдемо до характеристики другого блоку оцінки здатності реалізовувати інноваційний потенціал підприємства. Цей блок повинен максимально диверсифікувати та структурувати набір інформаційних джерел, що сприяють інноваційному розвитку суб'єкта господарювання. У контролінгу оцінка синергетичної здатності повинна проводитися через призму можливостей системи управління ефективно реалізовувати інноваційні процеси, інноваційні проекти та забезпечувати оптимальне функціонування всіх елементів системи господарювання в умовах постійної трансформації, необхідної для інноваційного розвитку. Вибір цих критерій є невипадковим, оскільки він дає можливість створити інформаційне поле, яке забезпечить:

- створення та постійне розширення бази знань підприємства з метою інноваційного розвитку;
- зниження кількості інтуїтивних управлінських рішень у сфері інноваційного розвитку;
- розробку етапів переходу на нові умови функціонування суб'єкта господарювання;
- планомірну трансформацію функціонування системи управління підприємством в умовах інноваційних змін.

Здатність реалізовувати потенціал інноваційного процесу не повинна обмежуватися лише рамками внутрішнього науково-дослідного й дослідно-конструкторського потенціалів. Вітчизняні машинобудівні підприємства у своїй роботі повинні широко використовувати також результати зовнішніх наукових досліджень, результати моніторингу потреб ринку, знання (зовнішні для компанії) та знання, отримані в процесі навчання на власному досвіді. Реалізація потенціалу інноваційного процесу передбачає виокремлення двох складових: пошукової та впроваджувальної. Пошуковий потенціал інноваційного процесу реалізується за рахунок налагодження ефективної системи моніторингу зовнішніх знань та її агрегування з внутрішньою базою знань підприємства. Впроваджувальний потенціал інноваційного процесу реалізується шляхом адаптації інформації з бази знань до потреб розвитку та поточної діяльності суб'єкта господарювання.

Кінцевим продуктом інноваційної діяльності є реалізовані інноваційні проекти, які варто структурувати за типами, згідно Рекомендацій Осло: продуктові [15, с. 57], процесні [15, с. 59], маркетингові [15, с. 60] та організаційні [15, с. 62]. У контролінгу інноваційної діяльності інноваційні проекти виконують роль центрів відповідальності. Облік за центрами відповідальності передбачає врахування повного (постійного) потоку інформації. Для успішного функціонування вітчизняного машинобудівного підприємства потрібно забезпечити оцінку всіх типів інновацій, які здатні принести комерційний ефект у вигляді збільшення поточного прибутку та росту рівня конкурентоздатності в довготривалому періоді.

Для ефективного функціонування інноваційної діяльності підприємства в контролінгу потрібно забезпечити оцінку рівня фактичного та перспективного інноваційного потенціалів [4, с. 42]. На базі цієї оцінки здійснюється реалізація загальних функцій інноваційного менеджменту. Забезпечується процес планування, організації, мотивації, контролю, регулювання та координації інноваційною діяльністю підприємства. Фактичний рівень інноваційного потенціалу характеризує можливості наявної ресурсної бази до успішної реалізації інновацій у поточну практику господарської діяльності підприємства. Перспективний рівень інноваційного потенціалу господарюючого суб'єкта передбачає визначення переліку параметрів функціонування підприємства та їх рівня, які б забезпечили ресурсну здатність до швидкого виявлення та нівелювання ринкових загроз і швидкої реалізації інноваційних можливостей, які продиктовані ринковою кон'юнктурою.

***Висновки з даного дослідження*.** Результати дослідження засвідчили, що оцінка здатності реалізовувати інноваційний потенціал суб'єкта господарювання є досить складним та багатогранним процесом. Зроблений нами висновок підтверджується як багатозначністю підходів до визначення критеріїв, так і особливостями здійснення такої оцінки.

Запропонований підхід до оцінювання здатності реалізовувати інноваційний потенціал сприятиме розробці управлінських рішень, які підвищуватимуть ефективність управлінського процесу загалом та інноваційної діяльності зокрема. Ці управлінські рішення повинні забезпечувати зменшення ринкових загроз та реалізацію інноваційних можливостей. Зменшення ринкових загроз відбувається шляхом регулювання середньострокових та оперативних планів діяльності з метою узгодження бажаних та фактичних значень показників, які в них фігурують. Такі плани насамперед зорієнтовані на отримання прибутку. Реалізація інноваційних можливостей відбувається шляхом координації стратегічних планів розвитку суб'єкта господарювання. Успішне впровадження в життя стратегічних планів призводить до появи конкурентних переваг. Опис конкурентних переваг в основному передбачає їх якісну характеристику. Кількісні й часові орієнтири в стратегічних планах можуть визначатися лише менеджерами вищої ланки управління з належним досвідом роботи.

До перспектив подальших досліджень належить визначення: переліку конкретних індикаторів оцінки для кожного складового елемента здатності реалізовувати інноваційний потенціал; періодичності моніторингу рівня кожного індикатора; критичного лагу відхилень рівня індикативних показників від запланованих параметрів. Результати цих досліджень дадуть можливість запропонувати методичні рекомендації з впровадження та функціонування контролінгу інноваційної діяльності в практику роботи вітчизняних підприємств через удосконалення системи короткострокового, середньострокового та стратегічного планування.

Література

1. Провайдинг інновацій : підручник / М.П. Денисенко, А.П. Гречан, М.В. Гаман та ін., за ред. проф. М.П. Денисенка. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 448 с.

2. Інноваційний менеджмент: статико-динамічна візуалізація : навч. посібник / С.В. Князь, Н.Г. Георгіаді, Л.Й. Топоровська, Д.К. Зінкевич; за ред. О.Є. Кузьміна. – 2-ге вид., перероб. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 212 с.

3. Инновационный потенциал: современное состояние и перспективы развития : монография / В.Г. Матвейкин, С.И. Дворецкий, Л.В. Минько, В.П. Таров, Л.Н. Чайникова, О.И. Летунова. – М. : «Издательство Машиностроение-1», 2007. – 284 с.

4. Механізм управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств : монографія / за ред. к.е.н., доцента Ю.С. Шипуліної. – Суми: ТОВ «ДД «Папірус», 2012. – 458 с.

5. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент : учебник для вузов / Р.А. Фатхутдинов, 6-ое издание. – СПб. : Питер, 2008. – 448 с.

6. Нагорний В.В. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка / В.В. Нагорний, В.Ф. Левченко, С.В. Власова // Економічний простір. 2010 р. № 44/2 – С. 274-279.

7. Івасюк В.В. Оцінка рівня реалізації інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств / В.В. Івасюк // Науковий вісник НЛТУ України. 2010 р. Вип. 20.8. – С. 184-190.

8. Гриньова М.А. Оцінка стану інноваційного потенціалу підприємства / М.А. Гриньова // Науково-технічний збірник Комунальне господарство міст. – 2008 р. № 80. – С. 45-49.

9. Овєчкін О.А. Огляд методів оцінки рівня інноваційного потенціалу економічних суб'єктів / О.А. Овєчкін, К.В. Іванова // Економічний вісник Донбасу. – 2007 № 4(10). – С. 130-140.

10. Cooper R.G. Winning at new products. Accelerating the process from idea to launch. – Cambridge (MA): Perseus Publishing, 2001.

11. Rothwell R. Towards the fifth-generation innovation process // International Marketing Review. – 1994. – Vol.11. – No.1. – p.7-31.

12. Kline S.J., Rosenberg N. An overview of innovation // The positive sum strategy: Harnessing technology for economic growth / edited by Landau R. & Rosenberg N. – Washington: National Academy Press, 1986.

13. Wheelwright S.C., Clark K.B. Revolutionizing product development: Quantum leaps in speed, efficiency and quality. – NY: The Free Press, 1992.

14. Панас Я.В. Управління інноваційною діяльністю підприємств: теоретичний аспект / Я.В. Панас, С.М. Ткач // Науково-практичний журнал «Регіональна економіка». – Львів: ПП «Арал», 2013 р. – № 1. – С. 69-75.

15. Руководство Осло: Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям [Електронний ресурс]: 3 изд. – М. : Государственное учреждение «Центр исследований и статистики науки» (ЦИСН). – 2006. – 192 с. – Режим доступу: http://logistika.ucoz.org/_ld/0/44_PSL.p.

References

1. Denysenko, M.P., Hrechan, A.P., Haman, M.V. etc. (2008), *Provaidynh innovatsii* [Provayding of innovations], textbook, Vydavnychyi dim «Profesional», Kyiv, Ukraine, 448 p.

2. Kniaz, S.V., Heorhiadi, N.H., Toporovska, L.I., Zinkevych, D.K. (2011), *Innovatsiinyi menedzhment: statyko-dynamichna vizualizatsiia* [Innovation Management: static - dynamic visualization], tutorial, Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, Lviv, Ukraine, 212 p.

3. Matveykin, V.G., Dvoretskiy, S.I., Minko, L.V., Tarov, V.P., Chaynikova, L.N., Letunova, O.I. (2007), *Innovatsionnyy potentsial: sovremennoye sostoyaniye i perspektivy razvitiya* [Innovation potential: the current state and prospects of development], monograph, «Izdatelstvo Mashinostroyeniye-1», Moscow, Russia, 284 p.

4. Shypulina, Iu.S. (2012), *Mekhanizm upravlinnia potentsialom innovatsiinoho rozvytku promyslovykh pidpryiemstv* [The mechanism of management potential of innovative development of industrial enterprises], monograph, TOV «DD «Papirus», Sumy, Ukraine, 458 p.

5. Fatkhutdinov, R.A. (2008), *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovative management], textbook, Piter, St.-Peterburg, Russia, 448 p.

6. Nahornyi, V.V., Levchenko, V.F., Vlasova, S.V. (2010), "The innovative potential of the enterprise and its evaluation", *Ekonomichnyi prostir,* no. 44/2, pp. 274-279.

7. Ivasiuk, V.V. (2010), " Evaluation of the level realization of innovative potential of machine building enterprises", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Vyp. 20.8, pp. 184-190.

8. Hrynova, M.A. (2008), "Evaluation of the state of innovation potential of the enterprise", *Naukovo-tekhnichnyi zbirnyk. Komunalne hospodarstvo mist*, no. 80, pp. 45-49.

9. Oviechkin, O.A. and Ivanova, K.V. (2007), "Review of methods of assessing the level of innovation potential of economic actors ", *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 4(10), pp. 130-140.

10. Cooper R.G. (2001), Winning at new products. Accelerating the process from idea to launch. – Cambridge (MA): Perseus Publishing, 2001.

11. Rothwell, R. (1994), "Towards the fifth-generation innovation process", *International Marketing Review*, Vol. 11, no. 1, pp. 7-31.

12. Kline, S.J., Rosenberg, N. (1986), "An overview of innovation", The positive sum strategy: Harnessing technology for economic growth, edited by Landau R. & Rosenberg N. – Washington: National Academy Press, 1986.

13. Wheelwright, S.C., Clark, K.B. (1992), Revolutionizing product development: Quantum leaps in speed, efficiency and quality. – NY: The Free Press, 1992.

14. Panas, Ia.V. and Tkach, S.M. (2013), "Innovative activity management of enterprises: theoretical aspect", *Naukovo-praktychnyi zhurnal «Rehionalna ekonomika»*, no. 1, pp. 69-75.

15. "Oslo Manual: Recommendations on collecting and analyzing data on innovation" (2006), available at: http://logistika.ucoz.org/_ld/0/44_PSL.p.

УДК 338.012.330.341.1

Бойко О.Б.,
аспірант
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ЧИННИКИ АКТИВІЗАЦІЇ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Boiko O.B.,
graduate student
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

FACTORS FOR INTENSIFICATION OF PURPOSEFUL INNOVATION ACTIVITY AT MACHINE BUILDING ENTERPRISES

Постановка проблеми. Машинобудування є провідною галуззю промисловості України, ступінь розвитку якого суттєво впливає на економічний, промисловий і науковий рівень країни. Від машинобудування залежить технічний розвиток економіки, адже дана галузь промисловості створює інвестиційні (високопродуктивні засоби виробництва) та споживчі товари довготривалого користування, які визначають рівень якості та достатку життя населення.

Аналіз розвитку галузі показує, що в машинобудівному комплексі України склалася складна ситуація. Відбувся спад обсягів виробництва, погіршилися показники відновлення продукції, яка випускається підприємствами, загалом відзначається надзвичайно низький рівень інноваційних процесів. Галузь виявилася неконкурентоспроможною на світовому ринку. Наявний науково-технічний потенціал машинобудівної галузі відображується в структурі промислового виробництва й експорту, у яких поки що переважає продукція з низьким рівнем переробки.

В державній довгостроковій програмі стратегічного розвитку «Україна–2020» завдання щодо забезпечення максимальної конкурентоздатності й ефективності вітчизняної економіки поставлено в ранг національного пріоритету. Базою для підвищення конкурентоздатності й збільшення експортного потенціалу держави повинні стати інноваційне техніко-технологічне відновлення виробництва, реалізація енергозберігаючих й інноваційних моделей розвитку економіки, нарощування випуску технологічної, наукомісткої продукції.

Науково-технічний прогрес машинобудування має бути основою, ядром інноваційного процесу в нашій країні, яка прагне не опинитися на периферії сучасного глобалізованого світу. Саме через це інноваційні процеси в машинобудуванні повинні стати орієнтиром в розвитку інших галузей та держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційного розвитку промислових підприємств України, зокрема підприємств машинобудування, стали об’єктом посиленої уваги наукових досліджень. Вони знайшли відображення в наукових працях багатьох провідних українських учених. Вагомий внесок у розроблення її окремих аспектів зробили О.І. Амоша, В.П Бабич, О.В. Батура, Н.Г. Білопольський, В.М. Геєць, В.Г. Герасимчук, В.М. Гриньова, С.Л. Денисюк, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, Н.Н. Лук’янчиков, В.В. Максимова, І.М. Потравневий, М.А. Хвесик, Є.В. Хлобистов, М.І. Фащевський, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченко, І.Б. Швець та ін. Аналіз результатів їх досліджень засвідчує, що інноваційні процеси, які відбуваються в Україні, мають неоднозначну оцінку у фахових колах. З одного боку, стан справ в інноваційній сфері в цілому, і, зокрема в машинобудуванні, визнається зазвичай незадовільним [4; 11]. З другого боку, в окремих роботах наголошується, що в інноваційних процесах в машинобудуванні в останні роки намітилися позитивні зрушення [5]. Висновки ґрунтуються на даних національної інноваційної статистики. Однак при цьому виникає певне протиріччя з тенденцією до посилення імпорту продукції машинобудування, частка якої протягом останніх років мала стійку тенденцію зростання. Внутрішній ринок України характеризується високим попитом на високотехнологічні, наукомісткі машини й обладнання. Однак, як зазначається в літературі [4; 5], має місце зменшення інноваційно активних підприємств як у промисловості в цілому, так і в машинобудуванні. Потреба у вищезгаданій продукції здебільшого задовольняється за рахунок машинобудівної продукції та працюючого обладнання з низьким технологічним рівнем [4]. Наведений стан справ, на наш погляд, не може вважатися нормальним. Необхідно продовжувати вивчення поставленої проблеми, що підтверджує актуальність теми статті.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка існуючої ситуації в машинобудівній сфері й обґрунтування чинників активізації цілеспрямованої інноваційної діяльності машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі дослідження виявлено, що розвиток будь-якої країни на сучасному етапі неможливий без прискорення інноваційних процесів, насамперед у базових галузях економіки, до яких належить і машинобудування. Інноваційні процеси в машинобудуванні є головним рушієм технологічного прогресу як окремих галузей, так і економіки країни і світу в цілому [5; 12; 14]. Тому інтенсивність інноваційних процесів у цій галузі багато в чому визначає потенціал розвитку промисловості та економіки країни, її конкурентоспроможність на світових ринках [11]. Як основа науково-технічного прогресу машинобудування має бути ядром інноваційного процесу в будь-якій країні, яка прагне не опинитися на периферії сучасного глобалізованого світу. Саме через це інноваційні процеси в машинобудуванні є об'єктом постійної, а в останні роки посиленої уваги наукових досліджень, про що свідчить значна кількість робіт з цієї проблематики [4; 5; 11].

Нами проведено аналіз динаміки внутрішнього виробництва та реалізації сільськогосподарської техніки в Україні в розрізі брендів. Встановлено, що до 1991 року Україна була одним з найбільших виробників сільськогосподарської техніки. Протягом останніх 23 роки, особливо в перші 10 з них, країна невпинно втрачала свій машинобудівний потенціал. Більшість виробничих підприємств перестали існувати або, зберігши виробництво, істотно скоротили його обсяги. При цьому вітчизняна техніка суттєво відставала від імпортних аналогів технологічно.

На рис. 1 представлено структуру інноваційного рівня сільськогосподарської техніки, що виробляється вітчизняними машинобудівними підприємствами.

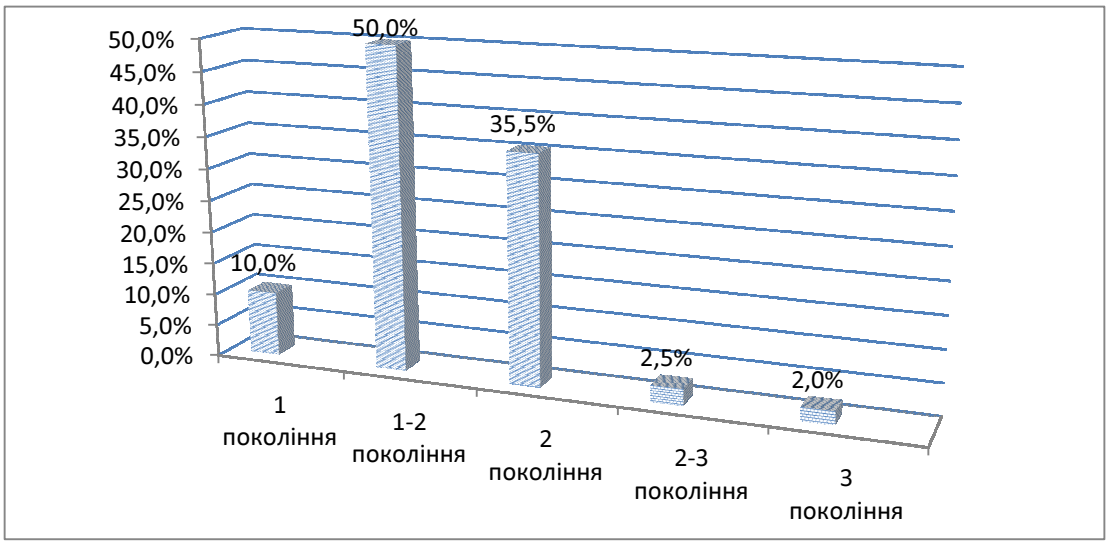

Примітка: 1 покоління - одно операційні, відтворення
2 покоління - модернізовані машини
3 покоління - складні, автоматизовані машини

Рис. 1. Структура інноваційного рівня сільськогосподарської техніки, що виробляється вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами

Джерело: розробка автора на основі [13]

Аналізуючи проблему техніко-технологічного відставання з позиції інноваційного розвитку, виявлено, що в Україні 50% всієї сільськогосподарської техніки виробляється 1-2 покоління, тобто низького рівня технологічності, одно операційні. 10% припадає на машини першого покоління. Лише 35,5% виробленої продукції є технікою 2 покоління, тобто модернізованими машинами. І тільки 4,5% - це складні автоматизовані машини, на виробництві яких зараз спеціалізується більшість західних компаній-виробників [13].

Для забезпечення аграрних формувань технікою в Україні сформована система машинобудівних підприємств.

До основних виробників сільськогосподарських машин в Україні належать Кіровоградське ВАТ "Червона зірка" (найбільший виробник сівалок), Одеський завод сільськогосподарських машин, ВАТ "Херсонські комбайни", ВАТ "Коломиясільмаш", КВП "Дніпропетровський комбайновий завод", ВАТ "Новоград-Волинський завод сільськогосподарського машинобудування", ВАТ "Вінницький завод тракторних агрегатів".

Тракторобудування представлено 20 підприємствами. Найбільшим центром є Харків, де збудовані заводи тракторний, моторобудівний, тракторних самохідних шасі, а також заводи Лазова та Дергачі в Харківській області, де виробляють деталі та вузли для харківських тракторів.

Один з основних заводів в Україні, що виробляє сепаратори для очищення та калібрування зерна є луганський завод ТОВ «НВФ «Аеромех».

Наявні потужності діючих підприємств в Україні дають змогу відновити виробництво сільськогосподарської техніки на високому рівні за умови значних інвестицій для переведення галузі на нові технології. Так, ЗАТ "Калинівський машинобудівний завод" (Вінницька область) за допомогою німецьких інвестицій випускає нові сівалки.

ВАТ "Завод Львівсільмаш" (м. Львів) виробляє машини для внесення пестицидів та рідких добрив.

Найбільшими виробниками жниварок в Україні вважаються ВАТ «Бердянські жниварки», ТОВ НВП «Херсонський машзавод», ВАТ «КБ «Бердянськсільмаш» та ДП «Бердянський завод сільгосптехніки». А основними виробниками кормозбиральної техніки є ТОВ НВП «БілоцерківМАЗ» та ДП «Бердянський завод сільгосптехніки» [1].

Останніми роками відбувається поступове відновлення вітчизняного виробництва сільськогосподарської техніки в Україні, однак обсяги випуску технічних засобів ще далекі від до кризового рівня. Враховуючи постійне зростання потреби у сільськогосподарській техніці, одночасне вибуття застарілої техніки з експлуатації у більших розмірах, виникає потреба зростаючого вітчизняного виробництва техніки для АПК на інноваційній основі.

Здійснення науково-технологічного розвитку, реалізація завдань структурно-інноваційної стратегії є найважливішою цільовою функцією інноваційного процесу. Інноваційний процес як процес, що спирається на науку, техніку, економіку, підприємництво й управління, можливий тільки на основі зростання та реалізації інвестицій. Без ефективного розвитку цих складових суспільство приречене на деградацію [12]. Інновації забезпечують необхідну якість інвестицій, структурну перебудову економіки й суспільства і відкривають шляхи новим продуктам і виробництвам, досконалішим та якіснішим. Тому за своєю природою інновації є чинником високого ступеня нестабільності. Вони виштовхують економічну систему з урівноваженого стану і, таким чином, є фактором “створюючого руйнування” [2].

Враховуючи пріоритетність структурної проблеми у контексті економічного зростання, стратегія структурної перебудови та відповідні програмні заходи мають стати провідною складовою, ядром загальнонаціональної стратегії і в цілому соціально-економічного розвитку. Саме інноваційні зміни визначають циклічний характер соціально-економічної еволюції. Тому еволюційний процес в економічній системі відбувається через інноваційний процес. Технологічні інновації стимулюють модернізацію та технічну перебудову суспільства, що змінюється під впливом біфуркацій. Інноватори уособлюють собою механізм і головних дійових осіб “природного добору” шляхів розвитку соціально-економічної системи. Інноваційні зміни, з іншого боку, можуть розглядатися як фактор, що констатує соціально-економічну парадигму суспільства, сприяє створенню його сучасної інноваційної моделі [14].

Необхідно утверджувати інноваційну модель економічної перебудови, яка забезпечує перехід не лише вітчизняної економіки, а й усієї системи суспільних перетворень до інноваційного розвитку [14]. Інноваційно-інвестиційна політика набуває цілісності. Йдеться про органічне поєднання політичних, гуманітарних, соціально-психологічних, макро- і мікроекономічних чинників та інституційних передумов, які тільки комплексно здатні надавати нових відчутних імпульсів трансформаційним процесам, розвиткові суспільства на інноваційній основі [2; 14]. Отже, будь-яка довгострокова діяльність є й інноваційною.

Аналіз стану розвитку інноваційної діяльності в Україні свідчить про те, що менше ніж 14% промислових підприємств займаються інноваційною діяльністю, 80–90% пропонованих інноваційних ідей відхиляються., тоді як у розвинутих країнах цей показник становить 30-50%, зокрема, в Японії – 63, США – 52, Швеції – 45, Польщі – 30% [9].

Напевно це зумовлено тим, що підприємства перехідної економіки критичніше ставляться до відбору інновацій, оскільки нова справа в українських умовах є дуже ризикованою.

Вважається, що інноваційна діяльність охоплює період із моменту початку поширення нововведення і до його завершення. Процес уведення нововведення на ринок називають комерціалізацією, а період часу з моменту появи нововведення до його запровадження – інноваційним лагом [2; 12; 14]. Вирішальною ознакою інновації є можливість використання нововведення на рівні підприємства. Отже, інновація – це нововведення, використання якого призводить до якісних змін у виробництві з метою отримання соціально-економічної вигоди. Інвестиції при цьому відіграють основну роль при переведенні нововведення в якісні зміни у виробництво, механізмом якого є інновації. Більшість прогресивних нововведень знаходить застосування у складних, наукомістких продуктах, енергоощадних і високих технологіях.

Аналіз виникнення, розвитку та поширення нововведень у межах конкретної організації (підприємства) або в масштабах держави вказує на те, що необхідно застосовувати системний підхід, щоб визначити сутність інноваційної діяльності. З огляду на це логічно розглянути поняття “інновація” та “інноваційний процес”. Інновація у широкому тлумаченні – це прибуткове (рентабельне) використання нововведень у вигляді нових технологій, видів продукції та послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного

або іншого характеру; це не просто нововведення, а нова виробнича функція. Це зміна технології виробництва, яка має історичне значення і є необхідною. Інновація є стрибком від старої виробничої функції до нової, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією [2; 12].

Сучасний вітчизняний ринок інновацій передбачає створення реальних умов для переходу економіки на інноваційно-інвестиційну модель розвитку та "впровадження механізму диференційованого пільгового оподаткування підприємств залежно від рівня їхньої інноваційної активності, стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських установ і організацій до введення в господарський обіг нематеріальних активів, утворення галузевих інноваційних фондів" [12; 14].

Однак зараз на більшості підприємств України інноваційна діяльність не здійснюється, а окремі спроби впровадження інновацій стримуються значними перешкодами на мікро- та макрорівні. Розвиток інноваційного підприємництва як складової формування ринкової економіки цілком залежить від стимулювання підприємницьких процесів, активізації діяльності в інвестиційній сфері, наявності розвинутої інфраструктури підприємств та опрацьованого механізму фінансування інноваційних проектів. Вирішення цих питань дасть змогу інноваційним підприємствам реалізувати потенційні можливості та виконувати своє призначення в умовах ринку.

Аналіз інноваційної активності підприємств машинобудівної галузі виявив, що рівень інноваційної активності машинобудування майже вдвічі менше за аналогічний показник розвинутих держав, у яких він сягає 40%. Така ситуація є результатом того, що велика кількість наукових досліджень, за умови відсутності попиту з боку держави та бізнесу, залишаються нереалізованими. Незважаючи на проголошення нових напрямків розвитку, вся інноваційна діяльність підприємств зводиться до малоефективних точкових інновацій, незначних вдосконалень, комп'ютеризації ведення бізнесу тощо. У результаті маємо постійне відставання в управлінні виробничими процесами від розвинених країн світу.

Наявними проблемами інноваційної діяльності в машинобудуванні є: неконкурентоспроможність багатьох видів продукції вітчизняних підприємств; недостатнє фінансування інновацій; застарілі основні виробничі засоби та відсутність реальних інвестиційних ресурсів для технологічного оновлення; значний відтік найбільш кваліфікованих інженерних та робітничих кадрів [4].

Негативними наслідками кризи для машинобудівних підприємств є зростання боргів та нездатність здійснювати фінансове забезпечення виробничо-господарської діяльності, спад обсягів продажу тощо. Виникнення всіх цих наслідків викликано нездатністю керівництва підприємств здійснювати ефективне антикризове управління підприємствами.

Освоєння підприємствами нових технологій та інновацій вимагає об`єктивної оцінки їхніх параметрів і визначення характеристик потенціалу, які мають важливе значення при здійсненні інвестиційної діяльності шляхом розроблення та реалізації нової інноваційної політики розвитку країни.

Необхідно розглядати три поняття інноваційного потенціалу: потенціал нововведень та інноваційний потенціал підприємства, інноваційний потенціал країни. Інноваційний потенціал нововведень це можливість появи нових поколінь новацій, це здатність нововведень впливати в динаміці на середовище його поширення і формувати його, це сукупність тих змін, які спроможні здійснити нововведення протягом повного життєвого циклу.

Інноваційний потенціал підприємства розглядається як здатність його до розвитку шляхом нововведень з метою підвищення ефективності функціонування в умовах ринку, що визначається специфічними особливостями організації, яка сприяє нормальному здійсненню усіх етапів внутрішньо-організаційного інноваційного процесу.

Інноваційний потенціал країни – це здатність галузей національного господарства виробляти наукомістку продукцію, яка відповідає вимогам світового ринку і до якої входять наукові, проектні та конструкторські розробки, потужності експериментальних послуг, пов'язані з підготовкою нового виробництва, інструменти й оснащення для проведення наукомістких операцій, засоби технологічного контролю.

Отже, реалізація нової інноваційної стратегії розвитку і повноцінне використання інноваційного потенціалу в інтересах оновлення виробництва – нині чи не єдиний шанс для України досягти рівня високотехнологічної розвинутої держави. Незважаючи на це, з огляду на існуюче фінансове забезпечення інноваційна сфера функціонує у критичних умовах. У розрахунку на одного вітчизняного спеціаліста в інноваційній діяльності коштів витрачається у сто разів менше ніж у Франції, Англії, Німеччині [14].

Можна стверджувати про входження України в третій період розвитку інноваційної сфери [12; 14], який визначає стратегію і тактику інноваційного спрямування в поточному десятиріччі. Треба чітко усвідомлювати й те, що інновації та розвиток сучасного наукомісткого виробництва є справою не віддаленого майбутнього, а вже сьогоднішнього дня. У цьому – ключ до розв'язання проблеми структурної перебудови економіки, підвищення її конкурентоспроможності, виходу на світові ринки, припливу капіталів [14].

З метою активізації інноваційної діяльності на підприємствах важливе значення має перехід до нового технологічного устрою [7].

У зарубіжній і вітчизняній літературі пропонується велика кількість класифікацій інновацій за різними основоположними ознаками. Досить цікавою є класифікація за рівнем новизни.

За цим критерієм розрізняють радикальні інновації, що відкривають принципово нові практичні засоби та можливості задоволення потреб. Особливе значення у прискоренні темпів інноваційного розвитку багато дослідників відводить радикальним, які ще називаються базисними, технологічними, епохальними, проривними і навіть підривними.

На думку науковців, найбільш вдалим є термін проривна інновація, який досить точно відображує сутність цього явища та визначається як найбільші винаходи, які стають основою революційного прориву в техніці, формування нових її напрямів, створення нових галузей. Сукупність таких інновацій забезпечує перехід до нового технологічного устрою [8].

Для того щоб проривна інновація була сприйнята економікою, необхідні певні умови, які визначаються так званими довгими циклами економічної кон'юнктури, котрі були відкриті та досліджені великим російським економістом Н.Д. Кондрат'євим в 1920-х роках. У його дослідженнях було всесторонньо обґрунтовано закономірність зв'язку між зростаючими та спадаючими стадіями цих циклів і хвилями крупних технічних винаходів і їх практичним використанням. Відповідно до схеми попередніх устроїв, революційні інновації розвиваються в період депресій, тому сучасна економічна криза може стимулювати появу проривних ідей, які необхідно цілеспрямовано виявляти із врахуванням тенденцій світового розвитку і просувати [10].

Вивченням проривних інновацій займався зарубіжний вчений Клейтон М. Кристенсен, який, назвавши їх «підривними», довів, що іноді впровадження підривних інновацій стає причиною краху досить успішних підприємств із бездоганною системою управління. В результаті ретельного дослідження тенденцій ринку та потреб споживачів, керівництво таких компаній витрачало багато грошей на постійне вдосконалення існуючих продуктів, розвиток нових технологій тощо. Але іноді виникають ситуації, коли краще не витрачати гроші на дослідження нових товарів з метою задоволення попиту споживачів, який постійно змінюється, а зосередити увагу на виробництві товарів, які гарантовано здатні принести менший розмір прибутку. Отже, використання загальновизнаних принципів менеджменту має бути обережним і продуманим [6].

Подальшого розвитку дослідження Кристенсена дістало у роботі зарубіжних науковців та співробітників George Group Consulting Майкла Л.Джорджа, Джеймса Воркса та Кимберлі Вотсон-Хемфилл, котрі запропонували концепцію стрімких інновацій, яка на сьогоднішній день є найбільш життєздатною та придатною для практичного застосування в процесі інноваційного розвитку українських машинобудівних підприємств в післякризовий період [7].

Стрімкі інновації - це процес створення нових продуктів, послуг, бізнес-моделей, способів, ринків з достатньою диференціацією та рівнем зростання підприємства, що забезпечує акціонерам прибутковість вище середнього рівня протягом багатьох років.

Особливістю використання концепції стрімких інновацій є те, що вона дає змогу скоротити час виходу на ринок нового товару на 50% та підвищити диференційовані конкурентні переваги підприємства [10].

Головна ідея, якої повинні дотримуватися підприємства у ситуації, в якій вони опинилися в результаті економічної кризи, складається в тому, що підприємства повинні постійно займатися інноваціями, впроваджуючи їх швидше за своїх існуючих та потенційних конкурентів. Вирішення цього завдання стає можливим за умов впровадження на підприємствах організаційно-економічного механізму управління інноваційним потенціалом, в основу якого положено використання концепції стрімких інновацій.

В умовах переходу до ринку до найважливіших економічних проблем можна віднести визначення меж інноваційного потенціалу підприємства. Достатній інноваційний потенціал підприємства дасть змогу трансформувати конкурентне середовище в економіці України. Саме конкуренція є ефективним координаційним інструментом, дійовим механізмом відтворення інноваційного потенціалу, узгодження економічних інтересів різних суб'єктів. Крім того, конкуренція також генерує дійові стимули для того, щоб підтримувати ініціативний характер інноваційної діяльності, здійснювати науково-технічне оновлення виробництва, а для економічних агентів забезпечує реальні можливості вільного вибору господарського маневру, культивує ринковий компонент практичних навичок і знань. Таким чином, з огляду на сучасний стан економіки України необхідне удосконалення механізмів управління інноваційною діяльністю підприємств на основі впровадження нових технологій управління [3; 12; 14].

На механізм управління процесом реалізації стратегії підвищення активності інноваційної діяльності впливають чинники зовнішнього і внутрішнього середовища підприємств. Під зовнішніми чинниками мають на увазі ті умови, що їх підприємці, як правило, не в змозі змінити, але повинні їх прогнозувати і враховувати, оскільки вони істотно впливають на інноваційну діяльність. Згідно із загальною теорією управління, зовнішні чинники поділяють на дві групи. Перша група – це чинники безпосереднього впливу, основні з них: законодавство, що врегульовує підприємницьку діяльність; непередбачені дії органів державного управління; взаємодія з партнерами, конкуренція та ін. Друга

група – чинники опосередкованого впливу, основні з них: науково-технічний прогрес; політична ситуація; економічні зрушення в країні та галузі; зрушення на міжнародній арені та ін.

В економічній літературі з проблем переходу економіки на інноваційну модель розвитку виокремлюють чотири групи чинників, які належать до внутрішніх чинників інноваційного ризику: формування стратегії управління інноваційною активністю; принципи інноваційної діяльності підприємств; інвестиційні ресурси та їхнє використання в інноваційній діяльності; кадровий потенціал інноваційної діяльності.

На реалізацію стратегії управління інноваційною діяльністю впливають такі групи чинників: цілі, завдання і стратегія підприємства, кваліфікаційний, страховий та якісний склад працівників; управління й організаційні структури, їхнє інформаційне й ресурсне забезпечення, оцінка внутрішніх і зовнішніх можливостей та обмежень.

На вибір оптимального варіанта реалізації стратегії впливають: наявність методик і регламентів, присутність і структура необхідних ресурсів; соціально-економічна обґрунтованість; фактор часу.

Процес реалізації стратегії поділяється на дві складові: процес упровадження стратегії і процес координації. Стратегія управління інноваційною діяльністю підприємств здійснюється шляхом реалізації методів активізації, які впливають на всі параметри механізму управління до інновацій. Впровадження методів вимагає відповідного і послідовного механізму. Механізм упровадження методів реалізації інноваційного потенціалу передбачає наявність таких етапів: підготовчий етап, зміна системи управління, стабілізація. Крім того, механізм упровадження методів реалізації інноваційного потенціалу передбачає, що використання економічних методів має супроводжуватися ефективними механізмами їхньої державної підтримки та формування фінансових і законодавчих стимулів для здійснення інноваційних технологій і підприємництва у сфері науки й науково-технічної діяльності, що є найважливішим напрямом державного регулювання в інноваційній сфері [14].

До стимулів державного регулювання інноваційної діяльності належать: кредити, податкові та амортизаційні пільги; коригування антимонопольного законодавства; зовнішньоекономічні преференції; інформаційно-консультаційна підтримка; інші фінансові пільги [14].

До системи стимулів інноваційного процесу входять комплексно-правові законодавчі норми, а саме: промислове охоронне право приватної та інтелектуальної власності; законодавче закріплення інтелектуальної власності й правове регулювання її використання.

Висновок з даного дослідження. Науково-технічний прогрес машинобудування є ядром інноваційного процесу в будь-якій країні, яка прагне не опинитися на периферії сучасного глобалізованого світу. В Україні 50% виробництва всієї сільськогосподарської техніки належить до 1-2 покоління, тобто низького рівня технологічності, з них 10% виробництва припадає на одно операційні машини першого покоління і 35,5% виробленої продукції є технікою 2 покоління, тобто модернізованими машинами. Лише 4,5% випуску техніки - це складні автоматизовані машини, на виробництві яких зараз спеціалізується більшість західних компаній-виробників. Рівень інноваційної активності машинобудування в Україні майже вдвічі менший за аналогічний показник розвинутих держав, у яких він сягає 40%.

Наявними проблемами інноваційної діяльності в машинобудуванні є: неконкурентоспроможність багатьох видів продукції вітчизняних підприємств; недостатнє фінансування інновацій; застарілі основні виробничі засоби та відсутність реальних інвестиційних ресурсів для технологічного оновлення.

Освоєння підприємствами нових технологій та інновацій вимагає належного їх потенціалу, який розглядається як здатність підприємства до нововведень з метою підвищення ефективності функціонування і конкурентоспроможності.

Механізм стратегічного управління процесом підвищення активності інноваційної діяльності машинобудівних підприємств включає чинники зовнішнього і внутрішнього середовища. До зовнішних чинників відносять умови, що їх підприємство, як правило, не в змозі змінити, але повинно прогнозувати та враховувати, оскільки вони істотно впливають на інноваційну діяльність. В структурі зовнішніх чинників виділяють дві групи, перша з яких– це чинники безпосереднього впливу: законодавство, що врегульовує підприємницьку діяльність; непередбачені дії органів державного управління; взаємодія з партнерами, конкуренція та ін.; друга група – чинники опосередкованого впливу: науково-технічний прогрес; політична ситуація; економічні зрушення в країні та галузі; зрушення на міжнародній арені та ін.

В моделі інноваційного розвитку машинобудівного підприємства виокремлюють чотири групи внутрішніх чинників: формування стратегії управління інноваційною активністю; принципи інноваційної діяльності підприємства; інвестиційні ресурси та їхнє використання в інноваційній діяльності; кадровий потенціал інноваційної діяльності.

Література

1. Важке машинобудування [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://pidruchniki.com/1403051738602/rps/vazhke_mashinobuduvannya

2. Горник В.Г. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості / В.Г. Горник, Н.В. Даций. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 200 с.

3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 № 433-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/anot/433-15

4. Карачина Н.П. Машинобудування України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку за умов економічної кризи / Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку, 2009. – № 647. – С. 64-70.

5. Касич А.О. Стратегічні орієнтири інноваційного розвитку машинобудування України / А.О. Касич // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 7 (73). – С. 32–40.

6. Клейтон М. Кристенсен. Дилемма инноватора. Как из-за новых технологий погибают сильные компании. – М. : «Альпина Бизнес Букс», 2004. – 240 с.

7. Майкл Л.Джордж. Стремительные инновации : пер. с англ. / Майкл Л.Джордж, Джеймс Воркс, Кимберлі Вотсон – Хемфилл. – К. : Companion Group, 2006. – 332 с.

8. Макаренко О.В. Этапы подготовки выхода прорывной инновации на рынок [Электронный ресурс] / О.В. Макаренко. Режим доступа: http://www.creativeconomy.ru/articles/21790/

9. Мала Н.Т. Організаційне моделювання розвитку інноваційних підприємств в Україні та світі [Електронний ресурс] / Н.Т. Мала, Л.Є. Угрин. – 2012. – Режим доступу:http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/17253/1/23-144-149.pdf

10. Мехович С.А. Інноваційний розвиток підприємств машинобудівної галузі в після кризовий період / С.А. Мехович, М.О. Ткаченко // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ "ХПІ". – 2010. – № 64. – С. 91-97.

11. Політанська О.Л. Інноваційні аспекти розвитку підприємств машинобудування / О.Л. Політанська // Вісн. Нац. ун-ту водного господарства та природокористування: зб. наук. праць. Економіка. – Рівне: НУВГП, 2008. – Вип. 1 (41). – С. 233–239.

12. Попович О.С. Науково-технологічна та інноваційна політика / О.С. Попович. – К. : Феникс, 2005. – 248 с.

13. Скоцик В.Є. Вітчизняне сільськогосподарське машинобудування: сучасний стан та проблеми його відродження [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/248.pdf

14. Федулова Л.І. Інноваційна економіка / Федулова Л.І. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.

References

1. “Heavy mechanical engineering”, available at: http://pidruchniki.com/1403051738602/rps/vazhke_mashinobuduvannya

2. Hornyk,V.H. and Datsyi, N.V. (2005), *Investytsiino-innovatsiinyi rozvytok promyslovosti* [Investment and innovative development of the industry], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine, 200 p.

3. *Zakon Ukrainy «Pro priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini» vid 16.01.2003 № 433-IV.* [The Law of Ukraine "On innovation activity priorities in Ukraine” from 16.01.2003 № 433-IV], available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/anot/433-15

4. Karachyna, N.P. (2009), “Mechanical engineering of Ukraine: the current state, tendencies and development prospects in the economic crisis”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" Seriia Menedzhment ta pidpryiemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku,* no. 647, pp. 64-70.

5. Kasych, A.O. (2007), “Strategic guidelines of innovative development of mechanical engineering of Ukraine”, *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 7 (73), pp. 32–40.

6. Clayton M. Christensen (2004), *Dilemma innovatora. Kak iz-za novykh tekhnologiy pogibayut silnyye kompanii* [The innovator's dilemma: when new technologies cause great firms to fail], «Alpina Biznes Buks», 2004. Moscow, Russia, 240 p.

7. Maykl L. Dzhordzh, Dzheyms Vorks, Kimberlí Uotson – Khemfill (2006), *Stremitelnyye innovatsii* [Impetuous innovations], Companion Group, Kyiv, Ukraine 332 p.

8. Makarenko, O.V. (2010), “Stages of preparation exit of breakthrough innovations to the market”, available at: http://www.creativeconomy.ru/articles/21790/

9. Mala, N.T., Uhryn, L.Ie. (2012), “Organizational modeling of development of innovative enterprises in Ukraine and the world”, available at: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/17253/1/23-144-149.pdf

10. Mekhovych S.A., Tkachenko M.O. (2010), “The innovative development of enterprises machine building industry in the post-crisis period”, *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskyi politekhnichnyi instytut". Zbirnyk naukovykh prats. Tematychnyi vypusk: Tekhnichnyi prohres i efektyvnist vyrobnytstva,* no. 64, pp. 91-97.

11. Politanska O.L. (2008), “Innovative aspects of the development machine building enterprises”, *Visn. Nats. un-tu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia: zb. nauk. prats. Ekonomika,* issue 1 (41), pp. 239–239.

12. Popovych, O.S. (2005), *Naukovo-tekhnolohichna ta innovatsiina polityka* [Scientific and Technological and innovation policy], Fenyks, Kyiv, Ukraine, 248 p.

13. Skotsyk, V.Ie. “Domestic agricultural machine building: current status and problems of its revival”, available at: http://pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/248.pdf

14. Fedulova, L.I. (2006), *Innovatsiina ekonomika* [Innovative Economy], Lybid, Kyiv, Ukraine, 480 p.

УДК 338.432 : 631.17

Бутило Р.І.,
аспірант*
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

ГОДІВЛЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ В ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА

Butylo R.I.,
graduate student
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

FEEDING AS A KEY ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ELEMENT OF MILK PRODUCTION TECHNOLOGY

Постановка проблеми. Молочне скотарство, на даний момент, є рушієм розвитку агарного виробництва України. Для виробників цей сектор є досить вигідним, оскільки, незважаючи на досить високі першочергові інвестиції, сільськогосподарський товаровиробник може отримувати «свіжі гроші» практично щодня. Як відомо, досягнення рекордних рівнів продуктивності можливе лише за умови якісної, збалансованої годівлі.

Система технології виробництва молока складається із низки взаємопов'язаних блоків: племінна та селекційна робота, відтворення, утримання, годівля, доїння, первинна обробка молока та ветеринарно-санітарний догляд. Дана стаття присвячена розгляду одного із вище перерахованих блоків – годівлі. Разом з тим варто не забувати про те, що на сьогодні економічна ефективність виробництва молока дисонує із збалансованістю кормового раціону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням годівлі молочного поголів'я ВРХ приділяли достатньо багато уваги такі вчені, як В. Андрущак, Л. Грубер, Ю. Дворська, А. Дужак, Ф. Зутер, В. Критько, М. Ярошко. Проте, дилема «збалансованість – ефективність» досі є мало висвітленою у працях вітчизняних учених.

Постановка завдання. Мета статті полягає у детальному розгляді блоку годівлі в межах технології виробництва молока, а також формування найбільш ефективної стратегії діяльності підприємства в цьому блоці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як вже було згадано вище, продуктивність корів залежить від якості кормів. Проте, як правильно організувати такий рівень годівлі, який би забезпечував найбільш ефективне використання кормів, був основою для здоров'я молочного поголів'я та гарантував високу економічну ефективність виробництва молока.

Однією із головних організаційно-технологічних складових ефективного молочного скотарства є забезпечення адекватного доступу до кормового столу, щоб всі тварини мали змогу споживати добре збалансований корм [16, с. 101]. Як відомо, є корми рослинного та тваринного походження (рис. 1).

У межах кормів рослинного походження, за класифікацією поширеною в Україні, виділяють такі корми, як: грубі, зелені, соковиті, концентровані та відходи спиртового, крохмале-патокового і цукробурякового виробництва. Корми тваринного походження, в свою чергу, поділяються на незбиране молоко та продукти його переробки, відходи м'ясокомбінатів та рибної промисловості, а також пір'яне борошно.

У європейській практиці застосовується інша класифікація кормів, відповідно до якої розрізняються дві категорії кормів – грубі та концентровані. На думку багатьох експертів саме корми першої групи (силос, сінаж, сіно та солома) повинні займати левову частку в раціоні корів.

Раціони годівлі необхідно синхронізувати, що допомагає правильній роботі рубцю та забезпечує оптимальне перетворення поживних речовин [7, с. 15]. Адже левова частка кормів перетравлюється у рубці, тому нам потрібно годувати не корову, а мікроорганізми у рубці.

Небілковий азот в годівлі корів може досить сильно стимулювати молочну продуктивність та забезпечити економію коштів шляхом підвищення конверсії корму [14, с. 29].

Використання в раціоні корів ненасичених жирних кислот, які продукують прогестерон, підвищує показники запліднюваності [2, с. 84]. Як відомо, чим вищі показники запліднюваності, тим більша ефективність племінної роботи, а у свою чергу – вища ефективність виробництва молока.

---

* *Науковий керівник Дем'яненко С.І. — д.е.н., професор*

Частка грубих довговолокнистих кормів у повних змішаних кормах має становити 10-15%, концентрати – 15-20%, решта – силос, сінаж та інші добавки [20, с. 59]. Така структура раціону забезпечує як достатньо високі надої, так і не шкодить здоров'ю тварин. Як показує досвід західних країн, лише при використанні трав'яних кормів (силосу, сінажу) із незначними додаванням концентратів можна досягти продуктивності на рівні 6000-7000 кг на голову в рік. Аналогічний вплив здійснює і правильне структурування раціону за клітковиною. Так, показник структурованої клітковини у раціонах великої рогатої худоби повинен бути щонайменше 9-12% (в сухій речовині раціону (далі – СР)), а сирої клітковини – 16-18% [23, с. 65].

Рис. 1. Класифікація кормів в Україні та Європі*

Джерело: складено автором

Якщо підприємство бажає отримувати 30 кг молока від однієї корови в день, необхідно їй забезпечити 21-22 кг сухої речовини (за 12 підходів до кормового столу по 2 кг) [18, с. 48]. За оцінками, одна тонна збалансованих кормів повинна забезпечувати виробництво 0,9 т молока [28, с. 5]. Шляхом впровадження нормованої годівлі корів за деталізованими нормами вдалося підвищити надій молока на 455 кг в розрахунку на корову за рік (9,87%) [29, с. 194].

Високоякісні грубі корми (за європейською класифікацією – тобто силос та сінаж) не лише добре впливають на здоров'я корів та надої, а й на ефективність виробництва молока. Ми згідні із думкою експерта В. Андрущака [1, с. 53], що використання таких кормів може здешевити щоденний раціон корів на 23% або на 9 грн на корову щодня. Так, оптимізований раціон, який більше відповідає потребам та анатомічній будові корови, також дозволяє значно зменшити витрати на годівлю. Середня вартість 1 кг сухої речовини корму за умови застосування існуючого раціону становить 1,49 грн, у той час як 1 кг корму за оптимізованого раціону – 1,12 грн. Таким чином, економія складає 0,37 грн на кожному кілограмі сухої речовини корму (або 24,9%). Аналогічно спостерігається зменшення витрат на перетравний протеїн — на 1,5% (табл. 1).

Незважаючи на те, що додаткові витрати на покращення якості кормів, як правило, призводять не тільки до зростання собівартості заготовлених кормів, а й до зростання вартості кормової енергетичної одиниці, раціон корів у разі підвищення якості корму стає дешевший, тому що істотно підвищується поїдання грубих кормів – отже, меншає потреба в дорогих концентратах [31, с. 49].

На якість кормів впливає низка факторів. Серед них кліматичні та ґрунтові умови, видові та сортові особливості, агротехніка вирощування, строки збирання, технологія заготівлі, тривалість та умови зберігання, підготовка кормів до згодовування [3, с. 173-174].

При виробництві силосу в українських реаліях використовують декілька культур: кукурудзу, люцерну, конюшину. Кукурудза досить поширена силосна культура в Україні, але вона є вибагливою щодо агротехніки вирощування й поливу, який мало застосовують. В Європі 50-65% раціону корів теж становить силос із кукурудзи [11, с. 60]. На сьогодні альтернативними для силосування є соргові культури, які є посухостійкими, що значно заощаджує кошти на полив [30].

Зниження концентрації енергії у сухій речовині силосу на 1 МДж нижче оптимуму (6,2-6,9 МДж) викликає недоотримання близько 850-890 кг молока за лактацію та підвищення частки концентратів в годівлі корови [17, с. 128]. Найвища калорійність кукурудзяного силосу досягається тоді, коли вміст сухої речовини 28-35%, оптимальний її рівень – 25-35% [22, с. 80; 12, с. 51]. Силосувати можна також і жом, а якщо його використовувати в теплу пору року, то до нього необхідно додати мелясу [10, с. 60].

Використання високоефективних заквасок (інокулянтів) при виробництві силосу підвищує перетравність органічної речовини й збільшує вміст обмінної речовини в силосі [5, с. 64].

Люцерна є найціннішим компонентом раціону дійних корів [15, с. 96]. Завдяки високому вмісту білку в люцерновому силосі можна маже вдвічі зекономити на дорогих купованих білкових компонентах [13, с. 62].

Таблиця 1

Технологічна ефективність оптимізації раціону
(при планованій продуктивності 30 кг/корову/день)

Показники			Групи та види кормів												Разом
			Грубі корми				Концентровані корми								
			сінаж люцерни	кукурудзяний силос (воскова стиглість)	сіно люцерни	разом по групі кормів	ячмінь	пшениця	шрот соєвий	дерть пивна суха	шрот соняшниковий	меляса	зерно кукурудзи	разом по групі	
Вартість 1 т фізичної ваги корму, грн			170	250	350	X	1200	1500	5000	1000	2000	500	1500	X	X
Існуючий раціон	Кількість у раціоні, кг		13	13	1	X	2		3	5	2	1	5	X	X
	Вміст поживних речовин:	Сухої речовини, кг	7,8	3,3	0,8	11,9	1,7		2,7	4,4	1,8	0,3	4,3	15,1	27,0
		Обмінної енергії, МДж	54,5	29,9	7,2	91,6	21,0		3,6	43,4	2,4	6,5	61,0	137,9	229,5
		Перетравного протеїну, г	923,0	182,0	78,0	1183,0	170,0		1200	760,0	602,4	50	365	3147,4	4330,4
	Вартість у раціоні, грн		2,21	3,25	0,35	5,81	2,4		15	5	4	0,5	7,5	34,4	40,21
Оптимізований раціон	Кількість у раціоні, кг		16	20			2	2	1	5		1	5		
	Вміст поживних речовин:	Сухої речовини, кг	9,6	5,0		14,6	1,7	1,7	0,9	4,4		0,3	4,3	13,2	27,8
		Обмінної енергії, МДж	67,0	46,0		113,0	21,0	21,0	1,2	43,4		6,5	61,0	154,1	267,1
		Перетравного протеїну, г	1136,0	280,0		1416,0	170,0	240,0	400,0	760,0		50,0	365,0	1985,0	3401,0
	Вартість у раціоні, грн		2,72	5		7,72	2,4	3	5	5		0,5	7,5	23,4	31,12
Різниця, грн			0,51	1,75	-0,35			3	-10	0	-5				9,09

Джерело: складено автором

Згодовування зеленої маси сіяних бобово-злакових трав, комбікорму та січки сіна із злакових трав призводить до стабілізації середньодобових надоїв молока у корів та нормалізації вмісту в ньому жиру, білка та лактози [26]. Через відсутність необхідних машин для збирання, обробки та зберігання спостерігається тенденція до скорочення обсягів заготівлі сіна та зниження його якості [6, с. 118].

Заміна частини зернових концентратів у раціоні високопродуктивних корів макухою зменшує негативний вплив надлишку крохмалю на жирність молока і на 7 % підвищує надої [27]. Соняшниковий шрот можна згодовувати жуйним без обмежень, негативних наслідків цього не встановлено [4, с. 101]. Пивна дробина (волога і суха) є джерелом неперетравного білку в рубці, тому може бути замінником дорогого соєвого шроту в раціоні жуйних, оскільки її вартість становить від 15 до 40 грн за тонну [9, с. 60]. За оцінками експертів [25], селен підвищує вміст білка у молоці корів, що отримували низькожировий раціон. Найбільше селену міститься в селенових дріжджах [8, с. 104]. Тому за умови застосування інтенсивних годівельних технологій потрібно вирішити питання достатності селеновмісних кормів.

З віком у корів відбуваються зміни поведінки. Корови першої лактації витрачають на споживання кормів більше часу, ніж корови другої, третьої та старшої лактації [24].

Висновки з даного дослідження. Якісна годівля корів не лише забезпечує відсутність проблем із здоров'ям у молочного поголів'я, а й обумовлює економічну ефективність виробництва молока через збалансоване та раціональне використання кормових ресурсів. Так, застосування силосу та сінажу в годівлі корів дозволяє значно знизити витрати на корми, зменшити вартість 1 кг сухої речовини та 1 кг перетравного протеїну. Нами доведено, що застосування саме цих кормів на заміну дороговартісних концентратів крім економічного ефекту також стимулює поліпшення здоров'я тварин та забезпечує їм довговічність.

Література

1. Андрущак В. Як грубі корми позначаються на вашій кишені / В. Андрущак // Молоко і ферма. – 2012. – № 2 (8). – С. 50-55.

2. Висока продуктивність потребує додаткової енергії // Agroexpert. – 2013. – № 5 (58). – С. 84-85.
3. Волкова Н.І. Основи тваринництва і бджільництва : навч. посіб / Н.І. Волкова. – К. : «Інтас», 2008. – 338 с.
4. Грубер Л. Соняшниковий шрот у годівлі корів / Л. Грубер // Agroexpert. – 2012. – № 5 (46). – С. 100-101.
5. Дворська Ю. Як зберігати протеїн під час силосування / Ю. Дворська // Молоко і ферма. – 2012. – № 4 (10). – С. 64-65.
6. Дужак А. Якість кормів задає тон ефективній годівлі / А. Дужак// Пропозиція. – 2012. – № 1. – С. 117-118.
7. Зуттер Ф. Здоров'я та продуктивність влітку / Ф. Зуттер // The Ukrainian Farmer. – 2013. – №6 (43). – С. 14-16.
8. Кальхройтер Ф. Нестача селену - які препарати є найефективнішими / Ф. Кальхройтер // Agroexpert. – 2013. – № 4 (57). – С. 104.
9. Критько В. Пивна дробина для годівлі тварин? Завжди будь ласка! / В. Критько // Молоко і ферма. – 2012. – № 5 (11). – С. 60-61.
10. Крутько В. І ще раз про жом / В. Крутько // Молоко і ферма. – 2012. – № 4 (10). – С. 58-60.
11. Кузьмич В. Силосна кукурудза для молочного скотарства / В. Кузьмич, М. Романченко // Молоко і ферма. – 2012. – № 3 (9). – С. 60-64.
12. Кузьмич В. Ще раз про кукурудзяний силос / В. Кузьмич // Молоко і ферма. – 2012. – № 5 (11). – С. 50-51.
13. Мельник О. Потоково-цехова технологія виробництва молока / О. Мельник // Молоко і ферма. – 2013. – № 2 (15). – С. 60-63.
14. Монашок Н. Оптиген в рационе дойных коров - опыт ООО «Прогресс» / Н. Монашок, В. Осмола, М. Чернадук та ін // Тваринництво сьогодні. – 2013. – № 3. – С. 26-29.
15. Мохначов В. Люцерна - ідеальний грубий корм для дійних корів / В. Мохначов // Agroexpert. – 2012. – № 5 (46). – С. 96-97.
16. Овчаренко О. Підводне каміння перехідного періоду корів / О. Овчаренко // Agroexpert. – 2013. – № 3 (56). – С. 100-101
17. Отченашко В. Управління якістю силосу / В. Отченашко // The Ukrainian Farmer. – 2013. – травень. – С. 128-129.
18. Пилипчук С. Як грамотно управляти апетитом молочної худоби / С. Пилипчук // Молоко і ферма. – 2012. – № 2 (8). – С. 44-49.
19. Родионов Г.В. Содержание коров на ферме / Г.В. Родионов. – М. : «АСТ», «Астрель», «Транзиткнига», 2004. – 223 с.
20. Сич В. Технологія повного змішаного раціону / В. Сич // Молоко і ферма. – 2012. – № 6 (13). – С. 58-60.
21. Штайнвіддер А. Профілактика дефіциту вітаміну Е і селену / Штайнвіддер А, Гаштайнер Й., Бахер Г. // Agroexpert. – 2012. – № 2 (43). – С. 108-110.
22. Ярошко М. Кукурудзяний крохмаль, його види і значення для годівлі молочної худоби / М. Ярошко // Молоко і ферма. – 2013. – № 2 (15). – С. 76-81.
23. Ярошко М. Роль різних видів клітковини під час годівлі молочної худоби / М. Ярошко // Молоко і ферма. – 2012. – № 6 (13). – С. 62-68.
24. Борщ О.В. Кормова поведінка корів в умовах безпривязно-боксового утримання [Електронний ресурс] / О.В. Борщ, Л.Т. Косіор. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vkhdtusg/2009_78/46.pdf
25. Голова Н.В. Вплив селену на жирно кислотний склад молока за різного вмісту жиру в раціоні корів [Електронний ресурс] / Н.В. Голова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/rigt/2012_46/127.pdf
26. Гордійчук Л.М. Леткі жирні кислоти у крові і молоці та молочна продуктивність корів за різного вмісту клітковини в раціоні [Електронний ресурс] / Л.М. Гордійчук. – Режим доступу: http://www.inenbiol.com/ntb/ntb7/3.pdf
27. Невоструєва І.В. Вплив зміни частини зернових концентратів раціону соняшниковою макухою на рубцеву ферментацію та молочну продуктивність корів [Електронний ресурс] / І.В. Неструєва, І.М. Ткач, І.В. Вудмаска. – Режим доступу: http://www.inenbiol.com/ntb/ntb7/29.pdf
28. Петриченко В.Ф. Стратегія розвитку кормовиробництва в Україні [Електронний ресурс] / В.Ф. Петриченко, О.В. Корнійчук. – Корми та кормовиробництво. – 2012. – № 73. – С. 3-10. – Режим доступу: http://fri.vin.ua/pdf_materials/KiK_73.pdf#page=3
29. Півторак Я.І. Використання сучасних технологій при виробництві молока [Електронний ресурс] / Я.І. Півторак, І.П. Голодюк, В.Л. Матеус.// Безпека продуктів харчування та технологія переробки. – 2012. – 4 (62). – С. 191-195. – Режим доступу: http://agrojournal.vsau.org/files/pdfa/155.pdf
30. Рейнштейн Л.М. Молочна продуктивність корів при годівлі силосом із суміші сорго-суданського гібриду та сої [Електронний ресурс] / Л.М. Рейнштейн. 2012. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/rigt/2012_46/127.pdf
31. Суровев В. Оцінка впливу підвищення якості грубих кормів на конкурентоспроможність виробництва молока / В. Суровцев // Молоко і ферма. – 2012. – № 5 (11). – С. 46-49

References

1. Andrushchak, V. (2012), " As roughage impacts on your pocket", *Moloko i ferma*, no. 2, pp. 50-55.
2. "High productivity requires extra energy", (2013), *Agroexpert,* no. 5 (58), pp. 84-85.
3. Volkova, N.I. (2008), *Osnovy tvarynnytstva i bdzhilnytstva* [Basics of animal industries and of beekeeping], tutorial, «Intas», Kyiv, Ukraine, 338 p.
4. Hruber, L. (2012), "Sunflower meal in feeding of cows ", Agroexpert, no. 5 (46), pp. 100-101.
5. Dvorska, Yu. (2012), "How to keep the protein during ensiling ", *Moloko i ferma*, no. 4 (10), pp. 64-65.
6. Duzhak, A. (2012), "Quality of forages sets the tone with effective nursing ", *Propozytsiia*, no. 1, pp. 117-118.

7. Zutter, F. (2013), "Health and productivity in summer ", *The Ukrainian Farmer*, no. 6 (43), pp. 14-16.
8. Kalkhroiter, F. (2013), "Selenium deficiency - which drugs are the most effective ", *Agroexpert*, no. 4 (57), p. 104.
9. Krytko, V. (2012), "Beer pellet for animal feeding? Always please! ", *Moloko i ferma*, no. 5 (11), pp. 60-61.
10. Krutko, V. (2012), "And more time about the beet pulp", *Moloko i ferma,* no. 4 (10), pp. 58-60.
11. Kuzmych, V. and Romanchenko, M. (2012), "Corn silage for dairy cattle", *Moloko i ferma*, no. 3 (9), pp. 60-64.
12. Kuzmych, V. (2012), "Once again about corn silage ", *Moloko i ferma,* no. 5 (11), pp. 50-51.
13. Melnyk, O. (2013), " Stream and guild technology of milk production ", *Moloko i ferma*, no. 2 (15), pp. 60-63.
14. Monashok, N., Osmola, V., Chernaduk, M. etc. (2013), "Optigen in the diet of cash cows - the experience of "Progress"", *Tvarynnytstvo sohodni,* no. 3, pp. 26-29.
15. Mokhnachov, V. (2012), "Alfalfa - ideal roughage is for cash cows ", *Agroexpert,* no. 5 (46), pp. 96-97.
16. Ovcharenko, O. (2013), "Pitfalls of transition period of cows", *Agroexpert,* no. 3 (56), pp. 100-101
17. Otchenashko, V. (2013), "Quality Management of silage", *The Ukrainian Farmer,* may, pp. 128-129.
18. Pylypchuk, S. (2012), "As a competently manage the appetite of dairy cattle", *Moloko i ferma*, no. 2 (8), pp. 44-49.
19. Rodionov, H.V. (2004), *Soderzhanye korov na ferme* [The content of cows on the farm], «AST», «Astrel'», «Tranzytknyha», Moscow, Russia, 223 p.
20. Sych, V. (2012), "Technology of complete mixed ration", *Moloko i ferma,* no. 6 (13), pp. 58-60.
21. Shtaynvidder, A., Hashtayner, Y., Bakher, H. (2012), "Prevention of deficiency of vitamin E and selenium", *Agroexpert,* no. 2 (43), pp. 108-110.
22. Yaroshko, M. (2013), "Cornstarch: its types and value for feeding of dairy cattle", *Moloko i ferma,* no. 2 (15), pp. 76-81.
23. Yaroshko, M. (2012), "The role of various types of cellular tissue during feeding of dairy cattle", *Moloko i ferma,* no. 6 (13), pp. 62-68.
24. Borshch, O.V. and Kosior, L.T. (2009), " Aft behavior of cows in the conditions of loose-boxed retention", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vkhdtusg/2009_78/46.pdf
25. Holova, N.V. (2012), " Influence of selenium on the fatty and acid composition of milk at different fat content in the ration of cows.", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/rigt/2012_46/127.pdf
26. Hordiychuk, L.M. "Volatile fatty acids in the blood and milk and dairy efficiency of cows with different the fiber content in the diet",available at: http://inenbiol.com/ntb/ntb7/3.pdf

Nevostruieva, I.V., Tkach, I.M., Vudmaska, I.V. "Impact of changes in the part of grain concentrates for ration with sunflower meal on cicatricial fermentation and milk productivity of cows.

27. ", available at:http://inenbiol.com/ntb/ntb7/29.pdf
28. Petrychenko, V.F. and Korniichuk, O.V. (2012), "Strategy of development of forage production in Ukraine", *Kormy ta kormovyrobnytstvo*, no. 73, pp. 3-10, available at: http://fri.vin.ua/pdf_materials/KiK_73.pdf#page=3
29. Pivtorak, Ya.I., Holodiuk, I.P., Mateus, V.L. (2012), "The use of modern of technologies in the production of milk", *Bezpeka produktiv kharchuvannya ta tekhnolohiya pererobky*, no. 4 (62), pp. 191-195, available at: http://agrojournal.vsau.org/files/pdfa/155.pdf

Reynshteyn, L.M. (2012), " Milk productivity of cows at feeding with silage from a mixture of sorghum-Sudanese hybrid and soybean

30. ", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/rigt/2012_46/127.pdf
31. Surovev, V. (2012), "Estimation of influence improving the quality of roughage on the competitiveness of milk production", Moloko i ferma, no. 5 (11), pp. 46-49.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 330.341.1:332.122

Кужель В.В.,
к.е.н.
Відокремлений структурний підрозділ Агротехнічний коледж Уманського національного університету садівництва
Манзій О.П.,
викладач
Уманський національний університет садівництва

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Kuzhel V.V.,
cand.sc.(econ.)
Separated structural subdivision Agricultural College Uman National University of Horticulture
Manziy O.P.,
lecturer
Uman National University of Horticulture

ANALYSIS OF THE POTENTIAL OF CLUSTERING IN THE AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF CHERKASY REGION

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світового господарства взагалі і європейської інтеграції зокрема конче важливим є усвідомлення зміни контурів ринкової регіональної економіки.

В Україні, як і в інших країнах аналогічного рівня розвитку, підприємства різних видів діяльності, різних організаційно-правових форм господарювання за рідкісним винятком не пред'являють попит на інновації, тому що їм вигідніше запозичувати. Спроби уряду та регіональної влади нав'язати їм таку «інноваційну стратегію», йти таким чином на прорив ринку можуть призвести лише до подальшого зниження ефективності інноваційної активності. Небагато суб’єктів господарювання здатні отримувати прибуток від освоєння принципово нових інноваційних продуктів. Такі суб’єкти, як правило, фінансово стабільні та зосереджені в декількох передових регіонах і працюють майже виключно на експорт. Решта суб’єктів опиняється на периферії державної уваги. Це призводить до роз'єднаності бізнесу і держави, до великої кількості незавершених ініціатив і до масштабних втрат від невикористання наявного потенціалу. Фінансова та політична криза змінила ситуацію, серед ключових стратегічних напрямків розвитку регіональної економіки акцентування уваги зосереджено на модернізації [1; 3; 5; 6]. Однак і зараз щодо модернізації домінує концепція „точок зростання”, що реалізується у вигляді підтримки державою апріорно відібраних „пріоритетних” напрямків розвитку [7]. При цьому навіть не розглядається питання про механізм впливу обраних „пріоритетів” на економіку в цілому.

Ми переконані, що саме в умовах політичної та економічної нестабільності в країні, ставити завдання негайного переходу на інноваційний шлях розвитку передчасно, а метод апріорного виділення пріоритетів є непродуктивним. Необхідно виробити стратегію проміжних інститутів, що забезпечить мобілізацію зусиль для ефективного запозичення та поступового переходу до інноваційного розвитку на основі кластерного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена тематика досить активно досліджується науковцями, які розглядають проблеми інноваційного розвитку (зокрема і на регіональному рівні) у своїх публікаціях. Заслуговують на особливу увагу роботи таких вчених-економістів, як Чирва О. Г., Крюкова І.О., Гришова І.Ю., Замлинський В.А., Непочатенко О.В., Гнатьєва Т.М., які розглядають кластеризацію як засіб науково-технологічного розвитку регіону, забезпечення сильних ринкових

позицій та істотних конкурентних переваг [1-8].

Незважаючи на досить велику кількість досліджень і розробок у цій сфері, питання потенціалу кластерного розвитку на регіональному рівні залишаються бути досить актуальними.

Постановка завдання. Метою даної публікації є розгляд значення кластерних технологій у питанні включення регіонів у вирішенні загальнонаціональних завдань, орієнтованих на потужний розвиток ринкових відносин на всіх рівнях економіки. Поставлено завдання провести дослідження та розрахунки клубної конвергенції на прикладі Черкаської області, спираючись на наявний потенціал кластеризації регіону, динаміку валового регіонального продукту та випуску продукції, валової доданої вартості, динаміку обсягу сільгоспвиробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спробуємо дослідити та проаналізувати формування просторових кластерів в Черкаській області. Причому, за результатами проведених нами розрахунків клубної конвергенції витікає, що Черкащина має усі передумови досягти певних успіхів в міжрегіональній та міжгалузевій кластеризації.

Для початку проаналізуємо наявний потенціал кластеризації регіону.

Черкаська область розташована в центрі України, у лісостеповій зоні. Адміністративно область поділено на 20 районів, шість міст обласного, 10 міст районного значення, 15 селищ міського типу, 825 сільських населених пунктів.

Регіон на півночі межує з Київською, на сході – з Полтавською, на півдні – з Кіровоградською, на заході – з Вінницькою областями.

Магістральні, залізничні та шосейні дороги області з'єднують Черкащину з Києвом, Москвою, Санкт-Петербургом, портами Чорного моря, індустріальними центрами України близького та далекого зарубіжжя. Аеропорт обслуговує міжнародні рейси. Річковий транспорт забезпечує перевезення вантажів до регіонів, які розташовані вздовж Дніпра та до портів Чорного моря. Однією з особливостей області є багаті природні ресурси. Різноманітність ландшафту краю досить унікальна: рівнини поєднуються з пагорбами, глибокі долини та озера створюють дивовижно мальовничі пейзажі.

Надра краю багаті корисними копалинами, основними з яких є паливні та будівельні матеріали. У регіоні налічується понад 100 родовищ, 11 видів корисних копалин. Промислове значення мають запаси бентонітових та палигорськітових глин, каолінів, бурого вугілля та чорних сланців, декоративних гранітів, будівельних та скляних пісків. Рудні корисні копалини зустрічаються у вигляді осадових залізних та корінних титанових руд.

Більш наочним щодо реалізації наявного потенціалу регіону сталого розвитку буде аналіз валового виробництва. Так, динаміка валового регіонального продукту Черкащини за період з 2005р. по 2012 р. засвідчує той факт, що і хоча загальний обсяг виробленої продукції (товарів, робіт, послуг) коливається, але частка у валовому виробництві в країні залишається незмінною – на рівні 2,0-2,1% за весь період (рис. 1).

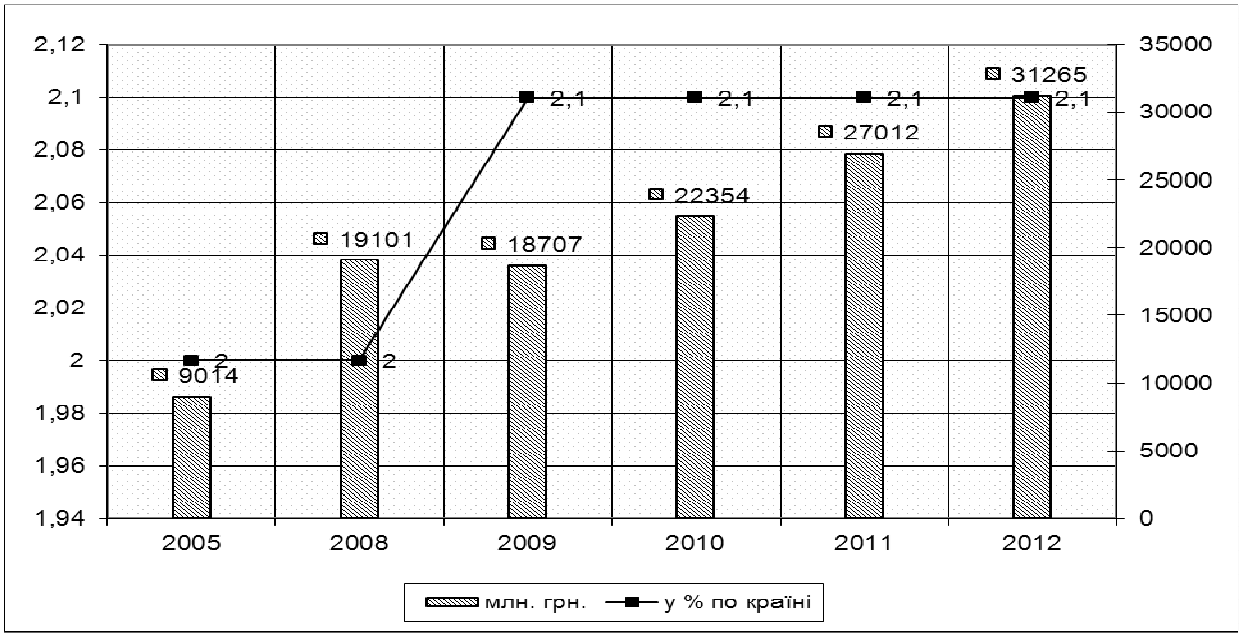

Рис. 1. Динаміка валового регіонального продукту Черкаської області за 2005-2012 рр., у фактичних цінах, млн. грн.

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України

Представлені дані на рис. 1 унаочнюють поступове зростання обсягу виробленого валового продукту в регіоні. Так, якщо в 2005 році було зафіксоване валове виробництво на рівні 9014 млн. грн., то в 2012 році цей показник зріз в 3,4 рази і становив 31265 млн. грн. Деталізує вищенаведені дані аналіз випуску продукції (товарів, робіт, послуг) та валової доданої вартості за 2005-2012 рр. (рис. 2).

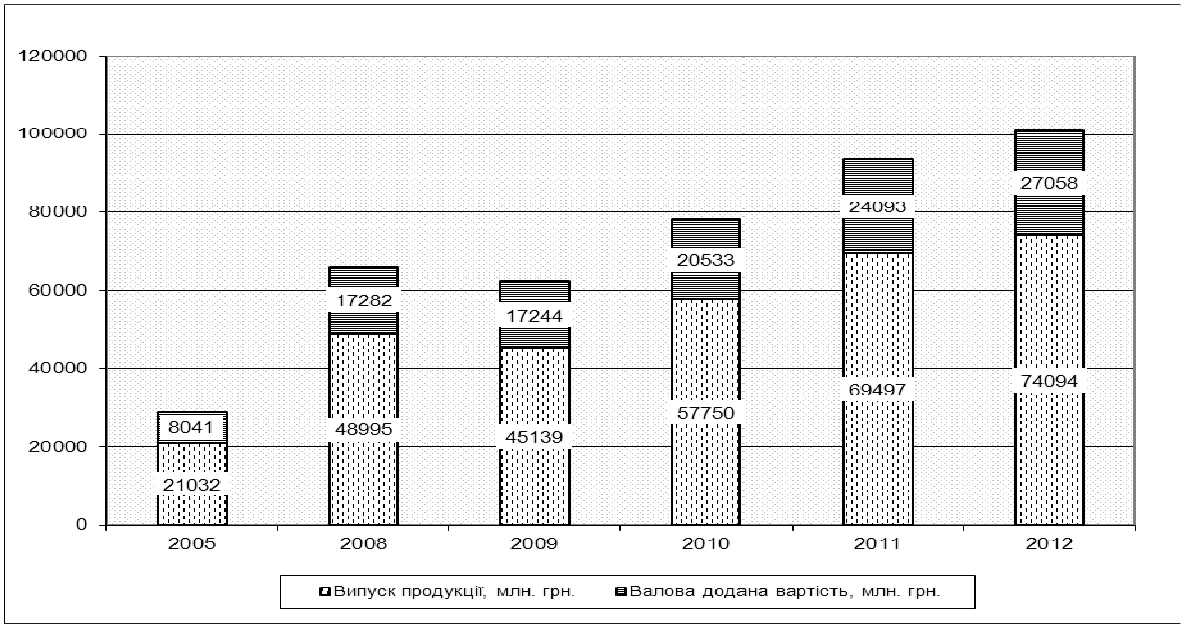

Рис. 2. Динаміка випуску продукції та валової доданої вартості в Черкаському регіоні за 2005-2012 рр., у фактичних цінах, млн. грн.

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України

Представлена діаграма дозволяє резюмувати про те, що за аналізований період спостерігається значне збільшення випуску продукції в регіоні (в 3,5 раза більше в 2012р. порівняно з 2005р.) і валової доданої вартості (в 3,3 раза більше відповідно). За принципом господарства область є аграрно-індустріальною. В сукупності валової продукції дуже важливу роль відіграє промисловість (36%) і сільське господарство (27%).

Тому ми акцентуємо свою увагу на доцільності створення і функціонування кластерів саме в агропромисловому комплексі регіону, адже Черкащина володіє багатокомпонентним природно-ресурсним потенціалом, який дає можливість регіону повністю його реалізувати та максимально збільшити вклад у вітчизняну економіку.

Чорноземи Черкаської області зумовлюють високий рівень розвитку сільського господарства. У структурі виробництва сільськогосподарської продукції традиційно переважають зернові культури (рис. 3). Важливими галузями є молочно-м'ясне тваринництво, свинарство та птахівництво, де впроваджуються сучасні досягнення селекції та біотехнології. За обсягами валової продукції сільського господарства Черкащина займає провідні місця серед регіонів України і виробляє близько 7% загальнодержавного обсягу.

Черкащина займає перше місце в Україні по виробництву валової сільськогосподарської продукції на душу населення – 5460 гривень, що в 2,5 разів більше, ніж по Україні (2192 грн).

В області з розрахунку на одного жителя виробляється – більше 2 тонн зерна (по Україні – в межах 1 тонни), м’яса худоби та птиці в забійній вазі – 240 кг (по Україні – 41,6), молока – 370 кг (по Україні – 255), яєць – 570 шт. (по Україні – 335).

На початок 2013 року на Черкащині кількість діючих сільськогосподарських суб’єктів становило 1856 одиниць.

Питома вага області у загальному виробництві України станом на кінець 2012 р.: зернові культури – 6,4%; цукрові буряки – 7,1%, овочі – 3,2%, картопля – 4,3%, реалізація на забій худоби та птиці в живій вазі – 15,2%, виробництво яєць – 4,4%, молоко – 4,3%.

Аналіз структури посівних площ під вирощування основних сільськогосподарських культур представлено на рис. 4.

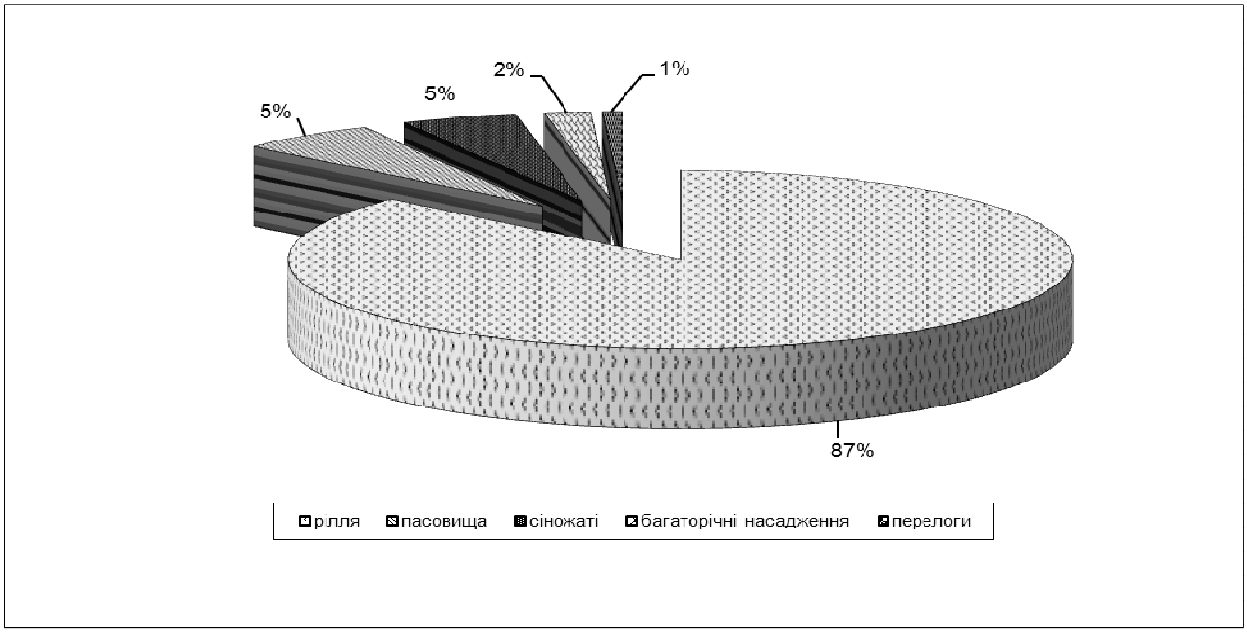

Рис. 3. Структура сільськогосподарських угідь Черкаської області станом на 01.01.2013 р.
Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України

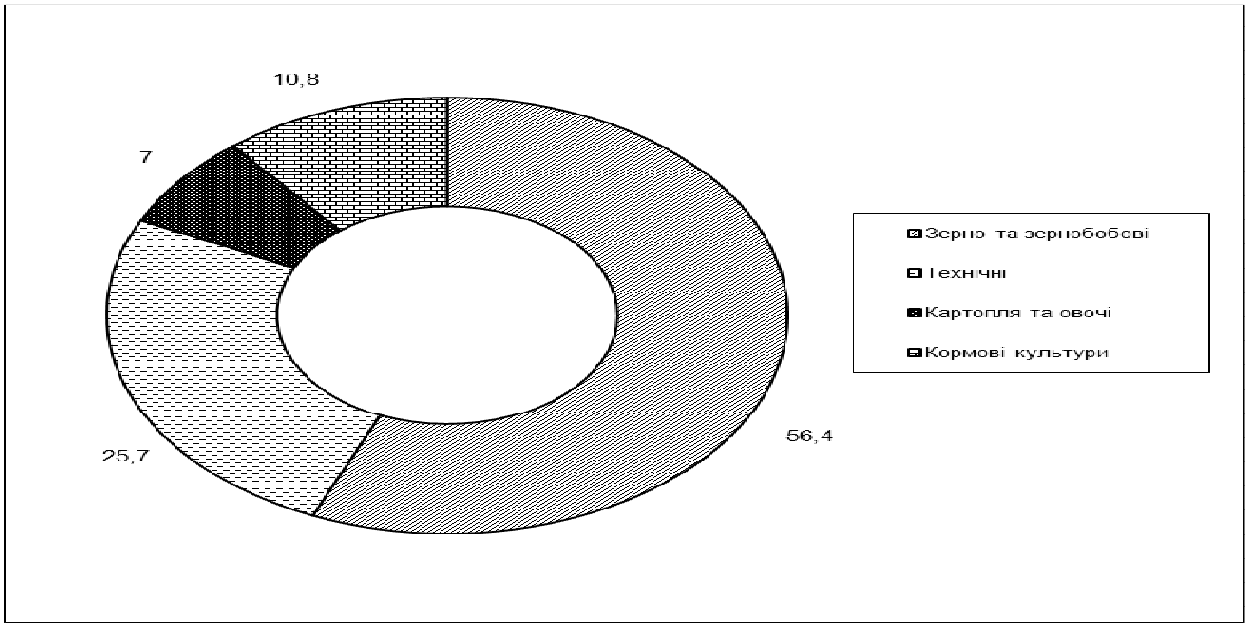

Рис. 4. Структура посівних площ Черкаської області основних сільськогосподарських культур, 2012 р.
Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України

Як бачимо, більшість посівних площ відведено під вирощування зернових культур (56,5%). Аналіз стану сільського господарства Черкаської області у 2012 році дозволяє стверджувати, що загальне виробництво сільського господарства порівняно з 2011 роком скоротилося майже на 3,2%, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 2,8%, а в господарствах населення – на 4,5%.

Динаміка показників валового виробництва сільськогосподарської продукції представлена на рис. 5. Аналіз представлених показників засвідчує, нестабільне, в'яле зростання виробництва продукції.

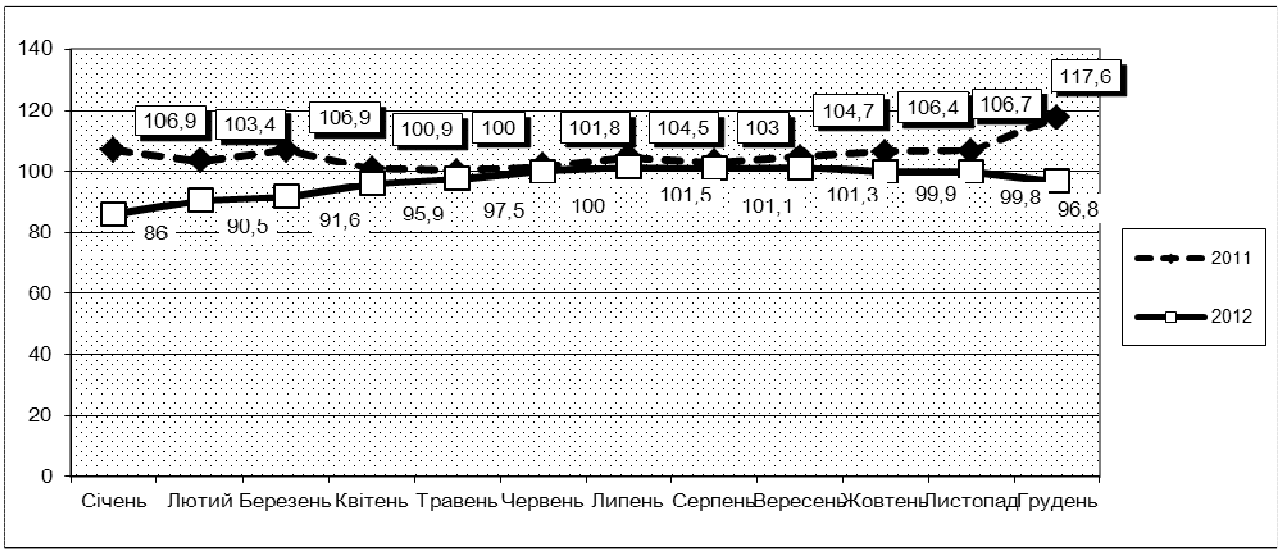

Рис. 5. Динаміка обсягу сільськогосподарського виробництва (наростаючим підсумком з початку року в % до відповідного періоду попереднього року)

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України

Виробництво основних сільськогосподарських культур в усіх категоріях господарств за 2012 рік показано в таблиці 1.

Таблиця 1

Виробництво основних сільськогосподарських культур в усіх категоріях господарств за 2012 рік

Показник	Валовий збір		Зібрана площа		Урожайність	
	тис. ц	у % до 2011р.	тис. га	у % до 2011р.	ц з 1 га зібраної площі	у % до 2011р.
Зернові та зернобобові культури – всього в тому числі	33105,5	88,0	645,2	98,4	51,3	-6,0
Пшениця	9332,3	97,2	213,9	88,6	43,6	3,8
Ячмінь	3330,8	91,8	103,2	89,9	32,3	0,7
Кукурудза на зерно	19920,5	84,2	301,9	116,2	66,0	-25,1
Соняшник на зерно	3731,9	107,1	139,9	88,7	26,7	4,6
Ріпак	1230,1	175,1	42,0	126,1	29,3	8,2
Соя	1941,8	111,1	111,4	143,4	17,4	-5,1
Цукрові буряки (фабричні)	14290,2	99,3	31,7	82,8	4521	77
Картопля	7627,3	82,5	56,9	95,7	134	-22
Овочі – всього	3686,0	104,2	21,7	100,0	170	7
Плоди та ягоди	438,3	110,4	6,0	102,0	73,0	5,5

Джерело: складено авторами на основі даних обласного управління статистики в Черкаській області

Порівняльний аналіз показує, що загальний обсяг валового виробництва продукції рослинництва в усіх категоріях господарств зменшився проти відповідного показника минулого року на 5,1%, в тому числі сільськогосподарських підприємствах – на 4,6%, у господарствах населення – на 6,5%.

У сільськогосподарських підприємствах виробництво зернових та зернобобових культур зменшилося на 13% і становить 2919,2 тис. т, у тому числі кукурудзи – на 17% (1828,6 тис. т), пшениці – на 3% (801 тис. т), ячменю – на 9% (245,4 тис. т). Виробництво соняшника та сої зросло на 7% і становить 354,3 та 180,2 тис. т відповідно, а виробництво ріпаку на 75% (122,3 тис. т). Спостерігається незначне скорочення виробництво цукрових буряків (фабричних) і становить 1396,4 тис. т, а також овочів на – 14% (91,1 тис. т). Збільшення обсягів виробництва зафіксоване по картоплі - на 12% (21,4 тис. т).

Слід зазначити, що основними виробниками картоплі, плодоягідної продукції та овочів є особисті підсобні господарства населення. У звітному періоді ними вироблено 97% загального обсягу картоплі (741,3 тис. т), 84% фруктів (37 тис. т) і 75% овочів (277,5 тис. т).

У 2012 році обсяги продукції тваринництва склали 5,9 млрд. грн., або 99,4% до рівня 2011р.

Детальний аналіз стану галузі тваринництва за відповідний період представлений у табл. 2 та табл. 3.

Таблиця 2

Поголів'я основних видів худоби та птиці на 1 січня 2013 року

Показник	Усі категорії господарств		*у тому числі*			
			Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	тис. гол	у % до 1 січня 2012р.	тис. гол	у % до 1 січня 2012р.	тис. гол	у % до 1 січня 2012р.
Велика рогата худоба	211,0	103,5	133,4	101,3	77,6	107,5
у т.ч. корови	94,3	100,9	47,6	103,9	46,7	97,9
Свині	459,9	103,5	246,9	109,9	213,0	97,0
Вівці та кози	39,7	100,3	6,0	117,6	33,7	97,7
Птиця	26274,1	109,7	21805,3	111,9	4468,8	99,8

Джерело: складено авторами на основі даних обласного управління статистики в Черкаській області

Зазначимо, що населенням утримувалося 36,8% загальної чисельності великої рогатої худоби (1 січня 2012 р. – 35,4%), у тому числі корів – 49,5% (51,1%), свиней – 46,3% (49,4%), овець і кіз – 84,9% (87,1%) та птиці усіх видів – 17% (18,7%).

У структурі реалізації сільськогосподарськими підприємствами худоби та птиці на забій, частка птиці всіх видів становила 90% (у 2011р. – 89%), у тому числі бройлерів – 89%; великої рогатої худоби – 4% (5%); свиней – 6% (як торік).

Спостерігається тенденція зменшення обсягів вирощування худоби та птиці в сільськогосподарських підприємствах порівняно з 2011 роком на 3% (на 111,4 тис. ц), в тому числі птиці – на 3% (125,8 тис. ц). Натомість обсяг вирощування великої рогатої худоби збільшився на 5% (на 8,8 тис. ц).

Таблиця 3

Виробництво основних видів продукції тваринництва у 2012 р.

(Реалізація худоби та птиці на забій у живій вазі)

Показник	Усі категорії господарств		У тому числі				Частка господарств населення, %	
			Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення			
	2012р.	у % до 2011р.	2012р.	у % до 2011р.	2012р.	у % до 2011р.	2012р.	у % до 2011р.
М'ясо, тис. т*	439,0	97,8	392,5	98,3	46,5	93,8	10,6	11,0
Молоко, тис. т	498,2	107,4	256,2	116,2	242,0	99,4	48,6	52,5
Яйця, млн.. шт.	798,3	97,5	550,4	96,0	247,9	101,1	31,1	30,0

Джерело: складено авторами на основі даних обласного управління статистики в Черкаській області

Відношення загального обсягу вирощування тварин та птиці до їх реалізації на забій становило 101% (у 2011 р. – 102%). Перевищення обсягів вирощування над обсягами реалізації худоби та птиці на забій зафіксовано у 15 районах Черкаського регіону. Слід зазначити про зростання середньодобових приростів великої рогатої худоби та свиней на вирощуванні, відгодівлі та нагулі на 33 г та 6 г і становили у 2012 році 577 та 390 г відповідно.

Забезпечення кормами сільськогосподарських підприємств станом на 01.01.2013р. зафіксоване наявністю кормів усіх видів 271,4 тис. т корм. од (як попереднього року). У розрахунку на одну умовну голову великої рогатої худоби припадало по 4,4 ц корм. од кормів усіх видів, в тому числі концентрованих кормів – по 1,8 ц корм. од (на 01.01.2012 р. – відповідно 5,5 ц та 2,0 ц корм. од).

Для забезпечення економічного зростання потрібні значні нагромадження основного капіталу, які можливі за рахунок створення та розвитку просторових інноваційно-інвестиційних кластерів.

На підставі вищенаведених даних аналізу клубної конвергенції в Україні ми дійшли висновку про те, що Черкащина відноситься до другого (середнього) клубу регіонів. Це характеризує стійкість розвитку регіону з плином часу. Так, Черкаська область на 73% відповідає середньому клубу та, відповідно, на 27% низькому. Як ми стверджували раніше, що саме інвестиції в інноваційну діяльність можуть собі дозволити або потужні і фінансово стабільні аграрні підприємства, або кластерні формування. Ми спробували на підставі наявного статистичного аналітичного матеріалу сформувати шість типів спеціалізації агарних формувань: зерново-молочний; зерново-м`ясний; зерново-соняшниковий; зерновий; зерново-буряковий; багатогалузевий (рис.6).

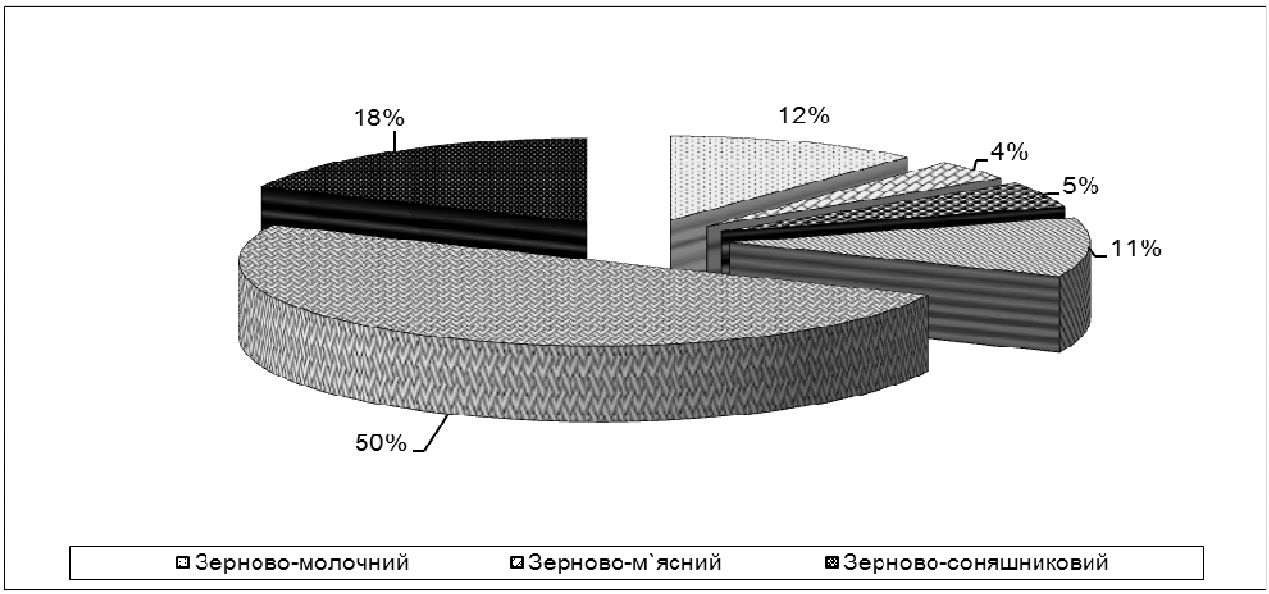

Рис. 6. Структура аграрних формувань Черкаської області за типами спеціалізації на початок 2013р.

Джерело: складено авторами на основі даних обласного управління статистики в Черкаській області

За аналітичними даними виходить, що найбільшу питому вагу (50,47%) мають формування, що спеціалізуються на вирощуванні зернових, тобто зернового типу, а найменша питома вага (3,8%) – зерново-м`ясного.

Наступним завданням буде виявлення, якої спеціалізації аграрні формування регіону мають найбільший потенціал кластеризації.

Пропонуємо провести більш детальний аналіз ефективності інвестування за рахунок зовнішніх та внутрішніх інвестицій сільськогосподарських підприємств Черкащини різних типів спеціалізації (табл. 4).

Таблиця 4

Аналіз ефективності інвестування сільськогосподарських підприємств Черкаської області на кінець 2012р. (в середньому на підприємство)

Показник	Інвестиції			Прибуток на 1 га с.-г. угідь, грн	Рівень рентабельності основної діяльності, %	Рівень рентабельності інвестицій, %
	на 1 підприємство, тис. грн	на 1 га с.-г. угідь, грн	на 1 с.-г. працівника, грн			
Зерново-молочний	711,2	159,8	5,1	247,5	15,6	89,1
Зерново-буряковий	1334,7	587,9	15,2	389,4	17,0	65,4
Зерново-соняшниковий	447,1	254,3	5,9	302,8	12,9	117,8
Зерново-м`ясний	524,7	317,8	6,7	-119,4	-7,1	-44,7
Зерновий	475,8	213,9	6,9	168,9	12,3	82,7
Багатогалузевий	718,2	349,7	6,2	75,9	4,5	22,8

Джерело: розраховано авторами на основі даних обласного управління статистики в Черкаській області

На підставі наведених даних можемо зробити наступні висновки: найбільше інвестицій у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь вклали підприємства, які відносяться до групи багатогалузевої спеціалізації (350 грн.) та зерново-бурякової (588 грн.). Найбільший рівень рентабельності інвестицій зафіксований у групі підприємств зерново-соняшникової спеціалізації.

Слід зауважити, що ефективна діяльність суб’єктів аграрного виробництва значною мірою залежить від розміру земельних угідь.

Аналіз ефективності використання інвестицій у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області зернового типу спеціалізації за 2012 рік проведено в табл. 5.

Таблиця 5

Аналіз ефективності використання інвестицій у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області зернового типу спеціалізації на кінець 2012 р.

Показник	Групи підприємств за площею с.-г. угідь, тис. га				
	До 2	2-4	4-6	Понад 6	Разом / в середньому по групі
Кількість підприємств у групі	90	36	6	8	140
Середня площа с.-г. угідь на 1 підприємство, тис. га	1,09	2,51	4,81	10,9	4,82
Основні засоби на 1 га с-. угідь, грн	4268,8	2311,7	2054,2	1801,6	2609,0
Прибуток (збиток) на 1 га с.-г. угідь, грн	36,9	165,5	336,2	245,2	195,9
Рентабельність основної діяльності	6,6	11,2	16,6	11,0	11,35
Інвестиції в середньому на 1 підприємство, тис.грн	272,8	518,2	1809,4	1645,5	1061,4
Інвестиції в середньому на 1 га с.-г. угідь, грн	242,5	204,8	378,5	147,7	243,3
Рентабельність інвестицій, %	42,4	88,3	89,5	137,1	60,8

Джерело: розраховано авторами на основі даних обласного управління статистики в Черкаській області

Аналіз ефективності використання інвестицій у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області зерно-м`ясного типу спеціалізації проведено в таблиці 6.

Таблиця 6

Аналіз ефективності використання інвестицій у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області зерно-м`ясного типу спеціалізації на кінець 2012р.

Показник	Групи підприємств за площею с.-г. угідь, тис. га			
	До 1,5	1,5-3	Понад 3	Разом / в середньому по групі
Кількість підприємств у групі	6	3	1	10
Середня площа с.-г. угідь на 1 підприємство, тис. га	1,2	1,3	4,7	2,4
Основні засоби на 1 га с-. угідь, грн	5589,9	6002,7	2819,6	4804,0
Прибуток (збиток) на 1 га с.-г. угідь, грн	-400,1	-287,7	21,9	-221,9
Рентабельність основної діяльності	-18,5	-1,4	1,8	-6,03
Інвестиції в середньому на 1 підприємство, тис.грн	511,4	496,2	2238,5	1082,0
Інвестиції в середньому на 1 га с.-г. угідь, грн	486,1	202,8	294,7	327,8
Рентабельність інвестицій, %	-69,2	-31,4	12,1	-29,5

Джерело: розраховано авторами на основі даних обласного управління статистики в Черкаській області

Дані таблиці 6 демонструють про позитивні результати функціонування сільськогосподарських підприємств площею понад 3 тис. га. Так, загальна рентабельність діяльності 1,8% (це єдина рентабельна група підприємств з усіх представлених), а рентабельність інвестицій складає 12,1%.

Наступним кроком оцінки потенціалу кластеризації регіону – це оцінка інноваційної активності. В цілому, ефективність діяльності кластера визначають через результат досягнення учасниками власних цілей та рівень його інновативності.

Зауважимо, що додаткова ефективність діяльності кластерів як на рівні окремих його компонентів – суб'єктів господарювання, а також і на рівні економіки регіону обумовлена синергетикою їх взаємодії.

Особливістю інноваційно-інвестиційних регіональних кластерних об'єднань є полегшення доступу до капіталу, оскільки концентрація підприємств, організацій, фірм, які беруть участь в ньому, формує сприятливий клімат для виникнення сукупних внутрішніх інвестиційних ресурсів, а також для залучення прямих іноземних інвестиції в нові технології діяльності.

Кластерна форма організації призводить до створення „сукупного інноваційного кластерного продукту". Це пояснюється тим, що кластерне об'єднання на основі конвергенції, кооперації, комунікації, компетенції формує не просто сумарну концентрацію різноманітних винаходів, ноу-хау, а певну систему розповсюдження нових знань та технологій.

Найважливішою умовою ефективного перетворення ноу-хау і винаходів в кластерні інновації, а останні — в продукцію, продукт, послуги з конкурентними перевагами – це мережа стійких зв'язків між всіма учасниками кластерного утворення [6, с. 132].

На нашу думку, в Черкаській області мають доволі потужний потенціал кластеризації як

підприємства рослинництва, так і підприємства тваринництва. Це зумовлено позицією на регіональному ринку агропродовольчої продукції такими, як АТЗТ „Торговий дім" Миронівський хлібопродукт торгової марки „Наша ряба" та його дочірнім і підприємством „Перемога Нова", якими виробляється більше 60% загального обсягу м'яса птиці по регіону. Із введенням у дію потужностей з виробництва м'яса птиці з'явилася потреба у кормовій базі. Протягом 2008-2012 рр. в області були введені в дію нові потужності з виробництва готових кормів для птиці, а саме: ДТ „Золотоніський комбікормовий завод", цехи з виробництва комбікормів у ТОВ „Катеринопільський елеватор" та ТОВ „Агросоюз-РП". Все це дає підстави стверджувати, що об'єднане кластерне утворення таких учасників спроможне інвестувати в „запозичення" передових світових інновацій в галузі тваринництва, зокрема вирощування птиці та кормовиробництва.

Висновки з даного дослідження. Черкаська область має усі можливості для того, щоб ефективно використати потенціал кластеризації для стабілізації соціально-економічного розвитку регіону. Особливу роль в цьому питанні відіграє наявний, але не до кінця використаний регіональний потенціал агропромислового комплексу.

Одним з основних джерел інноваційного розвитку аграрних підприємств Черкаської області є залучення іноземного капіталу у формі інструменту „запозичення" зарубіжних технологій передового аграрного виробництва, що дозволить забезпечити його стійке економічне зростання, яке супроводжується привнесенням в економіку регіонального агропромислового комплексу не тільки технологічних інновацій, а й нових знань і технологій інноваційного менеджменту.

Література

1. Чирва О.Г. Інфраструктурне забезпечення сталого розвитку харчових підприємств [Електронний ресурс] / О.Г. Чирва // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 1 (11). – С. 16-23. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n1.html

2. Чирва О.Г. Організаційно-економічні механізми підвищення рівня конкурентоспроможності харчових підприємств / О.Г. Чирва, В.С. Негоденко // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: А.Ф. Головчук (відп.ред.) та ін. – Умань, 2011. – Вип. 76. – Ч.2: Економіка. – С. 368–375.

3. Митяй О.В. Концепція організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства / О.В. Митяй // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3. – С. 39-46. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html

4. Митяй О.В. Основні напрямки оцінки потенційних можливостей аграрних підприємств / О.В. Митяй // Весник науки Тольяттинского государственного университета. – 2013. – № 4 (22). – С. 48-58.

5. Гришова І.Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 47-51. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html

6. Гришова І.Ю. Становлення кластерних ініціатив фінансового розвитку переробних підприємств / І.Ю. Гришова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011. – Вип. 2. Економічні науки. – С. 131-139.

7. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2 . – С. 201-206. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html

8. Кужель В.В. Імунізація економіки агропродовольчої сфери в контексті реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу / В.В.Кужель / Економічний форум. – 2014. – № 3. – С. 17-22.

References

1. Chyrva, O.H. (2014), "Infrastructure for sustainable development of food enterprises", *Ekonomika: realii chasu. Naukovyj zhurnal,* no. 1 (11), available at: http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n1.html

2. Chyrva, O.H. and Nehodenko, V.S., (2011), "Organizational and economic mechanisms to enhance the competitiveness of food businesses", *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva,* vol. 76, pp. 368–375.

3. Mytiai, O.V. (2013), "The concept of organizational-economic mechanism for improving the efficiency of agricultural enterprises", *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal,* no. 3, available at: http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html.

4. Mytiai, O.V. (2013), "Key areas to assess potential opportunities for farms", *Vesnik nauki Toliattinskogo gosudarstvennogo universiteta,* no. 4, pp. 48-58.

5. Hryshova, I.Yu. and Nepochatenko, V.O. (2013), "The impact of the institutional framework for the development of innovation and investment companies", *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal,* no. 2, available at: http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html.

6. Hryshova, I.Yu., (2011), "The formation of cluster initiatives of financial development of processing plants", *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu KNTEU,* vol. 2, pp. 131–139.

7. Hryshova, I.Yu., Zamlynskyi, V.A. and Kuzhel, V.V. (2013), "The state support of regional programs of innovative development", *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal,* no. 2, available at: http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html

8. Kuzhel, V.V. (2014), "Immunization of economy agro-food sphere in the context of implementing of the principles social responsibility of business", *Ekonomichnyi forum,* no. 3, pp. 17-22.

УДК [339.138:334735] (477)

Стеценко В.В.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та прикладної економіки
ВНЗУ «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ЗОВНІШНЯ РЕКЛАМА ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЙ МІСТА

Stetsenko V.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor the department
of economic theory and applied economics
Poltava University of Economics and Trade

OUTDOOR ADVERTISING AS A MODERN WAY OF COMMUNICATIONS OF THE CITY

Постановка проблеми. Зовнішня реклама виступає невід'ємною частиною комунікативної системи суспільства і соціально-культурного середовища. Вона є декоративно-прагматичною прикрасою сучасних міст, відображає їх соціально-економічну та комерційну активність і, в свою чергу, суттєво пов'язана з архетипами колективного несвідомого, з культурними ідеалами, з масовими стереотипами, тобто, з усім тим, що певним чином формує суспільну поведінку. Поряд з цим, зовнішня реклама є каталізатором економічного зростання, оскільки має відношення до прибуткових статей міських бюджетів, виступає вагомим чинником у сфері благоустрою міст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, що досліджували теоретичні аспекти рекламної діяльності, взагалі, та особливості зовнішньої реклами, зокрема, слід відмітити Балабанову Л. В., Беррі К., Бернета Дж., Гольмана І. А., Лук'янець Т. І., О'Шонессі Дж., Примак Т. О., Ромата Є. В., Савельєву К. В., Сміта П. Але питання практичного застосування елементів зовнішньої реклами на прикладі конкретного міста України та надання конкретних пропозицій щодо її покращення не знайшли достатнього висвітлення.

Постановка завдання. Метою написання статті є дослідження зовнішньої реклами як комунікативної системи, аналіз видів зовнішньої реклами та доцільність їх використання в конкретних умовах. Для реалізації даної мети були поставлені такі завдання: розглянути визначення зовнішньої реклами та її основні риси; зазначити вимоги до створення зовнішньої реклами; проаналізувати зовнішню рекламу м. Полтави; запропонувати рекомендації з удосконалення зовнішньої реклами сучасного міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішня реклама вважається одним з прадавніх видів реклами. Розвиток історії зовнішньої реклами приніс ринку безліч нових різноманітних конструкцій, які дають змогу ефективно просувати товари та послуги.

Зовнішня реклама, за визначенням Є. В. Ромата, – засіб масової інформації, медіаканал, що дозволяє наздогнати людину не в дома і не в конторі, а на вулиці або під час поїздок [5, с. 67]. Зовнішня реклама – це універсальний носій. Вона відрізняється від всіх інших видів реклами, на думку А.Н. Матанцева, своїм різноманіттям. Якщо проводити класифікацію за функціональною ознакою, то до зовнішньої реклами можна віднести наступні види: стаціонарні щити і плакати; мобільні (перевізні) щити і плакати; реклама на (в) громадському транспорті; брендування корпоративного транспорту; друкована та сувенірна реклама, що розповсюджується на вулиці (в транспортних засобах) тощо. Однак, є і основа, що відрізняє даний вид реклами, – жорстка прив'язка тексту оголошення до місця розміщення [3, с. 56].

Ми вважаємо, що зовнішня реклама – це графічна, текстова або інша інформація рекламного характеру, яка розміщується на спеціальних тимчасових і/або стаціонарних конструкціях, розташованих на відкритій місцевості, а також на зовнішніх поверхнях будинків, споруд, на елементах вуличного обладнання, над проїзжою частиною вулиць і доріг або на них самих.

Досліджуючи відповідні праці науковців [1–5; 8], стають очевидними основні особливості зовнішньої реклами, що полягають у наступному:

- підкріплення та доповнення реклами, що розміщується у ЗМІ, шляхом нагадування широкому загалу про товарний знак, фірмову назву, а також пов'язаними з ними властивостями та ідеями;
- неминучість контакту з даним рекламним продуктом, висока частота повторних контактів;
- відносно невисока вартість одного контакту;
- широке охоплення аудиторії.

Зовнішня реклама є важливим елементом оформлення сучасного міста. Завдяки своїй масивності, гнучкості розміщення, частотності, силі впливу, творчому потенціалу цей вид рекламної комунікації затвердив свої позиції як у світовому рекламному просторі, так і в Україні. Зовнішня

реклама у типовому українському місті зорієнтована здебільшого на перехожих. В свою чергу, на Заході даний комунікаційний носій апелює в більшості випадків до «людини в автомобілі».

Зовнішня реклама є однією із складових комунікативного середовища міста. З деякими з цих складових реклама лише взаємодіє, а на інші суттєво впливає [4, с. 67].

Розглянемо основні види зовнішньої реклами м. Полтава.

1. Призматрон - один із найсучасніших рекламних носіїв з динамічним зовнішнім сюжетом, що привертає увагу як автомобілістів, так і громадян, що їдуть у громадському транспорті, пішоходів.

Призматрони ділять на призми розміром 3х6 м або панорамні конструкції розміром 3х12 м. Розміщуються дані носії на перехрестях та місцях зупинки транспорту. Зображення на них змінюється в інтервалі від 10 до 30 секунд, це є оптимальним щодо сприйняття всіх 3-х змінних рекламних сюжетів. Ці рекламні конструкції дозволяють розмістити рекламу замовника в найбільш відвідуваних місцях міста в тому випадку, коли не можна встановити кілька рекламних щитів.

Існує значна кількість конструкцій призматронів, але за принципом обслуговування їх можна розділити на дві групи:

- призматрони з розбірними призмами. При розміщенні реклами на конструкціях подібного типу є можливість змінювати лише одну з трьох існуючих площин;

- призматрони з нерозбірними призмами. На даних конструкціях для монтажу реклами необхідно знімати призми повністю [2, с. 52].

2. Білборд - це закріплена на опорі рама, оббита листами оцинкованої сталі або фанери, що покриті атмосферостійкими речовинами. Якщо даний носій має внутрішню підсвітку, що дозволяє рівномірно освітлювати рекламний сюжет, він має назву беклайт. Здебільшого, така конструкція розташовується вздовж трас, вулиць.

3. Вітрина (від французького слова «vitre» - «скло») - заклеєна частина фасадів будівель, призначена для інформації про товари та послуги. Вітрини повинні мати підсвічування в темний час доби згідно з графіком її включення.

4. Брендмауер (від англійських словосполучень «brand» - «бренд», «mauer» - «стіна») - найбільший за площею вид зовнішньої реклами і тому найпомітніший. Конструкції для брандмауерів робляться з металевого каркаса та встановлюються на стіни будівель, що знаходяться в місцях великого скупчення людей. Потім з банерної тканини готовий брендмауер встановлюють на конструкцію. Площа брандмауерів може бути дуже великою і тому для зменшення парусності готового брендмауера його можуть виготовляти з банерної сітки.

Перевага брандмауерів у тому, що це недороге рішення в плані установки конструкції і менш витратне, ніж установка білбордів, призматронів і подібних рекламних носіїв, при цьому площа брендмауера значно більша за білборд [7, с. 76].

5. Вивіска (світловий короб) – конструкція в об’ємному або плоскому виконанні, розташована, як правило, на фасаді будівлі, поряд із входом, яка інформує про підприємство чи організацію, що знаходиться всередині будівлі. По суті, вивіска є візитною карткою будівлі або приміщення, допомагаючи зрозуміти, що знаходиться всередині, не заходячи туди.

6. Панель-кронштейн - це одностороння або двостороння конструкція, яка кріпиться до стін будинків та на щоглах вуличного освітлення. Даний носій відносно недорогий у виготовленні. Виробляється з тих самих матеріалів, що і світлові короби - акрил, полістирол, стільниковий полікарбонат та банерна тканина. В свою чергу, кріпиться до стіни будівлі або стовпа за допомогою металевого каркасу.

Як правило, панель-кронштейн розташовується перпендикулярно до руху людського та транспортного потоків, служить як в ролі реклами, так і в ролі покажчика [1, с. 172].

7. Електронне табло (плинний рядок) - це інформація, яка постійно оновлюється та привертає увагу. Яскравість світлодіодів, що застосовуються для даного рекламного носія, зазвичай, вища від неону.

Науковцями стверджується, що, навіть, якщо такий текст читати не уважно, він все одно фіксується у підсвідомості. Основна маса людей, зустрівши цікаве їм слово, буде читати плинний рядок до тих пір, поки потік інформації, що зацікавила, не припиниться [6, с. 524].

8. Дорожній рекламний покажчик - представляє собою щитовий носій інформації прямокутної форми, на який нанесена кольорова аплікація з транслюцентної плівки. Розмір дорожнього покажчика, як правило, складає 1200х1800 мм, при цьому розмір поля для розміщення піктограми дорівнює 1000х800 мм.

9. Скролер або ролерний дисплей - один з нових видів реклами, що набирає популярності у містах України.

Скролери з’єднали в собі переваги беклайтів (також мають заднє підсвічування), але при цьому динамічно змінюють своє зображення, чим більш ефективно привертають увагу громадян. Реклама на скролерах, завдяки зміні зображень, може динамічно покадрово розкривати рекламний сюжет, що значно покращує якість рекламного продукту.

10. Сіті-лайт - світловий стенд, короб, що встановлюється на тротуарах, вздовж проїзжої частини міста. Конструкція сіті-лайта (стандартний розмір якого 1200х1800 мм) складається з металевого корпусу,

одного чи двох плакатів на кожну сторону, внутрішньої підсвітки та скляних пластин, які захищають рекламну інформацію від атмосферних явищ та людського фактора. Зазвичай, одна сторона носія «працює» на пішохідний та транспортний потоки, інша - лише на пішохідний.

11. Лайт-бокс - двостороннє зображення, на зразок сіті-лайта, іміджева реклама, яка працює цілодобово і особливо ефективна у вечірній (нічний) час.

Дані конструкції вивішуються на опорних стовпах, що подають електрику для громадського транспорту, а також в інших місцях, де є можливість підключення електрики безпосередньо до носія. Лайт-бокси можуть встановлюватися на мостах, причому, по декілька одиниць поряд, з одним рекламним сюжетом, що підвищує ефективність рекламної кампанії.

12. Рекламна установка на даху будівлі. Найбільш дорогим, але найпрестижнішим і елітним видом зовнішньої реклами вважаються світлові дахові установки. Іміджева реклама на дахових установках свідчить про стабільність та фінансовий добробут підприємства, що рекламується.

Видимі за декілька кілометрів, домінуючі над головними магістралями та проспектами, такі рекламні установки є візитною карткою будь-якої організації, підкреслюючи її присутність у місті й успішну діяльність [8, с. 495].

Габарити установки визначаються вимогами конкретного замовлення. Висота установки, як правило, не менше 1 м, але, задля запобігання парусності, не повинна перевищувати 5 м. Довжина установки на даху залежить від змісту реклами і розмірів даху.

13. Штендер - переносний рекламний щит з максимальною рекламною поверхнею з одного боку 1500х1500 мм. Штендер встановлюється поблизу торгових та виставкових приміщень в години їх роботи, також може розташовуватися в межах пішохідної зони навпроти будинку, в якому знаходиться організація.

Штендери вуличні та інтер'єрні є найбільш мобільним й оперативним рекламних засобом. Існують стандартні форми даних конструкцій - овальні та прямокутні. Проте, за бажанням замовника, їх форми та розміри можуть коригуватися.

14. Стела є ефективним рекламним або інформативним комунікаційним елементом міста, в залежності від призначення. Такі конструкції можуть бути переносними (мобільними), або стаціонарними.

Мобільні стели зазвичай мають невеликий розмір і використовуються як рекламні конструкції в торгових залах, виставкових центрах.

Стаціонарні стели (від 1,2 м і вище) забезпечені міцною основою та призначені для більш довготривалого використання в інформаційно-рекламних цілях на під'їздах до автозаправочних станцій, ресторанів, автосалонів, торгових центрів. Останнім часом стають все більш популярними оригінальні, нестандартні конструкції рекламних стел, які є сукупністю світлових логотипів, покажчиків та інших цікавих форм. Такі конструкції дозволяють підвищити інтерес і результативність рекламних проектів.

Аналізуючи змістовий контекст зазначених видів зовнішньої реклами м. Полтава, зазначимо наступне. Оцінивши 250 рекламних носіїв різних районів міста (центр, окраїна, околиця) можна виділити такі найбільш рекламовані товари/послуги:

- реклама продуктів харчування – 12,5 %;
- реклама магазинів - 12,06 %;
- реклама побутової техніки, товарів для дому – 9,91 %;
- реклама телекомунікацій, засобів зв'язку (мобільні оператори, інтернет-провайдери) – 9,05 %;
- реклама концертів, шоу в м. Полтава – 7,75 %;
- соціальна реклама – 7,32 %;
- реклама одягу, взуття, аксесуарів – 5,6 %;
- реклама розважальних закладів – 5,17 %;
- реклама банків – 3,87 %;
- реклама нерухомості, будівельних фірм – 3,87 %;
- політична реклама – 3,01 %;
- реклама ресторанів, кафе м. Полтава – 2,58 %;
- реклама автомобілів – 2,58 %;
- реклама мобільних телефонів – 1,72 %;
- реклама спортивних клубів – 1,29 %;
- реклама медичних клінік, центрів здоров'я – 1,29 %;
- інша реклама – 10,43 %.

Проаналізувавши досліджені носії, можна відстежити основні підходи до її розташування, а саме:

- павутина - рекламоносії розташовуються навколо рекламованого об'єкта. При цьому, їх кількість збільшується з наближенням до нього;
- магістраль - носії розташовуються уздовж жвавих міських місць. Спостерігається орієнтація їх представлення як для тих, хто рухається транспортом, так і для пішоходів;
- гнізда - носії реклами розміщуються по кілька одиниць в найбільш відвідуваних місцях міста, поблизу площ, перетину доріг;

- ситуаційний - зазвичай ними користуються, коли не вдалося забронювати певні місця. Зазначений метод є найменш ефективним з усіх перелічених.

Отже, зовнішня реклама для рекламодавця, в першу чергу, - це канал комунікацій зі своїм кінцевим споживачем, за допомогою розміщення рекламного зображення на різних конструкціях і будинках. Швидше за все, емоційне враження людей, що проходять мимо, залежить від якісно виготовленої вивіски і її дизайну, що, в кінцевому рахунку, створює певне враження про рекламоване підприємство, організацію. Хоча, на нашу думку, як позитивне, так і негативне сприйняття зовнішньої реклами прямо пов'язане з професійними якостями тієї рекламної агенції, що виготовляла даний інформаційний продукт.

Серед недоліків досліджуваної зовнішньої реклами м. Полтава нами були помічені наступні:

- не досить якісний дизайн рекламних продуктів;
- деяка реклама розміщується в невдалому місті (не дуже вдалий огляд, наприклад, через дерева; деяку рекламу погано видно через інші будівлі, які з певних кутів можуть закривати рекламу; непрезентабельний зовнішній вигляд міського ландшафту, на фоні якого розміщена реклама);
- значна кількість реклами над проїзжою частиною, що відволікає водіїв;
- велика кількість однотипної реклами;
- деякі конструкції встановлені без дотримання елементарної техніки безпеки;
- низька якість зовнішнього вигляду рекламоносіїв (через їх незахищеність від погодних факторів, а також через погану роботу працівників, які їх розміщували) тощо.

Аналізуючи вищезазначене, можна запропонувати наступні практичні рекомендації щодо більш ефективного розміщення зовнішньої реклами у місті:

- зовнішня реклама не повинна заважати руху транспорту, створювати архітектурне обличчя міста, порушувати вимоги закону про охорону пам'яток культури та історії;
- конструкції зовнішньої реклами необхідно вписувати в історичну забудову міста;
- у межах історичного центру не варто розміщувати щитові рекламні конструкції на дахах будівель, а телеекрани можна ставити тільки так, щоб зберегти силует забудови з урахуванням сформованої та планованої системи містобудівних домінант;
- великоформатні об'єкти зовнішньої реклами повинні вписуватися в архітектурний ландшафт. У зонах історичної забудови, а також зонах, які представляють архітектурно-художню цінність для міського середовища, установка таких рекламоносіїв має заборонятися, якщо їх розміщення веде до порушення візуального сприйняття архітектурних комплексів або порушення візуальних перспектив сприйняття;
- варто скоротити кількість рекламних конструкцій в центрі міста, повністю звільнивши деякі території від них;
- слід оптимізувати надмірне розміщення рекламоносіїв уздовж проїзжої частини міста.

Висновки з даного дослідження. Інтеграція інформаційно-рекламних об'єктів в міський простір - одна з важливих складових стратегії збереження культурної спадщини. Нові об'єкти повинні служити реставрації та прикрасі містобудівної тканини, вдосконаленню втрачених елементів міського ландшафту, гармонізації структури візуальних зв'язків міста. Тому використання рекламних конструкцій і розміщення їх у міському середовищі потрібно робити таким чином, щоб не порушувати загальний вигляд міста.

Література

1. Бернадская Ю.С. Основы рекламы / Ю.С. Бернадская, С.С. Марочкина, Л.Ф. Смотрова. – М. : Наука, 2010. – 281 с.
2. Владимирська А. Реклама : підручник / А. Владимирська, П. Владимирський. – К. : Кондор, 2011. – 334 с.
3. Матанцев А.Н. Эффективность рекламы / А.Н. Матанцев. – М. : Финпресс, 2010. – 416 с.
4. Обритько Б.А. Реклама і рекламна діяльність : курс лекцій / Б.А. Обритько. – К. : МАУП, 2012. – 240 с.
5. Ромат Е.В. Реклама : учебник / Е.В. Ромат. – СПб. : Питер, 2009. – 512 с.
6. Ansoff I.H. Implanting Strategies Managemnt / I.H. Ansoff. – New York : Prentice Hall International, 2013. – 818 p.
7. Bird D. Commonsense Direct Marketing / D. Bird. – London : Kogan Page, 2009. – 280 p.
8. Stanton William J. Fundamentals of marketing / William J. Stanton. – McGraw-Hill, 2011. – 668 p.

References

1.Bernadskaya, Yu.S., Marochkina, S.S., Smotrova, L.F. (2010), *Osnovy reklamy* [Fundamentals of advertisement], Nauka, Moscow, Russia, 281 p.
2.Vladymyrska, A. and Vladymyrskyi, P. (2011), *Reklama* [Advertisement], textbook, Kondor. Kyiv, Ukraine, 334 p.
3.Matantsev, A.N. (2010), *Effektivnost reklamy* [Effectiveness of advertisement], Finpress, Moscow, Russia, 416 p.
4.Obritko, B.A. (2012), *Reklama i reklamna diialnist* [Advertisement and advertising activity], MAUP, Kyiv, Ukraine, 240 p.
5.Romat, E.V.(2009), *Reklama* [Advertisement], Piter, St.-Peterburg, Russia, 512 p.
6.Ansoff, I.H. (2013), «Implanting Strategies Managemnt», New York : Prentice Hall International, 818 p.
7.Bird, D. (2009), «Commonsense Direct Marketing», London : Kogan Page, 280 p.
8.Stanton William, J. (2011), «Fundamentals of marketing», McGraw-Hill, 668 p.

УДК 338

Ільченко Л.Б.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Вечірко О.Г.,
викладач кафедри обліку і аудиту
Вінницький кооперативний інститут

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Il'chenko L.B.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of accounting and auditing
Vechirko O.G.,
lecturer of the department of accounting and auditing
Vinnytsia Cooperative Institute

MODERN DEVELOPMENT OF OIL AND FAT INDUSTRY OF VINNYTSIA REGION

Постановка проблеми. Сьогодні олійно-жировий комплекс України є єдиним сектором аграрного виробництва, де, завдяки запровадженню економічних заходів регулювання ринку, встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської та переробної сфер виробництва та внутрішнього споживача. Олійно-жирове виробництво відноситься до бюджетоформуючих галузей аграрного сектора з потужним експортним потенціалом, яка динамічно розвивається.

Олійно-жировий комплекс нерозривно пов'язаний із світовими тенденціями й динамікою виробництва олійних культур, споживання жирів, а отже, й різноманітних факторів, що на них впливають.

Необхідність вдосконалення та ефективного розвитку олійно-жирової промисловості як одної з ключових галузей у розвитку світо-господарських зв'язків є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності підприємств олійно-жирової промисловості Вінницької області, як структурного елемента територіальної організації олійно-жирової промисловості України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій вітчизняній і зарубіжній літературі представлені окремі теоретико-методологічні аспекти розвитку олійно-жирового комплексу. Вони ґрунтуються на різних концепціях і програмах розвитку харчової промисловості, зокрема олійно-жирової. Їх результати відображено у наукових працях О.М. Алимова, В.І. Бойка, П.П. Борщевського, П.І. Гайдуцького, В.Д. Гончарова, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Ю.П. Лебединського, А.С. Лисецького, Я.Б. Олійника, М.М. Паламарчука, Д.К. Прейгера, П.Т. Саблука, В.Ф. Савченка, Д.М. Стеченка, П.С. Сологуб, Л.Г. Чернюк та ін. Але, слід зазначити, що методологічні розробки, викладені в працях вітчизняних і закордонних економістів, переважно присвячені дослідженню конкурентоспроможності промислових підприємств, а специфічні особливості олійно-жирового комплексу залишаються мало дослідженими.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень та практичних рекомендацій щодо розвитку олійно-жирового комплексу Вінницької області, визначення найбільш важливих впливових факторів на розвиток даної галузі Вінниччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Олійно-жирова промисловість – це складна галузь харчової індустрії, що складається з взаємопов'язаних виробництв олії, жирів, харчового масла. Олійно-жирова промисловість використовує насіння олійних культур – соняшнику, льону, бавовнику, сої, гірчиці, арахісу, ріпаку, коноплі тощо як вихідну сировину.

Ефективне функціонування та інтенсивний розвиток олійно-жирової промисловості можливий за умов існування системи стабільного забезпечення продовольчою сировиною, наявності сучасної матеріально-технічної бази підприємств, випуску конкурентоспроможної продукції, відносного зростання платоспроможного попиту споживачів [4].

При цьому, успіх інтеграції країни в європейський бізнес-простір прямо залежить від того, як в цей простір інтегруються українські підприємства, наскільки вони готові до нових реалій та умов ринку. Темп зададуть найбільш підготовлені компанії, що традиційно працюють за світовими правилами та дотримуються міжнародних стандартів.

Державна підтримка розвитку олійно-жирової галузі необхідна для вирішення комплексу проблем, які існують в галузі, створення умов для позитивних структурних змін в галузі, узгодження питань планування, прогнозування та програмування діяльності підприємств з національними програмами продовольчого забезпечення країни, стимулювання виробництва олійно-жирової продукції та розвитку агропромислового ринку, формування умов для забезпечення зайнятості населення, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць.

Методи прямої державної підтримки безпосередньо сприяють функціонуванню та розвитку олійно-жирової галузі. Як стверджує С.М. Чистов, така підтримка здійснюється за допомогою інструментів адміністративно-правового характеру, які регламентують діяльність суб'єктів господарювання, та економічних інструментів прямої дії [3, с. 13]. Останні спрямовано на регулювання темпів зростання та структури розвитку галузі, обсягів виробництва та споживання продукції та ін.

Олійно-жирова промисловість України виділена у самостійну групу, до складу якої входять: а) виробництво неочищеної олії та жирів; б) виробництво рафінованої олії та жирів; в) виробництво маргарину [4].

Основною культурою залишається соняшник, частка якого в загальному обсязі виробництва олійних досягає 90%, а також використовується насіння сої, ріпаку та інших культур.

Оскільки існує постійний стійкий попит на нерафіновану олію з боку світового ринку та усередині країни, виробники олії конкурують переважно на ринку сировини – насіння соняшника, здебільшого в територіальних межах прилеглої зони вирощування соняшника. Соєва олія в останні роки має тенденцію до збільшення. Вирощування ріпаку та сої менше виснажує ґрунти, саме тому вони пропонуються Міністерством агрополітики України як альтернативу соняшнику.

Сучасну територіальну структуру олійно-жирової промисловості Вінницької області формують провідні заводи та комбінати, які спеціалізуються на переробці олійно-жирових культур (соняшнику, ріпаку, сої) та виробництві олійно-жирової продукції. Переробні підприємства Вінницької області мають достатні виробничі потужності для переробки всього насіння соняшника, зібраного в області. Тільки в І півріччі 2014р. на підприємствах промисловості прийнято в експлуатацію потужності з виробництва олії та жирів рафінованих на 165,0 тис.т. [2].

Аналізуючи олійно-жирову промисловість, потрібно зазначити, що вона має чимало сильних сторін. По-перше, це висока прибутковість, адже підприємства даної галузі за умов вдалого господарювання можуть мати до 80% рентабельності. Також до сильних сторін олійно-жирових підприємств ми віднесли розвинуту інфраструктуру та логістику, яку мають досліджені нами підприємства, зокрема, власні елеватори, автопарк, заготівельні та торговельні підприємства та ін. Основу формування ефективності виробництва продукції олійно-жирової промисловості становлять насамперед його результати. Одним з основних показників господарювання є обсяг виробництва продукції (рис.1).

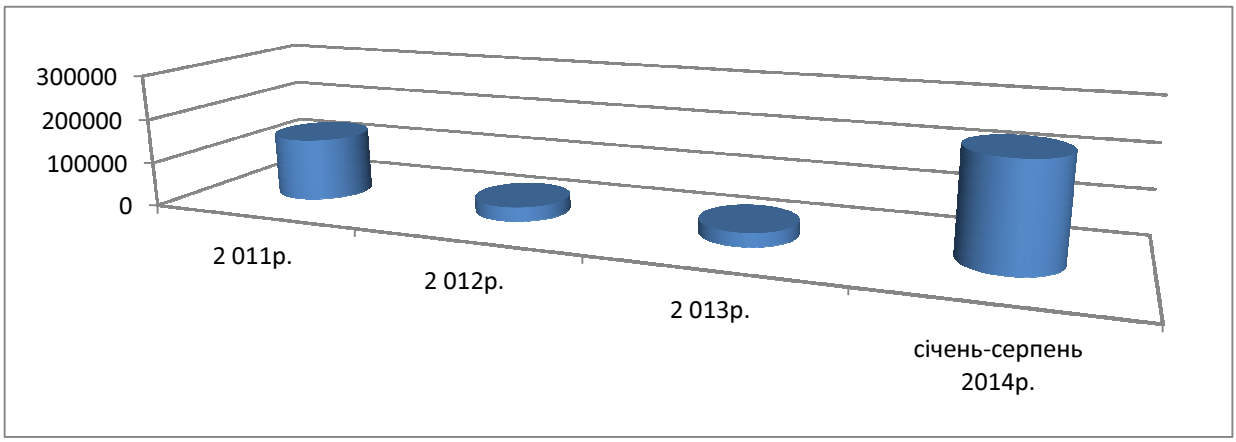

Рис. 1. Динаміка виробництва соняшникової нерафінованої олії підприємствами Вінницької області

Джерело: [2]

Серед основних характеристик ринку олійно-жирових підприємств Вінницької області потрібно виділити не тільки зростання об'ємів виробництва за січень-серпень 2014р. на 199198т. порівняно з 2013р. , але й збільшення асортименту продукції. На сьогоднішній день для задоволення потреб максимального кола споживачів всі ключові виробники випускають основні види продукції з різною калорійністю та в широкому ціновому діапазоні.

У таблиці 1 відображено основні тенденції виробництва олії підприємствами Вінницької обл. за 2011-2014роки [2; 10].

Таблиця 1

Виробництво соняшникової олії підприємствами Вінницької обл., т.

Підприємства	Показники							
	2011р.	В % до минулого року	2012р.	В % до минулого року	2013р.	В % до минулого року	Січень-серпень 2014р.	В % до минулого періоду
Всього по Вінницькій обл.	139424	140,6	31148	22,3	29655	95,2	228853	186,9
ПАТ Вінницький олійножировий комбінат	63842	132,4	10680	16,7	16433	153,9	121246	215,4
ТОВ «Авіс»	43200	120,8	9800	22,7	7565	77,2	121246	119,5
ТОВ «Віойл-Агро»	22380	130,4	5220	23,3	2140	41,9	7025	196,2
ТОВ «Струм- Агро»	5002	128,2	3848	76,9	2417	62,8	4858	182,3
Інші підприємства	5000	128,9	1600	32,0	1100	68,8	5324	203,4

Джерело: розроблено авторами

Найбільш потужними та ефективно працюючим харчовим підприємством області є ВАТ «Вінницький олійно-жировий комбінат» – сучасне підприємство з виробництва олії, мила туалетного, господарського, жирів для кондитерської промисловості, маргарину, майонезу, що випускає свою продукцію під торговою маркою «ВІОЛІЯ». Воно здатне переробляти насіння соняшнику (700 т), ріпаку (240 т), сої та характеризується як провідне підприємство галузі в Україні. Так, за січень-серпень 2014 року вироблено соняшникової нерафінованої олії на 104813т. більше, ніж в 2013р. Факторами зростання виробництва є значний потенціал підприємства щодо подальшого розвитку і нарощування темпів і обсягів виробництва олійної продукції.

Продукти нового покоління передбачають використання нових наукоємних технологій, які забезпечують формування певних функціональних властивостей харчових продуктів. Новий напрям у харчовій промисловості – виробництво жирових продуктів в термостабільній оболонці в капсульованому вигляді, одержуваних за інноваційними технологіями, – стає важливим напрямком розвитку технології харчової продукції, що забезпечує створення продуктів повсякденного, оздоровчого, лікувально-профілактичного, захисного призначення.

Розробка моделі технологічної схеми виробництва нового інноваційного продукту − капсульованих олій та жирів - може розглядатися як актуальний і практично значущий напрямок у виробництві жирових продуктів для здорового харчування.

Позитивним є те, що в ролі добавок, які стримують та іноді навіть запобігають процесу окиснення харчових продуктів, використовують антиоксиданти природного та синтетичного походження. На сьогоднішній день одним з перспективних видів рослинної сировини для отримання природних антиоксидантів є вторинна олійна сировина, яка утворюється при отриманні соняшникової олії, а саме соняшниковий шрот, з якого методом спиртової екстракції можна отримувати хлорогенову кислоту – ефективний природний антиоксидант. Процеси переробки сільськогосподарської сировини переводяться на безвідходний цикл виробництва, заснованого на комплексному використанні природно-сировинних ресурсів і технологічних відходів.

Проблема переведення процесів переробки сільськогосподарської сировини на безвідходний цикл виробництва має два взаємопов'язаних аспекти — економічний і екологічний. Перший аспект пов'язаний з розширенням ресурсних можливостей за рахунок більш глибокої, комплексної переробки сільськогосподарської сировини та залучення на цій основі невикористаних відходів як джерела одержання продукції харчування, кормів і добрив.

Другий аспект проблеми полягає у пошуку нових організаційно-економічних принципів розвитку галузі, що враховують екологічний фактор. Зараз він все більше впливає на формування технологічної структури переробки сільськогосподарської сировини. Організація безвідходного виробництва розглядається у зв'язку з охороною навколишнього середовища.

З полісахаридовмісних відходів (соняшникове та зернове лушпиння, оболонки соєвих бобів тощо) сучасна технологія дає можливість одержувати технічні й харчові вуглеводи, різні спирти, розчинники, гліцерин, кормові дріжджі, органічні кислоти, феноли тощо.

Для детального аналізу діяльності заводів проаналізуємо отриманий ними чистий прибуток (табл. 2).

Таблиця 2

Чистий прибуток (збиток) підприємств станом на 1 січня, тис. грн.

Підприємство	2011р.	2012р.	2013р.	Відхилення (+;-) 2013р. від	
				2011р.	2012р.
ПАТ Вінницький олійножировий комбінат	384	2229	4680	3260	2451
ТОВ «Авіс»	1420	2300	3105	1685	805
ТОВ «Віойл-Агро»	270	282	498	228	216
ТОВ «Струм- Агро»	54	58	118	64	60

Джерело: інформація наводиться на підставі річної фінансової звітності [10]

Найбільший прибуток у розмірі 9427 тис. грн. отримав ПАТ Вінницький олійножировий комбінат.

Для збільшення реалізації продукції олійно-жирового комплексу потрібно розширювати асортимент. Для розширення асортименту продукції пріоритетними напрямками є:

- розробка технологічних параметрів виробництва екологічно чистої та біологічно повноцінної сировини;
- створення ефективних технологій виготовлення олій, при яких можна виводити з них компоненти, що мають біологічно несприятливі умови;
- організація виробництва широкого асортименту рослинних олій та жирів підвищеної якості, в тому числі нових видів модифікованих жирів, дієтичних майонезів з вітчизняної жирової сировини на основі біотехнології;
- поліпшення комплексного використання технологічного потенціалу олійної сировини, створення нових видів висококонцентрованих рослинних білків з різними функціональними можливостями [5, с.13]

Висновки з даного дослідження. З огляду на проведений аналіз, ми можемо запропонувати перелік заходів для подолання існуючих загроз та виявлення нових можливостей для підприємств олійно-жирової промисловості Вінницької області. Перспективними напрямами розвитку є зміни у структурі та асортименті продукції, а також зміни складу та структури ресурсів, які споживаються галуззю. Але для структурних змін на сьогоднішній день притаманний неповний та непослідовний характер, що супроводжується зниженням ефективності підприємств.

Для підвищення конкурентоспроможності розвиток олійно-жирової промисловості має базуватись на досягненнях науково-технічного прогресу, так як в теперішніх умовах господарювання ефективність роботи олійно-жирових підприємств залежить від ресурсо- й енергозберігаючих технологій.

Розвиток олійно-жирової галузі потребує узагальнення існуючих та подальшого пошуку нових підходів щодо удосконалення форм, методів, засобів та інструментів державної підтримки галузі, можливостей їх поєднання та сукупності дії.

Література

1. Вишневська А. Лідируючі позиції виробників олійно-жирової продукції та їх характеристики [Електроний ресурс] / А. Вишневська. – Режим доступу: http://conference.spkneu.org/2013/04/lidiruyuchi-pozitsiyi-virobnikiv-olijno/
2. Головне управління статистики у Вінницькій області [Електроний ресурс]. – Режим доступу:http://karta.vn.ua/katalog/glavnoe-upravlenie-statistiki-v-vinnickoj-oblasti/
3. Державне регулювання економіки / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 316с.
4. Кузьмінська Н.Л. Особливості функціонування олійно-жирової галузі України // Н.Л. Кузьмінська // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С. 161–165.
5. Манойленко О.В. Специфічні особливості олійно-жирової галузі як об’єктивна необхідність її державної підтримки / О.В. Манойленко, Т.А. Жадан // Інноваційна економіка. – 2013. – № 1. – С. 12-15.
6. Масложировая промышленность по версии журнала "Топ-100. Лидеры бизнеса Украины" [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://ziconsult.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=300%3 Amaslojirovaya-promyshlennost-po-versii-lidery-biznesa-ukrainy top100&catid=53%3 Apischevaya-promyshlennost&Ite.
7. Никитюк О.В. Сучасний стан та особливості функціонування підприємств олійно-жирового комплексу України [Електронний ресурс] / О.В. Никитюк // Ефективна економіка. – 2012. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1679
8. Олійно-жировий комплекс України є єдиним сектором аграрного виробництва, який динамічно розвивається [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agroua.net/news/news_23838.html
9. Цобер Ю.І. SWOT-аналіз підприємств олійно-жирової промисловості України / Ю.І. Цобер // Вісник ХНУ. – 2009. – № 3. – С. 225-227.
10. Статистична та фінансова звітність підприємств ПАТ Вінницький олійножировий комбінат, ТОВ «Авіс», ТОВ «Віойл-Агро», ТОВ «Струм- Агро».

References

1. Vishnevska, A. (2013), “The leading position of producers of oil and fat products and their characteristics”, available at: http://conference.spkneu.org/2013/04/lidiruyuchi-pozitsiyi-virobnikiv-olijno/

2. "Main Department of Statistics in the Vinnitsa region", available at: http://karta.vn.ua/katalog/glavnoe-upravlenie-statistiki-v-vinnickoj-oblasti/

3. Chistov, S.M., Nikiforov, A.E., Kutsenko, T.F. etc. (2000), *Derzhavne rehuliuvannia ekonomiki* [State regulation of the economy], KNEU, Kyiv, Ukraine, 316 p.

4. Kuzminska, N.L. (2011), "Features of functioning of oil and fat industry Ukraine", *Ekonomika APK,* no. 12, pp. 161–165.

5. Manoylenko, O.V. and Zhadan, T.A. (2013), "The specific features of industry on the production of vegetable oil and fats as objective necessity of its state support" *Innovative economy,* no. 1, pp. 12-15.

6 "Oilseed Industry according to the magazine "Top 100. Business Leaders of Ukraine", available at: http://ziconsult.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=300%3Amaslojirovaya-promyshlennost-po-versii-lidery-biznesa-ukrainy top100&catid=53%3 Apischevaya-promyshlennost&Ite.

7. Nikityuk, O.V. (2012), "Current state and especially the functioning of enterprises of oil and fat industry of Ukraine", *Efektyvna ekonomika*, available at: http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1679

8 "Oil and fat complex of Ukraine is the only sector of agrarian production, which is developing dynamically", [available at: http://agroua.net/news/news_23838.html

9. Tsober, Yu.I. (2009), "SWOT-analysis of enterprises oil and fat industry of Ukraine", Visnyk HNU, no. 3, pp. 225-227.

10. *Statistichna ta finansova zvitnist pidpriemstv PAT Vinnitskiy oliynozhiroviy kombinat, TOV «Avis», TOV «Vioyl-Agro», TOV «Strum- Agro»* [Statistical and financial reporting of enterprises CHAO Vinnitsa Oil and Fat Plant, LLC "Avis", LLC "Vioyl-Agro", LLC "current-Agro"].

УДК 338.516.2

Горлачук О.А.,
викладач кафедри економіки, організації і планування в агропромисловому комплексі
Тернопільський національний економічний університет

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В РЕГІОНІ

Horlachuk O.A.,
lecturer of the department of economics, of organization and planning in the agroindustrial complex
Ternopil National Economic University

THE MAIN ASPECTS OF FORMATION EXPENSES AND THE COST OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE REGION

Постановка проблеми. Результативність сільськогосподарського виробництва у вирішальній мірі залежить від витратної компоненти ціни, на яку товаровиробники можуть найбільше впливати з позицій її релевантності. Проте щорічне подорожчання матеріально-технічних ресурсів позбавляє сільськогосподарські підприємства можливості ефективного управління витратами при виробництві продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження витрат на сільськогосподарську продукцію присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, в тому числі Андрійчука В.Г., Воскобійника Ю.П., Волькена Е., Дем'яненка М.Я., Месель-Веселяка В.Я., Охріменка О.В., Саблука П.Т., Шпикуляка О.Г., Шпичака О.М. та ін. Однак на сьогодні немає розроблених єдиних правил формування витрат на сільськогосподарську продукцію у ринковій економіці.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення основних аспектів формування витрат і собівартості основних видів сільськогосподарської продукції в умовах регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування витратної компоненти ціни (в умовах цінового диспаритету) додатково ускладнюється методологічною проблемою, за якої витрати на транспортування продукції, відповідно до гармонізації з європейським законодавством, включаються не в повні витрати на реалізовану продукцію, а відшкодовуються за рахунок прибутку від реалізації продукції, робіт та послуг. Результатом такого методичного прийому є занижений рівень собівартості порівняно із фактичними результатами виробничої діяльності сільгосппідприємств. Це, за думкою низки вчених-економістів, позбавляє аналітичну роботу економічних підрозділів сільськогосподарських підприємств об'єктивності при аналізі витрат [1, с. 80].

За розглядуваний період в сільгосппідприємствах Тернопільщини виробничі витрати зазнали суттєвих змін як у відносному, так і в абсолютному вимірі. Це в свою чергу вплинуло і на динаміку їх структури. Як видно з даних рис. 1, частка матеріальних витрат підвищилась на 11% із 62,5% до 73,5%. Другий за величиною елемент операційних витрат − інші витрати, включаючи витрати на орендну плату за земельні та пайові паї − збільшився із 3,9 % до 12,8 %, або ж на 8,9 %. Дані витрати прогнозовано будуть збільшуватись, оскільки їх величина не є співмірною аналогічним витратам товаровиробників зарубіжних країн (перш за все країни ЄС), в яких орендна плата за землю є в рази більшою.

Рис. 1. Структура витрат на виробництво продукції сільського господарства в агроформуваннях Тернопільської області, %

Джерело: складено автором на основі [4; 7; 10; 12; 13; 14]

Надзвичайно важливою проблемою залишається питання зменшення частки витрат на оплату праці в понад 2,5 раза, що, безперечно, є тривожним сигналом, як і в цілому по Україні. Спостерігається також зменшення частки відрахувань господарствами на соціальні заходи із 6,9% до 5,7%, проте, починаючи із середини 2000-х рр. і до сьогодні, намітилась їх тенденція до збільшення. Слід зазначити, що у 2012 р. середньорічна заробітна плата в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області дорівнювала 1761 грн., що становить 80,5% від середньообласного показника або 84,7% від аналогічного по Україні [2; 3].

Порушена еквівалентність обміну між учасниками регіонального АПК проектується на витрати у виробничому процесі сільгосппідприємств, які прогресивно зростають та знаходять своє безпосереднє відображення у динаміці собівартості продукції. В найбільшій мірі вона збільшилась по зернових в 6,5 раза (112,3 грн./ц), овочах в 4,5 (124,2 грн./ц), цукрових буряках в 3,8 раза (36,8 грн./ц) та окремих видах тваринницької продукції (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробничої собівартості 1 ц основних видів сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Продукція	Рік						
	1998	2000	2005	2010	2011	2012	2012 до 1998, раз
Зернові	17,4	29,3	39,3	93,6	97,7	112,3	6,5
Цукрові буряки	9,7	11,7	13,1	41,5	45,0	36,8	3,8
Картопля	37,0	41,3	43,6	92,9	150,7	179,8	4,9
Овочі в/г	27,7	31,1	114,5	93,4	119,3	124,2	4,5
Плоди та ягоди	69,6	20,4	43,2	175,2	72,3	65,0	0,9
ВРХ (в живій вазі)	689,0	702,9	788,0	1240,5	1451,1	1474,5	2,1
Свині (в живій вазі)	968,2	1127,6	931,4	1161,8	1212,8	1298,6	1,3
Вівці та кози	1035,7	750,0	1561,3	1020,8	1168,7	1695,8	1,6
Птиця	616,7	504,4	715,2	858,2	716,8	872,9	1,4
Молоко	59,5	62,7	86,5	196,3	236,1	226,9	3,8
Яйця (1 тис. шт.)	125,3	243,6	169,5	340,1	385,7	380,8	3,0

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 7; 12; 13; 14]

Надзвичайно значні коливання собівартості в часовому вимірі спостерігаються при виробництві плодів і ягід: показник собівартості одиниці зазначеної продукції в межах мінімального та максимального значення становив 20,4-175,2 грн./ц, що є надзвичайно великим коливанням і не притаманно аграрним ринкам розвинутих країн світу.

В процесі комплексного вивчення формування витрат на виробництво продукції доцільним є визначення показника коефіцієнта варіації в розрізі адміністративних районів Тернопільської області за встановлений період, тобто її формування в територіальному вимірі. Для цього використаємо такі статистичні методи, як аналіз варіацій та взаємозв'язків – розмах варіації, середнє квадратичне відхилення та коефіцієнт варіації.

Як свідчать дані табл. 2, відхилення виробничої собівартості 1 ц зернових від її середнього значення по районах Тернопільської області в останні роки зменшується і в 2012 р. характеризується як помірне. Перш за все, використання сучасних технологій обробітку ґрунту, котрі практикуються майже у всіх господарствах, уможливлює вирівнювання витрат суб'єктів господарювання по даній групі культур, яка є однією із найменш трудомістких. В районах, котрі займаються цукробуряковою галуззю, даний показник є значно вищим − 18,0%, а в картоплярстві він досяг 37,5% і є великим. Великою рахується також варіація собівартості продукції овочівництва − 44,4%.

Таблиця 2

Територіальна варіація собівартості основних видів продукції аграрних підприємств за районами Тернопільської області

Продукція	Коефіцієнт варіації, %								
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Зернові	11,7	13,4	13,1	11,7	20,8	14,0	18,0	14,6	8,9
Цукрові буряки	22,0	24,1	20,5	25,2	19,7	20,5	40,8	26,4	18,0
Картопля	44,3	107,7	60,7	43,6	23,7	35,1	51,5	43,6	37,5
Овочі	91,9	55,5	71,6	45,7	65,6	63,9	47,6	50,1	44,4
Молоко	18,4	18,2	21,0	26,7	38,0	36,6	26,7	21,9	29,2
ВРХ	34,6	28,7	39,8	18,8	45,8	43,7	42,0	41,1	28,9
Свині	33,0	29,5	27,5	14,6	29,4	32,8	45,9	31,7	23,9
Яйця (1 тис. шт.)	84,8	16,1	16,7	3,2	34,4	7,4	11,2	15,6	4,5

Джерело: складено автором на основі [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14]

Велика варіація собівартості зафіксована по всій продукції тваринництва, за винятком виробництва яєць, де спостерігається слабке відхилення − 4,5%. В зазначених галузях варіація даного показника залишається ще досить великою.

Значна амплітуда коливань собівартості 1 ц продукції даних галузей (картоплярство, овочівництво, виробництво тваринницької продукції) свідчить про наявність резервів зниження собівартості одиниці продукції, а також про потребу більше використовувати можливості внутрігосподарського управління витратами виробничих підрозділів в господарстві.

В основі вищезазначеного відхилення лежать об'єктивні причини. Багатоукладність сільськогосподарського виробництва передбачає функціонування значної кількості агропідприємств за різними формами господарювання. Групування даних суб'єктів за площею сільськогосподарських угідь дозволяє констатувати, що із 955 підприємств у 839 одиницях верхня межа землекористування становила 1000 га (113,2 тис. га або 21,5 всієї площі сільгоспугідь). Лише 2% сільгоспвиробників господарювали на площі 2000-3000 тис. га (53,5 тис. га або 10,2 % від усієї площі сільгоспугідь), що з точки зору співвідношення «витрати-випуск» є найбільш оптимальним землекористуванням в регіоні. В діапазоні 3000-10000 га здійснюють свою діяльність 2,9% господарств, яким належить 26,7 % всіх угідь регіону. І нарешті, сільгосппідприємства (0,9%) з розміром сільськогосподарських угідь більше 10000 га в своєму розпорядженні мають 26% всіх земель [2, с. 56].

Таким чином, парцеляція землекористування поряд із функціонуванням «мегакрупних», як для Тернопільщини, господарств створює значну варіацію собівартості сільськогосподарської продукції. Тобто, господарства двох останніх груп формують суспільно необхідні витрати виробництва і, відповідно, визначають «лейтмотив» ціноутворення.

В загальному об'єктивними факторами формування собівартості продукції залишаються погодні умови та вартість використаних матеріально-технічних ресурсів. Причому вплив даних чинників щороку посилюється та супроводжується зростанням собівартості й значним діапазоном в її відхиленні. З точки зору аналітики, це є повністю прогнозовані показники в умовах щорічного подорожчання вартості виробничих ресурсів.

Структура витрат на виробництво пшениці майже повністю відповідає загальногалузевій картині. Слід виокремити, що за даний період встановлення частки матеріальних витрат майже на рівні 2010 р. − 71,4 %, а також зростання в їх розрізі вартості мінеральних добрив (табл. 3).

Таблиця 3

Склад витрат на виробництво 1 ц пшениці в агроформуваннях Тернопільської області в 2012 р., грн.

Статті витрат	2010 р.		2012 р.		2012 р. до 2010 р.	
	грн.	%	грн.	%	±	%
Витрати – всього	96,5	100	121,4	100	24,9	125,8
Прямі витрати на оплату праці	5,8	6,0	6,6	5,4	0,8	113,8
Прямі матеріальні витрати	69,2	71,7	86,7	71,4	17,5	125,3
насіння	12,8	13,2	13,0	10,7	0,2	101,6
мінеральні добрива	20,8	21,6	28,9	23,8	8,1	138,9
нафтопродукти	13,1	13,5	14,2	11,7	1,1	108,4
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	10,7	11,1	14,6	12,0	3,9	136,4
решта матеріальних витрат	11,9	12,3	16,0	13,2	4,1	134,5
Інші прямі і загальновиробничі витрати	21,5	22,3	28,2	23,2	6,7	131,2
амортизація необоротних активів	6,4	6,6	7,7	6,3	1,3	120,3
відрахування на соціальні заходи	2,0	2,1	2,5	2,0	0,5	125,0
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	13,1	13,6	18,0	14,8	4,9	137,4

Джерело: складено автором на основі [12; 14]

Витрати на оплату праці в сільгосппідприємствах демонстрували щорічне стійке зниження і в 2012 р. становили 5,4 %. Якщо взяти до уваги щорічне зростання рівня заробітної плати в сільському господарстві по області, то воно здійснювалось значно нижчими темпами, ніж аналогічне по матеріальних витратах. Цей фактор пояснює низьку питому вагу даної статті витрат в загальній їх вартості.

Підвищення рівня механізації виробничих процесів, зокрема в рослинництві, а також продуктивності застосовуваних агротехнічних засобів об'єктивно зменшує потребу в кількості працюючих. Даний процес в більшій мірі притаманний агропромисловим компаніям.

Приріст витрат, а також збільшення їх частки в загальній вартості витрат на виробництво 1 ц пшениці спостерігається по таких статтях, як мінеральні добрива – на 38,9 % (8,1 грн.), оплата робіт і послуг сторонніх організацій – на 36,4 % (3,9 грн.) та загальновиробничі витрати – на 31,2 % (6,7 грн.).

Зазначені витрати займають й найбільшу питому вагу в загальній вартості витрат, а тому підвищення вартості одиниці ресурсів та послуг закономірно зумовлює найбільший ривок виробничої собівартості 1 ц продукції.

Висновки з даного дослідження. Дослідження процесу формування витрат і собівартості сільськогосподарської продукції в агроформуваннях Тернопільської області за існуючого стану економічних відносин в АПК дозволяє визначити особливості цього процесу:

- зростання виробничих витрат по всіх групах культур із збереженням такої тенденції в короткостроковій перспективі;
- збільшення частки матеріальних витрат супроводжується неухильним зменшенням витрат на оплату праці. З приводу цього виникає занепокоєння, оскільки знецінення праці в агросекторі є безпосереднім наслідком порушеного цінового паритету, який проектується на всі витрати сільськогосподарських підприємств;
- непропорційність структури матеріальних витрат, що стосується поряд із витратами на оплату праці й витрат на оплату робіт і послуг сторонніх організацій. Питома вага останніх у 2012 р. у витратах сільського господарства становила 20%, в тому числі в рослинництві 21,8%.
- значна варіація у рівнях собівартості по основних видах продукції господарств в міжрайонному розрізі, насамперед в картоплярстві, овочівництві, при виробництві більшості видів тваринницької продукції.

Визначене коло проблем формування витрат та собівартості сільськогосподарської продукції потребує оперативного вирішення. В першу чергу, це передбачає «запрацювання» заходів правового характеру, а саме антимонопольного законодавства стосовно дотримання еквівалентності взаємовідносин між учасниками АПК. Крім того, підвищення технічного та технологічного рівня сільськогосподарського виробництва (заходи техніко-технологічного характеру) сприятиме зниженню та вирівнювання собівартості продукції та приведенню витрат до рівня суспільно необхідних (стане можливим внаслідок виконання першої умови). В загальному для вирішення цих завдань необхідне

подолання системної кризи в АПК, економічні відносини між учасниками якого відійшли від економічних *відносин норми* і здійснюються в умовах *економічних патологій*, котрі мають характер негативної дії та стійку повторюваність при відтворенні виробництва.

Література

1.Охріменко І.В. Витрати та собівартість сільськогосподарської продукції в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств: монографія / І.В. Охріменко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 360 с.
2.Сільське господарство Тернопільської області за 2012 рік. Статистичний збірник. – Т. : Тернопільське ГУС, 2013. – 223 с.
3.Сільське господарство України: Статистичний щорічник за 2012 рік / за заг. кер. Ю. М. Остапчука ; Держкомстат України. – К., 2012. – 369 с.
4.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 1998 рік. – Тернопіль. – 1999. – 98 с.
5.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2000 рік. Тернопіль. – 2001. – 98 с.
6.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2004 рік. Тернопіль. – 2005. – 92 с.
7.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2005 рік. Тернопіль. – 2006. – 92 с.
8.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2006 рік. Тернопіль. – 2007. – 92 с.
9.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2007 рік. Тернопіль. – 2008. – 60 с.
10. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2008 рік. Тернопіль. – 2009. – 61 с.
11. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2009 рік. Тернопіль. – 2010. – 69 с.
12. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2010 рік. Тернопіль. – 2011. – 60 с.
13. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2011 рік. Тернопіль. – 2012. – 60 с.
14. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2012 рік. Тернопіль. – 2013. – 59 с.

References

1.Okhrimenko, I.V. (2009), *Vytraty ta sobivartist silskohospodarskoi produktsii v rehuliuvanni ekonomichnykh vidnosyn silskohospodarskykh pidpryiemstv* [Costs and cost price of agricultural products in regulating of economic relations of agricultural enterprises], monograph, NNTs "Instytut ahrarnoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine, 360 p.
2.Agriculture of Ternopil region for 2012. Statistical Yearbook (2013), Ternopil HUS, Ternopil, Ukraine, 223 p.
3. Agriculture of Ukraine: Statistical Yearbook for 2012 year (2012), State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 369 p.
4.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 1998 (1999), Ternopil, Ukraine, 98 p.
5.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2000 (2001), Ternopil, Ukraine, 98 p.
6.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2004 (2005), Ternopil, Ukraine, 92 p.
7.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2005 (2006), Ternopil, Ukraine, 92 p.
8.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2006 (2007), Ternopil, Ukraine, 92 p.
9.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2007 (2008), Ternopil, Ukraine, 60 p.
10. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2008 (2009), Ternopil, Ukraine, 61 p.
11. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2009 (2010), Ternopil, Ukraine, 69 p.
12. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2010 (2011), Ternopil, Ukraine, 60 p.
13. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2011 (2012), Ternopil, Ukraine, 60 p.
14. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2012 (2013), Ternopil, Ukraine, 59 p.

УДК 634.8

Попова М.М.,
аспірант* кафедри «Облік і аудит»
Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П.Василенко

ВИНОГРАДНО-ВИНОРОБНИЙ КЛАСТЕР ЯК ПРОГРЕСИВНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ В ХЕРСОНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Popova M.M.,
graduate student, department of accounting and auditing
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

VITICULTURE AND WINE-MAKING CLUSTER AS A PROGRESSIVE MODEL OF INTEGRATED COMMUNITY – THEORETICAL FOUNDATIONS AND PERSPECTIVES OF CREATION IN KHERSON REGION

Постановка проблеми. Забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки є визначальним пріоритетом кожної держави, в тому числі України. Останнім часом відмічається загальне зниження рівня конкурентоспроможності української економіки на фоні політичної й економічної нестабільності та невизначеності. Розділяємо думку, що подолання подальшого падіння конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, в тому числі сільськогосподарського, можливо лише шляхом переведення його на інноваційну модель розвитку, побудови інтегрованої ринкової інфраструктури, яка б забезпечувала функціонування науки та підприємництва в одному збалансованому комплексі та сприяла підвищенню конкурентоздатності регіонів в ринкових умовах господарювання [1]. В світовій практиці, як показує досвід, оптимальною організаційною формою партнерства різних підприємств, що здатна забезпечити їх ефективний розвиток, сприяти зростанню конкурентоспроможності на регіональному та національному рівні, посиленню соціальної спрямованості, зростанню взаємозв'язків між різними суб'єктами господарювання, вважається кластер. Відтак, застосування світового досвіду кластерної концепції для відродження вітчизняного сільськогосподарського виробництва, в тому числі виноградарсько – виноробної галузі, підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів з метою досягнення високого рівня їх конкурентоспроможності є сьогодні для України нагальним. Враховуючи недостатню опрацьованість теоретичних та практичних аспектів кластерної моделі в Україні для виноградарства та виноробства, визначена тема даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кластерна модель інноваційного розвитку національних економік знаходиться в полі зору вчених з кінця минулого століття, хоча перший суттєвий внесок в теорію кластерів зробив англійський економіст, засновник неокласичного напрямку в економічній науці А.Маршалл в своїй роботі «Принципи економічної науки» [2]. Безпосередньо ж термін «кластер» вперше з'явився в статті американського економіста Майкла Портера «Конкурентні переваги країн», де автор трактував теорію національної, державної та місцевої конкурентоспроможності в контексті світової економіки та відводив кластерам в цьому провідну роль [3]. Серед вітчизняних дослідників розвитку концепції кластерів як шляху до відродження виробництва на рівні регіонів та підвищення конкурентоспроможності окремих галузей та економіки країни в цілому присвячені наукові доробки як вчених - економістів з ім'ям в науці, так і дослідників-початківців: М.П. Войнаренко [4; 5], С.І. Соколенко [6], О.М. Ціхановської [7], А.В. Череп [8], О.М. Одінцова [9; 10] тощо. Проте в публікаціях цих авторів не розглядаються питання організації та функціонування саме виноградно-виноробного кластеру. Відтак, запропоновані науковцями підходи щодо розвитку кластерів в Україні можна запозичити для розробки концепції становлення кластерної моделі інтеграційного об'єднання підприємств галузі в виноградарських регіонах країни.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження кластерної моделі об'єднання підприємств виноградарсько-виноградної спеціалізації, як прогресивного напрямку підвищення конкурентоспроможності окремих галузей, регіонів та країни в цілому, узагальнення передумов для створення виноградно-виноробного кластеру в регіоні та виявлення чинників, що ускладнюють запровадження кластера.

---

* *Науковий керівник: Маренич Т.Г. – д.е.н., професор*

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних завдань: дослідження теоретичних аспектів процесів формування регіональних кластерів, розгляд можливості та обґрунтування передумов створення виноградно-виноробного кластеру в Херсонській області, а також визначення комплексу заходів для успішної кластеризації виноградарсько-виноробної галузі Херсонщини.

Виклад основного матеріалу досліджень. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки України в цілому, та аграрного виробництва як її важливої складової зокрема, в умовах глобалізації можливе лише за умови оперативного впровадження інновацій. Слід визнати, що на сьогодні інноваційна модель є єдиною прогресивною та перспективною моделлю розвитку агропромислового комплексу України. Це повною мірою стосується також і її виноградарсько-виноробної галузі, яка в умовах політичної та економічної невизначеності потребує якнайшвидшого реформування та виходу із кризового стану. Одним з найбільш прогресивних підходів до підвищення конкурентоспроможності виноградарсько-виноробної галузі АПК на сьогодні є створення кластерів, в межах яких відбувається об'єднання виробничих процесів з науково-інноваційною складовою. Підприємства, організації та установи, що входять до кластеру, співпрацюючи між собою, формують замкнутий технологічний цикл виробництва та реалізації висококонкурентної виноградно-виноробної продукції. При цьому переваги отримують всі учасники кластеру: виробники винограду, підприємства-розсадники, виробники засобів захисту рослин, переробні підприємства, підприємства торгівлі, фінансово-кредитні та страхові установи , маркетингово-консалтингові установи тощо.

Світовий досвід показує, що кластерні ініціативи – це новий вектор економічного зростання, саме в межах кластерів найбільш ефективно можна забезпечити високий рівень конкурентоспроможності підприємств – учасників кластеру та їх подальший розвиток на базі інновацій, а разом з цим і підвищення конкурентоспроможності окремого регіону та країни в цілому. Слід зазначити, що в зарубіжних країнах процеси кластеризації економіки набули значного поширення не тільки як засіб підвищення їх конкурентоспроможності, а й як механізм своєчасного реагування на кон'юнктуру ринків, зростання стабільності функціонування завдяки інтеграції конкурентних переваг суб'єктів економічної діяльності – учасників кластеру.

Кластер за М.Портером - це «сконцентровані за географічним принципом групи взаємозв'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації та торгівельних об'єднань) в певних галузях, конкуруючих, але які, разом з тим, ведуть спільну роботу» [3]. Автор виділяє три основні особливості кластерних об'єднань підприємств:

- географічну локалізацію (за думкою автора масштаби кластера можуть коливатися від одного міста чи регіону до окремої країни або навіть декілька країн);
- взаємозв'язок між підприємствами (М.Портер вважає, що чим тісніший взаємозв'язок між підприємствами-учасниками кластеру, тим вищий рівень розвитку самого кластеру);
- технологічний взаємозв'язок галузей (в кластер об'єднуються підприємства різних галузей, технологічно пов'язані між собою: безпосередньо виробники продукції, постачальники супутніх продуктів та матеріалів, сервісних послуг, фінансові інституції тощо).

Україна вже має напрацьований досвід впровадження кластерів в різних галузях діяльності. Піонером кластеризації в країні стала Хмельницька область, де від започаткування кластерної моделі (1998 рік) було організовано такі кластери, як будівельний, швейний, туристичний, сільського туризму та кластер органічного землеробства тощо. На сьогодні географія кластерів в Україні досить розширена: Івано-Франківська область (кластери туризму та декоративного текстилю, народних художніх промислів), Черкаська область (кластери туристичний та транспортних перевезень), Житомирська область (кластер добування та переробки каменю), Харківська область (машинобудівний кластер), Рівненська область (кластер з деревообробки), Полтавська область (кластер з виробництва екологічно чистої продукції), Одеська область (винний кластер), Херсонська область (транспортно-логістичний кластер) тощо.

Слід зазначити, що хоча Україна і стала на шлях кластеризації економіки, все ж кластерна форма організації господарства ще не набула достатнього застосування та поширення. Також, на сьогодні все ще відсутні досконалі інвестиційно-інноваційні механізми формування та функціонування кластерів, недостатньо ефективними є фінансові механізми державного регулювання їх діяльності (цільове фінансування, надання субвенцій, субсидій, інші види фінансової допомоги тощо).

З метою визначення принципів формування державної політики щодо кластерного розвитку економіки урядом у 2008 році було розроблено проект «Концепції створення кластерів в Україні» (далі Концепція), в якому кластерний розвиток країни названо «однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки» [11]. Крім того, кластери представляють собою комбінацію конкуренції та кооперації таким чином, що об'єднання в одних сферах допомагають успішно вести конкурентну

боротьбу в інших. У країнах - членах ЄС кластеризація є однією з умов підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів та держави [11].

В «Концепції» надано таке визначення кластеру: «кластер являє собою групу географічно локалізованих взаємопов'язаних компаній, постачальників обладнання, комплектувальних, спеціалізованих виробничих послуг, інфраструктури, науково-дослідних центрів, вузів та інших організацій, взаємодоповнюючих один одного для досягнення конкретного господарського ефекту та посилюючих конкурентні досягнення окремих компаній і, відповідно, кластера в цілому» [11]. Тобто, однією з відмінних характеристик кластера серед інших організаційно-правових форм об'єднань підприємств є принцип територіального розміщення.

З огляду на вищезазначене визначення, суть виноградарсько-виноробного регіонального кластера полягає в об'єднанні зусиль споріднених підприємств, фінансових, дослідницьких, навчальних, торгових, структур та державних установ для забезпечення виробництва та реалізації виноградної та виноробної продукції, яка відповідає світовим стандартам. При цьому, учасники кластерного об'єднання зберігають економічну самостійність, отримуючи при цьому додаткові переваги від координації дій, спрямованих на підвищення ефективності кожного підприємства – учасника кластеру.

Світовим прикладом кластерного підходу до виноградарсько-виноробного виробництва є виноградарсько-виноробний кластер Бордо (Франція), а також Каліфорнійський кластер із виготовлення вина (США), який включає близько 680 винарень та кілька тисяч незалежних виноградарів. В Україні ж у свій час було розроблений Проект винного кластеру в Одеському регіоні. На відміну від Каліфорнійського, в Одеський кластер за проектом ввійшли лише близько 10 суб'єктів господарювання, що, як виявилося, є вкрай недостатнім для успішного функціонування кластеру та досягнення його основної мети – підвищення конкурентоспроможності галузі та регіону. Більш глибокий аналіз причин невдалого досвіду створення Одеського винного кластеру показав, що на момент формування кластеру в нього не ввійшли багато підприємств-потенційних постачальників сировини, за межами лишились торгівельні організації, фінансово-кредитні установи, тобто не було створено оптимальної кількості суб'єктів господарювання. Крім того, не вдалося залучити до участі в кластері наукові та освітянські установи, які на Одещині мають досить потужний потенціал, відтак фактично була відсутня інноваційна складова новостворюваного об'єднання. На нашу переконливу думку, основною причиною невдачі на початковому етапі створення Одеського винного кластеру, як і будь-якого іншого, є низька поінформованість щодо переваг, що несуть кластерні формування як для представників бізнесу, так і для місцевих органів державної влади, а також всіх суб'єктів господарювання – потенційних учасників кластеру.

Херсонська область до 2013року займала 4 місце в рейтингу регіонів України за виробництвом виноградної продукції [12]. Слід зазначити, що в 2012 році більш ніж п'яту частину в територіальній структурі галузі за обсягами виноградної продукції займала АР Крим, отже в період політичної невизначеності інші регіони мають заповнити цю нішу в виноградарсько-виноробному сегменті агропромислового комплексу України.

На нашу думку, на Херсонщині є всі передумови для створення виноградно-виноробного кластеру, які можна сформулювати наступними блоками.

1) Вигідне географічне розташування та сприятливі природно-кліматичні умови: Херсонщина, зокрема Каховський район, де знаходяться виноградні плантації одного з найпотужніших виноробних підприємств повного циклу – ПАТ «Дім марочних коньяків «Таврія», знаходиться на 46 паралелі, тобто на одній паралелі з батьківщиною коньяку – французьким містом Коньяк. Ґрунти та клімат Херсонщини ідеально придатні для вирощування винограду – як столового, для споживання у сирому вигляді, так і технічного, як сировини для потреб виноробства;

2) Наявність в регіоні достатньої кількості площ виноградників (табл.1) та виноградарсько-виноробних підприємств (близько 20, з яких успішно працюють на сьогоднішній день 5-6). Ілюстрація порівняння темпів зростання (зменшення) площ виноградних плантацій по Україні та по Херсонській області представлена на рис. 1, з якого видно, що у 2004 та 2005 роках Херсонська область мала зростання площ виноградників при середньому зниженні по Україні; у 2008 р. – значний темп зростання при його відсутності по Україні; у 2011 р. темп зростання площ виноградних плантацій в Херсонській області перевищив середні показники по Україні. Це свідчить про наявний, але до кінця не реалізований потенціал Херсонщини в питанні розбудови виноградарської галузі регіону.

3) Достатній рівень конкурентоспроможності виноградарсько - виноробної продукції регіону. Дані табл. 1 свідчать, що натуральні показники урожайності винограду по Херсонській області в динаміці з 2003 року майже завжди, за винятком хіба що 2006 року, коли Херсонська область зазнала потужної посухи, перевищували середні значення по Україні. Крім того, темпи росту урожайності винограду в Херсонській області, обраховані за ланцюговим методом, також вищі, ніж в середньому по Україні.

Таблиця 1

Розрахунок показників абсолютного приросту та темпів зростання (зниження) площ виноградників, урожайності та валового збору винограду ланцюговим методом

Рік	Площі виноградників в плодоносному віці			Урожайність			Валовий збір		
	Всього, тис.га	Абсолютний приріст	темп зростання ланцюговий %	З 1 га, ц	Абсолютний приріст	темп зростання ланцюговий %	Всього, тис.т	Абсолютний приріст	темп зростання ланцюговий %
Україна, всього									
2003	86			9,0			504,9		
2004	83	-3	96,5	5,2	-13,8	76,6	374,0	-130,9	74,1
2005	81	-2	97,6	4,9	9,7	121,5	442,6	68,6	118,3
2006	76	-5	93,8	9,7	-15,2	72,3	300,9	-141,7	68,0
2007	71	-5	93,7	0,5	10,8	127,2	359,7	58,8	119,5
2008	71	0	100	8,6	8,1	116,0	415,3	55,6	115,4
2009	71	0	100	6,0	7,4	112,6	468,7	53,4	112,9
2010	68	-3	95,8	0,3	-5,7	91,4	407,9	-60,8	87,0
2011	69	1	101,5	5,5	15,2	125,2	521,9	114,0	127,9
2012	68	-1	98,6	7,2	-8,3	89,0	456,0	-65,9	87,4
Херсонська область									
2003	5,2			4,6			28,3		
2004	5,4	0,2	103,8	4,0	-0,6	98,9	29,1	0,8	102,8
2005	5,5	0,1	101,9	5,4	11,4	121,1	36,1	7	124,1
2006	4,3	-1,2	78,2	8,4	-47,0	28,1	8,0	-28,1	22,2
2007	3,4	-0,9	79,1	8,4	40,0	317,4	19,8	11,8	247,5
2008	5,1	1,7	150	2,3	23,9	140,9	41,7	21,9	210,6
2009	5,0	-0,1	98,0	3,0	0,7	100,9	40,9	-0,8	98,1
2010	4,5	-0,5	90,0	5,4	-17,6	78,8	29,3	-11,6	71,6
2011	5,4	0,9	120,0	4,4	29,0	144,3	51,3	22	175,1
2012							39,4	-11,9	76,8

Джерело: самостійно розраховано автором на підставі офіційних статистичних даних [12; 13]

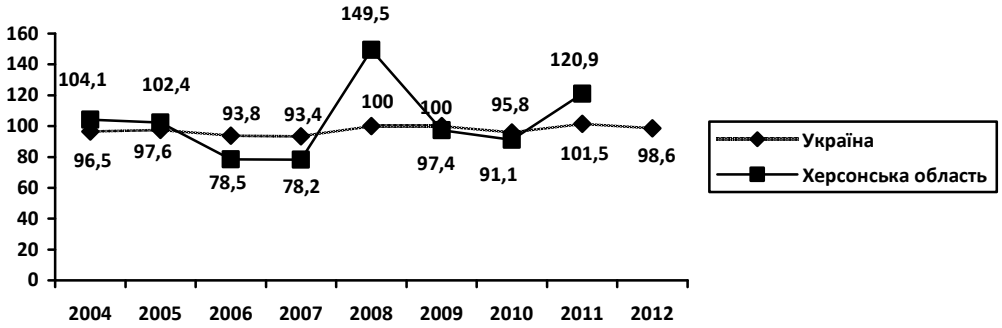

Рис. 1. Динаміка темпів зростання (зменшення) площ виноградних плантацій по Україні та по Херсонській області, %

Джерело: [12]

Позитивну картину спостерігаємо і щодо порівняння темпів зростання обсягів виробництва винограду в Україні та Херсонській області, обрахованих за ланцюговим методом в динаміці за ряд років (табл. 1).

Щодо виробництва виноматеріалів, слід зазначити, що в 2013 році Херсонщина досягла найбільший приріст обсягів виробництва виноматеріалів в порівнянні з попереднім роком серед

виноградарсько - виноробних регіонів України, а саме 66,6%. Для порівняння: по Одеській області цей показник становив 28,4%, по Миколаївській – 34,3%, в середньому по Україні – 22,6% [14].

При цьому, найбільшу питому вагу (більше 60%) в структурі виноробства Херсонщини займає виробництво виноматеріалів для виготовлення коньяків (в Одеській області - 14,9%, Миколаївській - 2,1%, тощо) [14]. Відтак, в умовах, коли такий вагомий регіон виноробства, як АР Крим на сьогодні визнано вільною економічною зоною, Херсонщина на невизначений час може стати основним українським виробником коньячної продукції. Це покладає на регіон додаткові навантаження та підсилює актуальність визначення шляхів підвищення ефективності та конкурентоспроможності виноградарсько-виноробної галузі, одним з яких, на нашу думку, є кластеризація галузі. Проведений нами аналіз свідчить, що в 2013 році обсяги виробництва виноматеріалів по регіону вже значно нарощені в порівнянні з 2012 роком по всіх видах виноматеріалів: по шампанським та ігристим винам – більш ніж в 2 рази, коньячним – на 76,1%, для випуску столових вин – на 18,7% тощо [14].

4) Наявність в регіоні вищого навчального закладу аграрного спрямування та системи закладів професійної освіти , які потенційно могли б забезпечити навчання професійних кадрів різних рівнів для потреб виноградарсько-виноробних підприємств – учасників кластеру.

5) Функціонування в Херсонській області підприємства, що спеціалізується на виробництві саджанців для виноградарства – радгоспу-заводу «Білозерський», який на взаємовигідних умовах міг би бути залученим до участі в кластері. Слід зазначити, що розсадництво для потреб виноградарства в Україні знаходиться в кризовому стані, і наявність такого підприємства в регіоні є суттєвою перевагою.

6) Наявність в області значної кількості фінансово-кредитних установ (банків, кредитних спілок тощо).

7) Зацікавленість органів державної влади у кластерній моделі розвитку економіки регіону. На виконання програми «Херсонщина – регіон екологічних технологій та нових економічних моделей», розрахованої до 2017 року, в 2011 році в регіоні взято курс на успішну кластеризацію та її інноваційну направленість. На сьогодні Херсонська область вже має досвід існування транспортно-логістичного кластеру «Південні ворота України», кластеру сільського зеленого туризму «Зелені хутори Таврії» тощо, а отже потенційно готова до подальшого розвитку кластерних ініціатив в області.

Маючи всі передумови та серйозний потенціал для розвитку виноробства та виноградарства Херсонського регіону на основі кластерного підходу, слід сказати і про загальні для всіх регіонів, в тому числі Херсонщини, чинники, що ускладнюють успішне впровадження кластерної моделі виноградно-виноробного виробництва:

- обережне ставлення успішних, крупних, стабільних підприємств- лідерів до ідеї кластеризації – часто має місце небажання змінювати напрацьовані схеми виготовлення продукції на експорт взамін спрямованості виробництва на потреби внутрішнього ринку, при потенційному, а не реальному попиті на продукцію;
- загальна стійка налаштованість підприємців на ведення бізнесу одноосібно, недовіра до нових підходів в організації діяльності підприємств, бажання працювати «по накатаному»;
- низька поінформованість підприємств, приватних підприємців регіону, які мають різні напрямки діяльності та могли б бути корисними учасниками виноградарсько-виноробного кластеру про суть процесу кластеризації, саме поняття, умови функціонування та переваги кластерних об’єднань в порівнянні з іншими інтегрованими корпоративними структурами, зокрема, такими як асоціація, корпорація, консорціум, концерн тощо;
- слабка мотивація підприємств, організацій, установ до участі в кластері, недостатнє поширення позитивного досвіду діяльності подібних кластерних об’єднань в інших регіонах та країнах; практично відсутність позитивного досвіду виноградно-виноробних кластерів в Україні;
- роз’єднаність і слабка взаємодія між виноградарсько-виноробними підприємствами регіону;
- різниця в формах власності підприємств-потенційних учасників кластеру, що в подальшому може призвести до непорозумінь в юридичних питаннях;
- пасивність наукових та освітянських установ щодо участі в кластері, нерозуміння власних переваг та вигід від такої участі;
- недостатній рівень взаємної довіри між підприємствами-потенційними учасниками виноградарсько-виноробного кластеру та органами місцевої влади;
- неповна визначеність законодавчої та нормативної бази, яка має стимулювати та регулювати діяльність кластерів; відсутність механізму повномасштабної державної підтримки процесів формування кластерних об’єднань підприємств;
- відсутність інвесторів у зв’язку з інвестиційної непривабливістю регіону.

Крім того, погоджуємось з думкою Д.В. Завадської, що розвиток виноградно - виноробних кластерів в різних регіонах Україні, і в Херсонській області в тому числі, сьогодні обмежує низка таких чинників, як низька кваліфікація робочої сили, незадовільний рівень її відтворення, нестача доступного капіталу, слабкість технологій, недосконалі громадські інститути тощо. Крім того, процеси

кластеризації послаблюються періодичним посиленням податкового тиску на галузь, недосконалістю механізму її державної підтримки, обмеженням доступу до кредитних та інвестиційних ресурсів [15].

З огляду на все вищесказане, для успішного створення виноградно-виноробного кластеру в Херсонській області, на нашу думку, необхідно впровадження цілого комплексу заходів, які свого часу були теоретично прописані в «Концепції створення кластерів в Україні» та на сучасному етапі розвитку процесу кластеризації не втратили своєї актуальності. Головними з них вважаємо внесення змін до законодавства щодо чіткого визначення поняття "кластер", приведення всієї нормативно-правової бази щодо кластеризації у відповідність до діючого законодавства з урахуванням вимог часу. І паралельно з цим необхідно розгорнути проведення широкомасштабної інформаційної компанії серед потенційних учасників та заінтересованих осіб щодо роз'яснення конкурентних переваг кластерних об'єднань в нових умовах господарювання.

Висновки з даного дослідження. Функціонування агропромислового комплексу, як того вимагає час, сьогодні має бути трансформоване з урахуванням вимог сучасних механізмів ринкового господарювання. Таку трансформацію, на нашу думку, доцільно проводити на базі кластерної моделі, яка вже досить успішно апробована в різних країнах світу та довела свої переваги. Відтак, розвиток кластерних ініціатив в агропромисловому комплексі є одним з визначальних завдань для держави. Формування сучасної, науково обґрунтованої стратегії розвитку аграрних кластерів в Україні, адаптація інструментів кластеризації до сучасних вітчизняних економічних і юридичних умов з урахуванням інноваційного потенціалу окремих регіонів та економіки України в цілому з огляду на національні інтереси та світові тенденції глобалізації сьогодні мають бути першочерговими питаннями аграрної політики. З метою покращення концептуальних економічних та методологічних знань про кластери, їх розвиток та управління, необхідно якнайшвидше удосконалити законодавчу базу на національному рівні та сформувати національну кластерну стратегію як основу для підвищення конкурентоздатної економіки держави.

Незважаючи на те, що Україна вже має позитивний досвід кластерних об'єднань підприємств в різних галузях виробництва, в тому числі сільському господарстві, процес кластеризації аграрного виробництва в країні розвивається ще повільно. На нашу думку, в Херсонській області є всі передумови для створення виноградно-виноробного кластеру на базі діючих передових виноградарських, виноробних підприємств, з залученням підприємств допоміжних виробництв, зокрема розсадницького, фінансових установ, закладів освіти, що задасть вектор на розбудову економічної конкурентоспроможності регіону задля поліпшення його економічного становища. Функціонування такого кластеру буде сприяти підвищенню рейтингу регіону, даючи можливість створювати нові робочі місця, вирішувати питання працевлаштування населення, в тому числі молодих спеціалістів після навчання в вищих навчальних та інших закладах освіти, розвивати інфраструктуру, забезпечувати наповнення місцевого бюджету .

Впровадження стратегій місцевого економічного розвитку з використанням кластерної моделі, зокрема створення виноградно-виноробного кластеру в Херсонській області спрямоване безпосередньо на підвищення економічної ефективності зазначеної галузі, конкурентоспроможності регіону та економіки України в цілому.

Література

1. Продіус І.П. Кластерна модель розвитку винної галузі [Електронний ресурс] / Продіус І.П., Бровкова О.Б., Адирова Т.І. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No3-4/218-222.pdf С. 218-222

2. Маршалл А. Принципы экономической науки. Книга четвертая. Организация производства (продолжение). Концентрация специализированных производств в отдельных районах [Электронный ресурс] / А. Маршалл. – Режим доступа: http://www.gumfak.ru/econom_html/marshall/marsh31.shtml

3. Портер М.Є. Конкуренция: учеб. пособие: пер. с англ. / М.Є.Портер. – М. : Изд. Дом «Вильямс», 2000. – 205 с.

4. Войнаренко М. Концепція кластерів до відродження виробництва на регіональному рівні / М. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29-33.

5. Войнаренко М. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів / М. Войнаренко // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 27-30.

6. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці: монографія / С.І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 847 с.

7. Ціхановська О.М. Кластеризація як новий методичний механізм розвитку сільських територій / О.М. Ціхановська // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 153-155.

8. Череп А.В. Роль державних органів влади у формуванні кластерів та їх вплив на розвиток регіонів / А.В. Череп // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – 2010. – № 94. – С. 146-153.

9. Одінцов О.М. Теоретичні засади формування кластерів підприємств агропромислового комплексу / О.М. Одінцов // Агросвіт. – 2012. – № 9. – С. 7-10.

10. Одінцов О.М. Кластерна основа економічного розвитку підприємств АПК / О.М. Одінцов // Агросвіт. – 2012. – № 14. – С. 25-29.

11. Концепції створення кластерів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://biznes.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=499&Itemid=33

12. Статистичний щорічник України за 2012 рік. Державна служба статистики України за 2012 рік. / за ред. Осауленко О.Г. – К. – 2013, с. 151, 161, 163.

13. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду. Збір урожаю сільськогосподарських культур у 2003–2011 роках у розрізі районів. Статистичний бюлетень. Головне управління статистики в Херсонській області. – Х. – 2012.

14. Переробка винограду та виробництво виноматеріалів у 2013 році. Експрес – випуск № 06.2 – 14/5 – 14 від 14.01.2014 р. Державна служба статистики України.

15.Завадська Д.В. Економічна кластеризація: сутність, проблеми та перспективи розвитку в Україні / Д.В. Завадська // Вісник соціально-економічних досліджень . – 2012. – випуск 1 (44). – С. 187-195.

References

1. Prodius I.P., Brovkova O.B., Adyrova T.I. “The cluster model of development of the wine industry”, available at: http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No3-4/218-222.pdf S. 218-222

2. Marshall, A. “Principles of economic science. Book Four. Organization of production (continued). The concentration of of specialized production in selected areas”, available at: http://www.gumfak.ru/econom_html/marshall/marsh31.shtml

3. Porter, M.Ye. (2000), *Konkurentsiya* [Competition], tutorial, Izd. dom «Vylyams», Moscow, Russia, 205 p.

4. Voinarenko, M. (2000), “The concept of clusters for the revival of production at the regional level”, *Ekonomist*, no. 1, pp. 29-33.

5. Voinarenko, M. (2008), “Clusters as growth poles of competitiveness of regions”, *Ekonomist*, no.10, pp. 27-30

6. Sokolenko, S.I. (2004), *Klastery v hlobalnii ekonomitsi* [Clusters in a global economy], monograph, Lohos, Kyiv, Ukraine, 847 p.

7. Tsikhanovska, O.M. (2007), “Clustering as a new methodical mechanism of rural development*”, Ekonomika APK*, no. 5, pp. 153-155.

8. Cherep, A.V. (2010), “The role of public authorities in the formation of clusters and their impact on development of regions”, *Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho*, no. 94. – S. 146-153.

9. Odintsov, O.M. (2012), “The theoretical bases of formation of clusters enterprises of agroindustrial complex”, *Ahrosvit*, no. 9, pp. 7-10.

10. Odintsov, O.M. (2012), “Cluster basis of economic development of enterprises AIC”, *Ahrosvit*, no. 14, pp. 25-29.

11. Concept of the establishment of clusters in Ukraine, available at:http://biznes.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=499&Itemid=33

12. State Statistics Service of Ukraine (2013), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2012], Kyiv.

13. Statistical Bulletin (2012), *Zbir urozhaiu silskohospodarskykh kultur, plodiv, iahid ta vynohradu. Zbir urozhaiu silskohospodarskykh kultur u 2003 – 2011 rokakh u rozrizi raioniv.* [Harvesting crops, fruits, berries and grapes. Harvesting crops in 2003 - 2011 years in terms of area.], Kherson: Holovne upravlinnia statystyky v Khersonskii oblasti.

14. State Statistics Service of Ukraine (2014), “Pererobka vynohradu ta vyrobnytstvo vynomaterialiv u 2013 rotsi“ [Grapes and producing wine in 2013]. Ekspres-vypusk № 06. 2-14/5-14 vid 14. 01. 2014 r. 4.

15. Zavadska, D.V. (2012), “Economic clustering: essence, problems and prospects of development in Ukraine”, *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen,* issue 1 (44), pp. 187-195.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 658:630*181.35

Циганенко Г.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій
Житомирський національний агроекологічний університет
Кобзар С.К.,
старший викладач кафедри іноземної мови
Житомирський державний технологічний університет

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ

Tsyhanenko H.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of management of organization
Zhytomyr National Agroecologycal University
Kobzar S.K.,
senior lecturer of the department of foreign languages
Zhytomyr State Technological University

THE METHODICAL APPROACH TO THE ASSESSMENT OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AT THE ENTERPRISES OF FORESTRY SECTOR

Постановка проблеми. Формування системних знань щодо управління підприємством, в тому числі, і з точки зору екологічного аспекту, визначають успішність його бізнесу. Так, в конкурентних умовах екологічні аспекти управління підприємствами всіх галузей набувають в Україні подальшого поширення. Впровадження та застосування вітчизняними підприємствами стандартів ISO серії 14000 – родини міжнародних стандартів, що пов'язані із навколишнім середовищем та покликаних допомогти підприємствам створити систему екологічного менеджменту, дозволяє підвищити їх екологічну відповідальність: звести до мінімуму негативний вплив господарської діяльності на навколишнє середовище, дотримуватись законів, правил та інших екологічноорієнтованих вимог, постійно удосконалюватись в цих напрямах. В умовах сьогодення, підтверджена сертифікатом відповідності, сформована система екологічного менеджменту, стає частиною системи загального менеджменту підприємства та впливає на його конкурентоспроможність, в тому числі, і на зарубіжних ринках.

Особливості функціонування підприємств лісової галузі, що одночасно пов'язане із антропогенним (техногенним) та природним характером, вимагають специфічних підходів до впровадження, застосування системи екологічного менеджменту, адже раціональне використання та відтворення лісових ресурсів стає необхідною умовою при управлінні такими підприємствами насамперед в умовах радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Таким чином, важливою проблемою стає оцінювання стану екологічного менеджменту в умовах підприємств лісової галузі, що, разом із визначеними екологічними орієнтирами управління, повинні узгодити свою господарську діяльність з принципами ведення глобального лісового господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо впровадження, формування та функціонування системи екологічного менеджменту в умовах підприємств зробили А. М. Дейнека [1], О. І. Дребот [2], С. О. Задачина [2], П. В. Кравець [3], В. В. Лавров [8], І. М. Лицур [4], І. М. Синякевич [5], О. І. Фурдичко [8], М. Х. Шершун [9] та ін. Проте, численні розробки методичних аспектів оцінювання стану екологічного менеджменту в умовах підприємств лісової галузі не мають єдиної

методології. Зважаючи на особливості та специфіку господарювання підприємств лісової галузі, актуальним є розробка методичного підходу до оцінки стану екологічного менеджменту за умов дотримання принципів ведення глобального лісового господарства.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка методичного підходу до оцінки стану екологічного менеджменту в умовах функціонування підприємств лісової галузі. Об'єктом дослідження є засади формування системи та процес здійснення екологічного менеджменту. Предметом дослідження є особливості застосування аспектів екологічного менеджменту у функціонуванні підприємств лісової галузі.

В процесі дослідження застосовано системний підхід до вивчення закономірностей в контексті взаємоузгодженості та взаємодоповнюваності складових Принципів, критеріїв та індикаторів в процедурі сертифікації на відповідність стандартам FSC (Лісової Опікунської Ради); абстрактно-логічний метод застосовано для обгрунтування результатів причинно-наслідкових зв'язків стосовно впливів на навколишнє середовище та ролі екологічного менеджменту в підвищенні рівня конкурентоспроможності підприємств лісової галузі; розрахунок інтегрального показника стану дотримання системи екологічного менеджменту здійснено на основі використання бінарних показників та методу бальних оцінок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС радіоактивне забруднення лісів було зафіксоване у 18 областях України. Ведення лісогосподарської діяльності в радіоактивно забруднених лісових насадженнях наразі регламентується в Україні законодавчими та нормативними актами. Формування екологічної політики вітчизняними підприємствами стає важливим етапом у запровадженні ними системи екологічного менеджменту. Постійна взаємодія підприємств лісової галузі із навколишнім середовищем зобов'язує керівництво впроваджувати у господарську діяльність екологічні стандарти. Власне, саме така політика в подальшому дозволяє формулювати цілі та завдання, що спрямовані на поліпшення екологічних показників діяльності. Але для підтвердження екологічної чистоти продукції підприємств лісової галузі, ведення, відповідно до міжнародних екологічних стандартів щодо безпеки навколишнього середовища, лісового господарства, необхідно проводити сертифікацію лісів. Активно з 2004 р. незалежна аудиторська компанія "Інститут ринкової екології" (Швейцарія) за схемою FSC (Лісової Опікунської Ради) і дотепер продовжує процес сертифікації державних підприємств по веденню лісового господарства, зокрема, окремих напрямів їх діяльності, особливо щодо попередження нанесення шкоди навколишньому середовищу.

В переважній більшості вітчизняних підприємств лісової галузі процедура ідентифікації екологічних аспектів є недостатньо встановленою. Виконувати її стосовно всіх видів діяльності, продукції і послуг, щодо яких вона може здійснювати контроль і на які може впливати, вкрай важко. Конкурентоспроможність підприємств лісової галузі реалізується через вигоди у трикутнику стосунків зі споживачами, державою та позитивною роллю у подоланні негативних екологічних наслідків. Формування екологічної політики буде базою для подальшого впровадження системи екологічного менеджменту. Вона буде наділена такими специфічними, крім функцій загального менеджменту, функціями, пов'язаними з: управлінням запасами природних ресурсів, їх використанням, транспортуванням, розміщенням виробництва; управлінням процесами технологічних інновацій, утилізацією та використанням відходів, екологічною безпекою; соціодинамікою культури, урбанізацією та регіональною екологічної обстановкою. Еколого-економічні аспекти діяльності підприємств лісової галузі в цілому можна розподілити на три проблемних аспекти. У секторі "Лісове господарство в цілому" визначатимуться проблеми, пов'язані із продуктивністю лісів, доступністю до лісів та конкуренція за землі. У секторі "Деревообробне виробництво" проблемами управління будуть: ризики підвищення цін на енергоносії, сировинні матеріали, торгівля екологічно-маркованою продукцією. У секторі "Ринки та продукція" проблемами будуть: ринки вуглецю, що пов'язані з акцептуванням вуглецевих кредитів; біоенергетичні ринки, що пов'язані з подальшим розширенням політики виробництва біопалива; конкурентоздатність продукції лісового сектора [1]. Відмітимо, що далеко не всі з виявлених і задокументованих аспектів колись були адекватно оцінені керівництвом підприємств.

Екологічний менеджмент підприємства лісової галузі представляє собою управління, що орієнтоване на розвиток і саморозвиток, оскільки його не можна ввести відразу. Його послідовний розвиток залежить від появи нових знань та їх усвідомлення для "нової" якості управління в контексті екологічного менеджменту. Таким чином, при формуванні системи екологічного менеджменту підприємства лісової галузі та оцінці його стану необхідно відштовхуватись від міжнародної практики – дотримання принципів ведення лісового господарства Лісової Опікунської Ради (ЛОР). Апробуємо дану методику в умовах Державного підприємства "Овруцьке спеціалізоване лісове господарство (ДП "Овруцький спецлісгосп") Житомирської області.

Суть методичного підходу до оцінки стану екологічного менеджменту полягає в застосуванні схеми сертифікації на відповідність стандартам FSC (Лісової Опікунської Ради), що складаються з 10 Принципів, кожен з яких містить 52 критерії, розподілені на індикатори. Загальна кількість індикаторів за 10 Принципами ЛОР становить 176 [7]. Так, у Принципі 1 "Відповідність чинному законодавству критеріям та

принципам ЛОР" налічується 6 критеріїв та 17 індикаторів. Тільки 7 індикаторів дотримано в умовах досліджуваного підприємства стосовно Принципу 1 (індикатори: 1.1.1; 1.1.2; 1.2.1; 1.2.4; 1.3.2; 1.5.1; 1.5.2). Із загальної кількості індикаторів за критеріями Принципу 1 це становило 41%, або коефіцієнт – 0,41. Відповідно до інших Принципів ЛОР, стан дотримання ДП "Овруцький спецлісгосп" критеріїв та індикаторів ведення лісового господарства за схемою ЛОР представлено на рис. 1.

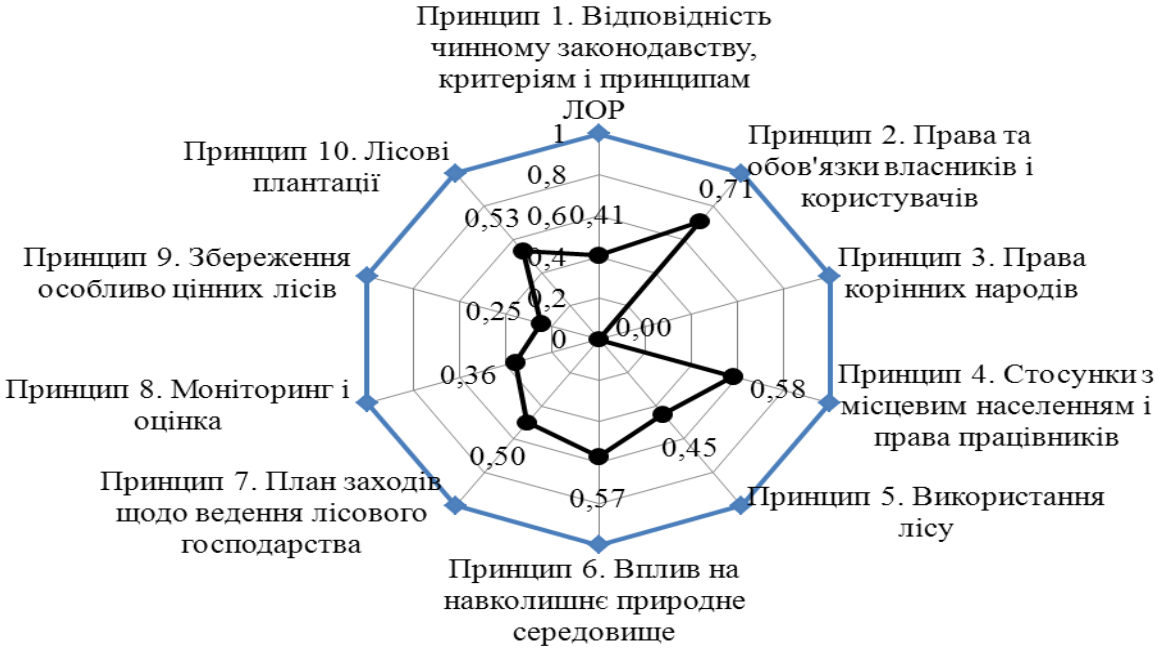

Рис. 1. Стан дотримання ДП "Овруцький спецлісгосп" принципів ведення лісового господарства за схемою Лісової Опікунської Ради (FSC)

Джерело: власні дослідження

В Україні Принцип 3 "Права корінних народів" не застосовується, оскільки відсутні народи, народності, етнічні групи, які відповідають визначенню корінних народів, представленому Організацією Об'єднаних Націй. Відповідно до проведеного аналізу стану організації та ефективності робіт ДП "Овруцький спецлісгосп", середній рівень дотримання Принципів ЛОР, що становив 0,48, є низьким. Дослідимо стан дотримання вимог щодо впливу діяльності досліджуваного підприємства на навколишнє природне середовище, відповідно до Принципу 6 "Вплив на навколишнє середовище". Вага цього Принципу серед Принципів ЛОР за наявністю критеріїв та переліку індикаторів була найбільшою та становила 19,3%. Вага кожного критерію за даним Принципом визначається як частка в загальній сукупності індикаторів. Так, в критерії 6.1 виділено 5 індикаторів, в цілому за Принципом – 42 індикатори, отже, вага критерію 6.1 становила 11,9%. Відповідно, в умовах підприємства за даним критерієм виконувалось всього 3 індикатори. Враховуючи вагу критерію у загальній сумі критеріїв та стан дотримання індикаторів за кожним критерієм, було отримано такі показники відповідності (табл. 1).

Таблиця 1

Стан дотримання системи екологічного менеджменту ДП "Овруцький спецлісгосп" Принципам ЛОР

Критерії	Вага	Від-повід-ність
1	2	3
1. Оцінювання впливу на навколишнє природне середовище має виконуватися відповідно до масштабу та інтенсивності лісогосподарських заходів ...	11,9	7,1
2. Необхідно вживати заходів щодо захисту рідкісних видів та видів, існування яких під загрозою або у небезпеці ...	21,4	9,6
3. Екологічні функції і корисності лісу мають підтримуватися неушкодженими, поліпшуватися або відновлюватися ...	16,7	14,4
4. Репрезентативні зразки існуючих екосистем у межах ландшафту мають зберігатися в їх природному стані з урахуванням масштабів та інтенсивності ведення лісового господарства ...	4,7	0,0
5. Підготовлені в письмовому вигляді та прийняті до виконання керівні принципи щодо боротьби з ерозією, захисту водних ресурсів, мінімізації впливу на ліс під час лісозаготівель, будівництва доріг та інших механічних порушень ...	11,9	7,1
6. Система ведення лісового господарства має сприяти розвитку і використанню безпечних для навколишнього природного середовища нехімічних методів боротьби із шкідниками ...	11,9	11,9

продовження табл. 1

1	2	3
7. Хімічні препарати, ємності, рідкі та тверді неорганічні відходи, включаючи залишки пального і мастил, слід видаляти екологічно прийнятним способом …	4,7	0,0
8. Застосування біологічних препаратів має документуватися, бути скороченим до необхідного мінімуму, відстежуватися й контролюватися …	7,1	2,4
9. Використання інтродуцентів має ретельно контролюватися та активно відстежуватися з метою уникнення несприятливих екологічних наслідків …	4,7	0,0
10. Перетворення лісів на лісові плантації або їх використання як нелісових територій не повинно відбуватися, за винятком випадків, коли таке перетворення: спостерігається на дуже обмеженій частині підприємства.	4,7	4,7
Інтегральний коефіцієнт	1,0	0,57

Джерело: власні дослідження

Як свідчить проведений аналіз щодо дотримання Принципу 6 "Вплив на навколишнє середовище", ДП "Овруцький спецлісгосп" лише на 57,2% виконує дані екологічні зобов'язання. Слід звернути увагу на те, що критерій 4 – унікальність збереження екосистем, критерій 7 – видалення екологічними способами хімічних препаратів та інших відходів, критерій 9 – використання інтродуцентів в умовах підприємства не дотримуються. Представимо графічно стан дотримання критеріїв Принципу 6 "Вплив на навколишнє середовище" (рис. 2).

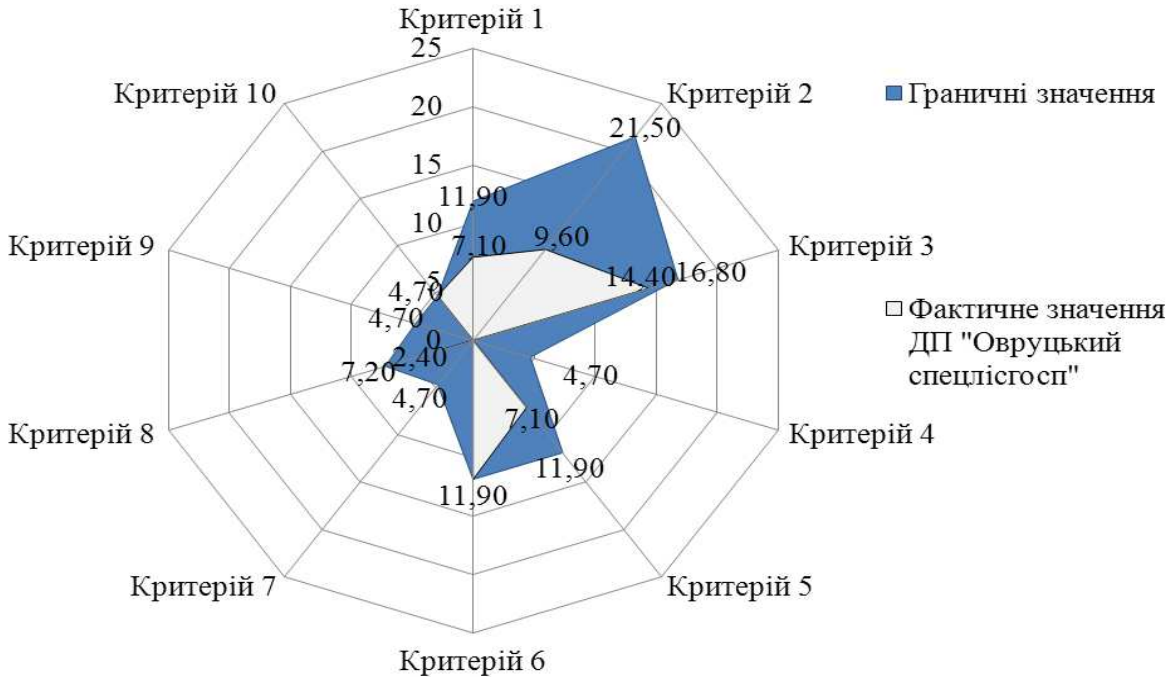

Рис. 2. Стан дотримання критеріїв Принципу 6 "Вплив на навколишнє природне середовище" ДП "Овруцький спецлісгосп"

Джерело: власні дослідження

Критерій 6, що стосується ведення лісового господарства повинен сприяти розвитку та використанню безпечних для навколишнього природного середовища нехімічних методів боротьби із шкідниками та намагатися уникати застосування хімічних пестицидів. Потрібно заборонити використання пестицидів типу 1А і 1В за класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, хлорорганічних, стійких, токсичних та таких, чиї продукти розпаду залишаються біологічно активними та накопичуються в трофічному ланцюзі поза їх цільовим використанням, а також будь-яких пестицидів, заборонених міжнародними угодами. У разі використання хімічних препаратів з метою мінімізації загрози здоров'ю людей і навколишньому природному середовищу слід застосовувати відповідне обладнання та проводити навчання персоналу, дотримуватись заходів екологічної безпеки, оскільки Овруцький район Житомирської області має місце зараження радіонуклеїдами. Таким чином, система екологічного менеджменту направлена на покращення екологічної ситуації лісів Овруцького району Житомирської області, проте знаходиться на початковій стадії щодо їх відновлення та застосування нових методів управління.

Висновки з даного дослідження. Система екологічного менеджменту в умовах ДП "Овруцький спецлісгосп", за проведеною оцінкою, повинна включатись в організаційну структуру, в частину

планування діяльності щодо процедур, процесів та ресурсів, відображатись у корпоративній культурі та відповідальності, принципово орієнтуватись на "новий тип управління", що визначатиме гармонію у взаєминах людина-природа, і, разом з тим, включаючи регулювання екологічних процесів, сприяти підвищенню конкурентоспроможності підприємства на вітчизняному та закордонному ринках. Екологічний менеджмент повинен охоплювати навколишнє природне середовище і всі аспекти бізнес-діяльності, узгоджувати їх у пріоритетних напрямах розвитку та забезпечувати поточну та довгострокову конкурентоспроможність підприємств лісової галузі.

Література

1. Дейнека А.М. Лісове господарство: еколого-економічні засади розвитку : монографія / А.М. Дейнека. – К. : Знання, 2009. – 350 с.
2. Дребот О.І. Методологічні основи інституціонального забезпечення збалансованого розвитку лісового сектора економіки / О.І. Дребот, С.О. Задачина // Збалансоване природокористування. – 2013. – № 4. – С. 10-16.
3. Кравець П.В. Особливості розвитку екологічного менеджменту в лісовому господарстві / П.В. Кравець // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – Т.1, №3. – С. 188-194.
4. Лицур І.М. Еколого-економічні проблеми просторової організації лісового комплексу України : монографія / І.М. Лицур. – К. : РВПС України НАН України, 2010. – 320 с.
5. Синякевич І.М. Екологічна сертифікація лісів: теорія і практика [Електронний ресурс] / І.М. Синякевич. – Режим доступу:http://www.derevo.info/content/detail/87
6. Системы экологического менеджмента [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ektor.ru/pages/iso.asp?id=6. – Назва з екрану.
7. Стандарт організацій України: "Сертифікація системи ведення лісового господарства. Принципи, критерії та індикатори" (СОУ 02.0-33692178-001:2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sfmu.org.ua/FSC.pdf
8. Фурдичко О.І. Лісова галузь України в контексті збалансованого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційні аспекти : монографія / О.І. Фурдичко, В.В. Лавров. – К. : Основа, 2009. – 424 с.
9. Шершун М.Х. Теоретичні основи формування лісового господарства у контексті збалансованого розвитку / М.Х. Шершун // Збалансоване природокористування. – 2012. – №1. – С. 16-21.

References

1. Deineka, A.M. (2009), *Lisove hospodarstvo: ekoloho-ekonomichni zasady rozvytku* [Forestry: ecological and economic foundations of development], monograph, Znannia, Kyiv, Ukraine, 350 p.
2. Drebot, O.I., Zadachyna, S.O. (2013), "Methodological bases of the institutional support for sustainable development of the forest economy sector", *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, no. 4, pp. 10-16.
3. Kravets, P.V. (2011), "Specifics of the Ecological Management System Development in Forestry", *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 1, no. 3, pp. 188-194.
4. Lytsur, I.M. (2010), *Ekoloho-ekonomichni problemy prostorovoi orhanizatsii lisovoho kompleksu Ukrainy* [Ecological and economic problems of spatial organization of forestry in Ukraine], monohrapf, RVPS Ukraine NAN Ukraine, Kyiv, 320 p.
5. Syniakevych, I.M. [Environmental certification of forests: theory and practice], available at: http://derevo.info/content/detail/87, (Accessed 10.09.2014)
6. The Systems of Environmental Management / available at: http://www.ektor.ru/pages/iso.asp?id=6, (Accessed 01.09.2014)
7. The Standard of Organizations of Ukraine "Forest Management Certification. Principles, criteria and indicators", (SOU 02.0-33692178-001:2008), available at: http://sfmu.org.ua/FSC.pdf, (Accessed 10.08.2014)
8. Furdychko, O.I., Lavrov, V.V. (2009), Lisova haluz' Ukrainy v konteksti zbalansovanoho rozvytku: teoretyko-metodolohichni, normatyvno-pravovi ta orhanizatsijni aspekty [Forestry sector of Ukraine in the context of sustainable development: theoretical, methodological, legal and organizational aspects], monograph, Osnova, Kyiv, Ukraine, 424 p.
9. Shershun, M.Kh. (2012), "Theoretical basis of the reform of foresty in the context of sustainable development", *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, no. 1, pp. 16-21.

УДК 338.2: 332.142.6 (477)

Хижнякова Н.О.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
Рівненський державний гуманітарний університет

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТІВ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНІ

Khyzhnyakova N.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of management
Rivne State Humanitarian University

THE GENERAL CHARACTERISTICS OF OBJECTS OF ECOLOGICALLY ORIENTED MANAGERIAL INFLUENCE IN UKRAINE

Постановка проблеми. У сучасних умовах загострення еколого-економічних проблем виникає необхідність у прийнятті та реалізації ефективних екологоорієнтованих управлінських рішень (ЕОУР). Для ЕОУР, як і для інших видів управлінських рішень, характерна наявність суб'єктів управління та об'єктів управлінського впливу, на внесення змін до яких і спрямовано дію зазначених рішень. Здійснення аналітичної характеристики стану об'єктів впливу ЕОУР має на меті як оцінювання результативності реалізованих раніше рішень, так і виявлення проблемних ситуацій та попереднє встановлення найбільш перспективних для їх вирішення ЕОУР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оцінювання природно-ресурсного потенціалу, ступеня техногенного навантаження на довкілля та екологічної проблемності присвячені праці таких провідних вітчизняних учених-економістів, як Т.П. Галушкіна [1], З.В. Герасимчук [2; 3], В.С. Міщенко [4], П.М. Скрипчук [5], М.А. Хвесик [6] та інших. Разом з тим, у зазначених дослідженнях багато уваги надається визначенню інтегральних показників екологічного стану окремих областей та районів, їх ранжуванню та групуванню, що дозволяє побачити, де саме ситуація найбільш гостра, але не дає змоги дати попередні рекомендації щодо прийняття ЕОУР, що зумовило актуальність обраної тематики дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є здійснення загальної характеристики об'єктів екологоорієнтованого управлінського впливу України як цілісного територіального утворення, встановлення основних тенденцій зміни показників та ступеня наближення до стану, характерного для держав ЄС, а також внесення пропозицій щодо прийняття ЕОУР, які дозволять наблизити втілення ідей «зеленої» економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для здійснення аналітичної оцінки об'єктів впливу ЕОУР автором пропонується їх класифікація, відображена на рис. 1. Передусім, усі можливі об'єкти впливу ЕОУР відповідно до походження та специфіки здійснення впливу на них пропонується поділяти на природні, техногенні та змішаного характеру (рис. 1).

Всі природні об'єкти, на які може бути спрямований вплив ЕОУР, можуть розглядатися та досліджуватися у трьох аспектах: як природні ресурси, як компоненти довкілля та як просторові об'єкти, які координуються на семи основних рівнях (рис. 1).

При цьому при визначенні впливу на природні об'єкти як на природні ресурси мають оцінюватися динамічні зміни їх кількості та якості, ступеня залучення до господарського обігу та доступності такого залучення. З іншого боку, при встановленні впливу на природні об'єкти як на компоненти довкілля необхідно оцінювати зміни їх якості та ступеня антропогенного впливу на них, щоб запобігти негативному впливу на здоров'я людей. Аналітична оцінка зміни стану природних ресурсів та компонентів довкілля у динаміці дозволить оцінити величину впливу (екологічні ефекти) сукупності прийнятих раніше ЕОУР, реалізація яких вже завершилася або ще триває.

Природні об'єкти можуть також розглядатися як цілісні просторові об'єкти, тобто об'єкти, які мають певну площу, межі, характеристики тощо. Якщо розглядати усю сукупність природних просторових об'єктів з певним територіальним обмеженням, то утворюються природні території або біогеоценози.

Техногенні об'єкти пропонується поділяти за призначенням та за рівнем небезпеки. При цьому природоохоронні об'єкти можуть супроводжувати об'єкти певних видів економічної діяльності (промислові тощо).

Крім того, вплив ЕОУР на природоохоронні об'єкти може виявлятися таким чином, що вони виступають результатом реалізації природоохоронних програм та проектів.

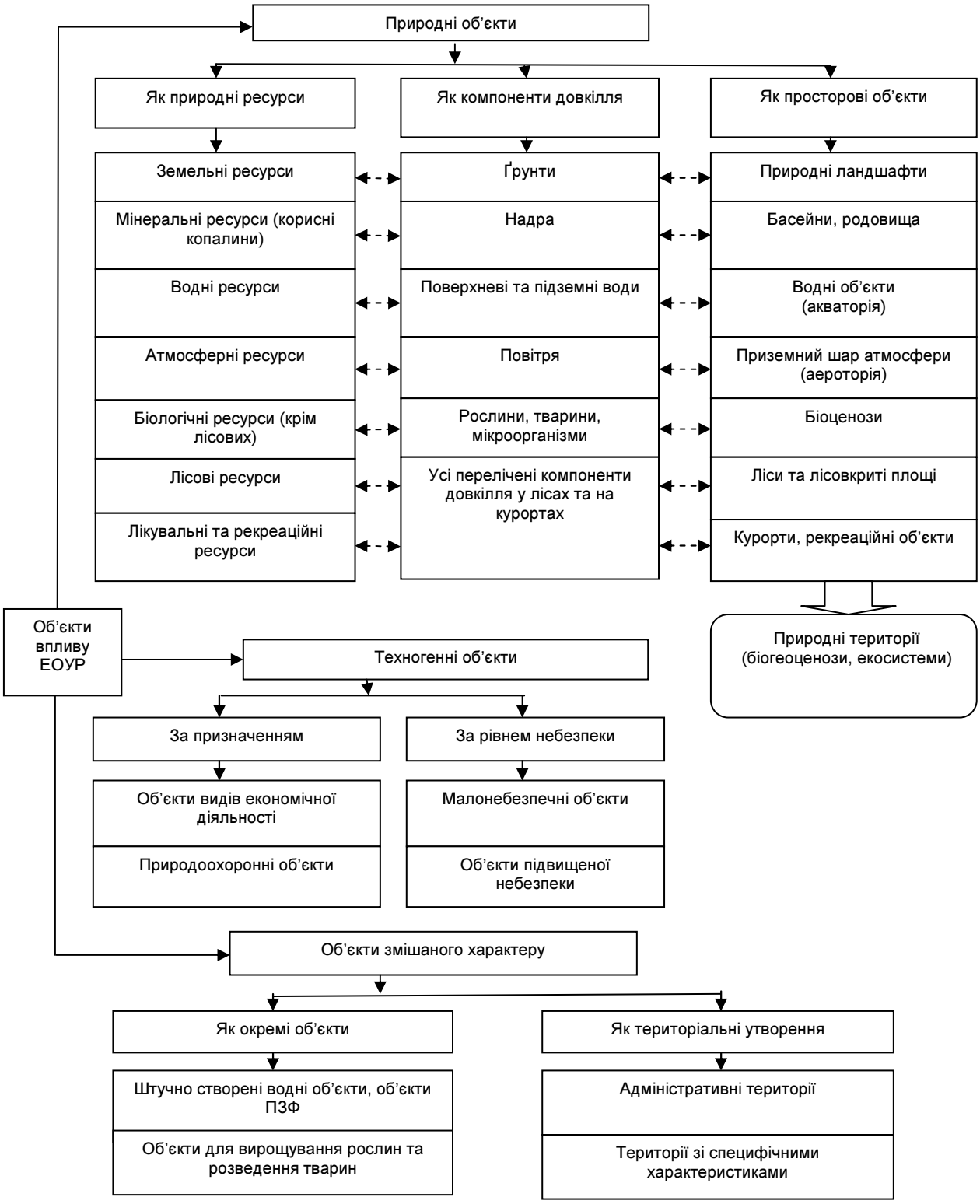

Рис. 1. Класифікація об'єктів впливу екологоорієнтованих управлінських рішень
Джерело: розроблено автором

Об'єкти змішаного характеру пропонується розглядати у двох аспектах: як окремі об'єкти та як територіальні утворення, які поєднують сукупність природних та техногенних об'єктів.

Таким чином, здійснення загальної характеристики сукупності об'єктів впливу ЕОУР передусім потребує дослідження структури земельного фонду України як території держави, а також як просторової основи для здійснення ЕОУР та розміщення об'єктів їх впливу. Дана структура також відображає використання наявних земельних ресурсів та ступінь їх залучення до господарського обігу (табл. 1).

Таблиця 1

Структура земельного фонду України у 2001-2013 роках

Категорії земель	Питома вага земель у земельному фонді України станом на 1 січня, %							Відхилення за період
	2001	2006	2009	2010	2011	2012	2013	
Землі сільськогосподарського призначення	71,34	71,15	70,99	70,94	70,90	70,88	70,84	- 0,50
Ліси та лісовкриті площі	17,25	17,40	17,51	17,55	17,57	17,58	17,60	0,35
Забудовані землі	4,07	4,09	4,13	4,14	4,16	4,18	4,20	0,13
Землі під водою	4,02	4,01	4,01	4,01	4,02	4,01	4,02	0,00
Відкриті заболочені землі	1,57	1,60	1,62	1,62	1,62	1,62	1,62	0,05
Інші землі	1,75	1,75	1,74	1,74	1,73	1,73	1,72	- 0,03
Разом	100	100	100	100	100	100	100	0

Джерело: розраховано автором на основі [7, с. 86]

Як бачимо, найбільш виразними тенденціями є поступове зменшення площ земель сільськогосподарського призначення, а також зростання площ лісів та забудованих земель (табл. 1).

Далі здійснимо аналітичну характеристику стану та використання найбільш вагомих складових земельного фонду – земель сільськогосподарського призначення і лісів та лісовкритих площ (табл. 2 та 3). Варто зазначити, що названі категорії чітко прив'язані до території, тобто можуть розглядатися як територіальні утворення. Врахування просторових аспектів при здійсненні їх аналізу передбачає зосередження на використанні таких аналітичних показників, як рівень розповсюдження певних явищ по території (охоплення ними території), а також витрата ресурсів на одиницю площі або продуктивність одиниці площі. Крім того, на зазначені категорії земель чинять вплив і такі ЕОУР, дія яких спрямована передусім на інші об'єкти.

Таблиця 2

Аналітична характеристика використання сільськогосподарських земель та технологій їх обробітку в Україні

Показник	Рік						Відхилення
	2000	2005	2009	2010	2011	2012	
1. Рівень сільськогосподарського освоєння земель на кінець року, % від земельного фонду	71,34	71,15	70,94	70,90	70,88	70,84	- 0,50
2. Рівень використання води у сільському господарстві, % від використання свіжої прісної води	18,2	15,4	18,5	17,6	19,9	19,9	1,7
у т.ч.: - на зрошення	14,0	12,7	16,2	15,5	17,9	18,2	4,2
- на сільськогосподарське водопостачання	4,2	2,7	2,3	2,1	2,0	1,7	- 2,5
3. Питома витрата свіжої прісної води при зрошенні, куб. м на 1 га зрошуваних сільськогосподарських угідь	707,3	544,0	648,7	633,1	753,8	811,7	104,4
4. Рівень використання мінеральних добрив сільськогосподарськими підприємствами, % від посівної площі	22	45	63	70	76	78	56
5. Питомі витрати мінеральних добрив сільськогосподарськими підприємствами, кг поживних речовин на 1 га - посівної площі	13	32	48	58	68	72	59
- удобреної площі	60	72	77	84	89	92	32
6. Рівень використання органічних добрив сільськогосподарськими підприємствами, % від посівної площі	3,3	2,7	2,5	2,2	2,0	2,1	-1,2
7. Питомі витрати органічних добрив сільськогосподарськими підприємствами, т на 1 га - посівної площі	1,3	0,8	0,6	0,5	0,5	0,5	-0,8
- удобреної площі	39,8	28,5	22,6	24,4	26,5	24,2	-15,6
8. Рівень розвитку органічного землеробства: - кількість органічних господарств	0	72	121	142	155	164	164
- частка органічних угідь, % від площі земель сільськогосподарського призначення	0,00	0,56	0,63	0,63	0,63	0,64	0,64

Джерело: розраховано автором на основі [7, с. 49, 59, 86, 89] та даних Федерації органічного руху в Україні

Таблиця 3

Аналітична характеристика використання лісів та лісовкритих площ і розвитку екологічної інфраструктури в Україні

Показник	Рік						Відхилення
	2000	2005	2009	2010	2011	2012	
1. Рівень лісистості території на кінець року, % від земельного фонду	17,25	17,40	17,55	17,57	17,58	17,60	0,35
2. Структура обсягу заготівлі ліквідної деревини, %: - від рубок головного користування	46,5	42,4	47,1	44,8	45,8	44,5	-2,0
- від рубок формування та оздоровлення лісів й інших	53,5	57,6	52,9	55,2	54,2	55,5	2,0
3. Рівень охоплення лісів лісозаготівельними роботами, % від площі лісів	4,37	4,42	3,37	3,79	3,98	3,93	-0,44
у т.ч.: - рубками головного користування	0,21	0,26	0,25	0,27	0,30	0,29	0,08
- рубками формування та оздоровлення лісів й іншими	4,16	4,16	3,12	3,52	3,68	3,64	-0,52
4. Вихід ліквідної деревини при лісозаготівлях, куб. м/га: - в цілому	24,74	32,80	39,73	40,14	41,51	41,97	17,23
- при здійсненні рубок головного користування	235,86	238,23	250,15	248,76	249,60	252, 92	17,06
- при здійсненні рубок формування та оздоровлення лісів й інших	13,92	20,08	22,70	23,87	24,37	25,16	11,24
5. Співвідношення площі відтворення лісів та площі рубок головного користування	1,70	2,16	3,02	2,41	2,26	2,28	0,58
6. Структура відтворення лісів, %: - садіння і висівання лісу	78,8	78,2	79,7	80,0	76,9	76,3	-2,5
- природне поновлення лісу	21,2	21,8	20,3	20,0	23,1	23,7	2,5
7. Співвідношення площі відтворення лісів та площі переведення молодих культур до категорії лісів	1,41	1,71	1,68	1,28	1,30	1,10	-0,31
8. Рівень концентрації осередків шкідників і хвороб лісу, % від площі лісів	4,26	5,74	5,16	5,26	7,22	6,91	2,65
9. Рівень охоплення осередків захистом від шкідників та хвороб, % - в цілому	39,28	38,96	18,33	14,69	18,44	12,22	-27,06
- біологічними препаратами	35,86	31,30	13,94	12,27	8,93	8,23	-27,63
- хімічними препаратами	3,42	7,66	4,39	2,42	9,51	3,99	0,57
10. Рівень загибелі лісових насаджень, % від площі лісів	0,09	0,12	0,13	0,20	0,15	0,19	0.10
11. Рівень проходження лісових пожеж, % від площі лісів	0,02	0,02	0,06	0,04	0,01	0,03	0,01
12. Кількість заповідників та національних природних парків	31	36	43	45	50	63	32
13. Рівень охоплення заповідниками та НПП, % від земельного фонду	1,47	1,75	2,03	2,17	2,29	2,59	1,12

Джерело: розраховано автором на основі [7, с. 86, 126, 153, 161]

Як бачимо, рівень сільськогосподарського освоєння впродовж останнього десятиліття має тенденцію до зниження. Разом з тим, він продовжує залишатися дуже високим і у кінці 2012 року становить 70,8% земельного фонду або 73,8% суходолу. Водночас, розораність земель повільно зростає і у кінці 2012 року досягає 53,9% від земельного фонду або 56,1% від суходолу. Для порівняння – у європейських країнах орні землі становлять 30-32% від загальної площі суходолу [8, с. 98].

Рівень використання води на потреби зрошення коливається і в останні роки у порівнянні з 2000 роком збільшується.

Що стосується застосування мінеральних добрив, то значною мірою зростає як частка удобреної площі, так і питомі витрати добрив. Що ж до органічних добрив, то ними удобрюється лише 2-3% посівних площ, і питомі витрати добрив знижуються навіть при врахуванні лише удобреної площі. В результаті цього спостерігаються втрати гумусу, величина яких коливається впродовж досліджуваного періоду від 0,37 до 0,77 т/га [8, с. 106].

Сільськогосподарськими підприємствами використовуються пестициди різних видів, більше половини від яких (55-60%) припадає на гербіциди [8, с. 182]. Питомі витрати пестицидів поступово збільшуються.

Також впродовж досліджуваного періоду спостерігається зародження (у 2002 році) та розвиток в Україні органічного землеробства. Частка органічних сільськогосподарських угідь поступово зростає і досягає у кінці 2012 року 0,64% від земель сільськогосподарського призначення. Таким чином, наявні

значні резерви зростання, оскільки у країнах ЄС площа земель органічного землеробства у 2011 році становила 5,4% земель сільськогосподарського призначення [9, с. 152].

Що стосується лісів, то більшість встановлених тенденцій є позитивними (табл. 3). Зокрема, рівень лісистості території поступово зростає. Більше від половини (53-57%) деревини заготовлюється при здійсненні рубок формування та оздоровлення лісів. Рівень охоплення лісів лісозаготівельними роботами становить близько 4% і зменшується за рахунок охоплення рубками формування та оздоровлення лісів. Охоплення рубками головного користування становить 0,3%. Вихід ліквідної деревини з гектара зростає для обох основних видів рубок. Співвідношення площі відтворення лісів та рубок головного користування швидко зростає, у 2009 році досягає 3, а потім поступово знижується, але не менше від 2,3. У структурі відтворення лісів питома вага природного поновлення становить 20-23% і в останні роки дещо зростає. Крім того, площі відтворення лісів перевищують площі переведення молодих лісів до категорії лісів та лісовкритих площ.

Негативним явищем є різке зниження ступеня охоплення осередків шкідників і хвороб обробкою спец препаратами – від 39% до 12%, – за рахунок зменшення використання саме біологічних препаратів. Це спричинило зростання поширеності осередків шкідників і хвороб майже до 7% від площі лісів.

Щодо природно-заповідного фонду (ПЗФ), то кількість заповідників та національних природних парків зростає вдвічі (табл. 3), а охоплення цими об'єктами досягає 2,6% від земельного фонду. При цьому площа усіх об'єктів ПЗФ становить близько 3,5 млн. га або 5,8% від земельного фонду України. За площею лідирують такі об'єкти ПЗФ, як заказники, національні природні парки та регіональні ландшафтні парки [3, с. 61-62]. Є значні резерви у роботі щодо розширення та удосконалення мережі ПЗФ, оскільки за європейськими стандартами мінімальна частка природно-заповідних територій має становити 18% від земельного фонду. Крім того, необхідним є створення мережі широтних та меридіальних екокоридорів [3, с. 59].

На основі результатів проведеного дослідження, а також розробки фахівців міжнародних організацій та вітчизняних фахівців, можна визначити ЕОУР, спрямовані на розвиток сільського господарства, лісового господарства та екологічної інфраструктури, а також інших пріоритетних видів економічної діяльності на засадах «зеленої» економіки (табл. 4).

Таблиця 4

Управлінські рішення, спрямовані на розвиток пріоритетних для „зеленої" економіки видів діяльності

Види економічної діяльності	Управлінські рішення, спрямовані на „озеленення" відповідного виду діяльності
1. Сільське господарство	Ефективне використання води Широке використання органічних добрив Оптимальний обробіток ґрунту Комплексний контроль над шкідниками, обмеження використання хімічних засобів захисту рослин Розвиток органічного землеробства Вирощування енергетичних культур
2. Лісове господарство та розвиток екологічної інфраструктури	Відтворення та захист лісів Збільшення лісовкритих площ Збільшення кількості та площі об'єктів та територій природно-заповідного фонду Охорона природних ландшафтів та біологічного різноманіття
3. Енергетика та енергопостачання	Заміна викопного палива відновлюваними джерелами енергії та технологіями зі зниженими викидами вуглецю Економія енергетичних ресурсів при виробництві енергії та енергії при енергопостачанні
4. Промисловість	Зростання енергоефективності Зменшення шкідливих викидів та відходів
5. Поводження з відходами	Попередження утворення відходів Повторне використання матеріалів Отримання енергії з відходів Безпечне захоронення відходів
6. Будівництво та експлуатація будівель	Підвищення енергетичної ефективності нових і вже наявних будівель і споруд
7. Транспорт	Використання енергоефективних видів транспорту Використання пального з низькими викидами вуглецю Перехід на більш екологічно ефективні види транспорту
8. Водопостачання	Удосконалення систем водоочищення та водоспоживання Економія води
9. Рибне господарство	Зменшення вилову риби, запобігання виснаженню її запасів Заміна суден
10. Туризм	Розвиток екологічного туризму

Джерело: розроблено автором на основі [10, с. 16-19;11, с. 7-23 та с. 40]

Як бачимо з табл. 4, передбачається «озеленення» передусім сільського та лісового господарства. Запропоновані ЕОУР дозволять покращити екологічний стан та підвищити економічну результативність об'єктів екологоорієнтованого управлінського впливу України.

Висновки з даного дослідження. У даному дослідженні розроблено класифікацію об'єктів впливу ЕОУР. Здійснено також загальну характеристику об'єктів екологоорієнтованого управлінського впливу України як цілісного територіального утворення, а саме – досліджено зміну структури земельного фонду за складовими, виділеними відповідно до специфіки використання, а також здійснено аналіз використання його основних складових – земель сільськогосподарського призначення та лісів. При цьому виявлено низку позитивних тенденцій, зокрема, поступове зростання рівня лісистості, розвиток органічного землеробства, зростання кількості та площі об'єктів ПЗФ. Водночас виявлено і негативні тенденції та значні резерви у порівнянні зі станом, притаманним державам ЄС. У зв'язку з цим запропоновано низку ЕОУР, прийняття та реалізація яких необхідні для досягнення бажаного рівня збалансованості екологічних та економічних пріоритетів суспільного розвитку.

Література

1. Екологічний менеджмент та аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний механізм): монографія / за ред. Т.П. Галушкіної. – Одеса: вид-во ТОВ «ІНВАЦ», 2006. – 184 с.
2. Герасимчук З.В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації : монографія / З.В. Герасимчук, В.Л. Галущак. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 248 с.
3. Герасимчук З.В. Маркетинг природно-заповідних територій: монографія / З.В. Герасимчук, Т.М. Микитин, А.Ю. Якимчук. – Луцьк: ЛНТУ, 2012. – 245 с.
4. Удосконалення системи управління відходами в Україні в контексті європейського досвіду / В.С. Міщенко, Г.П. Виговська, Ю.М. Маковецька, Т.Л. Омельяненко. – К. : Лазурит-Поліграф, 2012. – 120 с.
5. Скрипчук П.М. Екологічний аудит територіально-господарських систем / П.М. Скрипчук // Економіка України. – 2009. – № 11. – С. 76-91.
6. Хвесик М.А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка : навч. посіб. / М.А. Хвесик, Л.М. Горбач, П.П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2005. – 344 с.
7. Довкілля України. 2012: стат. збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 234 с.
8. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році. – К. : Міністерство екології та природних ресурсів України, LAT&K, 2012. – 258 с.
9. Кузьменко О.Б. Органічне землеробство як фактор євроінтеграції України / О.Б. Кузьменко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2013. – №3. – С. 151-155.
10. Харічков С.К. „Зелені інвестиції" як каталізатор переходу до нового курсу розвитку економіки: міжнародні орієнтири і перспективи впровадження / С.К. Харічков, Н.М. Андрєєва // Економіст. – 2010. – №12. – С. 16-21.
11. Навстречу „зелёной» экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности. Обобщающий доклад для представителей властных структур. – ЮНЕП, 2011. – 44 с.

References

1. Halushkina, T.P. (2006), *Ekolohichnyi menedzhment ta audyt rekreatsiinykh terytorii (kontseptualni zasady ta orhanizatsiinyi mekhanizm)* [Environmental management and audit of the recreational areas (conceptual bases and institutional mechanism)], monograph, vyd-vo TOV «INVATS», Odesa, Ukraine, 184 p.
2. Herasymchuk, Z.V. and Halushchak, V.L. (2006), *Polityka rozvytku problemnykh rehioniv: metodolohichni zasady formuvannia ta realizatsii* [Policy of development of problem regions: methodological bases of formation and realization], monograph, Nadstyria, Lutsk, Ukraine, 248 p.
3. Herasymchuk, Z.V., Mykytyn, T.M. and Yakymchuk, A.Yu. (2012), *Marketynh pryrodno-zapovidnykh terytorii* [Marketing of natural conservation areas], monograph, LNTU, Lutsk, Ukraine, 248 p.
4. Mishchenko, V.S., Vyhovska, H.P., Makovetska, Yu.M. and Omelianenko T.L. (2012), *Udoskonalennia systemy upravlinnia vidkhodamy v Ukraini v konteksti yevropeiskoho dosvidu* [Improvement of waste management system in Ukraine in the context of the European experience], Lazuryt-Polihraf, Kyiv, Ukraine, 120 p.
5. Skrypchuk, P.M. (2009), "Environmental audit of territorial and economic systems", *Ekonomika Ukrainy*, no.11, pp. 76-91.
6. Khvesyk, M.A., Horbach, L.M., Pastushenko, P.P. (2005), *Rozmishchennia produktyvnykh syl ta rehionalna ekonomika* [Allocation of productive forces and the regional economics], tutorial, Kondor, Kyiv, Ukraine, 344 p.
7. Vlasenko, N.S. (2013), *Dovkillia Ukrainy. 2012: stat. zbirnyk* [Environment Ukraine. 2012: stat. compilation], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 234 p.
8. *Natsionalna dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha v Ukraini u 2011 rotsi* [National Report on the State of the Environment in Ukraine in 2011] (2012), Ministerstvo ekolohii ta pryrodnykh resursiv Ukrainy, LAT&K, Kyiv, Ukraine, 258 p.
9. Kuzmenko, O.B. (2013), "Organic farming as a factor of Ukraine's European integration", *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, no. 3, pp. 151-155.
10. Kharichkov, S.K. and Andrieieva, N.M. (2010), "The Greens investments" as a catalyst of transition to the new course of economic development: international benchmarks and prospects for implementation", *Ekonomist*, no.12, pp. 16-21.
11. *Navstrechu „zelonoy» ekonomike: puti k ustoychivomu razvitiyu i iskoreneniyu bednosti. Obobshchayushchiy doklad dlya predstaviteley vlastnykh struktur* [Towards a "green" economy: Pathways to the Sustainable Development and Poverty Eradication. A synthesis report for representatives of authorities], (2011), UNEP, 44 p.

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 330.341.1 (447)

Воронкова А.Е.,
д.е.н., професор, зав. кафедрою менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Бабенко М.К.,
аспірант*
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

СТРАТЕГІЧНА КАСТОМІЗАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Voronkova A.E.,
dr.sc.(econ.), professor, head of international business management department
Babenko M.K.,
graduate student
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

STRATEGIC CUSTOMIZATION OF WORKERS AS BACKGROUND FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Ключовим стратегічним ресурсом сучасного підприємства та передумовою розвитку його інноваційної активності є працівники підприємства. Саме працівники, їх знання, досвід та компетенції створюють підґрунтя для впровадження та використання інновацій в діяльності підприємства за сучасних умов знаннєвої економіки. При цьому очевидним є той факт, що працівники, залежно від їх ролі та місця в ієрархії управління, роблять різний внесок в досягнення цілей розвитку інноваційної активності підприємства. Відповідно, з'являється необхідність розроблення підходу до диференціації працівників за ступенем внеску в досягнення цілей інноваційної діяльності підприємства з метою цілеспрямованого інвестування в розвиток їх компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При вирішенні завдання розвитку інноваційної активності підприємства на основі менеджменту знань його працівників важливо розуміти, що не загальний "колективний мозок" усіх працівників підприємства визначає успішність цього процесу, а те, як знання кожного працівника впливають на результати, яких воно хоче досягти. У цьому контексті виникає проблема щодо того, яку частку працівників з наявними знаннями функціональні або лінійні менеджери повинні приводити в дії, щоб впливати на досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємства. Адже відомо, що працівники на різних посадах вносять неоднаковий внесок у досягнення цілей, а результати діяльності одних категорій працівників представляють більшу цінність, ніж інших. Тому й приводити в дію потенційні знання різних категорій працівників для досягнення стратегічних цілей теж треба неоднаково. Неоднаково слід також інвестувати у стимулювання розвитку їхніх компетенцій. Усе це дає підставу для проведення диференціації робіт, посад, а, отже, й працівників, що займають відповідні посади.

Вирішенню завдання диференціації працівників відносно їх внеску в досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства може сприяти використання інструментарію класифікації професій і посад, до якого у сучасному HR-менеджменті зокрема відносяться: метод рангів, метод розрядів, метод грейдирування. Метод рангів передбачає розподілення посад у порядку зменшення їх відносної цінності (важливості) для підприємства. При цьому приймаються до уваги такі чинники, як час, необхідний для займання тієї чи іншої посади, рівень освіти та стаж роботи [7]. Проте, цей метод не дозволяє визначити цінність даної посади відносно стратегічних цілей розвитку інноваційної

* *Науковий керівник: Воронкова А.Е. – д.е.н., професор*

активності підприємства.

Метод розрядів заснований на принципі побудови Єдиного тарифно-кваліфікаційного довідника робіт і професій робітників (ЄТКД), який діяв у масштабах колишнього СРСР. Навіть зараз застосовується Єдина тарифна сітка для співробітників держсектора. При цій класифікації визначається деяка кількість розрядів за такими критеріями, як складність робіт, ступінь самостійності у виконанні роботи, необхідність прийняття рішень, характер комунікацій, відповідальність, знання [3]. Даний метод є більш об'єктивним по відношенню до методу рангів, але він також не дає відповіді на питання щодо внеску посади в реалізацію стратегії.

Метод грейдирування посад/працівників, або бально-чинниковий метод, заснований на тому, що кожна посада/працівник одержує оцінку в балах з урахуванням вагомості та рівнів чинників, у відповідності з якими проводиться оцінка. При цьому цінність будь-якої посади/працівника відбивається в кількості балів. Потім зафіксоване бальне значення використовується для означення границь рівнів (грейдів). У результаті оцінювання й ранжирування працівники розподіляються за групами у відповідності з їх цінністю для реалізації стратегії [5]. При цьому грейдинг робіт і посад залежатиме від їх стратегічної цінності й важливості незалежно від того, який саме працівник обіймає посаду й отримує роботу. А грейдинг працівників поєднує їх з посадами та дає оцінку його потенційної цінності, яка формується з його кваліфікації, досвіду, професійного знання, тобто з рівня його професійної компетенції. У такий спосіб підприємство визначається з достатністю знань працівників, щоб реалізовувати стратегію. Якщо працівники, які мають стратегічну цінність, не в змозі своїми знаннями забезпечити реалізацію стратегії, то підприємство або повинне скоригувати стратегію згідно зі своїми можливостями, що може допомогти на деякий час зберегти життєдіяльність, але це дуже проблематично в конкурентному середовищі, або, через здійснення менеджменту знань, надати можливість працівникам оволодіти належними компетенціями.

Таким чином, виникає необхідність аналізу та узагальнення методичних засад диференціації ролей працівників по відношенню до обраної стратегії підприємства взагалі та стратегії його інноваційного розвитку зокрема.

Постановка завдання. Метою статті є викладення результатів наукових досліджень щодо аналізу і узагальнення методичних підходів до диференціації ролей працівників та обґрунтування доцільності розгляду стратегічної кастомізації як ефективної стратегії диференціації працівників у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреба в здійсненні диференціації працівників підприємства за ролями виникає в залежності від того, яку роль керівництво відводить працівникам як стратегічному активу в забезпеченні життєдіяльності підприємства, його конкурентоспроможності та досягненні цілей інноваційного розвитку. Іншими словами, які очікування (мотиви) виникають у керівників щодо можливості досягнення підприємством стратегічних цілей з наявним кадровим складом працівників.

У роботі [4, с. 40] виділяється два типи керівників за критерієм мотивації управлінської діяльності: стратегічний керівник і керівник, що прагне до особистого самоствердження (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії мотивації управлінської діяльності різних типів керівників на підприємствах

Стратегічний керівник	Керівник, що прагне до особистого самоствердження
Відповідальність за процвітання організації та її стабільність	Прагнення до особистої влади
Прагнення до поступового розвитку бізнесу, стабілізації досягнень, утримання ключових співробітників	Самостверджування через подавлення волі й самостійності своїх підпорядкованих
Створення довгострокових відносин з партнерами та клієнтами	Йде на зростання плинності серед ключових співробітників навіть ціною зниження прибутку, на сценарні конфлікти, падіння професіоналізму працівників
Приймає рішення та діє з розрахунком на довгострокову перспективу розвитку організації	
Регламентація, аналітики, підготовлені та зважені рішення	
Формування принципів кадрової політики щодо прийому, адаптації, постійного навчання для придбання необхідних компетенцій, мотивації, атестації, кар'єрного зростання	Переважають конкурентні мотиви, які проявляються в боротьбі проти тих, хто може біти успішніше за нього
Мають місце переважно професійні мотиватори; політичні пов'язані в основному з ефективним менеджментом щодо ділової конкуренції	Мають місце переважно політичні мотиватори, пов'язані з боротьбою за владу й забезпечення свого впливу в організації

Джерело: складено на основі [4]

Звичайно, таким антиподам керівників відповідають різні уявлення про працівників як стратегічний актив підприємства та, відповідно, їх спонукають різні мотиви для прийняття рішення щодо вибору стратегії диференціації працівників. Ідентифікація з мотивами стратегічних керівників проявляється в задоволенні потреб у соціалізованій владі, досягненні підприємством успіху, зростанні його авторитету в зовнішньому середовищі, причетності до найбільше впливових у галузі, регіоні, країні, міжнародному просторі. Вважаємо, що такі керівники мають високу мотиваційну оцінку, й дійсно будуть проводити на підприємстві зміни, одним з напрямків яких є реалізація стратегії відносно диференціації працівників.

Керівники, що прагнуть до особистого самоствердження, ідентифікуються із задоволенням потреб у персоніфікованій владі, потреб виживання підприємства, мінімальних соціальних потреб для працівників. Мотиваційна оцінка рішення такого керівника щодо стратегічної диференціації працівників підприємства є дуже низькою. Скоріш за все, такий керівник не буде ризикувати своєю персоніфікованою владою.

У зв'язку із зазначеним з'явилась потреба в змістовному аналізі описаних в літературі й таких, що використовуються в практиці зарубіжних компаній концепцій диференціації робіт, професій (посад), працівників відповідно корпоративної стратегії підприємства.

У роботі [6, с. 75] представлено три рівні стратегій диференціації робочої сили:

І рівень (базисний) – це стратегія "базові передові методи". Цьому рівню відповідають низький корпоративний стратегічний вплив і низька диференціація робочої сили;

ІІ рівень – це стратегія "базова диференціація робочої сили", і йому відповідають середній корпоративний стратегічний вплив і середня диференціація робочої сили;

ІІІ рівень – це стратегія "стратегічна кастомізація робочої сили", йому відповідають високий корпоративний стратегічний вплив і висока диференціація робочої сили.

Ці три рівні стратегій відбивають певний континуум перетворення робочої сили в стратегічний актив підприємства, фундаментом якого (перетворення) є система HR-менеджменту (рис. 1).

Рис. 1. Континуум перетворення робочої сили в стратегічний актив підприємства
Джерело: складено на основі [6]

Вершиною континуума є місія підприємства, яка визначає мету його існування. Місія та основні сукупні із нею цінності залишаються протягом усього періоду існування підприємства достатньо стабільними. Бачення підприємства зображує картину майбутнього, визначає напрями діяльності й допомагає працівникам зрозуміти, чому та яким чином вони повинні приймати участь у реалізації корпоративної стратегії. Крім того, бачення – це місток між статичною стабільною місією й ключовими цінностями та динамічною стратегією, що є наступним щаблем континуума. Маючи загальну стратегію як опис видів діяльності, в яких підприємство може досягти досконалості, створивши для себе конкурентні переваги на ринку, підприємство розробляє забезпечувальні стратегії, серед яких головне місце посідає стратегія диференціації робочої сили як випереджальна щодо досягнення стратегічних цілей у визначених стратегічних видах діяльності.

Надамо змістовну характеристику кожній зазначеній на рис. 1 стратегії диференціації.

Отже, за базисну стратегію диференціації робочої сили приймаються «базові передові методи» як необхідна приналежність системи HR-менеджменту, які виступають її керівними принципами. До таких методів відносяться методи підвищення кваліфікації та навчання, методи стимулювання, мотивації, атестації, розвитку, адаптації, кар'єрного зростання, оплати праці тощо. Проте, навіть підприємствам, які використовують «передові методи», часто не вдається сфокусувати систему HR-менеджменту так, щоб суттєво підвищити якість реалізації корпоративної стратегії в цілому. Як правило, виникає проблема невідповідності конкретного «кращого методу» на одному підприємстві

умовам його використовування на іншому. Тому немає ніяких підстав припускати, що різні «передові методи», запозичені з багатьох підприємств, зможуть у сукупності надати ефект синергізму, не говорячи вже про те, щоб дійсно сприяти реалізації стратегії. Суть питання в тому, що будь-який метод, обраний як «передовий» того чи іншого рішення, повинен розглядатися через призму його впливу на успішну реалізацію стратегії. Але диференціювати таким чином методи, не визначившись з рольовим положенням кожного працівника в реалізації стратегії, не можливо. Тому «передові методи» в даній ситуації можуть спонукати працівників до ефективної праці й навіть бути відмінною ознакою системи HR-менеджменту, ознак їх використання ніяк не буде пов'язано з успішною реалізацією стратегії. Отже, базисний рівень необхідно розглядати як об'єктивну передумову розробки стратегії рольової диференціації працівників для забезпечення успішної реалізації корпоративної стратегії.

Наступним щаблем диференціації є «базова диференціація робочої сили» відносно стратегії підприємства. Незалежно від того, яку стратегію позиціонування на ринку підприємство використовує (лідерство за витратами, диференціація або сфокусованість Майкла Портера; стратегію «Новатора» або «Захисника» С. Сноу, варіанти гібридних статегій таких, як «бути швидше», «масової індивідуалізації», «подвійної інтернаціоналізації», «одночасності», «динамічної продуктової диференціації» тощо), суть у тому, що у підприємства повинна обов'язково існувати стратегія вищого рівня, яка й буде визначати його (підприємства) майбутнє. Відповідно до неї на підприємстві й передбачається використання конкретного базового набору у працівників навичок, знань й моделей поведінки, єдність яких і дозволяє якось досягати намічених цілей, але без створення конкурентних переваг. Іншими словами, головною характеристикою, яка визначає стратегію базової диференціації робочої сили, стає її однаковість. У даному випадку підприємство зосереджується на єдиному описі в межах всього підприємства потенційних спроможностей усіх працівників, щоб реалізувати конкретну корпоративну стратегію.

Підхід, який М. Хьюзлід, Б. Беккер, Р. Бітті [6, с. 77] називають «базовою диференціацією робочої сили», має декілька важливих переваг, особливо для досягнутого рівня розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств. По-перше, його відносно легко реалізувати, якщо підприємство робить перші кроки в напрямку приведення своєї стратегії по відношенню до компетенцій працівників. У даному випадку існує лише один напрям для забезпечення такої стратегічної відповідності – це базова пропозиція вартості. Цей підхід не потребує чіткого формування всіх рушійних сил, які обумовлюють усіх в реалізації стратегії, але він (підхід) слугуватиме стратегічним керівництвом для спеціалістів HR-менеджменту, функціональних підрозділів і лінійних менеджерів з вигодою використовувати такий важливий важіль, як компетенції працівників. По-друге, враховуючи безліч проблем, з якими стикаються лінійні менеджери, відповідальні за конкретні бізнес-процеси як частини загально корпоративної стратегії, цей підхід зобов'язує спеціалістів HR-менеджменту описувати наявні спроможності кожного працівника якомога точніше й докладніше, що могло б дозволити менеджерам визначати, хто є хто за професійними компетенціями, та необхідні інвестиції в навчання більшої кількості працівників, що відповідає принципу рівноправності. Разом з тим це занадто довгий, коштовний та трудомісткий проект як для середніх із-за відсутності належних кадрів у HR-підрозділах і фінансів, так і для великих за кількістю працівників промислових підприємств.

Тому для підприємств, які дійсно бажають зайняти належне місце на ринку та для яких стратегія – це не просто черговий модний документ, а такий, який вважається головним у справі розвитку підприємства, «базова диференціація робочої сили» не може бути ефективною, бо різні працівники мають неоднаковий рівень знань, навичок, умінь, неоднакову віддачу, займають різні посади, по-різному позиціонуються по відношенню до реалізації стратегії. Ось чому керівники, особливо ті, хто відносить себе до керівників стратегічного типу, повинні обирати стратегію рольової диференціації, яка побудована на принципі справедливості, тобто стратегію «кастомізації робочої сили».

Теоретичним підґрунтям реалізації такої стратегії є припущення (гіпотеза), що на більшості підприємств потенціал робочої сили хоча й є стратегічним активом, але він до кінця не реалізований, а щоб його реалізувати повною мірою, підприємства повинні чіткіше уявляти взаємозв'язок стратегії диференціації робочої сили з основними рушійними силами досягнення успіху в реалізації корпоративної стратегії. Отже, коли мова йде про базову диференціацію робочої сили, фокус на практичну реалізацію стратегії скоріше має непрямий, латентний характер, аніж явний, бо стратегія базової диференціації робочої сили накладається на всю корпоративну стратегію в цілому, а не на ті її рушійні сили, котрі сприяють її реалізації.

Логічне обґрунтування стратегічної кастомізації робочої сили базується безпосередньо на концепції системи «стратегія – діяльність», пропонованої Майклом Портером [8]. М. Портер стверджує, що сутність стратегії підприємства відбивається в базових стратегічних видах діяльності, які сприяють досягненню підприємством успіху на ринку. Ним підкреслюється, що стратегічне позиціонування означає, що підприємство займається видами діяльності, які відрізняються від конкурентів, або такими ж видами діяльності, як його конкуренти, але по-іншому. У такому разі виникає питання, яким буде набір стратегічних рушійних сил (стратегічних напрямків діяльності), які б створювали вартість для споживачів, але не могли бути скопійовані конкурентами? Це може досягатися, по-перше, якщо стратегічні рушійні сили діяльності будуть описувати й визначати

елементи успішної реалізації стратегії. На такому принципі побудовані стратегічні карти Р. Каплана й Д. Нортона, в яких відбуваються важливіші рушійні сили ефективності при реалізації стратегії та взаємозв'язок між цими рушійними силами [1; 2]. По-друге, це така стратегія диференціації робочої сили, яка б була достатньою для того, щоб задовольнити унікальні потреби в компетенціях працівників кожної з цих рушійних сил реалізації стратегії.

Слід зауважити, що стратегічна кастомізація робочої сили має багато загального з виробничою концепцією масової кастомізації, при якій подається клієнту саме те, що йому потрібно, причому в нашому випадку клієнтами будуть менеджери бізнес-процесів, яким повинні «подаватися» працівники з необхідними для їх реалізації компетенція ми. І таку функцію забезпечення приймає на себе функція менеджменту знань працівників підприємства, яка несе спільну відповідальність з менеджерами бізнес-процесів за успіх при реалізації стратегії.

Таким чином, диференціація стратегії по відношенню до робочої сили на підприємстві представляє собою вибір із поданого на рис. 1 континуума, де представлено три стратегії диференціації, які слід розглядати як відповідну ієрархію, що виключає можливість їх взаємозаміни. Однак на такий вибір, як вже зазначалось, значний вплив має тип керівника (стратегічний чи такий, що прагне до особистого □абл.□тверджування), відповідні йому мотиви прийняття рішення на користь тієї чи іншої стратегії диференціації та сила цих мотивів. Скоріше за все, мотиви керівника стратегічного типу будуть найтісніше кореспондуватися зі стратегією «стратегічна кастомізація робочої сили», а керівник, що прагне до особистого самоствердження, скоріше прийме рішення на користь стратегії «базові передові методи». Що стосується стратегії «базова диференціація робочої сили», шанс її прийняття тим чи іншим керівником може бути однаковим.

У цьому контексті здійснювати менеджмент знань працівників можливо при будь-якій стратегії диференціації робочої сили. Проте ефективність реалізації функції менеджменту знань працівників буде різною. Припускаємо, що при базисній стратегії «базові передові методи» (І рівень) слід очікувати високі витрати й низькі результати, про що свідчить практика роботи більшості сучасних промислових підприємств. При стратегії «базова диференціація робочої сили» (ІІ рівень) скоріше за все будуть більш ніж середні витрати та такими ж і результати. І тільки ІІІ рівень диференціації «стратегічна кастомізація робочої сили» дозволить одержати найбільшу ефективність (низькі витрати → високі результати). Гіпотетично ефективність реалізації функції менеджменту знань працівників при різних стратегіях диференціації робочої сили може бути представлена у такий спосіб (рис. 2).

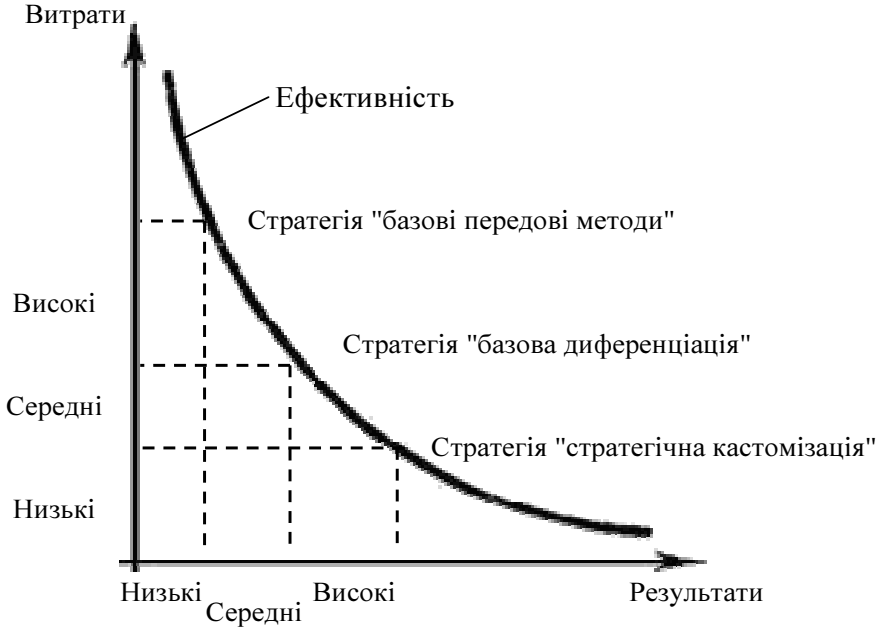

Рис. 2. Ефективність реалізації функції менеджменту знань працівників при різних стратегіях диференціації робочої сили на підприємстві

Джерело: складено авторами

Порівняльну характеристику стратегій диференціації робочої сили подано в табл. 2. Як свідчать дані таблиці, найбільш доцільною для впровадження в контексті забезпечення розвитку інноваційної активності підприємства є стратегія «стратегічна кастомізація робочої сили», яка відповідає ІІІ (найвищому) рівню континууму перетворення робочої сили на стратегічний актив підприємства.

Таблиця 2

Стратегії диференціації робочої сили: порівняльна характеристика

Стратегія	Характеристики згідно з континуумом перетворення робочої сили на стратегічний актив			Загальні характеристики стратегії				Очікувана ефективність реалізації ФМЗП при виборі стратегії	
	Рівень конти-нууму	Корпоративний статегічний вплив	Ступень диференціації робочої сили	Сутність	Переваги	Недоліки	Тип керівника	Витрати	Результати
"Базові передові методи"	I рівень	Низький	Низький	Фундамент HR-менеджменту підприємства, що передбачає дотримання базових принципів та використання стандартних методів (методи підвищення кваліфікації та навчання, методи стимулювання, мотивації, атестації, розвитку, адаптації, кар'єрного зростання, оплати праці та ін.)	Необхідна об'єктивна передумова розробки стратегії рольової диференціації працівників для забезпечення успішної реалізації корпоративної стратегії підприємства	Недостатня ефективність базових HR-заходів при відсутності визначення рольового положення працівників у реалізації стратегії Необхідність стандартних адаптації методів HR-менеджменту для кожного конкретного підприємства Складність забезпечення синергетичного ефекту від використання базових HR-методів	Керівник, що прагне до особистого самоствердження	Високі	Низькі
"Базова диференціація робочої сили"	II рівень	Середній	Середній	Передбачається використання конкретного базового набору навичок, знань й моделей поведінки працівників, єдність яких дозволяє досягати намічених цілей, але без створення довгострокових конкурентних переваг Зосередженість на єдиному описі в межах всього підприємства потенційних спроможностей усіх працівників, щоб реалізувати конкретну корпоративну стратегію	Відносна легкість у реалізації у випадку, якщо підприємство спрямоване на забез-печення базової пропозиції на основі стандартного загального набору компетенцій працівників. Відсутність потреби у чіткому формулюванні усіх рушійних сил, що обумовлюють успіх реалізації стратегії Інвестування в компетенцій працівників базується на принципі рівноправності	Рівноправність інвестування в розвиток компетенцій зобов'язує фахівців HR-менеджменту створювати детальний базовий опис компетенцій Відсутність урахування таких очевидних чинників, як неоднаковий рівень знань, навичок, умінь працівників, їхню неоднакову віддачу, обіймання різних посад, різного позиціонування по відношенню до реалізації корпоративної стратегії	Прийнятна для керівників обох типів	Більші, ніж середні	Більші, ніж середні
"Стратегічна кастоміза-ція робочої сили"	III рівень	Високий	Високий	Побудована на принципі справедливості згідно із рольовим значенням працівника у реалізації стратегії Акцент робиться на необхідності пристосування її до унікальних потреб рушійних сил ефективної діяльності, завдяки яким успішно реалізується корпоративна стратегія	Можливість повної реалізації потенціалу працівників залежно від їхнього внеску в реалізацію стратегій задовольнити унікальні потреби в компетенціях працівників кожної з цих рушійних сил реалізації стратегії	Складність у реалізації, оскільки потребує визначення повного набору стратегічних рушійних сил діяльності підприємства та його конкурентних переваг	Керівник стратегічного типу	Низькі	Високі

Джерело: складено авторами

Ця стратегія характеризується високим корпоративним стратегічним впливом, високим ступенем диференціації робочої сили та високою очікуваною ефективністю реалізації функції менеджменту знань працівників за умови низьких витрат, що робить її найбільш прийнятною в контексті досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства.

Викладені основні положення створюють підґрунтя для інтеграції стратегічної кастомізації працівників в процес управління інноваційною діяльністю підприємства. Інтегровану в процес управління інноваційною діяльністю стратегічну кастомізацію працівників слід проводити на основі таких принципів:

– економічна діяльність;
– ясність і прозорість для всіх працюючих;
– справедливість;
– однорідність підходів щодо оцінки кожної посади відносно її впливу на стратегію;
– ринкова конкурентоспроможність (вартість) кожної посади.

Проведення стратегічної кастомізації потребує відповідних ресурсів:

– інформації (результати стратегічного аналізу, бачення, місія, ключові цінності, картина стратегічної цільової позиції, стратегічні напрямки, сформульовані стратегічні цілі та причинно-наслідкові зв'язки між ними, організаційна структура, каталог посад, посадових інструкцій тощо);
– людей (проектна команда);
– фінансів (витрати на тренінги, семінари, опитування, стимулюючі бонуси, можливі послуги консалтингових агенцій тощо);
– часу (в залежності від того, наскільки інтенсивно менеджмент може зайнятися розвитком цього проекту).

Зважаючи на те, що процес стратегічної кастомізації розглядається нами як система процедур (етапів), які виконуються послідовно, ефективність роботи, що проводиться в цьому напрямку залежатиме від якості розробки поточних матеріалів виконання етапу. Важливо також прийняти до уваги, що впровадження етапів об'єктивно буде супроводжуватися змінами у функціональних системах менеджменту підприємства.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, можна вважати обґрунтованим, що ключовим стратегічним ресурсом сучасного підприємства та передумовою розвитку його інноваційної активності є працівники підприємства як носії певного набору необхідних компетенцій. Саме працівники, їх знання, досвід та компетенції створюють підґрунтя для впровадження та використання інновацій в діяльності підприємства за сучасних умов знаннєвої економіки. При цьому очевидним є той факт, що працівники, залежно від їх ролі та місця в ієрархії управління, роблять різний внесок в досягнення цілей розвитку інноваційної активності підприємства. Відповідно, необхідним є розроблення підходу до виокремлення працівників, внесок яких в досягнення цілей інноваційної діяльності підприємства є найбільш вагомим, що дозволить впорядкувати орієнтири кадрової політики на підприємстві та створить підґрунтя для розвитку інноваційної активності підприємства в умовах знаннєвої економіки. Основою такого підходу в контексті забезпечення розвитку інноваційної активності підприємства має стати виявлення стратегічних професій (посад), які є невід'ємним складовим елементом стратегії інноваційного розвитку підприємства. Виокремлення працівників, внесок яких в досягнення цілей інноваційної діяльності підприємства є найбільш вагомим, дозволить впорядкувати орієнтири кадрової політики на підприємстві та створить підґрунтя для розвитку інноваційної активності підприємства в умовах знаннєвої економіки.

Література

1. Каплан Р.С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Роберт С. Каплан, Дейвид П. Нортон ; пер. с англ. М. Павлова. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2003. – 320 с.
2. Каплан Р.С. Стратегические карты. Трансформация нематериальных активов в материальные результаты / Роберт С. Каплан, Дейвид П. Нортон ; пер. с англ. М. Павлова. – М. : ЗАО "Олимп-Бизнес", 2005. – 512 с.
3. Козырева Т.А. Проблемы оценки труда / Т.А. Козырева, С.В. Барамонова. – Красноярск: КГУ, 1996. – 83 с.
4. Самоукина Н. В. Эффективная мотивация персонала при минимальных финансовых затратах / Н.В. Самоукина. – М. : Вершина, 2008. – 224 с.
5. Технологии корпоративного управления. Грейдинг и компетенции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iteam.ru/publications/human/ection_48/article_3244.
6. Хьюзлид М.А. Оценка персонала: как управлять человеческим капиталом, чтобы реализовать стратегию / Хьюзлид М.А., Беккер Б.И., Битти Р.У. ; пер. с англ. О. Пелявского. – М. : ИД "Вильямс", 2007. – 432 с.
7. Хендерсон Р.И. Компенсационный менеджмент. Стратегия и тактика формирования заработной платы и других выплат / Р.И. Хендерсон ; пер. с англ. под ред. Н. А. Горелова. – СПб. : Питер, 2004. – 880 с.
8. Porter M. What is Strategy? [Electronic resource] / M. Porter. – Access mode: https://hbr.org/1996/11/what-is-strategy

References

1. Kaplan, Robert S. and Norton, Deivid P. (2003), *Sbalansirovannaya sistema pokazateley. Ot strategii k*

deystviyu [The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action], Translated by M. Pavlov, Alpina Biznes Buks, Moscow, Russia, 320 p.

2. Kaplan, Robert S. and Norton, Deivid P. (2005), *Strategicheskie karty. Transformatsiya nematerialnykh aktivov v materialnye rezultaty* [Strategy Maps. Converting intangible assets into tangible outcomes], Translated by M. Pavlov, ZAO "Olimp-Biznes", Moscow, Russia, 512 p.

3. Kozyreva, T.A. and Baramonova, S.V. (1996), *Problemy otsenki truda* [Problems of labor Evaluation], KGU, Krasnoyarsk, Russia, 83 p.

4. Samoukina, N.V. (2008), *Effektivnaya motivatsiya personala pri minimalnykh finansovykh zatratakh* [Effective motivation of personnel with minimal financial costs], Vershina, Moscow, Russia, 224 p.

5. Corporative Management Technologies. Grading and competence, available at: http://www.iteam.ru/publications/human/ection_48/article_3244

6. Huselid, Mark A., Becker, Brian E. and Beatty, Richard W. (2007), *Otsenka personala: kak upravlyat' chelovecheskim kapitalom, chtoby realizovat' strategiyu* [The Workforce Scorecard: Managing Human Capital to Executive Strategy], Translated by O. Pelyavskyi; Moscow, Russia, 432 p.

7. Henderson, Richard I. (2004), *Kompensacionnyy menedzhment. Strategiya i taktika formirovaniya zarabotnoy platy i drugikh vyplat* [Compensation management. The strategy and tactics of the formation of wages and other benefits], Translated by N. Gorelov; St.-Peterburg, Russia, 880 p.

8. Porter, Michael E. “What is Strategy?”, available at: https://hbr.org/1996/11/what-is-strategy

УДК 331.101.62:331.23

Мазур Н.О.,
к.е.н, доцент, доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва
Національний університет водного
господарства та природокористування

ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ РОБІТНИКІВ НА ОСНОВІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СИСТЕМ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Mazur N.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department
of labor resources and of entrepreneurship
National University of Water Management and Nature Resources Use

INCREASING LABOR PRODUCTIVITY OF WORKERS ON THE BASIS OF DIVERSIFICATION OF WAGE SYSTEMS

Постановка проблеми. Високий рівень продуктивності праці на підприємствах країни є головною передумовою зростання та розвитку національної економіки. З продуктивністю органічно пов’язані проблеми темпів технічного прогресу, ефективності капіталовкладень, рентабельності, оплати праці, рівня життя населення, скорочення робочого та збільшення вільного часу. Економічна теорія розглядає підвищення продуктивності праці як загальний закон економічного розвитку суспільства. В Україні ж спад виробництва у 90-х роках минулого століття спричинив скорочення кількості робочих місць та розрив у відтворенні кваліфікованих кадрів. З того часу значна частина висококваліфікованих працівників вийшла на пенсію, виїхала за межі країни чи змінила професію та втратила відповідні навички. Молодь, особливо робітничих професій, здебільшого не працює за спеціальністю і не підтверджує своєї кваліфікації. Можливості виправити ситуацію за рахунок запровадження нової техніки та технології стримуються дефіцитом інвестицій. Тому головним джерелом не лише збільшення кількості благ для задоволення зростаючих людських потреб, а й забезпечення їх виробництва в розрахунку на одну особу на існуючому рівні, є підвищення продуктивності праці персоналу вітчизняних підприємств, а особливо такої його категорії, як робітники. Для нинішніх умов розвитку національної економіки найбільш дієвим і універсальним стимулом до високопродуктивної праці, здатним задовольнити всю ієрархію людських потреб, від нижніх до верхніх її щаблів, є саме заробітна плата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На противагу надзвичайно великому обсягу ґрунтовних наукових досліджень в галузі продуктивності праці в радянський період, в сучасній економічній науці цьому питанню приділяється недостатньо уваги. Праці таких вітчизняних вчених, як А. Бабенко, К. Бондаревська [1], І. Верховод [2], В. Вітвіцький [3], О. Грішнова [4], Т. Морщенок [5], А. Пасєка [6], Я. Ромусік [7], М. Семикіна [8], О. Чернушкіна [9; 10] присвячені переважно вдосконаленню системи показників продуктивності праці та методів їхнього вимірювання, оцінюванню впливу на динаміку продуктивності праці різних матеріально-технічних та організаційно-економічних

чинників і мають беззаперечну цінність для розвитку теорії та практики економіки та організації праці, однак в них досить мало уваги приділено такому вагомому стимулу до підвищення ефективності живої праці, як оплата праці її суб'єктів. Здебільшого розглядається лише аспект розміру матеріальної винагороди без дослідження можливостей диверсифікації систем, за якими доцільно здійснювати нарахування заробітної плати робітників залежно від організаційно-економічних умов діяльності конкретного підприємства, а отже й виконання ними робіт.

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо підвищення продуктивності праці робітників на основі вибору та застосування системи оплати праці, найбільш ефективної за певних умовах виконання робіт.

Виклад основного матеріалу дослідження. За кількість затраченої праці винагороджують, як правило, двояко: за кількість виготовленої продукції та за відпрацьований час. На підприємствах України традиційно, ще з часів планово-адміністративної економіки, застосовують дві тарифні форми оплати праці, з допомогою яких рівень заробітної плати ставиться в залежність від кількості затраченої праці, – почасову і відрядну. В першому випадку мірою праці при визначенні заробітку є фактично відпрацьований час, в другому – нормативна трудомісткість виготовленої продукції (виконаного обсягу робіт). Відрядна форма оплати праці, порівняно з почасовою, має переваги щодо стимулювання зростання продуктивності праці робітників. Вона сприяє якомога повнішому використанню машин, механізмів, робочого часу, впровадженню передових методів праці, підвищує ініціативу та самостійність працівників. Хоча за певних умов значне підвищення продуктивності праці може призвести до погіршення якості продукції, до нераціонального використання матеріальних ресурсів та передчасного зношування обладнання. Тому застосування відрядної форми оплати праці доцільне за чітко визначених умов: наявність точних норм праці; можливість обліку результатів праці в натуральних одиницях; наявність реальних можливостей підвищення продуктивності праці; збільшення обсягу продукції без погіршення якості робіт.

В сучасних умовах господарювання для багатьох вітчизняних підприємств характерним є нерівномірне забезпечення роботою через труднощі, пов'язані з постачанням матеріалів, запчастин, енергії, відсутністю постійних замовлень та добре налагоджених ринків збуту; значні відхилення фактичних витрат часу від нормативних з незалежних від працівника причин, зумовлені використанням матеріалів та виробів з різних джерел постачання і сумнівної якості; низький рівень обґрунтованості норм праці, що разом з іншими недоліками в організації виробництва, структурі зайнятості, соціальному захисті, системі оподаткування призводить до втрати відрядною оплатою праці свого головного змісту – стимулювати продуктивність праці робітників. Почасова оплата, як альтернатива відрядній, за своїм змістом не зорієнтована на стимулювання продуктивності праці. У вітчизняній практиці оплати праці єдиним виходом з такої ситуації є почасова система оплати праці з преміюванням за кількісні показники.

У той же час, в закордонній практиці спостерігається значна диверсифікація систем оплати праці, здатних стимулювати працівників залежно від умов виконання робіт, не обмежена лише відрядними та почасовими системами. Зокрема, до систем, які спроможні вирішити проблему часткового невиконання окремих умов застосування відрядної оплати праці, належать насамперед ті, що поєднують в собі елементи почасової та відрядної платні, коли заробіток залежить одночасно від фактичної та нормативної трудомісткості. Інформацію про них в літературі радянського періоду можна віднайти лише як про об'єкт нищівної критики з тавром "штрафних", "потогінних" систем [11; 12], а нинішні звертання українських та російських науковців є досить несміливими та часто поверхневими, без розгляду їхньої сутності й рекомендацій щодо практичного застосування.

Існуючі в світовій практиці системи оплати праці, які поєднують в собі елементи почасової і відрядної платні, з огляду на їхній зміст, доцільно називати "комбінованими" [13; 14]. Майже всі ці системи названі іменами своїх авторів (Аткінсона, Барта, Баума, Бедо, Бігелоу, Бігелоу-Кнеппеля, Ганта, Даймера, Еллінгема, Емерсона, Кнеппеля, Паркхерста, Робінсона, Роуена, Тауена, Уейра, Уенерленда, Уілланса, Хелсі тощо), тому їх часто називають іменними. Саме їх доцільно застосовувати при частковому виконанні окремих умов застосування відрядної форми оплати праці. Попри величезну різноманітність існуючих в світовій практиці комбінованих систем оплати праці, їх можна згрупувати таким чином: 1) системи середнього геометричного почасової та відрядної оплати (система Барта); 2) системи почасової оплати з відрядним приробітком (Хелсі, Роуена та похідні від них системи); 3) системи переходу від почасової до відрядної оплати (Ганта, Емерсона та похідні від неї – Аткінсона, Кнеппеля, Бігелоу тощо).

Система Барта (автор – американський інженер і математик К.Барт) базується на визначенні середнього геометричного нормативного та фактичного часу виконання робіт. Заробітна плата визначається за формулою [11, с.243]:

$$З = C_m \sqrt{T_ф T_н}\ , \qquad (1)$$

де C_m – почасова тарифна ставка;

$T_ф, T_н$ – відповідно фактичний і нормативний час виконання робіт.

Дана система оплати в умовах недосконалого нормування праці є ефективнішою, ніж відрядні. При недовиконанні норми вона забезпечує вищий заробіток, ніж пряма відрядна, враховуючи при його обчисленні як нормативний, так і фактичний час виконання робіт. А в міру перевиконання норми відбувається різке зниження заробітку в порівнянні з розрахованими за прямою відрядною системою. Прогресуюче зменшення приросту заробітку в міру перевиконання норм нівелює невиправдану винагороду, зумовлену заниженими нормами праці, а не заслугами робітника, та сприяє обмеженню такого перевиконання за рахунок якості робіт.

Загальною ознакою систем почасової оплати з відрядним приробітком та перехідних систем є встановлення критеріїв ефективності робіт – фактично, коефіцієнтів виконання норм. При недосягненні цього показника, робітнику за почасовою ставкою оплачується фактично відпрацьований час. Заробіток визначається за формулою:

$$З_1 = C_m T_ф, \quad \text{якщо} \quad T_ф > \frac{T_н}{K_н}, \text{ або } K_ф < K_н, \qquad (2)$$

де $K_н$ – встановлений коефіцієнт виконання норм ("критерій ефективності виконання робіт"); $K_ф$ – фактичний коефіцієнт виконання норм.

Якщо робітник виконує чи перевиконує встановлену норму, заробіток йому нараховується залежно від особливостей конкретної комбінованої системи. При застосуванні систем почасової оплати з відрядним приробітком за перевиконання встановленої норми виробітку, заробітна плата робітника, який виконав або перевиконав норму ($K_ф \geq K_н$), формується з двох складових: 1) заробітку, який визначається шляхом множення тарифної ставки на час, фактично затрачений на виконання роботи; 2) відрядного приробітку, який розраховується як добуток тарифної ставки, зменшеної на певну величину, на зекономлений час. Серед систем почасової оплати з відрядним приробітком за перевиконання встановленої норми виробітку базовими є системи Хелсі та Роуена. Їх застосовують на підприємствах Англії, Франції США та деяких інших розвинених країн.

При системі Хелсі (автор – американський інженер Ф.А.Хелсі) за умови виконання та перевиконання норми, заробітна плата визначається за формулою [15]:

$$З_2 = C_m T_ф + kC_m(T_н - T_ф), \quad \text{якщо} \quad T_ф \leq \frac{T_н}{K_н}, \text{ або } K_ф \geq K_н, \qquad (3)$$

де k - коефіцієнт зниження тарифної ставки при оплаті перевиконаних норм. В початковому варіанті, запропонованому Хелсі, застосовувався $k = \frac{1}{3}$.

Внаслідок подальших пропозицій величини коефіцієнта зниження основної тарифної ставки, виникли системи: Тауена $k = \frac{2}{3}$, Уейра $k = \frac{1}{2}$, Уілланса $k = \frac{1}{2}$, Робінсона $k = \frac{1}{2}$, Хейнса $k = \frac{1}{2}$ (при виконанні високої норми почасова ставка збільшується на 20% (як в системі Ганта), а при перевиконанні норми, заробіток розраховується як при системі Хелсі), Даймера $k = \frac{4}{5}$, Баума – використовується декілька тарифних ставок, як правило, 2-5, відповідно до певних, заздалегідь встановлених норм виробітку. У авторському представленні даної системи $K_н$ = 0,625.

В системі Роуена (автор – англійський промисловець Дж.Роуен), на відміну від системи Хелсі, відсоток відрядного приробітку змінний і залежить від співвідношення фактичного та нормативного часу виконання робіт. Заробітна плата робітника, який виконав чи перевиконав норму, визначається за формулою [15]:

$$З_2 = C_m T_ф + C_m \frac{T_ф}{T_н}(T_н - T_ф) = C_m T_ф (2 - \frac{T_ф}{T_н}),$$

$$\text{якщо } Tф \leq \frac{T_н}{K}, \text{ або } K_ф \geq K_н. \qquad (4)$$

Особливість даної системи полягає в тому, що, починаючи приблизно з 120% виконання норми, зростання заробітку стає незначним. Характер функціональної залежності заробітку від виробітку такий, що з якою б інтенсивністю не працював робітник, він навіть теоретично не зможе заробити 200% своєї основної ставки.

До систем переходу від почасової до відрядної оплати при досягненні визначеного наперед рівня продуктивності праці належать системи Ганта, Емерсона і похідні від неї – Аткінсона, Кнеппеля, Бігелоу тощо. Для перехідних систем характерним є використання переважно двох рівнів виконання норм. При досягненні першого встановленого наперед рівня (K_1) і далі, в міру підвищення виробітку, величина почасового заробітку поступово зростає. При досягненні наступного рівня (K_2) оплата праці здійснюється відрядно, відповідно до тарифних ставок, вищих, ніж почасові:

$$З_2 = k_1 C_m T_ф, \quad \text{якщо} \quad \frac{T_н}{K_1} \geq T_ф > \frac{T_н}{K_2}; \tag{5}$$

$$З_3 = k_2 C_m T_н, \quad \text{якщо} \quad T_ф \leq \frac{T_н}{K_2}, \tag{6}$$

де K_1, K_2 – встановлені коефіцієнти виконання норм: відповідно, 0,67 і 1,0 для систем Емерсона і Кнеппеля, 0,70 і 0,90 – Бігелоу, 0,75 і 1,0 – Аткінсона [11, с.245]; k_1 – коефіцієнт збільшення почасової платні залежно від рівня виконання норм; k_2 – коефіцієнт збільшення відрядної ставки порівняно з почасовою, який залежить від характеру робіт і системи оплати праці.

При системі Ганта (автор – американський інженер Г.Гант) перехід від почасової до відрядної заробітної плати здійснюється, оминаючи залежність (5): при K_2=1 заробіток нараховується за формулою (6). Для різних видів робіт Гант передбачав різний коефіцієнт збільшення почасової ставки: від 1,1-1,15 для робітників, зайнятих наладкою верстатів, до 1,3-1,4 для робітників, зайнятих на роботах, які вимагають підвищеної уваги (обробка металів на верстатах, виготовлення деталей, робота на станках в текстильній промисловості) [12, с.135].

Співвідношення між фактичним та нормативним часом, запропоновані авторами розглянутих комбінованих систем, зовсім не вимагають жорсткого запровадження саме таких залежностей на вітчизняних підприємствах. Створення нових залежностей на основі вже існуючих, моделювання систем оплати праці є не лише припустимим, але й бажаним для якомога оптимальнішого використання накопиченого світовою практикою досвіду стимулювання персоналу залежно від конкретних умов і цілей підприємства.

Комбіновані системи оплати праці формуються на основі двох складових: фактичних і нормативних затрат часу на виконання робіт, регулювання співвідношення між якими дає широкі можливості для моделювання систем залежно від ступеня порушення умов застосування відрядної форми, що є особливо цінним в сучасних нестабільних умовах господарювання вітчизняних підприємств. Чим більше відхилення існуючих умов виконання робіт від необхідних, тим більше переваги при розрахунку необхідно надавати фактичним затратам робочого часу. Орієнтування при розрахунку заробітної плати на врахування в певному співвідношенні як нормативного, так і фактичного часу виконання робіт дасть змогу забезпечувати належний рівень якості виконання робіт, успішно запроваджувати виробництво нової продукції, підвищувати рівень механізації виробничих процесів, створювати атмосферу довіри у персоналу, зменшувати психологічне невдоволення працівника несправедливістю оплати через чинники неналежної організації праці та виробництва, тим самим враховуючи почуття та психологічний стан людини, що має призвести до зростання продуктивності праці.

Аналіз системи Барта спонукає до створення універсальної моделі, заснованої на степеневій мультиплікативній функції фактичного та нормативного часу виконання робіт, заробіток при якій варто визначати за формулою:

$$З_c = C_m * T_ф^{\alpha} * T_н^{1-\alpha}, \tag{7}$$

де α – коефіцієнт відхилення фактичних умов виконання робіт від необхідних для застосування відрядних систем, $0 \leq \alpha \leq 1$.

Якщо виконуються всі умови застосування відрядної форми оплати праці, то необхідно застосовувати $\alpha = 0$, і тоді запропонована система функціонуватиме як пряма відрядна. Якщо для даного виду робіт на підприємстві використовуються неточні, необґрунтовані норми праці, неможливо виміряти результати праці в натуральних показниках, відсутні реальні можливості підвищення продуктивності праці, або ж підвищення продуктивності праці обов'язково супроводжується погіршенням якості робіт, то потрібно застосовувати систему з $\alpha = 1$, тобто як просту почасову. При $0 < \alpha < 1$ вона має всі ознаки комбінованої системи на основі степеневої залежності фактичного і нормативного часу виконання робіт, потреба у використанні якої виникає за таких умов: використання на підприємстві неточних, необґрунтованих норм праці; гостроти проблеми якості робіт на підприємстві при відсутності

належного контролю за якістю; нерівномірного забезпечення робітників роботою; значних відхилень фактичних витрат часу від нормативних з незалежних від робітника причин. Чим більше порушення умов застосування відрядної платні, тим більшим повинно бути значення α.

Використання при розрахунку заробітної плати запропонованої формули замість відрядної забезпечить прискорення темпів збільшення заробітку при недовиконанні встановленої норми, що сприятиме пом'якшенню негативного впливу непідвладних робітникові чинників, а отже й зменшенню рівня його невдоволеності неможливістю отримати певний рівень винагороди з незалежних від нього причин. Також відбудеться значне зниження темпів зростання заробітної плати після перевиконання норми, що спонукатиме до відмови від небажаної гонитви за показниками кількості, жертвуючи якістю, та знівелює можливість винагородження за необґрунтоване перевиконання норм. Використання відповідних значень α дозволить тим більше сповільнювати зростання величини заробітку при перевиконанні норми, чим більш неточними є норми на виконання даних робіт. Таким чином, вся гамма заробітків, розрахованих як степенева мультиплікативна залежність фактичного та нормативного часу виконання робіт при різних значеннях α, знаходиться в межах між прямою відрядною (α=0) і простою почасовою (α=1) заробітною платою. Чим більше значення α, тим швидше зростає величина заробітку при недовиконанні норми виробітку і тим повільніше при її перевиконанні, нівелюючи тим самим несправедливість в оплаті, викликану порушенням умов застосування відрядної оплати праці, перш за все через неналежний стан нормування праці та контролю за якістю.

Досить гнучкими є й почасові системи з відрядним приробітком. В системі Хелсі розмір понижуючого коефіцієнта тарифної ставки також можна змінювати залежно від рівня порушення умов застосування відрядної оплати праці для певного виду робіт, зокрема у випадках залежності погіршення виконання робіт від збільшення кількості, а також незадовільного стану контролю за якістю. На практиці *k* коливається від 0,30 до 0,75 і найчастіше становить 0,50, тобто величина відрядного приробітку коливається від 30 до 75% основної почасової ставки й найчастіше становить 50%. Розширення діапазону значень коефіцієнта *k* від 0 до 1 дає можливість зробити систему Хелсі від моменту стовідсоткового виконання норми більш гнучкою. При $k = 0$ вона перетворюється в просту почасову, а при $k = 1$ – в пряму відрядну систему оплати праці. При $0 < k < 1$ система зберігає свої властивості: забезпечує відносне зменшення приросту заробітків робітників при перевиконанні встановлених норм.

Усунення, або ж максимально можливе зменшення негативного впливу нерівномірності забезпечення робітника роботою при перехідних системах забезпечується також за рахунок оптимального підбору коефіцієнта збільшення тарифної ставки. В системі Ганта первинно для різних видів робіт передбачено коефіцієнти збільшення почасової ставки від 1,1 до 1,4. Практично, залежно від характеру робіт, можна встановити доплату і в межах від 0%, коли відрядна ставка дорівнює почасовій, до 50% почасової тарифної ставки, у такому випадку при системі Ганта відрядна ставка в 1,5 раза перевищуватиме почасову. Для системи Емерсона вже запропонована чимала гамма модифікованих систем – Аткінсона, Бігелоу, Бігелоу-Кнеппеля, Еллінгема, Кнеппеля, Уенерленда, Паркхерста, які різняться особливостями переходу від почасової платні до відрядної та розміром коефіцієнта підвищення тарифної ставки: як правило, від 1,2 до 1,3. При необхідності можна створювати ще чимало систем, модифікуючи систему Емерсона в цьому ж руслі, скеровуючи головні розробки на обґрунтування та запровадження нових значень коефіцієнта підвищення відрядної тарифної ставки порівняно з почасовою (також в межах від 1,0 до 1,5) та встановлення рівнів виконання норм.

Важливою є періодичність обчислення результатів роботи робітника (щоденно, щотижнево, щомісячно). На нинішньому етапі господарювання вітчизняних підприємств варто було б використовувати середньотижневий розрахунок підсумків. Тоді відбуватиметься вирівнювання відхилень, які мали місце в окремі дні. Робітник, який не виконав норму протягом якогось дня, намагатиметься за рахунок інтенсивнішої праці в інші дні підвищити середньомісячну чи середньотижневу продуктивність праці.

Висновки з даного дослідження. В статті представлено результати розробки основних напрямків диверсифікації матеріального стимулювання робітників підприємств України до підвищення продуктивності їхньої праці на основі моделювання існуючих в світовій практиці тарифних систем оплати праці. Створювати жорстко регламентовану рецептуру вибору системи для кожного окремого випадку є неможливим і недоцільним через нескінченні можливості комбінацій умов і ситуацій, зумовлених взаємодією детермінованих і випадкових чинників мотивації. Вірний вибір та моделювання систем оплати праці на основі розроблених на науковому рівні методик відповідно до конкретних умов виконання робіт має стати одним з найголовніших завдань менеджера з персоналу, і, одночасно, визначальною характеристикою його кваліфікації.

Література

1. Бабенко А. Дослідження вартісних показників продуктивності праці у Дніпропетровському регіоні /

А. Бабенко, К. Бондаревська // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 6. – С. 9-13.

2. Верховод І. Інформатизація, інноваційність та продуктивність праці: дослідження взаємозв'язку / І. Верховод // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 2. – С. 36-40.

3. Вітвіцький В. Аспекти теорії вимірювання живої та минулої праці у сільському господарстві / В. Вітвіцький // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 8. – С. 18-24.

4. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Підручник. / О.А. Грішнова – К. : Знання, 2004. – С. 361-371.

5. Морщенок Т.С. Продуктивність праці: економічна сутність та фактори її підвищення на підприємстві / Т.С. Морщенок, І.Л. Луц // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 2. – С. 63-71.

6. Пасєка А.С. Продуктивність праці на сучасному етапі: методика вимірювання та комплексна оцінка / А.С.Пасєка // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 45-50.

7. Ромусік Я.В. Продуктивність праці як елемент світогосподарської диспропорційності / Я.В. Ромусік // Економіка промисловості. – 2010. – №3. – С. 175-180.

8. Семикіна М.В. Продуктивність праці: методологія вимірювання, передумови зростання / М.В. Семикіна // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип.17. – С.457-463.

9. Чернушкіна О.О. Продуктивність праці: тенденції та перспективи зростання / О.О. Чернушкіна // Економічний форум. – 2013. – № 4. – С.147-151.

10. Чернушкіна О.О. Продуктивність праці в Україні: порівняльний аспект / О.О. Чернушкіна // Інноваційна економіка. – 2013. – № 9. – С. 106-112.

11. Мошенский М.Г. Нормирование труда и заработная плата при капитализме / М.Г. Мошенский. – М. : Экономика 1971. – С. 230-248.

12. Мошенский М.Г. Формы и системы заработной платы в промышленности капиталистических стран / М.Г. Мошенский – М., 1961. – С. 118-144.

13. Гуменюк В.Я. Диверсифікація й умови застосування систем оплати праці / В.Я. Гуменюк // Проблеми формування ринкової економіки: Міжвід. наук. зб. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії і практики. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 622-627.

14. Гуменюк В.Я. Менеджмент продуктивності : навч посібник / В.Я. Гуменюк, І.А. Рощик. – Рівне: НУВГП, 2010. – С.167-168.

15. Barreau J. Economie et organisation de l'enterprise / J. Barreau, G. Jibard – Paris, Editions Sirey, 1978. – P.163.

References

1. Babenko, A. and Bondarevska, K. (2011), "Investigation of the cost indicators of labor productivity in Dnipropetrovsk region", *Ukraina: aspekty pratsi,* no. 6, pp. 9-13.

2. Verkhovod, I. (2012), "Information, innovation and labor productivity: the study of the relationship", *Ukraina: aspekty pratsi,* no. 2, pp. 36-40.

3. Vitvitskyi, V. (2013), "Aspects of the theory of measurement of living and past labor in agriculture", *Ukraina: aspekty pratsi,* no. 8, pp. 18-24.

4. Hrishnova, O.A. (2004), *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and sociolabor relations], Znannia, Kyiv, Ukraine, pp. 361-371.

5. Morshchenok, T.S. and Luts, I.L. (2014), "Labor productivity: the economic nature and factors of its increase at the enterprise", *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky,* no. 2, pp. 63-71.

6. Pasieka, A.S. (2009), "The labor productivity at the present stage: methods of measurement and comprehensive assessment", *Ukraina: aspekty pratsi,* no. 5, pp. 45-50.

7. Romusik, Ja.V. (2010), "The labor productivity as a part of disproportionality of world economic", *Ekonomika promyslovosti,* no. 3, pp. 175-180.

8. Semykina, M.V. (2010), "Labor productivity: measurement methodology and prerequisites growth", *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky,* Iss. 17, pp. 457-463.

9. Chernushkina, O.O. (2013), "The labor productivity: trends and prospects for growth", *Ekonomichnyi forum,* no. 4, pp. 147-151.

10. Chernushkina, O.O. (2013), "Labor productivity in Ukraine: comparative aspect", *Innovatsiina ekonomika,* no. 9, pp. 106-112.

11. Moshenskiy, M.G. (1971), *Normirovaniye truda i zarabotnaya plata pri kapitalizme* [Regulation of labor and wages under capitalism], Ekonomika, Moscow, Russia, pp. 230-248.

12. Moshenskiy, M.G. (1961), *Formy i sistemy zarabotnoy platy v promyshlennosti kapitalisticheskikh stran* [Forms and systems of wages in industries of the capitalist countries], Moscow, Russia, pp. 118-144.

13. Humeniuk, V.Ya. (2001), "Diversification and conditions of application of systems of a payment", *Problemy formuvannia rynkovoi ekonomiky: Mizhvid. nauk. zb. Spets. vyp. Upravlinnia liudskymy resursamy: problemy teorii i praktyky*, KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 622-627.

14. Humeniuk, V.Ya. and Roshchyk, I.A. (2010), *Menedzhment produktyvnosti* [Management of productivity], tutorial, NUVHP, Rivne, Ukraine, pp. 167-168.

15. Barreau, J., Jibard G. (1978), Economie et organisation de l'enterprise, Editions Sirey, Paris, p.163.

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.341.1: 336.67 : 330.32: 685

Басанцов І.В.,
д.е.н., професор, професор кафедри фінансів і кредиту
Захаркін О.О.,
к.е.н., доцент, докторант
Сумський державний університет

ОБҐРУНТУВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІННОВАЦІЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ПІДХОДУ

Basantsov I.V.,
dr.sc.(econ.), prof., professor of the department of finances and credit
Zakharkin O.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate
Sumy State University

SUBSTANTIATION OF THE INTERCONNECTION OF THE INNOVATIONS AND RESULTS OF THE ENTERPRISE ACTIVITY IN THE CONTEXT OF THE VALUE-ORIENTED APPROACH TO THE MANAGEMENT

Постановка проблеми. Функціонування сучасних підприємств повинне ґрунтуватися на досягненні максимальних показників діяльності, підвищенні ефективності використання всіх видів ресурсів, формуванні конкурентних переваг та забезпеченні стабільності розвитку підприємства у довгостроковому періоді. Сучасні наукові дослідження та практика підприємницької діяльності засвідчують, що на сьогодні однією з головних передумов, що дозволяють досягти позитивних результатів діяльності, є впровадження інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні, методичні та практичні аспекти механізму впливу інновацій на результати діяльності підприємства досліджувалися в працях багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, зокрема Коумпленда Т., Муррина Дж. [1], Фатхутдинова Р. А. [2], Ілляшенко С.М. [3], Перерви П.Г., Мехович С.М., Погорєлова М.І. [4], Павленко І.А. [5], Івашковської І.В. [6].

Разом з тим залишаються невирішеними питання встановлення чітких взаємозалежностей між обсягами та динамікою фінансування інновацій та отриманими результатами, що виражаються конкретними вартісними показниками.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування взаємозв'язку інновацій та результатів діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вартісно-орієнтований підхід до управління інноваційною діяльністю підприємства вимагає встановлення чітких взаємозалежностей між обсягами та динамікою фінансування інновацій та отриманими результатами, що виражаються конкретними вартісними показниками – приростом обсягів реалізації продукції, чистого прибутку, рентабельності, чистого грошового потоку тощо.

Беззаперечним наслідком впровадження будь-якого виду інновацій на підприємстві є підвищення ефективності виконання певної частини його виробничих чи інших функцій. Разом із тим, формування доданої вартості підприємства є результатом комплексного та багатоаспектного впливу різних чинників, частина яких носить непередбачуваний та стохастичний характер [1]. Вплив інновацій при цьому є опосередкованим і проявляється лише через підвищення ефективності використання певних видів ресурсів підприємства – виробничих, фінансових, трудових та інших.

Виходячи з цього, формалізація впливу інновацій на формування доданої вартості та підвищення ефективності функціонування підприємства повинна ґрунтуватися, перш за все, на виборі тих фінансових показників, через які найбільш точно і повно може бути детермінований та оцінений

взаємозв'язок інновацій та вартості. З цією метою звернемося до досліджень та рекомендацій, розроблених Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для характеристики інноваційної активності підприємств, аналізу мотивів і перешкод для інновацій [7; 8].

Як було вище відзначено, інновації можуть впливати на різні аспекти діяльності підприємства, у тому числі на його конкурентоспроможність, контрольовану ним частку ринку, ефективність використання основних і оборотних фондів, продуктивність праці та інші. Відповідно до цього, в рекомендаціях ОЕСР «Guidelines for collecting and interpreting innovation data» [8] всі чинники, що відображають мотиви та результати інновацій, розглядаються у розрізі 4 груп:

1) конкурентоспроможність, попит, ринок;
2) виробництво і збут;
3) організація робочого процесу;
4) інші чинники.

Кожна із зазначених груп включає сукупність показників, зміна значень яких є відображенням позитивного ефекту від впровадження інновацій. Склад кожної із зазначених груп чинників та встановлення видів інновацій, для яких вони є релевантними, представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Чинники, що відображають мотиви та результати впровадження інновацій

Група чин-ників	Чинники (показники) впровадження інновацій	Тип інновацій, для яких є релевантним вплив чинника			
		Продуктові	Технологічні	Організаційні	Маркетингові
Конкурентоспроможність, попит, ринок	Репозиціонування товарів, попит на які скорочується	+			
	Розширення асортименту товарів і послуг	+			
	Розробка екологічно чистих продуктів	+			
	Збільшення або утримання частки ринку	+			+
	Вихід на нові ринки	+			+
	Покращення представлення та поінформованості про товари				+
	Скорочення часу на реагування на запити споживачів		+	+	
Виробництво і збут	Підвищення якості товарів і послуг	+	+	+	
	Підвищення гнучкості в постачанні товарів і наданні послуг		+	+	
	Збільшення спроможності виробництва і постачання товарів і послуг		+	+	
	Скорочення питомих витрат праці		+	+	
	Скорочення затрат сировини і матеріалів	+	+	+	
	Зменшення витрат на проектування нових продуктів		+	+	
	Скорочення простоїв виробництва, оптимізація часу на перед виробничу підготовку		+	+	
	Відповідність технічним галузевим стандартам	+	+	+	
	Скорочення операційних витрат при наданні послуг		+	+	
	Підвищення ефективності та швидкості поставок сировини/ матеріалів та відвантаження готової продукції		+	+	
	Налагодження інформаційного забезпечення		+	+	
Організація робочого процесу	Налагодження комунікацій та взаємодії між підрозділами підприємства			+	
	Активізація процесів передачі технології і обміну знаннями з іншими установами, підприємствами			+	
	Підвищення здатності адаптуватися до різних споживчих потреб			+	+
	Розвиток тісних відносин зі споживачами			+	+
	Покращення умов праці		+	+	
Інші	Скорочення негативного впливу на навколишнє середовище /підвищення безпечності та корисності	+	+	+	
	Відповідність регуляторним вимогам	+	+	+	

Джерело: складено авторами на основі [8, с. 108]

Характеризуючи наслідки впровадження продуктових, технологічних, організаційних та маркетингових інновацій за їх відображенням на зміні ключових показників діяльності підприємства у розрізі визначених 4 груп чинників, можна відмітити низку особливостей. По-перше, різні види

інновацій охоплюють своєю дією різні сфери діяльності підприємства та стадії виробничого процесу, відмінним є і ступінь їх впливу на зміну досліджуваних показників.

За даними табл. 1 можна відмітити, що результати впровадження продуктових і маркетингових інновацій основним чином відображаються на показниках, що характеризують конкурентоспроможність підприємства, його позиції на ринку та попит на його продукцію. У той же час, їх роль у покращенні значень показників, що характеризують виробничу та збутову діяльність підприємства, а також організацію робочого процесу, є незначним. Для технологічних інновацій основною сферою, в якій знаходять відображення впроваджувані зміни, є виробництво і збут. Незначним чином даний тип інновацій може позначатися і на деяких показниках інших груп, зокрема забезпечуючи скорочення часу на реагування на запити споживачів (1 група) та сприяючи покращенню умов праці робітників (3 група).

Цікавою характерною рисою організаційних інновацій є те, що їх впровадження може позитивно позначитися на найбільшій кількості досліджуваних показників, порівняно з іншими видами інновацій. Поряд із тим, за ступенем впливу даний тип інновацій можна віднести до тієї категорії нововведень, що характеризується найбільш опосередкованим та слабким типом зв'язку між інноваціями та результатами діяльності підприємства. Таким чином, на відміну від продуктових та технологічних, організаційні інновації найчастіше відіграють другорядну роль в підвищенні ефективності діяльності підприємства. Однак, на основі проведеного дослідження можна стверджувати, що в деяких випадках впровадження організаційних інновацій є обов'язковою умовою ефективності технологічних, продуктових чи маркетингових інновацій. Особливо це твердження є справедливим для підприємств, що функціонують в країнах з низьким економіко-технологічним рівнем розвитку і характеризуються неоптимальною структурою та неефективною організацією виробництва.

Необхідно відмітити, що для 4 групи показників, до якої включені відповідність регуляторним вимогам та скорочення негативного впливу на навколишнє середовище (підвищення безпечності та корисності), релевантним може бути вплив і продуктових, і технологічних, і організаційних інновацій. Наявність реального впливу інновацій на ці чинники залежить від того, до яких саме законодавчих та регуляторних норм доводиться відповідність роботи підприємства, а також яку проблему негативного впливу чи небезпеки виробництва намагаються мінімізувати шляхом впровадження інновацій: для скорочення забруднюючих відходів виробництва необхідними є технологічні інновації, зменшення небезпечності умов праці досягається за допомогою технологічних і організаційних інновацій, а уникнення можливої шкоди здоров'ю людини забезпечується продуктовими інноваціями.

Наступним кроком дослідження взаємозв'язку інновацій та результатів діяльності підприємства є встановлення пріоритетності ідентифікованих факторів, визначення основних із них шляхом проведення їх ранжування за силою впливу впроваджуваних інновацій на зміну значень відповідних показників. На практиці реальний вплив нововведень на результати діяльності підприємства у кожному конкретному випадку буде мати свої особливості, проте можна виділити і загальні закономірності, характерні для переважної більшості підприємств, визначивши сукупність чинників, які виступають основними мотивами інноваційної діяльності. З цією метою звернемося до досліджень рівня наукового, технологічного та інноваційного розвитку в країнах Європи, що регулярно проводяться статистичною службою Європейського союзу із застосуванням методики, розробленої ОЕСР. Результати такого дослідження за 2008 рік, що відображають основні мотиви інноваційної діяльності підприємств різних галузей в 27 країнах ЄС, представлено у табл. 2.

Зазначимо, що в опитуванні взяли участь інноваційно-активні підприємства, що впроваджували продуктові, маркетингові або технологічні інновації. Організаційні інновації внаслідок їх специфіки у даному дослідженні були винесені в окрему групу.

З таблиці 2 можна зробити висновок про те, що основною площиною інноваційної активності підприємств є продуктові та технологічні зміни, оскільки саме даним типам нововведень відповідають визначені основні чинники впровадження інновацій. На відміну від маркетингових інновацій, вони в більшості випадків забезпечують суттєвіші якісні зміни та, відповідно, дають відчутніший результат щодо приросту доданої вартості. Крім того, надання переваги саме продуктовим та технологічним інноваціям є характерною рисою сучасних економічних систем розвинених країн. Насиченість ринків збуту в таких країнах зменшує можливості суттєвого нарощення вартості із застосуванням інноваційних маркетингових стратегій.

Перші три чинники результативності інновацій, що визначені підприємствами як найголовніші, пов'язані із формуванням такого фінансового показника, як виручка (дохід) від реалізації продукції: якість і асортимент продукції співвідносяться із ціновими параметрами, а частка ринку є відображенням кількості реалізованої продукції. Вплив інновацій на зазначені характеристики був визначений як «найбільш важливий» відповідно 38%, 34% та 29% опитаних підприємств.

Таблиця 2

Пріоритетність чинників результативності інновацій (крім організаційних) відповідно до дослідження, проведеного на базі підприємств країн ЄС, % до опитаних інноваційних підприємств

Чинники в порядку зменшення пріоритетності	% від опитаних підприємств	Група, до якої належить показник	Типи інновацій, яким відповідає
Підвищення якості товарів і послуг	38%	Виробництво і збут	Продуктові, технологічні
Розширення асортименту товарів і послуг	34%	Конкурентоспроможність, попит, ринок	Продуктові
Збільшення або утримання частки ринку, вихід на нові ринки	29%	Конкурентоспроможність, попит, ринок	Продуктові, маркетингові
Підвищення гнучкості в постачанні товарів і наданні послуг	24%	Виробництво і збут	Технологічні
Збільшення спроможності постачання товарів і послуг	24%	Виробництво і збут	Технологічні
Відповідність регуляторним вимогам	18%	Інші	Продуктові, технологічні
Скорочення питомих витрат праці	18%	Виробництво і збут	Технологічні
Скорочення негативного впливу на навколишнє середовище / підвищення безпечності та корисності	14%	Інші	Продуктові, технологічні
Скорочення затрат сировини і матеріалів	10%	Виробництво і збут	Продуктові, технологічні
Інші чинники	Менше 10%	х	х

Джерело: складено авторами на основі [9]

Висока значимість (по 24%) була надана також факторам суто виробничого та збутового характеру: підвищення гнучкості в постачанні товарів/послуг; збільшення спроможності виробництва і постачання товарів/ послуг. Зміна зазначених параметрів можлива за рахунок заміни старого обладнання на нове, більш продуктивне. Більші обсяги виробництва та можливості постачання можуть сприяти і зростанню фактичних обсягів реалізації продукції підприємства за умови існування відповідного попиту.

Слід відзначити надання великої ролі в інноваційному процесі такому фактору, як відповідність регуляторним нормам (18%). Особливість впливу даного чинника полягає в тому, що він є мотивом інноваційної діяльності не внаслідок самостійного вибору підприємства, а виникає як його зобов'язання.

Висока частка (18%) в розглянутому дослідженні надана фактору скорочення питомих витрат праці як результату збільшення автоматизації виробничого процесу при впровадженні технологічних інновацій. Враховуючи значну питому вагу витрат на оплату праці в структурі виробничих витрат європейських підприємств, вплив інновацій на зазначений чинник може мати наслідком суттєве підвищення ефективності діяльності підприємства та приріст доданої вартості.

Такі чинники, як зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та скорочення затрат сировини і матеріалів не розглядаються підприємствами як найвагоміші мотиви та ефекти від здійснення інноваційної діяльності, їх вплив був відзначений відповідно 14% та 10% опитаними підприємствами. Можна зазначити, що забезпечення скорочення негативного впливу на навколишнє середовище та/або підвищення безпечності і корисності продукції не мають безпосереднього зв'язку із результатами діяльності підприємства, впливаючи основним чином на зовнішніх стейкхолдерів – споживачів та суспільство в цілому. Проте цей фактор може мати і опосередкований вплив на зростання виручки від реалізації продукції шляхом формування позитивного іміджу компанії та лояльного ставлення споживачів.

Доцільно підкреслити той факт, що лише невелика частина підприємств у проведеному дослідженні визначила скорочення витрат сировини і матеріалів важливим ефектом від інноваційної діяльності. Це можна пояснити тим, що рівень технологічного оснащення більшості підприємств в європейських країнах на сучасному етапі характеризується достатньо високим рівнем енергетичної та сировинної ефективності, а тому впровадження технологічних інновацій в даному напрямку може надати лише незначний ефект. У той же час, для вітчизняних підприємств роль даного фактору у нарощенні доданої вартості та підвищенні ефективності функціонування є однією з провідних.

Аналізуючи групи показників, яким надається першочергова роль в оцінці ефективності інновацій, та їх значимість для підприємств, можна відзначити суттєве переважання чинників 2 групи, що стосуються сфери виробництва і збуту: із даної категорії 5 показників були визначені найвагомішими. Таким чином, налагодження роботи всередині підприємства, ефективність його виробничої діяльності та організації системи поставок є вирішальними факторами нарощення доданої вартості.

У розглянутому дослідженні ранжування мотивів інноваційної діяльності здійснювалося у розрізі продуктових, технологічних і маркетингових інновацій. Організаційні інновації виділені в окрему групу, оскільки їх вплив на приріст додаткової вартості є не таким явним. Крім того, незалежно від того, чи

належить підприємство до категорії інноваційно-активних, на ньому можуть впроваджуватися організаційні зміни, що впливають на загальні результати діяльності підприємства. Базуючись на опитуванні, проведеному серед європейських компаній [9], визначені основні чинники оцінки результативності організаційних інновацій, отримані результати узагальнено в табл. 3.

Таблиця 3

Пріоритетність чинників оцінки результативності організаційних інновацій

Чинники в порядку зменшення пріоритетності	% від опитаних інноваційних підприємств	% від опитаних неінноваційних підприємств	Група, до якої належить показник
Підвищення якості товарів і послуг	10,2%	4,0%	Виробництво і збут
Скорочення часу на реагування на запити споживачів	9,1%	3,8%	Конкурентоспроможність, попит, ринок
Зменшення рівня витрат	4,7%	2,2%	Виробництво і збут
Підвищення задоволеності працівників / зменшення плинності кадрів	4,1%	2,0%	Організація робочого процесу

Джерело: складено авторами на основі [9, с. 108]

Відповідно до даних, представлених в табл. 3, можемо відзначити наявність спільної тенденції до встановлення пріоритетності чинників організаційних інновацій як інноваційно-активними, так і неінноваційними підприємствами. Нижчі показники по неінноваційним підприємствам пояснюються тим, що при одночасному впровадженні продуктових чи технологічних інновацій, організаційні інновації можуть посилювати їх результативність та рівень впливу на формування додаткової вартості, забезпечуючи синергетичний ефект. Крім того, відмінним є характер та радикальність організаційних змін на інноваційно-активних та неінноваційних підприємствах.

Характерним є те, що основним чинником для організаційних інновацій виступає підвищення якості товарів і послуг, аналогічно до пріоритетності чинників, встановлених по інших видах інновацій (табл. 2). Висока оцінка надана також фактору скорочення часу на реагування на запити споживачів. Отже, показники ділової активності підприємства, покращення його позицій та іміджу на ринку для всіх видів інновацій визначені основними мотивами та критеріями оцінки їх ефективності.

Серед розглянутих чинників, що характеризують мотиви та результати інноваційної діяльності підприємств за усіма видами нововведень, наявні як кількісні, так і якісні показники, що може ускладнити проведення оцінки результативності інновацій. Тому з метою подальшої формалізації взаємозв'язку між інноваціями та результатами діяльності підприємства необхідно ідентифікувати ті параметри та обрати ті фінансові показники, які будуть найбільш універсальними інструментами для вираження і кількісної оцінки приросту доданої вартості при впровадженні різних видів інновацій.

Базуючись на результатах попередніх досліджень [10] можна зробити висновок, що більшість чинників, які характеризують мотиви інноваційної діяльності, можуть бути узагальнені за допомогою такого цільового показника – виручки від реалізації продукції (або чистого доходу від реалізації). Дійсно, даний показник відображає комерційний успіх підприємства, попит на його продукцію, місце на ринку.

Окрім того, вплив інновацій на результативність діяльності підприємства може проявлятися не лише у зростанні виручки, але й через підвищення ефективності його виробничої діяльності – зростання фондовіддачі, продуктивності праці, зменшення питомих витрат сировини і матеріалів. Тому доцільно розглянути взаємозв'язок чинників інноваційної діяльності із такими фінансовими показниками, як собівартість та продуктивність праці.

Таким чином, на наступному етапі дослідження визначимо взаємозв'язок між представленими в табл. 1 чинниками (мотивами) впровадження інновацій та такими фінансовими показниками підприємства:

- чистий дохід – *R*;
- собівартість – *C*;
- продуктивність праці – *LP*.

Більшість із зазначених чинників інноваційної діяльності підприємства прямо або опосередковано впливають на зміну одного із обраних фінансових показників, що узагальнено представлено в таблиці 4.

Для першої групи показників, що узагальнюють успішність підприємства на ринку, його конкурентоспроможність та попит на продукцію, характерним є наявність прямого зв'язку із показником чистого доходу. При цьому такі параметри, як вихід на нові ринки, розширення асортименту товарів чи послуг, збільшення частки ринку та покращення поінформованості споживачів про товари безпосередньо сприяють формуванню додаткового грошового потоку від збільшення фактичних обсягів реалізованої продукції, а тому характеризуються тісним (сильним) взаємозв'язком. Інші ж фактори першої групи – репозиціонування товарів, попит на які скорочується, розробка екологічно чистих продуктів та скорочення часу реагування на запити споживачів – забезпечують формування позитивної думки споживачів про товари компанії і їх вибір з-поміж товарів конкурентів, що також дозволяє наростити додатковий грошовий потік, проте сила взаємозв'язку між даними показниками є помірною.

Таблиця 4

Взаємозв'язок між чинниками інноваційної діяльності та фінансовими показниками підприємства

Група чинників	Чинники інноваційної діяльності	Фінансовий показник, на величину якого впливає	Характер/сила зв'язку із фінансовим показником
Конкурентоспроможність, попит, ринок	Репозиціювання товарів, попит на які скорочується	*R*	Помірний
	Розширення асортименту товарів і послуг	*R*	Сильний
	Розробка екологічно чистих продуктів	*R*	Помірний
	Збільшення або утримання частки ринку	*R*	Сильний
	Вихід на нові ринки	*R*	Сильний
	Покращення представлення та поінформованості про товари	*R*	Сильний
	Скорочення часу реагування на запити споживачів	*R*	Помірний
Виробництво і збут	Підвищення якості товарів і послуг	*R*	Сильний
	Підвищення гнучкості в постачанні товарів і наданні послуг	*R*	Сильний
	Збільшення спроможності постачання товарів і послуг	*R*	Сильний
	Скорочення питомих витрат праці	*C*	Сильний
	Скорочення затрат сировини і матеріалів	*C*	Сильний
	Зменшення витрат на проектування нових продуктів	*C*	Сильний
	Скорочення простоїв виробництва, оптимізація часу на перед виробничу підготовку	*C*	Сильний
	Відповідність технічним галузевим стандартам	*C*	Слабкий
	Скорочення операційних витрат при наданні послуг	*C*	Сильний
	Підвищення ефективності та швидкості поставок сировини/ матеріалів та відвантаження готової продукції	*R*, *C*	Помірний
	Налагодження інформаційного забезпечення	*C*	Помірний
Організація робочого процесу	Налагодження комунікацій та взаємодії між підрозділами підприємства	*LP* → *C*	Помірний
	Активізація процесів передачі технології і обміну знаннями з іншими установами, підприємствами	*C, R*	Помірний
	Підвищення здатності адаптуватися до різних споживчих потреб	*R*	Помірний
	Розвиток тісних відносин зі споживачами	*R*	Помірний
	Покращення умов праці	*LP* → *R*	Помірний
Інші	Скорочення негативного впливу на навколишнє середовище / підвищення безпечності та корисності	*R*	Слабкий
	Відповідність регуляторним вимогам	*C*	Слабкий

Джерело: авторська розробка

Чинники другої групи (виробництво і збут) в основному пов'язані зі зміною іншого фінансового показника – собівартості товарів і послуг. Зокрема, безпосередній і сильний вплив на скорочення загального рівня витрат на виробництво одиниці продукції мають такі їх складові, як зменшення затрат сировини і матеріалів, витрат на проектування нових продуктів, операційних витрат при наданні послуг, питомих витрат праці та скорочення простоїв виробництва. До чинників з помірною силою впливу на зниження собівартості належать налагодження інформаційного забезпечення, що дозволяє оптимізувати технологічні процеси і документообіг, а також підвищення ефективності поставок сировини і матеріалів та відвантаження готової продукції, що сприяє скороченню відповідних витрат на постачання і збут. Останній чинник, окрім зменшення операційних витрат, може мати наслідком зростання чистого доходу від реалізації за умови, коли збільшення обсягів постачань супроводжується відповідним зростанням обсягів виробництва та збуту при наявності достатніх виробничих потужностей і трудових ресурсів. Слабкий вплив на скорочення операційних витрат підприємства у вигляді уникнення штрафних санкцій має чинник відповідності технічним стандартам.

Як результуючий фінансовий показник інноваційної діяльності для чинників 2 групи, окрім собівартості, може використовуватися чистий дохід від реалізації продукції, зокрема це стосується чинників підвищення якості товарів і послуг, підвищення гнучкості та збільшення спроможності постачання товарів і послуг.

Враховуючи відсутність чинників 3 групи (організація робочого процесу) в переліку основних факторів інноваційної діяльності в розглянутому дослідженні, їм надана оцінка помірного впливу на фінансові показники. Більшість чинників, віднесених до даної групи, взаємопов'язані із ростом виручки від реалізації (підвищення адаптивності до споживчих потреб, розвиток тісних відносин зі

споживачами). Такий чинник, як активізація процесів передачі технологій і обміну знаннями, може вплинути і на скорочення собівартості (наприклад, при запровадженні енергозберігаючих технологій), і на зростання чистого доходу (наприклад, передача ноу-хау).

Слід відмітити наявність прямого зв'язку між чинниками 3 групи (покращення умов праці, налагодження комунікацій між підрозділами підприємства) та показником продуктивності праці. У свою чергу, через даний показник можна виразити їх взаємозв'язок із собівартістю та чистим доходом. Так, зростання продуктивності праці при налагодженні комунікацій всередині підприємства відбувається внаслідок зменшення часу на прийняття управлінських рішень, більш ефективне управління ресурсами та відповідне скорочення адміністративних витрат. При покращенні умов праці зростання продуктивності дозволяє збільшити обсяги виробництва та реалізації продукції.

Інші чинники інноваційної активності (група 4) здійснюють слабкий вплив на результати діяльності підприємства. При цьому скорочення негативного впливу на навколишнє середовище, підвищення безпечності та корисності продукції підвищують її споживчі якості, збільшують попит, що сприяє зростанню чистого доходу. Фактор відповідності регулятивним вимогам дозволяє уникнути застосуванню до підприємства фінансових санкцій, а відтак має взаємозв'язок із витратами підприємства та собівартістю.

Досліджуючи взаємозв'язок між чинниками інноваційної діяльності та результативністю підприємства, доцільно їх розглянути у розрізі основних типів інновацій – продуктових і технологічних. Базуючись на даних таблиць 1 і 4 можемо зробити висновок, що в блоці продуктових інновацій більшість чинників, у тому числі найголовніші із них, співвідносяться із показником приросту чистого доходу (7 із 10). Чинники, пов'язані зі зменшенням собівартості, при продуктових інноваціях переважно характеризуються слабким впливом.

Для технологічних інновацій вагомим є прояв обох фінансових показників – збільшення чистого доходу (пов'язано 5 факторів) та скорочення собівартості (9 факторів), тобто вплив останніх є переважаючим. Спостерігається також сильний зв'язок із зростанням продуктивності праці.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження взаємозв'язку інноваційної активності підприємств та результативності їх діяльності дозволяє стверджувати, що чистий дохід від реалізації продукції і собівартість є основними показниками, через зміну яких можна оцінити створення додаткової вартості та досягнутий ефект від впровадження інновацій. Слід зауважити, що реальний вплив розглянутих чинників інноваційної активності буде відрізнятися у розрізі підприємств, галузей, видів інновацій. Крім того, можливе одночасне впровадження різних інновацій (наприклад, продуктових і маркетингових, технологічних і організаційних), що може посилювати сукупний їх вплив на результати діяльності підприємства. Подальші дослідження будуть присвячені економіко-математичному моделюванню впливу інновацій на результативність діяльності підприємства та ідентифікації відповідних кількісних показників.

Література

1. Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление. 3-е изд., переработанное и дополненное : пер. с английского / Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Дж. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005 – 576 с.
2. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент / Фатхутдинов Р. А. – СПб. : Питер, 2002. – 400 с.
3. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент : підручник / С. М. Ілляшенко. – Суми : ВТД – Університетська книга, 2010. – 334 с.
4. Перерва П.Г. Організація та управління інноваційною діяльністю / Перерва П.Г., Мехович С.М., Погорєлова М.І. – Х. : НТУ «ХПІ», 2008. –1025 с.
5. Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України / Павленко І. А. – К. : КНЕУ, 2007. – 248 с.
6. Ивашковская И.В. Стейкхолдерский подход к управлению, ориентированному на приращение стоимости [Электронный ресурс] / Ивашковская И.В. // Корпоративные финансы. – 2012. – № 1 (21). – С. 14-23. — Режим доступа : http://cfjournal.hse.ru/2012--1%20(21)/53186100.html
7. Frascati Manual. The Measurement of Scientific and Technological Activities [Electronic resource] / Frascati Manual. – Organisation for Economic Cooperation and Development. – OECD, 2002. – 256 p. – Access mode: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/frascati-manual-2002_9789264199040-en
8. Oslo Manual Guidelines for collecting and interpreting innovation data [Electronic resource] / Oslo Manual. – Organisation for Economic Cooperation and Development; Statistical Office of the European Communities. Third edition. – OECD, 2005. – 166 p. – Access mode: http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/OECDOsloManual05_en.pdf
9. Science, technology and innovation in Europe : Eurostat statistical book [Electronic resource] / European Commission. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. – 233 p. – Access mode: http://www.urenio.org/wp-content/uploads/2008/04/science-technology-and-innovation-in-europe.pdf
10. Захаркін О.О. Роль інновацій у нарощенні вартості українських підприємств / Захаркін О.О. // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 3. – С. 90-101. – Режим доступу: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/journals/2014/3/90-101

References

1. Kouplend T., Koller T., Murrin Dzh. (2005), *Stoimost kompaniy : otsenka i upravleniye* [Company value: estimation and management], ZAO "Olimp-Biznes", Moscow, Russia, 576 p.

2. Fatkhutdinov, R.A. (2002), *Innovatsionnyi menedzhment* [Innovation management], Peter, St. Petersburg, Russia, 400 p.

3. Illiashenko, S.M. (2010), *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation management], VTD «Universytetska knyha», Sumy, Ukraine, 334 p.

4. Pererva, P.H., Mekhovych, S.M., Pohorielova, M.I. (2008*), Orhanizatsiia ta upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu* [Arragement and management of the innovation activity], NTU «KPI», Kharkiv, Ukraine, 1025 p.

5. Pavlenko, I.A. (2007), *Innovatsiine pidpryiemnytstvo u transformatsiinii ekonomitsi Ukrainy* [Innovation enterprise in the transformational economy of Ukraine], KNEU, Kyiv, Ukraine, 248 p.

6. Ivashkovskaia, I.V. (2012), "Stakeholder approach to the management, oriented to the value increase", *Korporativnyye finansy*, no.1 (21), pp. 14-23 available at: http://cfjournal.hse.ru/2012--1%20(21)/53186100.html

7. Frascati, Manual (2002), The Measurement of Scientific and Technological Activities. – Organisation for Economic Cooperation and Development. – OECD, available at: http://oecd-ilibrary.org/science-and-technology/frascati-manual-2002_9789264199040-en

8. Oslo, Manual (2005), Guidelines for collecting and interpreting innovation data. – Organisation for Economic Cooperation and Development; Statistical Office of the European Communities. Third edition. – OECD, available at: http://uis.unesco.org/Library/Documents/OECDOsloManual05_en.pdf

9. Science, technology and innovation in Europe : Eurostat statistical book (2008), European Commission. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, available at: http://urenio.org/wp-content/uploads/2008/04/science-technology-and-innovation-in-europe.pdf

10. Zakharkin, O.O. (2014), "The role of innovations in the accretion to the value of Ukrainian enterprises", *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 3, pp.90-101, available at: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/journals/2014/3/90-101

УДК 339.13

Матвєєв В.В.,
к.е.н., професор, директор Інституту економіки та менеджменту Національного авіаційного університету
Непоп А.В.,
аспірант* кафедри фінансів, обліку і аудиту Інституту економіки та менеджменту Національного авіаційного університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГУ В РАКУРСІ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Matveev V.V.,
cand.sc.(econ.), professor, director of the Institute of Economics and Management National Aviation University
Nepop A.V.,
graduate student of department of finance, accounting and auditing Institute of Economics and Management National Aviation University

THEORETICAL ASPECTS OF MARKETING IN THE ACTIVITY OF AIR TRANSPORT ENTERPRISES

Постановка проблеми. Світовий ринок авіаційних послуг має стрімкі тенденції до його розвитку, тому організація авіаційного транспорту є важливою ланкою транспортної системи України. Сучасні авіатранспортні підприємства функціонують в умовах такого зовнішнього середовища, яке має тенденцію швидко змінюватися. Під впливом жорстокої конкуренції та прискореного темпу інновацій авіатранспортні підприємства повинні бути орієнтовані на маркетинг. Отже, маркетинг - це саме та сфера підприємницької діяльності, яка спрямована на повне та всебічне задоволення потреб та запитів споживачів, а також отриманні прибутку на основі довгострокових відносин з клієнтами. Саме володіння маркетинговими знаннями та практичними навичками, розуміння потреб споживачів дозволяють авіатранспортним підприємствам прискорювати розвиток повітряних перевезень та утримувати стійкі конкурентні позиції на сучасному ринку авіаперевезень.

* *Науковий керівник: Матвєєв В.В. - к.е.н., професор*

Авіакомпанії України, з метою стабілізації та стійкого прибуткового функціонування застосовують маркетингові інструменти вже давно, проте їх зусилля нескоординовані та не мають системного характеру. Але тільки комплексно організована маркетингова діяльність компаній стає ефективною та має великий вплив на її успіх та розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням становлення та розвитку маркетингової діяльності присвячено низку робіт як закордонних, так і вітчизняних авторів. Серед наукових праць слід виділити роботи таких авторів, як: Азоєв Г.Л., Аістова М.Д., Александров Г.А., Акофф Р.Л., Бокічева А.Г., Бородулін А.Н., Брімсон Д., Волков А.С., Гаркавенко С.С., Гут І.О., Даниленко А.В., Данько Г.П., Дюжилова О.М., Євстифеєва Є.А.,Зав'ялов П.С., Замятіна І.Є., Істомін А.М., Котлер Ф., Ламбен Ж.Ж., Могилевська О.Ю., Нікольска В.А., Павлова Є.В., Панов Ю.Н, Посадков А.Н., Портер М., Панкрухін А.П., Прянішников М.М., Рустамбекова Н.К., Снастін А.А., Старшинова Т.А., Стрикленд А.Дж, Степанов А.М., Томпсон А.А., Тягунов А.А., Фомін М.Г., Шмєльов В.А., Яблокова Н.І. та інші.

Серед вітчизняних науковців, які сприяють розвитку української школи маркетингу можна виділити таких, як: Балабанова Л.В., Дайновський Ю.А., Зозульов О.В., Ілляшенко С.М., Крикавський Є.В., Куденко Н.В., Орлов П.А., Павленко А.Ф., Перерва П.Г., Пилипчук В.П., Примак Т.О., Солнцев С.О., Старостіна А.О., Шафалюк О.К., Федорченко А.В., Чухрай Н.І.

Аналіз результатів їх дослідження показує, що значні доробки науковців не встигають за розвитком сучасного ринку авіаперевезень, а також не адаптовані до конкретного їх застосування. Тому, виникла необхідність в аналізі та дослідженні маркетингової діяльності авіатранспортних підприємств.

Постановка завдання. Визначення сутності маркетингу та виявлення особливостей маркетингової діяльності авіатранспортних підприємств з урахуванням потреб сучасного ринку авіаперевезень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості маркетингу авіатранспортних підприємств значною мірою обумовлені специфікою ринку. Ринок авіаперевезень має досить складну структуру, тому що на ньому переплітаються різноманітні внутрішні та зовнішні зв'язки. Також він є відкритою системою, тобто такою системою, елементи якої взаємодіють із зовнішнім середовищем.

В вигляді товару, який пропонують авіакомпанії на ринку, виступає продукція, яка створюється авіаційними підприємствами в процесі повітряного перевезення пасажирів і вантажів. Саме вона і є основним предметом купівлі-продажу. Одночасно, сучасні авіакомпанії пропонують на ринку широке коло послуг, пов'язаних із задоволенням додаткових споживчих потреб, які можуть, і становлять великий інтерес для споживача. Отже, саме обсяг пропонованих авіакомпаніями послуг має прийматися в розрахунок при оцінці потенційного попиту на ринку.

Авіакомпанії України мають низку особливостей у використанні маркетингових інструментів, пов'язаних насамперед з особливістю свого продукту. Існує кілька напрямків маркетингової діяльності, які, як правило, серйозно адаптуються з урахуванням специфіки діяльності авіапідприємств. У першу чергу, це практика розробки та поліпшення продукту - пасажирського авіаперевезення. Таким чином, запорукою успіху авіакомпаній на ринку є вміння знайти та задовольнити потреби споживачів. Це єдина можливість досягти цілей, пов'язаних з прибутком, проникненням на нові ринки, розвитком підприємства, тому що маркетинг орієнтований на платоспроможного клієнта.

Сучасний маркетинг, на думку багатьох вчених, слід вважати одним з найважливіших економічних феноменів. В науковій літературі існують тисячі визначень маркетингу, що підкреслюють його важливість, функціональну спрямованість, призначення тощо. Проте, водночас, це дає підстави стверджувати про необхідність посилення теоретичного базису маркетингу як науки. Спираючись на сказане, розглянемо визначення поняття «маркетинг» з точки зору онтології.

В класичному розумінні маркетинг (від англ. marketing - продаж, торгівля на ринку) – це сукупність процесів створення, просування та надання цінностей покупцям, а також управління взаємовідносинами з ними, з вигодою для організації. У широкому сенсі завдання маркетингу полягають у визначенні та задоволенні людських і суспільних потреб [1].

Тлумачний словник поняття «маркетинг» визначає як сукупність дій, метою яких є переконати покупців придбати продукцію фірми. Маркетинг включає проведення заходів з поширення та рекламування продукції, що випускається. Крім того, він передбачає вивчення ринку для того, щоб визначити вірогідну реакцію покупця на заплановані виробництвом нові продукти і з'ясувати, чи можна підвищити привабливість продуктів, що вже випускаються, шляхом їх модифікації [2 с. 348].

Новий словник іноземних слів описує термін «маркетинг» як здійснювану великими капіталістичними компаніями систему заходів з вивчення ринку і активних дій на споживчий попит, з метою розширення збуту товарів, які ними виробляються [3].

Американська асоціація маркетингу (The American Marketing Association (AMA), надає своє класичне обґрунтування: «Маркетинг – це процес планування і реалізації загальної концепції, політики ціноутворення, просування і розподілу ідей, товарів і послуг, спрямований на здійснення обмінів, що задовольняють як індивідуальні цілі, так і цілі організацій».

Термін «маркетинг» виник в Сполучених Штатах Америки в процесі пошуку місцевими

фермерами ринку збуту для своєї продукції. Тоді мова йшла тільки про оволодіння ринком – Market Getting. Пізніше з цих двох слів утворився термін – маркетинг [4]. Отже, термін маркетинг було утворено від англійського слова *market* (ринок), суфікс - *інг* означає дію, якусь певну роботу, виконувану на ринку. Маркетинг припускає визначені види обміну між членами суспільства. У найпростішому випадку, це обмін, що вигідний обом сторонам. У того чи іншого індивідуума є те, що необхідно іншим, тому вони проводять між собою торгові операції на ринку [5-7].

На думку Є.П. Голубкова, маркетинг, згідно його широкого розуміння - це соціально-управлінський процес, за допомогою якого індивідууми і групи людей, шляхом створення продуктів і їх обміну отримують те, чого вони потребують [8].

М. Кензі вважає, що «маркетинг – це діяльність підприємства, яка спрямовує потік товарів і послуг від виробника до кінцевого споживача або до промислового покупця, з метою задоволення потреб споживача та досягнення цілей підприємств» [9].

У. Файнберг визначає маркетинг як "систему автоматичного регулювання попиту і пропозиції" [10]. Російський професор, науковий керівник російської Гільдії маркетологів Панкрухін А.П. визначає маркетинг як ринкову філософію, стратегію і тактику мислення та дії суб'єктів ринкових відносин (не тільки виробників і посередників у комерційній діяльності, але і споживачів, а також постачальників, практичних економістів, вчених, цілих організацій, аж до урядових органів) [11].

Російський професор, дослідник проблем, пов’язаних з конкуренцією, Г.Л. Азоєв вважає, що маркетинг можна розуміти двояко - як філософію підприємництва або як конкретні дії компанії на ринку. У філософії підприємництва досягнення цілей компанії залежить від знання потреб ринку і здатності задовольняти ці потреби більш ефективно, ніж конкуренти [12].

У 1993 році Хелен Гібсон аналізував існуючі визначення маркетингу на замовлення Британської конференції з проблем маркетингової освіти. У результаті, він оприлюднив висновок про те, що пошук єдиного визначення не може бути самоціллю, оскільки це могло б перешкодити подальшому розвитку даної дисципліни. Адже, маркетинг, як феномен, показав себе адаптивним, гнучким, таким, що не визнає меж - відкритим. Водночас, внаслідок такої широти маркетингу, у його визначення можуть зустрічатися двозначності, які можуть призвести до різного роду непорозумінь [13].

У найбільш загальному вигляді, маркетинг розглядають як філософію бізнесу, а також, як одну з головних функцій менеджменту. На думку іншого видатного вченого Жан-Жака Ламбена, маркетинг, як функцію менеджменту, передусім слід розглядати в наступних значеннях: як комплекс агресивних інструментів, які використовуються для проникнення на існуючі чи потенційні ринки (реклама, стимулювання збуту та нав’язування товару споживачеві); як комплекс дослідницьких інструментів для глибокого аналізу споживчих потреб і ринкового попиту (методів дослідження та прогнозування ринку, імітаційних моделей тощо). У кінцевому підсумку, на його переконання, це дає змогу стверджувати про те, що маркетинг перетворився на основу функціонування ринкової системи взагалі, де необхідно безперервно створювати нові потреби, щоб продавати все більше і більше товарів [14].

Маркетингова діяльність представляє собою комплекс заходів, що висувають метою дослідження низку таких питань, як: вивчення споживача та дослідження мотивів його поведінки на ринку; аналіз ринків, на якому працює чи може працювати підприємство; дослідження продукту (виробу чи виду послуг); аналіз форм і каналів збуту; аналіз обсягу товарообігу підприємства; вивчення конкурентів, визначення форм і рівня конкуренції; дослідження рекламної діяльності; визначення найбільш ефективних способів просування товарів на ринку [15; 16]. Павленко А.Ф. та Войчак А.В. пропонують передусім розглядати не розмаїття визначень маркетингу. Натомість вони пропонують до розгляду різні підходи до його вивчення, згідно з якими стає можливим певним чином систематизувати подібні визначення за ключовою ознакою, на якій робиться наголос у кожному конкретному випадку. Так, наприклад, вони пропонують до розгляду концептуальний, функціональний, товарний, системно-поведінковий, інституційний, національний та управлінський підходи до його вивчення [17, с.5].

Традиційно в науково-практичному значенні поняття "маркетинг" описується як [18, с.55]:

- сукупність дій, при яких здійснюється передача права власності на товари від продавця до покупця;
- система заходів, спрямованих на максимальний збут продукції, а також інфраструктура з рекламування товару, вивчення та формування попиту;
- «вища школа» торгівлі, що полягає в безперервному удосконаленні якості, в аналізі психології споживача та вмінні впливати на неї;
- діяльність, спрямована на задоволення потреб в товарах і послугах, які можуть конкурувати на ринку, і забезпечує безперервний продаж товарів та рентабельність підприємства;
- «завойовний» маркетинг, який передбачає поглинання одних фірм іншими;
- філософія поведінки фірми на ринку тощо.

Існуючі визначення маркетингу можна умовно поділити на три основні групи:

- реклама, стимулювання збуту та тиск на покупця, або комплекс «агресивних» інструментів продажу (ринок масового споживача);

- комплекс інструментів аналізу ринку (дедуктивно-індуктивний і аналітичний методи дослідження та моделювання);
- «архітектор» суспільства споживання (створення та стимулювання нових потреб покупців) [19, с.1-2].

Аналіз вищенаведеного засвідчує, що головне в маркетингу - це цільова орієнтація на споживача і комплексність вирішення ринкових завдань, при якій вся діяльність товаровиробника зливається в єдиний «технологічний» процес (рис. 1) [20].

Рис. 1. Система маркетингу

Джерело: [20]

Підсумовуючи вищесказане та опираючись на специфіку діяльності авіатранспортних підприємств, автори обрали більш розгорнуте визначення маркетингу. Маркетинг як система, що включає певний набір взаємообумовлених елементів, - це свого роду «управлінський алфавіт», в якому важливі всі букви від А до Я.

Висновки з даного дослідження. Маркетинг сучасного авіапідприємства – це насамперед така нова підприємницька філософія, в основу якої покладено соціально-етичні та моральні норми ділового спілкування, міжнародні кодекси та правила добросовісної комерційної діяльності авіатранспортних підприємств, інтереси споживачів і суспільства в цілому.

В діяльності авіатранспортних підприємств маркетинг є тим дієвим інструментом, який дозволяє реалізовувати комерційні цілі авіакомпаній з урахуванням потреб сучасного ринку авіаперевезень. Він є найважливішим елементом ринкового механізму господарювання авіатранспортних підприємств України, який спрямований на задоволення потреб споживачів, а його застосування означає системний підхід до управлінської діяльності, з чітко поставленою метою, деталізованої сукупністю заходів, спрямованих на її досягнення.

Подані висновки є підґрунтям для проведення більш детального наукового дослідження з питання економічного забезпечення маркетингової діяльності авіатранспортних підприємств.

Література

1. Маркетинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Маркетинг
2. Дж. Блэк. Економіка. Тлумачний словник / Дж. Блэк ; загальна редакція: д.э.н. Осадчая І.М. – М. : "Інфра-м", Видавництво "Весь Світ". – 2000. – 546 с.
3. Новый словарь иностранных слов. - by EdwART, 2009.
4. Гаркавенко С.С. Маркетинг : підручник / С.С. Гаркавенко. – К. : Лібра, 2002. – 712 с.
5. Березин И.С. Маркетинг и исследование рынков / И.С. Березин. – М. : Русская деловая литература, 1999. – 416 с.
6. Попов А.В. Интегрированные маркетинговые коммуникации : теория и практика // Маркетинг и маркетинговые исследования в России. – 2001. – № 5(35). – С. 33-38.
7. Котлер Ф. «Основы маркетинга». Краткий курс : пер. с англ. / Ф. Котлер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2007. – 656 с.

8. Голубков Е.П. «Маркетинговые исследования: теория, методология и практика» / Е.П. Голубков. – М. : Издательство «Финпресс», 2005. – 464с.
9. Кардаш В.Я. Товарна інноваційна політика : навч. посіб. / В.Я. Кардаш. – К. : КНЕУ, 1999 – 124с.
10. Прауде В.Р. Маркетинг : навч. посіб. / В.Р. Прауде, О. Б. Білий. – К. : Вища шк., 1994. – 256 с.
11. Панкрухин А.П. «Маркетинг» / А.П. Панкрухин. – Гильдия маркетологов. – 3-е изд. – М. : Омега-Л, 2005. – 656 с.
12. Азоев Г.Л. Конкуренция: Анализ, стратегия и практика / Г.Л. Азоев. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. – 206 с.
13. Бейкер М.Дж. Маркетинг – философия или функция? / Майкл Дж. Бейкер. – СПб. : Питер, 2002. – 1200 с.
14. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок / Жан-Жак Ламбен ; перевод с англ. под ред. В.Б. Колчанова. – СПб. : Питер Ком, 2005. – 800 с.
15. Бримсон Д. Процессно-ориентированное бюджетирование. Внедрение нового инструмента управления стоимостью компании / Д. Бримсон, Д. Антос. – М. : Вершина, 2007. – 336 с.
16. Волков А. Создание рыночной стоимости и инвестиционной привлекательности / А. Волков, М. Куликов, А. Марченко. – М. : Вершина, 2006. – 194 с.
17. Павленко А.Ф. Маркетинг / А.Ф. Павленко, А.В. Войчак. – К. : КНЕУ, 2003. – 246 с.
18. Данько Т.П. Управление маркетингом (методологический аспект) : учеб. пособие. / Т.П. Данько. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 280 с.
19. Ламбен Ж.Ж. Стратегический маркетинг : пер. с франц. / Ж.Ж. Ламбен. – СПб. : Наука, 1996. – 752 с.
20. Завьялов П.С. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицях : учебное пособие / П.С. Завьялов. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 496 с.

References

1. “Marketing”, available at: http://ru.wikipedia.org/wiki/Маркетинг
2. Joe Black (2000), *Ekonomika. Tlumachnyi slovnyk* [Economy. Explanatory Dictionary], edited : Osadchaia I.M., "Infra-m", Vydavnytstvo "Ves Svit", Moscow, Russia, 546 p.
3. “The new dictionary of foreign words”, by EdwART, (2009).
4. Harkavenko, S.S. (2002), *Marketynh* [Marketing], textbook, Libra, Kyiv, Ukraine, 712 p.
5. Berezin, I.S. (1999), *Marketing i issledovaniye rynkov* [Marketing and research of the markets], Russkaya delovaya literatura, Moscow, Russia, 416 p.
6. Popov, A.V. (2001), “Integrated marketing communications: theory and practice”, *Marketing i marketingovyye issledovaniya v Rossii*, no. 5(35), pp. 33-38.
7. Kotler, F. (2007), *Osnovy marketinga* [Basics of marketing], Izdatelskiy dom «Vilyams», Moscow, Russia, 656 p.
8. Golubkov, Ye.P. (2005), *Marketingovyye issledovaniya: teoriya, metodologiya i praktika* [Marketing research: theory, methodology and practice], Izdatelstvo «Finpress», Moscow, Russia, 464 p.
9. Kardash, V.Ya. (1999), *Tovarna innovatsiina polityka* [Trading innovation policy], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 124 p.
10. Praude, V.R. and Bilyi, O.B. (1994), *Marketynh* [Marketing], tutorial, Vyshcha shkola, Kyiv, Ukraine, 256 p.
11. Pankrukhin, A.P. (2005), *Marketing* [Marketing], Gildiya marketologov, Omega-L, Moscow, Russia, 656 p.
12. Azoyev, G.L. (1996), *Konkurentsiya: Analiz, strategiya i praktika* [Competition: analysis, strategy and practice], Tsentr ekonomiki i marketinga, Moscow, Russia, 206 p.
13. Beyker, M.Dzh. (2002), *Marketing – filosofiya ili funktsiya?* [Marketing - philosophy or function?], Piter, St.-Peterburg, Russia, 1200 p
14. Lambin, Jean-Jacques (2005), *Menedzhment, oriyentirovannyy na rynok* [Market-Driven Management], translated from English, edited by V.B. Kolchanova, Piter Kom, St.-Peterburg, Russia, 800 p.
15. Brimson, D. and Antos, D. (2007), *Protsessno-oriyentirovannoye byudzhetirovaniye. Vnedreniye novogo instrumenta upravleniya stoimost'yu kompanii* [Process oriented budgeting. The introduction of new management tool of the cost of the company], Vershina, Moscow, Russia, 336 p.
16. Volkov, A., Kulikov, M., Marchenko, A. (2006), *Sozdaniye rynochnoy stoimosti i investitsionnoy privlekatelnosti* [Creation of market value and investment attractiveness], Vershina, Moscow, Russia, 194 p.
17. Pavlenko, A.F., Voychak, A.V. (2003), *Marketing* [Marketing], KNEU, Kyiv, Ukraine, 246 p.
18. Danko, T.P. (1997), *Upravleniye marketingom (metodologicheskiy aspekt)* [Of marketing management (methodological aspect)], tutorial, INFRA-M, Moscow, Russia, 280 p.
19. Lambin, Jean-Jacques (1996), *Strategicheskiy marketing* [Strategic marketing], Nauka, St.-Peterburg, Russia, 752 p.
20. Zavialov, P.S. (2002), *Marketynh v skhemakh, rysunkakh, tablytsiakh* [Marketing in the schemes, figures, tables], tutorial, INFRA-M, Moscow, Russia, 496 p.

УДК 338.021.15

Бутов А.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій та інноваційного підприємництва
Тернопільський національний економічний університет

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Butov A.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of management of organizations and of innovative entrepreneurship
Ternopil National Economic University

FORMATION OF AN EFFECTIVE SYSTEM FOR LOGISTICS MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Успішне проведення в Україні економічних реформ багато вчених і практиків пов'язують з можливостями використання на всіх рівнях управління класичних інструментів менеджменту, маркетингу, логістики. Однак, як показав досвід реформування вітчизняної економіки, ці інструменти, що добре зарекомендували себе у стабільній економіці розвинених країн, не завжди і не скрізь успішно застосовуються в нашій країні. Це стосується передусім логістики, яка на відміну від менеджменту та маркетингу до сих пір не має чіткого концептуального бачення для її ефективного використання. Невиправдано широкий спектр завдань, функцій і об'єктів застосування логістики, перерахованих у зарубіжній і вітчизняній економічній літературі, ускладнює об'єктивну оцінку ефективності та доцільності застосування її конкретних форм і методів у різних господарських структурах. Недостатньо вивчений взаємозв'язок логістики з менеджментом і маркетингом в аспекті підвищення конкурентоспроможності господарських систем та їх прибутковості. Для досягнення стійкої конкурентоспроможності на ринку актуальним є питання пошуку інноваційних моделей розвитку й управління підприємством, однією з яких є застосування логістичного підходу до управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного формування та використання системи управління логістикою на підприємствах вивчали такі науковці, як А.М. Родников, С.М. Резер, Дж. Бушер [8], Л.В. Забуранна [2], Є. Крикавський [3], Дж. Хескетт, Е. Мате й Д. Тиксьє, С.О. Уварова, А. Харрісон, М.П. Гордон, І.П. Міщук [5], В.І. Сергєєв [6], С.В. Чурилов [7] та інші. Однак у більшості наукових розвідок мало уваги приділено виділенню елементів й особливостей застосування логістичного управління на підприємствах з одночасним забезпеченням їхньої поточної й довгострокової стабільності, оскільки саме управлінська діяльність обумовлює системну стійкість підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, впливає на логістичні потоки й забезпечує міжфункціональне координування бізнес-процесів підприємства, що, в свою чергу, підвищує його здатність до адаптації в сучасних умовах господарювання, які характеризуються прискореним темпом змін у зовнішньому середовищі та наростаючою конкуренцією. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо формування системи логістичного управління підприємством, що дозволить раціоналізувати його діяльність та підтримувати конкурентоспроможність на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнення логістики спричинене у результаті тривалої інтеграції та еволюції таких наук або концепцій, як маркетинг та виробничий менеджмент. Сьогодні до логістики відносять управління людськими, енергетичними, фінансовими та іншими потоками, що мають місце в економічних системах. Проте, на сучасному етапі розвитку економіки логістика не може існувати без поняття «управління», оскільки воно є основою функціонування та життєдіяльності будь-якого підприємства [7, с. 143].

По-перше, логістика є частиною загальної теорії управління, але виділяється з нього своєю специфікою, яка полягає в управлінні різними потоковими процесами, що мають просторово-часову послідовність. Із зазначеного випливає, що об'єктом використання логістики може бути будь-яка діяльність, де сукупність процесів або подій має альтернативну послідовність в просторі та часі й розглядає багато варіантів її організації та управління за певними критеріями.

По-друге, особливістю логістики є її здатність не тільки керувати потоковими процесами, а й забезпечувати організацію раціонального управління ними з метою виявлення прихованих резервів управління, головним чином у вигляді додаткових доходів і прибутку суб'єктів господарювання.

По-третє, особливістю логістики є її призначення реорганізації форм і методів управління потоковими процесами з метою виявлення та використання додаткових резервів за рахунок продуктивних факторів і джерел. Це є найбільш характерним для еволюційно налагодженої ринкової економіки розвинутих країн.

Таким чином, логістика є науково-практичним інструментом спільного господарювання багатьох економічно самостійних ринкових структур, що дозволяє досягати раціональної організації потокових процесів, які протікають в просторово-часовій послідовності, з метою виявлення та реалізації потенційних резервів управління та отримання, в кінцевому рахунку, додаткових доходів і прибутку цими структурами переважно за рахунок суспільно-корисних, головним чином продуктивних факторів і джерел.

Таке тлумачення логістики призводить до виявлення нагальної потреби безпосереднього використання її класичних інструментів для ринкового механізму та зумовлює ефективність і доцільність її застосування у даний час в нашій країні. Це можуть бути нововведення у вигляді змістовної програми логістики потокових процесів і створення систем логістики як на окремих ділянках і стадіях циклічно відтворюваної діяльності, так і по всій тривалості логістичного ланцюга. Або встановлення більш чіткої та продуктивної взаємодії між маркетинговими службами й іншими підрозділами господарських структур з їх логістичними системами як в організаційно-методичному, так і економічному аспектах; використання об’єктивних і надійних критеріїв суспільної та ринкової ефективності програм логістики.

Ефективність та доцільність використання логістики зростає в міру ускладнення інформаційних і зростання числа оптимізаційних завдань логістики, що спостерігаються при інтегруванні ринкових структур у корпоративні та асоційовані об’єднання, а також при більш тісній їх взаємодії, виходячи із взаємної вигоди. Однак управління потоковими процесами стає можливим в сучасних умовах при виконанні наступних необхідних і достатніх умов.

1. Необхідною умовою працездатності є параметри керованості й адаптивності ринкових структур. Проста форма керованості оцінюється здатністю та готовністю розпорядчих центрів ринкових структур та їх підконтрольних органів дотримуватися виконавчої дисципліни. Це дозволяє виконувати законодавчі акти, накази, розпорядження, а також інші конкретні рішення та команди з достатньою повнотою і точністю. Так як в умовах слабкої керованості всі логічні проекти з раціоналізації управління потоковими процесами втрачають свою цінність і сенс, тому для забезпечення мінімально необхідних параметрів керованості процесом логістизації слід обов’язково передбачати наявність у ринкових структурах ефективної системи управляючих впливів, які б, враховуючи мотивацію діяльності всіх працівників цих структур, дотримувалися виконавчої дисципліни.

2. Іншою необхідною умовою логістизації є адаптивність ринкових структур. Вона полягає у їх здатності у адаптації та саморегулюванні до зовнішнього середовища завдяки інваріантності побудови їх керуючих і керованих систем. Підвищенню адаптивності сприяє наявність досить об’єктивних та надійних індикаторів оцінки наслідків стратегічних і тактичних рішень з використанням зворотних зв’язків. Без цього будь-яка ринкова структура не в змозі скоригувати своє функціонування і розвиток, особливо в нестабільних ситуаціях.

3. Адаптивність ринкової структури виражається в її селекційній здатності правильної оцінки та відбору факторів життєздатності й життєзабезпечення відповідно до суспільних орієнтирів, ціннісних установок і пріоритетів. Обидва параметри працездатності: керованість і адаптивність ринкових структур зводяться до їх готовності й здатності реалізувати свої загальносистемні цілі і є необхідною умовою як працездатності, так й логістизації, оскільки не розкривають змістовну сторону їх визначення мети.

4. Достатньою умовою працездатності цих структур та одночасно обов’язковою передумовою їх логістизації є співпадання інтересів і цілей господарських систем з громадськими інтересами та цілями. Це досягається шляхом більш досконалого законодавства та інших досить ефективних управлінських впливів. Результатом такого поєднання є поліпшення трактування цілей розпорядчих центрів господарських систем. Це означає, що нормативна постановка стратегічних і тактичних завдань управління передбачає екстремізацію їх цільових функцій (доходів, прибутку, рентабельності, витрат обігу, обсягу поставок, інвестицій, конкурентоспроможності продукції та послуг тощо) головним чином за рахунок продуктивних та інших суспільно корисних факторів і джерел.

В табл. 1 показано основні чинники підвищення ефективності системи управління логістикою.

Таким чином, логістизація ринкових структур в умовах реформування економіки України не може обмежитися тільки раціоналізацією їх систем управління, а повинна супроводжуватися їх паралельним перетворенням у логістичні системи. В результаті ефект логістизації набагато перевищує додаткову вигоду ринкових структур від раціональної (оптимальної) організації управління потоковими процесами на підприємствах.

Дослідження показують, що саме інтеграція матеріальних та інформаційних потоків поряд з підвищенням економічної ефективності є інноваційним механізмом, здатним створити потужний економічний ефект функціонування підприємства.

Найбільш очевидним і правильним вирішенням зазначеної проблеми є створення ефективної мобільної логістичної системи управління, об'єднаної з інформаційною системою. Мета створення такої системи – автоматизація логістичних та інформаційних процесів, економія коштів і підвищення функціональності за рахунок використання сучасних комп'ютерних систем [1, с. 173].

Таблиця 1

Основні чинники і джерела підвищення ефективності системи управління за рахунок застосування логістики *

Вплив логістики на основні параметри управління потоковими процесами	Фактори ефективності за рахунок поліпшення основних параметрів управління	Джерела ефективності за рахунок виявлення та використання резервів управління за допомогою логістики	Реалізація основних цілей логістики на об'єктах управління, що впливає на кінцеві результати діяльності
1. Досягнення раціональної структурної організації управлення 2. Підвищується дієздатність системи управління: а) Поліпшується виконавча дисципліна б) Поліпшується соціально-економічна постановка завдань управління в) Підвищується професійний рівень працівників г) Поліпшується науково-методичне, технічне та інформаційно-технологічне оснащення	1. Поліпшується поставка стратегічних і тактичних завдань. 2. Знижується ступінь відхилення фактичних виконавчих рішень від запрограмованих у відповідності з нормативною моделлю управління. 3. Зменшується роль неформальної структури управління. 4. Підвищується повнота і точність вирішення завдань у їх будь-якій постановці	1. Наближення нормативної структурної організації управління до еталонної. 2. Наближення реальної моделі управління до нормативної 3. Наближення результатів рішення інформаційних і оптимізаційних завдань до оптимального варіанту	Перша ціль - поліпшення якості обслуговування за рахунок: 1. Зменшення дефіциту, що виникає при порушеннях договірних умов поставки і, відповідно, втрат від дефіциту. 2. Зменшення запасів надлишкової (наднормативної і зайвої) продукції та зниження витрат на їх утримання та ліквідацію. Друга ціль - зниження сукупних витрат і втрат на формування, рух і перетворення матеріальних, товарних, грошових та інформаційних потоків за рахунок: 1. Реалізації раціональної схеми руху матеріалів і товарів, а також інформаційних і грошових потоків. 2. Мінімізації та оптимізації запасів у всіх каналах проходження продукції. 3. Комбінованого використання різних видів транспорту 4. Встановлення оптимального співвідношення між замовною, транзитною і складською формами поставок. 5. Правильного розміщення складського господарства на обслуговуваній території. 6. Використання прогресивних форм складської обробки вантажів. 7. Зниження втрат матеріальних ресурсів при доставці і зберіганні. 8. Зменшення витрат на управління

Джерело: складено автором на основі [4, с. 292]

Завдання підвищення ефективності необхідно вирішувати ще на стадії проектування, для цього існуючі схеми управління логістикою необхідно оптимізувати з метою підвищення їхньої ефективності.

Для аналізу класичної схеми логістичної системи найбільш зручним варіантом буде використання функціонально-вартісного аналізу.

На підставі даних про середні затрати на логістику на вітчизняних промислових підприємствах, виражених у гривневому еквіваленті, зробимо перерахування у відносні одиниці (відсоток від загальних витрат на логістику). Середньостатистичний розподіл витрат за функціями в логістиці подано в табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл витрат за функціями в логістиці

№ з/п	Функції	Витрати (%)
1	Координація роботи	21
2	Складування	17
3	Завантаження / розвантаження	17
4	Оформлення документів	18
5	Транспортування	15
6	Управління / прийняття рішень	12

Джерело: складено автором

За даними табл. 2 видно, що витрати не відповідають важливості та пріоритету функцій. Так, витрати на координацію та оформлення документів занадто великі, при тому, що ці функції не є основними в логістиці, в той же час на транспортування і управління витрачається найменше коштів, хоча вони разом із складуванням та завантаженням / розвантаженням становлять сутність логістичного процесу. Для оцінки значущості функцій та визначення їх важливості з метою подальшого проведення функціонально-вартісного аналізу необхідно побудувати матрицю попарного порівняння (табл. 3).

Таблиця 3

Матриця попарного порівняння

Функція	1	2	3	4	5	6	Сума	З	Ф
1	1	2	3	1	5	6	2	0,21	0,10
2	2	2	2	2	5	2	5	0,17	0,24
3	3	2	3	3	5	3	4	0,17	0,19
4	1	2	3	4	5	6	1	0,18	0,05
5	5	5	5	5	5	5	6	0,15	0,28
6	6	2	3	6	5	6	3	0,12	0,14

Джерело: складено автором

На підставі даних, наведених у табл. 2 і 3, зробимо перерозподіл витрат за функціями (табл. 4).

Таблиця 4

Перерозподіл витрат за функціями

Функції	Важливість	Витрати (%)
Транспортування	0,28	28
Складування	0,24	24
Завантаження / розвантаження	0,19	19
Управління / прийняття рішень	0,14	14
Координація роботи	0,10	10
Оформлення документів	0,05	5

Джерело: складено автором

Зниження витрат на координування можна буде досягти за рахунок побудови чітких ієрархічних управлінських зв'язків, заміни контролерів і робочих на технічні засоби інформаційної системи. Разом з тим істотне зниження витрат на оформлення документів можна забезпечити шляхом впровадження електронно-цифрового підпису та електронного документообігу.

Вивільнені кошти підуть на збільшення ефективності транспортування, роботи складів, вантажно-розвантажувальних процесів. На основі вищевикладеного та з урахуванням результатів проведеного функціонально-вартісного аналізу була розроблена схема оптимальної структури управління логістикою, інтегрована з інформаційною системою. Таку систему можна назвати інформаційно-логістичної системою. На рис. 1 зображена принципова (неповна) схема пропонованої інформаційно-логістичної системи.

Запропонована схема побудована з урахуванням вимог до ефективної логістичної системи і на основі сучасної моделі побудови локальних обчислювальних мереж.

Функціонування в пропонованій моделі буде здійснюватися у такий спосіб. Всі логістичні процеси на підприємстві фіксуються та заносяться в апаратно-технічні системи інформаційно-логістичної системи – персональні комп'ютери, автоматизовані робочі місця, бази даних та інші. За допомогою спеціального програмного забезпечення інформація обробляється, поширюється та надходить для обробки менеджерам різних рівнів, а також для співробітників підрозділів у вигляді команд і сигналів.

При проведенні аналізу розробленої моделі інформаційно-логістичної системи були виявлені такі особливості: висока ефективність управління, надвисокі показники оперативності, швидкості передачі та обробки інформації, значна економія коштів і часу.

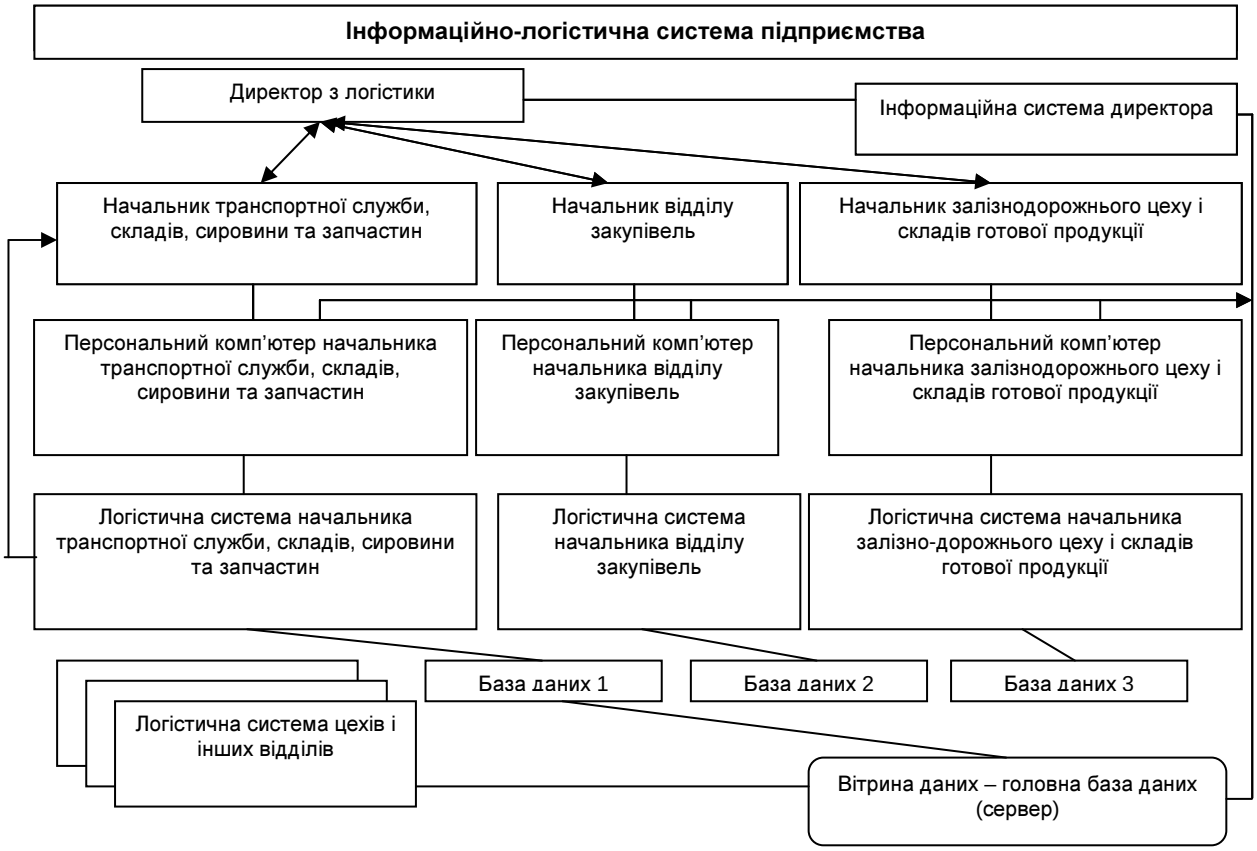

Рис. 1. Схема інформаційно-логістичної системи підприємства

Джерело: складено автором

При проектуванні моделі інформаційно-логістичної системи необхідно враховувати специфіку законодавства України в галузі захисту інформації, електронного документообігу, електронного цифрового підпису. Більшість західних моделей необхідно інтегрувати під вітчизняні законодавчі та економічні умови. Проектування ж системи, яке спочатку базується на вітчизняних специфіці та законодавстві, не тільки забезпечує відповідність з юридичними нормами, а й є гарантом успішного функціонування в умовах української економіки.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що в сучасних економічних умовах України значимість логістики зростає. Використання логістики є одним з резервів підвищення економічної ефективності будь-якого підприємства. Підвищення конкурентоспроможності підприємств значною мірою залежить від ефективності їх логістичної діяльності в організаційних межах суб'єкта господарювання та у процесах міжсуб'єктної взаємодії з партнерами в інтегрованих ланцюгах постачань. Це обумовлює потребу в проведенні постійного моніторингу ефективності логістичних процесів та загалом ефективності системи логістики як складної організаційно-економічної та техніко-технологічної системи, що охоплює сукупність суб'єктів логістичної діяльності, задіяних у ній об'єктів, здійснюваних потокових процесів, а також – правові, організаційно-управлінські, методичні та інформаційні засади їх взаємодії.

Література

1. Бурцев И.В. Инновационные принципы управления внутризаводской логистикой / И.В Бурцев, Е.Б. Чачина, Л.А Васин // Фундаментальные исследования. – 2012. – № 30. – С. 173-176.
2. Забуранна Л.В. Логістичне управління підприємством: сутність та передумови розвитку / Л.В. Забуранна // Сталий розвиток економіки. – 2010. – № 7. – С. 120-123.
3. Крикавський Є.В. Логістика. Основи теорії : підручник / Є.В. Крикавський. – Л. : Національний університет «Львівська політехніка», Інтелект-Захід, 2004. – 416 с.
4. Малицкая С.И. Эффективная система управления логистикой / С.И. Малицкая // Экономика и управление: новые вызовы и перспективы. – 2010. – № 1. – С. 291-292.
5. Міщук І.П. Оцінювання ефективності системи логістики підприємства торгівлі / І.П. Міщук // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 4. – С. 102-110.
6. Сергеев В.И. Логистика в бизнесе / В.И. Сергеев. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 608 с.
7. Чурилов С.В. Логістичне управління підприємством: теоретичний аспект / С.В. Чурилов // Экономика и управление. – 2012. – № 6. – С. 142-147.
8. Busher J. Logistics excellence / Busher J., Tyndall G. // Manag. Accoun. – 1987. – № 8. – P. 32-39.

References

1. Burtsev, I.V., Chachina, E.B. and Vasin, L.A. (2012), "Innovative management principles intralogistics", *Fundamentalnyie issledovaniya*, no. 30, pp. 173-176.
2. Zaburanna, L.V. (2010), "Logistics business management: the nature and background", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no 7, pp. 120-123.
3. Krykavskyi, Ye.V. (2004), *Lohistyka. Osnovy teorii* [Logistics. Basic theory], textbook, Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», Intelekt-Zakhid, Lviv, Ukraine, 416 p.
4. Malitskaya, S.I. (2010), "Efficient logistics management system", *Ekonomika i upravlenie: novyie vyizovyi i perspektivyi*, no. 1, pp. 291-292.
5. Mishchuk, I.P. (2012), "Evaluation of the effectiveness of the logistics enterprise trade", *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky*, no. 4, pp. 102-110.
6. Sergeev, V.I. (2001), *Logistika v biznese* [Logistics of business], INFRA-M, Moscow, Russia, 608 p.
7. Churilov, S.V. (2012), "Logistics business management: theoretical aspects", *Ekonomika i upravlenie*, no. 6, pp. 142-147.
8. Busher, J., Tyndall, G. (1987), "Logistics excellence", *Management, Account,* no.8, pp. 32-39.

УДК 339.138:[641.54:159.9]

Лялюк А.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та безпеки підприємства
Остромухова Н.С.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПОВЕДІНКУ ПОКУПЦІВ КУХОННОГО ПРИЛАДДЯ

Lyalyuk A.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of economics and enterprise security
Ostromukhova N.S.
Lesya Ukrainka Eastern European National University

RESEARCH OF INFLUENCE OF MARKETING POLICY ON BEHAVIOUR OF KITCHENWARE BUYERS

Постановка проблеми. Сучасний споживчий ринок побутової техніки в Україні характеризується великою розмаїтістю моделей, в основному, імпортної техніки. Ринок роздрібної торгівлі електропобутовою технікою в Україні теж постійно розширюється. Вже декілька десятиліть поспіль людство не уявляє своє життя без цих «досягнень цивілізації». «Плоди» технічного прогресу увійшли в наше повсякденне життя і стали його невід'ємною частиною. У 2012 році зростання продажів у секторі дрібної техніки склало 14%, при цьому кращі результати показала техніка для кухні. Продажі приладів для приготування їжі виросли у порівнянні з 2011 роком на 5%. За підсумками 2013 року, обсяг ринку становить 48,4 млрд. грн., що на 9% більше, ніж попереднього року. Найвищих річних показників досягли ринки телекому та великої побутової техніки (+19% та + 9% відповідно). Також успішним цей рік став і для ринків інформаційних технологій (+ 9 %), малої побутової техніки (+ 7%) та споживчої електроніки (+ 6%) [1]. На ринку побутової техніки відбувається боротьба за покупця. На кожному кроці з'являються і дрібні, і великі торговельні мережі, що спеціалізуються на продажу такої техніки. Також з'являються нові конкуренти. Інтернет-магазини в Україні з'явилися не так давно, а вже встигли стати досить популярними, особливо серед молоді. Очікуваний аналітиками у наступному році вихід на український ринок низки європейських мереж із продажу побутової техніки може серйозно підкосити позиції його нинішніх учасників. На думку експертів, прихід західних конкурентів буде супроводжуватися зниженням ними націнок на товари і навіть відвертим демпінгом протягом тривалого часу [1]. Для того, щоб витримати таку серйозну конкуренцію з боку іноземних конкурентів, треба впевнено стояти на ногах, бо якщо в місцевих компаній не вистачить маркетингових зусиль, на них очікує або втрата ринкової частки, або повне поглинання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив маркетингової політики на поведінку покупців розглядали у працях такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Гальперін В.М., Браун Т.Д., Черчиль Г.А.,

Еванс Дж., Ілляшенко С. М., Богіла М. М., Стернюк О. Б. та ін. [1-10]. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій з даної тематики, недостатньо повно розкрите питання впливу маркетингової політики на прийняття рішень покупцями, які належать до різних сегментів ринку побутової техніки. І зокрема кухонного приладдя на рівні регіону.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити поведінку покупців кухонного приладдя та їхньої реакції на маркетингову політику, проаналізувати відмінності між різними сегментами споживачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийняття покупцями рішення щодо вибору побутової техніки відбувається під впливом комплексу маркетингових чинників. Належність того чи іншого покупця до певного ринкового сегмента впливає на його чутливість до маркетингової політики продавця. З метою вивчення особливостей ставлення українських користувачів кухонного приладдя до комплексу маркетингових заходів проведено дослідження кінцевих користувачів методом вибіркових спостережень. Методом комунікації було обрано особисті інтерв'ю за допомогою структурованої анкети для користувачів кухонного приладдя.

Мета дослідження - визначення основних сегментів ринку кухонного приладдя

Метод збору даних - анкетне опитування.

Місце опитування - магазини побутової техніки (м. Луцьк).

Час проведення опитування - 10- 20 травня 2014 року.

Обсяг вибірки - 150 респондентів.

Респонденти - жителі м. Луцька, віком 18-65 років, які мають у наявності не менше одного виду кухонного приладдя.

Аналіз результатів опитування споживачів показав, що серед видів кухонного приладдя найбільш популярними є: мікрохвильова піч, яку мають 98,3% та електрочайник – 92,5%. Майже половина споживачів мають у наявності блендер, кухонний комбайн, кавоварку, сокодавку, електичну піч (від 54% до 70%). Проте дослідження показали, що населення міста Луцька має в недостатній кількості такі види кухонного приладдя, як павоварка, мультиварка, хлібопічка, тостер, сушка для овочів і фруктів, фритюрниця (15-35%), рис.1.

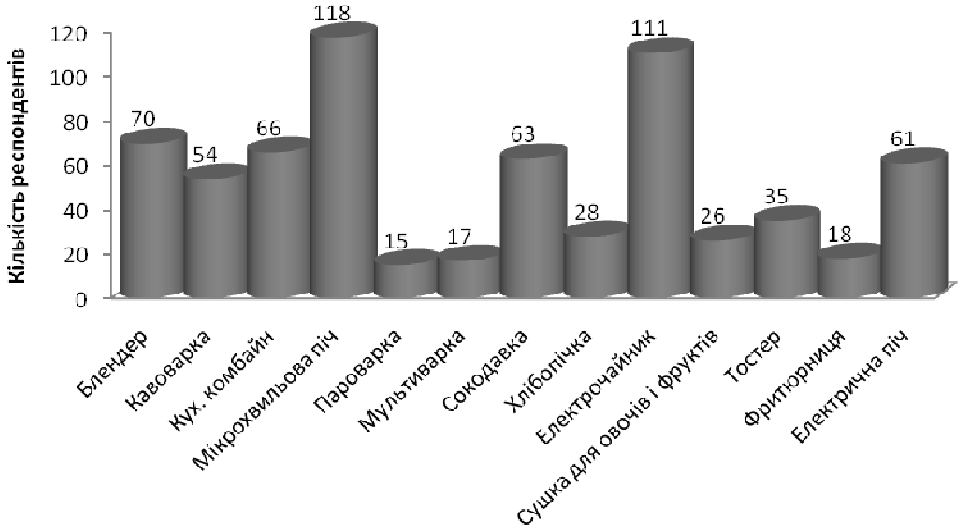

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на питання щодо наявності кухонного приладдя
Джерело: результати власного дослідження авторів

Ринок кухонного приладдя має перспективи для розширення. Оскільки, майже третя частина споживачів має намір найближчим часом придбати хоча б один із видів кухонного приладдя (рис. 2). Найбільш бажаною виявилися: мультиварка, кавоварка, блендер (понад 25%), маже 20% опитаних бажають придбати фритюрницю, хлібопічку, сокодавку, пароварку та кухонний комбайн.

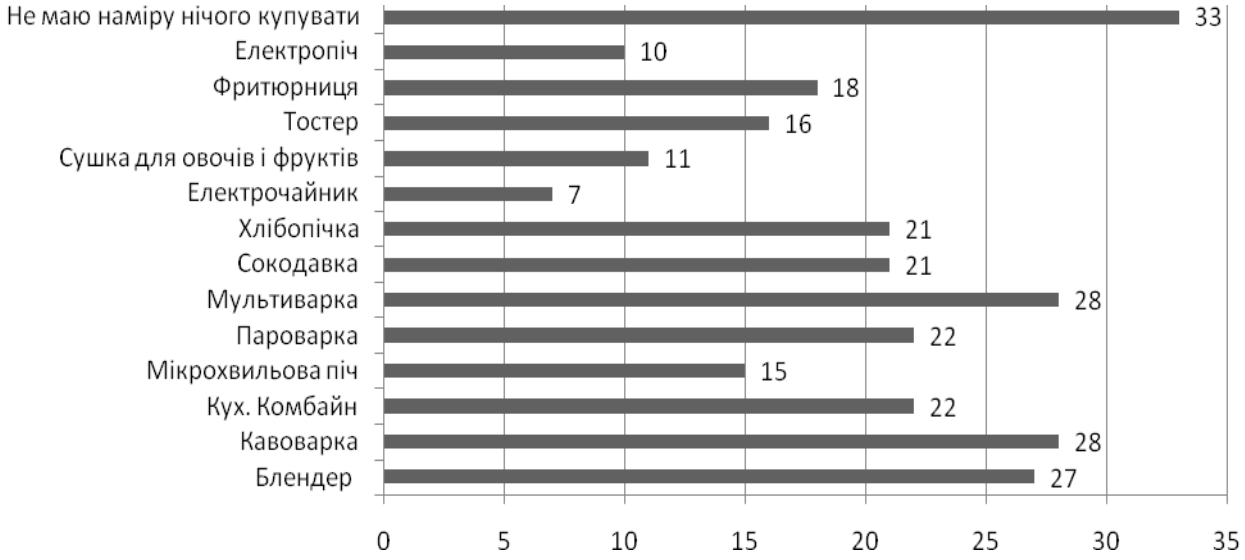

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на питання «Які з видів кухонної техніки Ви бажаєте придбати останнім часом?»

Джерело: результати власного дослідження авторів

Результати дослідження показали, що найбільш популярною маркою є Philips. Саме їй віддали перевагу 58,3% опитаних. Друге місце за популярністю посідає торгова марка KENWOOD з результатом 41,7%. Третьою за популярністю є торгова марка Panasonic. Слід відмітити, що лише 4 % опитаних не пам'ятають торгової марки (рис. 3).

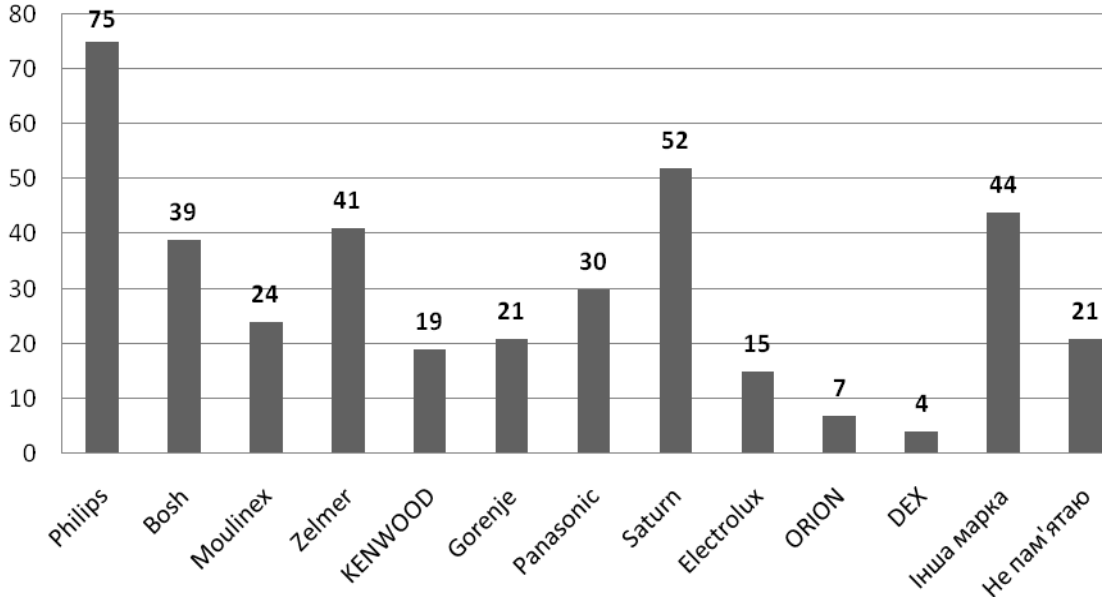

Рис. 3. Популярність торгових марок кухонного приладдя в досліджуваному регіоні

Джерело: результати власного дослідження авторів

У ході опитування виявлено, що при купівлі побутової техніки найбільше звертають увагу на ціну (39%), країну-виробника товару – 25%. Місце розташування магазину суттєвого значення не має. Оскільки на цей чинник звертають увагу лише 5% споживачів (рис.4).

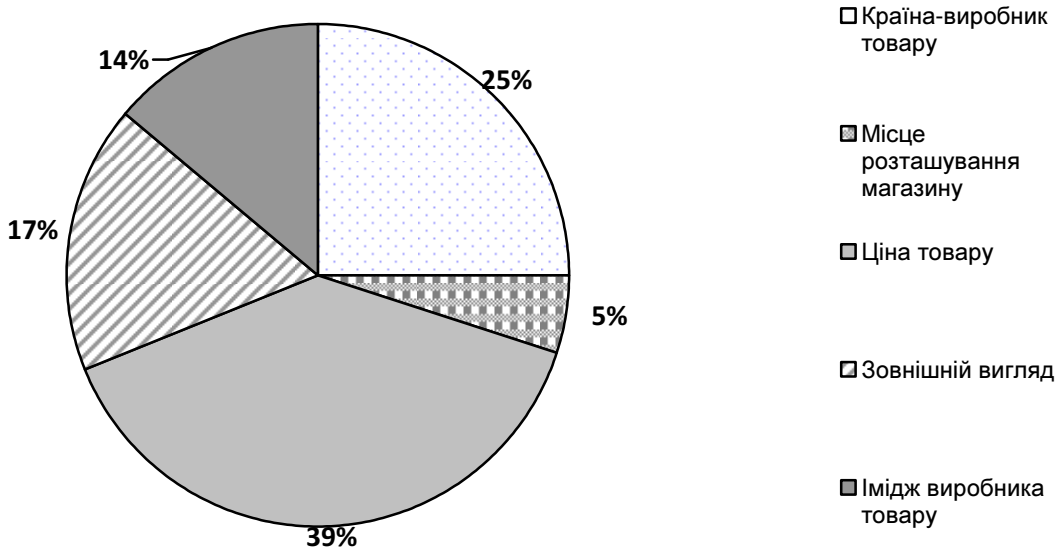

Рис. 4. Чинники, які впливають під час купівлі кухонного приладдя
Джерело: результати власного дослідження авторів

Проявилась певна прихильність до окремих торгових марок. Так, 39 % опитаних заявили, що при купівлі нової техніки будуть обирати ту торгову марку, кухонна техніка з якою у них вже є. Хоча інша третина споживачів (33%) над цим не задумувались. А 27% запевнили, що для них важливішим у товарі є функціональні властивості, а на не імідж марки (рис. 5). Це свідчить про те, що усі товарні марки мають шанс успішно конкурувати при наявності добре продуманої маркетингової політики.

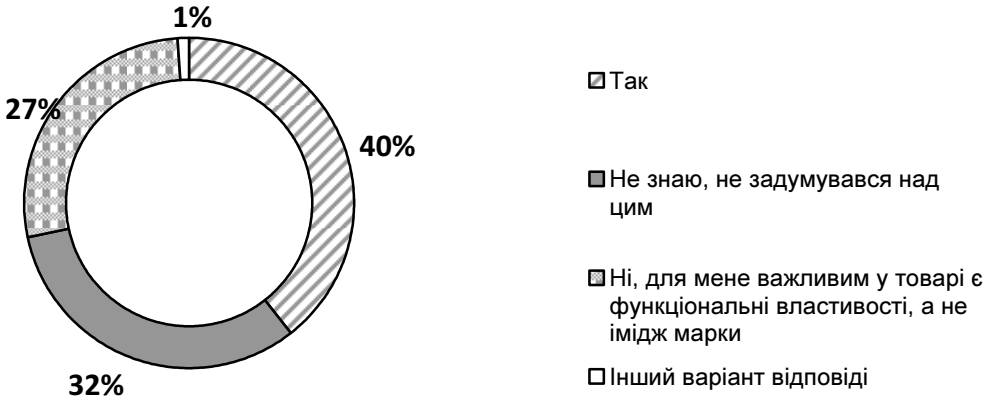

Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів на питання: «Купуючи інше кухонне приладдя, чи будете Ви обирати ту торгову марку, кухонне приладдя з якою у Вас уже є?»
Джерело: результати власного дослідження авторів

Зазвичай переважна більшість жителів Луцька купують кухонну техніку у спеціалізованих магазинах (65%). Тоді як через Інтернет і на стихійному ринку відповідно 18% і 16%. (рис. 6). На запитання «Як Ви ставитесь до купівлі побутової техніки через Інтернет?» більшість споживачів відповіла, що вважає такий спосіб купівлі ненадійний. Як перевагу купівлі через Інтернет назвали те, що тут можна придбати товар за нижчою ціною, ніж у магазині (34%), та дозволяє економити час (25 %).

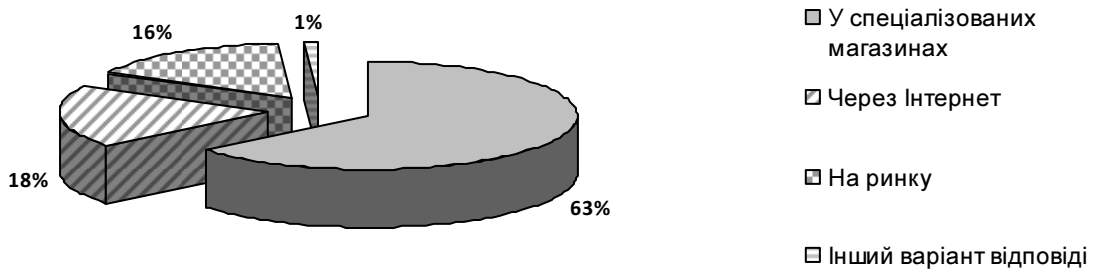

Рис. 6. Розподіл відповідей на питання: «Де Ви зазвичай купуєте кухонне приладдя як і загалом побутову техніку»

Джерело: результати власного дослідження авторів

Під час дослідження виявлено ставлення споживачів до так званої «б/у» техніки, завезеної з Європи. 53%, тобто трохи більше половини опитаних таку техніку купували. Причому 36% із них зазначили, що їх в даному випадку влаштовує співвідношення «ціна-якість», а на думку 15% ця техніка надійніша, ніж нова, що виробляється в країнах Азії (рис. 7).

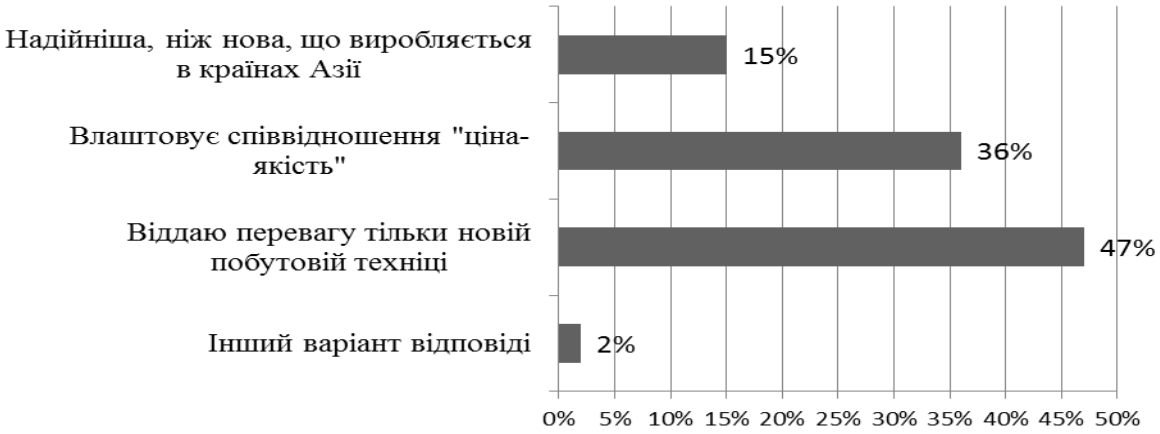

Рис. 7. Ставлення опитаних так званої «б/у» техніки, завезеної з Європи

Джерело: результати власного дослідження авторів

Дослідження виявило, що найбільший вплив на остаточне рішення про купівлю кухонного приладдя має сім'я. Хоча, майже третина (29% споживачів) заявила, що на них ніхто не впливає. Вони самостійно приймають рішення. Вплив реклами і продавців однаковий (по 10%). Це вказує на те, що ефективність рекламних кампаній не є досить високою. Так як і те, що кваліфікація торгового персоналу потребує удосконалення. Відповідно, потребує доопрацювань у цьому напрямі відділ збуту і реклами (рис. 8).

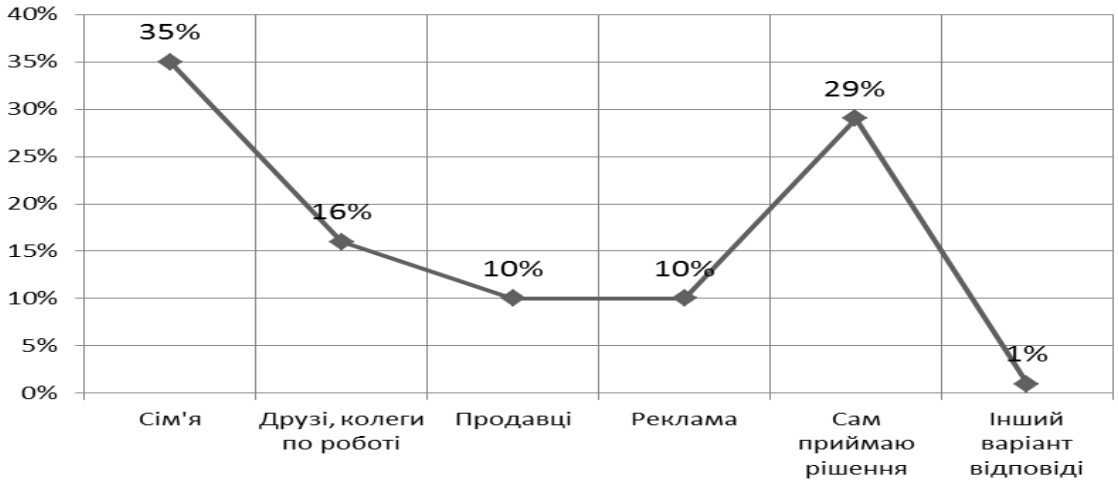

Рис. 8. Розподіл відповідей респондентів на питання «Хто впливає на Ваше остаточне рішення про купівлю кухонного приладдя?»

Джерело: результати власного дослідження авторів

Досліджувались також соціально-демографічні фактори, такі, як рід занять, рівень доходів (рис. 9) та тип особистості (рис. 10).

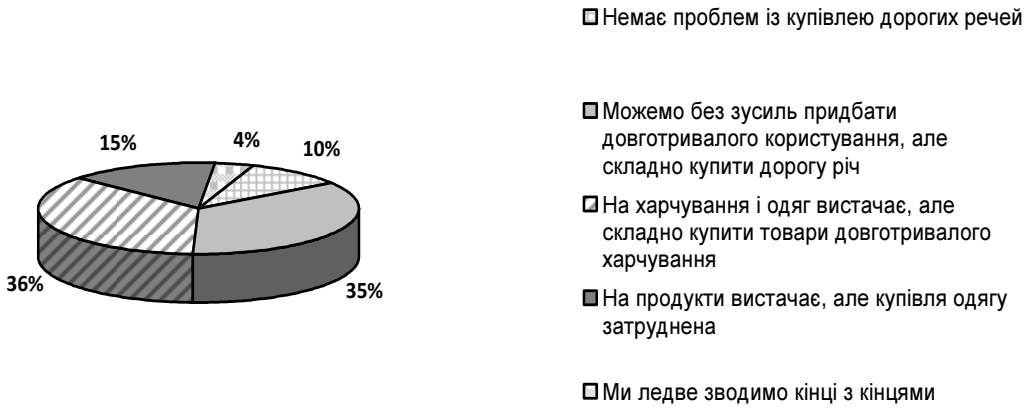

Рис. 9. Оціна респондентами своїх доходів
Джерело: результати власного дослідження авторів

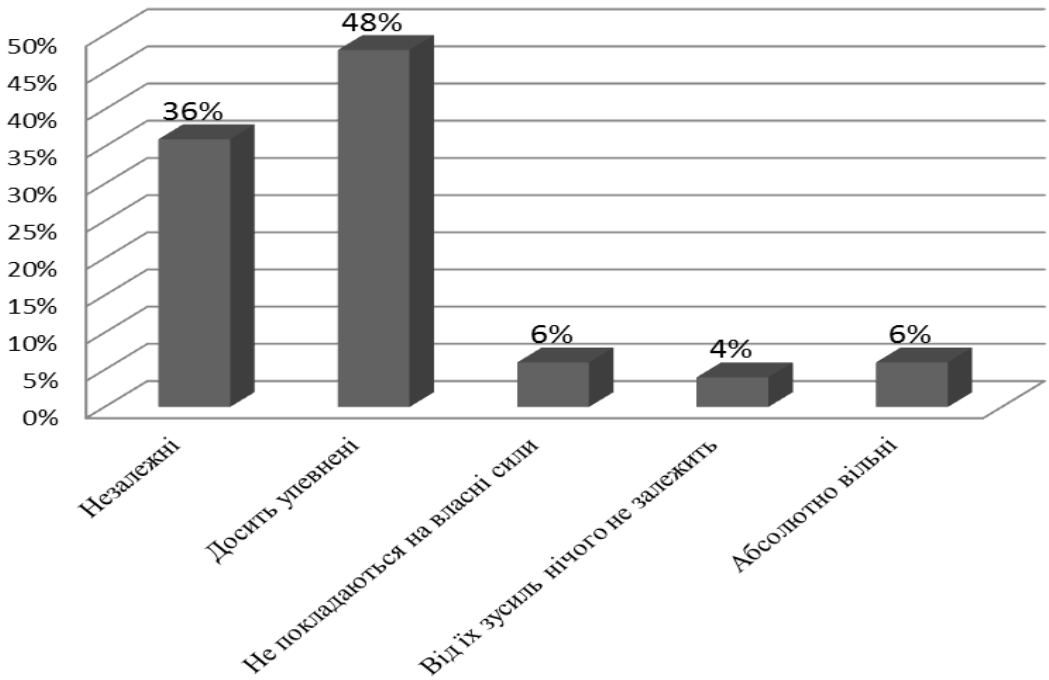

Рис. 10. Розподіл респондентів з типом особистості
Джерело: результати власного дослідження авторів

У процесі дослідження проаналізовано взаємозв'язок таких факторів, як доходи, тип особистості та рід занять з такими змінними, як кількість видів кухонного приладдя, що є у наявності у респондентів; місце придбання кухонного приладдя; прихильність до торгової марки і ставлення до «б/у» техніки; вплив інших осіб на прийняття рішення про купівлю кухонного приладдя. Для цього порівнювалися числові величини та перевірено залежності між окремими даними та їх наборами. З цією метою проведені розрахунки «коефіцієнта кореляції» Пірсона, який є математичним вираженням щільності зв'язку між двома факторами і розраховується за формулою:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^{m}\left(x_i - \overline{x}\right)\overline{y_i - (y)}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m}\left(x_i - \overline{x}\right)^2 \sum_{i=1}^{m}\left[\left(y_i\right] - \overline{y}\right)^2}} = \frac{cov\left(x, y\right)}{\sqrt{S_x^2\, S_y^2}}, \qquad (1)$$

де $\overline{x}, \overline{y}$ - вибіркові середні x^m та y^m;
S_x^2, S_y^2 – вибіркові дисперсії [8, 58].

Для розрахунку коефіцієнта кореляції використані дані, які були отримані в результаті опитування. Результати розрахунків наведені у кореляційній таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Кореляційна таблиця для визначення статистично значущих факторів важливості при купівлі кухонного обладнання

Соціальні і психографічні фактори	Кількість видів кухонного приладдя	Місце придбання кухонного приладдя	Прихильність до торгової марки	Ставлення до б/у техніки	Вплив інших осіб на прийняття рішення про купівлю кухонного приладдя
Доходи	- 0,58261	0,779912	0,919014	0,4634	0,24969
Тип особистості	0,915831	0,599167	0,755827	0,327512	0,329198
Рід занять	- 0,29494	- 0,29988	- 0,34074	- 0,33458	0,467108

Джерело: розрахунки авторів

Виходячи із даних табл. 1, можна зробити висновок про існування залежності між усіма факторами. Так, між рівнем доходів та кількістю видів кухонного приладдя існує обернений помітний зв'язок. Між рівнем доходів та місцем придбання приладдя для кухні існує прямий сильний зв'язок. Дуже сильний зв'язок існує між рівнем доходів та прихильністю до певної торгової марки. Між рівнем доходів та ставленням до б/у техніки існує прямий помітний зв’язок. Найслабший зв'язок існує між рівнем доходів та впливом інших осіб на прийняття рішення про купівлю кухонного приладдя.

Зв'язки між типом особистості та усіма іншими факторами мають прямий характер. Найсильніший зв'язок існує між типом особистості та кількістю кухонного приладдя. Слабкий зв'язок спостерігаємо між типом особистості та ставленням до б/у техніки. Такий самий зв'язок існує між типом особистості та впливом інших осіб на прийняття рішення про купівлю кухонного приладдя. Між типом особистості та місцем придбання кухонного приладдя існує помітний зв'язок, а між типом особистості та прихильністю до торгової марки – сильний. Рід занять має найменший вплив на фактори, зазначені в таблиці 1. Так, між родом занять та кількістю кухонного приладдя, місцем придбання, прихильністю до певної торгової марки, ставленням до б/у техніки існує обернений слабкий зв’язок. Лише між родом занять та впливом інших осіб на прийняття рішення про купівлю кухонного приладдя існує прямий помітний зв'язок. Статистично значущий взаємозв’язок фактора важливості як доходи виявився найбільш значимим з такою змінною як прихильність до торгової марки, а тип особистості з такою змінною як кількість видів наявного у споживачів кухонного приладдя. Це дає змогу розглядати можливість використовувати ці змінні як критерії сегментації споживачів.

Для обґрунтування вибору сегментів ринку кухонного приладдя скористаємося дослідною програмою типології стилю життя Anticipacing Change in Europe (ACE), яка координується RISC, міжнародним інститутом ринку, розташованим в Швейцарії. Характеристика типологій євро споживачів, згідно з дослідженнями RISC: 1) традиціоналіст; 2) домосід; 3) раціоналіст; 4) гедоніст; 5) подаючий надії; 6) створюючий тренди [5]. Враховуючи результати нашого дослідження та вищенаведену типологію, на ринку кухонного приладдя виділяємо такі сегменти: *раціоналісти, гедоністи і подаючі надії.*

- «*раціоналісти*» - незалежні, їм характерний раціональний підхід до життя в усіх сферах; думають, діють і планують раціонально, готові протистояти новим завданням і викликам, які стоять перед людством; довіряють науці і новим технологіям. До цієї групи споживачів належать особи, які без зусиль можуть придбати товари довготривалого користування, але їм складно купити надто дорогу річ. У даній групі споживачів переважає частка осіб, які працюють за наймом. Такі споживачі не завжди є впевненими у власному виборі кухонного приладдя. На остаточне рішення даних осіб при купівлі значний вплив мають друзі, колеги по роботі та реклама. Найбільший вплив на остаточне рішення про купівлю кухонного приладдя має сім’я. Цей сегмент споживачів є досить перспективним, оскільки частка їх в загальній чисельності респондентів становить 35%. При виборі кухонного приладдя вони звертають особливу увагу на рівень його надійності, для них важливішим у товарі є функціональні властивості, а на не імідж марки. При купівлі готової техніки також звертають увагу на ціну. З цією метою споживачі даної категорії купують кухонну техніку загальновідомих брендів у спеціалізованих магазинах.

- *«гедоністи»* - досить упевнені у собі, характеризується стилем життя, узгодженим з власними переконаннями, керуються чуттєвими відчуттями і емоційним досвідом, особисто мусить переконатися в усьому, звертають величезну увагу на власний вигляд, інноватори нових трендів; найближчим часом мають намір придбати хоча б один із видів кухонного приладдя; мають прихильність до окремих торгових марок; купували так звану б/у техніку, оскільки вважають, що вона надійніша нової, що вироблена в Китаї; при купівлі кухонного приладдя на них ніхто не впливає, вони самостійно приймають рішення. До цієї групи споживачів належать особи, які без проблем можуть придбати дороге кухонне приладдя. До таких споживачів належать приватні підприємці та державні службовці. Цей сегмент потенційних споживачів становить близько 10% від загальної кількості респондентів. При купівлі кухонного приладдя особи з високим рівнем доходів орієнтуються на імідж марки, особливі функції приладдя та надають перевагу

іноземним товаровиробникам. Оскільки в таких споживачів не вистачає часу на відвідування магазинів, то вони часто замовляють товари через мережу Інтернет.

- *«подаючі надії»* представляють різноманітні позиції, підпорядковані динаміці психічного розвитку, прагматики, особи, що борються, використовуючи сприятливі обставини; вважають себе абсолютно вільними, купують кухонну техніку через Інтернет і на стихійному ринку, рішення про купівлю приймають під впливом реклами і продавців. До цієї групи споживачів належать особи, які мають достатні фінансові ресурси для купівлі продуктів харчування та одягу, але яким складно купити товари довготривалого вжитку. Такими споживачами є домогосподарки та студенти. Вагому підтримку матеріальному становищу даних осіб надають члени їх сімей, які і впливають на остаточне рішення при покупці кухонного приладдя. Такі потенційні споживачі становлять значну частку (36%), що дає підставу вважати їх одним з перспективних сегментів. Головними критеріями при виборі кухонного приладдя для таких осіб є його вартість та поліфункціональність.

Четвертий сегмент споживачів представляють особи, які не мають необхідних фінансових ресурсів для купівлі кухонного приладдя. Споживачами даної групи є безробітні та пенсіонери. Особи даної групи надають перевагу купівлі дешевого кухонного приладдя, яке може задовольнити їх найнеобхідніші потреби. Досить часто ця категорія споживачів купує кухонну техніку, яка вже була у вжитку. Дані особи становлять 19% загальної чисельності опитаних. Цей сегмент споживачів не є перспективним, оскільки через нестачу коштів дуже рідко купує нове кухонне приладдя.

Висновки з даного дослідження. Розподіл покупців кухонного приладдя на запропоновані сегменти може бути корисним при обґрунтуванні розробки маркетингової стратегії магазинів побутової техніки, яка б враховувала соціальні та психографічні характеристики потенційних покупців.

Література

1. Аналіз українського ринку основних видів побутової техніки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.unian.ua/transport/752828-prodaji-na-rinku-pobutovoji-tehniki-ta-elektroniki-v-ukrajini-za-2012-rik-virosli-do-444-mlrd-grn.html

2. Боліла М.М. Стимулювання збуту як маркетинговий фактор у конкурентній боротьбі за споживача / М.М. Боліла // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 21, ч. III – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2000. – С. 3–7.

3. Браун Т.Д. Маркетинговые исследования / Т.Д. Браун, Г.А. Черчилль. – СПб.: Питер, 2010. – 704 с.

4. Гайванович Н.В. Ідентифікація базових чинників поведінки Євроспоживача / Н.В. Гайванович // Вісник Хмельницького національного університету : Економічні науки. – 2009. – № 5, Т. 3. – С. 42-46.

5. Гальперін В.М. Теорія споживчої поведінки та попиту / В.М. Гальперін. – СПб. : Економічна школа, 2006. – 318 с.

6. Эванс Дж. Маркетинг / Дж. Эванс, Б. Берман. – М., 1993. – 239 с.

7. Ілляшенко С.М. Маркетингова товарна політика / С.М. Ілляшенко. – Суми, 2005. – 234 с.

8. Руденко В.М. Математична статистика: навч. посіб. / В.М. Руденко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 304 с.

9. Сім трендів ринку електроніки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://regionews.sumy.ua/node/11098.

10. Стернюк О.Б. Деякі аспекти дослідження поведінки споживачів в умовах становлення ринкової економіки в Україні [Електронний ресурс] / О.Б. Стернюк. – Режим доступу:http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8872/1/27.pdf

References

1. Analysis of the Ukrainian market of the main types of home appliances. UNIAN, available at: http://economics.unian.ua/transport/752828-prodaji-na-rinku-pobutovoji-tehniki-ta-elektroniki-v-ukrajini-za-2012-rik-virosli-do-444-mlrd-rn.html.

2. Bolila, M. (2000), "Promotion as a marketing factor in the competition for the consumer", *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, Vol. 21, part. III, pp. 3-7.

3. Braun, T.D. and Cherchill, G.A. (2010), *Marketingovyye issledovaniya* [Marketing research], Piter, St. Petersburg, Russia, 704 p.

4. Haivanovych, N. (2009), "Identification of the basic factors of behavior of the euroconsumer", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no 5, Vol. 3, pp. 42-46.

5. Halperin, V. (2006), *Teoriia spozhyvchoi povedinky ta popytu* [Theory of consumer behavior and demand], Economichna shcola, St. Petersburg, Russia.

6. Evans, Joel R., Berman, Barry (1993), *Marketing* [Marketing], Moscow, 239 p.

7. Illiashenko, S. (2005), *Marketynhova tovarna stratehiia* [Marketing commodity policy], Sumy, Ukraine, 234 p.

8. Rudenko, V. (2012*), Mathematychna statistica* [Mathematical Statistics], Tsentr uchbovoi literatyru, Kyiv, Ukraine, 304p.

9. "Seven trends in the electronics market in Ukraine", available at: http://regionews.sumy.ua/node/11098.

10. Sterniuk, O. Some aspects of the study of consumer behavior in conditions of market economy in Ukraine, available at: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8872/1/27.pdf.

УДК 65.012.32

Панченко М.О.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Бровкова О.Г.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Одеський національний політехнічний університет

МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Panchenko M.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management
Brovkova O.G.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management
Odessa National Polytechnic University

METHODOLOGY FOR IMPLEMENTATION QUALITY MANAGEMENT SYSTEM AT THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Сучасні підприємства здійснюють свою діяльність в постійно змінних ринкових умовах. Формування нового конкурентного середовища примушує підприємства знов звернути увагу на ефективність і якість вироблюваних товарів і послуг, оскільки в гострій конкурентній боротьбі здатні вижити тільки ті компанії, які зможуть швидко адаптуватися до таких умов. Тому система менеджменту якості повинна бути гнучкою, такою, що швидко «настроюється» під зміни вимог зацікавлених в діяльності підприємства сторін. Тільки така система менеджменту може стати корисним інструментом в руках керівництва підприємства. Стандарт вимагає розвивати і покращувати систему менеджменту якості шляхом застосування сучасних технологій, орієнтованих на ефективну адаптацію до зовнішнього середовища, що змінюється.

Грамотне впровадження цієї системи дозволяє отримати низку переваг: підвищити керованість компанії, конкурентоспроможність і якість послуг, зменшити витрати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження побудови та оцінки ефективності системи управління якістю на підприємстві, у аналіз впливу на конкурентоспроможність підприємства зробили такі провідні зарубіжні та вітчизняні вчені, як А.В. Глічев, М.І. Круглов, І.Д. Крижанівський, О.Г. Лосицький, Т.В. Корнєєва, І. Сіменко [8], О. Пономарьова [6], А. Фейгенбаум, Г. Тагуті. Але при цьому недостатньо уваги приділено проблемам впровадження таких систем на вітчизняних підприємствах.

Постановка завдання. Метою написання статті є дослідження проблеми розробки та впровадження системи менеджменту якості як одного із засобів забезпечення конкурентоспроможності на підприємстві, яке функціонує в Україні, тобто в державі з перехідною економікою та недосконалою конкуренцією. Для досягнення мети будуть розглянуті наступні питання:

- дослідити теоретичну сутність проблеми впровадження системи менеджменту якості на підприємстві;
- розглянути переваги впровадження системи менеджменту якості на підприємстві;
- розглянути основні етапи розробки та впровадження системи менеджменту якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система менеджменту якості (СМЯ) – це та частина загальної системи управління на підприємстві, яка функціонує з метою забезпечення стабільної якості продукції або послуг.

Система менеджменту якості – це інструмент, що дозволяє прогнозувати, вимірювати вплив ухвалюваних рішень і подій, що відбуваються, в різних сферах бізнесу на якість послуг. Саме показники, за якими можна відстежити вплив подій на якість послуг, механізми їх визначення, взаємозв'язки між причиною та результатом, і є об'єкти впровадження при встановленні СМЯ на підприємстві.

У стандарті визначаються загальні методи, які повинні бути використані при побудові такої системи якості, щоб гарантувати повне задоволення потреб споживача. Стандарт застосовується саме до системи якості, а не до кінцевого продукту або послуги. Реалізація системи якості повинна визначатися завданнями, продукцією, процесами й індивідуальними особливостями конкретної організації.

Відмінною рисою стандарту є те, що побудована на його основі система якості не є застиглим механізмом. У самому стандарті [2] закладені вимоги постійного поліпшення відповідно до передбачуваних потреб клієнта.

Вищому керівництву відведена основна роль в цьому процесі. Керівник повинен ухвалити рішення про початок проекту, сповістити співробітників компанії, а також створити передумови для

швидкого здійснення всіх етапів робіт. Також слід сформулювати цілі побудови СМЯ, виділити на верхньому рівні процеси СМЯ, які слід контролювати, і критерії оцінки їх якості. Практика показує, що для отримання реальної користі необхідно самим узяти стандарт ISO 9001, виділити пункти, які вже працюють на підприємстві, відзначити ті абзаци, які поки не знайшли віддзеркалення в житті організації. Необхідно знайти у себе окремі елементи управління якістю, оцінити, які механізми слід додати, щоб охопити вимоги стандарту, придумати, як пов'язати все в єдине ціле.

Завершуючим етапом усвідомлення місця СМЯ в загальній системі менеджменту підприємства є формулювання основних положень системи, які згодом стануть основою Політики в сфері якості. Політика в сфері якості – публічний документ першого рівня СМЯ, що визначає призначення системи, встановлює верховенство інтересів клієнта, є основою для постановки мети і низка зобов'язань керівництва [3]. Визначивши напрям руху, пора приступати до наступного етапу – сповістити про зміни співробітників.

Залучення персоналу – традиційно один з найскладніших моментів у процесі становлення системи. Методів залучення два: інформування та навчання. Обидва вимагають постійної уваги, а інформуванню в стандарті відведений окремий підрозділ. Систематичне навчання не означає постійних великих витрат на залучення зовнішніх тренерів. Значно ефективніше внутрішнє навчання, яке проводиться силами співробітників підприємства, що передбачено стандартом [1].

Залучення персоналу починається з організації служби по координації діяльності, пов'язаної з реалізацією проекту по розробці СМЯ. Таку службу рекомендується створювати відразу після ухвалення рішення про початок робіт. До неї доцільно включити авторитетних співробітників, які стануть провайдерами принципів СМЯ в колективі, візьмуть на себе основну частину роботи по інформуванню і будуть внутрішніми тренерами. На першому етапі слід провести зовнішнє навчання. При сертифікуючих органах, як правило, існують навчальні центри, які пропонують різні програми семінарів. Запорукою успішного впровадження СМЯ є навчання не тільки співробітників служби якості, але і топ-менеджерів, яким в системі відведена провідна роль.

Впровадження СМЯ – складний і тривалий проект (терміном до 1,5-2 роки), і практика показує, що на етапах впровадження та початкового функціонування система неминуче сприймається співробітниками як додаткове навантаження і приводить до опору, подолати який допоможе програма впровадження СМЯ, котра повинна включати: опис етапів впровадження, список відповідальних за кожен етап проекту, процедуру оцінки впровадження СМЯ. Проте, основним чинником успіху в справі залучення персоналу є наполегливість і неухильне слідування вибраному курсу.

Споживач відіграє важливу роль при визначенні вхідних вимог. Моніторинг задоволеності споживача вимагає оцінки інформації, що стосується думки споживача про виконання підприємством його вимог. Крім того, до будь-якого процесу може бути застосований метод "планувати-виконувати-перевіряти-діяти" (ПВПД, або Plan-Do-Check-Act, PDCA) [5]. На даному етапі слід виділити процеси, які складатимуть основу СМЯ. До звичних бізнес-процесів в обов'язковому порядку додадуться і специфічні процеси СМЯ, такі як аналіз з боку керівництва, внутрішні аудити.

Всі процеси необхідно об'єднати в схему, яка повинна наочно відображати взаємозв'язки окремих процесів системи, їх поєднання і взаємодію. Стандарт дозволяє розповсюдити систему тільки на частину процесів. Такий підхід є найбільш адекватним, оскільки дає можливість сфокусувати зусилля й отримати компактну працездатну систему. З її допомогою, наприклад, можна включити тільки критичні, важливі процеси або тільки ті процеси, над якими потрібно працювати. На даному етапі кількість процесів має бути максимум 4-5. Для кожного процесу необхідно встановити критерії результативності (показники).

Наступний етап – це написання документів. На цьому етапі формуються нормативні документи, регламенти та процедури, що забезпечують роботу системи менеджменту якості. На основі Політики в сфері якості готується документ під назвою "Керівництво за якістю". Він містить основні положення, що регламентують діяльність в рамках СМЯ: розмежування зон відповідальності, вимоги до служби якості, опис процедур забезпечення якості, порядок ведення документообігу СМЯ, опис процедури розгляду скарг і так далі. Написанню цього документа слід приділити підвищену увагу, особливо перекладу термінології СМЯ зрозумілою і прийнятою мовою на підприємстві. Ця робота буде дуже корисна для розуміння системи співробітниками.

Наступний рівень документів називається "Загальносистемні документовані процедури". Відповідно до стандарту ISO 9001 [2] слід здійснювати 6 процедур: управління документами; управління даними (записами); управління аудитом СМЯ; управління продукцією, яка не відповідає стандартам (процес виявлення браку і порядок його утилізації); управління заходами, що коректують невідповідності; управління заходами, що попереджають появу невідповідностей.

Документи наступного рівня описують правила ефективного планування та реалізації процесів і управління ними. До таких документів відносяться робочі методики, посадові інструкції працівників, технологічні карти процесів.

Підставою "піраміди" документів є дані, підтверджуючі, що вимоги, СМЯ, що пред'являються, реалізуються на практиці (звіти про виконану роботу, запис в журналах операцій, тобто документальна основа щоденної роботи співробітників).

На даному етапі можна ефективно провести систематизацію архіву внутрішніх документів і впровадити на підприємстві систему електронного документообігу.

Після розробки всіх нормативних документів починається дослідна експлуатація системи менеджменту якості. На цьому етапі необхідно впровадити всі нові документи та процедури. Впровадження можна проводити поступово. Після 2-3 місяців роботи поверніться до документації і проведіть необхідні уточнення. Як правило, реальність виявляється набагато простішою за припущення та проекти. Дослідна експлуатація супроводжується проведенням внутрішнього аудиту, спеціальних процедур по перевірці роботи СМЯ. У випадку, якщо на підприємстві існує служба внутрішнього контролю, логічно її підключити і до аудитів СМЯ. Для ефективної роботи слід підготувати внутрішніх аудиторів на спеціальних семінарах і тренінгах. В ході внутрішнього аудиту виявляються невідповідності між поточною роботою і вимогами стандарту. Ці відхилення необхідно фіксувати. Потім за підсумками аудиту проводиться коректування роботи співробітників, а також нормативної документації [4].

Результати аудиту, записи, що стосуються функціонування процесів і відповідності продукції, результати зворотного зв'язку з клієнтами є вхідною інформацією для аналізу СМЯ з боку керівництва, в процесі якого оцінюються можливість поліпшення і необхідність внесення змін в систему менеджменту якості підприємства, включаючи політику і цілі в сфері якості. Якщо в результаті аналізу з боку керівництва зроблений висновок про придатність, адекватність і результативність системи, можна запрошувати зовнішніх аудиторів і проводити сертифікацію системи.

Для того, щоб сертифікувати СМЯ, необхідно подати заяву в сертифікаційний орган. Сертифікація проходить в два етапи. На першому етапі аудитори проводять експертизу основних документів Системи менеджменту якості (Політика в сфері якості, Керівництво з якості), схеми організаційної структури компанії, документованих процедур й інших розроблених документів СМЯ. За експертизою слідує другий етап - сертифікаційний аудит.

Сертифікаційний аудит проводиться безпосередньо на підприємстві. В ході його аудитори зустрічаються з керівниками компанії, службою якості, керівниками підрозділів і рядовими співробітниками з метою перевірки ступеня впровадження СМЯ, обізнаності персоналу і застосування процесного підходу. В процесі аудиту фіксуються відхилення від стандарту (невідповідності). Якщо всі істотні невідповідності усунені, підприємству видається сертифікат.

Далі проходять наглядові аудити, які проводяться сертифікуючим органом протягом наступних 3 років. Періодичність проведення наглядових аудитів залежить від масштабу компанії, але не може бути рідше 1 разу на рік.

На цьому етапі тільки починається справжня інтеграція СМК в загальну систему управління компанією. На початковому етапі ефективність системи менеджменту якості украй невисока: ресурси, що витрачаються на функціонування системи та забезпечення її результативності (стандарт вимагає саме результативності системи). Для того, щоб перейти від результативності до ефективності, тобто йти по шляху постійних поліпшень, виконуючи, мабуть, головну вимогу стандарту, необхідно послідовно вирішити низку завдань:

- узгодження бізнес-мети з цілями СМЯ. Для отримання ефекту від впровадження СМЯ бізнес-мета повинна стати цілями по якості;
- впровадження тотального процесного підходу. Часто процесний підхід в управлінні залишається тільки на папері, що викликане складністю його впровадження в компаніях з функціональною організаційною структурою, а їх - переважна більшість. Впровадження процесного підходу може зажадати структурних змін, що пов'язане з додатковими труднощами;
- побудова логічно вивіреної системи записів (звітів про функціонування), яка служитиме основою (фактами) для ухвалення управлінських рішень;
- забезпечення об'єктивного зворотного зв'язку з клієнтами.

Висновки з даного дослідження. Впровадження СМЯ – є складним проектом для будь-якого підприємства, для успішної реалізації якого необхідне точне знання та дотримання всіх закономірностей і документації. У проекті такого масштабу є певні складнощі: неприйняття окремими співробітниками та керівниками стратегічного рішення про створення системи; могутня організаційна структура, функціональне управління; внутрішні бар'єри між підрозділами, відсутність розуміння загальних цілей організації, розрив довіри між різними рівнями персоналу; дисбаланс відповідальності і повноважень; низький рівень культури виробництва; відсутність чітко сформульованого бачення, місії, загальної ідеології, філософії, принципів розвитку для всієї компанії; процеси не описані, не визначені ключові процеси, не визначені і не вимірюються кількісні і якісні критерії; відсутність системи вимірювання задоволеності споживачів і маркетингу.

Подолати ці складнощі допоможе ISO 9001- реальний інструмент підвищення ефективності діяльності, який виводить підприємство на принципово новий рівень розвитку.

Впровадження системи менеджменту якості на підприємстві дозволить:

– почати процес формування корпоративної культури, заснованої на принципах управління якістю;

– привести діяльність підприємства у відповідність з чинним українським законодавством, стандартами та рекомендаціями міжнародних організацій;

– диференціювати послуги, що надаються, на основі якості, тобто відповідності вимогам споживачів, і тим самим створити передумови збільшення частки ринку організації;

– підвищити рентабельність підприємства шляхом зниження виробничих витрат, що досягається за рахунок підвищення рівня відповідності послуги вимогам споживачів, розробки процедур здійснення діяльності на основі вибраного стандарту, вдосконалення управління процесами, залучення всього персоналу до процесу контролю й забезпечення якості;

– підсилити репутацію підприємства, яке відповідає світовим стандартам якості підприємства і прагне до постійного підвищення рівня задоволеності споживачів.

Вирішення наведених проблем потребує об'єднання зусиль професійних організацій у сфері якості з метою вироблення стратегії спільних дій для розвитку ринку послуг у сфері якості, створення висококваліфікованого фахівця з управління якістю, який буде відповідати сучасним потребам.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з визначенням інструментарію та напрямів вдосконалення забезпечення системи управління якістю, вивчення можливостей і особливостей впровадження інформаційних технологій системи управління якістю на вітчизняних підприємствах.

Література

1. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю – Основні положення та словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://omul.org/info/dstu/file/gost2905.html

2. ДСТУ ISO 9001-2001. Системи управління якістю – Вимоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://omul.org/info/dstu/file/gost2908.html

3. ДСТУ ISO 9004-2001. Системи управління якістю - Настанови щодо поліпшення діяльності [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://omul.org/info/dstu/file/gost2909.html

4. Багаутдинова Н.К. Формирование системы менеджмента качества / Н.К. Багаутдинова // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – №1. – С. 17-21.

5. Ольдерогге Н. Менеджмент четвертого поколения: современная концепция менеджмента / Н. Ольдерогге // Менеджмент. – 2008. – № 11-12. – С. 62-65.

6. Пономарьова О.С. Шляхи гармонізації вітчизняної практики управління якістю з міжнародними стандартами / О.С. Понамарьова // Економіка, фінанси, право. – 2008. – № 5. – С. 14-16.

7. Ребрин Ю.И. Управление качеством / Ю.И. Ребрин. – Т. : Изд-во ТРТУ, 2004. – 142 с.

8. Сіменко І.В. Якість систем управління підприємствами: методологія, організація, практика : монографія / І.В. Сіменко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 393 с.

References

1. DSTU ISO 9000-2001. Control the system by quality. Substantive provisions and dictionary, available at: http://omul.org/info/dstu/file/gost2905.html

2. DSTU ISO 9001-2001. Control the system by quality. Requirements, available at: http://omul.org/info/dstu/file/gost2908.html

3. DSTU ISO 9004-2001. Control the system by quality. Options in relation to the improvement of activity, available at: http://omul.org/info/dstu/file/gost2909.html

4. Bagautdinova, N.K. (2006), "Forming of the system of management of quality", *Problemy theorii i praktiki upravleniya,* no. 1, pp. 17-21.

5. Olderogge, N. (2008), "Management of the fourth generation: modern conception of management", *Menedzhement*, no. 11-12, pp. 62-65.

6. Ponomarova, O.S. (2008), "Ways of harmonization of domestic practice of quality management with international control", *Ekonomika, finansy, pravo,* no. 5, pp. 14-16.

7. Rebrin, Yu.I. (2004), *Upravlenie kachestvom* [Quality Management], textbook, TRTU, Tomsk, Russia, 142 p.

8. Simenko, I.V. (2009), *Yakist system upravlinnia pidpryiemstvami: metodolohiia, orhanizatsiia, praktyka* [The quality of enterprises management systems: methodology, organization, practice], monograph, DNUET, Donetsk, Ukraine, 393 p.

УДК 339.138:330.341.1:334.716

Нянько В.М.,
к.е.н., доцент, проректор з навчальної роботи
ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва»

ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Nianko V.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., vice rector for academic work
PIHE "University of Economics and Entrepreneurship"

INNOVATIVE MARKETING AT THE ENTERPRISES OF UKRAINE

Постановка проблеми. Сучасні підприємства, котрі функціонують в складному соціально-економічному середовищі, повинні постійно створювати і впроваджувати різні інновації, які забезпечать їх ефективність в ринкових умовах. При цьому розробка та впровадження інновації на підприємстві вимагають конструктивних, а іноді і загальної перебудови організаційних структур менеджменту. Подібні ситуації вимагають сучасних якісних управлінських рішень, активного залучення в процес змін персоналу підприємства. Маркетингова діяльність, як частина менеджменту підприємства, є найбільш чутливою до інновацій, оскільки вона є специфічним «посередником» між зовнішнім і внутрішнім середовищами. Саме тому фахівці з маркетингу повинні володіти особливими фаховими здібностями для роботи в інноваційному середовищі. Насамперед вони повинні вміти в короткі терміни проводити системний аналіз ринкової ситуації й оцінювати інноваційний потенціал підприємства, використовуючи доступну інформацію про різні сторони виробничо-господарської діяльності фірми. Інноваційна модернізація вітчизняної економіки актуалізує розвиток національної інноваційної системи, пріоритетним елементом якої стають підприємства, котрі генерують інновації і впроваджують їх у діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні розробкою ідей інноваційного маркетингу займаються як і провідні теоретики маркетингу Ф. Котлер [1], Д. Кревенс, так і дослідники інноваційного менеджменту, котрі в своїх роботах виділяють маркетинг як один з визначальних чинників забезпечення успіху інноваційного продукту на ринку, зокрема: Е.П. Голубков, Г.Я. Гольдштейн, М.М. Єрмошенко, Н.С. Ілляшенко [2], М.Я. Матвіїв [3], Я.С. Матковська [4], Л.Н. Оголева, А.Ф. Павленко, М. Портер, А.О. Старостіна.

У сучасній літературі поняття «інновація» зустрічається в різних інтерпретаціях, які можна розділити на дві групи – як процес або результат, що полягає в комплексі заходів щодо перетворення попередньої або появи нової діяльності на основі знань.

Однак, аналіз публікацій з теми дослідження показав, що у більшості випадків ще не отримали достатньо повного наукового осмислення нові теоретичні підходи до інноваційного маркетингу як самостійного напрямку маркетингу, що в сучасній вітчизняній економічній науці є відсутнім єдиний концептуальний підхід до формування видової характеристики інноваційного маркетингу. Залишаються нерозкритими питання теоретичного осмислення інноваційного маркетингу підприємства, його специфіка та умови його успішного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є спроба проведення теоретичного осмислення розвитку інноваційного маркетингу підприємств України, виявлення основних проблем, а також визначення завдань для їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність в сфері маркетингу спрямована на практичне використання наукового, науково-технічного результату та інтелектуального потенціалу співробітників з метою отримання нової або радикально поліпшеної виробленої продукції, технології її виробництва та задоволення платоспроможного попиту споживачів у високоякісних товарах і послугах, вдосконалення соціального обслуговування [5, с. 4]. Інноваційна діяльність є основним важелем перетворення соціально-економічних процесів, результати якої трансформують продуктивні сили суспільства.

Основним принципом маркетингової діяльності інноваційного підприємства є прагнення не тільки до наукового результату, але і до його товарної форми. Іншими словами – не проштовхувати на ринок те, що вийшло в результаті розробки, а розробляти те, що споживачі очікують побачити на ринку. Ще до початку розробки інноваційного продукту слід визначити, кому він призначається, які традиційні або нові потреби він буде задовольняти і які проблеми покупця у змозі вирішити. При такому підході розробка нового продукту (послуги, технології) буде хорошим початком правильного позиціонування.

Аналіз позиціонування продуктів найбільш успішних інноваційних фірм показує, що сучасний інноваційний продукт, крім конкретних побажань покупця, повинен відповідати таким критеріям:

наукоємність, запатентованість, сертифікація, відповідність екологічним вимогам, ергономічність, гарантійний строк використання, сервісне обслуговування.

Відомі чотири типи інновацій, що охоплюють широкий діапазон змін, характерних для діяльності підприємств: продуктові, процесні, організаційні та маркетингові. Продуктові інновації передбачають значні зміни у властивостях вироблених товарів і послуг. Сюди включаються як зовсім нові товари і послуги, так і значно удосконалені продукти з вже існуючих. Процесні інновації відбуваються, коли простежуються значні зміни в методах виробництва та доставки. Організаційні інновації властиві до сфери впровадження. Це можуть бути зміни у діловій практиці, в організації робочих місць або в зовнішніх зв'язках підприємства. Маркетингові інновації включають реалізацію нових методів маркетингу і передбачають зміни в дизайні та упаковці продукту, його просуванні та розміщення, методах встановлення цін на товари і послуги.

Підвищена увага до інновацій та інноваційного управління зумовлена викликами сучасного суспільства, адже втілення інноваційних процесів в нових продуктах і новій техніці є основою його соціально-економічного розвитку. Інноваційне управління є надзвичайно складним, тому для аналізу закономірностей розвитку інноваційних процесів потрібні фахівці – інноваційні менеджери, які займаються різними організаційно-економічними аспектами нововведень. Їх головне завдання в управлінні інноваціями – просування інноваційного процесу, прогнозування можливих перешкод і визначення шляхів їх подолання.

Інноваційний маркетинг – це діяльність щодо створення та використання інтелектуального продукту, доведення нових оригінальних ідей до реалізації їх у вигляді готового товару на ринку та способів його презентації споживачеві. Його доцільно позиціонувати як маркетинг нових інформаційних технологій в підприємницьких, державних і муніципальних структурах.

Як об'єкт в інноваційному маркетингу виступає сама інновація. Метою інноваційного маркетингу є маркетинговий супровід цієї інновації на ринку. Інновацією може виступати товар або послуга.

Розширюючи і доповнюючи це поняття, Я. Матковська використовує термін «маркетинг комерціалізації інновацій», розглядаючи інновацію з позиції «коммерціалізації», або здатності приносити економічну вигоду, прибуток тому, хто її реалізує [4].

На думку Я. Матковської, поява маркетингу комерціалізації інновацій зумовлено, по-перше, об'єктивними, не залежними від маркетингової діяльності обставинами (глобальні умови розвитку конкуренції на світових ринках, перспективні обставини переходу до інноваційних технологій економіки, ринкові обставини, що вимагають розвиток інновацій), а по-друге, власне маркетинговими обставинами, які «визначаються необхідністю як розвитку маркетингу в цілому, так і формування специфічних маркетингових підходів» [4].

Його особливості обумовлені двома чинниками:

1) наявністю нових продуктів;

2) наявністю нових операцій (технологій), що виставляються на продаж.

Інноваційний маркетинг – це системний підхід продуцентів до управління виробництвом інновацій та посередників (продавців) до управління реалізацією інновацій, а також покупців до управління придбаними інноваціями. Це процес, який включає в себе планування виробництва інновацій, дослідження ринку, налагодження комунікацій, встановлення цін, організацію просування інновацій та розгортання служб сервісу.

Інновації є не тільки технічною, виробничою та комерційною категорією, у ній також реалізується і творчий потенціал підприємства. Як відомо, основними чинниками розвитку інноваційної діяльності є конкуренція, зростаючий науковий і технічний потенціал, зміна споживчої поведінки та динамічні процеси глобалізації. Тобто, процес управління інноваційною діяльністю знаходиться в постійному розвитку, для успішної реалізації інноваційних процесів є необхідною взаємодія всіх підрозділів підприємства, а також орієнтування кожного з учасників на ринок і кінцевого споживача. Таким чином, інноваційна діяльність визначає перспективи розвитку бізнесу, його місце на локальному, національному і на міжнародних ринках. При правильному виборі напрямів розвитку та ефективному управлінні позиціонуванням інноваційної діяльності для бізнесу відкриваються нові можливості росту та розвитку.

Окремі науковці, досліджуючи зміст інноваційного маркетингу, відносять його до категорії організаційно-управлінських інновацій. На думку авторів, інноваційний маркетинг включає такі категорії:

– форми та методи просування науково-технічних інновацій і формування нових ринків (вторинних інновацій в сфері маркетингу, що обумовлені процесом науки, техніки та технології);

– нові способи стимулювання споживчої активності (чисті організаційно-управлінські інновації в галузі маркетингу);

– комбіновані підходи в маркетинзі, що включають обидва перерахованих вище напрямки в сфері маркетингових інновацій [6].

У цій класифікації інноваційний маркетинг також розглядається у двох аспектах:

1. Як окремий товар (при впровадженні значних змін в упаковку, або змін в дизайн);

2. Як інноваційна маркетингова технологія, котра використовується при організації супроводу інновації на ринку (реалізація нової маркетингової стратегії, використання нових прийомів з просування, використання нових каналів продажу, впровадження нових концепцій презентації, використання нових цінових стратегій).

Основними принципами інноваційного маркетингу є:

– всебічне вивчення ринку, попиту, смаків і бажань споживачів-інноваторів;

– застосування пропозиції інноваційних продуктів до вимог інноваційного ринку;

– вплив на ринок і попит в інтересах підприємства – виробника інноваційних товарів і послуг.

Отже, під терміном «інноваційний маркетинг» слід розуміти маркетингові зусилля, спрямовані на створення, накопичення, оновлення, поширення та ефективне використання знань у всіх формах їх прояву як специфічного продукту, споживча цінність якого визначається не тільки попитом і пропозицією, а й сукупністю маркетингових зусиль, спрямованих на просування його на ринок.

Маркетингові дослідження ринку інноваційних продуктів повинні містити:

– формування ідей;

– акумулювання усього розмаїття можливих ідей, котрі репрезентують комерційну або іншу цінність;

– оцінку ідей, коли відбувається відбір ідей за основними критеріями (новизна, конкурентоспроможність, практична цінність, приблизна вартість реалізації);

– перевірку ідей, коли з сукупності оцінених ідей відбираються найбільш реалістичні, адекватні вимогам інноваційного ринку.

За результатами маркетингових досліджень ринку інноваційних продуктів розробляється стратегічний план реалізації тієї чи іншої ідеї, що пройшла попередній відбір. Науково-технічну діяльність підприємства складають:

– створення науково-технічної продукції;

– проведення прикладних досліджень науковими установами;

– використання науково-технічної продукції, що передбачає можливість патентування та ліцензування.

На стадії маркетингового випробування нової техніки вживають наступні маркетингові зусилля:

– проводять вивчення реакції ринку на нововведення;

– при позитивній реакції приймається рішення про розробку товарного знаку;

– вивчають можливості збуту нової продукції на ринку.

Заключним етапом організації інноваційного маркетингу є маркетинговий аналіз результатів реалізації нововведень.

У свою чергу, джерелами знань і досвіду, необхідних для інноваційної маркетингової діяльності є: контакти з споживачами, торговими агентами, дилерами та іншими посередниками (вивчення споживчого попиту); моніторинг та аналіз поведінки конкурентів в частині їх стратегії та діяльності, пов’язаної з вивченням споживчого попиту; знайомство та вивчення праць вчених-дослідників, що займаються винаходом або пошуком нових матеріалів, товарних властивостей, які можуть призвести до створення нової продукції або послуг; контакти з безпосередніми працівниками підприємства-виробником товару або послуги, залучення їх у процес пошуку інноваційних маркетингових ідей. Таким чином, в інноваційному бізнесі питання організації маркетингової діяльності мають принципове значення [5, с.7].

Впроваджуючи інновації в практику маркетингової діяльності, доцільно визначити, які чинники здатні загальмувати або прискорити інноваційний процес. При цьому особливу увагу потрібно приділити людському чиннику. Впровадження інновації вносить зміни в існуючі рішення. З боку співробітників є неминучим опір змінам, котрі можуть викликати такі наслідки, як зміна статусу співробітників, необхідність пошуку нової роботи, перебудова роботи та усталених способів діяльності, порушення стереотипів поведінки та сформованих традицій, невизначеність, побоювання покарань за невдачу. Для людей, яких стосуються ці зміни, це означає порушення їхнього традиційного становища, тому функція мотивації до нововведень стає значущою.

Особливу увагу в інноваційному маркетингу потрібно приділяти зв’язку всіх груп працюючих всередині підприємства один з одним, з постачальниками і перш за все з клієнтами. Як правило, провідна роль відводиться маркетинговим службам, котрі займаються формуванням мережі продажів, організацією рекламної кампанії, виставок, презентацій, пробних, пільгових і прямих продажів, створенням сервісного та гарантійного обслуговування, але тільки в тісній взаємодії з іншими службами та формуванням у співробітників менталітету, націленого на інновації. Це завдання вирішує середовище, в якому буде заохочуватися обмін зв’язками, інформацією та досвідом між усіма учасниками [7, с. 225]. Впровадження маркетингових інструментів управління інноваційною діяльністю стає однією з основних причин успіху сучасних новинок. Маркетингові інновації можуть виступати окремим товаром, бути технологією інноваційного маркетингу, а також бути наслідком інших видів інновацій [8, с. 213].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, інноваційна діяльність в сфері маркетингу є неможливою без наявності на підприємстві відповідного кадрового та організаційно-управлінського забезпечення. Кваліфіковані, творчі та амбітні співробітники, їх знання та досвід стануть у майбутньому вирішальним джерелом інновацій, а отже, і переваг у сфері конкуренції.

Впровадження маркетингових інструментів управління інноваційною діяльністю стає однією з основних причин успіху сучасних новинок. Маркетингові інновації можуть виступати окремим товаром, бути технологією інноваційного маркетингу, а також бути наслідком інших видів інновацій (технологічних, процесних, організаційних, продуктових);

Вивчення динаміки питомої ваги підприємств, які здійснюють окремі види нововведень в Україні показало, що зміни упаковки та дизайну товару є найбільш використовуваними видами їх інноваційного маркетингу.

Література

1. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент : пер. с англ. / под ред. С.Г. Божук. / Ф. Котлер. – СПб. : Питер, 2006. – 464 с.

2. Ілляшенко Н.С. Організаційно-економічні засади інноваційного маркетингу промислових підприємств : монографія / Н.С. Ілляшенко. – Суми : «Вид-во СумДУ», 2011. – 192 с.

3. Інноваційний маркетинг як засіб підвищення / М.Я. Матвіїв // Інноваційний маркетинг підприємств : монографія / М.Я. Матвіїв, І.М. Білецька, Ю.П. Гуменюк, С.В. Даниленко ; за наук. ред. М.Я. Матвіїва. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – С. 71-85.

4. Матковская Я. Коммерциализация рыночных инноваций – парадигма инновационного маркетинга / Я. Матковская // Маркетинг. – 2010. – №4 (113). – С. 39–46.

5. Березин И. Рынок маркетинговых исследований и консалтинга: состояние, проблемы, перспективы / И. Березин // Практический маркетинг. – 2011. – № 2. – С. 3-8.

6. Киселев Б. Стратегические факторы успеха маркетинговых инноваций / Киселев Б., Дегтярева В. // Маркетинг. – 2007. – №5. – С. 50–59.

7. Сухенко А.П. Новые технологии маркетинговых программ / А.П. Сухенко //Маркетинг и маркетинговые исследования. – 2009. – № 3. – С. 224-230.

8. Белоцерковская Н.В. Маркетинговые инновации: подходы, виды, содержание и внедрение / Н.В. Белоцерковская, О.П. Иванченко // Вестник ОГУ. – 2014. – №4 (165). – С. 207-214.

References

1. Kotler, F. (2006), *Marketing menedzhment* [Marketing Management], Piter, SPb, Russia, 464 p.

2. Illiashenko, N.S. (2011), *Orhanizatsiino-ekonomichni zasady innovatsiinoho marketynhu promyslovykh pidpryiemstv* [Organizational and economic bases of innovative marketing industry], monograph, Vyd-vo SumDU, Sumy, Ukraine, 192 p.

3. Matviiv, M.Ya., Biletska, I.M., Humeniuk, Iu.P., Danylenko, S.V. (2014), "Innovative marketing as a means of improving", *Innovatsiinyi marketynh pidpryiemstv*, TNEU, Ternopil, Ukraine, pp. 71-85.

4. Matkovskaya, Ja. (2010), "Commercialization of market innovation – innovation marketing paradigm", *Marketing*, no. 4 (113), pp. 39–46.

5. Berezin, I. (2011), "Market marketing research and consulting: status, problems and prospects", *Prakticheskiy marketing*, no. 2, pp. 3-8.

6. Kiselev, B. and Degtjareva, V. (2007), "Strategic success factors for marketing innovations", *Marketing*, no. 5, pp. 50–59.

7. Suhenko, A.P. (2009), "New technology marketing programs", *Marketing i marketingovye issledovaniya*, no. 3, pp. 224-230.

8. Belocerkovskaja, N.V. and Ivanchenko, O.P. (2014), "Marketing Innovation: approaches, types, content and implementation", *Vestnik OGU*, no. 4 (165), pp. 207-214.

УДК 338.242:658:65.014

Стефанишин Л.С.,
к.е.н., викладач кафедри міжнародної економіки, менеджменту та маркетингу
Івано-Франківський інститут менеджменту ТНЕУ

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РУХУ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ЦИКЛІ ПІДПРИЄМСТВА

Stefanyshyn L.S.,
cand.sc.(econ.), lecturer of the department of international economics, management and marketing
Ivano-Frankivsk Institute of Management TNEU

METHODOLOGICAL ASPECTS OF MOTION ESTIMATION MATERIAL RESOURCES IN THE MANAGEMENT CYCLE OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Стан розвитку ринкових процесів в економіці України значною мірою впливає на діяльність усіх господарюючих суб'єктів. Нестабільність зовнішнього середовища та низький рівень адаптивності до будь-яких ринкових перетворень створюють певні загрози для їх діяльності.

Технологічне відставання на цих підприємствах, недостатнє врахування промисловими підприємствами змін умов зовнішнього середовища, низький рівень капітальних вкладень у модернізацію виробництва є об'єктивними причинами низької їх конкурентоздатності.

Все це змушує більш детально досліджувати проблему мобілізації внутрішніх резервів підприємства з метою виявлення перспективних можливостей, а також повного і комплексного використання їх економічного потенціалу.

Одним з таких завдань є пошук шляхів зниження собівартості насамперед за допомогою раціонального управління матеріальними потоками. У зв'язку з цим виникають нові проблеми, які неможливо вирішити без сучасного професійного менеджменту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні є значна кількість теоретичних робіт та результатів практичної логістичної діяльності, які розглядають питання планування, управління та контролю матеріальних потоків виробничої діяльності підприємств. Досить широке коло проблем, пов'язаних із пошуком пріоритетних напрямків підвищення ефективності управління підприємством, в тому числі матеріальними ресурсами, запасами та їх переміщеннями, були розглянуті в наукових працях вітчизняних та зарубіжних економістів , а зокрема в Г. М. Азаренкової [1], А.У. Альбекова, В.П. Федька, О.А. Митька [2], А.В. Баранець [3], І.С. Благуна, Л.Г. Кваснія [4], С.В. Бобрівець [5], Г.К. Богаткіної, Л.Ю. Фанової [6], А.В. Брикіна, В.А. Пумаєва [7], В.А. Василенко, Т.І. Ткаченко [8], Т.В. Ващенко [9], А.Г. Нецвєтаєва, Ю.Т. Рубаник, В.В. Михальченка [10], А.Г. Кальченка [11], В.А. Козловского, Э.А. Козловської, Н.Т. Саврукова [12], Є.В. Крикавського [13-14], Н.Є. Кузько [15], О.Т. Іващука, О.С. Башуцької [16], Л.Б. Міротіна, І.Е. Ташбаєва [17], М.А. Окландера [18], Ю.І. Рижікова [19] та інших. Однак, як свідчить аналіз результатів дослідження, поставлена проблема вимагає подальшого вивчення, зокрема питання оцінки руху матеріальних ресурсів в управлінському циклі підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та оцінка руху матеріальних ресурсів в управлінському циклі підприємства.

Для вирішення визначеної мети поставлено завдання забезпечення раціональних характеристик матеріальних потоків, з врахуванням показників рівня та динаміки виробничих і товарних запасів, а також параметрів руху матеріальних ресурсів у виробничо-логістичних системах, що є важливим чинником ефективності діяльності підприємства в цілому.

З цим загальним завданням можна пов'язати дві групи локальних завдань.

Перша група - це завдання опису потоків, до яких можна віднести такі завдання:

- класифікації потоків;
- структуризації потоків;
- визначення порядку перетворення характеристик потоків в окремих ланках виробничо-логістичної системи;
- визначення порядку перетворення характеристик потоків у сукупності ланок виробничо-логістичних систем, пов'язаних логікою руху матеріалів.

Опис потоків на певному рівні формалізації, тобто з введенням деяких правил, обмежень і критеріїв, є моделлю, більшою чи меншою мірою відповідною (адекватною) реальним потокам у виробничо-логістичних системах і цілям дослідження. Наведемо коротку характеристику вказаних завдань.

Завдання класифікації належать до числа методичних завдань, розв'язок яких впорядковує процеси вивчення аналізованих об'єктів, в даному випадку, матеріальних потоків. Важливим моментом у запропонованому підході є виділення трьох груп характеристик потоків: структурних, об'ємних і часових. У кожній групі виділяються відповідні значення характеристик, поєднання яких визначає вид конкретного потоку.

Завдання структуризації носить більш конкретний характер. Його зміст полягає в розбитті потоку на окремі фази, або стадії з метою більш детального виявлення та підвищення зручності розв'язку завдання опису перетворень, характеристик потоку при русі матеріалу на розглянутій ділянці виробничо-логістичного ланцюга. Структуризація потоку може бути проведена різним чином, чим і визначається складність завдання опису перетворень в окремих структурних елементах і можливості формування адекватної моделі виробничо-логістичних систем в цілому. Підставою для варіанту структуризації є вивчення реальних потоків у виробничо-логістичних системах розглянутих підприємств. Варто відзначити, що варіант розбиття на стадії процесу руху матеріалів в реальному виробництві може не збігатися з блоками перетворення, що виділяються при проведених дослідженнях.

Деякі функціональні перетворення зручно представити кількома блоками моделі і, навпаки, групу послідовних перетворень потоку в виробничо-логістичних системах в моделі можна описати за допомогою одного блоку. Прикладом першої ситуації може слугувати опис якої-небудь технологічної операції, в якій функціональна зміна продукту супроводжується зміщенням в часі вихідного продукту відносно вхідного.

У цьому випадку перетворення зручно представити двома блоками: блоком перетворення структурних або об'ємних характеристик потоку і блоком часового зсуву (запізнювання). Прикладом другої ситуації може слугувати опис в моделі складного багатостадійного технологічного процесу у вигляді одного блоку, входом якого є потік вихідної сировини, а виходом потік готової продукції. Набір структурних блоків, сформований в рамках прийнятого підходу, служить інформацією для розв'язання завдань опису перетворення потоків у сукупності ланок виробничо-логістичних систем, пов'язаних логікою руху матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розв'язання зазначених вище завдань призводить до побудови моделі, за допомогою якої можуть бути розв'язані завдання другої групи - завдання дослідження потоків з метою встановлення їх кількісних характеристик. Залежно від вигляду розв'язуваних завдань менеджменту ці характеристики можуть бути прогнозними, планованими, нормативними. Різні завдання мають загальний зміст, хоча і виникають свої особливості. Спільним для них є опис структури потоків за допомогою функціональних блоків моделі.

У виробничо-логістичній системі газорозподільного підприємства є такі структурні ланки:

- постачання матеріальних ресурсів;
- виробництво та збут;

Зовнішніми по відношенню до виробничо-логістичних систем ланками є постачальники матеріальних ресурсів та споживачі продукції. Ці ланки виступають, відповідно, як початкова і кінцева точки основного матеріального потоку, управління яким здійснюється на рівні підприємства. Цей основний потік у ланках виробничо-логістичних систем піддається різним перетворенням за структурою, що призводить до досить розгалуженої мережі «каналів» руху матеріалів. В окремих ланках, перш за все, виробничих (технологічних) відбувається зміна обсягів матеріалів. Кожна ланка має характерну тривалість виконання своєї функції (технологічні перетворення, функції комплектації, оформлення матеріалів при прийомі і видачі зі складу тощо), що призводить до відповідної затримки потоку в кожній ланці.

Таким чином, перетворенням піддаються структурні, об'ємні та часові характеристики потоків. Відзначимо, що всі потоки є дискретними, так як рух матеріалів відбувається окремими партіями.

Вхідні потоки піддаються контролю і розподілу на складах і в складських зонах (місцях зберігання). При цьому в загальному випадку змінюються структурні та об'ємні характеристики вхідного потоку.

Вихідним пунктом у побудові моделі є представлення процесу перетворення потоків у вигляді замкнутого контуру, в якому кількість і положення точок перетворення визначається прийнятим рівнем деталізації опису. Важливо підкреслити, що характер структурних перетворень в кожній точці пов'язаний або з прийнятою технологією виробництва (наприклад, об'єднаннями декількох потоків різної сировини), або з прийняттям в даній точці управлінських рішень.

Матеріальний потік є процесом зміни в часі кількості матеріалу (в загальному, деяких матеріальних цінностей), що спостерігається на вході або виході певної виробничої ланки (це може бути ділянка, цех, склад , ділянка комплектації тощо). Тому формальною моделлю потоку є деяка функція часу $X(t)$. Проходячи різні стадії згідно з технологічним маршрутом, потоки піддаються тим чи іншим перетворенням, тобто змінюють свої характеристики (кількісні або об'ємні, структурні, часові) і, відповідно, змінюються моделі (функції), що представляють потоки. При моделюванні системи потоків кожну ланку, що виконує певне функціональне перетворення вхідного потоку, можна представити у

вигляді відповідного оператора, тобто набору правил перетворення однієї (вхідної) функції в іншу (вихідну):

$$Y(t) = P(X(t)), \tag{1}$$

де $Y(t)$ - вихідна функція;

$X(t)$ - вхідна функція;

P - оператор перетворення.

Прикладами операторів можуть слугувати:

- процеси перетворення сировини і напівфабрикатів на стадіях технологічного процесу;
- процеси формування виробничих запасів матеріалів для виробництва;
- процеси обліку, постачання природного газу.

Оператор може залежати від деяких параметрів u_1, u_2, u_n, змінюючи які можна впливати на вигляд вихідних функцій. Такі параметри і сам оператор природно називаються керуючими. Будемо позначати такі оператори $P_{(u)}$. Прикладами керуючих операторів можуть служити рішення про розподіл запасу матеріалу, про закупівлю певних видів сировини, про терміни постачання продукції споживачам.

Матеріальний потік $X_0(t)$ газопостачального підприємства в загальному випадку піддається низці послідовних перетворень, що описуються операторами P_1, P_2, …, P_N. Послідовну дію всіх цих операторів можна представити у вигляді формули загального вигляду:

$$X_1(t) = P_1(X_0(t)),$$

$$X_N(t) = P_N(X_{N-1}(t)).$$

Цей вираз можна розглядати як узагальнену модель матеріального потоку газопостачального підприємства.

Реальний потік в деякій точці логістичної мережі може бути неперервним, або дискретним. Для неперервного потоку для будь-якого моменту часу t визначено обсяги матеріалів, для дискретного потоку ця кількість спостерігається лише в окремі моменти часу t_k.

Іншою важливою ознакою для класифікації потоків є ступінь його однорідності.

Однорідним називається потік матеріалу одного виду. Такий потік називають також одно-або монономенклатурним. Формально однорідний потік описується скалярною функцією $X(t)$.

Неоднорідним (багатономенклатурним) називають потік матеріалів різних видів. Опис неоднорідного потоку може бути дано за допомогою векторної функції

$$X(t) = (x_1(t), x_2(t).....x_i(t),.....x_n(t)),$$

де $x_1(t)$ - кількість матеріалу i-ого виду, що спостерігається в момент часу t.

Зазначимо, що поняття "неоднорідний потік" має в першу чергу логічний зміст. Так, потік складного матеріалу, потенційно який розчленований на різні складові за допомогою спеціальної технології, розглядається як однорідний. При його розчленуванні на складові формуються нові однорідні потоки.

Ще одним параметром, важливим для формального опису потоків, є його регулярність.

Регулярним є потік, в якому зміни кількості матеріалу відбуваються (для реального потоку) або спостерігаються (при моделюванні) через рівні проміжки часу Δt.

У нерегулярному потоці зміни кількості матеріалу відбуваються через довільні нерівні інтервали часу. Як правило, такі інтервали розглядаються як випадкові величини і описуються ймовірнісними характеристиками. Реальні потоки є нерегулярними, і лише для простоти моделювання їх описують як регулярні (умовно регулярні потоки).

Розглянемо основні групи характеристик потоків, важливі для опису як власне потоків, так і операторів перетворення.

а) Кількісні (об'ємні) характеристики.

Характеристики цієї групи вказують кількість матеріалу (обсяг в узагальненому сенсі - це може бути і довжина елемента або розмір партії в штуках), що спостерігається в певній точці мережі в даний момент (t). Кількість матеріалу може приймати значення або з деякого неперервного інтервалу, або змінюватися дискретно, наприклад, приймати значення, кратні заданим обсягам партії.

Кількісні характеристики можуть також бути (або описуватися при моделюванні) детермінованими або випадковими величинами.

б) Структурні характеристики.

Ці характеристики описують кількісні співвідношення між складовими неоднорідного потоку в даний момент часу t.

в) Часові характеристики.

Характеристики цієї групи описують часові інтервали між моментами спостережень потоку. Для регулярного потоку це, по суті, єдина характеристика – постійний інтервал Δt. Для нерегулярного потоку – це параметри закону розподілу випадкової величини – інтервалу між моментами спостереження потоку.

У процесі перетворення потоку, точніше, потоків змін зазнають різні їх характеристики. Для опису цих змін (перетворень), як було зазначено вище, необхідно визначити функціональні перетворювачі – оператори.

Очевидно, що процеси перетворення розгортаються в часі і не можуть відбуватися миттєво. У моделі прийнята умовна дискретна шкала часу, а наявні затримки при перетвореннях відображені введенням відповідних блоків запізнювань.

Принцип моделювання полягає в послідовному описі функцій перетворення потоків у кожній ланці замкнутого контуру. Розглянемо для прикладу набір співвідношень, що складають модель гранично спрощеного контуру.

Приймемо, що перетворення потоків полягає у розподілі кожного виду сировини за всіма видами продукції з урахуванням ряду обмежень.

Обмеження можуть бути пов'язані, наприклад, з дотриманням пропорцій між різними видами сировини.

Прийняте перетворення можна подати у вигляді матриці

Матриця перетворення потоків

Вид сировини	Вид продукції			
	1	2	.	p
m_{01}	u_{11}	u_{12}	… .	u_{1p}
.. .	. .	….. ..	.. .	.. . .
m_{0n}	u_{n1}	u_{n2}	. . .	u_{np}

Елементи матриці задовольняють умови:

$$u_{ij} \in [0,1], \forall i : \sum n_{ij} = 1.$$

Це означає, що параметром функції перетворення (в даному випадку його можна розглядати і як параметр управління) є частка сировини кожного виду, що спрямовується на кожен із видів продукції. При цьому дотримується балансове співвідношення: загальна кількість розподіленої між видами продукції сировини рівна її наявному обсягу. Якщо необхідно врахувати можливість розподілу лише частини наявної сировини, то можна, наприклад, ввести умовно «фіктивний» вид продукції «залишок».

Аналогічним чином можуть бути описані й інші конкретні функції перетворення в інших блоках. Формальні описи перетворень у всіх блоках контуру за допомогою відповідних операторів дають у сукупності придатну для дослідження з різними цілями модель конкретної виробничо-логістичної системи.

Дослідження моделі дозволять вирішити різноманітні завдання, пов'язані з вивченням впливу на оборотні засоби різних чинників: правил (технологій) перевтілення ресурсів, тривалості циклів і правил вибору управлінських рішень. Проведення імітаційних експериментів із запропонованою моделлю дозволить обґрунтувати нормативи обсягів окремих елементів оборотних засобів, а також прогнозувати динаміку різних техніко-економічних показників при різних сценаріях зміни як внутрішніх (тривалості виробничих циклів, зміна технології, принципів розподілу грошових коштів), так і зовнішніх (надійність і тривалість поставок і реалізації, форми оплати) умов функціонування підприємства.

Управління підприємством на операційному рівні зводиться, по суті, до управління матеріальними потоками - потоками вихідної сировини і комплектуючих виробів, напівфабрикатів у вигляді проміжних продуктів і збірних одиницях, готової продукції. Раціональна організація матеріальних потоків дозволяє скоротити виробничі запаси на всіх стадіях постачального, виробничого і збутового процесів, зменшити тривалість і відхилення від контрактних строків виконання замовлень. Однак реальне отримання вказаних позитивних ефектів залежить від якості рішень, що приймаються менеджерами в різних ланках виробничо-логістичного ланцюга підприємства. У багатономенклатурних і багатостадійних процесах підсумкові оцінки ефективності виявляються залежними від сукупності всіх цих рішень. Тому локальний підхід до оптимізації (раціоналізації) рішень на будь-яких окремих стадіях виробничо-логістичного процесу, як правило, неефективний. Розгляд процесу в цілому може забезпечити поліпшення інтегральних показників ефективності даного процесу, однак вимагає застосування більш тонких методик опису (моделювання) матеріальних потоків як об'єктів керування. Загальний підхід до опису контуру перетворення потоків ресурсів на підприємстві, принципи моделювання та загальна форма моделі викладено вище. Далі розглядається матеріальний потік на підприємстві та пропонується методика його опису, що дозволяє відобразити як різні правила перетворення потоків у ланках виробничо-логістичного ланцюга, так і алгоритми прийняття в цих ланках управлінських рішень.

Головна ідея пропонованої методики полягає у виявленні на підставі емпіричного аналізу набору характерних для практики функціональних перетворень матеріальних потоків, формальному описі (алгоритмічному моделюванні) цих перетворень і реалізації отриманих моделей у вигляді

програмних модулів. Модель конкретного матеріального потоку формується шляхом з'єднання програмних модулів в потрібній послідовності та їх належного налаштування.

Відзначимо, що розглядаються тільки дискретні потоки, що мають місце в дискретних, а також безперервно-дискретних типах виробництв. Відзначимо також, що потік асоціюється з певним каналом, по якому матеріальні об'єкти переміщуються у вигляді окремих партій. Для виявлення характерних перетворень матеріальних потоків зручно прийняти наступну їх класифікацію.

За кількістю видів матеріальних об'єктів, що переміщаються в каналі, потоки зручно розділити на багатономенклатурні (неоднорідні) одноасортиментні (однорідні). У багатономенклатурних потоках в каналі переміщуються партії матеріальних об'єктів декількох видів (не менше двох), причому кожен вид є окремим об'єктом обліку. Однорідний потік утворює потік продукції конкретного виду.

За величиною обсягів партій потоки можна розділити на два класи: з постійним і змінним обсягами партій. У першому випадку обсяг партії фіксований і визначається, наприклад, технічними або технологічними умовами. У другому випадку обсяг партії може змінюватися (неперервно або дискретно) у більш-менш широких межах.

За характером зміни часових інтервалів між моментами переміщення (спостереження) партій в потоці матеріальні потоки можна розділити на регулярні, квазірегулярні та нерегулярні (випадкові). Регулярні потоки характеризуються постійними інтервалами між моментами появи партій в потоці. Іншими словами кажучи, у виробничо-логістичних системах регулярних потоків не існує. Однак, якщо обумовити точність фіксації моментів часу появи партій, то багато потоків можна віднести до класу регулярних. Прикладом може служити потік щоденних (або щотижневих, щоквартальних) поставок партій сировини на підприємство. Регулярними часто можна вважати планові потоки матеріалів. Якщо ж інтервали між моментами появлення партій не є однаковими (з урахуванням прийнятої точності фіксації цих моментів), але при цьому розрізняються незначно, то потік класифікується як квазірегулярний. Наприклад, квазірегулярним можна вважати фактичний потік постачань з інтервалами 4-9 днів при плановому інтервалі в сім днів. Якщо діапазон зміни інтервалів значний, то потік можна вважати нерегулярним. Для його опису необхідно вже залучати ймовірнісні характеристики.

Введені ознаки – структура, об'ємні та часові характеристики представляються достатніми для опису матеріальних потоків як об'єктів управління. Поєднання значень кожної з ознак встановлює певний клас потоків, наприклад, багатономенклатурний квазірегулярний потік зі змінним обсягом партій.

У процесі переміщення у виробничо-логістичному ланцюзі потоки піддаються перетворенням, що змінюють значення їх класифікаційних ознак. Це означає, що для побудови загальної моделі матеріальних потоків необхідно мати набір «локальних» моделей перетворень потоків як зберігають їх приналежність певного класу, так і переводять їх в інші класи. Саме тому виникає необхідність побудови моделей та алгоритмів зазначених перетворень.

Висновки з даного дослідження. Управління підприємством на операційному рівні зводиться, по суті, до управління матеріальними потоками (ресурсами), раціональна організація яких дозволяє зменшити тривалість і відхилення від контрактних строків виконання замовлень. Однак реальне отримання вказаних позитивних ефектів залежить від якості рішень, що приймаються менеджерами для оцінка руху матеріальних ресурсів в управлінському циклі підприємства на різних ланках виробничо-логістичного ланцюга підприємства.

Література

1 Азаренкова Г.М. Фінансові потоки в системі економічних відносин / Г.М. Азаренкова. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 328 с.

1. Альбеков А.У. Логистика коммерции / А.У. Альбеков, В.П. Федько, О.А. Митько. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – 512 с.

3. Баранець А.В. Управління матеріальними та фінансовими потоками підприємства на основі логістичного підходу: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / А.В. Баранець – Інститут економіки промисловості НАН України (м. Донецьк). – Донецьк., 2007. – 43 с.

4. Благун І.С. Модель інтегрованої системи управління матеріальними потоками / І.С. Благун, Л.Г. Квасній, Л.С. Стефанишин // Моделювання регіональної економіки. – 2008. – № 2(12). – С. 3-11.

5. Бобрівець С.В. Механізми підвищення ефективності управління газорозподільними підприємствами: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / С.В. Бобрівець; Нац. акад. наук України, Інститут регіональних досліджень. – Л., 2004. – 16 с.

6. Богаткин Г.К. Математическая модель оперативного прогнозирования газопотребления / Г.К. Богаткин, Л.Ю. Фанов // Газовая промышленность. – 1997. – № 8. – 78 с.

7. Брыкин А.В. Трансформация управления развитием промышленностью с учетом логистических подходов / А.В. Брыкин, В.А. Пумаев // Менеджмент в России и зарубежом. – 2007. – № 5. – С. 41-49.

8. Василенко В.А. Виробничий (операційний) менеджмент / В.А. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 440 с.

9. Ващенко Т.В. Математика фінансового менеджмента / Т.В. Ващенко – М. : Перспектива, 1996. – 82 с.

10. Нецветаев А.Г. Кризис угледобывающей отрасли и современная теория управления / А.Г. Нецветаев, Ю.Т. Рубаник, В.В. Михальченко. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 1998. – 92 с.

11. Кальченко А.Г. Основи логістики / А.Г. Кальченко. – К. : Знання, 1999. – 133 с.

12. Козловский В.А. Логистический менеджмент / В.А. Козловский, Э.А. Козловская, Н.Т. Савруков. – СПб. : Политехника, 1999. – 275 с.

13. Крикавський Є.В. Формування економічного потенціалу підприємств на основі логістичних концепцій : автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.06.01 / Крикавський Євген Васильович; Національна академія наук України, Інститут регіональних дослідж. – Л., 1997. – 47 с.

14. Крикавський Є.М. Логістика підприємства / Є.М. Крикавський. – Львів : Львівська політехніка, 1996. – 220 с.

15. Кузько Н.Є. Моделювання логістичного ланцюга поставок / Н.Є. Кузько // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2005. – № 526. – С. 94-98.

16. Іващук О.Т. Математичні методи та моделі прийняття рішень / О.Т. Іващук, О.С. Башуцька. – Т: ТАНГ "Економічна думка", 2004. – 237 с.

17. Миротин Л. Б. Логистика для предпринимателя: основне понятия, положення и процедуры / Л.Б. Миротин, И.Э. Ташбаев. – М. : ИНФРА-М., 2003. – 252 с.

18. Окландер М.А. Формування логістичних систем підприємств: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.06.01 / М.А. Окландер; Одеський державний економічний університет. – О., 2003. – 39 с.

19. Рыжиков Ю.И. Теория очередей и управление запасами / Ю.И. Рыжиков. – СПб. : Питер, 2001. – 384 с.

20. Стефанишин Л.С. Нелінійна парадигма стійкого розвитку інтегрованих структур бізнесу / Л.С. Стефанишин // Моделювання регіональної економіки. – 2009. – № 1(13). – С. 43-50.

References

1. Azarenkova, H.M. (2006), *Finansovi potoky v systemi ekonomichnykh vidnosyn* [Financial flows in the economic relations], Vydavnytstvo "Inzhek", Kharkiv, Ukraine, 328 p.

2. Albekov, A.U., Fedko, V.P., Mytko, O.A. (2001*), Lohistika kommertsii* [Commerce logistics], Feniks, Rostov-na-Donu, Russia, 512 p.

3. Baranets, A.V. (2007),"The management material and financial flows based on a logistic approach", Thesis abstract of Doct. Sc. (Econ.), 08.00.04, Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine, Donetsk, Ukraine, 43 p.

4. Blahun, I.S., Kvasnii, L.H., Stefanyshyn, L.S. (2008), "The model of integrated materials management system", *Modeliuvanna rehionalnoii ekonomiky*, no. 2, pp. 3-11.

5. Bobrivets, S.V. (2004), "Mechanisms for improving the management of gas distribution companies", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Institute of Regional Studiesof NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine, 43 p.

6. Bohatkin, H.K., Fanov, L.Yu. (1997), "A mathematical model of the operational forecasting of gas consumption", *Hazovaya promyshlennost*, no. 2, pp.78-81.

7. Brykin, A.V., Pumaev, V.A. (2007*),* "Transformation of development management industry with the logistic approaches", *Menedzhment v Rossii i zarubezhom*, no. 5, pp. 41-49.

8. Vasylenko, V.A., Tkachenko, T. I. (2003*), Vyrobnychyy (operatsiynyy) menedzhment* [Production (operational) management], Tsentr Navchalnoyi literatury, Kyiv, Ukraine, 440 p.

9. Vashchenko, T.V. (1996), *Matematyka finansovoho menedzhmenta* [Mathematics of financial management], Perspektiva, Moskva, Russia, 82 p.

10. Netsvetayev, A.H., Rubanik, Yu.T., Mikhalchenko V.V. (1998), *Krizis ugledobyvayushchey otrasli i sovremennaya teoríya upravleniya* [The crisis shook off coal and modern management teoriya], Kuzbassvuzizdat, Kemerovo, Russia, 92 p.

11. Kalchenko, A.H. (1999), *Osnovy lohistyky* [Fundamentals of logistics], Znannia, Kyiv, Ukraine, 133 p.

12. Kozlovskyy, V.A., Kozlovskaya, Ye.A, Savrukov, N.T. (1999), *Logisticheskiy menedzhment* [Logistics management], Politekhnika, Sankt-Peterburg, Russia, 275 p.

13. Krykavskyi, Ye.V. (1997), "Formation of the economic potential of enterprises based logistics concepts", Thesis abstract of Doct. Sc. (Econ.), 08.06.01, Institute of Regional Studiesof NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine, 47 p.

14. Krykavskyy, Ye.M. (1996), *Lohistyka pidpryiemstva* [Mathematics of financial management], Lvivska politekhnika, Lviv, Ukraine, 220 p.

15. Kuzko, N.Ye. (2005), "Simulation of logistics supply chain", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika",* no. 526, pp. 94-98.

16. Ivashchuk, O.T., Bashutska, O.S. (2004), *Matematychni metody ta modeli pryiniattia rishen*, [Mathematical methods and models of decision making], Ekonomichna dumka, TANH, Ternopil, Ukraine, 237 p.

17. Mirotin, L.B., Tashbayev, I.E (2003), *Logistika dlya predprinimatelya: osnovnyye ponyatiya, polozheniya i protsedury* [Logistics for the owner: basic concepts, regulations and procedures], Infra - M, Moscow, Russia, 252 p.

18. Oklander, M.A. (2003), "Formation of logistics enterprises", Thesis abstract of Doctor Sc. (Econ.), 08.06.01, Odeskyy derzhavnyy ekonomichnyy universytet, Odesa, Ukraine, 39 p.

19. Ryzhikov, Yu.I. (2003) *Teoriya ocheredey i upravleniye zapasami* [Theory and Queue Management reserves], Sankt-Peterburg, Russia, 384 p.

20. Stefanyshyn, L.S. (2009)," Non-linear paradigm of sustainable development of integrated business structures", *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky,* no. 1(13), pp. 43-50.

УДК 338.24

Фроленко О.М.,
здобувач* кафедри промислового маркетингу
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

МАРКЕТИНГОВА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Frolenko O.M.,
candidate for a degree of department of industrial marketing
Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University

MARKETING INFORMATION SYSTEM AS A TOOL FOR THE IMPLEMENTATION OF THE STRATEGIC POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Посилення конкуренції між суб'єктами господарювання на українському ринку підвищило інтерес вітчизняних наукових дослідників та практиків до підходів, які забезпечують ефективне функціонування підприємницьких структур за нових умов господарювання. Домінування маркетингової концепції як основи управління сучасним підприємством обумовлено низкою факторів.

Передусім варто зауважити той факт, що на початку XXI століття більшість товарних ринків в Україні поступово наближуються до високого рівня насичення та характеризуються жорсткою конкуренцією. На тлі зниження платоспроможного попиту населення на товари та послуги в умовах економічної кризи посилюються вимоги до якості організації маркетингового управління, перед підприємствами усе більш гостро постають питання чіткого визначення своїх цільових сегментів із їх специфічними потребами, що можливо лише з використанням маркетингового інструментарію.

В умовах скорочення платоспроможного попиту населення в Україні внаслідок кризи відбувається зміна обсягів та структури споживання, змінюється купівельна поведінка споживачів, їх вибір стає більш раціональним та ретельно виваженим. Це вимагає від виробників все більшої уваги до інструментів управління маркетингом як на стратегічному, так і на тактичному рівні, адже виробникам із метою забезпечення сталих позицій на ринку потрібна виважена цінова політика, оптимальна асортиментна політика із урахуванням зміни структури споживання, потрібні більш продумані та цілеспрямовані маркетингові заходи із просування продукції і т.п. Отже, на даний момент цілком очевидно, що основою успішної ринкової діяльності сучасного підприємства виступає саме маркетинг та система стратегічного маркетингового управління, яка охоплює всі функціональні сфери його діяльності. У свою чергу варто зазначити, що інформаційною основою ефективної маркетингової системи підприємства є маркетингова інформаційно-аналітична система, яка на даний момент стає важливим фундаментом при прийнятті стратегічних і тактичних маркетингових рішень. Вказане визначило актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання маркетингу в діяльності підприємства висвітлені в працях Гаркавенка С.С. [1], Войчак А.В. [2], Оксанич А.І. [3], Петренка В.Р. [3], Костенка О.П. [3], Черчиль Г.А. [4], Голубкова Е.П. [5], Балабанової Л.В. [6], Старостіної А.О. [7], Котлера Ф. [8], Прауде В.Р. [9], Білого О.Б. [9], Єжової Л.Ф. [10], Полторак В.А. [11], Белявцева М.І. [12], Мхитаряна С. В. [14], Бучацької І.О. [15], Маркової В.Д. [16]. Однак недостатньо уваги приділено проблемі побудови маркетингових інформаційних систем промислових підприємств в умовах загострення конкурентної боротьби.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування концепції побудови маркетингової інформаційної системи промислового підприємства з орієнтацією на реалізацію його стратегічного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене дослідження теоретико-методологічних засад стратегічного маркетингового управління переконливо засвідчує, що правильне та постійне використання повної, достовірної та якісної маркетингової інформації забезпечує прийняття ефективних рішень і веде до покращення діяльності підприємства, а це, у свою чергу, стає фундаментом для формування конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Водночас, необхідною умовою ефективного використання маркетингової інформації при прийнятті управлінських

* *Науковий керівник: Оксентюк Б.А. – к.е.н., доцент*

рішень є формування маркетингової інформаційної системи, яка б забезпечувала надійну обробку інформаційних потоків з метою пошуку шляхів покращення діяльності підприємства.

Дослідження засвідчують, що трансферт інформації між управлінськими рівнями підприємства, який потрібен для успішного ведення маркетингової діяльності та прийняття ефективних управлінських рішень, відбувається за допомогою сучасних інформаційних технологій та засобів зв'язку. Для сучасних умов характерним є застосування на підприємстві високоефективної системи інформації, заснованої на використанні новітніх технічних засобів автоматизованої обробки цифрової та текстової інформації, об'єднаних у єдину інформаційну систему [1, с. 31].

Очевидно, що в нинішніх умовах динамічного середовища у підприємств суттєво зростають вимоги до повноти, якості та своєчасності одержання й обробки маркетингової інформації. Під впливом даних вимог відбувається тотальний перехід до використання у маркетинговій діяльності підприємств ефективних інформаційних та технічних засобів її обробки, що на даний момент виступають необхідною (проте не достатньою) умовою забезпечення результативності управління маркетингом. Отже, цілком справедливо вважається, що найбільш ефективним варіантом інформаційного забезпечення діяльності підприємств, відповідно до положень системного підходу, є організація інформаційних систем у маркетингу.

На сьогоднішній день важливим напрямком маркетингової інформаційної системи є зниження рівня, вирішення різноманітних проблемних завдань та забезпечення ефективного здійснення стратегічного маркетингового управління промисловим підприємством на основі безперервної обробки інформаційних потоків даних.

Нині на створення, впровадження та експлуатацію інформаційних систем у маркетингу витрачаються величезні матеріальні, часові та трудові ресурси, які надалі будуть тільки зростати. Зрозуміло, що ефективність цих витрат значною мірою залежить від всебічності досліджень та повноти опрацювання теоретико-методологічних основ розробки маркетингових інформаційних систем (МІС), що формують базис для їх практичного впровадження в маркетингову діяльність вітчизняних виробничих підприємств.

Основним призначенням впровадження на підприємстві маркетингової інформаційної системи є постійне надання менеджерам визначеної інформації для оптимізації та прийняття оптимальних управлінських рішень.

У науковій літературі МІС визначають як сукупність прийомів, методів, організаційних заходів і технічних засобів для збору, нагромадження й обробки даних, необхідних для здійснення маркетингової діяльності підприємства. А.В. Войчак вважає, що «маркетингова інформаційна система – це сукупність планових і систематизованих методів і процесів збору, аналізу й обробки маркетингової інформації, необхідної для прийняття маркетингових рішень» [2, с. 49].

Раціональне визначення МІС пропонують А.П. Оксанич, В.Р. Петренко, О.П. Костенко, які розглядають її, як «комплекс заходів й інструментів, спрямованих на вирішення проблем щодо координації маркетингової стратегії управління підприємством» [3, с. 301].

Г.А. Черчіль під МІС розуміє сукупність процедур і методів, призначених для регулювання планомірного збору, аналізу і розподілу інформації для підготовки та прийняття маркетингових рішень [4, с. 42].

Вчений Е.П. Голубков вважає, що: «МІС – це сукупність (єдиний комплекс) персоналу, обладнання, процедур і методів, що призначена для збору, обробки, аналізу і розподілу у встановлений час достовірної інформації, необхідної для підготовки і прийняття маркетингових рішень» [5].

На думку Л.В. Балабанової, МІС або система маркетингової інформації є сукупністю інформаційних процесів для задоволення потреби в інформації різних рівнів прийняття маркетингових рішень [6]. Потрібно зазначити, що в такому підході і трактуванні поняття «маркетингова інформаційна система» ототожнюється із «системою маркетингової інформації», що в науковій літературі зустрічається досить часто. Так А.А. Старостіна та В.А. Кравченко вважають, що система маркетингової інформації – це постійно діюча система взаємодії людей, технічних засобів та методичних способів для планування, одержання й обробки інформації, спрямованої на успішне виконання поставлених завдань [7, с. 31]. Ф. Котлер вважає, що: «система маркетингової інформації – постійно діюча система взаємозв'язку людей, обладнання і методичних прийомів, призначених для збору, класифікації, аналізу, оцінки і розподілу актуальної, своєчасної і точної інформації для використання її керівниками сфери маркетингу з метою удосконалення планування, перетворення в життя і контролю за виконанням маркетингових заходів» [8, с. 76].

Вчені В.Р. Прауде, О.Б. Білий називають безперервно діючу взаємопов'язану систему людей, обладнання та процедури збору, обробки, аналізу, оцінки й розподілу інформації за місцем, часом і точністю для прийняття рішень з питань маркетингового планування, його інструментів і контролю – інформаційна система маркетингу (ІСМ) [9, с. 45]. У наведеному визначенні під ІСМ розуміється МІС.

Інші вчені стверджують, що подібність понять МІС та ІСМ не робить їх тотожними, оскільки: «маркетингова інформаційна система представляє собою систему персоналу, устаткування, методів і даних, призначену для збору, переробки, зберігання і передачі маркетингової інформації. А система

маркетингової інформації є організаційною сукупністю маркетингової інформації». Залежно від виду інформації розрізняють систему маркетингової інформації зовнішнього середовища і систему маркетингової інформації внутрішнього середовища. Можна погодитися із думкою Л.Ф. Єжової, яка вважає, що маркетингові інформаційні системи створюються з урахуванням конкретних потреб підприємств і тому у кожного підприємства – своя система [10, с. 37]. Ми поділяємо думку В.А. Полторак, яка стверджує що: «маркетингова інформаційна система, по-перше, є складовою частиною інформаційної системи управління підприємства; по-друге, вона використовує зовнішні і внутрішні джерела інформації, чим забезпечує розвиток зв'язків з ринком; по-третє, для кожного підприємства МІС може перебувати на різних етапах розвитку: простій системі обліку даних; системі маркетингової звітності; системі, орієнтованій на використання різного виду розрахункових моделей» [11, с. 35]. А.О. Старостіна та інші вчені вважають, що МІС необхідна тільки для здійснення маркетингової діяльності, а інші види діяльності (виробництво. інновації, інвестиції) не ґрунтуються на МІС. З цими твердженнями можна не погодитись, оскільки маркетингова інформація зачіпає й інші види діяльності підприємства. Так, на основі маркетингової інформації приймаються стратегічні рішення про виробництво певного виду продукту. Причому, на її основі приймаються та складаються стратегічні плани виробництва продукції залежно від кожного окремого життєвого циклу товару. Інноваційна діяльність також супроводжується маркетинговою інформацією, оскільки без неї недоцільно здійснювати аналіз розробки та виробництва інноваційного продукту чи послуги. У свою чергу, ризик інвестиційної діяльності також знижується, якщо в основі прийняття рішення про інвестування того чи іншого проекту лежить обґрунтоване дослідження маркетингових даних. Таким чином, можемо сказати, що в основі більшості стратегічних управлінських рішень лежить маркетингова інформація.

У науці, як правило, розглядаються системи МІС, які виконують аналогічні функції, незважаючи на те, що їхні назви можуть бути різними (так, підсистема внутрішньої маркетингової інформації може тлумачитися як система внутрішньо-фірмової звітності).

Враховуючи вищенаведені погляди на сутність МІС, можемо сформувати своє тлумачення цього поняття, згідно із яким під маркетинговою інформаційною системою ми розуміємо комплексну організаційно-управлінську структуру, яка включає в себе: персонал, технічні засоби, методи і прийоми збору, аналізу та прогнозування маркетингових даних з метою прийняття оптимізованих управлінських рішень. Взаємопов'язана між собою різноманітними процесами: дослідження; інформаційного збору, обробки, зберігання, передачі інформації; показниками, методами і моделями спостереження, прогнозування та аналізу даних, МІС створює надійну основу для прийняття ефективних управлінських рішень.

МІС на підприємстві повинна будуватися на певних принципах. До основних з них, як відзначає М.І. Белявцева, можна віднести [12, с.58]: визначення основних вимог до складу інформації залежно від її характеру та цілеспрямованості; розробка системи зберігання, використання та видачі інформації як в централізованому, так і децентралізованому управлінні; визначення потреби у технічних засобах (у тому числі комп'ютерної техніки) підприємства у цілому і в кожному підрозділі; розробка програмного забезпечення, створення та використання банків даних; забезпечення копіювальними засобами, телексами, усіма засобами зв'язку та комунікацій у межах підприємства в цілому.

Ефективне формування та включення МІС в управлінську діяльність підприємства забезпечить ефективну адаптацію підприємства до змін зовнішнього середовища, дозволить за рахунок побудови системи спостереження та дослідження за станом маркетингового середовища оцінювати міру, характер та напрямок його впливу на позиції підприємства у стратегічній перспективі. У кінцевому рахунку функціонування повноцінної маркетингової інформаційної системи має зорієнтувати підприємство на вибір найбільш оптимальної маркетингової стратегії (із переліку стратегічних альтернатив), забезпечить можливість систематичного відстеження маркетингових позицій та запровадження необхідних коригувальних заходів у разі їх зміни (рис. 1). При цьому підсистема інформаційного спостереження, дозволить накопичувати достатню кількість інформаційних даних та забезпечить безперервне спостереження за змінами основних факторів навколишнього середовища у динаміці.

Крім системи інформаційного спостереження, важливе місце в МІС для реалізації якісного прийняття стратегічних управлінських рішень посідає підсистема маркетингового дослідження, оскільки забезпечує пошук маркетингової інформації, визначає головні критерії, обмеження, параметри, можливості та пріоритети, після чого обираються необхідні та найефективніші способи збирання інформаційних даних.

У науці під поняттям «маркетингове дослідження» розуміється процес збору, обробки та аналізу даних за аспектами маркетингової діяльності фірми, в межах яких слід використовувати певні рішення, а також аналіз компонентів зовнішнього середовища, що впливають на маркетингову діяльність фірми [13, с. 249].

Саме тому вивчення факторів маркетингового середовища шляхом збору та обробки маркетингової інформації дозволить оптимізувати збір, обробку, зберігання та передачу інформаційних даних для визначення важливих тенденцій та прийняття ефективних стратегічних управлінських рішень (рис. 2).

Рис. 1. Підвищення адаптивності підприємства у стратегічному плані на основі маркетингової-інформаційної системи

Джерело: розробка автора

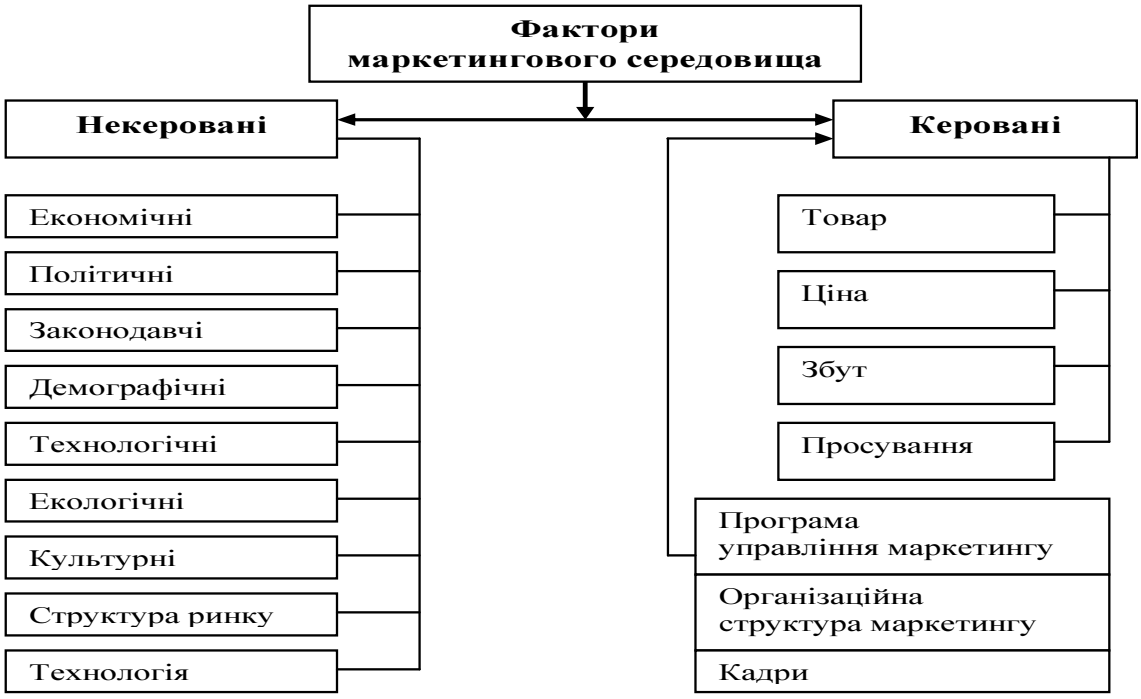

Рис. 2. Основні фактори маркетингового середовища

Джерело: розробка автора

Крім підсистеми інформаційного спостереження, ефективність функціонування МІС забезпечується також якісним процесом аналізу та прогнозування досліджуваних інформаційних даних. Цей процес у МІС покликана виконувати підсистема «аналізу та прогнозування». Саме вона повинна забезпечувати ефективний аналіз одержаних маркетингових інформаційних даних. Важливу увагу під час аналізу та прогнозування маркетингової інформації слід приділити методам і моделям, на основі яких повинна здійснюватися якісна обробка зібраних даних.

Процес аналізу та прогнозування маркетингової інформації в МІС дає можливість обґрунтувати найоптимальніші показники для подальшого визначення альтернативних варіантів управлінських рішень. Точність прогнозування залежить від якості виконання всіх попередніх етапів, а також методів, за допомогою яких здійснюється сам аналіз. Таким чином комплексний процес аналізу та прогнозування інформаційних даних дозволить сформувати декілька альтернативних варіантів управлінських рішень. Після цього на основі процесу вибору та реалізації управлінських рішень здійснюється вибір найоптимальнішого для підприємства.

Ми погоджуємось з твердженнями провідного дослідника С.В. Мхитаряна, який стверджує, що: «маркетингова інформаційна система бере участь у всіх етапах управління маркетингом. На етапі аналізу МІС допомагає збирати, систематизувати й обробляти інформацію. На етапі планування допомагає розробляти плани різних ступенів деталізації. Окремі складові МІС, такі як автоматизовані робочі місця (АРМ), дозволяють ефективно виконувати маркетингові плани. На етапі контролю МІС оцінює розбіжність між планованими та фактичними показниками, тим самим впливає на коректування планів і маркетингове управління» [14, с. 24].

Аналізуючи організаційну складову МІС, її підсистеми та розглядаючи її як організаційно управлінську структуру, доцільно відзначити, що вона може мати різні життєві етапи (цикли) свого функціонування. Так можна частково погодитися з Бучацькою І.О., яка зазначає, що: «для МІС кожного підприємства характерні різні за своїм типом життєві цикли: розробка маркетингової інформаційної системи (попередній аналіз, планування розробки та експлуатації маркетингової інформаційної системи); впровадження (деталізація плану експлуатації маркетингової інформаційної системи); розвиток (відповідність показників ефективності функціонування маркетингової інформаційної системи запланованим показникам); спад (невідповідність показників ефективності функціонування маркетингової інформаційної системи запланованим показникам» [15].

Проходячи життєві цикли функціонування, МІС неодмінно модифікується на кожному з них. Саме тому на етапі спаду МІС потрібно реорганізовувати та пристосувати її діяльність до нових умов у зв’язку зі зміною зовнішнього середовища та різної динаміки росту підприємства.

Ми погоджуємось з дослідницею Марковою В.Д., яка для забезпечення ефективного функціонування МІС на підприємстві сформувала низку проблемних питань, котрі першочергово необхідно вирішити менеджерам підприємства [16, с. 31]: організаційні: хто повинен відповідати за успішне функціонування цієї системи в компанії; як забезпечити регулярність заповнення необхідних форм і передачі іншої інформації з боку персоналу компанії і т. д.; процедурні: як працювати із якісною інформацією, без якої неможливо пояснити глибинні причини, які визначають динаміку розвитку ринку; як оцінювати достовірність інформації; комунікаційні: як забезпечити участь менеджерів у створенні МІС, а потім використання інформації в ухваленні управлінських рішень.

Формуючи на підприємстві МІС, потрібно оптимізувати її роботу, орієнтуючись на її мобільність та оперативність. Для ефективної обробки маркетингових даних важливо використовувати програмне забезпечення, яке дозволить оперативніше аналізувати інформацію, а також інформаційно-аналітичний відділ, фахівці якого здійснюватимуть управління інформаційно-аналітичним забезпеченням маркетингової діяльності підприємства. На сьогоднішній день на багатьох підприємствах уже існує інформаційно-аналітичний відділ, який має свою інформаційну базу даних. Зазначимо, що для формування МІС важливе значення відіграє інформація відділу маркетингу. Таким чином, на основі існуючої інформації як маркетингового, так і інформаційно-аналітичного відділу за допомогою спеціалістів можна сформувати базу даних МІС.

Говорячи про організаційну структуру МІС, доцільно запропонувати мінімальний склад працівників, які б на основі комп’ютерного та програмного забезпечення змогли здійснювати ефективну її роботу: маркетинговий дослідник – займається збором інформаційних ресурсів та структурує їх для ефективного аналізу та швидкого прийняття рішень, також на нього покладається завдання стеження як за внутрішнім, так і за зовнішнім середовищем; маркетинговий аналітик – працює в парі із пошукувачем та формує основні критерії вибору та оцінки інформаційних даних; визначає методи збору, дослідження, аналізу та прогнозування; маркетинг-менеджер – очолює МІС та координує роботу маркетингового відділу, основне його завдання прийняття ефективних стратегічних управлінських рішень.

Висновки з даного дослідження. Отже, на сьогоднішній день досить актуальним завданням для українських підприємств є забезпечення ефективності стратегічного управління підприємством на основі впровадження комплексної інформаційно-аналітичної маркетингової системи. Можемо відзначити, що для сучасних умов функціонування вітчизняних суб’єктів господарювання вкрай важливе застосування високоефективної системи маркетингової інформації, заснованої на

використанні новітніх технічних засобів автоматизованої обробки цифрової та текстової інформації, об'єднаних у єдину мережу за допомогою системи зв'язку.

Роль маркетингової інформаційної системи в системі управління маркетингом полягає у визначенні потреб в інформації для маркетингового управління, її одержанні і своєчасному наданні менеджерам для прийняття рішень. Цілком очевидно, що розробка та впровадження елементів маркетингових інформаційних систем у практичну діяльність будь-якого підприємства забезпечить йому оперативний доступ до даних про ринкову ситуацію і якісну перевагу над конкурентами.

Досвід підтверджує, що маркетингові інформаційні системи на підприємствах можуть перебувати на різних етапах свого розвитку, у тому числі: проста система обліку даних; система маркетингової звітності; системи, орієнтовані на використання різних розрахункових моделей та системи маркетингового прогнозування й ін. У свою чергу, розвинена маркетингова інформаційна система включає наступні елементи: інформацію про внутрішні можливості підприємства для ефективного їх використання при здійснені маркетингових зусиль; інформацію про розвиток зовнішніх умов для розробки стратегічних і оперативних рішень маркетингової діяльності підприємства на ринку; інформацію про результати спеціальних маркетингових досліджень, здійснених підприємством з метою одержання додаткових даних оригінального характеру; систему обробки маркетингової інформації (з використанням сучасних інформаційних технологій для збору та аналізу маркетингових даних).

Можна стверджувати, що стрімке входження вітчизняних підприємств у ринкові умови вимагає від них мобільності та оперативності у прийнятті маркетингових рішень. У даних умовах маркетингові інформаційні системи починають відігравати провідну роль на підприємстві та вносити істотний вклад у процес прийняття маркетингових рішень, а тому цілком обґрунтовано зауважити, що питання впровадження в практику маркетингу спеціалізованих інформаційно-аналітичних систем зараз дуже актуальні для українських підприємств. При цьому вибір того чи іншого програмного забезпечення обумовлюється масштабами діяльності підприємства, кількістю та складністю маркетингових задач, які стоять перед службами маркетингу підприємств, рівнем комп'ютеризації та рівнем кваліфікації персоналу, бюджетом витрат на маркетинг. Вирішення зазначених завдань становитиме проблемне поле наукових розвідок у вказаній сфері.

Література

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг : підручник / С.С. Гаркавенко. – К. : Лібра, 2004. – 712 с.
2. Войчак А.В. Маркетинговий менеджмент : підручник / А.В. Вовчак. – К. : КНЕУ, 1998. – 268 с.
3. Оксанич А.І. Інформаційні системи і технології маркетингу : навчальний посібник / А.І. Оксанич, В.Р. Петренко, О.П. Костенко. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 320 с.
4. Черчиль Г.А. Маркетинговые исследования / Г.А. Черчиль. – СПб: Питер, 2000 – 752 с.
5.Голубков Е.П. Основи маркетингу : підручник / Е.П. Голубков. – М., 1999. – 103 с.
6. Балабанова Л. В. Маркетинговий менеджмент : навчальний посібник / Л. В. Балабанової ; 3–те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2004. – 354 с.
7. Старостіна А.О. Маркетинг : навчальний посібник / А.О. Старостіна, Д.М. Черваньов, О.В. Зозульок. – К. : Знання – Прес, 2002. – 191 с.
8. Котлер Ф. Маркетинг от А до Я. 80 концепций, которые должен знать каждый менеджер / Ф. Котлер. ; пер. с англ. Ю. Каптуревский. – СПб. : «Нева», 2003. – 224 с.
9. Прауде В.Р. Маркетинг : навчальний посібник / В.Р. Прауде, О.Б. Білий. – К. : Вища школа, 1994. – 256 с.
10. Єжова Л.Ф. Інформаційний маркетинг : навчальний посібник / Л.Ф. Єжова. – К. : КНЕУ, 2002. – 360 с.
11. Полторак В.А. Маркетингові дослідження : навчальний посібник / В.А. Полторак. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 387 с.
12. Белявцев М.І. Маркетинговий менеджмент : навчальний посібник / М.І. Белявцев, В.Н. Воробйова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 407 с.
13. Економічна енциклопедія: У трьох томах.-Том 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2001. – 848 с.
14. Мхитарян С.В. Маркетинговая информационная система / С.В. Мхитарян. – М. : Изд-во Эксмо, 2006. – 336 с. – (Профессиональное издание для бизнеса).
15. Бучацька І.О. Розвиток інформаційного забезпечення маркетингової діяльності торговельних підприємств : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.02 / І. О. Бучацька; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2000. – 19 с.
16. Маркова В.Д. Маркетинг менеджмент / В.Д. Маркова. – Новосибирск: «ЗКОР–штага», 2005. – 248 с.

References

1. Harkavenko, S. (2004), *Маркетинг* [Marketing], textbook, Libra, Kyiv, Ukraine, 712 p.
2. Voichak, A.V. (1998), *Marketynhovyi menedzhment* [Marketing management], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 268 p.
3. Oksanych A.I., Petrenko, V.R. and Kostenko, O.P. (2008), *Informatsiini systemy i tekhnolohii marketynhu* [Informational systems and technologies of marketing], tutorial, «Vydavnychyi dim «Profesional», Kyiv, Ukraine, 320 p.
4. Cherchil, G.A. (2000), *Marketingovyye issledovaniya* [Marketing research], Piter, St.-Peterburg, Russia, 752 p.
5. Holubkov, Ye.P. (1999), *Osnovy marketynhu* [Basics of marketing], textbook, Moscow, Russia, 103 p.
6. Balabanova, L.V. (2004), *Marketynhovyi menedzhment* [Marketing management], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 354 p.

7. Starostina, A.O., Chervanov, D.M., Zozulok, O.V. (2002), *Маркетинг* [Marketing], tutorial, Znannia – Pres, Kyiv, Ukraine, 191 p.
8. Philip Kotler (2003), *Marketing ot A do Ya. 80 kontseptsiy, kotoryye dolzhen znat kazhdyy menedzher* [Marketing from A to Z. 80 conceptions which every manager needs to know], «Neva», St.-Peterburg, Russia, 224 p.
9. Praude, V.R. and Bilyi, O.B. (1994), *Маркетинг* [Marketing], tutorial, Vyshha shkola, Kyiv, Ukraine, 256 p.
10. Yezhova, L.F. (2002), *Informatsiinyi marketynh* [Informational marketing], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 360 p.
11. Poltorak, V.A. (2003), *Marketynhovi doslidzhennia* [Marketing research], tutorial, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 387 p.
12. Beliavtsev, M.I. and Vorobiova, V.N. (2006), *Marketynhovyi menedzhment* [Marketing management], tutorial, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 407 p.
13. *Ekonomichna entsyklopediia, Tom 2* [Economic Encyclopedia, Vol 2] (2001), Vydavnychyi tsentr «Akademiia», Kyiv, Ukraine, 848 p.
14. Mxitarian, S.V. (2006), *Marketynhova informatsionnaia sistema* [Marketing information system], Izd-vo Эksmo, Moscow, Russia, 336 p.
15. Buchatska, I.O. (2000), "The development of information provision of marketing activities of trade enterprises", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.02, Kyiv, Ukraine, 19 p.
16. Markova, V.D. (2005), *Marketing menedzhment* [Marketing management], «ZKOR–shtaga», Novosibirsk, Russia, 248 p.

УДК 330.112.2

Чумак Р.М.,
пошукач*
Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО – ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Chumak R.M.,
candidate for a degree
Bila Tserkva National Agrarian University

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ACTIVITY IN UKRAINE

Постановка проблеми. Незважаючи на кризу, що охопила агропромисловий комплекс нашої країни, він все-таки залишається одним із найважливіших секторів національної економіки. У зв'язку з нестабільною економічною ситуацією в нашій країні і в світі в цілому, господарюючі суб'єкти не можуть будувати довгострокові плани свого розвитку. Для забезпечення сталого зростання господарювання необхідно шукати стратегічний підхід до управління сільськогосподарськими підприємствами. Під впливом жорсткої конкуренції в період становлення ринкових відносин і вдосконалення економічних відносин відбувається диверсифікація сільськогосподарських підприємств.

Однією із основних передумов здійснення диверсифікації – це поліпшення фінансового стану суб'єктів, яке досягається підвищенням рівня прибутковості виробничо-господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми диверсифікації виробництва в Україні відноситься до недостатньо розроблених як в теоретичному, так і в методичному відношенні. Теоретичним надбанням є наукові праці економістів-дослідників: А.А. Томпсона, А.Дж. Стрикленда, І. Ансоффа, Г. Мінцберга, О.А. Бабінцевої, Г. Немченко, С. Донецької, В.Я. Семенова, А.А. Іщенка, І.Н. Красникова, В.Г. Андрійчука, М.Х. Корецького, В.А. Борисової, В.Г. Дудінова, Н.Г. Маслак, М.В. Міньковскої, М.Й. Маліка, А.В. Чупіса, А.О. Шепіцена та ін.

Разом з тим до питань, які потребують вирішення, відносяться: вивчення економічної природи, для оптимального використання диверсифікації виробництва з врахуванням особливостей аграрного господарювання.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо диверсифікації виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарства сьогодні перебуває у стані невизначеності. З одного боку, завдяки природнім і кліматичним умовам демонструються високі

* *Науковий керівник: Свиноус І.В. – д.е.н., професор.*

показники урожайності, створено гнучку систему оподаткування, впроваджуються державні програми дотацій і підтримки галузі. Проте, з іншого – через недосконалий алгоритм виконання запланованих програм, неузгодженість дій профільних органів виконавчої влади, відсутність діючого ринкового механізму збуту продукції, ручне управління ціноутворенням в галузі, засилля трейдерів і посередників зводить позитивні показники нанівець [1, с. 76].

Нині сільськогосподарський товаровиробник знаходиться між двома монопольними суб'єктами взаємовідносин – виробниками матеріальних ресурсів і переробниками та торгово-посередницькими структурами, які встановлюють занижені закупівельні ціни. З цього приводу І. Лукінов зазначив: «… переробна промисловість, що випускає кінцеві продукти споживання, маючи суттєве технологічне відставання від своїх західних конкурентів, на жаль, втрачає взаємозацікавлені економічні зв'язки з виробниками і постачальниками сировини. Почуваючи себе монополістом, ця промисловість штучно занижує ціни сільськогосподарської сировини проти рівня їх реальної вартості, підриваючи доходи своїх партнерів» [2, с. 8]. Тому виникла така ситуація, в якій виробник втрачав частину прибутку, навіть не відшкодувавши своїх витрат на виробництво.

В 2013 р. проявився економічний ефект від диверсифікації сільськогосподарської діяльності суб'єктів агробізнесу, що знайшов своє відображення в рівні рентабельності.

Так, позитивні тенденції зміни рентабельності супроводжувалися зростанням частки продукції тваринництва в структурі товарної продукції. В сільськогосподарських підприємствах найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції займають зернові (20,7%) та яйця (23,5%), що свідчить про прояв зв'язаної диверсифікації виробництва. Схожа картина проявляється в господарствах з рівнем рентабельності 40,1-60%, в яких найбільшу питому вагу займають відповідно зернові (35,8%) та м'ясо свиней (10%) (табл.1)

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності продукції в сільськогосподарських підприємствах України за 2013 р.

показники	Групи за рентабельністю с.-г. продукції, %						
	до -20	від -19,9 до 0	0,1-10	10,1-20	20,1-40	40,1-60	понад 60
Кількість господарств у групі	1119	1994	2017	1264	1387	558	628
Частка продукції тваринництва у товарній продукції, %	16,7	20,3	22,4	23,7	22,2	22,8	38,9
Сільськогосподарська продукція Реалізовано: всього, млн. грн	8645	23475	24813	17504	21659	7129	14218
на одне господарство, тис. грн	7725	11773	12302	13848	15616	12777	22639
Прибуток: всього, млн. грн	-4145	-2334	1074	2224	4657	2340	7988
на одне господарство, тис. грн	-3704	-1171	532	1760	3358	4193	12720
Рівень рентабельності (+,-), %	-32,4	-9,0	4,5	14,6	27,4	48,8	128,2
Питома вага у виручці від реалізації с/г продукції:							
зернових культур	49,2	43,0	41,6	41,2	41,2	35,8	20,7
у т.ч. пшениці	18,7	16,2	16,4	15,1	14,9	13,5	6,9
кукурудзи	25,4	21,2	19,6	20,8	21,5	17,1	11,7
соняшнику	14,8	16,8	18,0	17,9	18,6	23,4	15,6
молока	7,5	8,9	7,1	7,5	7,7	4,2	0,7
м'яса свиней	2,4	5,1	8,6	7,7	2,8	10,0	1,0
яєць	2,3	1,9	1,8	3,9	8,4	5,0	23,5

Джерело: авторська розробка

Як свідчить оцінка господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, концентрація виробничих ресурсів на виробництво монопродукту в умовах відсутності системи планування виробництва та споживання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування призводить до суттєвого ризику, що виражається через рівень прибутковості. Аналогічна ситуація проявляється і в багатогалузевих господарствах (табл. 2).

Так, найвищий рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції зафіксовано в товаровиробників, які спеціалізуються на виробництві двох підгалузей. Стабільний рівень рентабельності зберігався протягом всього досліджуваного періоду.

Протягом 2005-2013 рр. спостерігаються суттєві коливання показника ефективності в багатогалузевих сільськогосподарських підприємствах, що свідчить про неоптимальний підбір напрямів виробничо-господарської діяльності.

Таблиця 2

Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств України в залежності від кількості галузей

Показники	2005 р.			2010 р.			2013 р.		
	Рентабельність всього,%	В т. ч.		Рентабельність всього,%	В т. ч.		Рентабельність всього,%	В т. ч.	
		рослинництва	тваринництва		рослинництва	тваринництва		рослинництва	тваринництва
1 галузь	10,2	1,5	18,6	16,6	21,6	11,7	10,3	6,4	13,3
2 галузі	16,6	-0,5	34,9	15,6	14,8	17,2	29,8	21,5	58,5
3 галузі	9,1	9,1	8,9	12,0	12,8	7,5	6,4	6,3	6,6
4 галузі	5,9	7,0	4,2	14,7	16,9	4,0	7,4	9,1	-0,6
5 галузей	4,1	7,4	-2,0	7,8	14,4	-9,0	6,7	11,1	-5,5
6 галузей	3,9	7,3	-1,7	22,5	21,8	24,2	10,6	6,9	21,3
7 галузей	4,9	9,0	-1,7	11,7	20,2	-6,8	7,8	13,4	-4,7
8 галузей	5,0	10,7	-4,4	14,1	21,4	-9,1	10,3	15,8	-6,2
9 галузей	8,2	11,3	3,3	15,5	22,8	-0,1	7,8	15,0	-7,8
10 галузей	9,0	12,2	3,8	11,2	20,7	-4,0	5,9	8,4	-3,1
11 галузей	7,6	11,6	1,9	13,3	22,6	-12,1	10,4	26,9	-22,7
12 галузей	22,9	26,5	18,0	22,0	39,5	-2,7	-6,6	-2,4	-15,1
13 галузей	13,0	16,2	8,7	-4,8	12,3	-14,0	10,4	16,1	7,2
14 галузей	-14,2	-3,8	-20,3	-9,8	-2,5	-17,1	-13,6	-12,7	-18,8
більше 14 (15 галузей)	10,9	13,5	7,5	-17,7	-13,0	-25,5	15,6	21,8	10,5

Джерело: авторська розробка

Так, в господарствах, які виробляють 14 видів сільськогосподарської продукції протягом досліджуваного періоду спостерігається збитковість. В сільськогосподарських підприємствах в 2013 р., які виробляли 6-7 видів продукції, сума отриманого прибутку від вирощування продукції рослинництва компенсувало збиток від виробництва тваринницької продукції і в кінцевому результаті забезпечило позитивний результат від ведення виробничо-господарської діяльності.

З метою з'ясування ефективності горизонтальної диверсифікації з'ясуємо ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств з КВЕД «Рослинництво» (табл. 3).

Таблиця 3

Фінансові результати діяльності підприємств галузі сільського господарства КВЕД "Рослинництво"(млн. грн.)

Рік	Чистий прибуток (збиток)	Підприємства, які одержали чистий прибуток		Підприємства, які одержали чистий збиток		Рівень рентабельності (збитковості), %	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	усієї діяльності	операційної діяльності
2005	1490,2	65,9	2648,6	34,1	1158,4	6,3	9,6
2006	2280,6	70,7	3572,8	29,3	1292,2	9,6	13,2
2007	5630,5	74,3	7143,9	25,7	1513,4	18,0	24,8
2008	2745,8	72,6	7583,9	27,4	4838,1	5,3	11,4
2009	4922,6	71,1	9808,6	28,9	4886,0	8,2	16,0
2010	13495,7	72,1	17066,5	27,9	3570,8	19,3	27,4
2011	20232,2	85,6	24222,8	14,4	3990,6	19,9	26,2
2012	19856,6	79,7	25424,6	20,3	5568	15,5	22,4
2013	9883,8	81,3	18908,3	18,7	9024,5	7,1	10,3

Джерело: авторська розробка

Протягом 2005-2013 р. спостерігалося зростання частки прибуткових сільськогосподарських підприємств з 65,9 % в 2005 р. до 81,3% в 2013 р., при цьому спостерігалося суттєве коливання рівня рентабельності як від операційної, так і від всієї діяльності.

Дана обставина викликана як коливанням цін на матеріальні ресурси, так і на продукцію рослинництва. У рослинництві підприємствами отримано 9060,9 млн. грн. прибутку, а рентабельність склала 11,3% (у 2012 р. відповідно 17029,8 млн. грн. і 22,3%).

Як свідчать проведені результати статистичного дослідження, рівень рентабельності знижується в ті роки, коли посилюється диспаритет цін між матеріальними ресурсами та продукцією рослинництва.

Вчені зазначають, що «…порушення паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію та посилення короткострокових циклічних і сезонних коливань цін на окремі види сільськогосподарської продукції зумовлені насамперед більш високою еластичністю її пропозиції порівняно з еластичністю попиту на неї» [3, с. 111-113].

У звітному році було зафіксовано зниження рівня рентабельності виробництва більшості продукції рослинництва. Зокрема, прибутковість зернових і зернобобових культур скоротилася з 15,2% у 2012р. до 1,7% у 2013р., соняшника – з 45,8% до 29,0%, ріпаку – з 21,4% до 8,4%, цукрових буряків (фабричних) – з 15,7% до 2,7%.

Поряд з цим, за підсумками 2013р. суттєво зросла рентабельність виробництва картоплі – з мінус 21,5% у 2012р. до 22,2% у 2013р. Також спостерігається зростання рентабельності виробництва овочів відкритого ґрунту, прибутковість якого становила 8,9% проти мінус 6,8% у 2012 р.

Протягом 2005-2013 рр. спостерігається поступове зростання ефективності основних видів зернових культур та соняшнику при поглибленні спеціалізації та концентрації виробництва.

Втім, величезний земельний банк зовсім не означає прибутковості та ефективності агробізнесу [4, с. 296]. Показники українського сільського господарства до сьогодні далекі від світових аналогів. Зараз врожайність українських агрокультур не відповідає аналогічним показникам у Європі та світі. Наприклад, середня врожайність пшениці, якою в 2013/2014 році було засіяно 26% всіх посівних площ, нижча від середнього показника Європейського Союзу на 79%. Навіть якщо топ-5 публічних вітчизняних агрокомпаній («Кернел», «МХП», «Мрія», «Агротон» і «Астарта») мають вищі показники по кукурудзі та соняшнику, ніж європейські, то по пшениці вони все ще відстають. За даними Світового банку, у Франції на душу населення припадає 0,28 га посівних площ, а в Україні - 0,71 га. При цьому Франція випереджає Україну за обсягами виробництва пшениці, цукрових буряків, кукурудзи та ріпаку – тобто саме тих культур, які утворюють експортний профіль України (близько 50% всіх посівних площ).

Більшість малих та середніх сільськогосподарських підприємств не мають потужностей по доробці та зберіганню зібраного врожаю, що змушує реалізувати посередницьким структурам в період збиральної компанії, коли рівень закупівельних цін найнижчий [5, с. 109].

Агрохолдинги мають в своєму складі елеватори, що дає можливість зберігати зерно та реалізувати в період максимальних цін [6]. Більшість вертикально-інтегрованих структур самостійно реалізують продукцію кінцевим споживачам, в тому числі і на зовнішньому ринку, отримуючи додатковий дохід у вигляді повернення ПДВ, а також у вигляді різниці між цінами на внутрішньому та зовнішньому ринках [7, с. 31].

Наявність в організаційно-виробничій структурі хлібопереробних підприємств дає можливість мінімізувати ризик збуту зернових сільськогосподарським товаровиробникам та отримувати дохід у вигляді доданої вартості, яка формується при переробці. Як зазначає Зіновчук В.В., що «це об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, їх зусиль з метою просування у суміжні з сільськогосподарським виробництвом сфери діяльності для забезпечення контролю за рухом створеної у власному господарстві продукції й отримання від цього відповідного зиску» [8, с. 25].

Організація часткової переробки зернових культур на міні млинах в сільськогосподарських підприємствах з метою подальшої реалізації з економічної та технологічної точки зору буде невигідним. Як свідчать результати досліджень, проведених науковцями, якість борошна буде суттєво нижча ніж при промисловій переробці, при значно вищих витратах на переробку.

Як свідчать результати спостережень, більшість сільськогосподарських підприємств здійснюють переробку зерна пшениці лише з метою задоволення внутрішньогосподарських потреб у борошні та крупах.

Висновки з даного дослідження. Оцінюючи рівень ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, спостерігається чітка картина: розосередженість виробничих і фінансових ресурсів призводить до зниження ефективності їх функціонування. Найбільш оптимальними за рівнем ефективності є господарства, які виробляють 2-3 види сільськогосподарської продукції, котрі відносяться до складу обох галузей сільського господарства, що дає мінімізувати ризики негативних проявів коливань як по відношенні до тваринницької, так і рослинницької продукції.

Нині постає проблема мінімізувати вплив диспаритету цін при виробництві сільськогосподарської продукції, що є чи не визначальним фактором, який впливає на рівень ефективності виробництва.

Ринкова економіка в цілому у всіх галузях і сферах національної економіки функціонує та розвивається на засадах еквівалентного обміну між суб'єктами господарювання. Однак це стосується тих із них, в яких індивідуальні витрати виробництва є близькими до суспільно необхідних. Якщо вони вищі, то ринкові ціни їх не компенсують. І в цьому контексті у загальному ринковому просторі щодо відсталих підприємств завжди існує диспаритет цін.

Наслідком його є або державна підтримка чи економічне банкрутство, посилення концентрації й техніко-технологічний розвиток виробництва, зростання ефективності та продуктивності. У сільському господарстві диспаритет цін має особливості, які зумовлені монопольним становищем суміжних із ним сфер АПК. У цілому він є більш руйнівним, що веде до порівняно низького рівня прибутковості й рентабельності агроформувань. Але і тут великі підприємства, що використовують новітні техніку й технологію, функціонують рентабельно та можуть розв'язувати проблемні питання виробництва продовольства без втручання держави (за умови недопущення зовнішньоекономічної експансії).

Література

1. Лукінов І.І. Стратегія і механізм пореформеного розвитку національного АПК / І.І. Лукінов // Економіка АПК. – 2002. – № 8. – С. 6-10.
2. Олійник О.В. Паритет цін і його рух / О.В. Олійник // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 114-113.
3. Зіновчук В.В. Економічна природа псевдокооперативів та небезпека їх поширення в аграрному секторі України / В.В. Зіновчук // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. – № 3 (42). – С. 23–28.
4. Зоренко О.В. Етапи диверсифікації сільськогосподарського виробництва / О.В. Зоренко // Вісник СНАУ. Серія „Фінанси і кредит". – 2006. – №1(20). – С.293 – 297.
5. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2007. – 216 с.
6.Великі, аграрні та ефективні [Електронний ресурс] // «АгроБізнес-Кур'єр», 2010. – № 19. – Режим доступу: http://agrobiz.com.ua/publications/6-velyki-agrarni-ta-efektyvni
7.Вітковський О.С. Ефективність стратегії диверсифікації діяльності в умовах нестабільного зовнішнього середовища / О.С. Вітковський // Економіка та держава. – 2009. – № 8. – С. 30-32.
8. Эффективность диверсификации агропромышленного производства / В.Я. Красников, Р.В. Солошенко, В.А. Долгополов, П.Е. Пархоменко. – Курск: Изд-во Курск. гос. с.-х. ак., 2004. – 151 с.

References

1. Lukinov, I.I. (2002), "The strategy and mechanism of post-reform development of the national AIC", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 6-10.
2. Oliinyk, O.V. (2006), "Parity of prices and its movement", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 114-113.

3. Zinovchuk, V.V. (2010), "The economic nature of of pseudo cooperatives and danger their the spread in the agrarian sector Ukraine", *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy*, no. 3 (42), pp. 23–28.

4. Zorenko, O.V. (2006), "Stages of diversification of agricultural production", *Visnyk SNAU. Seriia „Finansy i kredyt",* no. 1(20), pp. 293 – 297.

5. Andriichuk, V.H. (2007), *Kapitalizatsiia silskoho hospodarstva: stan ta ekonomichne rehuliuvannia rozvytku* [Capitalization of Agriculture: state and economic regulation of development], monograph, TOV "Vydavnytstvo "Aspekt-Polihraf", Nizhyn, Ukraine, 216 p.

6. Large, agricultural and effective, *«AhroBiznes-Kurier»,* (2010), no. 19. – Rezhym dostupu: http://agrobiz.com.ua/publications/6-velyki-agrarni-ta-efektyvni

7. Vitkovskyi O.S. (2009), "The effectiveness of the strategy of diversification of activities under unstable external environment", *Ekonomika ta derzhava*, no. 8, pp. 30-32.

8. Krasnikov, V.YA., Soloshenko, R.V., Dolgopolov, B.A., Parkhomenko, P.Ye. (2004), *Effektivnost diversifikatsii agropromyshlennogo proizvodstva* [effectiveness of the diversification of agroindustrial production], Izd-vo Kursk. gos. s.-kh. ak., Kursk, Russia, 151 p.

УДК 330.341.1:338.43.01:636.085

Тимчак В.С.,
аспірант*
Житомирський національний агроекологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «ІННОВАЦІЯ» У КОРМОВИРОБНИЦТВІ

Tymchak V.S.,
graduate student
Zhytomyr National Agroecological University

THE FEATURES OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE CONTENT OF THE CATEGORY "INNOVATION" IN FODDER PRODUCTION

Постановка проблеми. Формування інноваційної політики та ефективність використання інновацій стає вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності та розвитку вітчизняних галузей аграрного сектору економіки. Для аграрних підприємств у реально існуючих умовах ринкової економіки поряд із рослинництвом, одним з головних орієнтирівє виробництво та реалізація тваринницької продукції. Однак низька інноваційна активність, безсистемність впровадження нововведень, недосконалість економічного механізму управління інноваційними процесами, відсутність в аграрному виробництві висококваліфікованих інноваційних менеджерів із досвідом просування інновацій стримують розповсюдження інноваційної діяльності. Тому актуальним є питання дослідження та систематизації теоретико-методологічних підходів до змісту інновацій у такій життєво необхідній галузі сільського господарства як кормовиробництво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливу роль в аграрному секторі економіки відіграє впровадження та використання новітніх технологій і досягнень науково-технічного прогресу, адже інновації є результатом розумової та практичної діяльності людини, засобом підвищення ефективності та адаптації аграрних підприємств до змін соціально-економічного середовища.Досліджувати як окремий самостійний елемент економіки їх почали лише в минулому столітті. Результати досліджень теоретичних та методологічних підходів до сутності інновацій, їх класифікації, проблеми інноваційної діяльності та інноваційного розвиткуекономіки відображені як у працях вітчизнянихвчених: А. Асаула, О. Біловодської, В. Гейця, О. Дація, Б. Заблоцького, Т. Зінчук, Л. Нейкової, О. Лапко, С. Онишко, А. Пересади, С. Покропивного, П. Саблука, Ю. Морозова, Д. Черваньова, так і зарубіжних П. Друкера, Р. Нельсона, М. Мескона, Б. Санто, С. Уінтера, Р. Фостера, М. Хучека, Й. Шумпетера.

Отримані результати наукових досліджень таких вчених, як В. Андрійчук, І. Грабчук, С. Журавель, І. Кіщака, П. Храпійчук підтверджують ідею про інновацію як рушійну силу економічного розвитку галузі кормовиробництва та підкреслюють, що саме інновації є основою для проведення кардинальних економічних реформ.

**Науковий керівник: Зінчук Т.О.– д. е. н., професор*

Аналіз результатів досліджень засвідчує про недостатнє вивчення поставленої проблеми, зокрема, вимагає уточнення поняття «інновації у кормовиробництві».

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретичних підходів до визначення змісту інновація, їх узагальнення та класифікації. Основним завданням є дослідження підходів до категорії «інновації у кормовиробництві» та наведення авторського змісту поняття.

Об'єктом дослідження є процес інноваційної діяльності у галузі кормовиробництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних і організаційно-практичних аспектів інновацій у кормовиробництві.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному вигляді поняття «інновація» в перекладі з латинської мови (innovatio) означає відновлення, оновлення; з англійської мови (innovation) та німецької (innovation)нововведення, новизна, інновація [1, с. 124].

Найвідоміші тлумачні словники «Collins Cobuild» та «Oxford University Press» визначають інновацію як нову ідею чи метод, що впроваджено для виготовлення будь-чого, який ґрунтується на нових ідеях та технологіях [2; 3].

Вперше термін «інновація» запровадив у 1912 р. австрійський економіст Й. Шумпетеру своїй праці «Теорія економічного розвитку», а також вжив словосполучення «нова комбінація», що означала нову якість засобів виробництва. Пізніше Й. Шумпетер замість терміну «нова комбінація» застосував термін «інновація» і трактував його як зміни з метою впровадження та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організацій [4, с. 52].

Однак не слід ототожнювати поняття «інновація» та «нововведення». Згідно з класичним визначенням, інновація це не просто нововведення, а нова функція виробництва, «нова комбінація» [5, с. 275]. Науковці вважають, що кожна інновація може бути нововведенням, однак не кожне нововведення буде інновацією. З цього погляду потрібно вказати на відмінність між поняттями «інновація», «нововведення», «новація» (новизна).

Американські вчені вважають, що нововведення - це сутність інноваційної діяльності;канадські дослідники дотримуються подібної точки зору з питання визначення нововведень і розглядають інновацію як трансформацію ідеї в новий або поліпшений продукт або робочий процес, що користується попитом на ринку; німецький вчений Ф. Хаберланд вважає, що нововведення охоплює науково-технічні, технологічні, економічні й організаційні зміни, які відбуваються в процесі відтворення. Її основними характеристиками, на думку Хаберленда, є якісна новизна виробів, способів виробництва і технологій у порівнянні з попередніми, темп реалізації, динаміка циклу нововведення, економічна новизна, ефективність, соціальні наслідки [6].

Найчіткіше розмежував поняття «нововведення» і «новація» П. Лелон: новація – це «новий продукт,метод, технологія», а нововведення – це «впровадження новації в економічний виробничий цикл» [7,с.377].За Р. Фостером нововведення – «це битва на ринку між новаторами чи атакуючими, – тими, хто намагається зробити гроші, змінюючи порядок речей, – і тими, хто обороняється, захищаючи свої нинішні доходи. Нововведення – це плід зусиль непересічної особистості, надбання ринку, що піддається повторенню» [8, с.27]. Проте, на думку Б. Твісса, нововведення має пройти випробування ринком: «Нововведення – це пропозиція на ринку чогось нового, за що споживач готовий платити. Винахід стає нововведенням, якщо здобуває успіх на ринку. Нововведення – це застосування, тобто процес, у якому винахід чи ідея набувають економічного змісту» [9, с.37].

Деякі автори (Г. Рігз, Р. Нельсон, І. Перлакі) дають коротке визначення інновацій, проте у них закладений дуже глибокий сенс. Наприклад,Г. Рігзта Р. Нельсон вважають , що інновація – це комерційне освоєння нової ідеї [10,11], під якою розуміється не будь-яке нововведення, а таке, що одержує комерційну реалізацію, адже невідомо наскільки вигідною виявиться реалізація нововведення, проте якщо ідея і провалиться в ході практичної реалізації, її можна вважатися інновацією. Словацький вчений І.Перлакі розуміє інновацію як «процес виникнення, розробки і реалізації нововведень» [12, с. 13].

Багато вчених сперечаються з приводу того в якій саме сфері реалізацію нововведень слід вважати інновацією. Так, на думку угорського економіста Б. Санто[13, с.112], інновація – це такий техніко-економічний цикл, у якому використання результатів досліджень і розробок безпосередньо викликає технічні, економічні зміни, що впливають на діяльність цієї сфери. Інновацію як вид емпіричних досліджень розглядає П. Друкер, який пропонує інновацію розглядати як особливий засіб підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни, що мають місце в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в різних сферах обслуговування. Інновацію (новаторство) вважає не стільки технічним, скільки економічним або соціальним терміном [14].

Вітчизняні науковці (Б. Заблоцький, С. Онишко, А. Пересада) розглядають інновації у широкому сенсі. Так Заблоцький Б. Ф. вважає, що інновації - це реальні процеси створення нових знань, систем та заходів виробництва, технологій і впровадження їх у сферу економіки чи державного управління, товарообміну чи міжнаціональних зв'язків[15, с. 241]. А. С. Онишко та А. Пересада доповнюють дане визначення тим, що інновації є процесом доведення наукової ідеї або технічного винаходу до стадії

практичного використання, що приносить дохід, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни у соціальному середовищі [16,17].

Отже, інновація охоплює широкі аспекти: продуктивні сили та виробничі відносини, є основою нового продукту та послуги, удосконалення процесів діяльності агропромислових підприємств, яка виникає слідомза утворенням таких змін, як: використанням нової техніки, технологій; з появою нових ринків збуту; використання нової сировини; наданням продукту нових властивостей.

У визначенні поняття «інновація», згідно з Керівництвом Фраскаті (документ прийнятий Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в 1993 р. у м. Фраскаті (Італія)), інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності,втілений у вигляді нового чи удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового чи удосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, чи в новому підході до соціальних послуг. При визначенні поняття інновацій слід підкреслити необхідність практичної реалізації зміни, тобто зробити акцент на характері та призначенні такої зміни. Інновацією, в такому випадку, вважається впровадження в практику, здійснення та використання нововведення (ідеї, пропозиції, науково-дослідного рішення, моделі).

Новизна (новація) – це нова продукція (техніка), технологія, що можуть бути кінцевим результатом науково-технічної діяльності, реалізації ідеї, винаходу; метод, що змінює середовище [18, с. 121]. Інновацією в такому випадку буде кінцевий результат впровадження новизни з метою зміни об'єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту.

Таким чином, можна відмітити, що розробка новизни є тільки частиною інноваційної діяльності, її початком. Далі необхідно впровадити новизну в практику, трансформувати її в форму інновації й отримати позитивний ефект від здійснення інноваційної діяльності на агропромисловому підприємстві.

Наведемо кілька теоретико-методологічних підходів до класифікації інновацій, що подаються в сучасній літературі (табл.1).

Таблиця 1

Узагальнюючі теоретико-методологічні підходи до класифікації інновацій у науковій літературі

Автор	Класифікаційна ознака	**Види інновацій**
Ільдеменов С.В. та Мединський В.Г [5, с. 159]	за ступенем радикальності	- радикальні - ординарні - удосконалення
	за характером застосування	- технологічні - комплексні - ринкові
	за стимулом виникнення	- викликані розвитком науки і техніки - потребами виробництва - потребами ринку
	за роллю в процесі відтворення	- споживчі - інвестиційні
	за адресатом	- для виробника чи споживача - для суспільства в цілому - для локального ринку
Лапко О. [18, с. 125]	за типом	- продуктові - технологічні - організаційно-управлінські - інфраструктурні
	за інноваційною функцією та ступенем новизни	- базові - покращуючі - псевдоінновації
	за значенням наслідків та охопленням частки ринку	- локальні - регіональні (галузеві) - державного значення - міжнародного значення
Пригожин А. [19, с. 15-17]	за поширеністю	- одиничні - дифузні
	за місцем у виробничому циклі	- сировинні - забезпечуючи (зв'язуючі) - продуктові
	за охопленням	- локальні - системні - стратегічні
	за інноваційним потенціалом і ступенем новизни	- радикальні - комбінаторні - вдосконалюючі

Джерело:узагальнено автором

Отже, використання запропонованої класифікації інновацій деякими вченими дозволяєрозглядати інновації з точки зору системного підходу, повніше та об'єктивніше визначати сферу їх виникнення і впливу, виявляти неоднорідність інновацій та підбирати методи їх прогнозування, а з часом і управляти ними.

При класифікації інновацій необхідно дотримуватись певних принципів:

а) комплексності набору класифікаційних ознак, що враховуються (для аналізу і кодування);

б) можливості кількісного (якісного) визначення ознаки;

в) наукової новизни та практичної цінності ознаки класифікації, що пропонується [20].

Формування інноваційної системи в аграрному секторі відбувається за дуже несприятливих умов (недостатнє забезпечення матеріально-технічними ресурсами, обмеженість інформаційних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників тощо). Більшість вітчизняних агропідприємств неспроможні виготовляти високоякісну й конкурентоспроможну продукцію, що є наслідком таких негативних явищ, як: зношення основних засобів виробництва, диспаритет цін на продукцію, постійне зростання цін на паливо-мастильні матеріали, недосконала кредитно-фінансова система та ін.

За даними Організації об'єднаних Націй (ООН), щорічно 1,3 млрд. тонн продовольчих відходів засмічують навколишнє середовище. В цілому у світі 54 % продовольчих відходів викидається на стадії виробництва, збору урожаю та зберігання продукції, а 46 % утворюється під час переробки, збуту та споживання [21].

З метою забезпечення мінімального економічного впливу на природні ресурси, переробка та утилізація харчових відходів як трудомісткий процес вимагає впровадження інноваційних технологій, застосування спеціального подрібнюючого обладнання та дотримання відповідних етапів їх знищення (сортування, відбору, просушки, подрібнення тощо) [22, с. 105].В Україні утворюється щорічно 95-115 кг відходів на душу населення [21]. Значна частина є відходами переробки рослинної сировини на харчові продукти, які є побічними продуктами після олійноекстракційного, бурякоцукрового, бродильного та борошномельного виробництва. Відходи цих виробництв при застосуванні певних технологічних інновацій можуть служити добрим кормом для тварин.

Основна маса відходів та побічних продуктів харчової промисловості – близько 70% – використовується безпосередньо на кормові цілі в тваринництві, близько 20% направляється на виробництво продуктів харчування та технічної продукції, решта використовується як добриво та паливо. Відходи харчових підприємств об'ємні, містять багато вологи, малотранспортабельні і не можуть довго зберігатися.

У відходи виробництва картопляного крохмалю переходить біля 40,0 % сухих речовин картоплі. Якщо використання картопляної мезги на кормові цілі можна вважати задовільними, то клітинний сік і сокові води поки ще не знаходять застосування і забруднюють атмосферу. Інноваційною є технологія переробки клітинного соку на кормові дріжджі [23, с. 5].

Відходами хлібопекарського та макаронного виробництва є пил і крихта. Середній їх вихід становить 0,15 % до маси переробленої сировини – борошна. Ці відходи в основному реалізовуються на корми тваринам. Новим є технологічне рішення отримання кислотного декстрину з мірошницького пилу, витрясок і борошняного змету [24, с. 8].

Основними відходами плодоовочевої промисловості при виробництві консервів і соків є вижимки томатів, яблук, томатний м'якуш, вижимки моркви і буряка, відходи очищення різних плодів і овочів. В асортименті фруктової сировини біля 70,0 % припадає на яблука, вижимки яких складають до 35,0-40,0 %. Яблучні вижимки можуть застосовуватися як добавка при виробництві пюре, отриманні оцту, спирту, пектинових препаратів. Сушіння у завислому шарі з попередньою грануляцією відходів є інноваційним напрямком утилізації рослинних відходів із подальшим їх використанням як сировини для комбікормів, мікробіологічної, фармацевтичної та інших галузей [25, с. 3].

Впроваджуються технології одержання фруктово-глюкозних порошків з фруктових шротів, які утворюються в процесі виробництва соків та екстрактів. Ця цінна сировина, яка містить багато білка, цукру, вітамінів, в основному йде на корм тваринам [26, с. 5].

З усіх галузей харчової промисловості найбільшу масу відходів отримують в цукровому виробництві. Відходами цукрової промисловості при переробці буряка є жом, меляса, дефекат, рафінадна патока. Тільки відходи жому становлять 83,0 % до маси переробленого буряка (65-70 млн. т в рік). Жом є цінним кормовим продуктом, але в кислому вигляді він втрачає 50,0 % сухих речовин. Сущці підлягає лише 10,0-12,0 %. Збільшення питомої ваги сушеного жому дозволяє економити велику кількість грубих кормів і зерна [25, с. 5].

Важлива утилізація бурякового жому – найбільшого за обсягом відходу харчової промисловості. Жом має багато амінокислот та азотистих речовин. У свіжому вигляді худобі згодовується 84 %, сушеному – 16 %. Така структура споживання призводить до великих втрат (при зберіганні жом втрачає до 50 % цінних речовин), 20-25 % корисних речовин втрачається при транспортуванні. Найбільш раціональним способом зберігання жому з найменшими втратами цінних речовин є його сушіння. Для налагодження випуску сухого жому треба здійснити перехід на комбінування цукрового виробництва з жомосушильним [26, с.8]. Наприклад, за кордоном активно ведуться розробки по

комплексному використанню сировини і безвідходній переробці утворених вторинних ресурсів із застосуванням мікробіологічної біотрансформації сировини, головним чином у напрямку збагачення його білком, що синтезуються бактеріями, дріжджами або грибами з метою отримання кормів, кормових і харчових добавок.

В Україні розпочато випуск новітнього обладнання на заводі Техно- Т (м. Ніжин Чернігівської обл.), що працює на пару і призначене для осушування до вологості 8-10 % сирих: мезги, післяспиртової барди, пивної дробини, жому, висівок, тертих овочів, мелених і немелених зерен та інших продуктів з вмістом вологи не більше 65 %. Продуктивність по готовій продукції становить від 70 до 690 кг/год [27, с. 1].

Розвиток інновацій є одним із ключових факторів, які визначають підвищення ефективності кормовиробництва. За свідченням вітчизняних учених-аграріїв Грабчук І.Ф., Павловської Л.Д., термін «інновація» у кормовиробництві розглядається як процес створення нових чи покращених видів кормових культур і сумішок, технологій виробництва, заготівлі та зберігання кормів, нових форм організації виробництва та управління галуззю кормовиробництва [28, с. 183].

Пріоритетними напрямами активізації інноваційної діяльності у кормовиробництві сільськогосподарських підприємств, які сприятимуть підвищенню ефективності галузі є дослідження кон'юнктури ринку кормів і ресурсів; здійснення комплексного аналізу витрат на виробництво кормів; прогнозування обсягів виробництва і продажу кормів; оцінювання ефективності інноваційного проекту у кормовиробництві; аналіз ризиків; визначення методів їх мінімізації та страхування [29, с. 78].

Особливостями теоретико-методологічних підходів до змісту інновацій у кормовиробництві є розробка та впровадження інноваційних технологій, які б забезпечували ефективну виробничо-фінансову діяльність аграрних підприємств. Підвищували якість кормів та впроваджували новітні технології у виробництво кормів з відходів рослинного походження для ефективного використання у кормовиробництві, що вплине на собівартість продукції та ефективність галузі тваринництва та дозволить змінити інертний та регресійний її розвиток.

Висновки з даного дослідження. Інновації у кормовиробництві – не тільки нові, нереалізовані раніше науково-технічні знання, рішення, але й сукупність і послідовність методів; процес створення нових чи покращених існуючих видів кормових культур; спосіб виробництва, зберігання та використання кормів; обробки або переробки чи інших процесів, робіт і операцій, які змінюють стан сировини та забезпечують позитивний ефект від їх застосування.

Значення інновацій в аграрному секторі можна охарактеризувати як життєву необхідність для розвитку підприємств, забезпечення його конкурентоздатності в довгостроковому періоді. Адже без здійснення інноваційної діяльності агропромислові підприємства перестануть вносити корективи у продукцію кормовиробництва, технологію використання та зберігання кормів, тобто перестануть враховувати реалії ринкових потреб, що постійно змінюються, а отже, перестануть розвиватися відповідно до зовнішнього середовища, яке змінюється, а значить перестануть бути ефективними та втратять свою ринкову позицію.

Подальші дослідження включатимуть аналіз та розробку інновацій у кормовиробництві, що дозволить виявити найкращі теоретичні напрацювання та розроблення рекомендацій щодо їхнього застосування на практиці.

Література

1. Ніронович Н.І. Теоретичні аспекти інновацій / Н.І. Ніронович // Вісник Державного університету "Львівська політехніка", 2001. – № 391. – С. 386–389.
2. Collins Cobuild English Language dictionary. – London, 1987. – 1703 p.
3. Oxford University Press. – Oxford, 1989. – 1579 p.
4. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Й.А. Шумпетер; пер. с англ. под ред. В.С. Автономова. – М. : Прогресс, 1992. – 118 с.
5. Медынский В. Г. Реинжиниринг инновационного предпринимательства : учеб. пособие для студ. вузов / В.Г. Медынский, С.В. Ильдеменов. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 414 с.
6. Haberland F. Die Wirtschaft / F. Haberland. – Berlin, 1980. – № 10. – 21 p.
7. Лелон П. Развитие науки и планирования научных исследований / П. Лелон – М. : Наука, 1968. – 389 с.
8. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / Р. Фостер; пер. с англ. под ред. В.И. Данилова-Данильяна. – М. : Прогресс, 1987. – 272 с.
9. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс ; пер. с англ.под ред. И.И. Елисеевой. – М. : Экономика, 1989.– 217 с.
10. Riggs H.E. Managinghight echnology companies Belmont / H.E. Riggs. – New York, 1983. – 333 p.
11. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М. : Финстатинформ, 2000. – 418 с.
12. Перлаки И. Нововведения в организациях / И. Перлаки; пер. со словац. под ред. М. И. Лапина. – М. : Экономика, 1991. – 144 с.
13. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. – М. : Прогрес, 1990. – 291 с.
14. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво / П. Друкер; пер. з англ. под ред. В.С. Гуля. – К. : Україна, 1994. – 319 с.

15. Заблоцький Б.Ф. Економіка й організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ – 2000, 2007. – 456 с.

16. Онишко С.В. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України: дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / Онишко Світлана Василівна; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К., 2004. – 448 с.

17. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.

18. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання : монографія / О. Лапко. – К. : Ін-т економ. прогноз. НАН України, 1999. – 254 с.

19. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики) / А.И. Пригожин. – М. : Политиздат, 1989. – 270 с.

20. Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент : учеб. пособие для вузов / Ю.П. Морозов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 446 с.

21. Продовольственные отходы угрожают климату, водным, земельным ресурсам и биоразнообразию [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fao.org/news/story/ru/item/196451/icode/

22. Зінчук Т.О. Економічні наслідки впливу продовольчих органічних відходів на природні ресурси світу/ Зінчук Т.О. // Органічне виробництво і продовольча безпека: матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. – Житомир : Вид-во “Полісся”, 2014. – С. 57–59.

23. Антонюк П.О. Аналіз стану та шляхів інтенсифікації інновацій в харчовій промисловості [Електронний ресурс] / П.О. Антонюк, О.П. Антонюк. – Режим доступу: www.rusnauka.com/DNI_2006 /Economics/3_antonjuk.doc.htm

24. Мілєва М.Д. Інвестиційно-інноваційна спрямованість як основна складова стратегічного розвитку харчових підприємств України [Електронний ресурс] / М.Д. Мілєва. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008febr/5_mileva.php

25. Санду И.С. Развитие инновационной деятельности в отраслях пищевой промышленности [Электронный ресурс] / И.С. Санду, Л.П. Тарасова. – Режим доступа: www.vivanauka.ru/itogi6.htm.

26. Слиньков Д. Диета для компании: подводные камни инноваций в пищевой промышленности [Электронный ресурс] / Д. Слиньков. – Режим доступа: www.shepraconsulting.ru/statii/24.htm

27. Техно-Т [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://xne1aaupct.xn-j1amh/page.

28. Павловська Л.Д. Інноваційна складова зростання ефективності кормовиробництва [Електронний ресурс] / Л.Д. Павловська, М.П. Дідківський, І.Ф. Грабчук // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 4. – С. 182–188. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_4_38.pdf

29. Грабчук І.Ф. Тенденції становлення і розвитку ринку кормів / І.Ф. Грабчук // Наук.-теорет. зб. “Вісник ЖНАЕУ”. – Житомир : Вид-во ЖНАЕУ, 2009. – Вип. № 2 (25), т. 2. – С. 77–84.

References

1. Nironovych, N.I. (2001), “Theoretical aspects of innovation”, *Visnyk Derzhavnoho universytetu “Lvivska politekhnika”*, no. 391, pp. 386–389.

2. Collins Cobuild English Language dictionary (1987), London, 1703 p.

3. Oxford University Press (1989), Oxford, 1579 p.

4. Shumpeter, Y.A. (1992), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [The theory of economic development], Translated by V.S. Avtonomova, Progress, Moscow, Russia, 118 p.

5. Medynskiy, V.G. (1999), *Reinzhiniring innovatsionnogo predprinimatelstva* [Re-engineering of innovative entrepreneurship], textbook, YuNITI, Moscow, Russia, 414 p.

6. Haberland, F. (1980), Die Wirtschaft, Berlin, no. 10, p. 21.

7. Lelon, P. (1968), *Razvitie nauki i planirovaniya nauchnykh issledovaniy* [The development of science and research planning], Nauka, Moscow, Russia, 389 p.

8. Foster, R. (1987), *Obnovlenie proizvodstva: atakuyushchie vyigryvayut* [Update production: attackers win], Translated by V.I. Danilova-Danilyana, Progress, Moscow, Russia, 272 p.

9. Tviss, B. (1989), *Upravlenie nauchno-tekhnicheskimi novovvedeniyami* [The management of scientific and technical innovations], Translated by I.I. Eliseevoy, Ekonomika, Moscow, Russia, 217 p.

10. Riggs, H.E. (1983), Managing high technology companies Belmont, NewYork, 333 p.

11. Nelson, R. and Uinter, S. (2000), *Evolyutsionnaya teoriya ekonomicheskikh izmeneniy* [An evolutionary theory of economic change], Finstatinform, Moscow, Russia, 418 p.

12. Perlaki, I. (1991), *Novovvedeniya v organizatsiyakh* [Innovations in organizations], Translated by M. I. Lapina, Ekonomika, Moscow, Russia, 144 p.

13. Santo, B. (1990), *Innovatsiya kak sredstvo ekonomicheskogo razvitiya* [Innovation as a tool for economic development], Progres, Moscow, Russia, 291 p.

14. Druker, P. (1994), *Yak zabezpechyty uspikh u biznesi: novatorstvo i pidpryiemnytstvo* [How to ensure success in business: innovation and entrepreneurship], Translated by V.S. Hulia, Kyiv, Ukraine, 319 p.

15. Zablotskyi, B.F. (2007), *Ekonomika i orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economy and organization of innovative activity], tutorial, Novyi Svit-2000, Lviv, Ukraine, 456 p.

16. Onyshko, S.V. (2004), “The mechanism of financial support for innovative development of economy of Ukraine”, thesis of Dr.Sc. (Econ.), 08.04.01, The Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 448 p.

17. Peresada, A.A. (2002), *Upravlinnia investytsiinym protsesom* [Management of the investment process], Libra, Kyiv, Ukraine, 472 p.

18. Lapko, O. (1999), *Innovatsiina diialnist v systemi derzhavnoho rehuliuvannia* [Innovation in the system of state regulation], monograph, The Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 254 p.
19. Prigozhin, A.I. (1989), *Novovvedeniya: stimuly i prepyatstviya (sotsialnye problemy innovatiki)* [Innovation: incentives and obstacles (social problems of innovation)], Politizdat, Moscow, Russia, 270 p.
20. Morozov, Yu.P. (2001), *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation management], textbook, YuNITI-DANA, Moscow, Russia, 446 p.
21. "Food waste threaten the climate, water, land resources and biodiversity", available at: http://www.fao.org/news/story/ru/item/196451/icode/ (access date September 11, 2013).
22. Zinchuk, T.O. (2014), "Economic impact of organic food waste on the world's natural resources*", Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka*: [Organic production and food security]*, Materialy II Mizhn. nauk.-prakt. konf.*, [Proceedings of the II International scientific-practical conference],Vyd-vo "Polissia", Zhytomyr, Ukraine, pp. 57–59.
23. Antoniuk, P.O. (2006), "The analysis of the condition and ways of intensification of innovation in the food industry", available at: www.rusnauka.com/DNI_2006/Economics/3_antonjuk.doc.htm (access date November 05, 2014).
24. Milieva, M.D. (2008), "Investment and innovation orientation as the main component of the strategic development of food enterprises of Ukraine", available at: http://www.confcontact.com/2008febr/5_mileva.php (access date November 01, 2014).
25. Sandu, I.S. and Tarasova, L.P., "The development of innovation in the food industry", available at: www.vivanauka.ru/itogi6.htm (access date October 09, 2014).
26. Slinkov, D., "Diet for the company: the pitfalls of innovation in the food industry", available at: www.shepraconsulting.ru/statii/24.htm (access date October 25, 2014).
27. "Techno-T", available at: http://xne1aaupct.xn-j1amh/page (access date October 28, 2014).
28. Pavlovska, L.D., Didkivskyi, M.P. and Hrabchuk, I.F. (2013), "Innovation growth efficiency of fodder production", available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_4_38.pdf (access date October 11, 2014).
29. Hrabchuk, I.F. (2009), "Trends in the formation and development of market feed", *Visnyk ZNAEY*, no. 2 (25), Vol. 2, pp. 77–84.

УДК 338.433 :332.154

Прудніков Ю.В.,
здобувач[*] кафедри економічної теорії та інтелектуальної власності
Житомирського національного агроекологічного університету

ЛОКАЛЬНІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Prudnikov Yu.V.,
candidate for a degree of the department
of economic theory and intellectual property
Zhytomyr National Agroecological University

LOCAL MARKETS FOR AGRICULTURAL PRODUCTS

Постановка проблеми. Національне господарство як економічну систему формує мережа галузевих ринків, кожен з яких виконує свою роль у процесі суспільного відтворення. Самі по собі галузеві ринки є відкритими взаємозалежними підсистемами, що взаємодіють між собою, формуючі міжгалузеві пропорції національного виробництва. Водночас їх ринковий простір не є однорідним та неперервним, а складається з мережі відносно відокремлених локальних ринків.

Саме на локальних ринках у формі конкретних, а не абстрактних операцій обміну,реалізується одна з фаз відтворення. Від того, наскільки ефективно локальні ринки виконують свою функцію, залежить рівень задоволення потреб споживачів, а також спроможність виробництва створювати з наявних ресурсів продукцію, в якій дійсно є потреба. Вивчення тенденцій і закономірностей функціонування локальних ринків як ареалів реальних угод виявляє пропорції розподілу доданої вартості між різними ланками процесу суспільного відтворення, тому перетворюється на важливе завдання, вирішення якого сприятиме розробці ефективної аграрної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові публікації, переважно у вигляді дисертацій, фахових статей, рідше – монографій чи підручників, в яких розглядаються локальні ринки, можна умовно поділити на три групи. Значна увага локальним ринкам приділяється фахівцями у галузі маркетингу та конкуренції, такими як В. Анарин, М. Акулич, І. Дубровін, Л. Матвейчук, М. Портер, Т. Репич. Важливий внесок у висвітлення сутності локальних ринків здійснили фахівці з регіональної економіки та економіки міст: Є. Абрамова, В. Бєляєв, С. Булига, В. Бутов, А. Гранберг, Є. Коваленко,

[*] *Науковий керівник: Ходаківський Є.І. – д.е.н., професор*

О. Шебанова. Маркетинговий та регіональний підходи до розуміння локальних ринків озброюють нас знаннями прикладного характеру. Третю групу досліджень представляють роботи теоретичного характеру, в яких автори намагаються висвітлити сутність локального ринку на основі зведення тлумачень, отриманих на базі різних методологічних підходів. Ознаки цінової однорідності, спільності інформаційного простору, ризиків та невизначеності, величини трансакційних витрат виступають основою для визначення локального ринку в дослідженнях Х. Дудової, В. Кокорєва, Дж. Стіглера, А. Ступнікової, Н. Феоктистової.

Незважаючи на доволі часте застосування терміну «локальні ринки», нині відсутнє їх однозначне тлумачення в економічні літературі. Дослідники використовують це словосполучення, виходячи з цілей своїх публікацій, ставлячи розуміння локального ринку в залежність від контексту.

Постановка завдання. Метою даної статті є формування визначення локального ринку як об'єкта управління національним господарством у сфері сільськогосподарського виробництва та формування ефективної аграрної політики. Досягненню зазначеної мети сприяє розв'язання таких завдань: встановлення зовнішніх ознак локальних ринків та ознак, пов'язаних з їх ґенезою, розкриття функцій, що виконує ефективний локальний ринок, а також виявлення внутрішнього механізму функціонування та суттєвих елементів зовнішнього середовища локальних ринків сільськогосподарської продукції. Методика дослідження ґрунтується на комплексному вивченні фахових публікації теоретичного та прикладного характеру, присвячених проблемам функціонування локальних ринків, а також на аналізі нормативних актів, що дозволяють диференціювати предмет ринкових угод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першою ознакою, з якої варто починати ідентифікацію локального ринку, є територіальна ознака. Певна частина представників сучасної економічної теорії дотримується спрощеної позиції. Так в підручнику авторського колективу на чолі з Г. Башняниним локальний ринок визначається як ринок якоїсь місцевості, що включає певну сукупність населених пунктів. Він є складовою регіонального ринку, а той, в свою чергу, є частиною національного ринку. Регіональні ринки визначаються як ринки окремих територіальних підрозділів – краю, області, району [1]. Короткий словник економіста, виданий під редакцією Н. Зайцева, визначає локальний ринок як різновид регіонального, на якому між товаровиробниками (продавцями) та споживачами (покупцями) складаються відносини в межах певної територіальної зони (місто, район тощо) [5]. Згадані вище публікації відображають територіальний або економіко-географічний підхід до визначення локального ринку, відповідно до якого локальний ринок характеризується наявністю певних географічних кордонів, але безвідносно до продуктів, які на ньому реалізуються.

Близьким до територіального є підхід М. Портера. Однак його трактування локального ринку не обмежується лише місцевим рівнем. Розглядаючи проблему формування конкурентної стратегії компанії, М.Портер виділяє локальні ринки різних рівнів: міста, регіону, країни і навіть групи країн [8, с. 387]. Таким чином, автор протиставляє локальний ринок глобальному, тобто звертає увагу на специфіку виділеної території, яка має враховуватися при розробці конкурентної стратегії корпорації. У цьому випадку локальний ринок визначається як сукупність територій з однорідним соціально-економічним та інституційним середовищем, що дозволяє компанії реалізовувати уніфіковану конкурентну стратегію своєї діяльності. Визначення локального ринку у такий спосіб спирається на два критерії: критерій територій та критерій суб'єкту, що виокремлює цей ринок.

Прив'язку поняття локального ринку до суб'єкта цього ринку можемо знайти у Дж. Стіглера в його статті «Економіка інформації», опублікованій у 1961 р. у «Journal of Political Economy» [11]. За визначенням Дж. Стіглера, покупець буде розширювати коло пошуку потрібного товару до тих пір, поки витрати тривалості чи інтенсивності такого пошуку не перевищать розміру економії від покупки за нижчою ціною. Таким чином, локальний ринок для покупця буде тим меншим, чим подібнішими будуть ціни в різних продавців і чим віддаленішими вони будуть один від одного.

Виділення локального ринку з позиції деякого метасуб'єкта – суспільства в цілому – в особі населення міської агломерації чи певного органу державного управління знаходимо в публікаціях В. Бєляєва, С. Булиги, О. Шебанової [2;3;10]. Визначення локального ринку як території, де складається певна сукупність господарських відносин, безвідносно до предмету відповідних угод [2], фактично означає, що локальний ринок розглядається як регіональна ринкова господарська система, як механізм, що виконує притаманну йому функцію організації товарного обігу та забезпечує безперервність процесу відтворення в певних територіальних межах.

Зауважимо, що між локальним ринком та регіональною ринковою системою є важлива відмінність. Кордони регіональної ринкової системи є чітко визначеними і закріпленими, як кордони адміністративно-територіальної одиниці. Границі ж локального ринку є гнучкими; вони залежать від розвиненості транспортних мереж та величини тарифу, від щільності розміщення покупців, від величини витрат пошуку інформації тощо.

В процесі розв'язання завдання побудови ефективної аграрної політики асоціювати регіональний та локальний ринки можна лише зі значною кількістю припущень: про існування специфічних режимів аграрної політики в регіонах, про можливість врахування «витікань» ефектів від заходів стимулювання виробництва в інші регіони та «вливання» відповідних ефектів ззовні на користь

даного регіону. В іншому випадку, варто розуміти локальний ринок безвідносно до регіону, розглядати його як особливий елемент національної ринкової системи, формування та функціонування якого відбувається на засадах специфічного організаційно-економічного механізму. Таким чином, локальні ринки не можуть бути об'єктом регіональної економічної політики, а виключно національної. Відповідно, в даному дослідженні суб'єктом, що виділяє локальний ринок, варто вважати державний орган національного рівня управління, завданням якого є забезпечення відтворення та ефективного функціонування сфери виробництва сільськогосподарської продукції в країні у цілому.

Важливою характеристикою локального ринку, вже згаданою вище, є його товарна специфіка. На локальних ринках укладаються угоди з визначеними предметом. При визначенні товарної специфіки локального ринку неможливо оминути дослідження Е. Чемберліна. Згідно з позицією вченого, просторова диференціація попиту та пропозиції призводить до просторової диференціації ринків і до формування локальних ринків. Таким чином, різні (диференційовані) товари продаються на різних ринках [4]. Розглядаючи локальні ринки сільськогосподарської продукції, варто розуміти, що факт одночасної реалізації в межах певної території різноманітних видів сільськогосподарської продукції не заперечує тезу Е. Чемберліна. Дійсно, реальний ринок варто розглядати як такий, що складається із сукупності відокремлених, але взаємопов'язаних локальних ринків, які мають свої географічні межі та функціонують одночасно.

З точки зору завдань даного дослідження, доцільно виділяти локальні ринки сільськогосподарської продукції у вузькому розумінні як сукупність угод з однорідним товаром, що укладаються за однаковими цінами в межах деякого територіального ареалу. Локальні ринки сільськогосподарської продукції у широкому розумінні включатимуть всі угоди з різноманітними видами цієї продукції, виробництво та споживання якої зосереджене в межах певного територіального ареалу. Тобто, локальні ринки сільськогосподарської продукції у широкому розумінні складаються із сукупності вузьких локальних ринків, які позиціонуються на тій самій території.

З вищенаведеного стає зрозумілим, що однозначно ідентифікувати локальний ринок, спираючись лише на зовнішні (територіальні) ознаки неможливо, по-перше, тому що територіальні межі можуть визначатися різними суб'єктами, виходячи з їх цілей, а по-друге, тому що границі локальних ринків можуть бути гнучкими. Тому для подальшої ідентифікації локального ринку звернемося до розкриття причин формування локальних ринків, які лежать в площині дослідження їх генетичних ознак.

Одним із шляхів формування локального ринку є еволюційний процес на основі згоди між спочатку розрізненими, а потім скоординованими учасниками ринкових операцій. Спонтанний еволюційний спосіб формування локального ринку розглядає А.Олейник та пов'язує його утворення з існуючими соціальними зв'язками [6]. Такий спосіб можна назвати інтеграційним, оскільки він передбачає об'єднання, акумуляцію окремих ринкових угод в одному місці з метою забезпечення взаємної вигоди всіх учасників ринку. Відповідно, такий генезис локального ринку варто оцінювати позитивно.

Серед робіт, в яких розкриваються генетичні ознаки локальних ринків, оригінальністю відрізняється стаття А. Ступнікової. Порівняно з іншими вченими, дослідниця досить критично оцінює локальні ринки, зауважуючи на обмеженому характері конкуренції в їх рамках. Локалізація ринків розглядається автором як форма дезінтеграції ринкового простору [9].

Дійсно, розвиток господарських систем характеризується одночасно двома протидіючими тенденціями: глобалізацією та локалізацією ринків. Локалізація ринків базується на критерії мінімізації витрат обігу, на відміну від глобалізації, що ґрунтується на критерії мінімізації витрат виробництва одиниці продукції за рахунок ефекту масштабу. Локалізація ринків може відбуватися у двох напрямах: зверху донизу, у формі поділу існуючого більш масштабного ринку на сегменти шляхом запровадження сепаруючих бар'єрів монопольного характеру, та знизу доверху, шляхом концентрації в межах певної території торговельних угод, здійснюваних розрізненими суб'єктами.

У першому випадку локалізація ринку означає відхід від ефективної конкурентної моделі ринку, посилення монопольної влади продавця, його спроможності формувати ринкову ціну та визначати нецінові умови продажу. Таким чином, продавці створюють можливість для отримання монопольної ренти, перерозподіляючи на свою користь частину надлишку споживача. Сепарація ринків шляхом встановлення бар'єрів для входу на локальний ринок означає зменшення гостроти конкуренції на ньому, погіршення умов задоволення потреб споживачів та зниження конкурентоспроможності продукції.

Стосовно другого випадку, у галузі сільського господарства формування локального ринку переважно означає об'єднання окремих угод, здійснюваних в місцях безпосереднього виробництва продукції, між дрібними продуцентами та посередниками, які мають монопсонічну владу. Користуючись неспроможністю виробників самостійно виводити свою продукцію на більш віддалені торговельні майданчики, їх фізичною нездатністю сформувати товарні партії необхідного обсягу, посередники пропонують безальтернативну угоду за зниженою ціною, перерозподіляючи на свою користь частину надлишку виробника і, таким чином, формуючи власну ренту. Вихід самостійних виробників на ринок з конкурентними умовами формування ціни дозволяє їм зберегти свій надлишок виробника та позбавляє посередників ренти.

З наведеного можна зробити висновок про те, що оптимальна модель локального ринку визначатиметься максимальним наближенням ринкового ціноутворення до моделі досконалої конкуренції. Іншими словами, на локальному ринку, що відповідає оптимальній моделі, має бути зосереджена найбільша кількість самостійних покупців та продавців, з найбільш рівномірним розподілом обсягів угод між ними.

Далі детальніше розглянемо функції локальних ринків. Саме функції мають стати тими критеріями, на основі яких будуть ідентифікуватися локальні ринки сільськогосподарської продукції. Точніше, невиконання чи неефективне виконання ринком функцій створює підстави для державного регулюючого впливу і стає тим індикатором, на основі якого можна буде виділити локальний ринок як об'єкт державного регулювання.

Автори підручників з мікроекономіки та економічної теорії, виділяючи функції ринків, обов'язково зазначають три з них: інформаційна, регулююча та санаційна. Інформаційна функція будь-якого ринку полягає у наданні учасникам ринку об'єктивної та достовірної інформації про запити споживачів, про витрати виробництва та реалізацію товарів. Узагальнена цінова динаміка дозволяє учасникам адаптувати свої господарські рішення до умов ринку [7, с. 142]. Таке тлумачення інформаційної функції є дещо обмеженим і є достатнім лише для ринків з однорідною продукцією.

Натомість, сучасні дослідження доводять, що важливою функцією ринків є інформування ринкових агентів не тільки про ціни, але й про якість товарів. Без такої інформації неможливо відділити ринок товарів вищої якості від аналогічних товарів нижчої якості. Непрозорість вимог до якості, складність процедури її перевірки провокує несумлінних продавців зловживати своєю більшою обізнаністю щодо якості сільськогосподарської продукції порівняно з покупцями, вимагати несправедливо високу ціну та зменшувати довіру покупців до продавців гарних товарів на рівні з несумлінними продавцями товарів гіршої якості. В результаті, ринки товарів вищої якості руйнуються, на їх місці розростаються ринки товарів гіршої якості. Таким чином, локальні ринки сільськогосподарської продукції, виконуючи інформаційну функцію, мають не тільки передавати інформацію про ціни, але й забезпечити ринкових агентів засобами моніторингу якості продукції.

Регулююча функція ринку полягає у спрямовуванні наявних ресурсів на виробництво необхідних благ, щоб подолати основну економічну суперечність між обмеженими ресурсами та необмеженими потребами. Найкращим чином цю функцію виконує конкурентний ринок, який забезпечує встановлення ціни на рівні граничних витрат. Локалізація ринкового простору забезпечує ефективне виконання даної функції шляхом мінімізації транспортних витрат та інших витрат обігу. Натомість, обмеження кола учасників ринкових угод, властиве локальним ринкам, може розцінюватися як обмеження конкуренції та монополізація ринкового простору окремими учасниками. Прояви монопольної влади, тобто відхилення ринкової ціни від рівня граничних витрат, означає неефективність такого ринку та обумовлює необхідність державного втручання.

Ще одним напрямком виконання локальними ринками регулюючої функції, на нашу думку, має бути мінімізація ризиків та сприяння їх ефективному розподілу між учасниками процесу відтворення – від виробника до кінцевого споживача. Налагодження тривалих взаємовигідних відносин між локалізованими ринковими партнерами має сприяти ефективному розподілу ризиків, зокрема, недопущенню зловживання посередниками своєю монопольною (чи монопсонічною) владою. Справедливо, що посередник, який бере на себе ризики транспортування, зберігання, кредитування обороту, отримує за це винагороду. Низький рівень посередницького прибутку знищує мотивацію до такого виду підприємницької діяльності і, відповідно, знижує ефективність всього процесу суспільного відтворення в певній галузі.

Натомість, надмірно високий рівень посередницького прибутку водночас унеможливлює відтворення виробничої сфери та перевищує рівень платоспроможності споживачів, що також заперечує нормальне відтворення. Усталеність кола ринкових контрагентів, властива локальним ринкам, забезпечує взаємне врахування ризиків, кращу адаптацію партнерів та стабільну позитивну динаміку розвитку локального виробництва сільськогосподарської продукції та зростання рівня задоволення потреб споживачів у цій продукції.

Санаційна функція ринку передбачає звільнення ринкового простору від нежиттєздатних ринкових суб'єктів. Гарантією ефективного виконання локальними ринками цієї функції є забезпечення рівних умов функціонування ринкових суб'єктів. Це означає, по-перше, рівні можливості доступу до ринкових майданчиків виробників сільськогосподарської продукції всіх категорій і, по-друге, можливість вибору постачальників сільськогосподарської продукції для споживачів всіх категорій. Наближення ринкових майданчиків до ареалів виробництва забезпечує першу умову, а перенесення їх до ареалів споживання – другу. Ефективний локальний ринок має поєднувати обидві умови.

Таким чином, локальний ринок сільськогосподарської продукції представляє собою певне системне утворення із внутрішнім механізмом функціонування та відповідним зовнішнім середовищем (рис. 1).

Рис. 1.Елементи внутрішнього та зовнішнього середовища локального ринку сільськогосподарської продукції

Джерело: власні дослідження

Локальні ринки сільськогосподарської продукції, з одного боку, створюються та функціонують на основі приватної ініціативи, з іншого – потребують активної участі держави для формування ефективного контролю за безпечністю реалізованої продукції та забезпечення рівного доступу до торгівлі на такому ринку різних категорій продавців і покупців. При цьому має забезпечуватися узгодження приватних і державних інтересів або, як мінімум, запобігання їх антагоністичності. Локальний ринок як комерційна структура прагне до отримання прибутку і його максимізації, аналогічне прагнення існує і у комерційних організацій з інфраструктурного забезпечення ринку: транспортних фірм, кредитних установ, спеціалізованих сховищ тощо. При цьому держава, маючи фіскальний інтерес через оподаткування такого прибутку, одночасно прагне забезпечити продовольчу безпеку споживачів і покращити умови збуту продукції виробникам.

Внутрішній механізм функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції тісно пов'язаний з відповідним державним втручанням. Передусім, держава бере активну участь у створенні торговельних майданчиків локальних ринків сільськогосподарської продукції шляхом виділення необхідних земельних ділянок, підведення до цих майданчиків відповідних комунікацій (водогону, каналізації, електромереж, доріг). Крім того, уповноважені державні органи мають забезпечити створення та функціонування на території локальних ринків відповідних лабораторій з перевірки якості продукції рослинництва і тваринництва та видачу необхідних документів. Також держава має контролювати процес інформування потенційних покупців і продавців про діяльність локального ринку шляхом вимагання від його керівництва створення та підтримки власного сайту, випуску друкованих видань тощо.

Полегшуючи доступ виробникам сільськогосподарської продукції до пунктів її продажу через локальні ринки, держава тим самим підтримує конкурентне середовище в галузі та збільшує виробничий потенціал аграрного сектора. Формуючи стратегічний план створення таких ринків, необхідно забезпечити таке їх розташування, щоб фактичні витрати виробників на доставку продукції до місця продажу не робили цю продукцію неконкурентоспроможною за ціною. Крім витрат на доставку, виробники можуть зіткнутися з іншими, в т.ч. інституційними, бар'єрами доступу до локальних ринків. Зняти чи, принаймні, суттєво зменшити ці бар'єри і покликана державна політика розвитку локальних ринків сільськогосподарської продукції.

Державна політика розвитку локальних ринків сільськогосподарської продукції також має враховувати потреби та інтереси споживачів такої продукції. Крім забезпечення продовольчої безпеки (як стратегічного завдання), держава покликана створити ефективно діючу систему контролю за безпекою і якістю сільськогосподарської продукції, визначати перспективні вимоги споживачів до асортименту такої продукції, створення сприятливих для усіх сторін угод умов продажу продукції та проведення відповідних розрахунків. Вивчаючи обсяги потреб в ареалі споживання і наявний потенціал в ареалі виробництва, держава може доповнювати ринкове саморегулювання попиту та пропозиції сільськогосподарської продукції відповідними заходами індикативного планування.

Висновки з даного дослідження. Дослідженням встановлено, що локальні ринки варто розглядати не стільки як особливий рівень національної господарської системи, скільки як специфічний патерн господарської системи ринкового типу. Соціально-економічні зв'язки між учасниками локального ринку ґрунтуються на принципах територіально-просторової та інституціональної обмеженості.

Важливими умовами для успішного виконання локальними ринками інформаційної функції є державні заходи щодо створення нормативно-правової бази для здійснення стандартизації продукції, ефективне фінансування організацій, які забезпечуватимуть контроль цих нормативів та здійснюватимуть заходи адміністративного покарання в місцях укладання ринкових угод.

З метою мінімізації ризиків в рамках регулюючої функції, локальні ринки мають забезпечити адаптацію обсягів попиту та пропозиції у напрямку зменшення амплітуди цінових коливань. Чим більший ареал ринкового простору, тим більше чинників впливатиме на динаміку цін і тим мінливішою вона буде. Для локального ринку має бути характерною протилежна тенденція, яка забезпечує мінімізацію амплітуди цінових коливань за рахунок функціонування усталеної мережі ринкових відносин.

Ефективне виконання локальними ринками санаційної функції реалізується через дотримання принципу рівних умов доступу всіх ринкових суб'єктів на торговельні майданчики, в тому числі, з урахуванням ареалів виробництва та споживання сільськогосподарської продукції та відстаней між ними.

Методика оцінки ефективності локальних ринків має спиратися на аналіз обмежень конкуренції, таких як монопольні бар'єри, свідомо створені окремими учасниками, нерозвиненість ринкової інфраструктури, а також інституційні пастки культурно-історичного характеру.

Література

1. Башнянин Г.І. Політична економія. Загальна економічна теорія. Спеціальна економічна теорія : підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. – К. : Ніка-Центр: Ельга, 2000. – 527 с.
2. Беляев В.И. Локальные рынки: их роль, место и значение в развитии воспроизводственных процессов в регионах [Електронний ресурс] / В.И. Беляев. – Режим доступу:http://izvestia.asu.ru/2012/2-1/econ/TheNewsOfASU-2012-2-1-econ-01.pdf.
3. Булыга С.Н. Концептуальный анализ локального рыночного пространства [Електронний ресурс] / С.Н. Булыга. – Режим доступу: http://www.eprints.kharkov.ua/421/1/4255431_<Булыга.pdf.
4. Гальперин В.М. Микроэкономика: учебник в 2-х т. / В.М. Гальперин, С.М. Игнатьев, В.И. Моргунов; ред. В.М. Гальперин. Т. 2. – СПб.: Экономическая школа, 1998. – 503 с.
5. Зайцев Н.Л. Краткий словарь экономиста / Н.Л. Зайцев; Государственный Университет Управления. – 4-е изд., доп. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 224 с.
6. Олейник А. Модель сетевого капитализма / А.Олейник // Вопросы экономики. – 2003. – № 8. – С. 132-149.
7. Основи економічної теорії: підручник / За заг. ред. Ю.В.Ніколенка. – К. : ЦУЛ, 2003. – 540 с.
8. Портер М. Конкуренция / М. Портер; пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2006. – 608 с.
9. Ступникова А.В. Теоретические аспекты формирования и функционирования локальных рынков / А.В.Ступникова // Проблемы современной экономики. – 2013. – № 2 (46). – С. 70-72.
10. Шебанова О.О. Аспекти функціонування споживчих регіональних ринків України / О.О.Шебанова // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону: Зб. матеріалів І всеукраїнської науково-практичної конференції. – В 2-х томах. – Т. 2. – Красноармійськ: КІІ ДонНТУ, 2011. – 343 с. – С. 174-176.
11. Stigler G. The Economics of Information / G. Stigler // Journal of Political Economy. – 1961. – № 69(3). – pp. 213-225.

References

1. Bashnianyn, H.I., Lazur P.Yu., Medvedev, V.S. (2000), *Politychna ekonomiia. Zahalna ekonomichna teoriia. Spetsialna ekonomichna teoriia* [Political Economy. General economic theory. Special Economic theory]: textbook, Nika-Tsentr: Elha, Kyiv, Ukraine, 527 p.
2. Belyaev, V.I. (2012), "Local markets: their role, place and importance in the development of reproductive processes in the regions", available at: http://izvestia.asu.ru/2012/2-1/econ/TheNewsOfASU-2012-2-1-econ-01.pdf
3. Bulyga, S.N. "Conceptual analysis of the local market space", available at: http://eprints.kharkov.ua/421/1/4255431_<Bulyga.pdf.
4. Galperin, V.M., Ignatyev, S.M., Morgunov, V.I. (1998), *Mikroekonomika* [Microeconomics], textbook in 2 vols, vol. 2, Ekonomicheskaya shkola, St.-Peterburg, Russia, 503 p.

5. Zaitsev, N.L. (2007), *Kratkiy slovar ekonomista* [Concise Dictionary economist] / N.L. Zaitsev ; State University of Management, INFRA-M, Moscow, Russia, 224 p.

6. Oleynik, A. (2003), "Models of network capitalism", *Voprosy ekonomiki*, no. 8, pp. 132-149.

7. Nikolenka, Yu.V. (2003), *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Basics of economic theory], textbook, TSUL, Kyiv, Ukraine, 540 p.

8. Porter, M.(2006), *Konkurentsiya* [Competition], Izdatelskiy dom «Vilyams», Moscow, Russia, 608 p.

9. Stupnikova, A.V. (2013), "Theoretical aspects of the formation and functioning of local markets", *Problemy sovremennoy ekonomiki*, no. 2 (46), pp. 70-72.

10. Shebanova, O.O. (2011), "Aspects of functioning regional markets consumer Ukraine", *Aktualni problemy ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku rehionu*, pp. 174-176.

11. Stigler, G. (1961), "The Economics of Information", *Journal of Political Economy*, no. 69 (3), pp. 213-225.

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 658.14:658.15.012

Вініченко І.І.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства
Трусова Н.В.,
к.е.н., доцент, докторант
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університету

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Vinichenko I.I.,
dr.sc.(econ.), prof., head of the department of economic theory and economics of agriculture
Trusova N.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate
Dnepropetrovsk State Agrarian and Economic University

FORMATION AND USAGE OF FINANCIAL POTENTIAL IN FARMING

Постановка проблеми. Стабілізація та нарощування обсягів фінансових ресурсів галузей економіки України – процес тривалий і багатогранний. Він вимагає прийняття важливих рішень на макро- і макрорівні. Не є виключенням у цьому плані і нарощування фінансових потужностей сільського господарства, що обумовлено векторною переорієнтацією галузі в напрямку формування сприятливого фінансово-кредитного середовища через забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними обсягами фінансових ресурсів для розширеного відтворення та інноваційного розвитку, фінансової стабільності та конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також інвестиційною спрямованістю на розвиток матеріально-технічної бази, формування власних джерел фінансування інвестицій товаровиробників та їх залучення з інших галузей економіки, зарубіжних країн на фінансових ринках, а також населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою теоретико-методологічних засад формування та використання фінансового потенціалу сільського господарства займаються відомі вчені-аграрники, зокрема, О.Є. Гудзь [5], М.Я. Дем'яненко [6], М.І. Зелісько [7], П.А. Лайко [12], П.Т. Саблук [15], П.А. Стецюк [20] та інші. Разом з тим, відсутня єдина точка зору щодо визначення економічної сутності фінансового потенціалу та методичних положень регулювання фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств, які визначають часові та ресурсні параметри фінансового забезпечення з акцентом на галузеву специфіку сільського господарства та низки інших питань.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування проблемних питань щодо формування та використання фінансового потенціалу сільського господарства з визначенням параметрів його фінансового забезпечення на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові ресурси, що у загальному вигляді представляють собою сукупність фондів грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні різних суб'єктів економіки (держави, галузі, підприємств), характеризують лише одну зі складових фінансового потенціалу – фактично спожиту його частку. Натомість фінансові ресурси в принципі не можуть врахувати низку особливостей фінансового потенціалу, як-то можливість реалізації прихованих резервів, здатність до збільшення обсягів фінансових ресурсів, ймовірність отримання додаткових інвестиційних ресурсів тощо. Саме нездатність поняття «фінансові ресурси» описати всі можливості економіки по генерації різних фінансових потоків і обумовили виникнення поняття «фінансовий потенціал». Найзмістовніше та водночас лаконічне визначення фінансового потенціалу сформульовано І.І. Чуницькою «як здатність держави до залучення та ефективного використання

фінансових ресурсів з метою забезпечення економічного розвитку» [20, с. 14].

У визначеннях, віднесених до комплексного підходу, наголошується як на фінансових ресурсах, так і на фінансових можливостях, які вони характеризують. Відповідно до цієї групи пропонується розуміти фінансовий потенціал як деякий оптимум. Згідно С.С. Шумської, фінансовий потенціал визначає як «здатність до оптимізації фінансової системи держави із залучення та використання фінансових ресурсів» [21, с. 62]. Вважаємо, що вищезазначена позиція автора щодо причинно-наслідкових зв'язків між потенціалом і оптимізацією фінансової системи має певну суперечність: потенціал – це здатність генерувати певний обсяг фінансового потоку, а оптимізація фінансової системи може бути тільки одним з методів генерації фінансових потоків, тобто цей метод не є обов'язковою умовою залучення або використання фінансових ресурсів.

В.Г. Боронос, досліджуючи категорію «фінансовий потенціал» на рівні держави, визначає його комплекс характеристик, «здатних забезпечити цілісну оцінку – по-перше, фінансового стану на макро- та мікрорівні, по-друге, факторів чи умов зміни цього стану, і нарешті, перспектив стійкого економічного зростання чи успішності фінансово-економічної діяльності на мікрорівні» [2, с. 127].

Поділяючи думку вчених стосовно того, що фінансовий потенціал держави представляє собою процес ефективного використання фінансових ресурсів за умови «виключення можливості зловживань фінансовими коштами і перенаправлення фінансових потоків у незакріплені законодавством сфери їх використання» [8, с. 8], комплексу діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, забезпечує ефективність фінансової діяльності та мінімізує вплив зовнішнього та внутрішнього середовища [9, с. 35; 10], ми визначаємо фінансовий потенціал держави як сукупний рівень реальних і потенційних фінансових ресурсів та доходів, які можуть бути використані для вирішення будь-яких заходів, в тому числі і як засоби, які отримані шляхом перерозподілу із одної сфери використання в іншу без переходу критичних меж, тобто без загроз руйнування сфер, з яких вилучаються фінансові ресурси.

Це має чітке пояснення, оскільки дефіцит фінансових ресурсів спричиняє недофінансування потреб у сфері матеріального виробництва; використання коштів не за призначенням; значні розміри боргів та проблеми з їх обслуговуванням; невисокий рівень капіталізації банківської системи; зростання відсоткових ставок за користування короткостроковими кредитами; зменшення обсягів довгострокового банківського кредитування; зростання інфляції та різкі зміни курсу національної валюти; відплив фінансових активів за кордон; викривлення у звітності і можливі фінансові махінації.

З метою об'єднання ключових характеристик цієї непростої економічної категорії для вирішення завдань даного дослідження було запропоновано авторське визначення фінансового потенціалу сільського господарства (галузі): фінансовий потенціал сільського господарства (галузі) – це загальна функція і оціночний показник галузі щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення ефективного функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств регіону.

Сукупність складових фінансового потенціалу галузі сільського господарства повинна знаходити своє відображення в системі показників фінансового аналізу, які доцільно розглядати у розрізі абсолютних та відносних. В основу визначення рівня фінансового потенціалу з використанням відносних показників (показників ділової активності) покладено узагальнюючий показник рівня фінансового потенціалу сільського господарства, який розраховується як середнєгеометричне показників ефективності – факторів формування фінансового потенціалу галузі. Причому, з огляду на вагомість фінансових ресурсів та їх джерел як факторів формування фінансового потенціалу, вважаємо доцільним розглядати не показник ділової активності використання фінансових ресурсів та їх джерел, а враховувати сукупний вплив складових показників: оборотність готової продукції, оборотність дебіторської заборгованості, оборотність грошових коштів, їх еквівалентів та поточних фінансових інвестицій, оборотність довгострокових кредитів банків, оборотність короткострокових кредитів банків, оборотність державної фінансової підтримки.

Абсолютні показники визначення фінансового потенціалу сільського господарства є індикатори *ринкової оцінки потенційного доходу,* при наявному фінансуванні сільськогосподарських підприємств регіону та ринкових параметрах (цінах, попиті і пропозиції, конкуренції тощо), який може бути потенційно і фактично отриманий на основі умов продиктованих ринком фінансових ресурсів.

Кожен регіон, беручи участь на рівноправній основі в процесі створення потенційного доходу сільського господарства, має привілеї на відповідний первинний дохід (первинний в тому сенсі, в якому його формує ринок). Регіон отримує такий дохід фактично у процесі первинного розподілу вартості створеного і реалізованого валового внутрішнього (регіонального) продукту. Загальний дохід сільського господарства (дохід або валова додана вартість, тобто дохід за мінусом матеріальних витрат) формується та розподіляється за регіонами не тільки фактично, але і потенційно, виходячи з розрахункових граничних параметрів фінансового потенціалу (фінансових ресурсів та ціни на джерела фінансування).

Сукупний дохід, що припадає на кожен регіон, потенційно відповідає граничному рівню фінансового потенціалу сільського господарства. У широкому сенсі, вся сукупність первинних доходів

сільського господарства, крім доходів, які по праву належать державі у формі частини прямих і непрямих податків, є загальним потенційним доходом сільського господарства.

Таким чином, потенційний сукупний доход сільського господарства складає валова додана вартість (з урахуванням амортизації), оскільки остання в короткостроковому періоді набуває форми поточного доходу. Відповідно оцінка фінансового потенціалу сільського господарства та сільськогосподарських підприємств регіону в порядку зростання ступеня точності може проводитися за: валовим доходом (власних фінансових ресурсах); валовою доданою вартістю (валовому доходу); доданою вартістю (чистих, без амортизації, доходах); валовому прибутку; прибутку, що залишаються у розпорядженні підприємств після сплати податків і інших обов'язкових бюджетних платежів.

У будь-якому випадку фінансовий потенціал знову ж таки спирається в змістовному сенсі на теорію управління фінансовими ресурсами, а саме управління фінансовими потоками, зміна параметрів яких впливає на фінансові результати діяльності та платоспроможність сільськогосподарських підприємств регіону та сільського господарства в цілому (рис. 1).

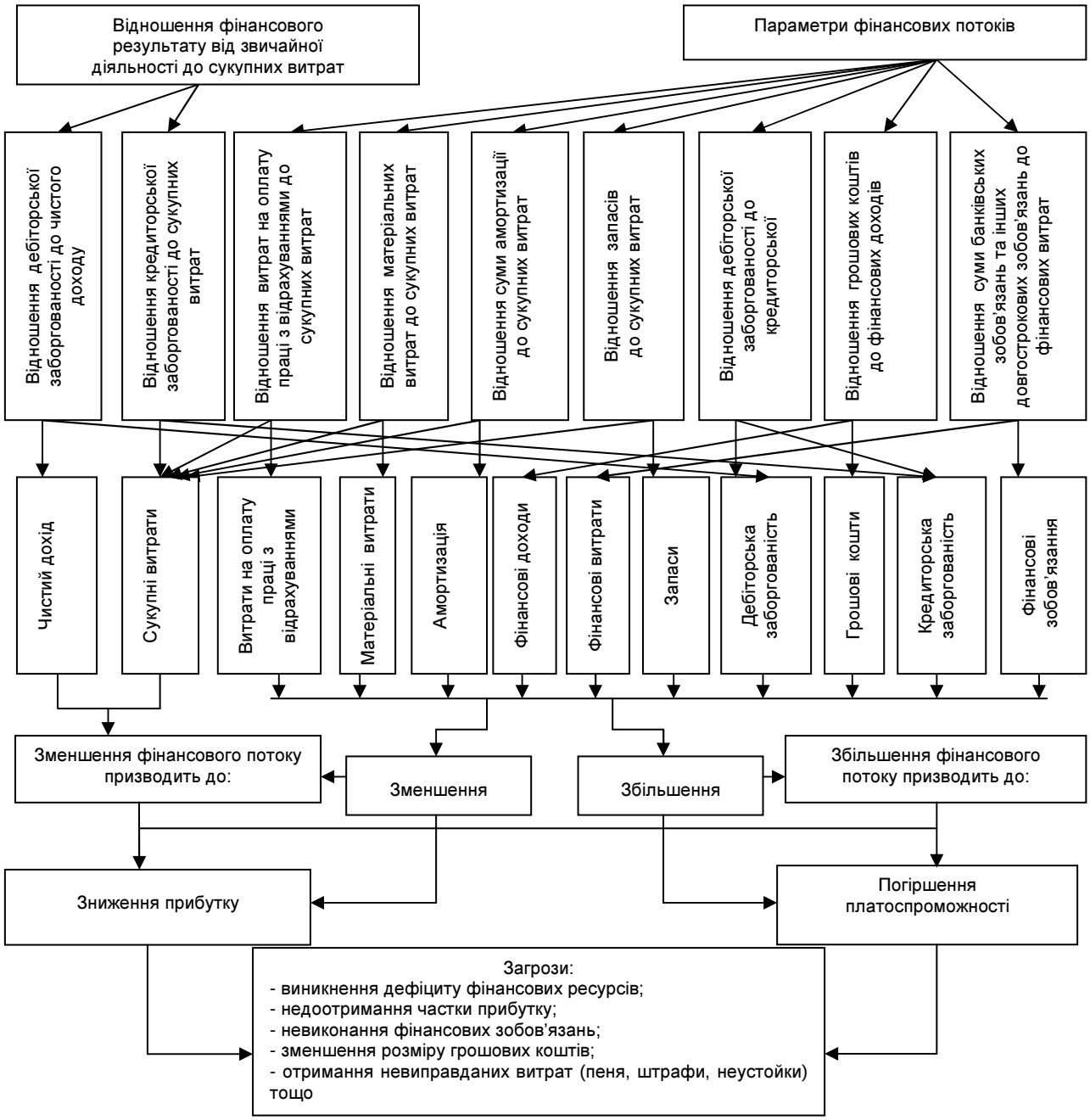

Рис. 1. Вплив зміни параметрів фінансових потоків на результати діяльності та платоспроможність сільськогосподарського підприємства

Джерело: розробка авторів

При управлінні фінансовими потоками потрібно прагнути до максимізації кінцевого результату

та мінімізації витрат, пов'язаних з даними управліннями. «Необхідно прагнути до того, щоб один керований рух змінював параметри якомога більшої кількості потоків. В цьому випадку рішення проблем буде здійснюватися максимально швидше і з найменшими витратами» [8, с. 10].

Цільовою спрямованістю фінансових потоків сільськогосподарських підприємств регіону є економічна регламентація тривалості операційного циклу підприємства, яка в свою чергу впливає на тривалість його фінансового циклу (циклу обороту фінансових ресурсів підприємства) в довгостроковому та короткостроковому періодах.

Фінансовий цикл показує проміжний період між оплатою кредиторської заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями, розрахунків з бюджетом, з оплати праці, страхування, за сировину та матеріали та погашення дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію та послуги. Він характеризує період обороту фінансових ресурсів, які обслуговують операційну діяльність і загальний період обороту фінансового потоку [10, с. 113].

Забезпечення цільової динаміки фінансового циклу є одним з головних факторів підтримки необхідної ліквідності сільськогосподарських підприємств регіону та реалізації їх трансакційного попиту на фінансові ресурси.

Аналіз фінансових потоків, який включає в себе розрахунок часу обороту фінансових ресурсів в операційному та фінансовому циклах, дозволяє прогнозувати оптимальний рівень фінансового потенціалу, складання бюджетів фінансових потоків в короткостроковому та довгостроковому періодах.

Класична схема розрахунку довжини фінансового циклу (ДФЦ) обороту фінансових ресурсів має наступний вигляд:

$$ДФЦ = ДОЦ - ЧОК = ЧОЗ + ЧОД - ЧОК, \quad (1)$$

де $ДФЦ$ – довжина фінансового циклу, днів; $ДОЦ$ – довжина операційного циклу, днів; $ЧОК$ – час обороту кредиторської заборгованості, днів; $ЧОЗ$ – час обороту виробничих запасів (або загальна сума запасів), днів; $ЧОД$ – час обороту дебіторської заборгованості, днів; T – довжина періоду, за яким розраховуються середні показники (T = 360 днів).

Якщо на тривалість фінансового циклу впливає довжина операційного циклу, період обороту дебіторської та кредиторської заборгованості, термін авансових платежів, то тоді даний вплив має різновекторний характер: дебіторська заборгованість і авансові платежі підприємства подовжують фінансовий цикл; кредиторська заборгованість і авансові платежі покупців навпаки його скорочують. У підсумку, ефективне використання фінансових ресурсів залежить від часу обороту перебування їх в кожній формі. Чим швидше фінансові ресурси трансформуються з однієї форми в іншу, тим вища ефективність їх використання підприємством.

Дебіторська заборгованість може розглядатися як безкоштовна позика підприємства іншим суб'єктам господарювання. Якщо умови кредитування покупців у процесі продажу продукції не передбачають жорсткі інструменти попередньої оплати, то зменшуються обсяги реалізації та відповідно зменшується величина дебіторської заборгованості. З іншого боку, якщо розрахункові умови послабляються, з'являється більше покупців, зростають обсяги реалізації і, відповідно, сума дебіторської заборгованості, безнадійних боргів та фінансові втрати.

При оцінці дебіторської заборгованості підприємства слід враховувати, що грошова одиниця, яка очікується до одержання через деякий час, не є рівноцінною грошовим коштам, які є сьогодні. Це пояснюється впливом трьох факторів: інфляції, ризик, прибутковість. За умов інфляції, якщо гроші за продукцію (товари, послуги) не використовуються підприємством, знаходяться в дебіторів, їх купівельна спроможність знижується. Щодо ризику, то будь-яка дебіторська заборгованість має імовірність бути невиплаченою взагалі або частково. Тому, грошові кошти, які будуть одержані від дебітора через деякий час, мають перевищувати початкову їх вартість. За інших умов у підприємства формуються втрати. Відповідно, позикові операції через дебіторську заборгованість мають алгоритм управління, наведений на рис. 2.

Рис. 2. Управління дебіторською заборгованістю для забезпечення рівноцінних фінансових потоків

Джерело: складено авторами

Таким чином, тривалість руху операційного та фінансового циклів тісно взаємопов'язані з

ефективністю використання фінансових ресурсів і є критерієм впливу на фінансові потоки підприємства.

Аналіз сільського господарства, з огляду на прийняття критеріїв ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств регіону через забезпечення рівномірного та збалансованого руху фінансових потоків повинен слугувати економічним обґрунтуванням параметрів фінансового потенціалу.

В зоні Полісся і Західного регіону частка короткострокових кредитів в структурі фінансового забезпечення складає 8,7%, довгострокових – 50,3% (рис. 3). Розмір державної фінансової підтримки виробництва сільськогосподарської продукції регіонів становить лише 3,3%.

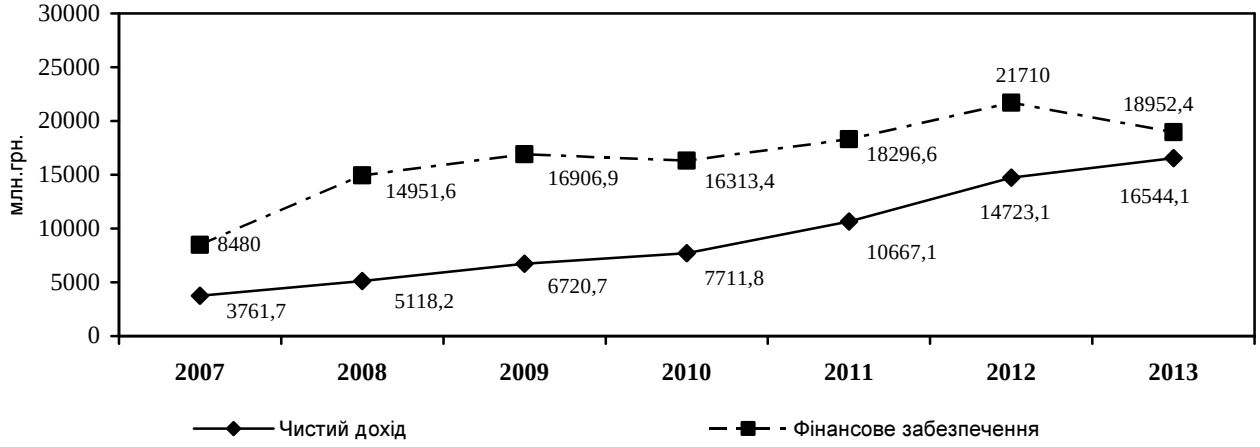

Рис. 3. Динаміка змін чистого доходу та фінансового забезпечення сільського господарства агрокліматичної зони Полісся і Західного регіону України за 2007-2013 рр., млн. грн.

Джерело: складено авторами на основі [13; 17; 18]

В її структурі державні дотації на виробництво продукції рослинництва формуються лише в межах 0,2%, тваринництва – 5,6%; фінансування галузі за рахунок податкових пільг в рослинництві складає 71,9%, тваринництва – 22,3%. За сім останніх років (2007-2013 рр.) 7 регіонів даної агрокліматичної зони збільшили обсяг власних фінансових ресурсів у 2,8 раза (або на 4645,5 млн.грн.), чистого доходу - у 4,4 раза. При цьому сума довгострокових кредитів на розвиток галузі зросла у 1,9 раза, короткострокових – у 3,0 раза.

За допомогою лістингпрограми «MatCad» нами проведено розрахунок прогнозних параметрів фінансового потенціалу сільського господарства, з подальшим його розподілом та розміщенням за регіонами агрокліматичних зон України, зокрема Степової зони, з урахуванням та без Автономної Республіки Крим (рис. 4).

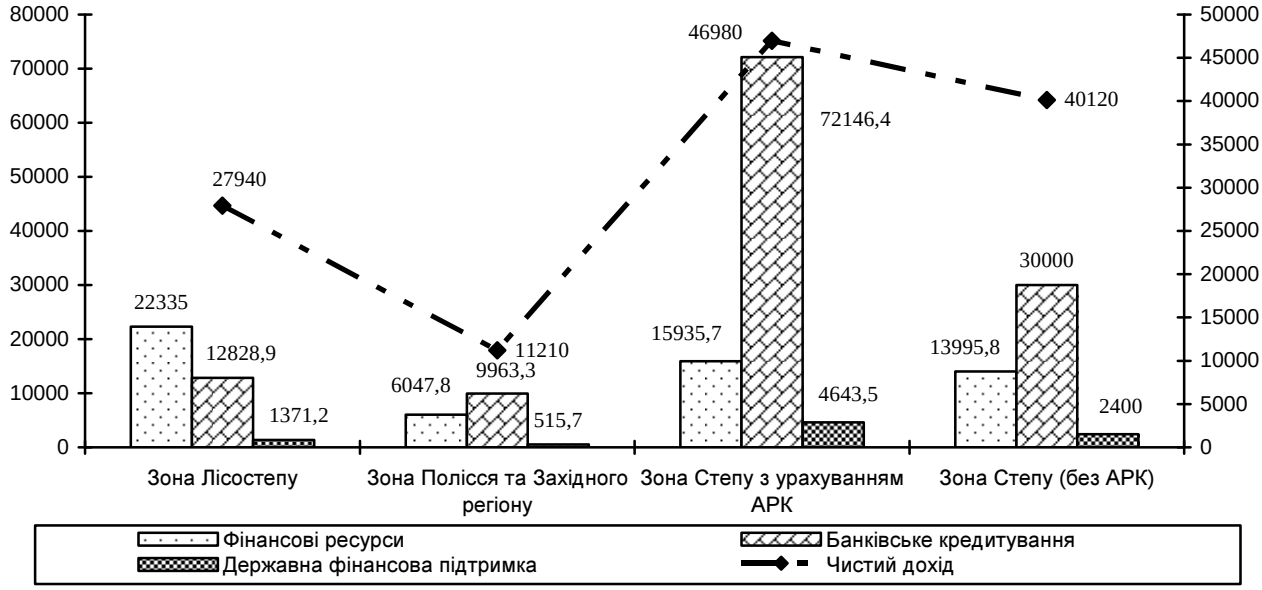

Рис. 4. Прогнозні параметри фінансового потенціалу агрокліматичних зон сільського господарства України на 2014 р., млн.грн.

Джерело: розрахунки авторів

Визначено, що з урахуванням АРК сукупна величини фінансового потенціалу сільського господарства Степової зони повинна дорівнювати в середньому 139705,6 млн.грн., розмір банківського кредитування складатиме не менше 72146,37 млн.грн. (в тому числі короткострокові кредити 9379 млн.грн., довгострокові – 52770,37 млн.грн.), державна фінансова підтримка – 4643,53 млн.грн, (зокрема, на підтримку галузі рослинництва за рахунок бюджетних дотацій в межах 46,44 млн.грн., тваринництва – 116,08 млн.грн.). Граничні параметри фінансового потенціалу на один регіон в середньому дорівнюватимуть 9612,87 млн. грн.

Фінансові можливості сільського господарства, за умов відчуження із Степової зони регіону АРК, скоротяться на 38% і будуть складати 86515,8 млн.грн. Недоотримання сукупного розміру власних фінансових ресурсів становитиме 8800 млн.грн. Крім того, обсяг державної фінансової підтримки зменшиться на 48,3%, зокрема сума коштів за спецрежимом оподаткування галузі рослинництва і тваринництва складатиме 13% від рівня 2013 р. Вивільнені кошти із фінансового потоку державного бюджету та банківського сектора дозволять сформувати потенційні джерела фінансових ресурсів на розвиток інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств за умови поліпшення нормативно-правової бази в даному напряму та механізму державного регулювання фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, формування та використання фінансового потенціалу сільського господарства мусить відображати стабільність функціонування та можливості поліпшення фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств регіону, констатувати відсутність чи наявність ризиків та здатність до їх передбачення, з огляду на що прийнятними критеріями фінансового потенціалу можуть бути структура фінансових ресурсів, яка відповідає вимогам ефективного господарювання, наявність прибуткового виробничого потенціалу, пропорційна відповідність джерел фінансових ресурсів економічно обґрунтованим параметрам фінансування, дотримання ресурсного рівня фінансового потенціалу відповідно до міжнародних стандартів.

Література

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.

2. Боронос В.Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території: монографія / В.Г. Боронос. – Суми: Сумський державний університет, 2011. – 310 с.

3. Возняк Г.В. Фінансовий потенціал регіону та проблеми його оцінки [Електронний ресурс] / Г.В. Возняк // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/66671.doc.htm

4. Голодова Ж.Г. Формирование и управление финансовым потенциалом региона в целях обеспечения его экономического роста : автореф. дис. докт. экон. наук / Ж.Г. Голодова. – Москва. – 2010. – 44 с.

5. Ґудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств : монографія / О.Є. Ґудзь. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.

6. Дем'яненко М.Я. Фінансова підтримка агропромислового виробництва через механізм здешевлення кредитів / М.Я. Дем'яненко // Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: У 6 т. – К. : НДФІ, 2004. – Т.4: Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, О.І. Амоша та ін., розд. 8, підрозд. 8.1. – С. 242–262.

7. Зеліско І.М Особливості формування фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань / І.М. Зеліско // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 12. – С. 41–44.

8. Иванов В.В. Финансовые потоки в логистических системах / В.В. Иванов, С.П. Кусакин, Е.Ю. Гутарева // Логинфо. – 2010. – № 9. – С. 8–11.

9. Карпочук І.В. Аналіз фінансового потенціалу регіону / І.В. Карпочук // Аналітично-інформаційний журнал «СХІД». Спецвипуск – 2011. – № 3(110). – С. 32-36.

10. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=243691447

12. Лайко П.А. Фінанси АПК : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / П.А. Лайко, Ю.І. Ляшенко. – К. : ДІЯ, 2010. – 225 с.

13. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/db/mortgage/nreg/

14. Павлов В.Н. Факторы роста и модернизации финансового потенциала региона / В.Н. Павлов // Финансы. – 2011. – № 7. – С. 62–64.

15. Саблук П.Т. Минимизация негативного влияния коммерческих рисков в антикризисном управлении сельскохозяйственными предприятиями / П.Т. Саблук, Е.А. Приб // Организация коммерческой деятельности в агропромышленном комплексе: материалы Всероссийской научно-практической конференции (с международным участием) ; под общ. ред. М.П. Грищенко. – Барнаул, 2009. – С. 38–44.

16. Свірський В.С. Теоретичний аналіз взаємозв'язку понять «фінансові ресурси» та «фінансовий потенціал» [Електронний ресурс] / В.С. Свірський. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_2/233.pdf

17. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік». – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 85 с.

18. Статистичний збірник «Україна у цифрах 2013». – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 239 с.

19. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств :

монографія / П.А. Стецюк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 386 с.

20. Чуницька І.І. Бюджетно-податкові важелі формування фінансового потенціалу держави: автореферат дис. … кандидата економічних наук / І.І. Чуницька ; Податкова академія України. – Ірпінь, 2009. – 18 с.

21. Шумська С.С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С.С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55-65.

References

1. Andriichuk, V.H. (2007), *Kapitalizatsiya silskoho hospodarstva: stan ta ekonomichne rehuliuvannia rozvytku* [Capitalization of agriculture: status and economic regulation of development], monograph, vyd-vo «Aspekt -Polihraf», Nizhyn, Ukraine, 216 p.

2. Boronos, V.H. (2011), *Metodolohichni zasady upravlinnia finansovym potentsialom terytorii* [Methodological bases of management the financial potential of the territory], monograph, Sumskyi derzhavnyi universytet, Sumy, Ukraine, 310 p.

3 Vozniak, H.V. (2010), “Financial potential of the region and the problems of its estimates”, available at: http://rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/66671.doc.htm

4. Holodova, Zh.H. (2010), “The formation and management of the financial potential of the region in order to ensure its economic growth”, Thesis abstract of Dr. Sc. (Econ.), Moscow, Russia, 44 p.

5. Gudz, O.Ye. (2007), *Finansovi resursy silskohospodarskykh predpriyatiy* [Financial resources of agricultural enterprises], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 578 p.

6. Demianenko, M.Ya. (2004), Finansova pidtrymka ahropromyslovoho vyrobnytstva cherez mekhanizm zdeshevlennya kredytiv [Financial support agroindustrial production through the mechanism of credits reduction]. *Byudzhetna polityka u konteksti stratehiyi sotsialno -ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Budget policy in the context of strategies socio-economic development of Ukraine],* NDFI, Kyiv, Ukraine, vol. 4, pp. 242-262.

7. Zelisko, I.M. (2012), “Features of the formation of financial resources of integrational agrarian formations”, *Investytsii: praktyka ta dosvid,* no. 12, pp. 41-44.

8. Ivanov V.V., Kusakin, S.P., Gutareva, Ye.Yu. (2010), “Financial flows in logistics systems”, *Loginfo*, no. 9, pp. 8-11.

9. Karpochuk, I.V. (2011), “Analysis of financial potential of region”, *Analitychno-informatsiynyi zhurnal «SKHID», Spetsvypusk*, no. 3 (110), pp. 32-36.

10. “The concept of State principal economic program of investment activity in 2011-2015”, available at: http://kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=243691447

12. Laiko, P.A. and Liashenko, Yu.I. (2010), *Finansy APK* [Finance AIC], textbook, Diia, Kyiv, Ukraine, 225 p.

13. The national commission on securities and stock market, available at: http://nssmc.gov.ua/db/mortgage/nreg/

14. Pavlov, V.N. (2011), “Growth factors and the modernization of financial potential of region”, *Finansy,* no. 7, pp. 62-64.

15. Sabluk, P.T. and Prib, E.A. (2009), *Minimizatsiya negativnogo vliyaniya kommercheskikh riskov v antikrizisnom upravlenii selskokhozyaystvennymi predpriyatiyami* [Minimizing the negative impact of commercial risks in anticrisis management by agricultural enterprises]. Materialy Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii (s mezhdunarodnym uchastiyem) “Organizatsiya kommercheskoy deyatel'nosti v agropromyshlennom komplekse”, Barnaul, Russia, pp. 38-44.

16. Svirskyi, V.S. (2010), “Theoretical analysis of interrelation concepts "financial resources" and "financial potential"”, available at: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_2/233.pdf

17. State Statistics Service of Ukraine, (2014), Statistical Bulletin "Main Economic Indicators of production agricultural products in agricultural enterprises for 2013", Kyiv, Ukraine, 85 p.

18. State Statistics Service of Ukraine, (2014), Statistical digest "Ukraine by Numbers 2013", Kyiv, Ukraine, 239 p.

19. Stetsiuk, P.A. (2008), *Teoriia i praktyka upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidpryiemstv* [The theory and practice management of financial resources of agricultural enterprises], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 386 p.

20. Chunytska, I.I. (2009), “Budget - tax levers of formation financial capacity of the state”, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), Irpin, Ukraine, 18 p.

21. Shumska, S.S. (2007), “Financial potential of Ukraine: methodology for determining and evaluating”, *Finansy Ukrainy*, no. 5, pp. 55-65.

УДК 336.717.061

Болгар Т.М.,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів та банківської справи
Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету ім. А.Нобеля

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ БОРГІВ У СУЧАСНІЙ БАНКІВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Bolgar T.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., head of finance and banking department
Kremenchug institute Alfred Nobel Dnepropetrovsk university

RESTRUCTURING OF PROBLEM DEBTS IN THE MODERN BANK PRACTICE OF UKRAINE

Постановка проблеми. Чинними законодавством України передбачені механізми надання кредитів банківськими установами, а також їх погашення позичальниками. Зазначені питання повною мірою регулюються статтею 1054 Цивільного кодексу України і здійснюються суб`єктами правовідносин виключно на договірних умовах [1].

Невиконання сторонами договірних зобов'язань, а також незгода з діями банку призводить до виникнення спорів, вирішення яких здійснюється у судовому порядку. Однак, вирішення питань непогашення проблемних кредитів у такий спосіб не влаштовує позичальника, а також не повною мірою задовольняє банківську установу, що надала кредитні кошти.

Одним з найдієвіших механізмів врегулювання проблем щодо погіршення якості кредитних портфелів банківських установ є проведення реструктуризації проблемних заборгованостей окремих позичальників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблема особливої актуальності набуває у кризові для економіки країни періоди. Тому підвищений інтерес з боку провідних науковців є обґрунтованим. Вивченням причин виникнення проблемної заборгованості у банках займались такі вітчизняні вчені та дослідники, як Барановський О.І. [2], Волохов В.І. [3], Геєць В.М. [4], Дядечко Л.М. [5], Коваленко В.В. [6], Прийдун Л.М. [7], Рясних Є.Г. [8], Смулов А.М. [9], Стігліц Дж. [10] та інші науковці. Однак, як свідчить аналіз результатів дослідження, ще не достатньо вивчені питання реструктуризація проблемних боргів у сучасній банківській практиці України.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо управління якістю кредитного портфеля банку шляхом реструктуризації проблемних боргів у сучасній банківській практиці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою забезпечення стабільності діяльності банків та створення сприятливих умов для виконання позичальниками зобов'язань за кредитами, своєчасного виконання банками зобов'язань перед вкладниками і кредиторами, уникнення небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених банкам, а також беручи до уваги найкращу банківську практику та світовий досвід у цій сфері, керуючись статтею 99 Конституції України, статтями 7, 15 та 55 Закону України «Про Національний банк України», статтями 66 та 67 Закону України «Про банки і банківську діяльність» Правлінням Національного банку України було прийнято постанову від 03.06.2009 № 328 «Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів». Ця постанова визначає заходи, що дозволено запроваджувати банкам у разі прийняття рішення про реструктуризацію заборгованості позичальників, після погодження їх з позичальниками [11].

З 09.01.2009 набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» від 12.12.2008 № 661-VI, згідно з яким банкам забороняється в односторонньому поряду збільшувати розмір відсоткової ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, встановлених законом [12].

Національний банк України постановою Правління від 03.06.2009 № 328 звернув увагу керівників банків на неухильне дотримання цього закону.

Отже, явище реструктуризації проблемних боргів перед банківськими установами стає все більш поширеним у сучасній банківській практиці України. Однак, на наше переконання, визначення поняття реструктуризації проблемного кредитного договору потребує певного вдосконалення та впорядкування.

ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» під реструктуризацією боргу пропонує розуміти зміну попередньо встановлених умов кредиту, коли змінюється графік погашення кредиту та при цьому здійснюється або продовження терміну кредиту, або надання відстрочки погашення суми кредиту чи

його частини, або зміна валюти зобов'язання [13].

На думку С.М. Фроста, реструктуризованими є кредити, щодо яких урегульовано формальну домовленість про реструктуризацію боргу й позика класифікується як поточна, але при цьому строки погашення кредиту значно змінені [14].

Однак, такі визначення повною мірою не відображають усієї суті явища реструктуризації боргу. Адже, варто враховувати, що під час реструктуризації боргу, наприклад, може бути змінений первісний позичальник, знижена відсоткова ставка за користування кредитними коштами, однак строки погашення кредитної заборгованості можуть лишитися незмінними.

З огляду на це, пропонуємо власне визначення реструктуризації проблемного боргу позичальника перед банківською установою. Отже, *реструктуризація – це передбачений законодавством та нормативно керований комплекс заходів банківської установи, спрямований на врегулювання кредитної заборгованості та адаптований до поточної платоспроможності позичальника*.

Варто зазначити, що банківські установи, застосовуючи механізми врегулювання проблемних боргів у вигляді реструктуризації, пояснюють такі кроки піклуванням про позичальника. Однак, на нинішньому етапі розвитку банківського бізнесу, реструктуризуючи проблемний борг, банківські установи перш за все опікуються власними інтересами, серед яких підвищення якісних показників кредитного портфеля, посилення позицій економічної безпеки, отримання додаткового прибутку внаслідок змін умов первісного кредитного договору тощо.

Таким чином явище реструктуризації проблемних кредитних договорів є вигідним як для позичальника, так і для банківської установи. У таблиці 1 розглянемо види реструктуризації проблемних боргів та зазначимо кому у відносинах «клієнт-кредитор» зміна первісних умов кредитного договору є більш привабливою.

Таблиця 1

Зацікавленість сторін кредитних відносин у проведенні реструктуризації проблемного боргу

Вид реструктуризації	Вплив на позичальника	Вплив на кредитора
Кредитні канікули	Тимчасове фінансове розвантаження позичальника	Відсутність втрат. Гальмування процесів погіршення якості кредитного портфеля
Пролонгація строку дії кредитного договору	Зменшення базових місячних платежів за кредитною угодою. Необхідність здійснення більшої кількості щорічних страхувань предметів застави/іпотеки	Отримання прибутку у вигляді процентів за користування кредитними коштами за більш тривалий період
Зниження відсоткової ставки за користування кредитом	Абсолютна зацікавленість позичальника з огляду на зниження обсягів переплат за користування кредитними коштами	Недоотримання прибутку відносно до очікувань від початкового кредитного договору
Переведення боргу в національну валюту	Вигідність цього виду реструктуризації за умов послаблення позицій національної валюти	Можливість отримання додаткового прибутку за умов підвищення відсоткової ставки за користування кредитом у національній валюті
Рефінансування позичальника	Погашення проблемної частини боргу за умов видачі додаткових кредитних коштів (збільшення ліміту кредитування)	Збільшення кредитних обсягів. Отримання додаткового прибутку у вигляді відсотків за користування кредитом. Однак, ризикованість при кредитуванні позичальника, показник DPD[1] якого поступово погіршується
Переведення боргу	Звільнення позичальника від кредитних зобов`язань. Однак, перехід права власності на предмет застави/іпотеки до іншої особи	Оновлення DPD. Покращення якості загального кредитного портфеля. Підтримання високих позицій банківської установи у зовнішньому середовищі

Джерело: складено автором на основі [11; 12]

Отже, наведене свідчить, що проведення реструктуризації проблемного боргу має свої позитивні наслідки як для банківської установи-кредитора, так і для позичальника, що з певних обставин не може належним чином виконувати взяті на себе кредитні зобов`язання, передбачені початковим кредитним договором.

Переслідуючи цілі щодо скорочення обсягів власних проблемних портфелів, банківські установи на нинішньому етапі розвитку банківського бізнесу, а також за умов широкого розгортання діяльності підрозділів внутрішньобанківського колекшену мають активно пропонувати проблемним позичальникам саме такі шляхи реструктуризації заборгованості та впроваджувати його у практику.

Отже, дослідження доводить, що реструктуризація проблемного боргу є привабливою як для позичальника, так і для банківської установи. Такі кроки банків - кредиторів назустріч проблемним позичальникам спонукають останніх до більш якісного та відповідального виконання взятих на себе договірних зобов`язань.

Варто враховувати, що у разі невиконання позичальником умов зміненого кредитного договору, кредитор має право в односторонньому порядку підвищити ставку відсотків за користування кредитом, що

[1] *DPD – означає – Days pust Due (кількість «Днів Після Дня очікуваної оплати» (кількість днів після виходу кредита із графіка)*

потягне для позичальника суттєві витрати з огляду на тривалий період кредитування та значну суму залишку кредитної заборгованості. З огляду на це, банківським установам держави доцільно активніше застосовувати таку практику в повсякденній діяльності при реструктуризації проблемних боргів у вигляді, наприклад, змінення валюти кредиту. З одного боку такі кроки спонукатимуть боржника до відповідального обслуговування боргу, а з іншого боку, за умови порушення боржником договірних зобов`язань, принесе банківській установі додатковий прибуток при донарахуванні відсотків за користування кредитом.

Важливим та дієвим методом реструктуризації проблемного кредиту є *рефінансування позичальника*.

На нинішньому етапі розвитку банківського сектору України, рефінансування кредитної заборгованості може здійснюватись значною кількістю банківських установ, що ведуть активну кредитну політику. Такий вид капіталовкладень є перспективним для банківських установ, адже під вигідну банку та позичальнику відсоткову ставку за користування кредитом фінансова установа надає клієнту позику з метою погашення тієї, що вже існує в іншому банку.

Економічний ефект для позичальника є очевидним у разі отримання нового кредиту під відсоткову ставку, що є меншою за визначену первісним кредитором.

Наразі, переважна більшість банківських установ, що має намір рефінансувати позичальника іншої банківської установи, прагне повною мірою об`єктивно з`ясувати причини перекредитування клієнта іншої кредитної установи. Такі заходи обумовлені тим, що значна кількість потенційних позичальників, прагнучи рефінансувати свою заборгованість перед первісним кредитором, приховують від потенційного кредитора проблемність обслуговування вже отриманої кредитної угоди.

Поширеною є практика, коли представники системи банківського колекшену однієї кредитної установи спонукають проблемного позичальника до отримання кредиту в іншій банківській установі з метою повного погашення існуючого неякісного кредиту.

Крім іншого, дуже поширеними є випадки, коли представники первісного кредитора свідомо повідомляють потенційному позикодавцю викривлену інформацію щодо якості обслуговування позичальником існуючого кредитного договору.

Постає питання про гостру необхідність створення бюро кредитних історій, котре достовірно інформувало б потенційних кредиторів щодо репутації клієнтів, які мають бажання стати позичальниками банківських установ. Впровадження такого роду централізованих інформаційних бюро значним чином убезпечило б банківські установи від понесення збитків внаслідок непорядних та, інколи, шахрайських дій з боку потенційних позичальників банків України та, крім іншого, суттєво полегшило б роботу підрозділів внутрішньобанківської безпеки, верифікації та напряму повернення проблемних боргів.

Зазначене свідчить, що при значній привабливості інвестицій банківських установ у рефінансування боргу позичальників інших банків, сучасні кредитні установи, представлені на території України, мають виважено підходити до такого кредитування. Вважаємо, що на нинішньому етапі розвитку банківського сектору, з огляду на фінансово-економічну ситуацію в країні, банківським установам варто тимчасово утриматися від подібних інвестицій.

Практика свідчить, що за нинішніх умов функціонування банківського бізнесу, єдиним кредитором, що погодиться на рефінансування проблемного боргу є банк, у якому цей проблемний кредит раніше був отриманий і перед яким виникла прострочена заборгованість. Такий банк на відміну від конкурентних установ найбільшим чином зацікавлений у рефінансуванні проблемного боргу з огляду на те, що в іншому випадку погіршуються його рейтингові позиції за показниками якості кредитного портфеля, а також виникає потреба у формуванні підвищеного резерву за рахунок власних коштів.

Рефінансуючи прострочений кредит, банківська установа має пропонувати проблемному позичальнику такі банківські продукти, що стимулюватимуть його до якомога швидшого погашення заборгованості за новим кредитним договором.

З цієї позиції пропонуємо застосовувати банківськими установами «плаваючу» відсоткову ставку за користування кредитом. Доцільним буде запропонувати проблемним позичальникам оформити новий кредит, умовами котрого буде передбачено, що половину строку буде діяти відсоткова ставка, наприклад, у 10,5% річних, а потягом наступних п`яти років відсоткова ставка за користування кредитом буде збільшуватися на 10 відсоткових пунктів щороку.

Серед банківських продуктів, необхідних до провадження при рефінансуванні проблемного боргу, пропонуємо застосовувати на практиці виділення періодів з розмежуванням обов`язків погашення кредитної заборгованості, а також відсотків за користування кредитом. Таку схему відобразимо у рис. 1.

Вважаємо за доцільне при розробці банківськими підрозділами графіків погашення кредитів, виданих з метою рефінансування проблемних боргів, враховувати наведені рекомендації.

На пільгові періоди, на наше переконання, актуальним буде застосування зниженої відсоткової ставки за користування кредитом. Це дасть можливість позичальнику без зайвих витрат погасити частину заборгованості за тілом кредиту з можливістю випередження графіку погашення.

Рис. 1. Схема надання пільгових періодів при видачі кредиту на рефінансування проблемного боргу

Джерело: розроблено автором

Важливим, на нашу думку, є недопущення рефінансування банківською установою кожного проблемного кредитного договору. В таблиці 2 пропонуємо розглянути авторські пропозиції щодо критеріїв позичальників, з огляду на які варто приймати рішення щодо проведення рефінансування проблемного кредиту.

Таблиця 2

Обставини, що мають враховуватися при вирішенні питання щодо рефінансування проблемного кредиту

Обставина до врахування	Автокредит	Іпотечний кредит
Показник DPD	Не більше 60 днів	Не більше 90 днів
Термін після підписання договору	Не менше 6 місяців	Не менше 6 місяців
Строк до закінчення договору	Більше 3 місяців	Більше 6 місяців
Клас позичальника	Не нижче «Б»	Не нижче «Б»
Наявність проблемних кредитів в інших банках	Ні	Ні
Наявність підтвердженого доходу	Так	Так
Негативна репутація у зовнішньому середовищі (правоохоронні органи тощо)	Ні	Ні

Джерело: розроблено автором

Неврахування хоча б одного з наведених критеріїв може прямо вплинути на якість виконання позичальником умов нового кредитного договору.

Якщо ж позичальник не може бути класифікований як надійний, а прострочення за кредитом зростає, банк має шукати альтернативні шляхи введення такої угоди до числа надійних (непроблемних).

У даному випадку актуальним стає реструктуризація кредиту, при якій змінюється сам позичальник. Формально, умови кредитування за загальним правилом лишаються такими ж, як при первісному кредитному договорі, однак змінюється власник предмету застави чи іпотеки.

На практиці такий вид реструктуризації проблемного кредитного договору стає все більш популярним. Банківська установа зацікавлена у введенні кредиту в графік погашення з відповідним присвоєнням показнику DPD нульового значення. А діючий позичальник звільняється від обов`язку щодо виконання зобов`язань відповідно до діючого кредитного договору та договору застави/іпотеки.

Висновки з даного дослідження. Отже, проведення саме такої реструктуризації проблемного боргу за іпотечними та автокредитами обґрунтоване зацікавленістю як банківської установи, так і позичальника. Адже банк, що надав позику, має змогу керувати якістю кредитного портфеля, а клієнт – позичальник отримує привабливий для себе додатковий сервіс. Переведення боргу на іншого позичальника може відбуватися у випадках, якщо фізична особа-позичальник банку є іпотекодавцем/заставодавцем за договором іпотеки/застави транспортного засобу чи нерухомого майна.

Узагальнюючи результати даного дослідження, у рис. 2 пропонуємо розглянути авторську пропозицію щодо порядку переведення боргу за іпотечними та автокредитами з одного позичальника банківської установи на іншого. Наведемо умови, за яких можливо реструктуризувати проблемний кредит, а також запропонуємо можливі варіанти, завдяки яким банківська установа, що надала кредит, може зацікавити проблемного позичальника на шляху спонукання його до прийняття рішення щодо зміни структури боргу.

Отже, не викликає сумнівів, що такий вид реструктуризації проблемного боргу є необхідним до впровадження банківськими установами на шляху скорочення обсягів неякісного кредитного портфеля.

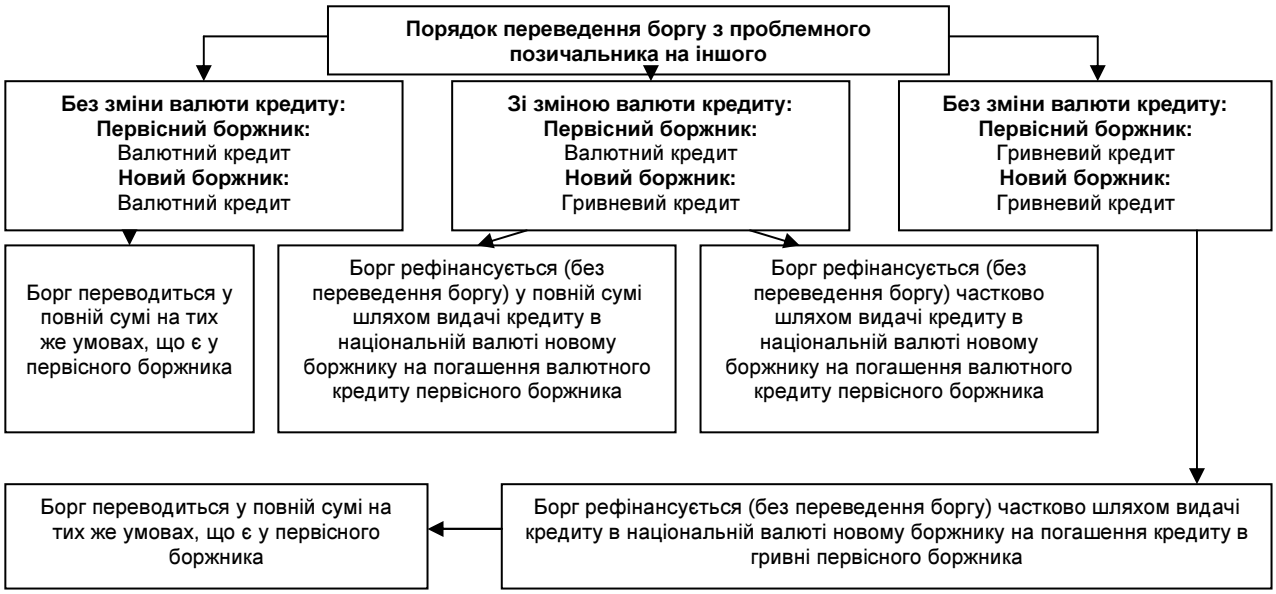

Рис. 2. Порядок переведення боргу з проблемного позичальника на іншого
Джерело: розроблено автором

Наведений на рис. 2 порядок дозволить запропонувати первісному та новому позичальникам варіант реструктуризації, що максимально задовольнять потреби клієнтів та сприятимуть досягненню стратегічних цілей банківської установи загалом та системи банківського колекшену зокрема.

Однак, варто зазначити, що наявність будь-якого широкого кола банківських продуктів з реструктуризації проблемних боргів не призведе до бажаного результату за умов невизначеності чіткого порядку дій відповідальних структурних підрозділів.

Література

1. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року N 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page.

2. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія / О.І. Барановський. – К. : Київський Національний торговельно-економічний університет, 2009. – 754 с.

3. Волохов В.І. Економічна природа і зміст кредитної діяльності банку в аспекті оцінювання її ефективності / В.І. Волохов // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 109–117.

4. Геєць В.М. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5–23.

5. Дядечко Л.М. Управління проблемними кредитами в банках України в умовах економічної кризи / Л.М. Дядечко // Науковий вісник ЧДІЕУ. Сер.: Економіка. – 2011. – Випуск 3. – С. 240-245.

6. Коваленко В.В. Розвиток науково-методичних підходів до оцінки проблемних кредитів як складової системи управління проблемними кредитами банку / В. Коваленко, Т.Болгар // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 10. – С. 185–195.

7. Прийдун Л.М. Ефективне управління проблемними кредитами як основа оптимізації відносин між банком та позичальником [Електронний ресурс] / Л.М. Прийдун. – Режим доступу : http://intkonf.org/priydun-lm-efektivne-upravlinnya-problemnimi-kreditami-yak-osnova-optimizatsiyi-vidnosin-mizh-bankom-ta-pozichalnikom.

8. Рясних Є.Г. Система управління кредитним портфелем у комерційному банку / Є.Г. Рясних, А.А. Пономарьов, М.О. Микитин // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – С. 146–149.

9. Смулов А.М. О перспективных подходах банков к работе с проблемной и просроченной ссудной задолженностью / А.М. Смулов, О.А. Нурзат // Финансы и кредит. – 2010. – № 33. – С. 2–18.

10. Стігліц Дж. Приборкання непокірних фінансів [Електронний ресурс] / Дж. Стігліц // Економічна правда ; від 13.07. 2010 р. – Режим доступу : http://www.epravda.com.ua

11. Роз'яснення НБУ стосовно реструктуризації кредитної заборгованості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank-stories.blogspot.com/2009/08/blog-post_3482.html

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку: Закон України від 12 грудня 2008 року № 661-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov. ua/laws/show/661-17

13. Процедура по виконанню дій щодо змін умов кредитування фізичних осіб працівниками бек-офісу**:** Розпорядження Правління ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» № 683 РП від 14.12.2009 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aval.ua

14. Фрост С.М. Настольная книга банковского аналитика : деньги, риски и профессиональные приемы / С.М. Фрост. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2006. – 672 с.

References

1. Civil Code of Ukraine is from January, 16, 2003 N of 435-IV, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page.
2. Baranovskyi, O.I. (2009), *Finansovi kryzy: peredumovy, naslidky i shliakhy zapobihannia* [Financial crises: pre-conditions, consequences and ways of prevention], monograph, Kyivskyi Natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet, Kyiv, Ukraine, 754 p.
3. Volokhov, V.I. (2008), "Economic nature and content of credit activity of bank is in the aspect of evaluation of its efficiency', *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 109–117.
4. Heiets, V.M. (2009), "Macroeconomic estimation of monetary and currency-course policy of Ukraine to and during a financial crisis", *Ekonomika Ukrainy*, no. 2, pp. 5–23.
5. Diadechko, L.M. (2011), "Management of problem credits in the banks of Ukraine in the conditions of economic crisis", *Naukovyi visnyk ChDIEU. Ser.: Ekonomika*, issue 3, pp. 240-245.
6. Kovalenko, V.V., Bolhar, T.M. (2013), "Development of scientific and methodological approaches to the assessment of problem loans as a component of managing problem loans of the bank", *Aktualni problemy ekonomiky*, no.10, pp. 185–195.
7. Pryidun, L.M. "Effective management of problem loans as basis of optimization the of relations between the bank and by the borrower", available at: http://intkonf.org/priydun-lm-efektivne-upravlinnya-problemnimi-kreditami-yak-osnova-optimizatsiyi-vidnosin-mizh-bankom-ta-pozichalnikom.
8. Riasnykh, Ye.H., Ponomarov, A.A., Mykytyn, M.O. (2011), "The system of credit portfolio management in a commercial bank', *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 2, pp. 146–149.
9. Smulov, A.M. and Nurzat, O.A. (2010), "About of promising approaches of banks to working with problem and of overdue loan indebtedness", *Finansy i kredit,* no. 33, pp. 2–18.
10. Stihlits, Dzh. (2010), « Taming of unruly finance", *Ekonomichna Pravda,* available at: http://epravda.tsom.ua.
11. Clarification of the NBU in relation restructuring the credit Debt, available at: http://bank-stories.blogspot.tsom/2009/08/blog-post_3482.html
12. Law of Ukraine on December 12, 2008 № 661-VI. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine regarding the prohibition banks to change the terms of bank deposit agreement and of the loan agreement to unilaterally: available at: http://zakon2.rada.gov. ua/laws/show/661-17
13. Dispositions the Board of PJSC "Raiffeisen Bank Aval» № 683 RP from 14.12.2009, Procedure on the implementation of of actions relatively changing conditions of lending to individuals of employees back-office, available at: http://www.aval.ua
14. Frost, S.M. (2006), *Nastolnaya kniga bankovskogo analitika : dengi, riski i professionalnyye priyemy* [Tabletop book of banking analyst: money, risks and professional techniques], Balans Biznes Buks, Dnepropetrovsk, Ukraine, 672 p.

УДК 519.86:336

Волощук В.Р.,
керуючий Кам'янець-Подільським відділенням АТ «Брокбізнесбанк»

МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Voloshchuk V.R.,
governor Kamenetz-Podolsky of department JSC "Brokbiznesbank"

MODELING OF RISKS CREDIT AND INVESTMENT ACTIVITI OF BANKS

Постановка проблеми. Ефективне управління кредитним ризиком банку в умовах нестабільності й мінливості зовнішнього середовища має проводитися у контексті додержання чітких стратегічних орієнтирів розвитку кредитної діяльності. Найважливіший та водночас найскладніший етап процесу управління банківськими ризиками – це кількісне оцінювання їх величини. Від того, наскільки об'єктивно та якісно здійснюються процедури квантифікації ризиків, від досконалості застосовуваних методик вимірювання значною мірою залежить ефективність усього процесу управління ризиками, а отже, і надійність банківської установи.

В умовах реформування банківської системи країни саме ці питання діяльності банків потребують значної уваги та набувають особливої ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В теорії авторами Вітлінський В.В. [1], Лупенко Ю.О., Пугачов М.І., Месель-Веселяк В.Я. [7], Криклій О.А., Маслак Н.Г. [2], Примостка Л.О. [10] та на практиці НБУ і комерцбанками для оцінювання ризиковості діяльності банку використовують різноманітні методичні прийоми (статистичні методи, фінансові коефіцієнти, аналітичні моделі, рейтингові системи тощо), кожен з яких свої переваги, а тому активний науковий пошук у цьому

напрямі не припиняється [2; 5; 7; 8; 10]. Незважаючи на велику кількість публікацій, значна частина питань залишаються ще не достатньо досліджені.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз діючої системи оцінки банківських ризиків та розробка концептуальних підходів щодо ефективної оцінки ризиків кредитно-інвестиційної діяльності.

Відповідно до мети поставлено такі завдання: проаналізувати темпи змін показників діяльності банків України на основі абсолютних значень, визначити коефіцієнти динамічного нормативу для процесу побудови моделі та матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків, а також провести моделювання розвитку кредитно-інвестиційного ризику банку.

Предметом дослідження є процес побудови структурно-логічної схеми динамічної нормативно-індексної моделі з урахуванням специфіки банківських ризиків.

Об'єктом дослідження є кількісне оцінювання та ефективне управління ризиками кредитно-інвестиційної діяльності банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. При побудові моделі в першу чергу обирають низку аналітичних показників, які стають в основу нормативу. Процес відбору показників для аналізу досить складний, чітких рекомендацій з цього приводу немає. Так, зокрема, Погостинська Н.Н. та Погостинський Ю.А. вважають, що динамічний норматив має налічувати від 6 до 25 показників [8, с. 52], проте вчений Нерадовский В.А. обмежує кількість показників десятьма [5, с. 31].

Фундаментальними елементами методики побудови динамічної нормативно-індексної моделі з урахуванням специфіки банківських ризиків є:

1) система інтегральних показників – сукупність значущих співвідношень (коефіцієнтів, індексів, аналітичних моделей, сукупності індикаторів тощо), які комплексно характеризують ризиковість банку; 2) динамічний норматив – сукупність показників, упорядкованих за ознакою міри їх динаміки (зокрема темпів чи індексів їх зростання та приросту) так, що підтримання цього порядку в реальній діяльності банку забезпечує кращі порівняно з попереднім періодом результати; 3) нормативна або еталонна модель – формалізований опис бажаного стану банку, здійснений за допомогою упорядкованого ряду індексів динаміки аналітичних показників, що комплексно характеризують ризиковість комерційного банку.

Нами розраховано темпи змін показників діяльності банків України на основі абсолютних значень та сформовано матриці фактичних співвідношень між показниками. Коефіцієнти динамічного нормативу, що обрані для процесу побудови моделі включають вісім показників: власний капітал (ВК); активи, зважені за ризиком (Ар); активи загальні (А); резерви на покриття кредитних ризиків (Ркр); кредитний портфель (КП); резерви на покриття ризиків вкладень в цінні папери (Рцп); вкладення в цінні папери (ВЦП); зобов'язання банків (З). Матриця преференцій відображає нормативні співвідношення показників, включених до моделі для оцінки ризиковості банку.

Звісно, внаслідок різноманітності економічних показників не всі з них можна безпосередньо порівняти як із позицій їх цільової спрямованості, так і з погляду інтерпретації співвідношень, а тому застосування розглянутого способу упорядкування не завжди можливе.

Наприклад, для зниження ризику капітал банку має зростати швидшими темпами, ніж активи ($A <$ ВK), тому на перетині рядка 1 та колонки 4 матриці ставимо "1", і навпаки, на перетині колонки 1 та рядка 4 ставимо "–1", що свідчить (у даній матриці преференцій) про зростання активів повільнішими темпами, ніж капітал. Таку процедуру здійснюємо для всіх восьми коефіцієнтів, а якщо нормативного співвідношення між темпами зростання показників не виявлено, то у відповідному рядку і колонці ставимо "0".

На основі матриці преференцій показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків шляхом ранжування показників через попарне їх порівняння та упорядкування будується матриця нормативних співвідношень (динамічний норматив). При формуванні динамічного нормативу аналізується кожна пара показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків та вибирається той показник, що має зростати швидше, надалі порівнюючи його з іншим показником та визначається найбільш «швидкий» вже з останньої пари, і так далі.

Оскільки не всі обрані показники для оцінки ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків нам вдалося безпосередньо попарно порівняти, то розрахунок інтегрованого показника оцінки ризику кредитно-інвестиційної банківської діяльності необхідно здійснювати на основі нелінійного динамічного нормативу.

Сформована матриця виконує роль ідеальної моделі процесу управління ризиками кредитно-інвестиційної діяльності банків і формалізовано описує еталонний (нормативний) порядок зміни аналітичних показників, які характеризують кредитно-інвестиційної банківську діяльність в динаміці та дозволяє проаналізувати міру їх відхилення від нормативного значення та спрогнозувати подальший розвиток ситуації. Для практичної апробації динамічної нормативної моделі оцінювання ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на основі абсолютних значень необхідно розрахувати темпи зміни показників кредитно-інвестиційної діяльності, виділених за величиною активів і капіталу та сформувати фактичне співвідношення між аналізованими показниками.

Еталонною ситуацією є відповідність фактичного співвідношення показників ризиковості динамічному нормативу. Але практично така ситуація виникає дуже рідко, тож, порівнюючи фактичні

значення з нормативними, виявляють кількість збігів і за наведеною вище формулою обчислюють сукупний ступінь ризиковості банку.

Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків зведена в табл. 1.

Таблиця 1

Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи

	ВК	Ар	А	Ркр	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	1	1	0	1	1
Ар	1	0	0	0	0	0	0	0
А	1	0	0	1	1	0	0	0
Ркр	1	0	1	0	0	0	0	0
КП	1	0	1	0	0	0	0	0
Рцп	0	0	0	0	0	0	0	0
ВЦП	1	0	0	0	0	0	0	0
З	1	0	0	0	0	0	0	0

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ

На основі даних зазначеної таблиці шляхом ділення загальної суми елементів матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на загальну суму (за модулем) елементів матриці динамічного нормативу розраховано сукупний рівень ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи на вітчизняному фінансовому ринку.

Зазначений підхід дозволяє оцінити міру наближення фактичних співвідношень зміни показників кредитно-інвестиційної банківської діяльності до їх нормативних значень.

Розраховуємо рівень ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи на фінансовому ринку України: Z_{2005} = 10/26 = 0,38; Z_{2006} = 18/26 = 0,69; Z_{2007} = 15/26 = 0,58; Z_{2008} = 17/26 = 0,65; Z_{2009} = 15/26 = 0,58; Z_{2010} = 14/26 = 0,54; Z_{2011} = 14/26 = 0,54; Z_{2012} = 16/26 = 0,61.

Наближення коефіцієнта Z до одиниці свідчить про відповідність реального розвитку ситуації ідеальному, тобто при якому фактичний темп зміни показників наближається до нормативного (еталонного) значення. Вважається, що середнє значення коефіцієнта Z для банків України знаходиться на рівні 0,5. В більшості випадків, за досліджуваний період, при зростанні обсягів кредитування чи рефінансування рівень ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності має майже середнє значення, що вказує на доцільність використання нормативно-індексного моделювання для диверсифікації банківських ризиків кредитування розвитку виробництва.

Як видно із даних рис.1 рівень ризиковості по банках України коливається в межах від 0.38 у 2005 році до 0.69 у 2006р. Такий діапазон змін вказує на підвищення ризикової ситуації у перед- і кризовий період 2005р. та зменшення ризиків при зниженні активності кредитування у 2006 та після кризовий період 2012 р.

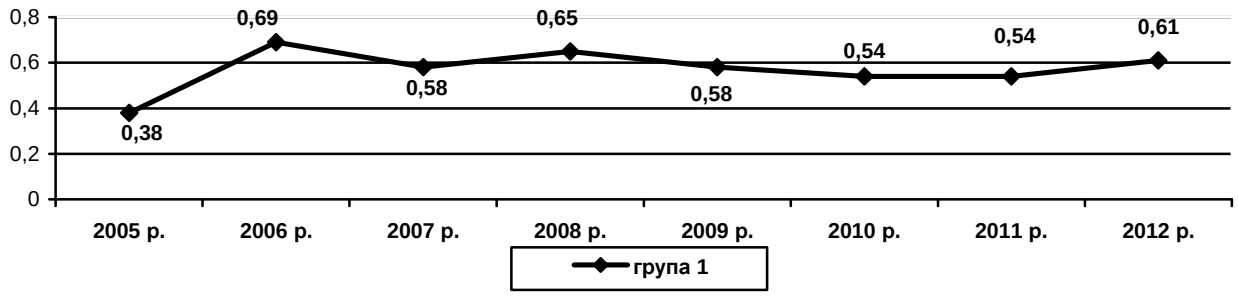

Рис. 1. Рівень ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи на фінансовому ринку України

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ

Отже, головним призначенням динамічної моделі є контроль над рівнем ризиковості банківської діяльності, визначення вектору змін, а також управління рухом ризиків. Відповідно до проведених досліджень можна стверджувати, що універсальним інструментом оцінки кредитно-інвестиційних ризиків діяльності банків є нелінійний динамічний норматив, що дає змогу управляти та передбачати зміни рівня ризиковості на майбутнє.

На нашу думку, у сучасних умовах значна частина проблем, пов'язаних з посиленням ризиковості кредитної діяльності, зумовлена недостатньою розробленістю стратегічного підходу до управління кредитними ризиками. Такий підхід передбачає виокремлення стратегічної підсистеми управління кредитним ризиком. Функціонування даної підсистеми спрямовується на підтримку прийняття стратегічних управлінських рішень у сфері кредитування. Дані рішення повинні ґрунтуватись на результатах дослідження конкурентної позиції банку на окремих сегментах ринку кредитних ресурсів.

У даний час одним з найбільш поширених інструментів стратегічного управління є портфельний аналіз. Проведені в США дослідження показали, що фірми, які застосовують портфельний аналіз, мали в цілому більш виражену орієнтацію на довгострокові цілі. Оптимізація структури та цілеспрямоване формування кредитного портфеля є відносно новим напрямом у науковій літературі, особливо в дослідженнях вітчизняних авторів, і тому заслуговує особливої уваги. Управління кредитним ризиком банку на рівні портфеля передбачає оцінку сукупного кредитного ризику портфеля банківських кредитів, а також визначення оптимальної структури кредитного портфеля з урахуванням обмеженості кредитних ресурсів банку.

На нашу думку, основу ефективного управління кредитним ризиком може складати забезпечення сталого руху фінансових потоків у комплексній моделі діяльності банку. При цьому первинними характеристиками банківської діяльності у поточний момент часу, що можуть провокувати виникнення кредитного ризику та визначати його рівень в наступних періодах, доцільно обрати динаміку обсягів залучених коштів і наданих кредитів та їх часову зміну.

Результати проведених нами досліджень свідчать про те, що банківська система України продовжує характеризуватись низьким рівнем кредитування, що пов'язано з досить високими вимогами до потенційних позичальників, а також погіршенням кон'юнктури основних промислових ринків, що компенсується активністю банків у розміщенні коштів в ОВДП, міжбанківських кредитах та інших альтернативних активах.

Також ознакою розбалансованого впливу на динаміку обсягів проблемних кредитів, з боку абсолютних та відносних змін наданих кредитів і залучених ресурсів, є більш різкі коливання обсягів і темпів зміни проблемних кредитів у порівнянні з відповідними показниками наданих кредитів та залучених ресурсів проаналізовані нами на основі статистичних даних Національного банку (табл. 2).

Таблиця 2

Окремі статистичні показники динаміки проблемних кредитів, наданих кредитів та залучених ресурсів у банківській системі України

Досліджувані величини	Статистичні показники			
	мінімум	максимум	середнє	розкид, поділений на середнє
Абсолютний приріст обсягів проблемних кредитів, млн грн.	-325,00	707,00	103,15	10,01
Абсолютний приріст обсягів наданих кредитів, млн грн.	-2 515,00	32 733,00	9 168,25	3,84
Абсолютний приріст обсягів залучених ресурсів, млн грн.	-1 858,00	17 983,00	4 721,73	4,20
Темпи приросту обсягів проблемних кредитів, %	94,58	112,12	102,28	0,16
Темпи приросту обсягів наданих кредитів, %	97,68	108,51	103,98	0,10
Темпи приросту залучених ресурсів, %	97,76	108,88	103,20	0,11

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ

Аналіз наведених моделей вказує на існування прямої залежності між динамікою обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів та динамікою обсягів проблемних кредитів: із зростанням обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів зростає й обсяг проблемних кредитів. Різні знаки коефіцієнтів при незалежних змінних у моделях, що характеризують взаємозв'язок між абсолютними приростами та темпами приросту досліджуваних показників, на нашу думку, є проявом розбалансованості кредитних та депозитних фінансових потоків банківських установ в Україні.

З наведених вище моделей та регресійної статистики та розрахованих мінімальних, максимальних, середніх значень та розкиду величин можна також зробити висновок, що в динамічному контексті найбільш суттєвий вплив на виникнення кредитного ризику спостерігається з боку зміни темпів приросту, а не самих приростів залучених ресурсів та наданих кредитів.

Узагальнення моделі щодо проведення оцінки рівня кредитного ризику може бути зведено до наступного формального запису:

$$\%VK_t \approx \%VD_t, \quad (1)$$

де $\%VK_t$ – темпи зміни обсягу наданих кредитів на досліджуваному інтервалі часу ґ, відсотків;

$\%VD_t$ – темпи зміни обсягу залучених ресурсів на досліджуваному інтервалі часу ґ, відсотків;

≈ – усі можливі співвідношення між темпами зміни обсягу наданих кредитів та залучених ресурсів на досліджуваному інтервалі часу ґ, які визначають різні ступені виникнення кредитного ризику.

Окремі висновки слід робити з погляду певного інтервалу часу, який є узагальненням не лише безперервності розвитку економічних процесів, а й банку в цілому як динамічної та відкритої системи.

Перевищення темпів зростання обсягів наданих кредитів над обсягом залучених ресурсів може бути індикатором перегріву ринку. У разі наявності загальної негативної динаміки у темпах зміни обсягів наданих кредитів і обсягів залучених ресурсів слід визнати ознаки системного розвитку кредитної кризи. При цьому, чим більшим є час такої негативної динаміки, тим більшим є загострення кредитної кризи. Подолати загострення кризи можна, лише задіявши усі рівні управління кредитним ризиком.

Якщо спостерігається перевищення темпів зростання обсягів залучених ресурсів над обсягом наданих кредитів, це може свідчити про загрозу зниження прибутковості банківської діяльності.

У свою чергу, прийнятною є ситуація відносного співпадіння у позитивних темпах зміни обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів, що свідчить про стабільність функціонування та поступовий розвиток банку. Однозначно є неприйнятною ситуація щодо одночасного падіння обсягів залучених ресурсів та наданих кредитів, бо це є потенційною загрозою діяльності банку в цілому.

На основі динаміки проблемних кредитів, наданих кредитів та залучених ресурсів у банківській системі України ми провели удосконалення структурно-логічної схеми моделювання розвитку ризику кредитно-інвестиційної діяльності банку, яка наведена на рис. 2.

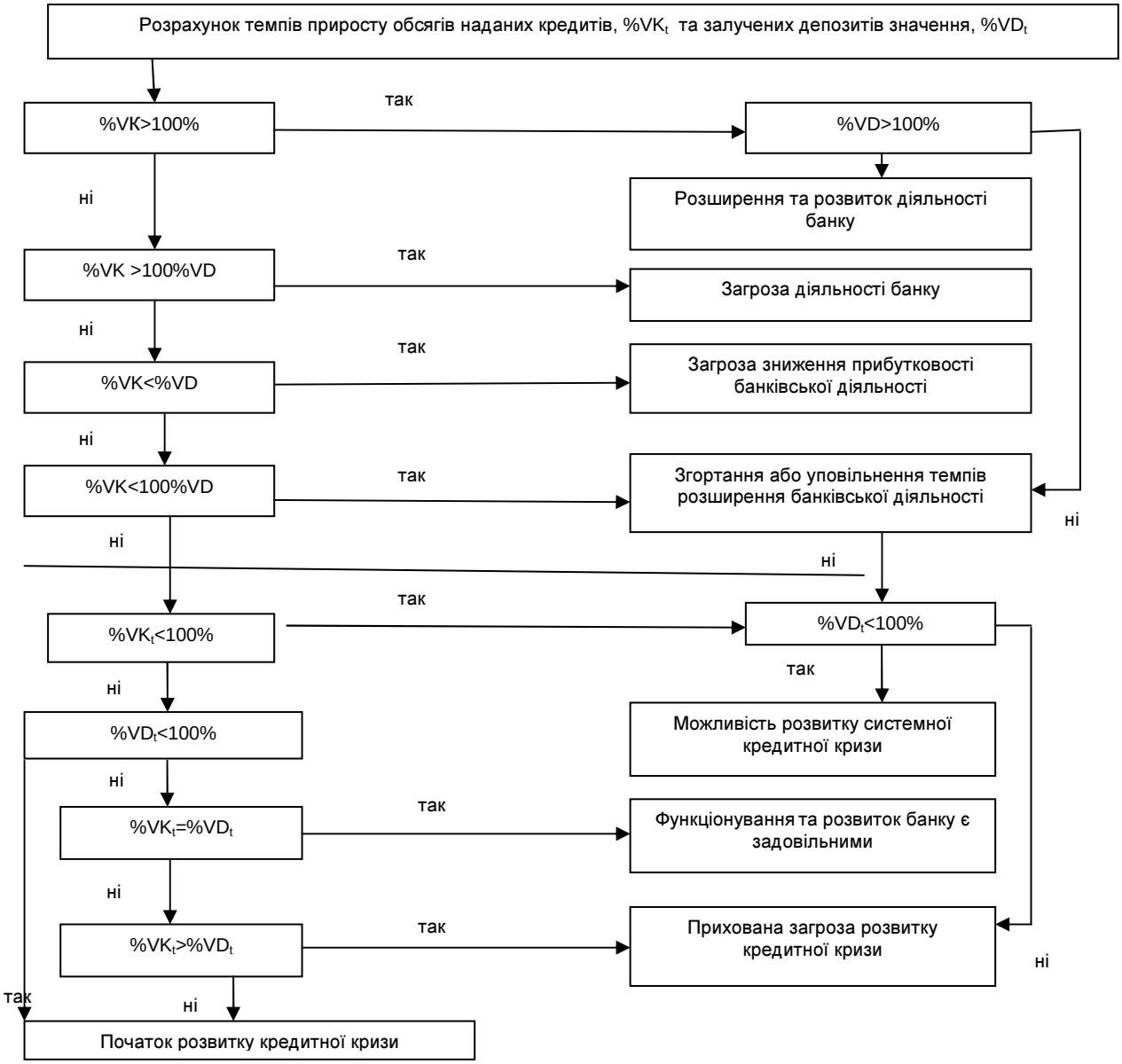

Рис. 2. Структурно-логічна схема моделювання ризику кредитно-інвестиційної діяльності банку

Джерело: удосконалено автором

Як видно з рис. 2, одночасне падіння обсягів залучених ресурсів та наданих кредитів є свідченням поступового згортання банківської діяльності, що також може бути проявом кризи з погляду кредитного процесу в цілому, що у підсумку може призвести до припинення діяльності такого банку.

Висновки з даного дослідження. Аналіз існуючих моделей оптимізації кредитного портфеля вказує на те, що їх принциповим недоліком є здебільшого статичний підхід до формування та оптимізації портфеля кредитів банку. На нашу думку, для функціонуючого банку завдання формування кредитного портфеля доцільновирішувати на основі прирістного підходу, оскільки воно, як правило, пов'язане з прийняттям рішення щодо зміни складу та структури портфеля, утвореного в попередньому періоді.

Отже, наведені науково-методичні підходи дозволяють побудувати різні процедури для оцінки, аналізу та прогнозування розвитку банку з погляду загрози виникнення кредитного ризику. Перспективним напрямом подальшого дослідження є обґрунтування й розробка заходів щодо можливості оптимізації кредитного портфеля банку для досягнення стабільності та подальшого розвитку.

Література

1. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку / В.В. Вітлінський. – К. : Знання, 2000. – 251 с.
2. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку : монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – 86 с.
3. Методичні вказівки з інспектування банків «Система кількісної оцінки ризиків» [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 №104 / Національний банк України. – Режим доступу : http://uazakon.com/big/text1263/pg1.htm. – 12.03.2011
4. Національний банк України – офіційне інтернет представництво [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/index.
5. Нерадовский В.А. Ликвидность и платежеспособность кредитной организации в ординальном измерении / В.А. Нерадовский // Банковские технологии. – 2001. – № 6. – С. 29–34.
6. Постанова Правління Національного банку України від 17 листопада 2014 року № 723 "Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minjust.gov.ua/news/46549
7. Перспективи та можливі ризики розвитку сільського господарства України у 2013 році: науково-аналітичний прогноз / [Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, В.Я. Месель-Веселяк та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та М.І. Пугачова. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2013.
8. Погостинская Н.Н. Системный анализ финансовой отчетности / Н.Н. Погостинская, Ю.А. Погостинский. – СПб. : Издательство Михайлова В.А., 1999. – 96 с.
9. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України Постановою Національного банку N 255 від 21.06.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04
10. Примостка Л. О. Сучасний стан та тенденції банківського кредитування [Електронний ресурс] / Л. О. Примостка // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць / відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 15. – С. 163–170. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/273/1/15_19.pdf.

References

1. Vitlinskyi, V.V. (2000), *Kredytnyi ryzyk komertsiinoho banku* [The credit risk of commercial banks], KNTEU, Kyiv, Ukraine, 251 p.;
2. Kryklii, O.A. (2008), *Upravlinnia kredytnym ryzykom banku* [Management the credit risk of the bank], monograph, DVNZ "UABS NBU", Sumy, Ukraine, 86 p.
3. National bank of Ukraine (2011), Guidelines for the examination of banks «System of quantitative risk assessment», available at: http://uazakon.com/big/text1263/pg1.htm.
4. National bank of Ukraine (2011), available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/index.
5. Neradovskiy, V.A. (2001), «Liquidity and platezhesposobnost a credit organization in ordynalnom measurement», *Bankovskie texnologii*, no. 6, pp. 29–34.
6. National bank of Ukraine (2014), On Amendments to the Regulations on regulation of banks in Ukraine, available at: http://www.minjust.gov.ua/news/46549.
7. Lupenko,Yu.O., Puhachov, M.I., Mesel-Veseliak, V.Ya. et.al. (2013), *Perspektyvy ta mozhlyvi ryzyky rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy u 2013 rotsi: naukovo-analitychnyi prohnoz* [Prospects and risks of agricultural development in Ukraine 2013 - scientific and analytical forecast] NNCz «IAE», Kyiv, Ukraine.
8. Pogostinskaya, N.N. and Pogostynskiy, Yu.A. (1999), *Sistemnyy analiz finansovoy otchetnosti* [System analysis of financial statements], Izdatelstvo Mixaylova V.A., Saint Petersburg, Russia, 96 p.

9. National bank of Ukraine (2012), On approval of Methodical recommendations for the organization and operation of risk management in banks Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04.

10. Prymostka, L.O. (2010), «Modern state and trends in bank lending», available at: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/273/1/15_19.pdf.

УДК 336.71: 336.774:336.1

Юрків М.Т.,
аспірант*
Львівська державна фінансова академія

УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ В УКРАЇНІ: КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ ЯК ОСНОВА ЗДОРОВОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

Yurkiv M.T.,
graduate student
Lviv State Academy of Finance

MANAGING PROBLEM LOANS IN THE BANKS OF UKRAINE: CREDIT PORTFOLIO AS A BASIS FOR HEALTHY FUNCTIONING OF THE FINANCIAL SYSTEM OF THE COUNTRY

Постановка проблеми. Нинішній процес роботи з проблемними кредитами українських банків неможливий без раціонального менеджменту кредитного портфеля банків. Необхідно наголосити на тому, що від зваженого й економічно обґрунтованого підходу в менеджменті кредитного портфеля банківської системи України годі й очікувати про контрольований і прийнятний для банківського сектору вітчизняної економіки рівень проблемних кредитів. Практика та реалії функціонування банківських установ показують, що незалежно від якості кредитного портфеля, адекватності кредитної політики, способів та методів менеджменту правлінням банків, точності і якості оцінки платоспроможності та кредитоспроможності позичальника будь-яка банківська установа стикається з неповерненням наданих кредитів. Тому, на основі результатів аналізу управління кредитним портфелем можна визначити причини й стан рівня проблемних кредитів в банківському секторі економіки України та окреслити майбутні перспективи кредитного ринку з врахуванням існуючих умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню вивчення проблемних кредитів банків та методів їх повернення присвячені праці В. Алексійчука, В. Андрійчука, П. Лайко, І. Кириленка, А. Мороза, А. Васюренка, В. Міщенка. Зокрема праці В. Алексійчука, А. Мороза та В. Міщенка присвячені сутності проблемних кредитів як економічної категорії в системі фінансів та пошуку причин їх виникнення. У свою чергу, А. Васюренко, П. Лайко у своїх працях акцентують увагу на причинно-наслідкових явищах проблемних кредитів банківської системи України в системі фінансової системи нашої країни. Кириленко І. спрямовував свою увагу на міжнародний банківський ринок, в частині аналізу світових фінансових криз, приділяючи найбільшу увагу саме проблемним кредитам банківського сектору. Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вищезазначеними та іншими вченими, сутність та проблеми управління проблемними кредитами залишаються малодослідженими. Саме це й зумовило вибір теми дослідження та свідчить про його актуальність.

Постановка завдання. Мета даної статті: проаналізувати за допомогою існуючої системи показників ефективність управління кредитним портфелем, від якісного менеджменту останнього залежить значною мірою рівень проблемних кредитів в банківському секторі України. Завданням дослідження даної статті є за допомогою вихідних даних здійснити необхідні розрахунки потрібних коефіцієнтів для визначення рівня менеджменту сукупного кредитного портфеля вітчизняної банківської системи. Об'єктом дослідження даної статті є кредитний портфель банків України за період 2006-2013 рр. Предметом дослідження виступають фінансово-економічні відносини й чинники, що впливають на стан кредитного портфеля банків України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основу здорового функціонування банківської системи України становить ефективна робота з проблемними кредитами банківських установ.

* *Науковий керівник: Біттер О.А. – д.е.н., професор*

Показниками неефективної системи управління проблемними кредитами являються саме такі чинники, як: значна частка проблемних кредитів і їх нарощення у структурі кредитних портфелів; переведення частини фінансових ресурсів банку на формування значних обсягів резервів; недоотримання доходів і зниження ефективності діяльності; погіршення ліквідності банків через порушення у структурі активів та пасивів.

Проблемні кредити не обов'язково асоціюються із збитками, а правильний підхід до управління ними дозволяє мінімізувати втрати як для банківської установи, так і безпосередньо для позичальника. Правильним підходом у цьому напрямку роботи є професійна робота персоналу банку, створення додаткових стимулів позичальникам для погашення боргів, клопітка робота з кожним клієнтом на партнерських засадах, застосування сучасних і швидких ефективних методів управління проблемними кредитами. Повністю ж уникнути втрат за проблемними кредитами на практиці неможливо, їх значення слід розглядати як своєрідну вартість ризику ведення банківського бізнесу.

Існуюча система показників управління кредитним портфелем дозволяє здійснити не лише аналіз загального стану кредитного портфеля банківської системи, а й охарактеризувати його з точки зору кредитного ризику, дохідності та захисту від можливих втрат. Використовуючи окремі показники, можна проаналізувати ефективність управління кредитним портфелем банків України (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз динаміки аналітичних показників кредитного портфеля банків України

Показник	Базовий період 01.01.2013	Звітний період 01.01.2014	Темп росту, %	Абсолютний розмір відхилення
Обсяг виданих кредитів, млн. грн	815327	911402	111,7836	96075
Питома вага кредитного портфеля в активах банків	0,7233	0,7126	98,5207	-0,0107
Характеристика кредитного портфеля банків з точки зору кредитного ризику				
Співвідношення власного капіталу та кредитного портфеля	0,2077	0,2113	101,7333	0,0036
Власний капітал банків України, млн. грн	169300	192600	113,7626	23300
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	0,089	0,077	86,5169	-0,012
Характеристика кредитного портфеля банків з точки зору захисту від можливих втрат				
Коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок сформованих резервів на покриття збитків	0,1733	0,1440	83,0929	-0,0293

Джерело: складено автором на основі [6]

Згідно даних таблиці 1, за звітний рік сума наданих кредитів в межах банківської системи України мала тенденцію до зростання. Станом на початок 2014 року за підсумками 2013 фінансового року обсяг наданих кредитів зріс на 96075 млн. грн. порівняно із 2012 р (або на 11,7836%). В свою чергу, зріс обсяг власного капіталу на 0,36 м%, що власне позначилося й на зростанні обсягів кредитування. Співвідношення власного капіталу банків України до кредитного портфеля характеризує якість кредитного портфеля з погляду його захищеності власним капіталом і показує скільки власних коштів припадає на одну гривню виданих кредитів. Як вказують розраховані показники за 2012 р. і 2013 р., частка власних коштів, що припадає на одну гривну виданих кредитів складає відповідно 20,77 і 21,13 копійок. Позитивним є також зниження частки несплачених кредитів, в основному це відбулось за рахунок зниження обсягів наявної простроченої заборгованості. Коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок сформованих резервів на покриття збитків визначається як співвідношення резервів за активними операціями банків до рівня наданих кредитів. З точки зору захисту від можливих втрат, обсяг сформованих резервів скоротився, що може свідчити про погіршення забезпечення, а отже й якості кредитного портфеля банків України.

Рішення щодо здійснення операцій банків з кредитування повинне базуватись на результатах аналізу співвідношення очікуваного доходу й ризику, адже коли аналізується лише один показник, отримати правдоподібні результати доволі складно. Тому найбільш обґрунтованим є оцінка ефективності кредитних операцій за співвідношенням очікуваних доходів та кредитного ризику.

Ефективність управління кредитним портфелем обчислюється за співвідношенням таких параметрів кредитного портфеля, як рівень його дохідності та величини кредитного ризику за наступною формулою [3; 4]:

$$\text{ЕУКП} = \frac{\text{ДКП} - ro}{\text{РКП}}, \qquad (1)$$

де *ЕУКП* - коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем; *ДКП* – дохідність кредитного портфеля, визначена за формулою 2; *ro* – облікова ставка НБУ; *РКП* – ризик кредитного портфеля, визначений за формулою 3.

Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем за своїм економічним змістом показує величину додаткових доходів, які одержить банк понад рівень облікової ставки НБУ, у розрахунку на одиницю взятого ним кредитного ризику [1; 2; 5]. Вище його значення означатиме ефективніше управління кредитним портфелем комерційного банку й оцінюється як привабливіше.

Безризикова кредитна ставка r_0 показує рівень дохідності портфеля, сформованого наданням кредитів тільки першокласним позичальникам із рейтингом, наприклад, ААА за системою Standard&Poors. Назва “ставка без ризику” є досить умовною й означає не цілковиту відсутність ризику, а лише його мінімальний (найнижчий із усіх можливих варіантів) рівень. Як правило, така ставка дорівнює базовій ставці, яка діє на даному кредитному ринку (LIBOR, prime-rate, ставка рефінансування, ставка за цінними паперами уряду), хоча в окремих випадках може й відрізнятися від неї.

Коли кредит надано позичальнику, з яким пов’язується певний ризик, то кредитна ставка перевищує базову на величину кредитного спреду, котрий відображає рівень ризику клієнта. Величина кредитного спреду залежить від умов конкретного ринку та загальної економічної ситуації. Наприклад, на міжнародних ринках для позичальників з рейтингом ВВ кредитна ставка перевищує базову на 1,5-2%, з рейтингом В - на 5%, а для клієнтів з найнижчим рейтингом ССС кредитний спред може досягати 6-12%.

Облікова ставка може бути орієнтиром тоді, коли НБУ рефінансує комерційні банки та викуповує надлишкові кошти через проведення депозитних аукціонів. Починаючи з квітня 2001 р., НБУ рефінансує комерційні банки (правда, виключно під заставу державних облігацій) і щоденно оголошує відсоткову ставку за короткостроковими кредитами (овернайт), регулюючи в такий спосіб їх вартість. З початку проведення аукціонів ставки були досить стабільними, що уможливлює їх використання як безризикової ставки.

Методика оцінки ефективності кредитної діяльності ще не набула поширення у вітчизняній практиці, що зумовлено браком інформаційного забезпечення для оцінки рівня ризику та вибором адекватної безризикової ставки. Тому банки, які зважаться на проведення власних досліджень і створення інформаційних систем, матимуть безсумнівні переваги, оскільки першими освоять техніку та методику комплексного дослідження ринку, а це дозволить їм зайняти достатньо міцні позиції порівняно з конкурентами.

Щоб розрахувати коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем на прикладі банківської системи України, необхідно розрахувати такі показники, як: дохідність кредитного портфеля (ДКП), ризик кредитного портфеля (РКП). Варто відзначити, що дохідність кредитних операцій розраховується як рівень дохідності кредитного портфеля і розраховується як відношення суми відсоткових доходів до обсягу наданих кредитів (табл. 2).

$$ДКП = \frac{ПД}{КП} * 100\% \qquad (2)$$

де *ПД* – сума відсоткових доходів банків України; *КП* – кредитний портфель або обсяг наданих кредитів.

Таблиця 2

Розрахунок коефіцієнта дохідності кредитного портфеля

Показник	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014
Кредити надані, млн. грн.	269294	485368	792244	747348	755030	825320	815327	911402
Відсоткові доходи, млн. грн.	30259	50842	88370	119083	113334	113352	119278	132341
Темп росту відсоткових доходів, %	-	168,02	173,81	134,76	95,17	0,02	105,23	110,95
Дохідність кредитного портфеля (ДКП), %	11,23	10,47	11,15	15,93	15,01	13,73	14,63	14,52

Джерело: складено автором на основі [7]

Дані таблиці 2 показують, що відсоткові доходи банківської системи України зростали до початку 2011 р., після якого спостерігалось незначне зниження, проте вже на початку 2013 р. відсоткові доходи повернулись до рівня 2010 року. На початок 2014 р. рівень відсоткових доходів знову почав зменшуватись на незначну величину. Найвищою дохідність кредитного портфеля за аналізований рік була зафіксована станом на 01.01.2010 на рівні майже 16%. В середньому по банківській системі дохідність кредитного портфеля становила 13,33%.

Розрахунки таблиці 2 свідчать про те, що на суму доходів банків від операцій з кредитування у загальному впливають такі два основні чинники, як обсяг наданих кредитів та рівень відсоткови ставок за кредитами, при цьому останній через рівень відсоткової ставки опосередковано враховується в такі чинники, як тривалість користування кредитом, забезпеченість позики, рівень ризику, метод нарахування та спосіб сплати відсотків. Важливо зазначити той факт, що дохідність кредитного портфеля залежить від

низки економічних чинників, зокрема обсягу та структури кредитного портфеля, умов конкуренції банківського сектору економіки, реальної (ринкової) ставки відсотка, а також власних можливостей банку щодо здійснення необхідного рівня кредитування. Ефективність управління кредитною діяльністю банків обумовлюється необхідністю зниження ризику кредитних операцій, що своєю чергою розв'язується за допомогою адекватної методики його оцінки. Остання має максимально враховувати особливості та специфіку роботи окремих банків та втілювати диверсифікований підхід до аналізу та управління кредитним ризиком банків України. Мінімальний рівень уніфікації методики оцінки кредитного ризику є необхідним, оскільки це допомагає банкам створити свою власну систему управлінських рішень з управління проблемними кредитами в структурі кредитного портфеля.

Вітчизняна банківська практика здійснює уніфікацію через методику формування резерву під кредитні ризики, розроблену Національним банком України. Методикою передбачено формування резерву під кредитні операції (передбачено з'ясування величини можливих втрат за кожною окремою позикою), а сума імовірних втрат за всіма кредитними операціями банку формує резерв. За економічною сутністю величина резерву є показником сукупного ризику кредитного портфеля банку. Сформований банком резерв дає змогу визначити ризик кредитного портфеля (РКП), який розраховується як відношення розрахункового значення резерву за кредитними операціями банку до суми кредитного портфеля (табл. 3):

$$\text{РКП} = \frac{\text{Резерв за кредитними операціями банку}}{\text{Сума кредитного портфеля}} * 100\% \qquad (3)$$

Таблиця 3

Розрахунок ризику кредитного портфеля банків України

Показник	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014
Кредити надані, млн. грн	269294	485368	792244	747348	755030	825320	815327	911402
Резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, млн. грн.	12246	18477	44502	99238	112965	118941	111995	104155
РКП, %	4,55	3,81	5,62	13,28	14,96	14,41	13,74	11,43

Джерело: складено автором на основі [8]

Дані таблиці 3 свідчать про те, що до 2008 р. спостерігалась стійка тенденція до зниження показника ризику кредитного портфеля, проте світова фінансово-економічна криза 2008-2010 рр. призвела до стрімкого зростання цього коефіцієнта і найбільше його значення було зафіксоване станом на 01.01.2011 р. на рівні майже 15%, проти аналогічного показника в 3,81 на 01.01.2008 р. Впродовж 2006-2007 рр. темпи росту резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків України були нижчими за зростання обсягу наданих кредитів. Проте, за підсумками 2008 р., темп зростання резервів під кредитні операції зріс на 140,85%, що більш ніж у 2 рази перевищує темпи росту кредитного портфеля даного фінансового року. Період 2009 р. характеризувався зменшенням обсягу наданих кредитів на 5,67%, тоді як резерв під кредитні операції зріс на 123%, що засвідчує своєю чергою погіршення стану кредитного портфеля банківської системи України за рівнем ризику.

Протягом 2010 року перевищення темпів зростання резервів під кредитні операції порівняно з темпами росту кредитного портфеля було значно меншим. Значне збільшення резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків України за 2008-2010 рр. зумовлене погіршенням якості кредитного портфеля банківської системи України, тобто зростанням проблемної заборгованості за кредитами. Остання була сформована головним чином через відсутністю у докризовий період ефективної системи антикризового менеджменту в українських банках, покликаного швидко реагувати на виклики сьогодення.

У 2011-2013 рр. спостерігалась тенденція до поступового зменшення розриву між показниками росту кредитного портфеля й резерву під кредитні операції, що свідчило про стабілізацію банківської системи й зменшення рівня проблемних кредитів. 2013 р. характеризувався збільшенням кредитування економіки та зменшенням обсягу прострочених кредитів в банківській системі України, що давало собою позитивні сигнали стабільного розвитку кредитного ринку. На основі розрахунку значення дохідності кредитного портфеля (ДКП) та ризику кредитного портфеля (РКП), можна розрахувати коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем за формулою 1 (табл. 4).

Згідно даних таблиці 4, найвище значення коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем було зафіксовано станом на 01.01.2008 – 0,65, а найнижче на 01.01.2009 р. – 0,15. У 2008 р. ефективність управління кредитним портфелем банківської системи України знизилась на 0,8 в

порівнянні з 2006 р., що свідчить про значний вплив фінансово-економічної кризи на стан кредитного портфеля банків України.

Таблиця 4

Розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем банківської системи України

Показник	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014
Дохідність кредитного портфеля,%	11,23	10,47	11,15	15,93	15,01	13,73	14,63	14,52
Облікова ставка НБУ, %	8,50	8,00	12,00	10,25	7,75	7,75	7,50	6,50
Ризик кредитного портфеля, %	4,55	3,81	5,62	13,28	14,96	14,41	13,74	11,43
Коефіцієнт ефектив-ності управління кредитним портфелем (ЕУКП)	0,60	0,65	-0,15	0,43	0,49	0,41	0,52	0,70

Джерело: складено автором на основі даних таблиць 2 та 3

Починаючи з 2009 р., вітчизняним банкам вдалося поступово збільшувати ефективність управління кредитним портфелем з 0,43 за підсумками 2009 р. до рівня 0,52 на початок 2014 р. Розрахований коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем засвідчує пряму залежність між рівнем проблемних кредитів в банківській системі й ефективністю управління останній, що й власне яскраво засвідчили розрахунки показника в даній таблиці.

Збільшення рівня росту наданих кредитів в порівнянні з ростом проблемних кредитів свідчить про ефективність кредитних операцій й вивільнення коштів із резервів для здійснення операцій кредитування. Варто зазначити, що розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем не враховує ймовірність зростання чи зменшення розрахункових показників, які входять до його складу. Тому ця ймовірність приймається рівною одиниці.

Висновки з даного дослідження. На основі проведеного дослідження встановлено:

1. основу здорового функціонування банківської системи України становить ефективна робота з проблемними кредитами банківських установ. Повністю ж уникнути втрат за проблемними кредитами на практиці неможливо, їх значення слід розглядати як своєрідну вартість ризику ведення банківського бізнесу.
2. коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок сформованих резервів на покриття збитків визначається як співвідношення резервів за активними операціями банків до рівня наданих кредитів. З точки зору захисту від можливих втрат, обсяг сформованих резервів скоротився згідно даних розрахунків, що може свідчити про погіршення забезпечення, а отже й якості кредитного портфеля банків України.
3. розрахунки вихідних даних свідчать про те, що на суму доходів банків від операцій з кредитування у загальному впливають такі два основні чинники, як обсяг наданих кредитів та рівень відсоткових ставок за кредитами, причому останній через рівень відсоткової ставки опосередковано враховується в такі чинники, як тривалість користування кредитом, забезпеченість позики, рівень ризику, метод нарахування і спосіб сплати відсотків.
4. розрахований коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем засвідчує пряму залежність між рівнем проблемних кредитів в банківській системі й ефективністю управління останній, що й власне яскраво засвідчили розрахунки даного показника.

Література

1. Гаряга Л.О. Кредитний ризик: ідентифікація, класифікація та методи оцінки / Л.О. Гаряга // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 17. – С. 318–329.
2. Довгань Ж. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи / Ж. Довгань // Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С. 51–55.
3. Лисенок О.В. Практикум з курсу “Аналіз банківської діяльності” : навч. посібник / О.В. Лисенок. – К. : КНЕУ. 2010. – 307 с.
4. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л.О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ. 2004. – 280 с.
5. Шульженко Г.М. Управління кредитним ризиком у контексті забезпечення та збереження фінансової стійкості комерційних банків / Г.М. Шульженко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 311–318.
6. Річні звіти НБУ за 2006-2013 рр. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/ category?cat_id=58023.
7. Дані фінансової звітності банків України. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

8. Основні показники діяльності банків України станом на 1 січня 2014 року. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=3679

References

1. Hariaha, L. (2006), "Credit risk: identification, classification and evaluation", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy,* vol. 17, pp. 318-329.
2. Dovhan, Zh. (2010), "Credit risk management of banks in the economic crisis", *Visnyk NBU,* no. 8, pp. 51-55.
3. Lysenok, O. (2010), *Praktykum z kursu "Analiz bankivskoi diialnosti"* [Practical course "Analysis of Banking activity], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 307 p.
4. Prymostka, L. (2004), *Finansovyi menedzhment u banku* [Financial management in the bank], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 280 p.
5. Shulzhenko, H. (2012), "Credit risk management in the context of providing and preserving financial stability of commercial banks", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, issue 36, pp. 311-318.
6. Annual reports NBU 2006-2013. The National Bank of Ukraine. (2014), available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58023.
7. Data of the financial statements of banks of Ukraine. The National Bank of Ukraine. (2014), available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097
8. The main indicators of banks in Ukraine as of 1 January 2014. The National Bank of Ukraine. (2014), available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=3679

УДК 330.341.1.(477+430)

Пучко А.О.,
аспірант*
ДВНЗ «Київський національний торговельно-економічний університет»

ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ДОСВІДУ НІМЕЧЧИНИ

Puchko A.O.,
graduate student
Kyiv National University of Trade and Economics

FINANCING OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN ECONOMY USING GERMAN EXPERIENCE

Постановка проблеми. Сьогодні однією зі складових забезпечення динаміки зростання економіки України є впровадження інноваційної моделі розвитку. Адже саме інноваційна спрямованість господарської діяльності забезпечує суб'єктам господарювання конкурентні переваги, що в свою чергу сприяє економічному зростанню. Саме тому необхідно приділяти увагу інноваційному розвитку країни в цілому, слідкувати за світовим досвідом інноваційного розвитку та адаптувати його до сучасних українських реалій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження різних аспектів інноваційної діяльності знаходить широке відображення в працях вітчизняних та зарубіжних економістів Р. Акоффа, П. Друкера, Г. Менша, М. Портера, Й. Шумпетер, Ю. Бажала, В. Гейця, А. Гальчинського, О. Дація, Е. Жихора, С. Ілляшенка, В. Порохні, Г. Семенова, А. Чухна. Питання фінансового забезпечення інноваційних процесів в Україні досліджували А. Алєксєєв, А. Альгін, Т. Боголіб, О. Василик, В. Вітлітський, С. Онишко, Н. Костіна, М. Лапуста та інші. Вони зробили значний внесок у вирішення проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності, ефективності використання фінансових ресурсів.

Досвід інноваційної політики розвинених країн необхідно відстежувати постійно та вивчати перебіг інноваційних процесів у тих країнах, які вважаються найбільш просунутими за рівнем технологічного розвитку підприємств, наявністю досконалої системи створення науково-технічної продукції, сталої інноваційної інфраструктури та державного регулювання інноваційної діяльності. Позитивні особливості різних моделей фінансування інноваційного розвитку необхідно адаптувати та

* *Науковий керівник: Боголіб Т.М. – д.е.н., професор*

використовувати в Україні.

Постановка завдання. *Метою статті* є аналіз сучасного стану інноваційної політики Німеччини та оцінка можливості використання набутого досвіду для удосконалення забезпечення фінансування інноваційного розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий досвід підтверджує, що успішність інноваційної тактики та стратегії не можлива без системи ефективної державної підтримки. В багатьох країнах уряди створюють сприятливий економічний клімат для здійснення інноваційних процесів, підтримують розвиток регіонів. Враховуючи політику євроінтеграції України, доцільним буде розглянути особливості фінансування інноваційної політики в ЕС, а саме Німеччини.

У 2006 році урядом Німеччини сформульована амбіційна мета: на тривалу перспективу закріпити місце Німеччини в групі країн, які лідирують в сфері високих технологій, що, на думку німецького політичного керівництва, у сучасних світових реаліях є визначальною передумовою стійкого довгострокового економічного росту й, отже, успішної реалізації невідкладних соціальних програм [2].

Основні пріоритетні напрямки інноваційного розвитку національної економіки уряд Німеччини затвердив у «Стратегії високих технологій» (СВТ), яка складається із двох великих тематичних блоків: у першому блоці уряд виклав своє бачення п'яти найбільш важливих передумов реалізації стратегії; у другому - формулює 17 більш "прикладних" стратегій розвитку, розроблених стосовно окремих секторів інноваційної діяльності (національна безпека, нано- і біотехнології, медицина й т.п.).

Однією з основних особливостей інноваційної політики Німеччини є надання урядом фінансової підтримки розвитку довгострокових та ризикових досліджень у ключових сферах науково технічної та виробничо-господарської діяльності. Спонсорство здійснюється за рахунок Федерального уряду Німеччини (58%) і фінансування Федеральних земель (42%) [6]. Урядові витрати на розвиток інноваційної сфери є значними і становлять 2,82% від загального обсягу ВВП, що є більшим за середні витрати на інновації в ЕС (2% від загального обсягу ВВП). Спостерігається позитивна тенденція до збільшення валових внутрішніх витрат на наукові дослідження протягом 2000-2011 років (рис. 1). До 2015 року Федеральний уряд має намір збільшити видатки на НДДКР до 3% від ВВП.

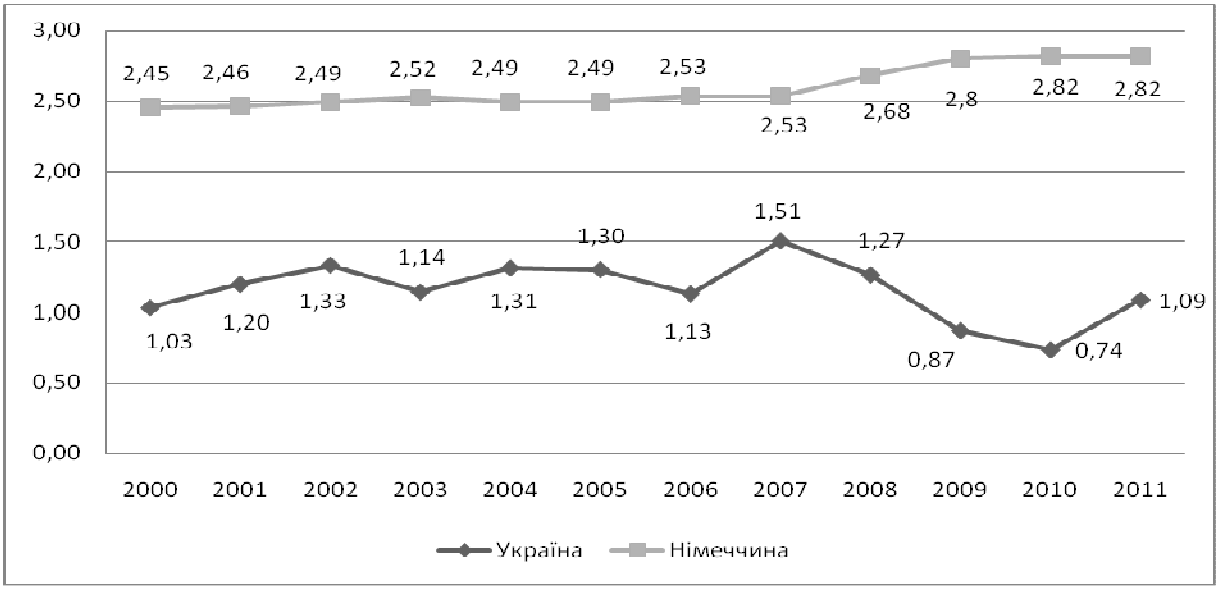

Рис.1. Фінансування наукових та науково-технічних робіт у 2000-2011 рр. (у % до ВВП)
Джерело: [3, 6]

В Україні фінансування наукових та науково-технічних робіт збільшились з 1757,1 млн. грн. у 2000 році до 14333,9 млн. грн. у 2011 році. Та протягом 2000-2011 років становили в середньому 1,2% від загального обсягу ВВП.

Бюджет фінансування наукових та науково-технічних робіт Німеччини у 2011 році склав 67,0 млн.евро, з яких: 68% – підприємницький сектор, 18% – сектор освіти, 15% – державний та приватний неприбутковий сектор. За цей же період фінансування НДДКР в Україні склало 14333,9 млн. грн., з яких 55% – підприємницький сектор, 7% – сектор освіти, 39% – державний та приватний неприбутковий сектор. Графічно структура фінансування наукових та науково-технічних робіт за секторами діяльності наведена на рис. 2.

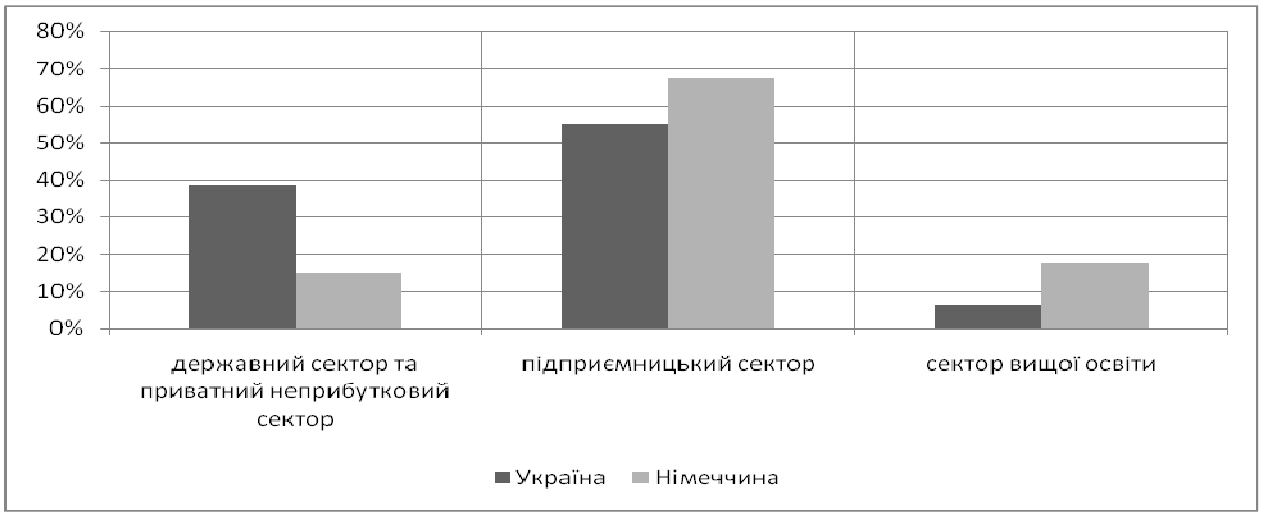

Рис. 2. Розподіл фінансування наукових та науково-технічних робіт за секторами діяльності у 2011 році, %

Джерело: [4, 6]

Важливою для вивчення інноваційного потенціалу є система технопарків Німеччини. Технологічний парк – це юридична особа, створена для ефективного використання наукових і технологічних ресурсів. Місією технопарку є стимулювання регіонального розвитку та спрощення реалізації комерційних і промислових інновацій. Діяльність технопарку збагачує наукову та технічну культуру регіону, створює робочі місця й додану вартість. Усього на території ФРН зареєстровано 89 технологічних парків.

Крім власне технопарків у Німеччині виділяють також їх різновиди:

- технологічні інкубатори (спеціалізуються на комерціалізації наукових розробок);
- наукові/дослідницькі парки (мають більш тісний зв'язок з університетами та концентрують більш високоосвічені кадри та наукомісткі дослідження);
- технологічні ареали (це кластери взаємозалежних підприємств, що працюють в одній галузі або у зв'язаних галузях, розташованих в одному географічному регіоні; ці підприємства мають загальну інфраструктуру, ринок послуг та праці, а також однакові можливості та ризики).

Щодо фінансування інкубаторів у ФРН, то 38% з них знаходяться на самофінансуванні, 62% – отримують субсидії. Отже, більшість інкубаторів не можуть самостійно покривати свої витрати та потребують допомоги з боку держави, яка може бути як у фінансовій, так і у іншій формі (наприклад, податкові пільги).

В Україні нараховується 16 технопарків, із яких дійсно працюють 8, а саме: „Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка", „Інститут зварювання ім. Платона", „Інститут монокристалів", „Вуглемаш", "Київська політехніка", „Інститут технологічної теплофізики", „Укрінфотех", „Інтелектуальні інформаційні технології". Всі ці утворення мають вузьку спеціалізацію, хоча і використовують власні розробки у додаткових сферах.

Загалом, на сучасному етапі питома вага підприємств, що займалися інноваціями, в Україні є у 4-6 разів меншою, ніж в країнах ЄС. У 2012 році у країнах ЄС в середньому 51,6 % підприємств були інноваційно активними (в Німеччині – 79,9 %), а в Україні - 13,6 % [5]. Питома вага інноваційної продукції в обсязі промисловості за цей період в Україні склала лише 3,3%.

Висновки з даного дослідження. Порівнюючи досвід інноваційної політики Німеччини та України, можемо відмітити значне відставання України. Адже, протягом останніх 10 років в Україні фінансування наукових та науково-технічних робіт складали близько 1,2 % від загального обсягу ВВП. Їх загальний обсяг у 2012 році склав 11480,6 млн. грн. Питома вага інноваційної продукції в обсязі промисловості у 2012 році склала лише 3,3 % [4]. Основною рушійною силою інноваційного розвитку в Україні є технопарки, але тільки 8 технопарків реально працюють.

Проаналізувавши сучасний стан і тенденції розвитку інноваційної політики в Німеччини, пропонується проведення наступних заходів:

-підвищити коопераційні зв'язки між університетами й підприємствами у сфері НДДКР шляхом створення центрів із кооперації університетів і промисловості;

- надавати державну фінансову підтримку розвитку довгострокових та ризикових досліджень у ключових галузях науково-технічної та виробничо-господарської сфер;

- удосконалення українського законодавства відносно авторських прав на інтелектуальну власність;

- збільшити пільги для організацій, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних технологій.

Література

1.Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715-VI від 08.09.2011. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3715-17

2. Андрощук Г.О. Програма інноваційного розвитку економіки Німеччини: Стратегія високих технологій / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти, Київ -- Наука та інновації, 2009. – Т. 5. – № 3. – С. 72–88.

3. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010р.» – С. 195. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm

4. Боголіб Т.М. Модель фінансування й організація діяльності вищого навчального закладу / Т.М. Боголіб // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 40-50.

5. Боголіб Т.М. Механізми інтеграції науки і освіти як інноваційна складова національної економіки / Т.М. Боголіб // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 37-42.

6. Гладка Т.І. Функціональна модель державного управління інноваційним розвитком освіти / Т.І. Гладка // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 20. – С. 101-104.

7. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності : навч. посіб / С.В. Онишко. – К. : КНТ, 2008. – 256 с.

8.Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

9.Офіційний сайт статистичної інформації Европейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu

10.Офіційний сайт статистичної інформації в Німеччині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.destatis.de

References

1. *Pro priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini* [Priority directions of innovative activity in Ukraine], Law of Ukraine of 08.09.2011 no.3715-VI, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3715-17.

2. Androschuk, H.O. (2009), *Prohrama innovatsijnoho rozvytku ekonomiky Nimechchyny: Stratehiia vysokykh tekhnolohij* [Program of innovative development of economy of Germany: Strategy of high-tech]. Science and innovations, Kyiv, Ukraine, vol. 5, no. 3, pp. 72–88.

3. *Statystychnyi zbirnyk «Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini u 2010r.»* [Statistical Annual of Ukraine for «Scientific and innovative activity in Ukraine in 2010»] (2011), 195 p., available at: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm.

4. Boholib, T.M. (2009), “Model of financing and organization of activity of higher educational establishment”, *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 40-50.

5. Boholib, T.M. (2010), “Mechanisms of integration of science and education as innovative constituent of national economy”, *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1, pp. 37-42.

6. Hladka, T.I. (2010), “The functional state case innovative development of education frame”, *Investytsii: praktyka ta dosvid,* no.20, pp. 101-104.

7. Onyshko, S.V. (2008), *Finansove zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti* [Finance providing of innovative activity], KNT, Kyiv, 256 p.

8. Official site of Government service of statistics of Ukraine, available at*:* http://ukrstat.gov.ua/ (Accessed 7 July 2014)

9. Official site of statistical information of Evropean Commision, available at*:* http://epp.eurostat.ec.europa.eu (Accessed 7 July 2014)

10. Official site of statistical information is in Germany, available at*:* http://destatis.de (Accessed 7 July 2014)

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 631.11:657.212(477.73)

Потриваєва Н.В.,
д.е.н., доцент
Жорняк М.І.
Миколаївський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Potrivayeva N.V.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof.
Zhorniak M.I.
Mykolayiv State Agrarian University

THEORETICAL ASPECTS FOR DETERMINING RECEIVABLES AT THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Дебіторська заборгованість стосується всіх аспектів фінансово-господарської діяльності підприємства, оскільки має негативний вплив на фінансовий стан підприємства. Найбільш складна проблема проявляється в тому, що підприємства не здійснюють своєчасні платежі один одному за товари, роботи й послуги. У зв'язку з цим для сільськогосподарських підприємств усе більшої актуальності набуває проблема організації ефективної системи обліку розрахунків і надійної системи внутрішнього контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості присвячено низку праць вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, а саме: В. Бєлозерцева, І. Білика, Ф. Бутинця, С. Голова, О. Гудзя, Г. Кірейцева, О. Лищенка, Т. Момота, Зві Боді і Роберта К. Мертона, Г. Павлової, О. Чернецької, Н. Хруща та інших.

Враховуючи проведені дослідження, необхідним є уточнення теоретичних положень дебіторської заборгованості в умовах діяльності сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є уточнення поняття «дебіторська заборгованість» задля подальшого його використання при розробленні стратегії управління та для обґрунтування вигоди від надання товарного кредиту з відстрочкою платежу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в період глобальних змін в різних сферах діяльності суспільства питання дебіторської заборгованості є досить актуальним, адже фінансовий стан будь-якого підприємства значною мірою залежить саме від наявності та ефективного управління цим видом заборгованості.

Різні вчені – як вітчизняні, так і зарубіжні, дещо по-різному трактують поняття дебіторської заборгованості.

Так, Бутинець Ф.Ф. визначає дебіторську заборгованість як елемент оборотного капіталу, одночасно визнаючи її як суму боргів, що належать підприємству від юридичних або фізичних осіб [1]. Гудзь О.Є. вважає, що дебіторська заборгованість є боргами покупців, на основі яких формується виручка від продажу [2]. На погляд Павлової Г.Є. та Чернецької О.В., дебіторська заборгованість є сумою заборгованості дебіторів (боржників) сільськогосподарських підприємств на певну дату [3]. Схожим є визначення відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10, де чітко зазначено, що дебіторська заборгованість є сумою заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [4].

Голов С.Ф. пояснює визначення дебіторської заборгованості як фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони [5]. Як вважає Лищенко О.Г., до дебіторської заборгованості належать фінансові активи, які є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства [6]. Разом з тим, Момот Т. дає визначення дебіторської заборгованості як безвідсоткової позики контрагентам [7]. Слід додати, що, за ствердженням Бєлозерцева В.С., дебіторська заборгованість є грошовим вираженням результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце

у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив [8].

В продовження теоретичних основ визначення дебіторської заборгованості є доцільним навести думку Кірейцева Г.Г., який вважав досліджувану заборгованість складовою оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг [9].

Цікавим є підхід до тлумачення дебіторської заборгованості у закордонних авторів. Професори Гарвардського університету Зві Боді та Роберт Мертон визначають дебіторську заборгованість як рахунки до отримання, зазначаючи, що це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству) [10].

Західні економісти часто застосовують поняття «кредитна політика» та «політика управління дебіторською заборгованістю» як цілісну категорію. Так наприклад, Дж. Ван Хорн взагалі розглядає дебіторську заборгованість як кількісний результат, що виникає у результаті реалізації кредитної політики підприємства [11].

Таким чином, вивчення наукових підходів до трактування дебіторської заборгованості виявило низку аспектів, які потребують уточнення, а саме вузьке змістовне спрямування та відсутність комплексного підходу під час визначення зазначеного поняття. Насамкінець, поняття дебіторської заборгованості більш повно, точно і змістовно, на наш погляд, розтлумачено Хрущ Н.А. та Білик І.А., які вважають дебіторську заборгованість вартісним вираженням боргових зобов’язань на користь підприємству від фізичних, юридичних осіб та інших суб’єктів господарських відносин, що виникли у минулому внаслідок господарсько-економічних стосунків між ними та підприємством, складають активи підприємства на визначену дату в поточний момент часу та обумовлюють необхідність сплати підприємству у майбутньому [12].

Отже, узагальнюючи та аналізуючи вище викладені думки науковців щодо визначення дебіторської заборгованості, можемо висловити і власне розуміння. Дебіторською заборгованістю вважається певна сума коштів, яку фізична або юридична особа заборгувала іншому суб’єкту господарювання за передані їм раніше продукцію, товари, виконану роботу чи надані послуги.

У зв’язку з переходом на міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) все більшого розповсюдження у вітчизняній економічній літературі одержує точка зору, відповідно до якої дебіторську заборгованість варто вважати фінансовим інструментом. Фінансовий інструмент представляє собою будь-який договір, у результаті якого одночасно виникають фінансовий актив в одній компанії й фінансове зобов’язання або пайовий інструмент – в іншій. Фінансові інструменти включають, зокрема, такі базисні інструменти, як дебіторська й кредиторська заборгованості. Дебіторська заборгованість покупців за відвантажені товари відповідно до МСФЗ є фінансовим інструментом у вигляді грошового фінансового активу [13].

Основні принципи визнання й оцінки дебіторської заборгованості викладені в IAS 32 «Фінансові інструменти: розкриття й надання інформації», IFRS 7 «Фінансові інструменти – розкриття інформації» і в IAS 39 «Фінансові інструменти: визнання й оцінка», а також в IAS 18 «Виручка» [13]. Оскільки дебіторська заборгованість є активом, то на неї поширюються два основних принципи підготовки та подання фінансової звітності відповідно до МСФЗ 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи»: існує ймовірність того, що майбутня економічна вигода буде отримана; існує можливість реальної та достовірної оцінки вартості активу [13].

Будь-яке підприємство в структурі своїх активів має дебіторську заборгованість, яка зазвичай займає досить питому вагу. Бажання мати значні обсяги реалізації змушує керівників підприємств погоджуватись на надання комерційного кредиту, цінових знижок, створювати більш сприятливі для покупців та замовників умови для купівлі продукції. Проте така стратегія, на нашу думку, може мати й досить негативний вплив – неконтрольоване зростання дебіторської заборгованості та зниження ліквідності підприємства, а згодом й платоспроможності підприємства.

Комерційний кредит для підприємств має переваги в порівнянні з іншими джерелами формування позикових ресурсів, а саме: взаємозв'язок з обсягом господарської діяльності й уникнення інших форм залучення коштів; відсутність застави та жорстких вимог до показників фінансового стану підприємства, скорочення фінансового циклу, більш простий механізм оформлення в порівнянні з іншими видами кредиту.

Для підприємства доцільним є надання товарного кредиту тільки тоді, коли вигода від продажу з відстрочкою платежу буде як мінімум не менше витрат на такий кредит. Тому пропонуємо модель розрахунку прибутку від послаблення нормативів кредитоспроможності з умовними показниками (табл. 1).

Очевидно, що у даному випадку підприємство отримує від послаблення нормативів кредитоспроможності додатковий прибуток у розмірі 150 тис. грн. У той же час сума прибутку, яка необхідна для покриття витрат, пов'язаних із зростанням дебіторської заборгованості, складає 24 тис. грн. Отже, оптимальним варіантом буде подальше розширення комерційного кредиту, що надається сільськогосподарськими підприємствами своїм покупцям.

Таблиця 1

Розрахунок прибутку від послаблення нормативів кредитоспроможності

Зміна нормативів кредитоспроможності		
Показник	Значення	Розрахункові дані
Ціна одиниці продукції, грн	15	
- граничний прибуток	3	
- змінні витрати до оподаткування	12	(15-3)
Продаж у кредит (річний), тис. грн	3000	
Період інкасації (збільшено до), міс.	2	
Очікуване зростання реалізації, %	25	(або 3000-25%=750), тис. грн
Зростання витрат, %	30	(від зростання дебіторської заборгованості)
Оборот дебіторської заборгованості, рази	6	12 міс./2 міс.
Додаткова дебіторська заборгованість тис. грн	125	(750/6)
Додаткові витрати, пов'язані зі зростанням дебіторської заборгованості, тис. грн	120	(1,2 грн з кожної гривні обсягів продажу) 150 тис. грн=120
Прибуток від збільшення реалізації, тис. грн	150	((3грн×750×1000/15)/1000)
Прибуток, необхідний для покриття витрат на зростання дебіторської заборгованості, тис. грн	24	(3/1000×80)

Джерело: побудовано авторами з використанням [14]

Тож дебіторська заборгованість може мати такі позитивні сторони, як привабливість та конкурентоспроможність продукції. Разом з тим доцільним є врахування факторів, які можуть стати загрозою нормального функціонування підприємства при реалізації продукції та наданні послуг:

- якісний відбір контрагентів (яким можна надавати товарний кредит, а яким не слід);
- термін та умови надання товарного кредиту (задля запобіганню його перетворенню у сумнівну або безнадійну дебіторську заборгованість для підприємства);
- порядок вилучення дебіторської заборгованості.

Отже, для досягнення оптимальної величини дебіторської заборгованості та забезпечення своєчасного її погашення повинна розроблятися та регулярно переглядатися кредитна політика підприємства. Але, на жаль, керівники підприємств не завжди приділяють цьому питанню значної уваги, і навіть не всі керівники створюють кредитну політику на підприємстві, тому й мають негативні наслідки.

Як би добре не була розроблена кредитна політика, без контролю її виконання марно чекати помітного ефекту. Тому кредитний процес повинен бути суворо регламентованим, а прогнозування та моніторинг платоспроможності клієнтів повинні стати безперервною дією. Автоматизація процесу обліку та вилучення дебіторської заборгованості, а також впровадження єдиної бази даних по всьому підприємству значно спростить розгляд кредитної історії контрагентів. В електронній карті клієнта повинні бути відображені кредитні ліміти, встановлені терміни надання кредиту, платіжна дисципліна тощо. Програму можна налаштувати так, щоб при перевищенні ліміту або наявності прострочення по оплаті контрагент автоматично потрапляв до чорного списку, а відвантаження продукції такому покупцеві призупинялося до вирішення проблем з оплатою рахунків.

Висновки з даного дослідження. Результатом проведення даного дослідження є ґрунтовний аналіз сутності поняття «дебіторська заборгованість». Дебіторською заборгованістю слід вважати вартісне вираження боргових зобов'язань на користь підприємству від фізичних, юридичних осіб та інших суб'єктів господарських відносин, що виникли у минулому внаслідок господарсько-економічних стосунків між ними та підприємством. Для підприємства доцільним буде надання товарного кредиту тільки тоді, коли вигода від продажу з відстрочкою платежу буде як мінімум не менше витрат на такий кредит.

Література

1. Бутинець Т.А. Бухгалтерський облік : навч. посібник для студентів вузів / Т.А. Бутинець, Л.В. Чижевська, С.Л. Береза ; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир, ЖІТІ, 2000. – 672 с.
2. Гудзь О.Є. Вплив дебіторської та кредиторської заборгованості на забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств / О.Є. Гудзь // Вісн. Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. – Х. : ХНТУСГ, 2007. – Вип. 49. – С. 120–129.
3. Податковий кодекс України // Все про бухгалтерський облік. – 2012. – №17–18. – 386 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (зі змінами та доповненнями) // Все про бухгалтерський облік. – 2012. – № 8–9. – С. 57–60.
5. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії : практ. посіб. / С.Ф. Голов, В.М. Костюшенко. – К. : Лібра, 2001. – 670 с.

6. Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / О.Г. Лищенко, Г.М. Бескота // Держава і регіони: журнал. — Запоріжжя: Гуманіст. Ун-т «Запоріз. ін-т держ. та муніцип. упр.», 2009. – №1. – С. 114–117.

7. Момот Т. Управление дебиторской задолженостью предприятия / Т. Момот // Бизнес-информ. – 2003. – № 11–12. – С. 97–99.

8. Бєлозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві / В. Бєлозерцев // Економіст. – 2008. – № 5. – С. 58-61.

9. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент / Г.Г. Кірейцев. – К. : ЦУЛ, 2002. – 469 с.

10. Боді Зві. Фінанси : пер. с анг. : навч. посіб. / Зві Боді, Роберт Мертон. – М. : Видавничий дім «Вільямс», 2000. – 592 с.

11. Бланк И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника - центр, 2004. – 656 с.

12. Хрущ Н.А. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємства в сучасних інтеграційних процесах України / Н.Хрущ, І.Білик // Економічний аналіз. – 2008. – № 3(19). – С. 247–250.

13. МСФЗ 7 (IFRS) «Фінансові інструменти: розкриття інформації» // Міжнародні стандарти фінансової звітності / Перекл. з анг. за ред. С.Ф. Голова. – К. : ФПБАУ, 2005 (зі змінами та доповненнями). – ІІ частина. – 1232 с.

14. Верланов Ю.Ю. Фінансовий менеджмент : навчально-методичний посібник / Ю.Ю. Верланов. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 344 с.

References

1. Butynets, T.A., Chyzhevska, L.V., Bereza, S.L. (2000), *Bukhhalterskyi oblik* [Accounting], tutorial, ZHITI, Zhytomyr, Ukraine, 672 p.

2. Hudz, O.Ye. (2007), “Influence of receivables and payables at ensuring the financial resources of agricultural enterprises”, *Visn. Khark. nats. tekhn. un-tu silskoho hospodarstva: Ekonomichni nauky,* Issue 49, pp. 120–129.

3. “Tax Code of Ukraine” (2012), *Vse pro bukhhalterskyi oblik*, no. 17-18, 386 p.

4. Position (Standard) of accounting 10 «Receivables», approved by the Ministry of Finance of Ukraine of 08.10.1999 p. № 237 (as amended) (2012), *Vse pro bukhhalterskyi oblik*, no. 8-9, pp. 57-60.

5. Holov, S.F. and Kostiushenko, V.M. (2001), *Bukhhalterskyi oblik za mizhnarodnymy standartamy: pryklady ta komentari* [Accounting by international standards, examples and comments], Libra, Kyiv, Ukraine, 670 p.

6. Lyschenko, O.H. and Beskota, H.M. (2009), “Analysis of accounts receivable in enterprise management system”, *Derzhava i rehiony,* no.1, pp. 114-117.

7. Momot, T. (2003), “Receivables management of enterprise”, *Biznes-inform,* no.11-12, pp. 97-99.

8. Bielozertsev, V. (2009), “As regards of commodity credit and receivables in the enterprise”, *Ekonomist*, no. 11, pp. 23-28.

9. Kireitsev, H.H. (2002), *Finansovyi menedzhment* [Financial Management], TSUL, Kyiv, Ukraine, 469 p.

10. Bodie Zvi, Merton, Robert C. (2000), *Finansy* [Finance], tutorial, Vydavnychyy dim «Vilyams», Moscow, Russia, 592 p.

11. Blank, I.A. (2004), *Finansovyi menedzhment* [Financial management], Elga, Nika - tsentr, Kyiv, Ukraine, 656 p.

12. Khrushch, N. and Bilyk, I. (2008), “Problems accounts receivable management of enterprise in the modern integration processes Ukraine”, *Ekonomichnyi analiz*, no. 3 (19), pp. 247–250.

13. IFRS 7 «Financial Instruments: Disclosures of information" (2005), International Standards of Financial Reporting, trans. from eng. ed. S.F. Holova, FPBAU, Kyiv, Ukraine, Part II, 1232 p.

14. Verlanov, Yu.Yu. (2006), *Finansovyi menedzhment* [Financial Management], Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, Mykolaiv, Ukraine, 344 p.

УДК 657.411.6

Волошан І.Г.,
к.е.н, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ОБЛІК СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ РЕЗЕРВУ НА ОНОВЛЕННЯ, МОДЕРНІЗАЦІЮ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Voloshan I.G.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department of accounting
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ACCOUNTING OF CREATING AND USING RESERVE FOR UPDATE, UPGRADE OF FIXED ASSETS ON THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Основні засоби є одним з найважливіших чинників будь-якого виробництва. Якщо основою функціонування сфери матеріального виробництва виступають виробничі основні засоби, то матеріально-технічною базою бюджетних і наукових установ є невиробничі основні засоби. Спільними рисами виробничих і невиробничих основних засобів є те, що вони використовуються протягом тривалого терміну і протягом всього періоду зберігають свою натуральну форму, поступово зношуються та морально застарівають у міру розвитку науки і техніки. З іншого боку, між ними є істотні відмінності. Так, виробничі основні засоби беруть участь у створенні матеріальних благ і в міру зносу поступово переносять свою вартість на продукт праці у вигляді амортизації. Невиробничі основні засоби не беруть безпосередню участь у виробництві матеріальних благ, функціонують як предмети тривалого споживання, поступово втрачають свою вартість і їх оновлення проводиться за рахунок коштів державного бюджету та позабюджетних джерел. Від наявності невиробничих фондів, їх стану та ступеня використання багато в чому залежать обсяг і якість надаваних послуг (здоров'я людей, освіта, просвітництво, наука і т.д.).

Підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві є важливим резервом підвищення ефективності господарювання на рівні підприємства та макроекономічному рівні. В даний час, коли в країні спостерігається повсюдний і глобальний спад виробництва, має велике значення процес створення резервів на оновлення та модернізацію основних засобів. Підприємства, що мають в своєму розпорядженні основні засоби, повинні не тільки прагнути їх модернізувати, але і максимально ефективно використовувати те, що мають, особливо в існуючих умовах дефіциту фінансів і виробничих інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження стану основних засобів на макроекономічному рівні за даними Державної служби статистики України підтверджує, що проблема їх використання є актуальною. На рис. 1 наведено динаміку первісної (переоціненої) вартості основних засобів та ступеня їх зносу.

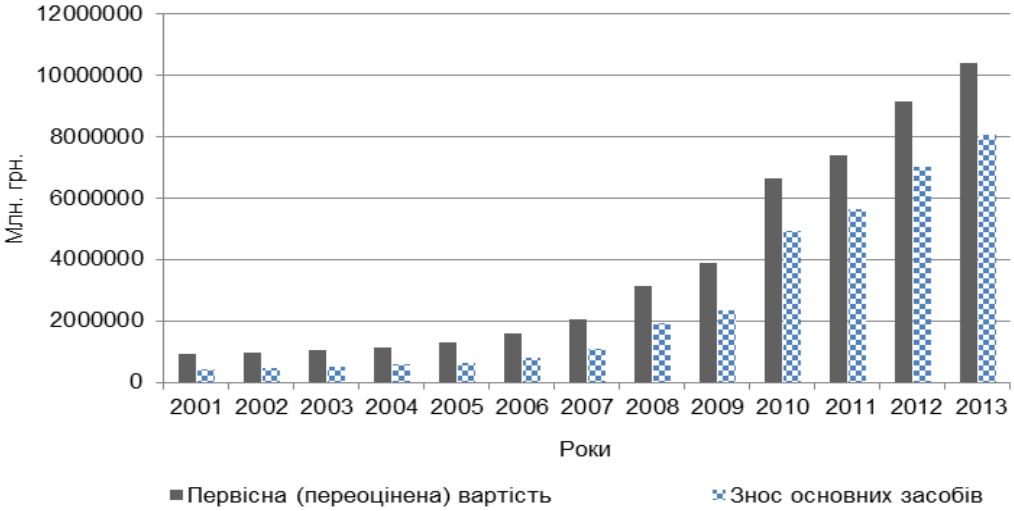

Рис. 1. Вартість основних засобів у 2000-2013 роках
Джерело: розроблено за даними [1]

Первісна (переоцінена) вартість основних засобів та ступінь їх зносу збільшуються в динаміці. Причиною збільшення первісної вартості є оновлення основних засобів на більш сучасні та переоцінка вартості об'єктів, що вже використовуються. Причиною збільшення зносу основних засобів є їх моральне застарівання з розвитком техніки та технологій, порівняно менший строк використання сучасного обладнання, знос основних засобів випереджує їх оновлення, що обумовлено економічною ситуацією.

На рис. 2. проаналізовано ступінь зносу основних засобів за видами економічної діяльності.

Рис. 2. Ступінь зносу основних засобів за видами економічної діяльності (КВЕД-2010) за 2013 рік

Джерело: розроблено за даними [1]

Найбільший ступінь зносу спостерігається на підприємствах сфери послуг, адже знос основних засобів та заробітна плата є основними складовими собівартості послуг. Велика частка зносу спостерігається на підприємствах державного сектору економіки: оборона, освіта, наукова діяльність, охорона здоров'я. Найменш зношеними є основні засоби закладів спорту, організацій мистецтва, закладів харчування, адже вартість основних засобів підприємств вказаних видів діяльності є досить низькою порівняно з іншими сферами виробництва товарів та послуг.

Амортизаційні кошти, які раніше традиційно виступали одним з вагомих джерел фінансування оновлення, модернізації та поліпшення основних засобів, майже втратили здатність до відшкодування витрат навіть на просте відтворення основних засобів. Тому питання щодо альтернативних джерел пошуку коштів на оновлення та модернізацію основних засобів залишається невирішеним.

Питання обліку витрат на поліпшення основних засобів висвітлені у наукових працях таких авторів, як М.І. Бондар, А. Гуменюк, В.В. Гливенко, В.М. Диба, Н. Довгопол, О.О. Ізмайлова, Я.Д. Крупка, В.С. Лень, Т.П. Остапчук, В.С. Терещенко та ін. Проте поки продовжується пошук раціональних способів акумулювання коштів на оновлення, модернізацію основних засобів в сучасних умовах господарювання, а також не сформовано єдиного погляду на методичні засади обліку фінансування таких витрат.

Зокрема, А.Ф. Гуменюк стверджує про необхідність створення фонду оновлення основних засобів, кошти якого можна використовувати для поліпшення, оновлення, реконструкції основних засобів, а саме поточних ремонтів, відтворення об'єктів з метою покращення техніко-технологічного стану виробництва [2, с. 137]. Ми погоджуємося із необхідністю створення фонду оновлення основних засобів, але з метою фінансування витрат капітального характеру, за рахунок цих коштів не можна проводити поточний ремонт основних засобів.

В.С. Лень та В.В. Гливенко пропонують формування й використання фонду цільового фінансування капітальних інвестицій шляхом відкриття субрахунку «Фонд цільового фінансування капітальних інвестицій» до рахунку «Цільове фінансування та цільові надходження». Даний субрахунок рекомендовано використовувати в кореспонденції з субрахунком «Формування фонду цільового фінансування капітальних інвестицій», що відкривається до рахунку «Інші необоротні матеріальні активи» [3, с. 370].

Я.Д. Крупка в своїх працях зазначає, що в окремі періоди, відповідно до загальнодержавної політики, джерелом для здійснення ремонтів, модернізації та інших видів поліпшення виступали єдиний фонд ремонтів, резерв на проведення ремонтів та модернізації й фонд розвитку виробництва, науки і техніки, але з врахуванням податкового законодавства формування зазначених фондів було скасовано [4].

В.С. Терещенко пропонує облік такого резерву вести на субрахунку 474 «Забезпечення інших витрат і платежів». Автор пропонує відкрити в робочому плані рахунків субрахунки 474.1 «Забезпечення майбутніх витрат на поточний ремонт основних засобів», 474.2 «Забезпечення майбутніх витрат на капітальний ремонт основних засобів» [5].

Т.П. Остапчук наполягає на створенні фонду для відтворення необоротних активів та відшкодування витрат, понесених в результаті їх придбання або поліпшення, на субрахунках 157 «Внески на здійснення капітальних інвестицій», 315 «Поточний рахунок для відтворення необоротних активів», 426 «Фонд на відтворення необоротних активів» [6, с. 12-13].

Н. Довгопол та М. Майстренко дотримуються погляду щодо застосування активного рахунку 32 «Відрахування на капітальні інвестиції», на якому передбачено депонувати та обліковувати реальні грошові кошти на капітальне інвестування в об'єкти основних засобів, які утворять реальний грошовий фонд оновлення з назвою «Фонд капітальних інвестицій» [7, с. 10-11].

В роботі О.О. Ізмайлової рекомендується формування резерву здійснювати за рахунок амортизаційних відрахувань основних засобів, нерозподіленого прибутку, цільового фінансування і цільових надходжень, а також резервного капіталу [8, с. 5].

Таким чином, формування резерву коштів на оновлення, модернізацію основних засобів потребує чітко визначеної методики обліку.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз діючої практики та надання пропозицій щодо обліку створення та використання резерву на оновлення, модернізацію основних засобів підприємства. Об'єктом дослідження є процес оновлення, модернізації основних засобів, предмет дослідження – облікове відображення створення та використання резерву на оновлення, модернізацію основних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Первісна вартість основних засобів формується під час зарахування об'єктів капітальних інвестицій до складу основних засобів. В бухгалтерському обліку здійснюється наступний бухгалтерський запис: Дебет 10 «Основні засоби» та Кредит 15 «Капітальні інвестиції». Перелік витрат, що входять до первісної вартості основних засобів, визначено в п. 8 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» (далі – П(С)БО 7 «Основні засоби») [9].

В процесі господарювання будівлі, машини й інші засоби праці, що входять до складу основних засобів, поступово втрачають частину своїх корисних властивостей, інакше кажучи відбувається їхній знос. Облікове відображення зносу (амортизації) основних засобів залежить від їх призначення:

- об'єктів виробничого призначення: Дебет 23 «Виробництво» Кредит 131 «Знос основних засобів»;
- об'єктів, що забезпечують збут продукції: Дебет 93 «Витрати на збут» Кредит 131 «Знос основних засобів»;
- об'єктів загальногосподарського призначення: Дебет 23 «Адміністративні витрати» Кредит 131 «Знос основних засобів» та ін.

Саме через амортизаційні відрахування здійснюється відшкодування у вартісній формі основних засобів. Тобто витрати на придбання основних засобів частково перекладаються на собівартість виготовленої продукції (робіт, послуг) і повертаються виробнику у складі ціни реалізації. Недоліком цієї методики є її незавершеність, адже під час отримання коштів від реалізації продукції (робіт, послуг) управлінська ланка використовує отримані кошти на власний розсуд, не відокремлюючи при цьому амортизаційну частку на оновлення та модернізацію діючих основних засобів підприємства.

На нашу думку, резервування коштів на оновлення та поліпшення основних засобів дозволяє створити додаткове стабільне внутрішнє джерело фінансування підприємствами зазначених витрат. Вважаємо необхідним для підприємств виокремлювати частку амортизаційних відрахувань шляхом їх «резервування» з чітко визначеною ціллю – для покриття майбутніх витрат з оновлення, модернізації основних засобів.

Перш за все необхідно зауважити, що зарезервовані кошти є джерелом покриття майбутніх витрат на оновлення (модернізацію) активів, тому однозначно вони повинні відображатися в пасиві. Джерелом цих коштів є власний капітал підприємства. Дослідивши облікові рахунки класу 4 «Власний капітал», можна виділити рахунки 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» та 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» у складі яких є можливість обліковувати вказані джерела оновлення (модернізації) основних засобів. Думки різних вчених з обліку цього питання суперечливі: одні вважають, що це забезпечення майбутніх витрат на оновлення та модернізацію, а інші – що це цільове фінансування.

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій надає наступну характеристику рахунків:

- рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» – ведеться узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням підприємства резервуються для забезпечення майбутніх витрат і

платежів і включення їх до витрат поточного періоду (за винятком суми забезпечення, що включається до первісної вартості основних засобів);

- рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» ведеться облік та узагальнення інформації про наявність та рух коштів цільового призначення (в тому числі отримана гуманітарна допомога). Кошти цільового фінансування і цільових надходжень можуть надходити як субсидії, асигнування з бюджету та позабюджетних фондів, цільові внески фізичних та юридичних осіб тощо [11].

Вважаємо, що використання рахунка 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» є не можливим, адже при нарахуванні резерву здійснюється бухгалтерський запис – Дебет рахунки витрат і Кредит 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів». Нарахування резерву на оновлення (модернізацію) основних засобів на рахунку 47 призведе до подвійного включення суми резерву до складу витрат: перший раз – під час нарахування зносу – Дебет рахунки витрат і Кредит 131 «Знос основних засобів»; другий – під час нарахування резерву – Дебет рахунки витрат і Кредит 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів». Тому, джерелом формування резерву повинні бути не витрати підприємства, а прибуток. Оскільки податкове законодавство забороняє включати до складу податкових витрат витрати на формування резервів, то запропонована методика не суперечить вимогам законодавства і не призведе до виникнення податкових різниць.

Амортизаційні відрахування на оновлення (модернізацію) основних засобів доцільно обліковувати на рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». При цьому в обліку буде здійснюватися такий запис: Дебет 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» і Кредит 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Бухгалтерське проведення не суперечить методу подвійного запису, нормативним положенням з бухгалтерського обліку, податковому законодавству. Крім того, кошти отримані як цільове фінансування мають суворо обмежений напрямок використання, що сприятиме їх використанню на оновлення (модернізацію) основних засобів.

Нормативні положення з бухгалтерського обліку не містять чинної методики розрахунку суми коштів на оновлення та модернізацію основних засобів. З метою уникнення перевитрат коштів і визначення раціональних обсягів фінансових ресурсів, які можливо вилучати з обороту на оновлення (модернізацію) основних засобів, рекомендується визначати граничну величину відрахувань до резерву. Вважаємо, що сума фінансового забезпечення повинна дорівнювати сумі амортизаційних відрахувань, нарахованих в звітному періоді.

***Висновки з даного дослідження*.** Формування резерву на оновлення та модернізацію основних засобів є додатковим стабільним внутрішнім джерелом фінансування витрат підприємств. Оскільки створення відповідного резерву не є обов'язковим відповідно до чинної нормативно-правової бази ведення обліку в Україні, то воно повинно зазначатись у Наказі про облікову політику підприємства з визначенням суми відрахувань до резерву залежно від нарахованої амортизації. Запропонована методика обліку формування та використання резерву на оновлення та модернізацію основних засобів підприємств чітко визначає порядок ведення обліку фінансування витрат на проведення зазначених робіт, а саме облік цільового фінансування оновлення основних засобів доцільно вести на рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Це допомагає зробити зручним і прозорим отримання облікової інформації про накопичення коштів та їх витрачання за призначенням.

Перспективами подальших досліджень є розробка рекомендацій щодо вдосконалення обліку фінансування витрат на оновлення (модернізацію) основних засобів за рахунок інших джерел фінансування.

Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua.

2. Гуменюк А.Ф. Теоретичні та практичні проблеми методики формування і використання фонду оновлення об'єктів інвестиційної нерухомості в умовах оренди / А.Ф. Гуменюк // Вісник Хмельницького національного університету. Науковий журнал. – 2009. – № 6. – т. 1. – С. 137–140.

3. Лень В.С. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика : навч. посібник / В.С. Лень, В.В. Гливенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 556 с.

4. Крупка Я.Д. Облік інвестицій : монографія / Я.Д. Крупка. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 302 с.

5. Терещенко В.С. Забезпечення майбутніх платежів як джерело покриття витрат на ремонт основних засобів та його бухгалтерський облік [Електронний ресурс] / В.С. Терещенко. – Режим доступу : // http://dspace.nbuv.-gov.ua/bitstream/handle/123456789/31409/st_53_33.pdf?sequence=1

6. Остапчук Т.П. Облік і контроль капітальних інвестицій : теорія і практика здійснення : автореф. дис. … канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Т.П. Остапчук. – Тернопіль, 2004. – 19 с.

7. Довгопол Н. Амортизація : предметна сутність і ступінь впливу на відтворення основних засобів / Н. Довгопол, М. Нестеренко // Бухгалтерський облік і аудит. Науково-практичний журнал. – 2010. – №12 – С. 3–13.

8. Ізмайлова О.О. Облік створення і використання резерву на оновлення та поліпшення основних засобів гірничо-збагачувальних підприємств / О.О. Ізмайлова // Вісник Криворізького національного університету. – 2012. – Вип. 30. – С. 5–7.

9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затверджено Наказом Міністерства фінансів України № 92 від 29.04.2000 р. (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://za-kon3.rada.gov.ua/-laws/show/z0288-00.

10. Методичні рекомендації з обліку основних засобів : затверджено Наказом Міністерства фінансів України №561 від 30.09.2003 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dtkt.com.ua/-show/2cid09949.html.

11. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затверджено Наказом Міністерства фінансів України №291 від 30.11.1999 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/-laws/show/z0893-99.

References

1. The official website of Ukraine State Statistics Service, available at: http://ukrstat.gov.ua (access date November 12, 2014)

2. Humeniuk, A.F. (2009), "Theoretical and practical problems of formation methods of the fund recovery of investment in fixed-bridge under lease", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu,* no 6, vol. 1, pp. 137–140.

3. Len, V.S., Hlyvenko, V.V. (2006), *Bukhhalterskyi oblik v Ukraini: osnovy ta praktyka* [Accounting in Ukraine: Fundamentals and Practice], tutorial, Tsentr navchalnoyi literatury, Kyiv, Ukraine, 556 p.

4. Krupka, Ya.D. (2001) *Oblik investytsii* [Accounting for Investments], monograph, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 302 p.

5. Tereshchenko, V.S. *Zabezpechennia maibutnikh platezhiv iak dzherelo pokryttia vytrat na remont osnovnykh zasobiv ta ioho bukhhalterskyi oblik* [Ensuring future payments as a source of cost of repair of fixed assets and their accounting], available at: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31409/st_53_33.pdf?sequ-ence=1 (access date November 12, 2014).

6. Ostapchuk, T.P. (2004), "Accounting and control of capital investment: theory and practice realization", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.04 «Accounting, Analysis and Audit», Ternopil, 19 p.

7. Dovhopol, N., Nesterenko, M. (2010), "Amortization: subject essence and degree of influence on the reproduction of fixed assets", *Bukhhalterskyi oblik i audit*, no. 12, pp. 3–13.

8. Izmailova, O.O. (2012), "Account creation and use of the provision for restoration and improvement of fixed assets ore mining and enrichment enterprises", *Visnyk Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu*, no. 30, pp. 5–7.

9. Minfin Ukrainy (2000), The Law of Ukraine, *Regulation (Standard) 7 «Fixed Assets»*, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/-laws/show/z0288-00 (access date November 12, 2014).

10. Minfin Ukrainy (2003), The Law of Ukraine, *Guidelines for fixed assets accounting*, available at: http://dtkt.com.ua/-show/2cid09949.html (access date November 12, 2014).

11. Minfin Ukrainy (1999), The Law of Ukraine, Instruction is about application of record-keeping accounts card of assets, capital, obligations and economic operations of enterprises and organizations, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/-laws/show/z0893-99 (access date November 12, 2014).

УДК 631.1:332.28.009:631.192

Лега О.В.,
к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку
Полтавська державна аграрна академія

ДОХОДИ ДІЯЛЬНОСТІ: ОБЛІК ТА ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ В КОНТЕКСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗМІН

Leha O.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of department of accounting
Poltava State Agrarian Academy

REVENUES OF ACTIVITY: ACCOUNTING AND REFLECTION IN THE REPORTING IN THE CONTEXT OF LEGAL AND REGULATORY CHANGES

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік реалізації сільськогосподарської продукції, виконаних робіт і наданих послуг, визначення та відображення в обліку доходів та фінансових результатів від реалізації є однією з основних, найбільш відповідальних ділянок бухгалтерської роботи. Правильне визначення та відображення в бухгалтерському обліку зазначених показників має велике значення для забезпечення ефективної господарсько-фінансової діяльності підприємства. При цьому, функціонування кожного суб'єкта господарювання можливе лише при наявності достовірної та об'єктивної інформації про фактичні результати його діяльності [4]. Тому питання бухгалтерського обліку доходів та контролю за їх формуванням і відображенням у обліку та звітності підприємств є досить актуальними та досліджуються як науковцями, так і практиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні доходи розглядає значна кількість вчених

та науковців. Серед них можна виділити таких, як: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, С.Ф. Голов, Б.І. Валуєв, В.М. Домбровський, В.І. Єфіменко, В.Г. Лінник, Є.В. Мних, П.Т. Саблук, В.Я. Савченко, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, Б.Ф. Усач, М.Г. Чумаченко та багато інших. Проте зміни, що відбулися в законодавстві України, потребують перегляду поглядів та традиційних підходів до відображення доходів діяльності в обліку та звітності. Особливо гостро це питання постало після введення в дію Національного Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 627 від 27.06.2013 р. та № 48 від 08.02.2014 р. Саме тому питання методики бухгалтерського обліку доходів та їх формування й відображення у звітності є досить актуальними, їх досліджують як науковці, так і бухгалтери, аналітики та менеджери.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення деяких особливостей обліку та відображення у фінансовій звітності доходів підприємства в контексті законодавчих змін та упровадження у практичну діяльність господарюючих суб'єктів МСФЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У побудові системи обліку доходів орієнтуються на визначення поняття «доходи» у національному стандарті. Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [13] та Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [15] визначають дохід як збільшення економічної вигоди протягом звітного періоду або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу, за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена. Тобто доходи покривають зобов'язання, які виникають одночасно з витратами, понесеними у зв'язку з отриманням цих доходів, і збільшують капітал. Наказом Міністерства фінансів України № 627 від 27 червня 2013 року «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» [8] внесено зміни у ст. 7 П(С)БО 15 «Дохід» та зазначено, що доходи у бухгалтерському обліку класифікуються за наступними групами:

- дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- інші операційні доходи;
- фінансові доходи;
- інші доходи.

Для узагальнення інформації про доходи від різних видів діяльності призначено рахунки класу 7 «Доходи і результати діяльності», які є тимчасовими, пасивними, не мають початкового та кінцевого сальдо [3]. За дебетом рахунків цього класу відображаються суми витрат, за кредитом - списання суми витрат у кінці звітного року або щомісяця на рахунок 79 «Фінансові результати». Ретроспективи змін, яких зазнав План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій в частині витрат діяльності узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

Ретроспективи змін, яких зазнав План рахунків бухгалтерського обліку активів, в частині класу 7 «Доходи і результати діяльності»

Рахунок (субрахунок)	Назва	Рахунок (субрахунок)	Назва	Нормативний документ, який регулює зміни у Плані рахунків
1	2	3	4	5
70	*Доходи від реалізації*	*70*	*Доходи від реалізації*	-
701	Дохід від реалізації готової продукції	701	Дохід від реалізації готової продукції	-
702	Дохід від реалізації товарів	702	Дохід від реалізації товарів	-
703	Дохід від реалізації робіт і послуг	703	Дохід від реалізації робіт і послуг	-
704	Вирахування з доходу	704	Вирахування з доходу	-
-	-	705	Перестрахування	Наказ МФУ № 1012 від 09.12.2002 р. [9]
71	*Інший операційний дохід*	*71*	*Інший операційний дохід*	-
-	-	710	Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю	Наказ МФУ № 1176 від 11.12.2006 р. [10]
711	Дохід від реалізації іноземної валюти	711	Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти	Наказ МФУ № 1591 від 09.12.2011 р. [12]
712	Дохід від реалізації інших оборотних активів	712	Дохід від реалізації інших оборотних активів	-
713	Дохід від операційної оренди активів	713	Дохід від операційної оренди активів	-

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
714	Дохід від операційної курсової різниці	714	Дохід від операційної курсової різниці	-
715	Одержані штрафи, пені, неустойки	715	Одержані штрафи, пені, неустойки	-
716	Відшкодування раніше списаних активів	716	Відшкодування раніше списаних активів	-
717	Дохід від списання кредиторської заборгованості	717	Дохід від списання кредиторської заборгованості	-
718	Одержані гранди та субсидії	718	Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів	Наказ МФУ № 1012 від 09.12.2002 р. [9]
719	Інші доходи від операційної діяльності	719	Інші доходи від операційної діяльності	-
72	*Дохід від участі в капіталі*	*72*	*Дохід від участі в капіталі*	-
721	Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства	721	Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства	-
722	Дохід від спільної діяльності	722	Дохід від спільної діяльності	-
723	Дохід від інвестицій в дочірні підприємства	723	Дохід від інвестицій в дочірні підприємства	-
73	*Інші фінансові доходи*	*73*	*Інші фінансові доходи*	-
731	Дивіденди одержані	731	Дивіденди одержані	-
732	Відсотки одержані	732	Відсотки одержані	-
733	Інші доходи від фінансових операцій	733	Інші доходи від фінансових операцій	-
74	*Інші доходи*	*74*	*Інші доходи*	-
-	-	740	Дохід від зміни вартості фінансових інструментів	Наказ МФУ № 48 від 08.02.2014 р. [6]
741	Дохід від реалізації фінансових інвестицій	741	Дохід від реалізації фінансових інвестицій	-
742	Дохід від реалізації необоротних активів	742	Дохід від відновлення корисності активів	Наказ МФУ № 353 від 05.03.2008 р. [7]
743	Дохід від реалізації майнових комплексів	-	-	Наказ МФУ № 1238 від 14.10.2008 р. [11]
744	Дохід від неопераційної курсової різниці	744	Дохід від неопераційної курсової різниці	-
745	Дохід від безоплатно одержаних активів	745	Дохід від безоплатно одержаних активів	-
746	Інші доходи звичайної діяльності	746	Інші доходи	Наказ МФУ № 627 від 27.06.2013 р. [8]
75	*Надзвичайні доходи*	-	-	Наказ МФУ № 627 від 27.06.2013 р. [8]
751	Відшкодування збитків від надзвичайних подій	-	-	
752	Інші надзвичайні доходи	-	-	
76	*Страхові платежі*	*76*	*Страхові платежі*	-
79	*Фінансові результати*	*79*	*Фінансові результати*	-
791	Результат основної діяльності	791	Результат операційної діяльності	Наказ МФУ № 1012 від 09.12.2002 р. [9]
792	Результат фінансових операцій	792	Результат фінансових операцій	-
793	Результат іншої звичайної діяльності	793	Результат іншої діяльності	-
794	Результат надзвичайних подій	-	-	Наказ МФУ № 627 від 27.06.2013 р. [8]

Джерело: авторська розробка

Отже, на сьогодні основні зміни щодо облікового відображення доходів діяльності підприємства стосуються наступного:

1. Скасовано рахунки 75 «Надзвичайні доходи»; рахунок 74 «Інші доходи» тепер застосовується для обліку будь-яких доходів, що виникають у процесі діяльності підприємства, але не пов'язані з його операційною та фінансовою діяльністю. До цих доходів тепер належать і надзвичайні доходи, які раніше обліковувалися на рахунку 75. Аналогічні зміни у зв'язку зі скасуванням окремого обліку доходів від надзвичайних подій відбулися і на рахунку 79, а опис рахунків 75 з Інструкції №291 вилучено.

2. Змінено склад доходів від реалізації робіт і послуг на субрахунку 703. Тепер на цьому субрахунку пропонується обліковувати також і доходи від орендних платежів за оренду об'єктів інвестиційної нерухомості. Доходи від орендних платежів за оренду інших активів слід відображати у складі інших операційних доходів (субрахунок 719), як це й було раніше [4].

Кінцевим етапом облікового процесу підприємства та основним засобом донесення фінансової

інформації про нього зовнішнім користувачам є фінансова звітність. З 19 березня 2013 року було впроваджено в дію нове Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [13], що представляє собою спробу наблизити вітчизняні правила до іноземних МСФЗ (Міжнародні стандарти фінансової звітності). Нове положення поширюється на всіх юридичних осіб, які зобов'язані подавати фінансову звітність, крім банків та бюджетних установ. Нові форми фінансової звітності повинні застосовувати, починаючи з І-го кварталу 2013 року [16].

Основною формою фінансової звітності для відображення витрат підприємства є Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід). Формування інформації у Звіті про фінансові результати регулюється Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності, затвердженими Наказом Міністерства фінансів України № 433 від 28.03.2013 р. [5]. Характеристика рядків для відображення інформації про доходи підприємства представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Порядок відображення інформації стосовно доходів у розділі І «Фінансові результати»

Стаття	Код	Зміст	Джерело
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);	2000	Показують загальний доход від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, знижок, повернення. При цьому така реалізація має бути основною діяльністю підприємства, тобто операціями, для яких його створювали й від чого воно одержує значну частку доходу	Дт рахунків 701 «Доход від реалізації готової продукції», 702 «Доход від реалізації товарів», 703 «Доход від реалізації робіт і послуг», 705 «Перестрахування» у кореспонденції із Кт 791 (оборотом із субрахунком 704 «Утримання із доходу» не обліковують)
Інші операційні доходи	2120	Показують решту доходів (окрім доходів від реалізації товарів, робіт, послуг), отриманих підприємством у рамках операційної діяльності	Оборот за ДТ 71 «Інший операційний доход» у кореспонденції із Кт 791
Доход від участі в капіталі	2200	Тут відображається дохід від збільшення вартості фінансових інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства (за винятком збільшення вартості інвестицій за рахунок додаткового інвестування)	Оборот за Дт 72 «Доход від участі в капіталі» у кореспонденції з Кт 792 «Результати фінансових результатів»
Інші фінансові доходи	2220	Цей рядок призначено для величини отриманих дивідендів (окрім виплачених дочірніми, асоційованими або спільними підприємствами), відсотків за облігаціями, одержаної винагороди за фінансову оренду активів	Оборот за Дт 73 «Інші фінансові доходи» у кореспонденції з Кт 792
Інші доходи	2240	Вносять доходи інвестиційної діяльності (без ПДВ і акцизного збору)	Оборот за Кт 74 «Інші доходи» у кореспонденції з Кт 792
Витрати (доход) із податку на прибуток	2300	Показують податок на прибуток, обчислений за правилами П(С)БО 17. У проміжній звітності цей рядок заповнювати не потрібно	Дт 981 «Податок на прибуток від звичайної діяльності» - витрати з податку на прибуток, Кт 981 – доходи з податку на прибуток

Джерело: авторська розробка

Аналіз змісту нової форм №2 показав, що вона є спробою поєднання вимог МСФЗ зі структурою звітності, що застосовувалася до прийняття нової редакції П(С)БО 1. Отже, основними особливостями відображення інформації у Звіті про фінансові результати є:

1. Кількість статей Звіту про фінансові результати не регламентована.
2. Підприємства можуть не наводити статті за якими відсутня інформація до розкриття за виключенням тих випадків, коли така інформація була в попередньому звідному періоді.
3. Складання Звіту про фінансові результати (а також інших форм фінансової звітності) за оновленими формами передбачає можливість додавати статті з переліку додаткових статей фінансової звітності, зберігаючи при цьому їх назву й код рядка, однак такі додаткові статті повинні відповідати двом критеріям: інформація є суттєвою; оцінка статті може бути достовірно визначена. Межі суттєвості для виокремлення статей Звіту про фінансові результати наступні: 5% суми чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) або 25% фінансового результату від операційної діяльності [4].
4. На сьогодні, Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) містить такі розділи: 1 «Фінансові результати» (його структура майже тотожна з розділом 1 попередньої форми звітності, відмінність – у скороченні кількості статей, які розшифровують порядок формування валового прибутку; 2 «Сукупний дохід» (містить інформацію стосовно дооцінки необоротних активів, фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств, іншого доходу, податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом); 3 «Елементи операційних витрат» і 4 «Розрахунок показників прибутковості акцій» (залишилися без змін).

Термін «сукупний дохід» з'явився у національному бухгалтерському законодавстві. Відповідно до визначення сукупного доходу в п. 3 НП(С)БО 1, результатом заповнення звіту про фінансові результати буде відображення змін у власному капіталі підприємства за звітний період унаслідок господарських операцій (що впливають на збільшення або зменшення чистого прибутку, збитків

підприємства) та інших подій (що впливають на зміну решти видів власного капіталу підприємства, наприклад операції з отримання безоплатних необоротних активів). Єдиний вид операцій, які не повинні відображатися у звіті про фінансові результати, - це операції з власниками, що спричинили зміни власного капіталу підприємства [2].

Результати господарських операцій, що вплинули на зміну суми чистому прибутку (збитку) підприємства, відображають у розділі І звіту про фінансові результати, а тих, що вплинули на зміну інших показників власного капіталу підприємства, — у розділі ІІ даного звіту. Розглянемо кожен із показників розділу ІІ окремо (табл. 3).

Таблиця 3

Порядок відображення інформації стосовно сукупного доходу у розділі ІІ «Сукупний дохід» Звіту про фінансові результати

Код статті	Назва	Характеристика	Нормативне регулювання дооцінки (уцінки)	Джерело інформації
2400	Дооцінка (уцінка) необоротних активів	сума дооцінки об'єктів основних засобів та нематеріальних активів, зменшена на суму уцінки таких об'єктів протягом звітного періоду в межах сум раніше проведених дооцінок, віднесення сум дооцінки до нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 7 «Основні засоби», П(С)БО 8 «Нематеріальні активи».	Аналітичні дані за субрахунком 423 «Дооцінка активів»
2405	Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	наводиться сума зміни балансової вартості об'єктів хеджування	П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	Аналітичні дані за субрахунком 423 «Дооцінка активів»
2410	Накопичені курсові різниці	наводиться сума курсових різниць, які відображаються у складі власного капіталу та визнаються в іншому сукупному доході.	П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»	Аналітичні дані за субрахунками 425 «Інший додатковий капітал»
2415	Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	наводиться частка іншого сукупного доходу асоційованих, дочірніх або спільних підприємств, облік фінансових інвестицій в які ведеться за методом участі в капіталі	Зумовлено таке окреме відображення у розділі ІІ звіту про фінансові результати тим, що, відповідно до п. 8 П(С)БО 12, у всіх інших інвесторів сума зменшення (збільшення) фінансових інвестицій на дату балансу відображається у складі інших доходів (витрат).	Аналітичні дані за рахунком 42 «Додатковий капітал»
2445	Інший сукупний дохід	наводиться сума іншого сукупного доходу, для відображення якого за ознаками суттєвості неможна було виділити окрему статтю, або який не може бути включений до інших статей, наведених у цьому розділі.	П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»; П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»; Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Аналітичні дані за рахунком 42 «Додатковий капітал»
2450	Інший сукупний дохід до оподаткування	визначається як алгебраїчна сума дооцінки (уцінки) необоротних активів, дооцінки (уцінки) фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств та іншого сукупного доходу.		2400 +2405 +2410 +2415 +2445
2455	Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	наводиться сума податку на прибуток, що пов'язаний з іншим сукупним доходом.		Визначають розрахунково, виходячи з аналізу бази обкладання податком на прибуток підприємств
2460	Інший сукупний дохід після оподаткування	наводиться сума іншого сукупного доходу після вирахування податку на прибуток.		2450 - 2455
2465	Сукупний дохід	розраховується як алгебраїчна сума чистого фінансового результату за звітний період та іншого сукупного доходу після оподаткування.		2350 (2355) + 2460

Джерело: авторська розробка

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) є однією з центральних форм фінансової звітності та одним з найважливіших джерел інформації, необхідної для прийняття ефективних рішень зацікавленими користувачами. За умови достовірності показників Звіту про фінансові результати користувач отримує можливість оцінити результати його діяльності, виявити перспективи розвитку та проблеми, які цьому перешкоджають.

Висновки з даного дослідження. Отже, система обліку доходів є необхідною та важливою частиною функціонування підприємств. В результаті дослідження встановлено:

1. Обґрунтовано ретроспективи змін, яких зазнав План рахунків бухгалтерського обліку активів, в частині класу 7 «Доходи і результати діяльності» та встановлено, що основні зміни на сьогодні стосуються скасування рахунку 75 «Надзвичайні доходи» та змін на рахунку 79 «Фінансові результати».
2. На основі аналізу нововведень щодо відображення доходів у Звіті про фінансові результати визначено низку переваг і недоліків таких змін. Основними особливостями відображення інформації у Звіті про фінансові результати є: нерегламентована кількість статей; можливість підприємств не наводити статті, за якими відсутня інформація. Недосконалістю та незручністю характеризується структура другого розділу ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», зокрема це стосується рядків 2445 «Інший сукупний дохід» та 2450 «Інший сукупний дохід до оподаткування».
3. Викладені питання новацій стосовно формування, обліку та відображення доходів у фінансовій звітності є досить важливими, багато в чому їх вирішення вплине на зміцнення економічного стану підприємств. Але перехід вітчизняних підприємств на МСФЗ зумовлює суттєвий перелік практичних питань, які мають бути вирішені шляхом вивчення та порівняння впливу невідповідностей національної та міжнародних облікових систем на інформаційне забезпечення користувачів звітності.

Література

1. Безверхий К.В. Деякі питання порядку складання вітчизняної фінансової звітності підприємств в контексті законодавчих змін / К.В. Безверхий, Т. В. Бочуля // Облік і фінанси. – 2013. – № 3. – С. 25–28.
2. Бикова Г. Сукупний дохід у фінзвітності [Електронний ресурс] / Г. Бикова // «Дебет-Кредит». – Режим доступу : http://online.dtkt.ua/Book/970b862f-87e2-49b9-a184-71b0583c6cf9/navPoint-4.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджене наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30 лист. 1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http: // www. zakon.rada.gov.ua.
4. Кузик Н.П. Особливості формування показників звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід) [Електронний ресурс] / Н.П. Кузик, О.А. Боярова, І.М. Подольська // Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено Наказом Міністерства фінансів України №433 від 28 бер. 2013 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.minfin.gov.ua/control/uk/.../article.
6. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 48 від 08 лют. 2014 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/z0341-14.
7. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 353 від 05 бер. 2008 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0225-0.
8. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 627 від 27 черв. 2013 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/z1242-13.
9. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 1012 від 09 груд. 2002 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0991.
10. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 1176 від 11 груд. 2006 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1342.
11. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 1238 від 14 жовт. 2008 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show.
12. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 1591 від 09 груд. 2011 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/z1556-11.
13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено Наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07 лют. 2013 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/z0336-13.
14. Нєвская А. Додаткові статті фінзвітності: коли та як заповнювати [Електронний ресурс] / А. Нєвская. – Режим доступу : http://www.interbuh.com.ua/ua/view/newspaper/2286/5452.
15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджено Наказом Міністерства фінансів України № 290 від 29 лист. 1999 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://www. zakon.rada.gov.ua.

16. Сендзюк О. Новий Звіт про фін результати / О. Сендзюк // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 33. – С. 22-29.

References

1. Bezverkhyi, K.V., Bochulia, T.V. (2013), "Some issues on the procedure of making the domestic financial reporting of the enterprises in the context of legislative changes", *Oblik i finansy*, no. 3, pp. 25–28.

2. Bykova, H. "Comprehensive income in the financial reporting", "Debit-Credit", available at: http://online.dtkt.ua/Book/970b862f-87e2-49b9-a184-71b0583c6cf9/navPoint-4.

3. "Instructions on applying the Chart of Accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", approved by the Ministry of Finance of Ukraine, no. 291, from 30 November, 1999, Parliament of Ukraine, available at: http://zakon.rada.gov.ua.

4. Kuzyk, N.P., Boiarova, O.A., Podolska, I.M. "Peculiarities of forming indicators of report on financial results (report on comprehensive income", available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.

5. "Methodical recommendations for completing the forms of financial reporting", approved by the Ministry of Finance of Ukraine, no. 433 from 28 March, 2013, available at: http://minfin.gov.ua/control/uk/.../article.

6. "The order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of the amendments to some normative and legislative acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting", no. 48, from 08.02.2014, Parliament of Ukraine, available at: http://zakon.rada.gov.ua/go/z0341-14.

7. The order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of the amendments to some normative and legislative acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting", no. 353, from 05 March 2008, Parliament of Ukraine, available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0225-0.

8. The order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of the amendments to some normative and legislative acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting", no. 627, from 27 June 2013, Parliament of Ukraine, available at: zakon.rada.gov.ua/go/z1242-13.

9. The order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of the amendments to some normative and legislative acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting", no. 1012, from 09 December 2002, Parliament of Ukraine, available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0991.

10. The order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of the amendments to some normative and legislative acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting", no. 1176, from 11 December 2006, Parliament of Ukraine, available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1342.

11. The order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of the amendments to some normative and legislative acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting", no. 1238, from 14 October 2008, Parliament of Ukraine, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show.

12. The order of the Ministry of Finance of Ukraine "On approval of the amendments to some normative and legislative acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting", no. 1591, from 09 December 2011, Parliament of Ukraine, available at: zakon.rada.gov.ua/go/z1556-11.

13. The national provisions (Standard) of Accounting 1 "General Requirements for the financial reporting", approved by the Ministry of Finance of Ukraine, no. 1591, from 09 December, 2011 / Parliament of Ukraine, available at: zakon.rada.gov.ua/go/z1556-11..

14. Nievskaia, A. "Additional items in the financial reporting: when and how to fill in", available at: http://interbuh.com.ua/ua/view/newspaper/2286/5452.

15. Provisions (Standard) of Accounting 15 «Income», approved by the Ministry of Finance of Ukraine, no. 290, from 29 November, 1999, available at: http://zakon.rada.gov.ua.

16. Sendziuk, O. (2013), **"**The New Report on financial results**",** *Vse pro bukhhalterskyi oblik,* no. 33, pp. 22-29.

УДК 657.412

Довбуш А.В.
к.е.н., доцент кафедри обліку у виробничій сфері
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільський національний економічний університет

СТРАТЕГІЧНИЙ ОБЛІК: СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ

Dovbush A.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of accounting in the production sphere
of Chortkivskyi Institute of Entrepreneurship and Business
Ternopil National Economic University

STRATEGIC ACCOUNTING: ESSENCE AND CONCEPTS

Постановка проблеми. Із середини 20 століття наростаючим темпом розвивалося вчення про філософію стратегічного управління. При цьому, вчені обговорювали наукові підходи до прогнозування, планування та конструювання майбутнього. Це дозволило оцінювати майбутній стан на основі існуючої системи показників і тенденцій розвитку економіки загалом й мати повноцінну інформацію стратегічного характеру. Як результат підвищується імовірність досягнення конкурентних переваг, формується позитивний імідж підприємства, збільшується довіра з боку інвесторів і партнерів.

В ході виконання робіт за стратегічними планами та програмами потрібно встановлювати і контролювати конкретні терміни стосовно усіх робіт, які виконують усі учасники програм і планів, постійно вирішувати питання щодо перерозподілу ресурсів, кооперації та взаємодії між окремими виконавцями та завданнями, а також щодо оцінки результатів ефективності прийняття рішень. Усе це знаходить відображення у роботах по координації окремих видів діяльності з метою вчасного і якісного досягнення цілей. Ці функції реалізовуються за допомогою обліку.

Система обліку в сучасних умовах дедалі більшою мірою передбачає планування та прогнозування діяльності з урахуванням довгострокових цілей, використовує методи отримання інформації про вирішальні чинники успіху: якість, інновації, час та інші, що має надзвичайно важливе значення для оптимізації стратегії розвитку підприємства. У новій інтерпретації вона дає можливість вивчення та відображення господарських операцій, які можуть відбутися в результаті відхилень від встановлених параметрів. Зрозумілим є те, що мова йде про якісно новий вид обліку. В теперішніх реаліях господарського життя його із впевненістю можна назвати стратегічним обліком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність та особливості визначення поняття „стратегічний облік” є у наукових доробках таких вчених: Б. Райана [1], К. Друрі [3], К. Уорд [4], М. Чирикова [2], Е. Дмитриченко [7], С. Голова [10], В. Шевчук [13]. Здійснений нами огляд літературних джерел дає можливість встановити, що досі повного обґрунтування сутності та поняття стратегічного обліку немає. Автори по-різному трактують сутність та поняття стратегічного обліку та напрямки його розвитку, а є й такі, що не виділяють його в окремий напрямок досліджень, хоча і розкривають важливість обліку в досягненні стратегічних цілей.

Це, на нашу думку, є неприпустимим, оскільки на основі результатів, отриманих за допомогою стратегічного обліку, можна приймати управлінські рішення із урахуванням характерних напрямків змін в майбутньому. Тому, від правильності розуміння сутності та поняття стратегічного обліку залежить якість прийнятих рішень, ефективність функціонування підприємства загалом.

Постановка завдання. Метою статті є осмислення сфери застосування стратегічного обліку, що дозволить правильно визначити його сутність як окремої інформаційної підсистеми управління та надати докорінне його визначення.

Для управління підприємством в сучасних умовах необхідним є планування господарської діяльності на всіх рівнях: стратегічному, тактичному й оперативному. На даному етапі розвитку вітчизняної економіки найважливішим є стратегічний рівень, на якому приймаються управлінські рішення для подальшого функціонування підприємства. Для забезпечення нагромадження відповідних даних щодо прийняття виважених стратегічних рішень покликана система обліку.

Загальновідомо, що облік – це система збору, обробки та підготовки інформації для зовнішніх і внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством. Для управління та контролю за його розвитком потрібна інформація про те, що відбувається й за межами підприємства, і яким є потенційний вплив чинників зовнішнього середовища на реалізацію обраної підприємством конкурентної стратегії. Тобто, ефективно працююча реальна система стратегічного обліку покликана шляхом оцінки критичних чинників успіху підприємства, аналізу конкурентів, розуміння їх можливих альтернативних стратегій допомогти підприємству у визначенні її власної стратегії на ринку.

Тому, осмислення сфери застосування стратегічного обліку дозволить правильно визначити його сутність як окремої інформаційної підсистеми управління та надати докорінне його визначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із перших зарубіжних учених, які визнавали існування такого виду обліку як „стратегічний облік" був Б. Райан. У своїй праці „Стратегічний облік для керівників" автор стверджував, що стратегічний облік поєднує в собі управлінський та фінансовий облік, які, за його баченням, повинні розглядатися в цілому. Сферою його застосування є межа функціонування різних фінансових функцій. Стратегічним обліком Б. Райан називав визначений спосіб відображення фінансових і облікових проблем підприємства. Таким чином, стратегічний облік він відносив до фінансового аналізу проблем, пов'язаних з наступними факторами: зобов'язаннями, контролем, затратами та потенціалом [1].

Дещо протилежним було бачення сутності та поняття стратегічного обліку у працях К. Сіммондза і М. Бромвіча. Вони стверджували, „що стратегічний облік – це забезпечення і аналіз даних управлінського обліку компанії та її конкурентів для використання їх при розробці і контролі за виконанням економічної стратегії, особливо що стосується рівня та тенденцій в реальних затратах і цінах, об'ємі та частки ринку, потоку грошових коштів та частки загальних ресурсів фірми" [2, с. 27].

Ґрунтовне дослідження сутності й елементів стратегічного обліку проведене К. Друрі. У виданні „Управлінський і виробничий облік" автор засвідчує розбіжність в точках зору науковців стосовно того, чи повинен мати і стратегічний облік в основному зовнішню орієнтацію, чи ні. Якщо одні автори (Д. Іннз, Р. Купер, Р. Каштан) визначають стратегічний облік як надання інформації для забезпечення підтримки прийняття в організації стратегічних рішень, то К. Сіммондз розглядає його як спосіб аналізу власного бізнесу і бізнесу суперників, який застосовується при розробці та відслідковуванні стратегії власного бізнесу. Позаяк одностайності між науковцями не існувало, К. Друрі подає основні напрямки, які використовуються для характеристики стратегічного обліку:

1) вихід за межі внутрішньої орієнтованості традиційного обліку й отримання інформації про конкурентів;

2) визначення залежності між стратегічною позицією, обраною компанією, і очікуваним застосуванням обліку (тобто звітність з точки зору стратегічного позиціонування);

3) отримання конкурентної переваги за рахунок аналізу способів скорочення витрат чи підвищення ступеня диференційованості продукції компанії за допомогою використання зв'язків у ланцюжку цінності й оптимізації факторів витрат [3, с. 861].

При цьому, учений констатує, що „стратегічний облік повинен передусім забезпечувати керівництво підприємства інформацією, яка допомагатиме йому досягнути, а потім підтримувати стратегічну (лідерську) позицію на ринку стосовно конкурентів" [3, с. 879]. Такий підхід до стратегічного обліку дає можливість вивчати систему управління витратами за видами діяльності, прийоми стратегічного управління витратами, фінансові та нефінансові показники оцінки діяльності центрів відповідальності.

К. Уорд у праці „Стратегічний управлінський облік" теж наголошує на тому, що „необхідність враховувати і фактично виносити на перший план багато зовнішніх факторів, що є основною відмінністю стратегічного обліку від інших, більш традиційних видів обліку". Водночас автор наводить таке визначення: „Стратегічний облік покликаний бути системою обґрунтування управлінських рішень, тобто, він повинен забезпечити необхідною інформацією певних менеджерів компанії, відповідальних за прийняття стратегічних рішень" [4, с.15].

Досконалими є результати дослідження даного напрямку російськими вченими. Зокрема, І. Багата переконує, що стратегічний облік представляє собою систему фіксування, обробки та представлення даних, необхідних для прийняття управлінських рішень керівниками суб'єкта господарювання. Відмінною особливістю стратегічного обліку є формування інформації про внутрішні фактори макросистеми за допомогою моніторингу та прийняття вагомих чинників до уваги [5, с.132]. Практично із цим трактуванням погоджується В. Керімов. Проте він уточнює, що призначення стратегічного обліку полягає в представленні власнику стратегічно важливої інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Це повинно доповнити розуміння економічної стратегії підприємства, так як існуюча облікова система неспроможна задовольнити всі потреби стратегічного управління.

Досить переконливими є твердження В. Івашкевича, який доводить, що „стратегічний облік допускає інтеграцію прогнозних, планових і обліково-аналітичних функцій; оцінку результатів поточної та майбутньої діяльності, фінансового стану і виробничого потенціалу підприємства; розробку декількох варіантів стратегії розвитку підприємства і вибір найбільш раціональної із них; врахування факторів часу, капіталу, доходності і ризику" [2, с. 28]. Основною ціллю стратегічного обліку є забезпечення ефективного функціонування підприємства на порівняно довготривалу перспективу.

Визнають існування стратегічного обліку Ф. Ларичкін та Е. Каретников. Вони вважають, що „стратегічний облік – це комплекс даних і їх співвідношення, які характеризують стан підприємства через деякий період у результаті реалізації обумовленого стратегічного рішення" [6].

Багато вчених-економістів вважають, що стратегічний облік є комплексним напрямом управлінського обліку, орієнтованого на процес прийняття довгострокових стратегічних рішень, у межах якого передбачається ретельний аналіз зовнішнього середовища бізнесу, в якому підприємство

здійснює свою діяльність. До них належить Е. Дмитриченко, який для цього пропонує враховувати як фінансові, так і не фінансові показники [7].

За переконанням Д. Шеремета, стратегічний управлінський облік орієнтований на процес прийняття стратегічних рішень. В ньому формується інформація про діяльність підприємства і його стратегічного розвитку в межах минулого, теперішнього та майбутнього. А під стратегічним обліком, за твердженням автора, слід розуміти систему збирання, обробки та представлення інформації для прийняття управлінських рішень [8, с. 11].

Дещо інший підхід до розуміння даного виду обліку спостерігається в наукових доробках І. Чорних. Він визнає існування перспективного (стратегічного) обліку та стверджує, що це аналітичний розділ, який зумовлює інтерпретацію й оцінку інформації обліку витрат для прийняття управлінських рішень [9, с. 11].

Вітчизняні автори відреагували на появу такої перспективної галузі наукових розробок, як стратегічний облік і представили свої визначення та бачення останнього. Професор А. Кузьмінський ще у 1990 році передбачав, що застосування в обліку комп'ютерної техніки буде сприяти розвитку в системі господарського обліку нових видів обліку, зокрема прогностичного обліку, який в результаті був названий стратегічним, оскільки здійснював вивчення та відображення господарських операцій, котрі можуть відбутися в результаті відхилень від встановлених параметрів.

С. Голов пропонує таке формулювання: „Стратегічний (управлінський) облік – це система обліку, спрямована на прийняття стратегічних управлінських рішень" [10, с. 508]. А у підручнику з обліку П. Атамаса визначення стратегічного обліку як таке не подається, однак зазначається, що „стратегічний облік повинен зосередитися на зовнішніх факторах (таких як прибутковість конкурентів, частка на ринку і т. ін.), тоді як для традиційного обліку характерна зосередженість на внутрішніх процесах і явищах" [11, с. 387].

У монографії „Креативний облік" М. Пушкар зазначає: „Стратегічний облік формує свої власні інформаційні ресурси прогнозного характеру. Інформаційні ресурси стратегічного обліку мають зв'язок з традиційним обліком, але ним не обмежуються. Зокрема, для стратегічного управління необхідні дані не лише про діяльність підприємства, а й про зовнішнє середовище, яке має надзвичайно важливе значення для передбачення траєкторії розвитку підприємства" [12, с. 282].

Враховуючи наведені твердження вчених, пропонуємо під стратегічним обліком розуміти – процес інформаційного забезпечення дій менеджменту направлених на досягнення стратегічних цілей підприємства. Виходячи з наведеного вище, метою стратегічного обліку є забезпечення керівництва всією інформацією, необхідною для управління та контролю за розвитком підприємства в інтересах його власників та інших зацікавлених груп.

Відповідно, завданням стратегічного обліку є:

- формування інформаційного забезпечення для аналізу потенційних ринків для підприємства;
- забезпечення стратегічного планування потенціалу та визначення ключових факторів успіху для підприємства;
- калькулювання за видами діяльності;
- розробка системи показників для оцінки ключових факторів успіху підприємства;
- надання адекватної інформації для забезпечення реалізації обраної стратегії та складання звітності про ключові фактори успіху;
- забезпечення зворотного зв'язку щодо досягнутих результатів та їх узгодження зі стратегічними цілями (моніторинг реалізації стратегії);
- надання інформації стосовно довгострокових результатів різних напрямів дії.

Враховуючи перелічені завдання, предметом стратегічного обліку буде виступати господарська діяльність підприємства, яка планується та прогнозується. Тоді, як об'єктом стратегічного обліку виступають окремі види та напрямки діяльності підприємства, центри відповідальності, бюджети та довгострокові плани, зовнішнє середовище.

Користувачі інформації стратегічного обліку – керівництво підприємства як на вищому, так і на нижчих рівнях управління. Керівникам вищого рівня управління інформація обліку потрібна для прийняття стратегічних рішень та їх моніторингу, керівникам нижчих рівнів – для реалізації стратегії.

В умовах використання стратегічного управління до функціонування стратегічного обліку висуваються такі основні вимоги:

- цілеспрямованість – необхідна для забезпечення місії підприємства, яка є призначенням і головною причиною існування підприємства. Наявність та розуміння головної загальної цілі консолідує зусилля працівників підприємства для досягнення результату;
- цілісність – передбачає цілісний і всебічний підхід до запровадження системи стратегічного обліку на підприємстві. Полягає в ініціативі та підтримці вищого керівництва, розробці чіткого переліку завдань, делегуванні відповідних повноважень щодо організації стратегічного обліку певним працівникам;
- систематичність – довгострокова відданість цілям та завданням стратегічного обліку, що повинно стати органічним елементом корпоративної культури підприємства;
- всебічність – охоплення всього спектру інформаційних даних щодо господарюючого суб'єкта;
- оперативність – полягає у негайному реагуванні на зміни у зовнішньому середовищі, які можуть

становити небезпеку для функціонування підприємства, з метою ймовірного коригування діючої стратегії;

- оптимальність – передбачає, що очікуваний економічний ефект від впровадження системи стратегічного обліку має бути позитивним.

Висновки з даного дослідження. Отже, в наростаючих умовах сучасності роль стратегічного обліку є значною, оскільки управління підприємством неможливе без планування та прогнозування господарської діяльності на всіх рівнях: стратегічному, тактичному й оперативному. Сьогодні основним завданням вчених є розробка методів та прийомів стратегічного обліку, які будуть виконувати поставлені на нього завдання, для створення якісно нової системи стратегічного обліку.

Література

1. Райан Б. Стратегический учёт для руководителей / Б. Райан ; пер с англ. под ред. В.А. Микрюкова. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
2. Чиркова М.Б. Стратегический учёт амортизации основных средств в сельскохозяйственных организациях : монография / М.Б. Чиркова, С.И. Хорошков. – Мичуринск: Изд-во Мичуринского госагроуниверситета, 2009. – 121 с.
3. Друри К. Управленческий и производственный учет : пер с англ. / К. Друри. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 1071 с.
4. Уорд К. Стратегический управленческий учёт : пер с англ. / К. Уорд. – М. : ЗАО «Олимп-бизнес», 2002. – 448 с.
5. Богатая И.Н. Стратегический учёт и аудит: теория и практика / И.Н. Богатая // Фундаментальное исследование. – 2007. – № 4. – С. 130-136.
6. Ларичкин Ф.Д. Эволюция учета и управления затратами и их особенности в комплексных производствах / Ф.Д. Ларичкин, Е.В. Каретников // Цветная металлургия. – 2006. – № 2. – С. 2-13.
7. Дмитриченко Е.Д. Стратегический управленческий учёт рисков на базе сбалансированной системы показателей в сельскохозяйственных организациях / Е.Д. Дмитриченко // Современные проблемы науки. – 2007. – № 6. – С. 58-63.
8. Шеремет Д.А. Маркетинговый анализ в стратегическом управленческом учёте : автореферат дис. канд. экон. наук : 08.00.05 / Д.А. Шеремет. – М., 2009. – 21 с.
9. Черных И.Н. Бухгалтерский управленческий учёт : учебный курс / И.Н. Черных. – М. : МЭИМП, 2009. – 71 с.
10. Голов С.Ф. Управлінський облік / С.Ф. Голов. – К. : Лібра, 2006. – 704 с.
11. Атамас П.Й. Управлінський облік : навч. пос. / П.Й. Атамас. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 440 с.
12. Пушкар М.С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) : монографія / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-Бланш, 2006. – 334 с.
13. Шевчук В.Р. Стратегічний управлінський облік : навч. посібник / В.Р. Шевчук ; за ред. О.М. Ковалюка. – К. : Алерта, 2009. – 176 с.

References

1. Rayan, B. (1998), *Strategicheskiy uchyet dlya rukovoditeley* [Strategic accounting for managers], Audit, YUNITI, Moscow, Russia, 616 p.
2. Chirkova, M.B. and Horoshkov, S.I. (2009), *Strategicheskiy uchyet amortizatsii osnovnykh sredstv v selskokhozyaystvennykh organizatsiiakh* [Strategic account of depreciation of fixed assets in the agricultural organizations], Izd-vo Michurinskogo gosagrouniversiteta, Michurinsk, Russia, 121 p.
3. Druri, K. (2005), *Upravlencheskiy i proizvodstvennyy uchyet* [Management and production accounting], YUNITI -DANA, Moscow, Russia, 1071 p.
4. Uord, K. (2002), *Strategicheskiy upravlencheskiy uchyet* [Strategic Management Accounting], ZAO «Olimp-biznes», Moscow, Russia, 448 p.
5. Bogataya, I.N. (2007), "Strategic accounting and auditing: Theory and Practice", *Fundamentalnoe issledovanie*, no. 4, pp. 130-136.
6. Larichkin, F.D. and Karetnikov, E.V. (2006), "The evolution of accounting and cost management feature in the integrated production", *Tsvetnaya metallurgiya*, no. 2, pp. 2-13.
7. Dmitrichenko, E.D. (2007), "Strategic management accounting risks based on the Balanced Scorecard in the agricultural organizations", *Sovremennye problemy nauki*, no. 6, pp. 58-63.
8. Sheremet, D.A. (2009), "Marketing analysis in strategic management accounting", Thesis abstract for Cand. Sc. (Economic), 08.00.05, Moscow, Russia.
9. Chernykh, I.N. (2009), *Bukhgalterskiy upravlencheskiy uchyet: uchebnyy kurs* [Accounting management accounting: a training course], MJeIMP, Moscow, Russia, 71 p.
10. Holov, S.F. (2006), *Upravlinskyi oblik* [Management Accounting], Libra, Kyiv, Ukraine, 704 p.
11. Atamas, P.Y. (2006), *Upravlinskyi oblik* [Management Accounting], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 440 p.
12. Pushkar, M.S. (2006), *Kreatyvnyi oblik* [Creative accounting], Kart-Blansh, Ternopil, Ukraine, 334 p.
13. Shevchuk, V.R. and Kovaliuk, O.M. (2009), *Stratehichnyi upravlinskyi oblik* [Strategic Management Accounting], Alerta, Kyiv, Ukraine, 176 p.

УДК 621.002:658.56

Очеретько Л.М.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Кулик Н.М.
Запорізький національний технічний університет

СПРОЩЕННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ocheretko L.M.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of accounting and auditing
Kulik N.M.
Zaporizhzhya National Technical University

SIMPLIFICATION OF ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPORT OF PROFITS TAXATION UNDER THE CONCEPT OF REFORMING THE TAX SYSTEM OF UKRAINE

Постановка проблеми. Прийняте Україною рішення щодо євроінтеграції потребує в умовах сьогодення рішучих змін та оновлення правил гри, особливо у податковій сфері. Урядом запропоновано нову Концепцію реформування податкової системи України (далі – Концепція), яка має стати великим кроком в майбутнє і цілком можливо локомотивом, який поведе державу вперед і спричинить ланцюгову реакцію змін у всіх секторах економіки [1].

Нині діюча в Україні податкова система за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн, оскільки Податковий кодекс України (далі – ПКУ) розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Проте, на відміну від країн Європейського Співтовариства, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави та не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Існуюча система формування державних доходів відображає недосконалість перехідної економіки та має переважно фіскальний характер. Ринкове реформування, передбачене Концепцією реформування податкової системи України, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2007 року за №56 супроводжувалося неодноразовими спробами удосконалити податкову систему, зокрема:

- на першому етапі реформування (протягом 2007 року) передбачалось проведення заходів, спрямованих на подолання основних недоліків податкової системи, розроблення та ухвалення ПКУ;
- на другому етапі (2008 - 2012 роки) передбачалась реалізація положень ПКУ для створення сприятливого середовища сталого економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі;
- на третьому етапі (2013 - 2015 роки) передбачалось поглиблення реформування податкової системи з урахуванням досягнутого соціально-економічного рівня розвитку держави та гармонізації податкового і фінансового обліку [9].

Проте очікуваного результату досі не отримано. Отже, перехід до нової Концепції податкової системи України та запропоновані зміни щодо методики розрахунку податку на прибуток вимагають на подальше вдосконалення обліково-інформаційного забезпечення оподатковування прибутку суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування обліково-інформаційного забезпечення оподаткування прибутку суб'єктів господарювання висвітлювалися Є.І. Свідерським, Ф.Ф. Бутинцем, І.А. Герасимовичем, М.Т. Білухою, В.А. Гавриленком, В.Б. Моссаковським та ін. Враховуючи значні напрацювання науковців, необхідно відмітити, що розробка та впровадження нової Концепція реформування податкової системи України потребує нових підходів щодо формування обліково-інформаційного забезпечення оподаткування прибутку підприємства, а тому проблема гармонізації податкової та фінансової звітності суб'єктів господарювання набуває все більшої актуальності.

Постановка завдання. Мета статті полягає в уточненні класифікації податкових різниць та пошуку шляхів гармонізації податкової та фінансової звітності суб'єктів господарювання у відповідності до принципів Концепції реформування податкової системи України, що дозволить спростити процедури групування, систематизації та узагальнення інформації з оподаткування прибутку підприємства, а отже, уникнути значних навантажень на обліковий персонал підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепцією реформування податкової системи України, яка була оприлюднена на засіданні Кабінету Міністрів України 6 серпня 2014 року Прем'єр-

міністром України А. Яценюком, передбачено наступні принципи реформування податкової системи та створення єдиної системи обліку, яка б відповідала європейським стандартам (рис.1):

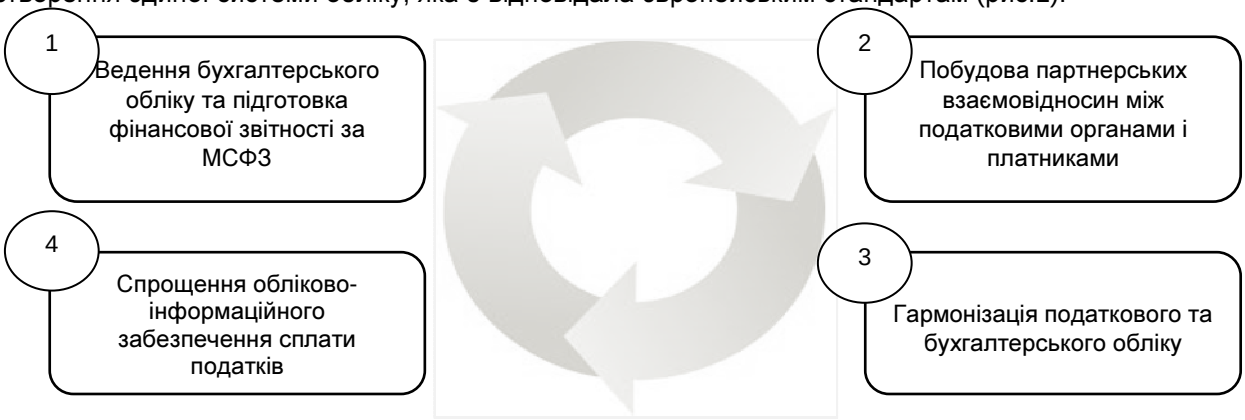

Рис. 1. Основні принципи Концепції реформування податкової системи України

Джерело: розроблено на підставі [2]

Одним з найбільш вагомих принципів Концепції, поданих на рис.1, на нашу думку, є принцип гармонізації податкового та бухгалтерського обліку. Даний принцип насамперед стосується облікового відображення сплати податку на прибуток, достовірність розрахунку якого та відображення в обліку характеризується наступними чинниками:

-дотриманням податкового законодавства щодо складу доходів і витрат суб'єктів господарювання;

-дотриманням податкового законодавства при розрахунку податкової бази, доходів, витрат, активів і зобов'язань суб'єкта господарювання;

-об'єктивністю інформаційної бази, за даними якої складається декларація з податку на прибуток [5].

Доходи і витрати, визнані в бухгалтерському обліку, як правило, визнаються доходами і витратами в податковому обліку, але їх відмінність може бути пов'язана з тим, що вони не збігаються у звітних періодах, оскільки моменти визнання доходу в бухгалтерському і податковому обліку можуть бути різні. Окрім того, встановлено різні підходи до визнання доходів і витрат за окремими операціями, які визнаються в бухгалтерському обліку і не є такими в податковому обліку [11, с.69]. Саме тому і виникло поняття податкових різниць, внаслідок виникнення яких податковий прибуток відрізняється від облікового прибутку (рис. 2).

Згідно П(С)БО «Податкові різниці», під податковою різницею слід розуміти різницю, яка виникає між оцінкою і критеріями визнання доходів, витрат, активів, зобов'язань за П(С)БО та доходами і витратами, визначеними податковим законодавством [8].

П(С)БО «Податкові різниці» розрізняє постійні та тимчасові податкові різниці. Постійна податкова різниця – податкова різниця, яка виникає у звітному періоді та не анулюється в наступних звітних податкових періодах. Тимчасова податкова різниця – податкова різниця, яка виникає у звітному періоді та анулюється в наступних звітних податкових періодах [3] (рис. 2).

Водночас МСБО 12 «Податки на прибуток» розрізняє тимчасові різниці як:

а) тимчасові різниці, що підлягають оподаткуванню, – тимчасові різниці, які при визначенні суми оподаткованого прибутку (податкового збитку) майбутніх періодів спричинять виникнення сум, що підлягають оподаткуванню, коли балансова вартість активу або зобов'язання відшкодовується чи погашається;

б) тимчасові різниці, що підлягають вирахуванню, – тимчасові різниці, які при визначенні суми оподаткованого прибутку (податкового збитку) майбутніх періодів спричинять виникнення сум, що підлягають вирахуванню, коли балансова вартість активу чи зобов'язання відшкодовується або погашається [4].

Отже, виходячи з вищевикладеного, тимчасові податкові різниці є підґрунтям виникнення відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань, які в свою чергу розраховуються за ставками оподаткування, що діятимуть протягом періоду у якому будуть здійснюватися реалізація або використання активу та погашення зобов'язання. Тобто, іншими словами, якщо під час складення фінансової звітності існує інформація, що підприємство через об'єктивні чинники в майбутньому сплатить або не сплатить податок на прибуток у розмірі, визначеному як добуток ставки податку на прибуток на тимчасову податкову різницю, така інформація має бути розкрита у фінансовій звітності.

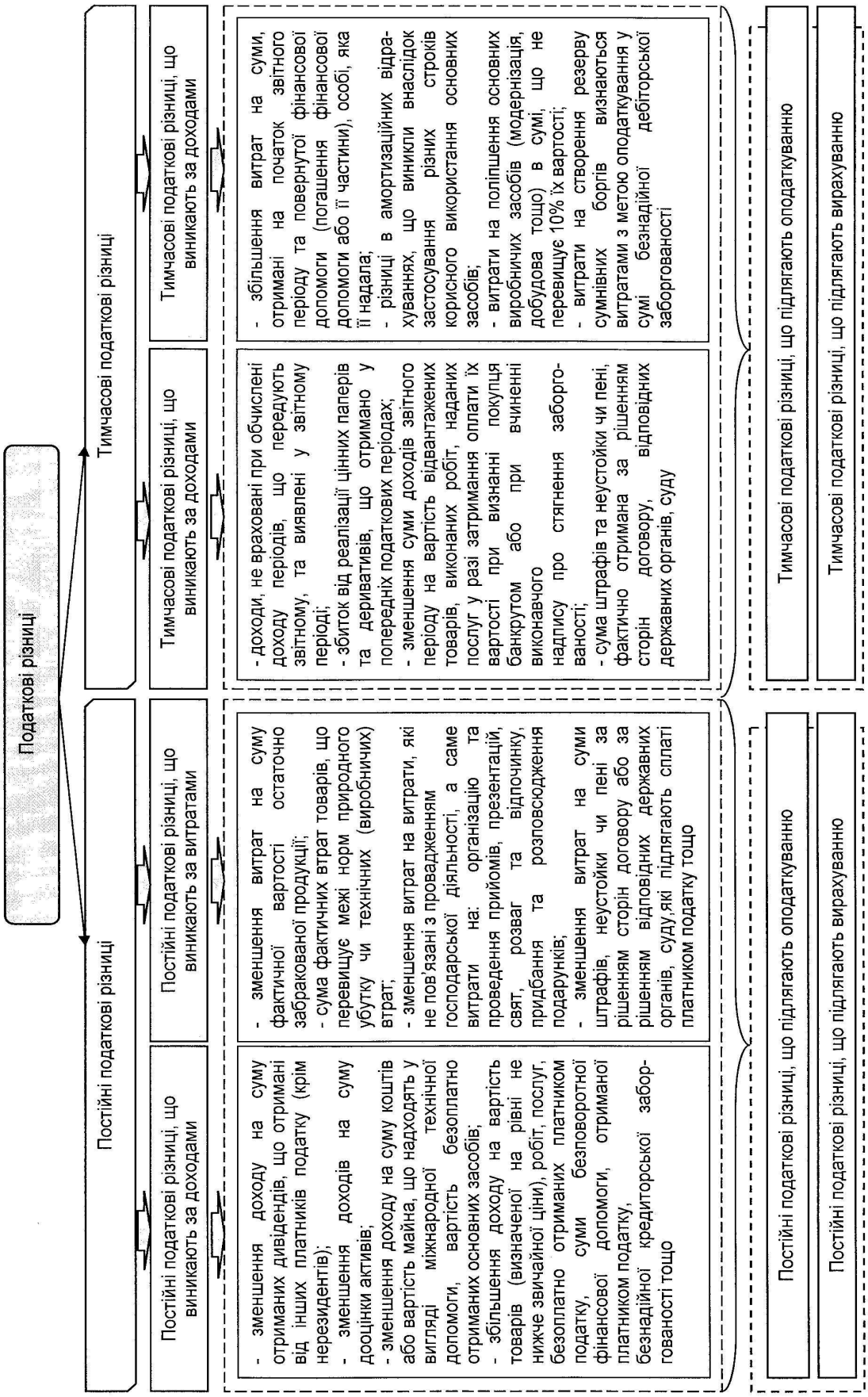

Рис. 1. Нині діюча класифікація податкових різниць

Джерело: узагальнено на підставі [4; 6; 7]

Дослідження обліково-інформаційного забезпечення сплати податку на прибуток дало можливість визначити множину випадків, коли виникають податкові різниці, а отже і довести потребу їх відображення в фінансовій звітності. В чинних нормативних актах таких випадків налічується до 49. Проте, згідно нової Концепції, вони мають бути скорочені лише до трьох, і залишитись лише в частині амортизації, формування резервів та фінансових операцій.

В цілому перелік кардинальних змін обліково-інформаційного забезпечення сплати податку на прибуток у відповідності до принципів нової Концепції подано на рис.3.

.

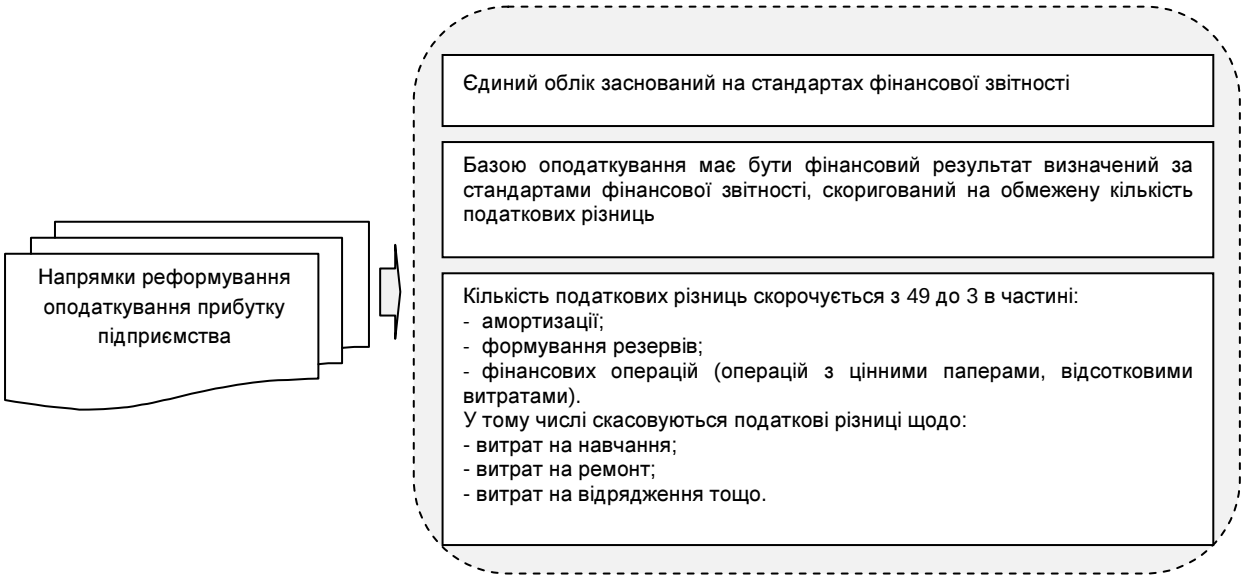

Рис. 3. Напрямки реформування оподаткування прибутку підприємства у відповідності до Концепції реформування податкової системи України

Джерело: узагальнено на підставі [2]

Зупинимось на розгляді кожної зі змін. Зокрема, єдиний облік заснований на стандартах фінансової звітності в частині формування інформації про об'єкт оподаткування податком на прибутком повинен передбачати алгоритм трансформації від показників фінансової звітності до податкової декларації. При цьому базою оподаткування має бути фінансовий результат, визначений за стандартами фінансової звітності, скоригований на обмежену кількість податкових різниць, які, згідно п. 46.2 ПКУ та розділу ІІІ П(С)БО «Податкові різниці», мають зазначатись в Примітках до фінансової звітності

Дослідження змісту Приміток дозволило визначити їх основні недоліки:

- по-перше, інформація про податкові різниці в розрізі доходів та витрат, яка наводиться в Примітках не узгоджена з показниками податкової декларації з податку на прибуток, що обмежує ефективність її використання для цілей податкового контролю;

- по-друге, невдалою є обрана класифікація податкових різниць за часовою ознакою, оскільки в окремих випадках достовірно здійснити розподіл податкових різниць за часовою ознакою не можливо, наприклад за операціями з поворотною фінансовою допомогою, або списання безнадійної дебіторської заборгованості;

- по-третє, підприємствам, які складають Звіт про фінансові результати, необхідно обчислювати податкові різниці за двома різними методами: методом зобов'язань за балансом для формування інформації про відстрочені податки в балансі, та методом зобов'язань за Звітом про фінансові результати для складання Приміток, що створює значні навантаження на обліковий персонал підприємства [10].

З врахуванням вищевикладеного, нами запропоновано з метою вдосконалення обліково-інформаційного забезпечення оподаткування прибутку підприємств з врахуванням принципів нової Концепції запровадити на практиці Відомості аналітичного обліку податкових різниць до рахунку 17 «Відстрочені податкові активи» та рахунку 54 «Відстрочені податкові зобов'язання», що міститимуть інформацію, яка згідно П(С)БО «Податкові різниці» підлягає розкриттю у Примітках до фінансової звітності.

Дані перелічених відомостей аналітичного обліку мають стати підґрунтям для складання Розділу V «Узгодження облікового та оподатковуваного прибутку» ф.2 Звіту про фінансовий результат (Звіту про сукупний дохід) (табл. 1) та здійснення внутрішнього контролю за правильністю визначення суми податкових зобов'язань з податку на прибуток.

Таблиця 1

Розділу V «Узгодження облікового та оподатковуваного прибутку»

Показник	Рядок	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Обліковий прибуток (збиток)	2700		
Результат впливу тимчасових податкових різниць за доходами	2710		
Результат впливу постійних податкових різниць за доходами	2720		
Разом результат впливу податкових різниць за доходами	2730		
Результат впливу тимчасових податкових різниць за витратами	2720		
Результат впливу постійних податкових різниць за витратами	2730		
Разом результат впливу податкових різниць за витратами	2740		
Оподатковуваний прибуток (збиток)	2750		

Джерело: ф.2 Звіту про фінансовий результат

Запровадження на практиці поданих пропозицій сприятиме підвищенню якості обліково-інформаційного забезпечення оподаткування прибутку підприємства, надасть змогу здійснювати перехід від показників фінансової звітності до показників податкової декларації з податку на прибуток шляхом ідентифікації та відображення інформації про податкові різниці без додаткових процедур перегрупування облікових даних [10, с.395], і тим самим забезпечать зниження навантаження на обліковий персонал підприємства.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, приходимо до висновку, що принцип гармонізації податкового та бухгалтерського обліку та принцип спрощення обліково-інформаційного забезпечення сплати податків, передбачені Концепцією реформування податкової системи в Україні є тісно взаємопов'язані і вимагають на удосконалення облікових регістрів та фінансової звітності підприємства, зокрема в частині оподаткування прибутку підприємства.

За результатами дослідження розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення облікових регістрів з оподаткування прибутку підприємства та доповнення ф.2 Звіту про фінансовий результат (Звіту про сукупний дохід) Розділом V «Узгодження облікового та оподатковуваного прибутку», що дозволить підвищити економічність та прозорість процедур формування фінансової звітності підприємств, і відповідно сприятиме створенню належного обліково-інформаційного забезпечення оподаткування прибутку підприємства.

Література

1. Білоус І. Реформування податкової системи може стати локомотивом змін у всіх секторах економіки / І. Білоус // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www. uacrisis.org/ua/igor-bilous-3/
2. Концепції реформування податкової системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/.../article?art...
3. Кургіна Л.Г. Інформаційне забезпечення податкових різниць у фінансовому обліку та звітності / Л.Г. Кургіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 3(130). – С. 139-142.
4. Податки на прибуток : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12, виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку 1 січня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www. zakon.rada.gov.ua/go/929_012
5. Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 627 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2755-17
7. Податок на прибуток : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. №353 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www. zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01
8. Податкові різниці : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 35, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 25.01.2011 р. №27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua/go/z0212-11
9. Ференс О. Реформування податкової системи України [Електронний ресурс] / О. Ференс. – Режим доступу : http:/www.minjust.gov.ua/11350
10. Шевчук С.В. Розкриття інформації про оподатковуваний прибуток у звітності: удосконалення та гармонізація / С.В. Шевчук // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 4(62). – С. 394 -399.
11. Шеремета В.П. Податок на прибуток як елемент фінансової звітності / В.П. Шеремет // Науково-практичне видання «Незалежний аудитор». – 2013. – № 5. – С. 64-70.

References

1. Bilous, I. (2013), "Reforming the tax system can become the locomotive of changes in all sectors of economy", available at: http://uacrisis.org/ua/igor-bilous-3/
2. State Fiscal Service of Ukraine, (2014), "Conceptions of reformation of the tax system of Ukraine", available at: http://kmu.gov.ua/control/uk/.../article?art...
3. Kurgina, L.H. (2012), "The Informative providing of tax differences in a financial account and accounting", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini,* no. 3(130), pp. 139-142.
4. The International Accounting Standards (2012), Income Taxes, available at: http://zakon.rada.gov.ua/go/929_012
5. Ministry of finance of Ukraine (2013), About claim of Changes to some normatively legal acts of Ministry of finance of Ukraine from a record-keeping, available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13
6. Tax Code of Ukraine (2010), Law of Ukraine of 02.12.2010. № 2755-VI, available at: http://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17
7. Ministry of finance of Ukraine (2000), "Income tax : Position (standard) of record-keeping 17", available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01
8. The International Accounting Standards (2011), Tax differences, available at:http://zakon.rada.gov.ua/go/929_012
9. Ferens, O. (2014), "Reforming the tax system of Ukraine", available at: http://minjust.gov.ua/11350
10. Shevchuk, S.V. (2012), "Opening of information about a taxable a tax income in accounting: improvement and harmonization", *Visnyk ZhDTU,* no. 4(62), pp. 394-399.
11. Sheremeta, V.P. (2013), "Income tax as part of the financial statements", *Naukovo-praktychne vydannia «Nezalezhnyi audytor»,* no. 5, pp. 64-70.

УДК 657.44:657.421.1

Іващенко І.М.,
аспірантка* кафедри обліку підприємницької діяльності
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ЗМЕНШЕННЯ КОРИСНОСТІ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Ivashchenko I.M.,
graduate student of the department of accounting
of the entrepreneurial activity
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

DETERMINING THE SIGNS OF FIXED ASSETS IMPAIRMENT

Постановка проблеми. Розвиток довгострокових відносин із зарубіжними партнерами, залучення іноземних інвестицій та вихід на міжнародні ринки капіталу, прагнення створити необхідні умови для залучення іноземних інвестицій та забезпечити як зарубіжних, так і вітчизняних користувачів, включаючи державу, інвесторів і менеджерів достовірною та зрозумілою інформацією про фінансове становище організації вимагають від суб'єктів господарювання формування звітної інформації у відповідності з міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ).

Змінами до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 12.05.2011 р. було визначено перелік суб'єктів господарювання, які обов'язково повинні складати фінансову звітність за міжнародними стандартами [9]. Публічні акціонерні товариства, банки та страховики мають перейти на МСФЗ, починаючи з 1 січня 2012 року, підприємства, які надають фінансові послуги, крім страхування та пенсійного забезпечення, а також здійснюють недержавне пенсійне забезпечення – з 1 січня 2013 року, а підприємства, які провадять допоміжну діяльність у сферах фінансових послуг і страхування – з 1 січня 2014 року.

Тому, під час трансформації фінансової звітності вітчизняних підприємств особливої уваги потребує перевірка на дотримання критеріїв відповідності об'єктів такому елементу як актив.

Одним з основних критеріїв визнання активу є його достовірна оцінка, яка дозволяє правильно судити про фінансовий стан підприємства, визначати його інвестиційні потреби тощо. Тому виникає

* *Науковий керівник: Коршикова Р.С. – к.е.н, доцент*

потреба акцентування уваги на формуванні балансової вартості необоротних активів, як однієї з основних складових необоротних активів підприємств.

Особливістю оцінювання необоротних активів на дату балансу є здійснення перевірки на зменшення їх корисності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням ознак зменшення корисності активів займалися такі відомі вчені, як Голов С.Ф. [1], Новицька С.С. [5], Палій В.Ф. [6], Маляревський Ю.Д. [2] та інші. Але вони аналізували переважно положення Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 36 "Зменшення корисності активів" (далі – МСБО 36) [4]. Отже, особливості визначення ознак зменшення корисності активів детально не досліджено. Як свідчить аналіз останніх публікацій щодо визначення ознак зменшення корисності активів підприємства, незважаючи на значні напрацювання у цій сфері, низка питань залишається до кінця не вирішеними. Доцільно більше уваги приділити ознакам, які стосуються конкретних галузей діяльності підприємства та поглибити їх дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні значення проведення процедури зменшення корисності активів, визначенні ознак, відповідно до яких підприємство повинне проводити процедуру на знецінення або відновлення активу, наведенні інформації про розкриття підприємством даних щодо зменшення корисності у фінансовій звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі діяльності від використання будь-якого із своїх активів суб'єкт господарювання планує отримувати економічні вигоди, які визначають корисність активу. Визначення зміни корисності активу є важливим механізмом, за допомогою якого дається оцінка ефективності його використання, що у свою чергу впливає на фінансовий результат діяльності підприємства.

Методика відображення в обліку та звітності зменшення корисності необоротних активів висвітлюються в МСБО 36 "Зменшення корисності активів".

Попередній проект Е55 "Зменшення корисності активів" було затверджено Комітетом з міжнародних стандартів фінансової звітності у травні 1997 року. Починаючи з червня 1998 року, для операцій, пов'язаних із гудвілом та обліком нематеріальних активів почали застосовувати МСФЗ 36 "Зменшення корисності активів". Цей стандарт було переглянуто та з 31 березня 2004 року його застосування поширилося для всіх інших активів. Пізніше, 22 травня 2008 року, внесено поправки до МСФЗ щодо розкриття інформації про оцінки, які застосовуються для визначення очікуваної суми відшкодування. Поправки в частині перевірки на знецінення для одиниць гудвілу в сегментах внесені також 16 квітня 2009 року. Роз'яснення вимог щодо розкриття інформації про нефінансові активи впроваджено 29 травня 2013 року [10].

Згідно з цим документом зменшення корисності - це втрата економічної вигоди в сумі перевищення залишкової вартості активу над сумою очікуваного відшкодування. Під сумою очікуваного відшкодування розуміють суму, яку підприємство очікує до відшкодування вартості необоротного активу при його майбутньому використанні, включаючи його ліквідаційну вартість. Зменшення корисності означає, що очікувана економічна вигода від використання об'єкта активів не буде отримана у зв'язку з утратою цим об'єктом частини первісної цінності, наприклад, у результаті аварії, заподіяної шкоди, технічного зносу тощо. Пізніше, в 2004 році методологічні засади формування інформації про зменшення корисності активів та її розкриття у фінансовій звітності було викладено у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 28 "Зменшення корисності активів" [8], який було створено на базі Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 36 "Зменшення корисності активів".

Процедура проведення перевірки на зменшення корисності необоротних активів пов'язана із дотриманням принципу обачності, який було визначено у Концептуальній основі складання та подання фінансових звітів (у редакції 3 2001 року).

Відповідно до цієї Концептуальної основи, особи, які складають фінансові звіти, повинні враховувати невизначеність, яка неминуче супроводжує багато подій та обставин, а саме: погашення сумнівної дебіторської заборгованості, ймовірний строк корисної експлуатації машин та обладнання і кількість можливих претензій щодо гарантії. Такі невизначеності визнаються шляхом розкриття їх характеру й масштабів, а також шляхом дотримання обачності при складанні фінансових звітів. Обачність — це дотримання певної обережності при формуванні судження, необхідного при оцінці за умов непевності, таким чином, щоб активи або дохід не були завищені, а зобов'язання чи витрати — занижені.

Цей принцип з позиції необоротних активів реалізується у МСБО 36 "Зменшення корисності активів", а щодо інших активів інших стандартах. Варто зазначити, що Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Баланс" [7] визначає необоротні активи як активи, які не є оборотними. При цьому, до оборотних активів належать грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Ознаки, за яких виникає необхідність перевірки необоротних активів на зменшення корисності згідно з МСБО 36 "Зменшення корисності активів" поділяються на внутрішні та зовнішні [4]. Хотілося б підкреслити, що ці ознаки не є вичерпними і можуть доповнюватися підприємством самостійно, зважаючи на специфіку їхньої діяльності (табл. 1).

Розмежування зовнішніх та внутрішніх джерел є важливим. Фактично всі зовнішні джерела як базу оцінки справедливої вартості дають ринкову вартість, тоді як внутрішні – бази оцінки відмінні від ринкової вартості. Тож у більшості випадків необхідність перегляду корисності після проведення переоцінки виникне на підставі аналізу внутрішніх джерел, оскільки вони свідчитимуть про чинники зміни справедливої вартості, не пов'язані з формуванням ринкової вартості чи безпосередньо не пов'язані з нею. Доцільно внести зміни до П(С)БО 28 "Зменшення корисності активів" стосовно взаємозв'язку процедури визначення корисності та переоцінки активів, а також розмежувати чинники зовнішнього та внутрішнього впливу на зміну корисності об'єктів. Відповідно, в П(С)БО 28 "Зменшення корисності активів" доцільно деталізувати ці положення та розкривати ознаки зміни корисності із зазначенням джерел отримання інформації про них та служб, які мають відслідковувати ситуацію

Таблиця 1

Ознаки зміни корисності необоротних активів

№	Зовнішні (загальні)	Внутрішні (специфічні)
	Спільні	
1	Значне зниження ринкової вартості активів	Застаріння або фізичне пошкодження активу
	- означає, що чиста ціна продажу менше його балансової вартості	- зниження чистої ціни продажу; - зниження майбутніх грошових потоків.
2	Зміни в технологічному, економічному або юридичному середовищі	Зміна у використанні активу
	- вартість використання активу (групи активів) менша ніж його балансова вартість	- збільшення або зменшення майбутніх грошових потоків
3	Збільшення відсоткових ставок	Є свідчення, що економічна ефективність активу менше ніж очікувалося
	- зниження ринкової вартості активу; - зниження теперішньої вартості майбутніх грошових потоків.	- грошові потоки на утримання активу більші, ніж заплановані; - фактичні чисті грошові потоки або операційний прибуток (збиток) від активу суттєво нижче запланованих; - значне зниження операційного прибутку або суттєвий приріст запланованого збитку від активу; - операційні збитки або чисті грошові витрати для активу, коли до суми поточного періоду приєднані бюджетні суми майбутніх періодів.
4	Чисті активи підприємства менші, ніж його ринкова капіталізація	
	Балансова вартість активу більше, ніж: - чиста ціна продажу; - вартість використання.	
	Гірничодобувні підприємства	
5	Значне падіння цін на корисні копалини	Термін, протягом якого підприємство має право проводити дослідження в конкретному районі закінчився або закінчиться в найближчому майбутньому і не очікується що буде продовжено
6	Істотне зниження вартості акцій гірничодобувного підприємства	Значні витрати коштів на подальші дослідження та оцінку мінеральних ресурсів в конкретному районі, яких немає в бюджеті і не було заплановано
7	Погіршення фінансування гірничодобувної промисловості	При дослідженні і оцінці мінеральних ресурсів на певному етапі не було виявлено ці ресурси в необхідній кількості і підприємство вирішило припинити таку діяльність в цьому районі
	Телекомунікаційна сфера	
8	Несприятливі тенденції в показниках продуктивності, таких як коефіцієнт використання мережі	Зростання цін на телекомунікаційні послуги
9	Знизився дохід абонента, і як наслідок він не використовує або не в повному обсязі використовує засоби телекомунікації	Внаслідок стихійного лиха було пошкоджено телекомунікаційну мережу
10	Зменшилася кількість клієнтів внаслідок зміни вподобань	Дохід від здачі в оренду мережі не покриває зносу (амортизації) та інших витрат на технічне обслуговування цієї мережі
	Будівництво	
11	Очисні споруди не можуть бути використані, оскільки вони не відповідають новим екологічним стандартам	Підприємство має незавершене будівництво, і не очікує, що його завершення буде економічно вигідним
12	Школа не може більше використовуватися через нові правила безпеки на будівельні матеріали	Експлуатація та обслуговування будівлі є більш дорогим ніж очікувалося
13	Зміна цін на будівельні матеріали у зв'язку із зміною курсу валют	Орендар не продовжив термін оренди на будівлю, в результаті чого її планується закрити
14	Падіння попиту на будинки через зниження доходів покупців	Будівля почала руйнуватися і підприємство від її реалізації отримає менше коштів ніж очікувало

Джерело: розробка автора

Свідченням можливого зменшення корисності також можуть бути наступні показники фінансової звітності:

- грошові потоки для придбаного активу, необхідні для його утримання, істотним чином перевищують заплановані;
- фактичні чисті грошові потоки або операційний прибуток (збиток) від активу суттєво нижче запланованих;
- значне зниження запланованих грошових або операційного прибутку або суттєвий приріст запланованого збитку від активу;
- операційні збитки або чисті грошові витрати для активу, коли до суми поточного періоду приєднані бюджетні суми майбутніх періодів [1, с.320].

Слід мати на увазі, що наведений перелік ознак не є вичерпним, тому підприємство може визначати інші ознаки можливого зменшення корисності активу.

Роз'яснюючи причини можливого знецінення активів, аналітики згадують, наприклад, про такі події, як “канібалізм технологій і товарів”, “зміни в податковому законодавстві” і “нестабільність економічного, політичного, екологічного, соціального й навіть військового оточення фірми”.

Також причинами тестування на зменшення корисності можуть бути: світова фінансово-економічна криза, соціальна нестабільність. Усе це має підштовхнути керівників вітчизняних підприємств замислитися над тестуванням активів на знецінення. Однією з причин зменшення корисності може стати припинення виробництва.

Підприємству не потрібно увесь звітний період перевіряти активи на зменшення корисності, це потрібно робити лише тоді, коли змінюються певні обставини, які вказують, що балансова вартість не може бути відшкодована.

Відповідно до МСБО 36, підприємство повинно оцінювати, чи існують ознаки можливого зменшення корисності активів на дату складання річного балансу. Якщо є така ознака, то підприємству необхідно визначити суму очікуваного відшкодування, а якщо її немає, то цю суму визначати не потрібно. Проте, незалежно від того чи є ознаки, які вказують на зменшення корисності активу, підприємство обов’язково повинне визначати суму очікуваного відшкодування гудвілу та інших нематеріальних активів. При цьому, сумою очікуваного відшкодування є більша з двох оцінок: справедливої вартості активу за мінусом витрат на його вибуття та вартості використання активу.

Відповідно до МСБО 34 “Проміжна фінансова звітність” [3], підприємство повинне відображати у проміжній фінансовій звітності збиток від зменшення корисності необоротних активів, якщо він є значним.

Висновки з даного дослідження. Наявність зазначених вище ознак має підштовхнути керівників підприємств щодо проведення перевірки активів на знецінення. Необхідно деталізувати в національних нормативних документах щодо зменшення корисності активів ознаки зміни корисності активів із зазначенням джерел отримання інформації про них та служб, які мають відслідковувати ситуацію.

Отже, підприємство має відображати збитки від зменшення корисності активів у проміжній фінансовій звітності, коли сума цих збитків для підприємства є значною. У випадку, коли відбулося незначне зменшення корисності активів, то ці зміни відображати у проміжній фінансовій звітності не потрібно, їх показують на дату складання річної звітності.

Література

1. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – Х. : Фактор, 2007. – 976 с.
2. Маляревський Ю.Д. Облік активів підприємства : навчальний посібник / Ю.Д. Маляревський. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. – 192 с.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 34 «Проміжна фінансова звітність» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 36 «Зменшення корисності активів» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
5. Новицька С.С. Методичні підходи щодо здійснення оцінки зменшення корисності основних виробничих фондів / Новицька С.С. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №1. – С. 63-66.
6. Палий В.Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности : учебник / В.Ф. Палий. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : ИНФРА – М, 2007. – 512 с.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 28 “Зменшення корисності активів” [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
9. Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" Закон України від 2.05.2011 № 3332-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
10. IAS 36 — Impairment of Asset [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias36

References

1. Holov, S.F. and Kostiuchenko, V.M. (2007), *Bukhhalterskyi oblik za mizhnarodnymy standartamy* [Accounting according to international standards], Faktor, Kharkiv, Ukraine, 976 p.
2. Maliarevskyi Iu.D. (2010), *Oblik aktyviv pidpryiemstva* [Accounting of assets of the enterprise], tutorial, Vyd. KhNEU, Kharkiv, Ukraine, 192 p.
3. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine, International Accounting Standard 34 "Interim Financial Reporting", available at: http://zakon.rada.gov.ua
4. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine, International Accounting Standard 36 "Impairment of Assets", available at: http://zakon.rada.gov.ua
5. Novytska, S.S. (2009), "Methodological approaches for Implementation evaluation of impairment of fixed productive assets", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 1, pp. 63-66.
6. Paliy, V.F. (2007), *Mezhdunarodnyye standarty ucheta i finansovoy otchetnosti* [International Standards of Accounting and of financial statements], textbook, INFRA – M, Moscow, Russia, 512 p.
7. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine, Regulations (standard) of accounting 2 "Balance", available at: http://zakon.rada.gov.ua
8. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine, Regulations (standard) of accounting 28 "Impairment of Assets", available at: http://zakon.rada.gov.ua
9. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine, On Amendments to the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" Law of Ukraine on 2.05.2011 № 3332-VI, available at: http://zakon.rada.gov.ua
10. IAS 36 — Impairment of Asset, available at: http://iasplus.com/en/standards/ias/ias36

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 338.242

Бріль М.С.,
к.е.н., доцент кафедри політичної економії
Мащенко М.А.,
к.е.н., доцент кафедри політичної економії
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Bril M.S.,
cand.sc.(econ.), associate professor of department of political economy
Mashchenko M.A.,
cand.sc.(econ.), associate professor of department of political economy
S.Kuznets Kharkiv National University of Economics

ECONOMIC SECURITY OF THE REGIONS AND ITS ROLE IN THE ENSURING OF NATIONAL SECURITY

Постановка проблеми. Оскільки економіка – це наука про багатство, то природньо, що із самого початку виникнення в центрі її уваги з'явилась проблема економічного зростання. Рішення цієї проблеми означало пошук таких факторів розвитку економіки, що забезпечили б підвищення рівня життя при постійному зростанні населення. Відомо, що людські потреби безмежні, а можливості обмежені.

Населення Землі безупинно зростає – людству необхідно було 10 тис. років, щоб його чисельність досягла 1 млрд. (це відбулося в 1850 р.). Чисельність у 2 млрд. була досягнута за 80 років (1930 р.). Подвоєння цієї чисельності відбулося усього за 45 років (1975 р.). До 2000 р. на Землі проживали вже 6 млрд. людей, а до 2020 р. чисельність населення за прогнозами складе 8 млрд. людей.

Зрозуміло, що таке зростання населення, яке почалося із середини XI ст., повинне було супроводжуватися випереджальним зростанням сукупного продукту.

Необхідним є визначення напрямків економічного зростання, що дозволить забезпечити економічну безпеку регіонів. Завдяки останньому можливе досягнення національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічної безпеки має місце в наукових розробках вчених-економістів Архипова А. [1], Белова А. [2] та ін. Але проблема економічної безпеки з урахуванням регіонального аспекту потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення рівня впливу економічної та соціальної безпеки на економічне зростання та розробка напрямів щодо забезпечення економічної безпеки регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічне зростання розглядається наукою як складова частина й одна з найважливіших характеристик економічного розвитку країни.

Підвищення якісних показників економіки (підвищення рівня життя, зниження рівня соціальної нерівності) має назву соціально-економічний розвиток.

Економічне зростання не адекватно економічному розвитку. Зростання є складовою частиною економічного розвитку, який включає в себе періоди як зростання, так і падіння. Економічне зростання – це позитивна складова динаміки економічного розвитку [3].

Існують два основні джерела економічного зростання: пропозиція факторів виробництва; зростання продуктивності факторів на основі технологічного прогресу.

Залежно від того, за рахунок яких факторів відбувається економічне зростання виділяють два основних типи економічного зростання:

- екстенсивний тип економічного зростання досягається шляхом кількісного приросту всіх елементів продуктивних сил, насамперед факторів виробництва, при незмінному рівні технічної основи виробництва. Наприклад, якщо потрібно збільшити в 2 рази виробництво продукції,

розширення посівних площ, збільшення видобутку корисних копалин та збільшення кількості зайнятих в виробництві найманих робітників;

- інтенсивний тип економічного зростання, при якому зростання досягається шляхом якісного вдосконалення всієї системи продуктивних сил на базі найновіших досягнень НТП. Це означає, що збільшення обсягів виробництва досягається за рахунок реконструкції та модернізації уже діючих підприємств, використання найновіших технологій.

Наслідки інтенсивного типу економічного зростання:

- зростає продуктивність праці;
- змінюється структура виробництва;
- зростає кількість працездатного населення, зайнятого в сфері нематеріального виробництва;
- збільшується питома вага науковоємких підприємств;
- збільшується вихід кінцевої продукції з кожної одиниці залучених у виробництво засобів;
- збільшується питома вага основних засобів і зменшується частка матеріальних оборотних засобів та запасів.

В чистому вигляді, один без одного, ці два типи економічного зростання не існують. На сучасному етапі існує змішаний (реальний) тип економічного зростання. В процесі розширеного відтворення відбувається таке поєднання двох типів, при якому один з них є переважаючим. Тому розрізняють переважно інтенсивний або переважно екстенсивний тип економічного зростання.

Поняття технічного прогресу включає усі фактори, що або збільшують випуск при заданих обсягах використання праці й капіталу, або дозволяють виробити заданий обсяг благ з меншими витратами факторів виробництва. На відміну від традиційних „речовинних" факторів виробництва технічний прогрес є „невидимим" фактором.

У спрощених моделях економічного зростання технічний прогрес передбачається екзогенним, заданим, і його включають у модель двома способами:

- по-перше, розглядають екзогенний процес як третій фактор виробництва, вважаючи продуктивність праці та капітал незмінними. Результат технічного прогресу з'являється у вигляді надлишку;
- по-друге, екзогенний технічний прогрес можна уявити у вигляді умовного зростання в часі обсягів застосовуваної праці та капіталу.

Нарощуючи економічний потенціал шляхом запровадження в дію все нових і нових металургійних заводів, шахт, нафтових свердловин, що працюють на апробованих технологіях, суспільство неминуче переводить виробництво на принципи роботи "самого на себе". При такому підході велика частина виробленого протягом року національного доходу буде повертатися у виробництво у вигляді капіталовкладень у господарство, що розширюється, і витрачається на підтримку навколишнього середовища. На якомусь етапі індустрія добробуту населення та соціальна сфера виявляються слабко розвинутими, а людський фактор непідготовленим до використання досягнень науково-технічної революції, до роботи в нових умовах [4].

Економічне зростання держави залежить від ступеня економічної та соціальної безпеки. Розглянемо поняття безпеки та небезпеки.

Безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх погроз.

Небезпека – це можливий несприятливий вплив на людину і її навколишнє середовище шкідливих факторів різного походження: імовірність виникнення несприятливих подій, що загрожують життю, здоров'ю, майну людини, її правам і інтересам.

Умови й чинники, які самі по собі або в різній сукупності виявляють наміри, шкідливі властивості й мають природне, техногенне або соціальне походження називають джерелами небезпеки.

Існує безліч класифікацій джерел небезпеки в залежності від різних критеріїв, наприклад, в залежності від умов виникнення виділяють наступні види: політичні; економічні; соціальні; регіональні; національні.

В залежності від сфери виникнення розрізняють наступні види безпеки: економічна безпека; соціальна безпека. Економічну категорію «економічна безпека» можна розглядати з різних сторін.

Аналіз реальних процесів і осмислення вітчизняного та закордонного досвіду рішення цієї проблеми дозволяє виділити три найголовніших елементи економічної безпеки: економічну незалежність; стабільність і стійкість національної економіки; здатність до саморозвитку та прогресу.

Таким чином, економічна безпека – це сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення й удосконалення.

Однією з форм інтенсивності прояву небезпеки є загроза.

Загроза – це постійно існуюча об'єктивна реальність, потенційно направлена на порушення властивостей (об'єкту) системи, рівень небезпеки якої не залежить від зусиль по забезпеченню безпеки.

Для характеристики стану об'єкту дії загроз, виходячи з його схильності до цієї дії, можна використовувати термін «уразливість». Небезпека загрози і уразливість об'єкту тісно переплетені. Так,

якщо небезпека даної загрози для даного об'єкту свідчить про його уразливість перед ним, навпаки, уразливість даного об'єкту перед даною загрозою свідчить про її небезпеку для нього.

Багаторівневе визначення загроз безпеці засноване на описі низки відповідностей: структурі системи; вимогам по безпеці технологій; заходам протидії погрозам; завданням по реалізації заходів протидії.

Характеристика погроз безпеці встановлює основні ознаки (атрибути) погроз:

- безліч структурних складових економічної безпеки організації;
- вимоги по протидії та заходи протидії;
- наявність «уразливостей» системи та категорії втрат;
- об'єкт і категорії втрат;
- об'єкт, місце і час реалізації;
- можливість прогнозування та запобігання;
- джерела і причини походження та способи реалізації;
- вірогідність реалізації.

Джерела загроз:

- диференціація соціально-економічних інтересів і механізмів їх реалізації;
- обмеженість природних ресурсів;
- диференціація умов здійснення господарської діяльності;
- встановлення соціального статусу.

Одним з головних завдань держави є забезпечення соціальної безпеки.

Об'єктом і суб'єктом системи соціальної безпеки виступає людина.

На безпеку людини впливають погрози, які виникають в різних сферах:

- у зовнішньополітичній сфері (війни, політична нестабільність, тероризм, поширення корупції, сепаратизм);
- у військовій сфері (недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення військової безпеки в державі, нелегальна міграція);
- у внутрішньополітичній сфері (порушення Конституції й законів України, прав і свобод людини та громадянина);
- в економічній сфері (недовиробництво внутрішнього валового продукту, високий рівень безробіття та інфляції, незбалансованість державного бюджету, циклічний розвиток економіки, неефективна фіскальна політика та монетарна політика, неефективність банківської системи);
- у соціальній сфері (невідповідність програм реформування економіки країни й результатів їх здійснення певними соціальними пріоритетами);
- в екологічній сфері (зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного й природнього характерів);
- в інформаційній сфері (прояв обмеження свободи слова й доступу громадян до інформації, поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, комп'ютерна злочинність).

Особиста безпека, тобто захищеність людини від факторів небезпек на рівні його особистих інтересів і потреб.

Особиста безпека пов'язана із правовим статусом людини, який забезпечується правовою діяльністю держави, у першу чергу Конституцією (право на соціальний захист, право на майно, право на безпечне для життя й здоров'я навколишнє середовище й ін.).

Рівень соціальної безпеки доцільно розглядати як рівень задоволення потреб. Вчені, вивчаючи сутність потреб, розуміють потреби як необхідність, нестаток людини в чому-небудь.

«Потреби – нестаток у чому-небудь об'єктивно необхідному для підтримки життєдіяльності та розвитку організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому» [3, с. 189].

А. Маршал аналізує потреби, що з’являються в результаті діяльності та визначає потреби як необхідність у їжі, одязі, житлі і багато в чому іншому, «види їх дуже різноманітні» [5].

Велику увагу вчені приділяють класифікації потреб. Розрізняють потреби за наступними ознаками.

За ступенем першочерговості потреби поділяють на:

- первинні (продукти споживання, одяг, меблі);
- вторинні (освіта, медичне обслуговування, туризм).

За формою потреби поділяються на:

- матеріальні (одяг, взуття, житло);
- духовні (книги, музика);
- соціальні (потреба в повазі).

Усвідомлена потреба являє собою економічний інтерес.

Розглянемо категорію «інтерес», яка має кілька значень.

Інтерес (від лат. Interese – мати важливе значення) – найвища форма вияву потреби, тобто усвідомлена потреба.

С.А. Рубінштейн вважає найціннішою властивістю людини її здатність виявляти цікавість до суспільних справ незалежно від особистої зацікавленості [6, с. 523].

Потреби – необхідність людини в чому-небудь, а інтереси – усвідомлені людиною потреби.

Інтереси обумовлюють мотиви поведінки. Інтереси в процесі їхньої практичної реалізації виражаються у формі цілей.

Найважливішою проблемою характеристики економічної безпеки на макрорівні є визначення її основних критеріїв.

Критерій соціальної безпеки являє собою оцінку стану соціальної сфери.

Критеріальна оцінка соціальної безпеки включає в себе оцінки:

- стабільності соціальних відносин і структури;
- наявності умов запобігання і вирішення соціальних конфліктів;
- позбавлення економічного підґрунтя процесів десоціалізації суспільства.

В ході побудови системи показників соціальної безпеки слід враховувати, що процес діагностики рівня соціальної безпеки багато в чому визначається рівнем дослідження. Найбільше поширення в системах національних спостережень рівня соціальної безпеки отримали наступні показники:

- рівень зайнятості населення;
- рівень безробіття;
- мінімальна погодинна заробітна плата;
- питома вага зайнятих, що отримують плату на рівні неоподаткованого мінімуму;
- індекс людського розвитку (тривалість життя, рівень освіти, реальний ВВП на душу населення, в тому числі за паритетом купівельної спроможності);
- розрив між прибутками 10% самих високодохідних і 10% самих низькодохідних груп населення та інші.

Існування систем показників оцінки економічної безпеки дозволяє оцінювати її рівень. Одним з головних завдань є визначення їхніх порогових значень, тобто граничних показників.

Прикладами порогових значень показників соціальної безпеки є наступні: частка в загальній кількості населення громадян, що мають прибутки нижче прожиткового мінімуму – 7%, тривалість життя – 70 років, розрив між прибутками 10% самих високодохідних і 10% самих низькодохідних груп населення – 8 разів, граничне значення по рівню безробіття – 10-12%. Обсяг ВВП на душу населення – 50% від середнього по "сімці" і 100% від середньосвітового показника ВВП [7].

Високий рівень соціальної безпеки характеризує наявність можливості самостійно приймати рішення щодо розвитку соціальної сфери.

Вплив регіональних умов на соціалізацію людини має різний характер:

- природно-географічний;
- соціально-географічний;
- соціально-економічний;
- соціально-демографічний;
- етнічний;
- історичний.

Дослідження соціальної безпеки неможливе без з'ясування її місця і ролі у структурі національної безпеки держави.

Під національною безпекою розуміють ступінь захищеності інтересів людини та суспільства від внутрішніх та зовнішніх погроз.

Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Розглядаючи різнобіччя безпеки, не можна обійти економічні аспекти.

По-перше, це відмінності в соціально-економічних потребах та інтересах, прагнення до найповнішого їх задоволення в межах виробничих стосунків між людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг.

По-друге, обмеженість природних ресурсів, різний ступінь забезпеченості ними окремих економічних суб'єктів містить потенційну можливість для загострення економічної та політичної боротьби за користування цими ресурсами.

По-третє, зростає значення чинника конкуренції у виробництві та збуті товарів і послуг. При цьому зростання конкурентоспроможності одних економічних суб'єктів може розглядатись іншими як реальна або потенційна небезпека, загроза їхнім власним інтересам [7].

Сукупність умов, які мають місце у військовому, внутрішньо- і зовнішньополітичних сферах, інформаційному, екологічному, науково-технічному та низці інших напрямів суспільної еволюції визначають рівень національної безпеки.

Відповідно розрізняють підвиди національної безпеки: технологічні, політичні, економічні, екологічні, правові.

Одне з головних місць у забезпеченні національної безпеки відіграє економічна безпека регіону.

Соціалізація економіки регіону спрямована на вирішення наступних завдань: аналіз економічного та соцального стану регіону; розробка та впровадження напрямків реформування регіонального розвитку; контроль за виконанням заходів щодо реформування.

Формування ефективної соціальної економіки залежить від ступеню впливу напрямів та умов на рівень соціальної економіки.

Система організаційно-економічних і правових заходів із запобігання соціально-економічним загрозам представляє собою механізм забезпечення соціальної безпеки.

Елементами механізму виступають: аналіз економіки й суспільства; розробка граничнодопустимих значень соціально-економічних показників; протистояння з боку держави внутрішнім та зовнішнім погрозам.

Елементами структури механізму забезпечення соціальної безпеки виступають:

- підсистема самозабезпечення необхідних параметрів соціальної взаємодії і розвитку;
- підсистема державного регулювання стану соціальної безпеки.

Механізм забезпечення соціальної безпеки здатний ефективно функціонувати лише за виконання належних вимог:

- комплексність, що представляє собою врахування всіх проявів погроз на безпеку;
- системність, включає врахування впливу внутрішніх та зовнішніх погроз на безпеку;
- варіантність, яка обумовлює розробку сценаріїв розвитку вирішення конфліктів та суперечностей в суспільстві;
- проведення заходів, які спрямовані на охорону життя та здоров’я людини;
- моніторинг заходів, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки.

Розглянемо функції механізму забезпечення соціальної безпеки. Під функцією розуміють призначення.

До головних функцій можна віднести:

- регулююча, сутність якої полягає у регулюванні відносин між суб’єктами економіки;
- соціальна, призначення якої боротьба з диференціацією у суспільстві;
- контролююча, сутність якої полягає у моніторингу соціальних проблем.

Перехід України до нових соціально-економічних відносин, а також входження її у світову систему господарювання вимагають від країни відповідного ступеня відкритості економіки. Зміни геополітичних умов вимагають осмислення підходів і розробки концепції національної безпеки, а в рамках загальної концепції – основних положень економічної безпеки України.

На сучасному етапі державна стратегія економічної безпеки України повинна бути орієнтована насамперед на:

- підтримку достатнього рівня життя населення;
- забезпечення соціально-політичної безпеки суспільства;
- збереження основ конституційного ладу;
- формування стійкої системи національних цінностей і інтересів.

Виявлення місцевих проблем найбільш ефективно здійснюється місцевими органами влади як найбільш наближеними до населення.

Розглянемо рівень економічної безпеки на прикладі Харківської області. Вона поділена на 25 територіально-адміністративних районів, в області – 16 міст, 62 селища міського типу й 1861 село та хутір.

Харківська область має дуже вигідне географічне положення, що стало передумовою для розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі, транспортних послуг тощо.

Розташовано понад 1200 промислових підприємств, будівельних, транспортних організацій, значна кількість підприємств аграрного комплексу, більш 200 наукових установ та 76 навчальних заклади I–IV рівнів акредитації.

Регіон має потужний народногосподарський комплекс, представлений практично всіма галузями, наявними в галузях економіки України. Через певні причини відсутні чорна і кольорова металургія (за винятком невеликих граничних і допоміжних виробництв).

За загальним природно-ресурсним потенціалом Харківська область посідає 5-е місце в Україні.

Площа Харківської області складає 31,4 тис.км^2, що становить 5,2% від території України [8].

Харківська область, як і інші регіони України для успішного функціонування і розвитку повинна мати науково обґрунтовану і практично реалізовану стратегію. Вона, згідно з чинним у країні законодавством, є основою для розробки всіх інших офіційних документів:

- програм соціально-економічного розвитку,
- бюджетів різних рівнів,
- державних і регіональних цільових програм з окремих пріоритетних напрямів або ключовими проблемами.

Зараз у Харківській області є офіційно прийнята стратегія соціально-економічного розвитку. У той же час, стратегія розвитку регіону є документом, що дозволяє йому укласти довгострокову угоду з Кабінетом Міністрів України, та гарантує підтримку її реалізації на державному рівні.

Економічний розвиток Харківської області включає в себе наступні пріоритетні напрямки:

- відновлення кластеру з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції та випуску продуктів харчування;
- підвищення енергозабезпечення та енергозбереження в різних галузях економіки регіону;
- формування інноваційних кластерів економіки знань.

Екологічний розвиток Харківської області включає в себе наступні пріоритетні напрямки:

- комплексна утилізація та переробка відходів;
- поліпшення екологічної ситуації [7].

Державна підтримка сталого розвитку регіону включає в себе:

- державні та регіональні цільові програми та угода між Кабінетом Міністрів України та регіоном;
- зменшення податкового навантаження на регіон й удосконалення міжбюджетних відносин;
- конвергенцію міжрегіонального розвитку на основі подолання депресивності територій;
- боротьбу з корупцією та зменшення тіньового сектору економіки .

У свою чергу, активізація залучення приватних інвестицій в регіон ґрунтується на наступному:

- поліпшення інвестиційної привабливості;
- реформування системи регіонального управління інвестиційно-інноваційною діяльністю;
- інституціональне забезпечення;
- розвиток малого підприємництва;
- поліпшення бізнес-клімату;
- впровадження в інвестиційно-інноваційну діяльність проектно-орієнтованого підходу [7].

Для того, щоб Україна і її регіони могли почати сходження по сходинках світових рейтингів в групу розвинених країн, а населення відчуло істотне підвищення рівня життя, потрібно прискорити прийняття та здійснити практичну реалізацію програми економічних реформ, а саме:

- підвищення соціальної орієнтації розвитку промисловості регіону та вирішення на цій основі комплексу соціально-економічних завдань, пов'язаних з підвищенням рівня життя населення в Харківській області;
- ресурсозберігаюча спрямованість використовуваних у виробництві технологій у всіх галузях промисловості, зменшення ресурсоємності виробництва з орієнтацією на ощадливе й ефективне використання енергетичних, сировинних, матеріальних і трудових ресурсів;
- підвищення збалансованості розвитку підприємств різних галузей промисловості на рівні регіону шляхом формування міжгалузевих територіальних комплексів;
- прискорений розвиток виробництв, які здатні підвищити експортний потенціал області, активізація пошуку ефективних напрямків перепрофілювання та розширення спеціалізації Харківських промислових підприємств з урахуванням тенденцій розвитку міжнародного поділу праці;
- розвиток малого бізнесу в промисловому комплексі Харківської області, зміна тенденції збільшення рівня, концентрації економічних інтересів малого бізнесу у сфері торговельно-посередницької діяльності, переорієнтація на розвиток виробництва інноваційних, промислових товарів та послуг.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, економічне зростання залежить від економічної та соціальної безпеки держави. Підвищення економічної безпеки залежить від економічної безпеки регіонів. Розробка та впровадження сценаріїв досягнення економічної безпеки регіонів може мати місце в подальших дослідженнях.

Література

1. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 2007. – № 12. – С. 36–44.

2. Белов А. Национальная безопасность – безопасность личности, общества, государства / А. Белов // Служба безопасности. – 2009. – № 9. – С. 6–7.

3. Большой энциклопедический словарь / под ред. Азрилияна А.Н. 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Ин-т нов. эк-ки, 1997. – 867 с.

4. Ермишин П.Г. Основы экономической теории / П.Г. Ермишин. – М. : 2005. – 126 с.

5. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. Т. 1; пер. с англ. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1993. – 414 с.

6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 712 с.

7. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kharkivoda.gov.ua/documents/2922/104.pdf

8. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

References

1. Arkhipov, A., Gorodetskiy, A. and Mikhaylov, B. (2007), “Economic security: estimates, problems, methods of providing”, *Voprosy ekonomiki*, no. 12, pp. 36-44.

2. Belov, A. (2009), “National security – security of individuals, security of society and state security service”, *Sluzhba bezopasnosti*, no. 9, pp. 6-7.

3. Azriliyan, A.N. (1997), *Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar* [Great Encyclopedic Dictionary], Inst new. eq-ing, Moscow, Russia, 867 p.

4. Ermishin, P.G. (2005), *Osnovy ekonomicheskoy teorii* [Fundamentals of economic theory], Moscow, Russia, 126 p.

5. Marshall, A. (1993), *Printsipy ekonomicheskoy nauki* [Principles of Economics], Translated, Vol. 2, Izdatelskaya gruppa «Progress», Moscow, Russia, 414 p.

6. Rubinshteyn, S.L. (2002), *Osnovy obschey psikhologii* [Fundamentals of General Psychology], Piter, St.-Peterburg, Russia, 712 p.

7. “Sustainable Development Strategy Kharkiv region by 2020”, available at: http: // kharkivoda.gov.ua/documents/2922/104.pdf

8. State Statistics Service of Ukraine, available at: http://ukrstat.gov.ua/.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Дзядикевич Ю.В. ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ

Мета. Проведення аналізу стану енергетичної безпеки України, виявлення її складових та окреслення шляхів, які гарантували б стійкий розвиток економіки.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувалися загальні та спеціальні методи. На основі аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також узагальнення наукових джерел, присвячених проблемі забезпечення енергетичної безпеки України, досліджено основні її складові, що гарантують енергетичну безпеку нашої країни.

Результати. Проведено аналіз стану енергетичної безпеки України та виявлено її проблеми. Встановлено, що є низка чинників, які гальмують розвиток паливно-енергетичного комплексу, внаслідок чого виник критичний стан в енергетиці. Це вимагає вдосконалення державного регулювання енергетики України, яке може здійснюватися шляхом покращення організаційної структури та вдосконалення нормативно-правової бази. Необхідно розробити концепцію вдосконалення державного регулювання енергетики. Показано, що одним із складових гарантування енергетичної безпеки є співпраця України з країнами ЄС, оскільки Україна підписала Енергетичну Хартію, то це дозволяє мати доступ до енергетичних ринків Європи. Це сприятиме зниженню енергетичної залежності, підвищенню енергетичної ефективності, забезпеченню охорони довкілля та соціальної стабільності. Важливими складовими гарантування енергетичної безпеки є реалізація напрямів диверсифікації енергоносіїв, створення власного ядерно-паливного циклу та тісна співпраця із країнами постачальниками енергоресурсів.

Наукова новизна. На підставі комплексного аналізу стану енергетичної безпеки України виявлено основні її складові, що гарантують стійкий розвиток економіки.

Практична значущість. Одержані результати дослідження дозволили окреслити основні складові енергетичної безпеки України, які можуть бути використані підприємствами паливно-енергетичного комплексу країни.

Ключові слова: енергетична безпека, державне регулювання, енергоносії, диверсифікація, співпраця, енергоспоживання.

Дзядыкевич Ю.В. ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ И ЕЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ

Цель. Проведение анализа состояния энергетической безопасности Украины, выявление ее составляющих и очертание путей гарантирования стабильного развития экономики.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общие и специальные методы. На основании анализа и синтеза, индукции и дедукции, а также обобщения научных источников, посвященных проблеме решения энергетической безопасности Украины, исследованы основные составляющие, гарантирующие энергетическую безопасность страны.

Результаты. Проведен анализ состояния энергетической безопасности Украины и выявлено ее проблемы. Установлено, что имеется ряд факторов, которые тормозят развитие топливно-энергетического комплекса, вследствие чего возникло критическое состояние энергетической безопасности. Это требует усовершенствования государственного регулирования энергетики Украины, которое может быть осуществлено двумя направлениями: улучшение организационной структуры и усовершенствование нормативно-правовой базы. Необходимо разработать концепцию государственного регулирования энергетики. Одной из составляющей, гарантирующей энергетическою безопасность, является сотрудничество со странами ЭС и это позволит иметь доступ к энергетическим рынкам Европы. Это будет способствовать снижению энергетической зависимости, повышению энергетической эффективности, обеспечению охраны окружающей среды и социальной стабильности. Важными составляющими энергетической безопасности страны является диверсификация энергоносителей, создание собственного ядерно-топливного цикла и тесное сотрудничество со странами импортерами энергоресурсов.

Научная новизна. На основании комплексного анализа состояния энергетической безопасности Украины выявлены основные составляющие, гарантирующие стабильное развитие экономики.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования дали возможность предложить основные составляющие улучшения энергетической безопасности страны, которые могут быть использованы на предприятиях топливно-энергетического комплекса страны.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, государственное регулирование, энергоносители, диверсификация, сотрудничество, энергопотребления.

Dziadykevych Yu.V. ENERGY SECURITY OF UKRAINE AND ITS COMPONENTS

Purpose. The aim of the article is to conduct the analysis of energy security in Ukraine, to identify its components and outline the ways that would guarantee the sustainable development of economy.

Methodology of research. General and special methods were used in the process of research. Basic components that guarantee energy security of our country have been studied on the basis of analysis and synthesis, induction and deduction and also generalization of scientific sources devoted to the problem of ensuring energy security in Ukraine.

Findings. The analysis of energy security in Ukraine has been conducted and its problems have been detected. It has been established that there are a number of factors that inhibit the development of fuel and energy complex. A critical condition in energy is appeared due to this fact. This requires improving the state regulation of energy in Ukraine, which can be implemented by improving the organizational structure and improving the legal and regulatory framework. It is necessary to develop the concept for improving the state regulation of energy. It has been shown that one of the components for guaranteeing the energy security is the cooperation between Ukraine and EU countries because Ukraine

has signed the Energy Charter Treaty and it allows to have access to the energy markets in Europe. This will help to reduce energy dependence, improve energy efficiency and provide environmental and social sustainability. The implementation of the directions of energy diversification, creation of the nuclear fuel cycle and close cooperation with the countries of suppliers of energy resources are the important components for guaranteeing the energy security.

Originality. It has been detected the main components that guarantee the sustainable development of economy on the basis of a comprehensive analysis of energy security in Ukraine.

Practical value. The obtained results of the study allowed to outline the main components of the energy security in Ukraine that can be used by enterprises of fuel and energy complex of the country.

Key words: energy security, government regulation, energy carriers, diversification, cooperation, energy consumption.

Смоленюк Р.П. ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мета. Метою статті є обгрунтування необхідності, сутності і напрямів трансформації аграрного сектора на засадах сталого розвитку: визначення структури, завдань і механізмів функціонування сталого розвитку.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: монографічний – при визначенні сутості і напрямів трансформації аграрного сектора економіки та при обґрунтуванні сутності сталого розвитку; системного аналізу – при формуванні моделі трансформації аграрного сектора на засадах сталого розвитку та при визначенні взаємозв'язку між економічними, екологічними та соціальними механізмами сталого розвитку аграрної сфери; наукового обґрунтування – при визначенні основних напрямів, завдань і результативності трансформації на основі використання економічних, екологічних і соціальних механізмів сталого розвитку аграрної сфери.

Результати. Визначено, що трансформація сільського господарства - це поступовий перевід галузі з командно-адміністративної на ринкову систему господарювання, шляхом змін в сукупності економічних, технологічних, екологічних, соціальних і політичних процесів, що призводять у кінцевому підсумку до нової якості економічної системи галузі. Встановлено, що стратегічна двоєдина мета трансформації сільського господарства в конкурентоспроможну галузь на засадах сталого розвитку передбачає максимальне задоволення сучасних потреб населення на основі раціонального використання виробничих ресурсів, а також збереження і відтворення їх продуктивного потенціалу в інтересах майбутніх поколінь. Передбачено здійснювати реалізацію стратегічного напряму трансформації сільського господарства шляхом збалансованого економічного, екологічного і соціального його розвитку. Обгрунтовано, що сталий розвиток сільського господарства має бути організований як процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення принаймні мінімально необхідних потреб всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи і вимогами людей усіх поколінь.

Наукова новизна. Обгрунтовано структурну модель трансформації аграрного сектора економіки на засадах сталого розвитку. Визначено структуру, завдання і механізми функціонування сталого розвитку.

Практична цінність. Отримані результати дослідження сприятимуть обґрунтованому здійсненню трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки на засадах сталого розвитку.

Ключові слова: аграрний сектор, трансформаційні прцеси, модель, сталий розвиток, механізми розвитку, конкурентоспроможність.

Смоленюк Р.П. ТРАНСФОРМАЦИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ НА ОСНОВЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Цель. Целью статьи является обоснование необходимости сущности и направлений трансформации аграрного сектора на основе устойчивого развития: определение структуры, задач и механизмов функционирования устойчивого развития.

Методика исследования. В процессе исследования использована система общенаучных и специальных методов, в частности: монографический - при определении сутости и направлений трансформации аграрного сектора экономики и при обосновании сущности устойчивого развития; системного анализа - при формировании модели трансформации аграрного сектора на основе устойчивого развития и при определении взаимосвязи между экономическими, экологическими и социальными механизмами устойчивого развития аграрной сферы; научного обоснования - при определении основных направлений, задач и результативности трансформации на основе использования экономических, экологических и социальных механизмов устойчивого развития аграрной сферы.

Результаты. Определено, что трансформация сельского хозяйства – это постепенный перевод отрасли с командно-административной в рыночную систему хозяйствования путем изменений в совокупности экономических, технологических, экологических, социальных и политических процессов, приводящих в конечном итоге к новому качеству экономической системы отрасли. Установлено, что стратегическая двуединая цель трансформации сельского хозяйства в конкурентоспособную отрасль на принципах устойчивого развития предусматривает максимальное удовлетворение современных потребностей населения на основе рационального использования производственных ресурсов, а также сохранение и воспроизводство их производительного потенциала в интересах будущих поколений. Предусмотрено осуществлять реализацию стратегического направления трансформации сельского хозяйства путем сбалансированного экономического, экологического и социального его развития. Обоснованно, что устойчивое развитие сельского хозяйства должно быть организовано как процесс гармонизации производительных сил, обеспечение гарантированного удовлетворения, по крайней мере, минимально необходимых потребностей всех членов общества при условии

сохранения и поетапного воспроизведения целостности окружающей среды, обезпечения равновесия между потенциалом природы и требованиями людей всех поколений.

Научная новизна. Обоснованно структурную модель трансформации аграрного сектора экономики на основе устойчивого развития. Определена структура, задачи и механизмы функционирования устойчивого развития.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования будут способствовать обоснованному осуществлению трансформационных процессов в аграрном секторе экономики на основе устойчивого развития.

Ключевые слова: аграрный сектор, трансформационные процессы, модель, устойчивое развитие, механизмы развития, конкурентоспособность.

Smoleniuk R.P. THE TRANSFORMATION OF AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY ON PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Purpose. The aim of the article is the substantiation of the necessity, the nature and directions of transformation of the agricultural sector on principles of sustainable development: the determination of the structure, objectives and mechanisms of functioning of the sustainable development.

Methodology of research. The system of general and special methods were used in the study, including: monographic – in determining the nature and directions of transformation of the agricultural sector and the substantiation of the essence of sustainable development; systems analysis – when forming the model of transformation of the agricultural sector on principles of sustainable development and to determine the relationship between economic, environmental and social mechanisms for sustainable development of the agricultural sector; scientific substantiation – in determining the main directions, objectives and performance of transformation on the basis of economic, environmental and social use of mechanisms for sustainable development of agrarian sphere.

Findings. It has been determined that transformation of agriculture is a gradual transition of the industry from command and administrative to the system market of economy, through changes in the aggregate economic, technological, environmental, social and political processes that ultimately lead to a new quality of economic systems of the industry. It has been established that the strategic dual purpose of agriculture transformation in a competitive industry on the principles of sustainable development provides maximum satisfaction of the contemporary needs of the population based on rational use of productive resources and the preservation and reproduction of their productive potential for future generations. It is envisaged to carry out the implementation of the strategic direction of the transformation of agriculture through sustainable economic, environmental and social its development.

It has been substantiated that sustainable development of agriculture must be organized as a process of harmonization of the productive forces, ensuring guaranteed satisfaction at least the minimum required needs of all members of society while maintaining the integrity and phased playback environment to ensure a balance between nature potential and demands of people of all generations.

Originality. It has been substantiated the structural model transformation of the agricultural sector on principles of sustainable development. It has been determined the structure, objectives and mechanisms for sustainable development.

Practical value. The obtained results of research will contribute to the reasoned implementation of transformation processes in the agricultural sector on principles of sustainable development.

Key words: agricultural sector, transformational processes, model, sustainable development, mechanisms of development, competitiveness.

Цвігун І.А., Брич В.Я. ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД

Метою статті є обґрунтування необхідності впровадження інституціонального підходу щодо теорії демографічної безпеки.

Методика дослідження Загальною світоглядною конструкцією наукового дослідження в статті послужила системна парадигма. У процесі дослідження були використані такі логічні, загальнонаукові, теоретичні та емпіричні методи: порівняння, опису, логічного умовиводу - для дослідження інституціональної теорії щодо забезпечення демографічної безпеки та класифікація формальних та неформальних інститутів та їх вплив на демографічну безпеку України.

Результати дослідження. Встановлено, що формальне інституційне середовище демографічної безпеки складає законодавче забезпечення, до якого належать: конституція України, різноманітні кодекси, закони, підзаконні акти, постанови і розпорядження, а також санкції за їх невиконання. Водночас виявлено, що формальними інститутами, які забезпечують демографічну безпеку є такі базові системи: освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення. Визначено, що неформальними інститутами, які є основою становлення, розвитку, функціонування демографічної поведінки є культура, культурні традиції та цінності, що визначають світогляд і поведінку людей.

Наукова новизна. Досліджено формування інституційного середовища демографічної безпеки та визначено основні формальні та неформальні інститути, що формують демографічну безпеку України

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення демографічної безпеки, яка залежить як від формальних, так і неформальних інститутів. При цьому має значення розвиненість і функціонування кожного інституту та їх співвідношення, але неформальні інститути, такі як традиції, звичаї, культура, релігія, ментальність, в кінцевому рахунку визначають і характер формальних інститутів.

Ключові слова: інституціоналізм, інститути, демографічна безпека, формальні інститути, неформальні інститути, демографічна поведінка

Цвигун И.А., Брич В.Я. ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ПОДХОД

Цель: Целью статьи является обоснование необходимости внедрения институционального подхода к теории демографической безопасности.

Методика исследования Общей мировоззренческой конструкцией научного исследования в статье послужила системная парадигма. В процессе исследования были использованы такие логические, общенаучные, теоретические и эмпирические методы: сравнение, описания, логического умозаключения - для исследования институциональной теории по обеспечению демографической безопасности и классификация формальных и неформальных институтов и их влияние на демографическую безопасность Украины.

Результаты исследования. Установлено, что формальная институциональная среда демографической безопасности составляет законодательное обеспечение, в которое входят: Конституция Украины, различные кодексы, законы, подзаконные акты, постановления и распоряжения, а также санкции за их невыполнение. В то же время выявлено, что формальными институтами, обеспечивающими демографическую безопасность, есть такие базовые системы: образования, здравоохранения, социального обеспечения. Определено, что неформальными институтами, которые являются основой становления, развития, функционирования демографического поведения является культура, культурные традиции и ценности, определяющие мировоззрение и поведение людей.

Научная новизна. Исследовано формирование институциональной среды демографической безопасности и определены основные формальные и неформальные институты, формирующие демографическую безопасность Украины

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение демографической безопасности, которая зависит как от формальных, так и неформальных институтов. При этом имеет значения развитость и функционирования каждого института и их соотношение, но неформальные институты, такие как традиции, обычаи, культура, религия, ментальность, в конечном счете, определяют и характер формальных институтов.

Ключевые слова: институционализм, институты, демографическая безопасность, формальные институты, неформальные институты, демографическое поведение.

Tsvigun I.A., Brych V.Ya. DEMOGRAPHIC SECURITY RESEARCH: INSTITUTIONAL APPROACH

Purpose. The aim of the paper is to justify the necessity of institutional approach to the theory of demographic security.

Methodology of research. The overall ideological construction of the scientific research in this paper is the systemic paradigm. During the research were used the following logic, general scientific, theoretical and empirical methods: comparison, description, logical reasoning – for the institutional theory study regarding to the demographic security and classification of formal and informal institutions and their impact on demographic security of Ukraine.

Findings. It is found that the formal institutional framework of the demographic security has legislative support, which includes: the Constitution of Ukraine, various codes, laws, regulations, decrees and orders, as well as sanctions for non-compliance. At the same time it is discovered that formal institutions that provide demographic security are the following basic systems of: education, health care, social security. It is determined that informal institutions that are the basis of formation, development and operation of demographic behavior is culture, traditions and values that define the outlook and behavior of people.

Originality. Institutional framework organization of demographic security is studied, and the basic formal and informal institutions that form the demographic security of Ukraine are determined.

Practical value. The results of research aimed to provide the safety of population that depends on both the formal and non-formal institutions. In this case it is important to note the sophistication and operation of each institution and their relationship, but informal institutions such as traditions, customs, culture, religion, mentality, ultimately determine the nature of formal institutions.

Key words: institutionalism, institutions, demographic security, formal institutions, informal institutions, demographic behavior.

Лозинська І.В. ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕНСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Мета статті - вивчення теоретичних, методичних та практичних основ впровадження технологічних досягнень передових підприємств та наукового досвіду при виробництві м'ясо-молочної продукції на основі інтенсифікації.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано монографічний метод дослідження та виробничий експеримент для оцінки економічної ефективності від застосування інтенсивних технологій при виробництві продукції галузі м'ясо-молочного скотарства.

Результати. Обґрунтовано потребу впровадження інтенсивної технології виробництва м'ясо-молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами за умови використання інноваційних методів господарювання, що дасть можливість отримати додатковий економічний ефект. Доведено, що при інтенсивному веденні молочного скотарства підвищення продуктивності тварин повинно бути досягнуто за одночасного скорочення витрат праці на виробництво продукції. Виявлено, що у сучасних умовах вирішення цих завдань у більшості випадків пов'язане із модернізацією виробництва на уже існуючих об'єктах. Встановлено, що інтенсивне ведення скотарства нерозривно пов'язане з високим рівнем відтворення поголів'я, що дає змогу забезпечити потреби ферм у тваринах, придатних для експлуатації в сучасних умовах. Такі тварини повинні мати високий надій —

5000-7000 кг молока при стандартному вмісті в ньому жиру і білка, а поголів'я м'ясного напрямку – середньодобові привіси не нижче 600 грам.

Наукова новизна. Проведене дослідження дало змогу визначити економічну ефективність від впровадження інтенсивних технологій при виробництві м'ясо-молочної продукції.

Практична значущість. Розроблені рекомендації доцільно застосовувати при виробництві м'ясо-молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: інтенсифікація, м'ясо-молочна продукція, сільськогосподарські підприємства, інноваційний підхід, економічна ефективність, скотарство.

Лозинська И.В. ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭФФЕКТИВНОГО ПРОИЗВОДСТВА МЯСО-МОЛОЧНОЙ ПРОДУКЦИИ ЗА СЧЕТ ВНЕДРЕНИЯ ИНТЕНСИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Цель статьи. Изучение теоретических, методических и практических основ внедрения технологических достижений передовых предприятий и научного опыта при производстве мясо-молочной продукции на основе интенсификации.

Методика исследования. В процессе исследования был применен монографический исследовательский прием и производственный эксперимент для оценки экономической эффективности от применения интенсивных технологий при производстве продукции в отрасли мясо-молочного скотоводства.

Результаты. Обоснована необходимость внедрения интенсивной технологии производства мясо-молочной продукции сельскохозяйственными предприятиями при условии использования инновационных методов хозяйствования, что позволит получить дополнительный экономический эффект. Доказано, что при интенсивном ведении молочного скотоводства повышение продуктивности животных должно быть достигнуто при одновременном сокращении затрат труда на производство продукции. Выявлено, что в современных условиях решения этих задач в большинстве случаев связано с модернизацией производства на уже существующих объектах. Установлено, что интенсивное ведение скотоводства неразрывно связано с высоким уровнем воспроизводства поголовья, что позволяет обеспечить потребности ферм в животных, пригодных для эксплуатации в современных условиях. Такие животные должны иметь высокий надой – 5000-7000 кг молока при стандартном содержимом в нем жира и белка, а поголовье мясного направления - среднесуточные привесы не ниже 600 грамм.

Научная новизна. Проведенное исследование дало возможность определить экономическую эффективность от внедрения интенсивных технологий при производстве мясо-молочной продукции.

Практическая значимость. Разработанные рекомендации целесообразно применять при производстве мясо-молочной продукции сельскохозяйственными предприятиями в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: интенсификация, мясо-молочная продукция, сельскохозяйственные предприятия, инновационный подход, экономическая эффективность, скотоводство.

Lozynska I.V. THE TECHNOLOGICAL FEATURES OF EFFECTIVE PRODUCTION MEAT AND DAIRY PRODUCTS THROUGH THE INTRODUCTION OF INTENSIVE TECHNOLOGIES

Purpose. The purpose of the article - the studying of theoretical, methodological and practical basis for implementation of technological advances leading enterprises and scientific experience in the production of meat and dairy products on the basis of intensification.

Methodology of research. The study used the method of monographic research and production experiment for evaluation the economic efficiency of the use of intensive technologies in the production sphere meat and dairy cattle.

Findings. Substantiates the need for the introduction of technology intensive production of meat and dairy farms if the use of innovative methods of management, which will result in additional economic impact. With intensive driving dairy animal productivity increase should be achieved by the simultaneous reduction of labor costs of production. In modern terms these tasks in most cases connected with modernization of production at existing facilities.

Intensive cattle's breeding is inextricably linked with high livestock reproduction, allowing to meet the needs of farm animals, suitable for use in the modern world. These animals have high yield of milk - 5000-7000 kg with standard content in the fat and protein, and beef cattle - average daily weight increase per 600 grams is below.

Originality The study made it possible to determine the cost-effectiveness of the introduction of intensive technologies in the production of meat and dairy products.

Practical value.. The developed recommendations appropriate to apply in the production of meat and dairy products by agricultural enterprises in the modern conditions of managing.

Key words: intensification, meat and dairy products, agricultural enterprises, innovation, economic efficiency, animal husbandry.

Басюркіна Н.Й. СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ БОРОШНА УКРАЇНИ

Мета. Аналіз особливостей ринку борошна України, визначення основних шляхів вирішення проблем його трансформації в умовах поглиблення процесів міжнародної інтеграції України.

Методика дослідження. За допомогою системного методу наукового пізнання, логічного і історичного, методів порівняння і узагальнення здійснено комплексний аналіз трансформаційних процесів на ринку борошна і продукції зернопереробки України. На підставі балансового методу, а також класифікації й групування чинників визначено основні напрями розвитку ринку України.

Результати. Розглянуто особливості розвитку і проблеми ринку борошна і продукції зернопереробки в Україні на основі визначення прогнозованих і непередбачуваних чинників, а саме природно-кліматичних катаклізмів, коливань обмінних курсів валют, експортних обмежень, волатильності обсягів виробництва біопалива з зернової сировини, змінення світових і національних рівнів запасів зерна. Розкрито ризики інвестування в

борошномельну промисловість. Підтверджено думку про необхідність поліпшення логістичних ланцюгів, роботи біржового ринку. Запропоновано основні шляхи державної політики відродження борошномельно-круп'яного сектору України і доведено доцільність розширення вертикально-інтегрованих спеціалізованих виробництв. Підкреслено, що зусилля треба спрямувати на розробку науково обґрунтованої стратегії розвитку борошномельної промисловості з виділенням ролі великих підприємств.

Наукова новизна. Вперше сформульовані теоретичні основи трансформації державної політики регулювання ринку борошна і продукції зернопереробки України в сучасних умовах, що надає можливість створити систему стійкого продовольчого забезпечення населення вітчизняною харчовою продукцією. Набуло подальшого розвитку використання балансового методу при аналізі ринків агропромислової продукції.

Практична значущість. На основі реалізації запропонованих напрямів державної політики розширення вертикально-інтегрованих спеціалізованих виробництв є можливим створення стійкої системи продовольчої безпеки України через трансформацію сировинної зернової бази, підвищення якості українського борошна, нарощування експортного потенціалу, відродження потенціалу України з виробництва макаронних виробів, розробка механізму заохочення товаровиробників зерна і продукції з нього у використанні біржових інструментів торгівлі.

Ключові слова: агропромисловий сектор, продовольча безпека, продовольче забезпечення, зернове господарство, зернопереробка, борошномельна промисловість

Басюркина Н.И. СОВРЕМЕННЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ РЫНКА МУКИ УКРАИНЫ

Цель. Анализ особенностей рынка муки Украины, определение основных путей решения проблем его трансформации в условиях углубления процессов международной интеграции Украины

Методика исследования. С помощью системного метода научного познания, логического и исторического, методов сравнения и обобщения комплексно проанализированы трансформационные процессы на рынке муки и продукции зернопереработки Украины. На основании балансового метода, а также классификации и группировки факторов определены основные направления развития рынка Украины.

Результаты. Рассмотрены особенности развития и проблемы рынка муки и продукции зернопереработки в Украине на основе определения прогнозируемых и непрогнозируемых факторов, а именно природно-климатических катаклизмов, колебаний обменных курсов валют, экспортных ограничений, волатильности объемов производства биотоплива из зернового сырья, изменения мировых и национальных уровней запасов зерна. Раскрыты риски инвестирования в мукомольную промышленность. Подтверждено мнение о необходимости улучшения логистических цепей, работы биржевого рынка. Предложены основные пути государственной политики возрождения мукомольно-крупяного сектора экономики Украины и доказана целесообразность расширения вертикально-интегрированных специализированных производств. Подчеркнуто, что усилие надо направить на разработку научно обоснованной стратегии развития мукомольной промышленности с выделением роли больших предприятий.

Научная новизна. Впервые сформулированы теоретические основы трансформации государственной политики регулирования рынка муки и продукции зернопереработки Украины в современных условиях, что предоставляет возможность создать систему устойчивого продовольственного обеспечения населения отечественной пищевой продукцией. Получило дальнейшее развитие применение балансового метода при анализе рынков агропромышленной продукции.

Практическая значимость. На основе реализации предложенных направлений государственной политики расширения вертикально-интегрированных специализированных производств является возможным создание стойкой системы продовольственной безопасности Украины посредством трансформации сырьевой зерновой базы, повышения качества украинской муки, наращивания экспортного потенциала, возрождения потенциала Украины по производству макаронных изделий, разработки механизма поощрения товаропроизводителей зерна и продукции из него в использовании биржевых инструментов торговли.

Ключевые слова: агропромышленный сектор, продовольственная безопасность, продовольственное обеспечение, зерновое хозяйство, зернопереработка, мукомольная промышленность.

Basyurkina N.J. MODERN TRANSFORMATIONS OF UKRAINE FLOUR MARKET

Purpose. Analysis of features of Ukraine flour market, determination of basic ways of decision problems his transformation in the conditions of deepening of processes of international integration Ukraine.

Methodology of research. By means of system method of scientific cognition, logical and historical, methods of comparison and generalization transformation processes are complex analyzed at the market of flour and products of processing of grain in Ukraine. On the basis of balance method, and also classifications and groupments of factors are certain basic directions of market of Ukraine development.

Findings. The features of development and problem of market of flour and products of flour-miller are considered in Ukraine on the basis of determination of the forecast and unforecast factors, namely natural and climatic cataclysms, vibrations of courses of exchange of currencies, export limitations, volatility production of bipropellant from grain raw material, change of world and national levels of supplies of grain. Risks of investing in flour-miller industry are exposed. Necessity of improvement of logistic chains, works of exchange market is confirmed. The basic ways of public policy of revival of flour-miller and groats sector of Ukraine economy are offered and expediency of expansion of the apeak-integrated specialized productions is well proven. Underline, that effort is necessary to be pointed at development of scientifically reasonable strategy of development of flour-miller industry with an important role of large enterprises.

Originality. Theoretical bases of transformation of public policy of adjusting of flour and products of grain-processing market of Ukraine in modern terms are formulated first. It enables to create the system of the steady food providing of population home food products. Analyzing the markets of agroindustrial products, application of balance method got further development.

Practical value. On the basis of realization of the offered directions of public policy of expansion of the apeak - integrated specialized productions creation of the proof system of food safety of Ukraine is possible by means of transformation of grain-growing source of raw materials, upgrading of the Ukrainian flour, increase of export potential, revival of potential of Ukraine on the production of pastas, developments of mechanism of encouragement of commodity producers of grain and products from him in the use of exchange instruments of trade.

Key words: agroindustrial sector, food security, food providing, grain growing, processing of grain, flour-miller industry.

Ібатуллін М.І. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Мета. Здійснити оцінку сучасного стану державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції, з'ясувати причини її низької ефективності та запропонувати шляхи удосконалення використання бюджетних коштів в умовах орієнтації на ринки ЄС.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано такі методи: історичний – при узагальненні еволюції поглядів представників різних наукових шкіл на роль держави в регулюванні економічних процесів; абстрактно-логічний – при постановці мети і завдань дослідження, розробці наукової гіпотези; монографічний – при вивченні літературних джерел, законодавчих чи інших нормативно-правових актів і практики державного регулювання аграрного сектору економіки; за допомогою методу порівняльного аналізу визначено відмінності в механізмах підтримки сільського господарства в Україні та країнах з розвиненою ринковою економікою.

Результати. Обґрунтовані основні напрями державного регулювання розвитку сільськогосподарського виробництва та визначені основні інструменти їх здійснення. Основна увага приділялася розкриттю проблем ефективності використання фінансових важелів державного стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. Здійснено порівняльний аналіз застосування методів фінансового регулювання в Україні та провідних країн світу. Запропоновані дієві напрямки використання грошових коштів, спрямованих на нарощення обсягів виробництва та підвищення якості сільськогосподарської продукції і продуктів переробки.

Наукова новизна. Запропоновані шляхи економічного стимулювання, які базуються на поєднанні ринкових важелів та механізму державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції.

Практична значимість. Розроблений фінансовий механізм державної підтримки виробництва продукції забезпечить ефективне використання бюджетних коштів сільськогосподарськими товаровиробниками.

Ключові слова: сільськогосподарська продукції, сільськогосподарське підприємство, державна підтримка, інструмент.

Ибатуллин М.И. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРОИЗВОДСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ

Цель. Осуществить оценку современного состояния государственной поддержки производства сельскохозяйственной продукции, выяснить причины ее низкой эффективности и предложить пути совершенствования использования бюджетных средств в условиях ориентации на рынки ЕС.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в работе использованы следующие методы: исторический - при обобщении эволюции взглядов представителей различных научных школ на роль государства в регулировании экономических процессов; абстрактно-логический - при постановке цели и задач исследования, разработке научной гипотезы; монографический - при изучении литературных источников, законодательных или иных нормативно-правовых актов и практики государственного регулирования аграрного сектора экономики; с помощью метода сравнительного анализа определены различия в механизмах поддержки сельского хозяйства в Украине и странах с развитой рыночной экономикой.

Результаты. Обоснованы основные направления государственного регулирования развития сельскохозяйственного производства и определены основные инструменты их осуществления. Основное внимание уделялось раскрытию проблем эффективности использования финансовых рычагов государственного стимулирования производства сельскохозяйственной продукции в Украине. Осуществлен сравнительный анализ применения методов финансового регулирования в Украине и ведущих стран мира. Предложенные действенные направления использования денежных средств, направленных на наращивание объемов производства и повышения качества сельскохозяйственной продукции и продуктов переработки.

Научная новизна. Предложены пути экономического стимулирования, основанные на сочетании рыночных рычагов и механизма государственной поддержки производства сельскохозяйственной продукции.

Практическая значимость. Разработан финансовой механизм государственной поддержки производства продукции обеспечит эффективное использование бюджетных средств сельскохозяйственными товаропроизводителями.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукции, сельскохозяйственное предприятие, государственная поддержка, инструмент.

Ibatullin M.I. THE CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to implement an assessment of the current status of state support for agricultural production, to find out the reasons for its low effectiveness and suggest ways to improve the use of public funds in terms of orientation to EU markets.

Methodology of research. The following methods were used to achieve the goals in the article: historical – in generalizing the evolution of views of different scientific schools on the state's role in regulating economic processes;

abstract and logical – in setting goals and objectives of the study, development of scientific hypotheses; monographic – in studying literary sources, legislative or other legal and normative acts and practice of state regulation of the agricultural sector of the economy; using the method of comparative analysis the differences in the mechanisms of agricultural support in Ukraine and countries with developed market economies have been determined.

Findings. The basic directions of state regulation for the development of agricultural production has been substantiated and principal instruments for their implementation have been determined. Main attention was paid to the disclosure problems of effectiveness of financial instruments use of state stimulation for agricultural production in Ukraine. The comparative analysis of using methods for financial regulation in Ukraine and the leading countries has been conducted. It has been proposed actionable directions of using funds aimed at increasing the volume of production and improving the quality of agricultural products and processed products.

Originality. It has been proposed the ways of economic incentives that are based on a combination of market instruments and mechanisms of state support for production of agricultural products.

Practical value. The developed financial mechanism of state support of production ensure the efficient use of budget funds by agricultural commodity producers.

Key words: agricultural products, agricultural enterprise, state support, tool.

Полякова Ю.В. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС ТА УКРАЇНИ

Мета статті полягає у проведенні порівняльної характеристики інноваційної діяльності в ЄС та Україні і розробці підходів до формування інноваційної політики, яка б враховувала досвід ЄС, оскільки України не буде здатна конкурувати з іншими країнами, якщо не стане інноваційною.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано систему загальнонаукових і спеціальних методів: узагальнення – при обґрунтуванні сутності державної інноваційної політики; економіко-статистичного дослідження – при виясненні розподілу країн ЄС згідно європейського інноваційного табло та результати, що продемонстрували окремі країни; аналізу, синтезу, порівняння – при проведенні порівняльного аналізу показників наукоємності ВВП України та ЄС; економіко-математичні - дослідженні впливу обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні на ВВП.

Результати. Обґрунтовано сутність державної інноваційної політики, її стратегічні, інституційні та нормативні засади та інфраструктурне забезпечення інноваційних процесів. Вияснено розподіл країн ЄС згідно європейського інноваційного табло та результати, що продемонстрували окремі країни. Проведено порівняльний аналіз показників наукоємності ВВП України та ЄС. Здійснено економіко-математичне дослідження впливу обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні на ВВП протягом 1996-2012 рр. Виявлено позитивний вплив зазначеного показника на валовий внутрішній продукт України.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід при проведенні дослідження, за результатами якого окреслено перспективні заходи для побудови інноваційної економіки в Україні, у тому числі з урахуванням досвіду ЄС.

Практична значущість. Отримані в процесі наукового дослідження результати можуть бути застосовані при розробці основних напрямів інноваційної діяльності та заходів щодо її активізації в Україні.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційна економіка, наукові та науково-технічні розробки.

Полякова Ю.В. СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЕС И УКРАИНЫ

Цель статьи заключается в проведении сравнительной характеристики инновационной деятельности в ЕС и Украине, разработке подходов по формированию инновационной политики с учетом опыта ЕС, так как Украина не сможет конкурировать с другими странами, если не станет инновационной.

Методика исследования. В процессе исследования применялась система общенаучных и специальных методов: обобщения – при обосновании сущности государственной инновационной политики; экономико-статистического исследования – при выяснении распределения стран ЕС согласно европейского инновационного табло и результаты, которые продемонстрировали отдельные страны; анализа, синтеза, сравнения – при проведении сравнительного анализа показателей наукоемкости ВВП Украины и ЕС; экономико-математические – исследовании влияния объемов выполненных научных и научно-технических работ на ВВП.

Результаты. Обоснована сущность государственной инновационной политики, ее стратегические, институциональные и нормативные предпосылки и инфраструктурное обеспечение инновационных процессов. Выяснено распределение стран ЕС согласно европейского инновационного табло и результаты, которые продемонстрировали отдельные страны. Проведен сравнительный анализ показателей наукоемкости ВВП Украины и ЕС. Осуществлено экономично-математическое исследование влияния объемов выполненных научных и научно-технических работ в Украине на ВВП на протяжении 1996-2012 гг. Выявлено положительное влияние отмеченного показателя на ВВП Украины.

Научная новизна. Использован комплексный подход при проведении исследования, в результате которого очерчено перспективные мероприятия для построения инновационной экономики в Украине, в том числе с учетом опыта ЕС.

Практическая значимость. Результаты могут быть применены при разработке основных направлений инновационной деятельности и мероприятий касательно ее активизации в Украине.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная политика, инновационная экономика, научные и научно-технические работы.

Poliakova J.V. COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF INNOVATION ACTIVITY IN THE EU AND UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is to present comparative characteristics of innovation activity in the EU and Ukraine and to elaborate approaches to the development of the innovation policy taking into account the experience of the EU, as Ukraine will not be able to compete with other countries unless it focuses on innovation.

Methodology of research. The study uses a system of general scientific and special methods of research: the method of generalization is applied to justify the nature of the state innovation policy; the method of economic and statistical research is used in the interpretation of the distribution of the EU countries under the European Innovation Scoreboard, as well as of the results shown by individual countries; in order to perform a comparative analysis of the knowledge intensity of the GDP of Ukraine and of the EU, the author turns to the methods of analysis, synthesis and comparison; economic and mathematical methods are applied to study the impact on GDP of amounts of scientific and technical activities carried out in Ukraine.

Findings. The article aims to substantiate the essence of the state innovation policy, its strategic, institutional and regulatory framework, as well as infrastructural provision of innovative processes. The author clarifies the distribution of the EU countries under the European Innovation Scoreboard and the results shown by individual countries. A comparative analysis of the indices of knowledge intensity of the GDP of Ukraine and of the EU is carried out. An economic and mathematical study is conducted concerning the impact on GDP of amounts of scientific and technical activities carried out in Ukraine during the period between 1996 and 2012. The positive effect of the aforementioned indicator on gross domestic product of Ukraine is discovered.

Originality. A comprehensive approach is applied in the study, the results of which determine promising steps to build an innovative economy in Ukraine, including the experience of the EU.

Practical value. The results obtained in the research can be applied in the development of the main directions of innovation activity and measures for its revitalization in Ukraine.

Key words: innovation activity, innovation policy, innovation economics, scientific and technical development.

Кундеус О.М. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНО-КЛАСТЕРНИХ ПРОЦЕСІВ В АПК

Мета. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад формування аграрних галузево-територіальних кластерних об'єднань, механізму ефективного їх функціонування і забезпечення конкурентоспроможності інтегрованих суб'єктів господарювання.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: монографічний – при вивченні розвитку інтеграційних процесів та світової практики виникненні кластерів, обґрунтуванні сутності понять термінів "інтеграція" і "кластер"; порівняння, аналізу і синтезу, індукції і дедукції – при обґрунтуванні моделі регіонального (обласного) об'єднання кластерів, створення на рівні села сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, а на рівні району – багатофункціонального обслуговуючого кооперативу «Районнй агроторговий дім».

Результати. Виявлено, що розвиток інтеграційних процесів в АПК є одним з важливих напрямів забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери. Встановлено сутність :терміну "інтеграція" , який поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, поєднанні, узгодженні діяльності різних підприємницьких структур, спрямованих на підвищення економічної ефективності їх господарювання; терміну "кластер" – це об'єднання підприємств, посередників пов'язаних стосунками територіальної близькості і функціональної залежності у сфері виробництва і реалізації товарів і послуг. Обґрунтовано модель регіонального (обласного) об'єднання кластерів, яка включає галузеві продуктові кластери (зернопродуктовий, овочепродуктовий, молокопродуктовий, м'ясопродуктовий та інші), що охоплюють процеси: виробництва сільськогосподарської продукції, її заготівлю, зберігання, переробку та забезпечують максимальний вихід кінцевої продукції і прибутку.

Запропоновано створення на рівні села сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, а на рівні району – багатофункціонального обслуговуючого кооперативу «Районнй агроторговий дім». Визначено структуру обласного об'єднання агропродуктових кластерів і кооперативів, яке сприяє організаційно-економічним ефектам за рахунок прийняття ефективних управлінських рішень, збільшення масштабів виробництва, скорочення витрат на зберігання та впровадження досягнень науково-технічного прогресу до всіх ланок агропродовольчого ланцюга.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до обґрунтування напрямів розвитку інтеграційно-кластерних процесів в АПК.

Практична цінність. Отримані результати дослідження можуть бути використані регіональними органами управління агропромислового виробництва для удосконалення його організаційної структури на засадах інтеграції, кластеризації і кооперації.

Ключові слова: сільське господарство, АПК, регіон, інтеграційні процеси, кластер, кооперативи активізація.

Кундеус А.Н. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНТЕГРАЦИОННО-КЛАСТЕРНЫХ ПРОЦЕССОВ В АПК

Цель. Целью статьи является обоснование теоретических основ формирования аграрных отраслевых территориальных кластерных объединений, механизма эффективного их функционирования и обеспечения конкурентоспособности интегрированных субъектов хозяйствования.

Методика исследования. В процессе исследования использована система общенаучных и специальных методов, в частности: монографический – при изучении развития интеграционных процессов и мировой практики возникновении кластеров, обосновании сущности понятий терминов "интеграция" и "кластер"; сравнения, анализа и синтеза, индукции и дедукции - при обосновании модели регионального (областного) объединения

кластеров, создание на уровне села сельскохозяйственного обслуживающего кооператива, а на уровне района - многофункционального обслуживающего кооператива «Районный агроторговый дом».

Результаты. Выявлено, что развитие интеграционных процессов в АПК является одним из важных направлений обеспечения конкурентоспособности предприятий аграрной сферы. Установлено сущность: термина "интеграция", который сочетает в себе экономические явления и процессы, которые заключаются в взаимодействия, сближении, соединении, согласовании деятельности различных предпринимательских структур, направленных на повышение экономической эффективности их хозяйствования; термина "кластер" - это объединение предприятий, посредников связанных отношениями территориальной близости и функциональной зависимости в сфере производства и реализации товаров и услуг. Обоснована модель регионального (областного) объединения кластеров, которая включает отраслевые продуктовые кластеры (зернопродовольственный, овощепродовольственный, молокопродовольственный, мясопродовольственный и другие), охватывающих процессы: производства сельскохозяйственной продукции, ее заготовку, хранение, переработку и обеспечивают максимальный выход конечной продукции и прибыли.

Предложено создание на уровне села сельскохозяйственного обслуживающего кооператива, а на уровне района - многофункционального обслуживающего кооператива «Районный агроторговый дом». Определена структура областного объединения агропродуктовых кластеров и кооперативов, которое способствует организационно-экономическим эффектам за счет принятия эффективных управленческих решений, увеличение масштабов производства, сокращение расходов на хранение и внедрение достижений научно-технического прогресса ко всем звеньям агропродовольственного цепи.

Научная новизна. Использован комплексный подход к обоснованию направлений развития интеграционно-кластерных процессов в АПК

Практическая ценность.Полученные результаты исследования могут быть использованы региональными органами управления агропромышленного производства для совершенствования его организационной структуры на основе интеграции, кластеризации и кооперации.

Ключевые слова: сельское хозяйство, АПК, регион, интеграционные процессы, кластер, кооперативы, активизация.

Kundeus O.M. FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION AND CLUSTER PROCESSES IN THE AIC

Purpose. The aim of the article is substantiation of the theoretical basis of formation agricultural sectoral and territorial cluster associations, the mechanism of effective their functioning and ensuring the competitiveness of integrated business entities.

Methodology of research. A system of general and special methods were used in the research process, including: monographic – in the study of integration processes and world practice of clusters occurrence, substantiating concepts nature of the terms “integration” and “cluster”; comparison, analysis and synthesis, induction and deduction – for substantiation the model of regional (oblast) combining clusters, creating agricultural service cooperatives at the level of the village, and at the district level – the multifunctional service cooperative “District agricultural and trading house”.

Findings. It has been revealed that the development of integration processes in the AIC is one of the important directions for providing the competitiveness of enterprises of agrarian sphere.

It has been established the essence of the term “integration”, which combines economic phenomena and processes that are in interaction, convergence, combined, coordination of various entrepreneurial structures aimed at improving the economic efficiency of their management; the term “cluster” is an association of enterprises, intermediaries related territorial proximity and relationship of functional dependence in the production and sale of goods and services.

It has been substantiated the model of regional (oblast) combining clusters that includes food industry clusters (grain food, vegetable food, milk food, meat food etc.), that cover processes: production of agricultural products, harvesting, storage, processing and provide maximum output the final product and profit.

It has been proposed the establishment of agricultural service cooperatives at the level of the village, and at the district level – the multifunctional service cooperative “District agricultural and trading house”.

It has been determined the structure of the regional association of agricultural and food clusters and cooperatives that promotes organizational and economic benefits from making effective management decisions, increase in production, reducing storage costs and the introduction of scientific and technological progress to all parts of agricultural and food chain.

Originality. The comprehensive approach to substantiation directions of development integration and cluster processes in the AIC was used.

Practical value. The obtained results of research can be used by regional authorities of agricultural and industrial production to improve its organizational structure based on integration, clustering and cooperation.

Key words: agriculture, AIC, region, integration processes, cluster, cooperatives, activation.

Бойко А.Б. ОЦІНКА РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Мета статті полягає у розробці науково-практичних підходів щодо перспектив розвитку телекомунікаційної галузі в Україні.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано такі методи дослідження: економіко-статистичного аналізу - при аналізі і оцінці розвитку різних видів зв’язку в регіональному розрізі України; системного та абстрактно-логічного аналізу – при обґрунтуванні потреби розробки та затвердження нормативно-

правових актів, які сприятимуть зниженню адміністративних бар'єрів з розвитку мереж, побудови інфраструктури телекомунікаційної галузі, а також при визначенні пріоритетних завдань держави щодо розвитку телекомунікаційних послуг в Україні.

Результати. Проведено аналіз і оцінку різних видів зв'язку в регіональному розрізі. Визначено пріоритетні завдання держави щодо розвитку телекомунікаційних послуг в Україні. Обґрунтовано потребу розробки та затвердження нормативно-правових актів, які сприятимуть зниженню адміністративних бар'єрів з розвитку мереж, побудови інфраструктури телекомунікаційної галузі.

Наукова новизна. Проведене дослідження дало змогу виділити основні завдання з подальшого розвитку телекомунікаційної галузі.

Практична значущість. Розроблені рекомендації доцільно застосовувати в практичній діяльності підприємств зв'язку, провайдерів з надання широкосмугового доступу до Інтернету та регулюючими органами держави.

Ключові слова: сфера зв'язку, телекомунікаційні ринки, оператори зв'язку, абоненти, Інтернет, мобільний зв'язок, мережі.

Бойко А.Б. ОЦЕНКА РЫНКА ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ

Цель статьи заключается в разработке научно-практических подходов относительно перспектив развития телекоммуникационной отрасли в Украине.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы исследования: экономико-статистического анализа - при анализе и оценке развития различных видов связи в региональном разрезе Украины; системного и абстрактно-логического анализа - при обосновании необходимости разработки и утверждения нормативно-правовых актов, которые будут способствовать снижению административных барьеров по развитию сетей, построения инфраструктуры телекоммуникационной отрасли, а также при определении приоритетных задач государства по развитию телекоммуникационных услуг в Украине.

Результаты. Проведен анализ и оценка различных видов связи в региональном разрезе. Определены приоритетные задачи государства по развитию телекоммуникационных услуг в Украине. Обоснована необходимость разработки и утверждения нормативно-правовых актов, которые будут способствовать снижению административных барьеров по развитию сетей, построения инфраструктуры телекоммуникационной отрасли.

Научная новизна. Проведенное исследование позволило выделить основные задачи по дальнейшему развитию телекоммуникационной отрасли.

Практическая значимость. Разработанные рекомендации целесообразно применять в практической деятельности предприятий связи, провайдеров по предоставлению широкополосного доступа в интернет и регулирующими органами государства.

Ключевые слова: сфера связи, телекоммуникационные рынки, операторы связи, абоненты, Интернет, мобильная связь, сети.

Boyko A.B. EVALUATION OF TELECOMMUNICATION SERVICES MARKET IN UKRAINE AND ITS MAIN AREAS FOR FURTHER DEVELOPMENT

Purpose. The purpose of the article is to develop scientific and practical approaches on the prospects of development of the telecommunications industry in Ukraine.

Methodology of research. The study used the following methods: economic and statistical analysis - the analysis and evaluation of different types of communication in the regions of Ukraine; systematic and abstract logical analysis - the justification needs development and adoption of legal acts that will help reduce administrative barriers for the development of network infrastructure building telecommunications industry, as well as in determining priorities for the development of the state of telecommunications services in Ukraine.

Findings. The conducted analysis and evaluation of different types of communication in the regions. The priority task of the state for the development of telecommunication services in Ukraine. Substantiates the need for the development and adoption of legal acts that will contribute to the reduction of administrative barriers to the development of networks, building infrastructure telecommunications industry.

Originality. This study has allowed to identify the main problem for further development of the telecommunications industry.

Practical value. The recommendation is appropriate to apply in practice enterprises, service providers for the provision of broadband Internet access and state regulators.

Key words: communications, telecommunications markets, operators, subscribers, Internet, mobile communications, network.

Данилишин М.С. СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Мета статті - дослідження стану ринку цукру України за останні роки, аналіз конкурентоспроможності вітчизняної бурякоцукрової галузі та шляхи її розвитку.

Методика дослідження. В процесі дослідження, для розв'язання визначених завдань використовувались загальнонаукові та спеціальні методи. Загальнонауковим методом виступає діалектичний метод: аналіз, синтез, математичне моделювання (при дослідженні та оцінюванні показників кон'юнктури внутрішнього ринку цукру). Як статистичний інструментарій використовувалися методи кореляційно-регресійного і факторного аналізів (при обґрунтуванні моделі аналізу та прогнозування ринку цукру), метод групування (при зведенні економічних

показників роботи цукрових компаній в бурякоцукровій галузі), а також табличні та графічні прийоми візуалізації статистичних даних. Для оброблення інформації застосовувалися пакети прикладних програм Excel 2003.

Інформаційну базу даної статті становить чинне законодавство та діючі нормативно-правові акти з питань регулювання ринку цукру в Україні, матеріали НАЦУ "Укрцукор", інформація інтернет-сайтів вітчизняних виробників цукру, експертні оцінки.

Результати. Доведено, що розробка та впровадження законодавчої бази є одним з найголовніших чинників на шляху до розвитку бурякоцукрової галузі. Обґрунтовано необхідність проведення реструктуризації та модернізації цукрових заводів, здійснення технічного переоснащення та впровадження енергозберігаючих технологій для зменшення витрат на виробництво. Визначено, що експортний потенціал цукру в Україні залежить від собівартості цукрових буряків, адже зниження собівартості цукру, допоможе підвищити конкурентоспроможність його на зовнішніх ринках.

Наукова новизна. Обґрунтовані теоретичні та практичні засади розвитку ринку цукру шляхом розроблення методологічних підходів до його аналізу та прогнозування. Доведено необхідність модернізації виробничих потужностей, оптимізації рівня вирощування цукрового буряку та виробництва цукру, нарощування обсягів експорту українського цукру,

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблем в бурякоцукровій галузі. Розроблені в процесі дослідження теоретичні положення і методичні підходи щодо аналізу стану ринку цукру з метою підвищення його ефективності та збалансування попиту та пропозиції можуть використовуватися в роботі цукрових заводів та цукрових компаній.

Ключові слова: цукор, бурякоцукрова галузь, ринок, розвиток, цукрові буряки, цукрові заводи.

Данилишин М.С. СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СВЕКЛОСАХАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА УКРАИНЫ

Цель статьи - исследование состояния рынка сахара Украины за последние годы, анализ конкурентоспособности отечественной свеклосахарной отрасли и пути ее развития.

Методика исследования. В процессе исследования, для решения определенных задач использовались общенаучные и специальные методы. Общенаучным методом выступает диалектический метод: анализ, синтез, математическое моделирование (при исследовании и оценке показателей конъюнктуры внутреннего рынка сахара). Как статистический инструментарий использовались методы корреляционно-регрессионного и факторного анализа (при обосновании модели анализа и прогнозирования рынка сахара), метод группировки (при возведении экономических показателей работы сахарных компаний в свеклосахарной отрасли), а также табличные и графические приемы визуализации статистических данных. Для обработки информации применялись пакеты прикладных програм Excel 2003.

Информационную базу данной статьи составляет действующее законодательство и действующие нормативно-правовые акты по вопросам регулирования рынка сахара в Украине, материалы НАСУ "Укрсахар", информация интернет-сайтов отечественных производителей сахара, экспертные оценки.

Результаты. Доказано, что разработка и внедрение законодательной базы является одной из главных факторов на пути к развитию свеклосахарной отрасли. Обосновано необходимость проведения реструктуризации и модернизации сахарных заводов, осуществление технического перевооружения и внедрения энергосберегающих технологий для уменьшения затрат на производство. Определено, что экспортный потенциал сахара в Украине зависит от себестоимости сахарной свеклы, ведь снижение себестоимости сахара, поможет повысить конкурентоспособность его на внешних рынках.

Научная новизна Обоснована теоретические и практические засады развития рынка сахара путем разработки методологических подходов к его анализу и прогнозированию. Доказано необходимость модернизации производственных мощностей, оптимизации уровня выращивания сахарной свеклы и производства сахара, наращивание объемов экспорта украинского сахара.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на решение проблем в свеклосахарной отрасли. Разработанные в процессе исследования теоретические положения и методические подходы к анализу состояния рынка сахара с целью повышения его эффективности и сбалансированности спроса и предложения могут использоваться в работе сахарных заводов и сахарных компаний.

Ключевые слова: сахар, свеклосахарная отрасль, рынок, развитие, сахарная свекла, сахарные заводы.

Danylyshyn M.S. STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE SUGAR BEET PRODUCTION IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is a research of the sugar market status in recent years in Ukraine, the analysis of the competitiveness of domestic sugar beet industry and ways for its development.

Methodology of research. General and scientific and special methods were used for the solution of certain tasks in the research process.

General and scientific method includes dialectical method: analysis, synthesis, mathematical modeling (in the study and evaluation of performance of the internal market conditions of sugar). Methods of correlation and regression and factor analysis were used as statistical tools (in substantiation of the model for analysis and forecasting the sugar market), a method of grouping (in the erection of economic performance of sugar companies in the sugar beet industry) as well as tabular and graphical visualization techniques of statistical data. Software packages Excel 2003 were used for processing information.

The current legislation and operating normative and legal acts on the regulation of the sugar market in Ukraine, materials of the National Association of sugar Producers in Ukraine, information of websites of domestic sugar producers, expert assessments are belong to the information base of this article.

Findings. The necessity of restructuring and modernization of sugar mills, implementation of the technical re-

equipment and energy-saving technologies to reduce production costs has been substantiated in the article.

It has been determined that the export potential of sugar in Ukraine depends on the cost of sugar beet as reduce the cost of sugar will increase its competitiveness on its foreign markets.

Originality. Theoretical and practical principles for the development of the sugar market through the development of methodological approaches to its analysis and forecasting have been substantiated.

The necessity of modernization of production facilities has been proved, optimization the level of sugar beet growing and sugar production, increasing the volume for export of Ukrainian sugar.

Practical value. The obtained results of research aimed at solving problems in the sugar beet industry. The developed theoretical principles and methodological approaches during the study concerning the analysis of the sugar market status in order to increase its efficiency and balancing supply and demand can be used in the work of sugar mills and sugar companies.

Key words: sugar, sugar beet industry, market, development, sugar beets, sugar plants.

Шкіль Н.Г. МОДЕЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ БІЗНЕС – ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Мета статті полягає у розробці раціональної моделі міжнародних бізнес – процесів в Україні, зважаючи на сучасний стан умов ведення бізнесу та з урахуванням факторів, що істотно впливають на ці умови.

Методика дослідження. Методологічною основою моделювання обрано квантильну регресію, що будується на засадах стійкості до відхилень. При цьому у процесі дослідження застосовано для перевірки моделі низку основних критеріїв: Колмогорова-Смирнова/Ліліфора, Шапіро-Уілка, Д'Агостіно, а також коефіцієнт кореляції Пірсона з метою визначення мультиколінеарності в масиві незалежних змінних.

Результати. Результатом даного дослідження є обґрунтування потреби вдосконалення національної законодавчої бази України у частині здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання та умов ведення бізнесу, а також потреби впровадження новітніх технологій у виробництво національної продукції з метою підвищення її міжнародної конкурентоспроможності.

Наукова новизна. Проведене дослідження дало змогу на основі економетричного аналізу розробити авторську модель реконвалесценції міжнародного бізнесу в Україні на основі дослідження кон'юнктурних показників до та після кризового апогею. Дослідження підтверджує, що з метою побудови раціональної міжнародної бізнес – моделі для України, необхідне впровадження новітніх технологій у виробництво національної продукції з метою підвищення її міжнародної конкурентоспроможності, а також створення більш удосконаленої системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Практична значущість. Результати розробленої моделі доцільно використовувати при прийнятті національних нормативно-правових актів, які регулюють питання ведення бізнесу, орієнтованого на зовнішні ринки, в Україні та суміжні з цим питання (інвестування, оподаткування тощо), при цільовому розподілі коштів, з урахуванням доведеної необхідності впровадження новітніх технологій у виробництво національної продукції, а також результати дослідження можуть бути використані окремими бізнес-підприємствами при побудові їхньої стратегії зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: бізнес-процеси, бізнес-модель, рейтинг, експортно-імпортні операції, підприємство, технології.

Шкиль Н.Г. МОДЕЛИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ БИЗНЕС – ПРОЦЕССОВ В УКРАИНЕ

Цель статьи заключается в разработке рациональной модели международных бизнес – процессов в Украине, ввиду современного состояния условий ведения бизнеса и с учетом факторов, существенно влияющих на эти условия.

Методика исследования. Методологической основой моделирования избрано квантильную регрессию, строящуюся на принципах устойчивости к отклонениям. При этом в процессе исследования применены для проверки модели ряд основных критериев: Колмогорова-Смирнова/Лилифора, Шапиро-Уилки, Д'Агостино, а также коэффициент корреляции Пирсона с целью определения мультиколлинеарности в массиве независимых переменных.

Результаты. Результатом данного исследования является обоснование необходимости совершенствования национальной законодательной базы Украины в части осуществления внешнеэкономической деятельности субъектами хозяйствования и условий ведения бизнеса, а также потребности внедрения новейших технологий в производство национальной продукции с целью повышения ее международной конкурентоспособности.

Научная новизна. Проведенное исследование позволило на основе эконометрического анализа разработать авторскую модель реконвалесценции международного бизнеса в Украине на основе исследования конъюнктурных показателей до и после кризисного апогея. Исследование подтверждает, что с целью построения рациональной международной бизнес-модели для Украины, необходимо внедрение новейших технологий в производство национальной продукции с целью повышения ее международной конкурентоспособности, а также создание более совершенной системы регулирования внешнеэкономической деятельности.

Практическая значимость. Результаты разработанной модели целесообразно использовать при принятии национальных нормативно-правовых актов, регулирующих вопросы ведения бизнеса, ориентированного на внешние рынки, в Украине и смежные с этим вопросы (инвестирования, налогообложения и т.п.), при целевом распределении средств, с учетом доказанной необходимости внедрения новейших технологий в производство национальной продукции, а также результаты исследования могут быть использованы отдельными бизнес-предприятиями при построении их стратегии внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: бизнес-процессы, бизнес-модель, рейтинг, экспортно-импортные операции, предприятие, технологии.

Shkil N.H. MODELLING OF INTERNATIONAL BUSINESS PROCESSES IN UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is to develop a rational model of international business-processes in Ukraine, due to the current state of the business environment and taking into account the factors that significantly affect the conditions.

Methodology of research. The elected methodological basis for modeling is quantile regression, built on principles of sustainability to deviations. In the process of the research a number of fundamental criteria were applied to check the model: the Kolmogorov-Smirnov/Lilifor, Shapiro-Wilke, D'Agostino ones and Pearson's correlation coefficient to determine multicollinearity in the array of independent variables.

Findings. The result of this research is to validate the need to improve the national legal framework of Ukraine in the part of the foreign economic activity of business entities and business conditions, as well as the needs of the introduction of new technologies in the production of national production in order to increase its international competitiveness.

Originality. This research has enabled basing on econometric analysis to develop a model of the author's convalescence model for foreign business in Ukraine on the basis of conjunctural indicators before and after the crisis peak research. The study confirms that in order to build a rational international business model for Ukraine, it is necessary to introduce new technologies in manufacturing of national production in order to improve its international competitiveness and the creation of a better system of regulation of foreign economic activity.

Practical value. The results of the developed model are useful when adopting national legal acts regulating the issues of doing business, aimed to the external markets, in Ukraine and related issues (investment, tax etc.), when disposition of funds is to take place, taking into account the proven need of introduction of new technologies into the manufacturing of the national production, as well as the results of the research can be used by individual business enterprises in the development of their strategies of foreign economic activity.

Key words: business processes, business model, rating, import-export operations, enterprise, technology.

Стельмащук А.М. АМОРТИЗАЦІЙНИЙ ФАКТОР У ВІДТВОРЕННІ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Мета. Метою статті є дослідження ролі амортизаційних відрахувань у формуванні прибутку переробних підприємств АПК, у відтворенні та розвитку їх основного капіталу.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано різні методичні підходи, зокрема: загальнонаукові – при обґрунтуванні сутності амортизації та об’єктивної необхідності державного регулювання основних напрямів амортизаційної політики для відтворення основних засобів на інноваційній основі; економічні – при порівнянні методів нарахування амортизації на основні засоби переробних підприємств АПК і визначення ефективності їх використання.

Результати дослідження. Обґрунтовано сутність амортизації як об’єктивного економічного процесу поступового відшкодування вартості основних засобів у період їх функціонування у виробництві з метою відшкодування до моменту закінчення строку експлуатації. Установлено, що амортизаційна політика є важливим регулятивним чинником кінцевих фінансових результатів господарської діяльності переробних підприємств, відповідно має вплив на відтворення і розвиток їх основних засобів. Здійснено порівняння методів нарахування амортизації на основні засоби переробних підприємств АПК і визначено ефективність їх використання. Встановлено об’єктивну необхідність державного регулювання основних напрямів амортизаційної політики з метою активізації технічного оновлення виробництва на інноваційній основі.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до визначення ролі амортизаційного фактора у відтворенні та розвитку основних засобів переробних підприємств АПК**.**

Практична цінність. Отримані результати дослідження стануть орієнтиром для переробних підприємств АПК у обґрунтуванні амортизаційної політики і забезпеченні відтворення та розвитку основних засобів.

Ключові слова: переробні підприємства АПК, амортизаційна політика, основні засоби, відтворення, розвиток, ефективність.

Стельмащук А.М. АМОРТИЗАЦИОННЫЙ ФАКТОР В ВОСПРОИЗВОДСТВЕ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК

Цель. Целью статьи является исследование роли амортизационных отчислений в формировании прибыли перерабатывающих предприятий АПК, в воспроизводстве и развитии их основного капитала.

Методика исследования. В процессе исследования использованы различные методические подходы, в частности: общенаучные - при обосновании сущности амортизации и объективной необходимости государственного регулирования основных направлений амортизационной политики для воспроизводства основных средств на инновационной основе; экономические - при сравнении методов начисления амортизации на основные средства перерабатывающих предприятий АПК и определения эффективности их использования.

Результаты исследования. Обосновано сущность амортизации как объективного экономического процесса постепенного возмещения стоимости основных средств в период их функционирования в производстве с целью возмещения до момента окончания срока эксплуатации. Установлено, что амортизационная политика является важным регулятивным фактором конечных финансовых результатов хозяйственной деятельности перерабатывающих предприятий, соответственно имеет влияние на воспроизводство и развитие их основных

средств. Проведено сравнение методов начисления амортизации на основные средства перерабатывающих предприятий АПК и определена эффективность их использования. Установлено объективную необходимость государственного регулирования основных направлений амортизационной политики с целью активизации технического обновления производства на инновационной основе.

Научная новизна. Использован комплексный подход к определению роли амортизационного фактора в воспроизведении и развития основных средств перерабатывающих предприятий АПК.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования станут ориентиром для перерабатывающих предприятий АПК в обосновании амортизационной политики и обеспечении воспроизводства и развития основных средств.

Ключевые слова: перерабатывающие предприятия АПК, амортизационная политика, основные средства, воспроизводство, развитие, эффективность.

Stelmashchuk A.M. DEPRECIATION FACTOR IN THE REPRODUCTION OF FIXED ASSETS OF PROCESSING ENTERPRISES OF AIC

Purpose. The aim of the article is to study the role of depreciation charges in formation of profit for processing agricultural enterprises, in the reproduction and development of their fixed capital.

Methodology of research. Different methodological approaches were used in the article, including: general and scientific – for substantiation essence of depreciation and objective necessity for state regulation of the main directions of amortization policy for reproduction of fixed assets on the basis of innovations; economic – when comparing methods of calculating depreciation on fixed assets of processing enterprises of agricultural and industrial complex and determine the effectiveness of their use.

Findings. It has been substantiated the essence of depreciation as an objective economic process gradual reimbursement of the cost of fixed assets during their functioning in production in order to offset by the end of term of operation.

It has been established that the amortization policy is an important regulatory factor for final financial results of economic activity of processing enterprises, respectively has an impact on reproduction and development of their fixed assets. Comparison of methods of calculating depreciation on fixed assets of processing enterprises of AIC has been conducted and the efficacy of their use has been determined. It has been established an objective need for state regulation of the main directions of amortization policy in order to enhance technological renovation of production based on innovations.

Originality. The comprehensive approach to defining the role of the depreciation factor in the reproduction and development of fixed assets of processing enterprises of AIC was used.

Practical value. The obtained results of research will be the benchmark for processing enterprises of AIC in substantiating amortization policy and ensuring the reproduction and development of fixed assets.

Key words: processing enterprises of AIC, amortization policy, fixed assets, reproduction, development, efficiency.

Ведерніков М.Д., Ларичева Г.В. МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою цієї роботи виступає пошук ефективних методів організації навчання працівників в умовах вимушеного переміщення основних засобів підприємства.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань навчання персоналу. В процесі дослідження використовувалися такі методи: системного аналізу (для виявлення сформованих умов роботи підприємств та напрямків організації навчання персоналу), соціологічний (при дослідженні можливостей ефективної організації навчання персоналу), моделювання і прогнозування (з метою визначення основних напрямів реалізації методики навчання для забезпечення виробничої діяльності підприємств в умовах вимушеного переміщення).

Результати. Визначено умови, в яких опинились підприємства, що в результаті політично-суспільного конфлікту вимушені були евакуювати свої основні засоби на контрольовану територію. Розглянуто можливості вирішення визначених проблем через організацію пришвидшеного навчання персоналу на основі простих та дієвих методів, що не потребують значних витрат фінансів та часу. Запропоновано створення робочої групи із наявних спеціалістів, яка займатиметься вибором методу та безпосереднім проведенням навчання, до якого доцільно включити: експрес-конференції в режимі онлайн, створення електронних персональних баз даних, обмін досвідом із партнерами, моделювання виробничих ситуацій, експрес-курси. Позначено, що лише комплексна, планомірна робота над існуючими проблемами дозволить вчасно та дієво відновити роботу персоналу в кризовий період і закласти основи подальшої стабілізаційної та відновлюваної політики.

Наукова новизна полягає у визначенні труднощів у функціонуванні підприємств, які були переміщені на іншу територію в умовах політично-суспільного конфлікту, розробці методів пришвидшеного навчання персоналу з метою ефективного використання обмежених ресурсів.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо організації ефективного навчання персоналу підприємств, яким довелось вимушено перенести своє виробництво на інші території.

Ключові слова: навчання персоналу, організація пришвидшеного навчання, політично-суспільний конфлікт, фінансова та економічна криза.

Ведерников М.Д., Ларичева А.В. МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ПЕРСОНАЛА В УСЛОВИЯХ ВЫНУЖДЕННОГО ПЕРЕМЕЩЕНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью этой работы выступает поиск эффективных методов организации обучения работников в условиях вынужденного перемещения основных средств предприятия.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные работы ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам обучения персонала. В процессе исследования использовались такие методы: системного анализа (для выявления сформированных условий работы предприятий и направлений организации обучения персонала), социологический (при исследовании возможностей эффективной организации обучения персонала), моделирования и прогнозирования (с целью определения основных направлений реализации методики обучения для обеспечения производственной деятельности предприятий в условиях вынужденного перемещения).

Результаты. Определены условия, в которых оказались предприятия, что в результате политически-общественного конфликта вынуждены были эвакуировать свои основные фонды на контролируемую территорию. Рассмотрены возможности решения определенных проблем через организацию ускоренного обучения персонала на основе простых и действенных методов, которые не нуждаются в значительных затратах финансов и времени. Предложено создание рабочей группы из имеющихся специалистов, которая будет заниматься выбором методов и непосредственным проведением обучения, куда целесообразно включить: конференции в режиме онлайн, создание электронных персональных баз данных, обмен опытом с партнерами, моделирование производственных ситуаций, курсы. Обозначено, что лишь комплексная, планомерная работа над существующими проблемами позволит своевременно и действенно восстановить работу персонала в кризисный период и заложить основы дальнейшей стабилизационной и восстанавливающей политики.

Научная новизна состоит в определении трудности в функционировании предприятий, которые были перемещены на другую территорию в условиях политически-общественного конфликта, разработке методов ускоренного обучения персонала с целью эффективного использования ограниченных ресурсов.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются предпосылкой для решения практических проблем относительно организации эффективного обучения персонала предприятий, которые вынуждены были перенести свое производство на другие территории.

Ключевые слова: обучение персонала, организация ускоренного обучения, политически-общественный конфликт, финансовый и экономический кризис.

Vedernikov M.D., Larycheva H.V. METHODS OF THE PERSONNEL TRAINING ORGANIZATION IN THE CONDITIONS OF THE ENTERPRISES FIXED ASSETS COMPELLED MOVEMENT

Purpose. As the purpose of this work acts search of effective methods of the personnel training organization in the conditions of the enterprise fixed assets compelled movement.

Methodology of research. A theoretical and methodological basis of research are fundamental provisions of the modern economic theory, scientific works of scientists, standard and acts of Ukraine concerning training of the personnel. In the course of research such methods were used: the system analysis (for identification of the created operating conditions of the enterprises and the directions of the personnel training organization), sociological (at research of opportunities of the effective personnel training organization), modeling and forecasting (for the purpose of definition of the main directions of realization of a training technique for providing a production activity of the enterprises in the conditions of the compelled movement).

Findings. Conditions in which there were enterprises are defined that as a result of the political and public conflict were compelled to evacuate the fixed assets on the controlled territory. Possibilities of the solution of certain problems through the organization of the accelerated training of the personnel on the basis of simple and effective methods which don't need considerable expenses of finance and time are considered. Creation of the working group of the available experts which will be engaged in a choice of methods and direct carrying out training where it is expedient to include is offered: conferences online, creation of electronic personal databases, exchange of experience with partners, modeling of production situations, courses. It is designated that only complex, systematic work on the existing problems will allow in due time and is effective to restore work of the personnel during the crisis period and to lay the foundation of the further stabilization and restoring policy.

Originality. Consists in determination of difficulty in functioning of the enterprises which were moved on other territory in the conditions of the political and public conflict, development of methods of the accelerated training of the personnel for the purpose of effective use of limited resources.

Practical value. The received results of research are the prerequisite for the solution of practical problems concerning the organization of effective training of the enterprises personnel which were compelled to move the production to other territories.

Key words: personnel training, the organization of the accelerated training, the political and public conflict, a financial and economic crisis.

Свиноус І.В., Підгорний А.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНІ

Мета статті – провести аналітичний огляд сучасного стану розвитку галузі свинарства, визначити проблемні питання й обґрунтувати напрями підвищення виробництва продукції свинарства в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки України.

Методика дослідження. У роботі використано такі основні методи дослідження: системний підхід (для комплексного врахування чинників, які впливають на виробництво сільськогосподарських товаровиробників продукції свинарства); абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень результатів дослідження, формулювання висновків); статистично-економічний (збір, обробка статистичних даних, дослідження динаміки економічних параметрів діяльності сільськогосподарських товаровиробників, табличного та графічного подання одержаних результатів),

Результати. Виконано узагальнення загальних тенденції виробництва продукції свинарства в господарствах різних форм господарювання. З'ясовано основні першопричини зростання інвестиційної привабливості вирощування свиней у висококонцентрованих сільськогосподарських підприємствах. Здійснено аналіз індексу прибутковості галузі свинарства та його вплив на розвиток галузі у господарствах корпоративного сектору економіки. Запропоновані шляхи по нарощенні експортного потенціалу свинарства.

Наукова новизна. З'ясовано основні першопричини нарощення обсягів виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах. Виявлено основні фактори, які впливають на покращення цінової ситуації на ринку свинини, що має забезпечити прибуткове його виробництво. Визначено основні першопричини зростання інвестиційної привабливості вирощування свиней у висококонцентрованих сільськогосподарських підприємствах.

Практична значущість. Запропоновано практичні рекомендації щодо нарощення виробництва в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки, які базуються на використанні інноваційних технологій. Розглянуто основні напрямки інтенсифікації виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, свинарство, рентабельність, державна підтримка, прибутковість.

Свиноус И.В., Подгорный А.В. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ПРОИЗВОДСТВА ПРОДУКЦИИ СВИНОВОДСТВА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Цель статьи - провести аналитический обзор современного состояния развития отрасли свиноводства, определить проблемные вопросы и обосновать направления повышения производства продукции свиноводства в хозяйствах корпоративного сектора аграрной экономики Украины.

Методика исследования. В работе использованы следующие основные методы исследования: системный подход (для комплексного учета факторов, влияющих на производство сельскохозяйственных товаропроизводителей продукции свиноводства); абстрактно-логический (для теоретических обобщений результатов исследования, формулирование выводов); статистически-экономический (сбор, обработка статистических данных, исследования динамики экономических параметров деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей, табличного и графического представления полученных результатов),

Результаты. Выполнено обобщение общих тенденции производства продукции свиноводства в хозяйствах разных форм хозяйствования. Выяснены основные первопричины роста инвестиционной привлекательности выращивания свиней в высококонцентрированных сельскохозяйственных предприятиях. Осуществлен анализ индекса доходности отрасли свиноводства и его влияние на развитие отрасли в хозяйствах корпоративного сектора экономики. Предложены пути по наращивании экспортного потенциала свиноводства.

Научная новизна. Выяснены основные первопричины увеличения объемов производства продукции свиноводства в сельскохозяйственных предприятиях. Выявлены основные факторы, которые влияют на улучшение ценовой ситуации на рынке свинины, которая должна обеспечить прибыльное его производство. Определены основные первопричины роста инвестиционной привлекательности выращивания свиней в высококонцентрированных сельскохозяйственных предприятиях.

Практическая значимость. Предложены практические рекомендации по наращиванию производства в хозяйствах корпоративного сектора аграрной экономики, основанные на использовании инновационных технологий. Рассмотрены основные направления интенсификации производства продукции свиноводства в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, свиноводство, рентабельность, государственная поддержка, доходность.

Svynous I.V., Pidhornyi A.V. CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF PRODUCTION OF PIG BREEDING AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to conduct analytical overview of the current state of pig industry development, identify problem issues and substantiate ways to increase production of pig breeding in the farms of the corporate sector of agricultural economics of Ukraine.

Methodology of research. The following main methods of research were used in this paper: a systematic approach (for a comprehensive consideration of factors that affect the production of agricultural commodity production of pig breeding); abstract and logical (for theoretical generalization of research results, formulation of conclusions); statistically and economic (collection, processing of statistical data, studies of the dynamics of economic parameters of agricultural commodity producers, tabular and graphical presentation of the obtained results).

Findings. Generalization of general trends in the production of pig breeding at the farms of various forms of management has been fulfilled in this article.

It has been found out the main root causes of growth of investment attractiveness of growing pigs at the highly concentrated agricultural enterprises. It has been conducted the analysis of the profitability index of pig industry and its impact on the industry in the farms of corporate sector of economy. Ways to increase export potential of pig breeding have been proposed.

Originality. It has been found out the main root causes for increasing of the volume of pig breeding production at the agricultural enterprises. It has been detected the main factors that affect the improvement of the price situation in the

pork market, which should ensure its profitable production. It has been determined the main root causes of investment attractiveness growth of growing pigs at the highly concentrated agricultural enterprises.

Practical value. It has been proposed practical recommendations for the increase of production in farms of corporate sector of agricultural economics that are based on the use of innovative technologies.

The basic directions of production intensification of pig breeding at the agricultural enterprises have been considered.

Key words: agricultural enterprises, pig breeding, profitability, state support, profitability.

Дорофєєва Г.А., Самуйлов В.О. МОДЕЛЬ МАКСИМІЗАЦІЇ МОТИВУВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРИ ПЛАНУВАННІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗПОДІЛУ РОБІТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета статті полягає в розробці моделі максимізації мотивованості співробітників промислових підприємств при плануванні та організації розподілу робіт.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосована теорія мотивації, теорія координації, рефлексивний підхід, інструментарій економіко-математичного моделювання – при розробці моделі максимізації мотивованості персоналу та при оптимізації розподілу робіт між співробітниками підприємства.

Результати. Розроблено модель максимізації мотивованості персоналу, яка дозволяє визначити такий розподіл робіт між співробітниками підприємства, при якому досягає максимуму якість виконання робіт за рахунок максимізації мотивованості співробітників.

Наукова новизна. Максимізовано вмотивованість персоналу переважно за рахунок зміни внутрішньої мотивації до призначуваних робіт. Враховано, що дана модель не відображає можливості впливати на зовнішні, які пов'язані із вмістом праці, мотиви.

Практична значущість. Розроблену модель доцільно застосовувати відділу кадрів або іншим компетентним особам промислових підприємств при прийнятті рішень про відповідність кожного з працівників займаній посаді; визначенні загальної «цінності» кожного з працівників, за сукупністю робіт, які вони виконують (можуть виконувати); ідентифікування співробітників особливо мотивованих до виконання тих чи інших робіт з метою їх навчання, підвищення кваліфікації.

Ключові слова: персонал, мотивація, продуктивність праці, підприємство, організаційна поведінка, планування, організація.

Дорофеева А.А., Самуйлов В.О. МОДЕЛЬ МАКСИМИЗАЦИИ МОТИВИРОВАННОСТИ ПЕРСОНАЛА ПРИ ПЛАНИРОВАНИИ И ОРГАНИЗАЦИИ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ РАБОТ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Цель статьи заключается в разработке модели максимизации мотивированности сотрудников промышленных предприятий при планировании и организации распределения работ.

Методика исследования. В процессе исследования применена теория мотивации, теория координации, рефлексивный подход, инструментарий экономико-математического моделирования – при разработке модели максимизации мотивированности персонала и при оптимизации распределения работ между сотрудниками предприятия.

Результаты. Разработана модель максимизации мотивированности персонала, которая позволяет определить такое распределение работ между сотрудниками предприятия, при котором достигает максимума качество выполнения работ за счет максимизации мотивированности сотрудников.

Научная новизна. Максимизирована мотивированность персонала преимущественно за счет изменения внутренней мотивации к назначаемым работам. Учтено, что данная модель не отражает возможности влиять на внешние, связанные с содержанием труда, мотивы.

Практическая значимость. Разработанную модель целесообразно применять отделу кадров или другим компетентным лицам промышленных предприятий при принятии решений о соответствии каждого из работников занимаемой должности; определении общей «ценности» каждого из работников, по совокупности работ, которые они выполняют (могут выполнять); идентификации сотрудников особо мотивированных к выполнению тех или иных работ с целью их обучения, повышения квалификации.

Ключевые слова: персонал, мотивация, производительность труда, предприятие, организационное поведение, планирование, организация.

Dorofeyeva A.A., Samuylov V.O. THE MODEL OF MAXIMIZATION MOTIVATION OF STAFF IN PLANNING AND ORGANIZATION OF THE WORK DISTRIBUTION AT THE ENTERPRISE

Purpose. Purpose of the article is to develop a model for maximizing the motivation of industrial enterprise staff in the planning and organization of work allocation.

Methodology of research. The study applied the theory of motivation, theory of coordination, reflective approach, economic and mathematical modeling tools to develop a model for maximizing staff motivation and optimizing the allocation of work between employees of an enterprise.

Findings. A model was developed for maximizing staff motivation, that allows allocating work among the employees of the company in such a way that the maximum quality of work is reached through staff motivation maximization.

Originality. Staff motivation was maximized mainly due to changes in the internal motivation to appointed work. It was taken into account that the model does not reflect the possibility to influence the external motives associated with the essence of work.

Practical value. The developed model can be used by human resources department or other competent

specialists of industrial enterprises in making decisions about compliance of each employee to their position; determining the total "value" of each of the workers for the scope of work that they do (or can do); identifying employees who are particularly motivated to do certain work for the purpose of teaching and training them.

Key words: staff motivation, productivity, enterprise, organizational behavior, planning, organization.

Палант О.Ю. СИСТЕМНА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОБОТИ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ

Мета. Метою дослідження є аналіз результативності роботи міського електротранспорту України на основі теоретико-методологічних засад та обґрунтоване висвітлення в одному матеріалі усіх найбільш поширених спільних проблем транспортних підприємств.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань організації роботи міського електричного транспорту. В процесі дослідження використовувались такі методи: абстрактно-логічний (при вивченні особливостей розвитку, функціонування та трансформації транспортної галузі країни), балансовий (при оцінці фінансового стану галузі), системного аналізу (при дослідженні можливостей удосконалення роботи транспортних підприємств), моделювання і прогнозування – з метою визначення основних напрямків подальшого розвитку транспортної галузі.

Результати. Подано системний аналіз стану міського електричного транспорту країни на основі укрупнених показників (технічних та економічних) роботи підприємств міського електротранспорту, серед яких обрані: обсяги транспортної роботи, стан рухомого складу та аналіз фінансової діяльності підприємств. Вивчено особливості розвитку, функціонування та трансформації транспортної галузі країни. Проведено оцінку фінансового стану досліджуваної галузі.

Наукова новизна викладеного в статті матеріалу полягає в тому, що завдяки проведеному системному аналізу стану міського електричного транспорту країни отримали подальший розвиток теорія та практика обслуговування пасажиропотоку.

Практична значущість. Полягає в тому, що впровадження методик оцінки ефективності функціонування транспортних комплексів міст України дасть змогу більш детально дослідити конкретні умови їх функціонування з урахуванням ефективності реалізованих цілей. Забезпечення науково-методологічного підходу до визначення результативності функціонування транспортного комплексу міст країни та його елементів на підставі систематизації накопиченої інформації та узагальнення тенденцій – відправна точка для подальших наукових досліджень, остаточна мета яких – одержання моделі розрахунку раціональних параметрів функціонування транспортного комплексу, що лежать в основі нормативів.

Ключові слова: транспортний комплекс, міськелектротранспорт, транспортна робота, економічні показники, інформатизація.

Палант А.Ю. СИСТЕМНАЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ РАБОТЫ ГОРОДСКОГО ЭЛЕКТРОТРАНСПОРТА

Цель. Целью исследования является анализ результативности работы городского электротранспорта Украины на основе теоретико-методологических принципов и обоснованное освещение в одном материале всех наиболее распространенных общих проблем транспортных предприятий.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам организации работы городского электрического транспорта. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (при изучении особенностей развития, функционирования и трансформации транспортной отрасли страны), балансовый (при оценке финансового состояния отрасли), системного анализа (при исследовании возможностей совершенствования работы транспортных предприятий), моделирования и прогнозирования с целью определения основных направлений дальнейшего развития транспортной отрасли.

Результаты. Подано системный анализ городского электрического транспорта страны на основе укрупненных показателей (технических и экономических) работы предприятий городского электротранспорта, среди которых выбраны: объемы транспортной работы, состояние подвижного состава и анализ финансовой деятельности предприятий. Изучены особенности развития, функционирования и трансформации транспортной отрасли страны. Проведена оценка финансового состояния исследуемой области.

Научная новизна изложенного в статье материала заключается в том, что благодаря проведенному системному анализу состояния городского электрического транспорта страны получили дальнейшее развитие теория и практика обслуживания пассажиропотока.

Практическая значимость. Заключается в том, что внедрение методик оценки эффективности функционирования транспортных комплексов городов Украины даст возможность более детально исследовать конкретные условия их функционирования с учетом эффективности реализованных целей. Обеспечение научно-методологического подхода к определению результативности функционирования транспортного комплекса городов страны и его элементов на основе систематизации накопленной информации и обобщение тенденций – отправная точка для дальнейших научных исследований, конечная цель которых – получение модели расчета рациональных параметров функционирования транспортного комплекса, положенные в основу нормативов.

Ключевые слова: транспортный комплекс, горэлектротранспорт, транспортная работа, экономические показатели, информатизация.

Palant O.Yu. SYSTEM EFFECTIVENESS OF THE OPERATION OF URBAN ELECTRIC TRANSPORT

Purpose. The purpose of research is to analyze the working results of urban electric transport in Ukraine on the basis of theoretical and methodological principles and reasonable coverage of all most common problems of transport enterprises in one material.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research are the fundamental principles of modern economic theory, scientific works of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine concerning the organization of work of urban electric transport. The following methods were used during the research: abstract logic (the study of the peculiarities of development, operation and transformation of the transport sector of the country), balance (in the assessment of the financial condition of the industry), systems analysis (the study of the possibilities of improving transportation facilities), modeling and forecasting in order to determining the main directions of further development of the transport sector.

Findings. Served systematic analysis of urban electric transport of the country on the basis of aggregated indicators (technical and economic) operation of enterprises of urban electric transport, among which are selected: the volume of transport work, condition rolling stock and analysis of financial activity of enterprises. Explored features of development, operation and transformation of the transport sector of the country. Conducted assessment of the financial condition of the study area.

Originality.Scientific novelty of the material contained in the article is that the theory and practice of passenger service had been further developed due to a systematic analysis of the state of urban electric transport of the country.

Practical value. Is that the implementation of methods for evaluating the performance of transport complexes of cities of Ukraine will enable a more detailed investigation of the specific conditions of their operation, taking into account the effectiveness of implemented objectives. Providing scientific and methodological approach to the determination of the performance of the transport complex of the cities in the country and its components on the basis of the accumulated information systematization and generalization of trends is a starting point for further study, with the ultimate goal - getting the calculation model of rational parameters of the functioning of the transport complex underlying standards.

Key words: transport complex, urban electric transport, transport operation, economic indicators, informatization.

Нагара М.Б. ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ: СИСТЕМНИЙ АСПЕКТ

Мета. Детермінація системи стратегічного управління на підприємствах туристичної сфери, а також визначення її взаємодоповнюючих складових.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання та загальнонаукові принципи, положення сучасної концепції стратегічного управління. Використано системний аналіз – для розкриття сутності базових категорій; аналіз та синтез – для вивчення існуючих систем стратегічного управління на підприємствах.

Результати. Обґрунтовано, що система стратегічного менеджменту туристичного підприємства має комплексний характер, передбачає організацію та здійснення професійної діяльності із стратегічного аналізу, контролю над успішною реалізацією стратегії, направленої на досягнення місії та цілей його функціонування.

Детерміновано, що основною метою впровадження ключових показників ефективності на підприємствах туристичної галузі є: стимулювання ефективності і якості роботи туроператорів і турагентів; аналіз відповідності функцій працівників потребам і запитам споживачів; створення системи зворотного зв'язку персоналу з клієнтами (споживачами туристичних послуг); підвищення прозорості діяльності туроператорів і турагентів.

Наукова новизна. Встановлено, що система стратегічного менеджменту туристичного підприємства є динамічною сукупністю взаємопов'язаних процесів, що ґрунтуються на інтегрально-цільовому підході до діяльності туристичного підприємства з метою встановлення пріоритетів розвитку, враховуючи ресурсний, людський та виробничий потенціал підприємства.

Практична значущість. Основні положення дослідження можуть застосовуватися при формуванні, використанні та розвитку системи стратегічного управління туристичним підприємством.

Ключові слова: система, стратегія, управління, туристичне підприємство, процес, аналіз.

Нагара М.Б. ОСОБЕННОСТИ СТРАТЕГИРОВАНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ: СИСТЕМНЫЙ АСПЕКТ

Цель. Детерминация системы стратегического управления на предприятиях туристической сферы, а также определение ее взаимодополняющих составляющих.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования является диалектический метод научного познания и общенаучные принципы, положения современной концепции стратегического управления. Использованы системный анализ – для раскрытия сущности базовых категорий; анализ и синтез - для изучения существующих систем стратегического управления на предприятиях.

Результаты. Обосновано, что система стратегического менеджмента туристического предприятия имеет комплексный характер, предусматривает организацию и осуществление профессиональной деятельности по стратегическому анализу, контроля над успешной реализацией стратегии, направленной на достижение миссии и целей его функционирования.

Детерминировано, что основной целью внедрения ключевых показателей эффективности на предприятиях туристической отрасли являются: стимулирование эффективности и качества работы туроператоров и турагентов; анализ соответствия функций работников потребностям и запросам потребителей;

создание системы обратной связи персонала с клиентами (потребителями туристических услуг); повышение прозрачности деятельности туроператоров и турагентов.

Научная новизна. Установлено, что система стратегического менеджмента туристического предприятия является динамической совокупностью взаимосвязанных процессов, основанных на интегрально-целевом подходе к деятельности туристического предприятия с целью установления приоритетов развития, учитывая ресурсный, человеческий и производственный потенциал предприятия.

Практическая значимость. Основные положения исследования могут применяться при формировании, использовании и развитии системы стратегического управления туристическим предприятием.

Ключевые слова: система, стратегия, управление, туристическое предприятие, процесс, анализ.

Nahara M.B. STRATEGIC MANAGEMENT PECULIARITIES IN TOURISM COMPANIES: SYSTEM ASPECT

Purpose. Determination of strategic management system in tourism companies; identification of complementary components of strategic management system.

Methodology of research. Dialectical method of scientific knowledge, general scientific principles, provisions of strategic management modern concept are theoretical and methodological basis of the study.

Systems analysis is used for disclosure of basic categories. Analysis and synthesis are used to study the existing system of enterprises strategic management.

Findings. It is proved that strategic management system of tourism enterprises has complex character, provides organization and professional activity concerning strategic analysis and control of successful strategy implementation aimed at achieving the mission and goals of its functioning.

It is determined that the primary purpose of key performance indicators implementation in tourism industry are: tour operators and travel agents efficiency along with quality promotion; analysis of compliance workers' functions and demands of consumers' needs; creation of feedback system, connecting personnel with customers (consumers of tourism services); increase of tour operators and travel agents activity transparency.

Originality. It is established that tourism enterprise strategic management system is a dynamic set of interrelated processes based on integral approach to business tourism enterprises. Its aim is to establish priorities, taking into account resources, human and industrial potential of the company.

Practical value. Key research provisions can be used in the formulation, application and development of tourism enterprise strategic management system.

Key words: system, strategy management, tourism enterprise process, analysis.

Ільїн В.Ю., Заруцький І.Д., Клименчукова Н.С. ОЦІНКА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Мета. Розробка методики оцінки впливу інституційного середовища на рівень конкурентоздатності аграрних підприємств Луганської області.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано систему підходів та методик проведення оцінки конкурентоздатності аграрних підприємств. Зокрема використано методику оцінки конкурентоздатності аграрного підприємства, що ґрунтується на методології «Value Based Management». Вживання даної методики оцінки дозволяє сформувати комплекс показників кількісної оцінки впливу інституційного середовища на рівень конкурентоздатності аграрного підприємства.

Результати. Обґрунтовано доцільність залучення концепції трансакційних витрат та теорії стейкхолдерів до оцінювання рівня конкурентоздатності аграрного підприємства. Запропоновано здійснювати оцінку конкурентоздатності підприємства з врахуванням впливу оточуючого середовища, що породжує поведінкові особливості соціально-економічних агентів (стейкхолдерів): опортунізм, інформаційна асиметрія та невизначеність.

Наукова новизна. Розроблено систему оцінки рівня конкурентоздатності аграрного підприємства із залученням інтегральний коефіцієнт трансакційності. Включення трансакційних витрат до оцінки конкурентоздатності підприємства, окрім традиційного витратного впливу на конкурентоздатність, дає можливість встановити вартість впливу інституційного середовища, до якого належать певні групи стейкхолдерів підприємства, на конкурентоздатність.

Практична значущість. Доробки авторів мають практичну значимість як для застосування у господарській діяльності аграрних підприємств незалежно від розмірів та організаційно-правових форм господарювання, так і під час теоретичної підготовки майбутніх фахівців у галузі менеджменту організацій вищих навчальних закладів.

Ключові слова: аграрне підприємство, трансакційні витрати, конкурентоздатність, стейкхолдери, інституційне середовище.

Ильин В.Ю., Заруцкий И.Д., Клименчукова Н.С. ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АГРАРНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ С УЧЕТОМ ВЛИЯНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ

Цель. Разработка методики оценки влияния институциональной среды на уровень конкурентоспособности аграрных предприятий Луганской области.

Методика исследования. В процессе исследования применена система подходов и методик проведения оценки конкурентоспособности аграрных предприятий. В частности использована методика оценки конкурентоспособности аграрного предприятия, основанной на методологии «Value Based Management». Употребление данной методики оценки позволяет сформировать комплекс показателей количественной оценки влияния институциональной среды на уровень конкурентоспособности аграрного предприятия.

Результаты. Обоснована целесообразность привлечения концепции трансакционных издержек и теории стейкхолдеров к оценке уровня конкурентоспособности аграрного предприятия. Предложено осуществлять оценку конкурентоспособности предприятия с учетом влияния окружающей среды, порождает поведенческие особенности социально-экономических агентов (стейкхолдеров): оппортунизм, информационная асимметрия и неопределенность.

Научная новизна. Разработана система оценки уровня конкурентоспособности аграрного предприятия с привлечением интегральный коэффициент трансакцийности. Включение трансакционных издержек к оценке конкурентоспособности предприятия, кроме традиционного затратного влияния на конкурентоспособность, позволяет установить стоимость влияния институциональной среды, к которому относятся определенные группы стейкхолдеров предприятия, на конкурентоспособность.

Практическая значимость. Доработки авторов имеют практическую значимость как для применения в хозяйственной деятельности аграрных предприятий независимо от размеров и организационно-правовых форм хозяйствования, так и во время теоретической подготовки будущих специалистов в области менеджмента организаций высших учебных заведений.

Ключевые слова: аграрное предприятие, трансакционные издержки, конкурентоспособность, стейкхолдеры, институциональная среда.

Ilin V.Iu., Zarutskyi I.D., Klymenchukova N.S. EVALUATION OF COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE TAKING INTO ACCOUNT INFLUENCE OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT

Purpose. The aim of the article is to develop the methodology for assessing the impact of the institutional environment on the level of competitiveness of agricultural enterprises in Luhansk region.

Methodology of research. The system of approaches and methodologies for assessment of competitiveness of agricultural enterprises was used in the research process. In particular the method of estimation of competitiveness of the agricultural enterprise based on the methodology «Value Based Management» was used in this article. The use of this technique of evaluation allows you to create the complex of quantitative assessment for indicators of the impact of institutional environment on the level of competitiveness of the agricultural enterprise.

Findings. The expediency of attraction the concept of transaction costs and stakeholder theory to the evaluation of the competitiveness of the agricultural enterprise has been substantiated.

It has been proposed to assess the competitiveness of enterprise, taking into account the influence of the environment, generating behavioral characteristics of social and economic agents (stakeholders): opportunism, information asymmetry and uncertainty.

Originality. It has been development the system of evaluation of the competitiveness of the agricultural enterprise with attraction of integral coefficient of transaction. The inclusion of transaction costs to assess the competitiveness of the enterprise, in addition to traditional costly impact on competitiveness, makes it possible to value the impact of the institutional environment on the competitiveness, which includes some groups of stakeholders of the enterprise.

Practical value. The scientific researches have practical significance for use in economic activity of agricultural enterprises, regardless of size, organizational and legal forms of business, and during the theoretical training of future specialists in organizational management of higher education institutions.

Key words: agricultural enterprise, transaction costs, competitiveness, stakeholders, institutional environment.

Полозова Т.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ "ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА"

Мета. Метою статті є визначення сутності та відмінностей дефініції поняття "інноваційно-інвестиційна спроможність підприємства".

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань інноваційного інвестування. У процесі дослідження застосовувались такі методи: аналізу та синтезу (при аналізі дефініцій базових понять); абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків); графічний (для візуалізації та наочного уявлення взаємного абстрактного розташування дефініцій базових понять "діяльність", "активність", "привабливість", "сприйнятливість", "потенціал", "спроможність"); логічних узагальнень (для встановлення симбіозу проаналізованих базових понять; методи групування і порівняння (для порівняння тлумачень дефініцій базових понять).

Результати. Визначено дефініції базових понять "діяльність", "активність", "привабливість", "сприйнятливість", "потенціал", "спроможність" у тлумачних словниках. Проаналізовано їх відмінності та на цій основі визначено, що поняття "спроможність" є більш широким. Наведена графічна інтерпретація взаємного абстрактного розташування указаних базових понять.

Наукова новизна. Вперше запропоновано логічно-структуроване визначення поняття "інноваційно-інвестиційна спроможність підприємства", що дозволяє доповнити понятійно-категоріальний апарат теорії інноваційного інвестування.

Практична значущість. Практична значущість отриманих результатів полягає у більш обґрунтованому застосуванні відповідних механізмів, методичних інструментів для управління інноваційно-інвестиційною спроможністю підприємства.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна спроможність підприємства, діяльність, активність, сприйнятливість, привабливість, потенціал.

Полозова Т.В. ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕФИНИЦИИ ПОНЯТИЯ "ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННАЯ СПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ"

Цель. Целью статьи является определение сущности и отличий дефиниции понятия "инновационно-инвестиционная способность предприятия".

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются научные труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам инновационного инвестирования. В процессе исследования применялись такие методы: анализа и синтеза (при анализе дефиниций базовых понятий); абстрактно-логический (для теоретического обобщения и формулирования выводов); графический (для визуализации и наглядного представления взаимного абстрактного расположения дефиниций базовых понятий "деятельность", "активность", "привлекательность", "восприимчивость", "потенциал", "способность"); логических обобщений (для установления симбиоза проанализированных базовых понятий; методы группирования и сравнения (для сравнения толкований дефиниций базовых понятий).

Результаты. Определены дефиниции базовых понятий "деятельность", "активность", "привлекательность", "восприимчивость", "потенциал", "способность" в толковых словарях. Проанализированы их отличия и на этой основе установлено, что понятие "способность" является более широким. Приведена графическая интерпретация взаимного абстрактного расположения указанных базовых понятий.

Научная новизна. Впервые предложено логически структурированное определение понятия "инновационно-инвестиционная способность предприятия", что позволяет дополнить понятийно-категориальный аппарат теории инновационного инвестирования.

Практическая значимость. Практическая значимость полученных результатов состоит в более обоснованном применении соответствующих механизмов, методических инструментов для управления инновационно-инвестиционной способностью предприятия.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционная способность предприятия, деятельность, активность, восприимчивость, привлекательность, потенциал.

Polozova T.V. INVESTIGATION OF THE DEFINITION OF THE CONCEPT "INNOVATIVE AND INVESTMENT CAPACITY OF THE ENTERPRISE"

Purpose. The aim of the article is to determine the nature and differences of the definition of the concept "innovation and investment capacity of the enterprise".

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the scientific research is the works of domestic and foreign scholars on issues of innovative investment.

The following methods were used during the research: analysis and synthesis (when analyzing definitions of basic concepts); abstract and logical (for theoretical generalizations and formulation of conclusions); graphic (for visualization and visual representation of the mutual arrangement of abstract definitions of basic concepts "activity", "attractiveness", "susceptibility", "potential", "capacity"); logical generalization (to establish symbiosis of analyzed basic concepts, methods of grouping and comparison (to compare interpretations of definitions of basic concepts).

Findings. It has been determined definitions of basic concepts "activities", "activity", "attractiveness", "susceptibility", "potential" and "capacity" in the explanatory dictionaries.

It has been analyzed their differences and determined on this basis that the term "capacity" is a broader. It has been presented the graphic interpretation of mutual abstract location of mentioned basic concepts.

Originality. It has been proposed logically and structured definition "innovation and investment capacity of the enterprise" for the first time that allows to add conceptual and categorical apparatus of the theory of innovative investment.

Practical value. The practical significance of the obtained results consists in more substantiated application of the relevant mechanisms and methodological tools for the management of innovative and investment capacity of the enterprise.

Key words: innovation and investment ability of the enterprise,activities, activity, susceptibility, attractiveness, potential**.**

Чайківський І.А. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою статті є визначення сутності сталого розвитку аграрної сфери як основи конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та обґрунтування його забезпечувальних механізмів.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: монографічний – при визначенні сутності сталого розвитку підприємств аграрної сфери; системного аналізу – при вивченні взаємозв'язку між сталим розвитком аграрної сфери і конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств; наукового обґрунтування – при визначенні основних критеріїв і забезпечувальних механізмів сталого розвитку і конкурентоспроможності аграрних суб'єктів господарювання..

Результати. Обґрунтовано сутність сталого розвитку підприємств аграрної сфери як їх спроможність за рахунок мобілізації своїх внутрішніх резервів створити таку раціональну структуру виробництва, яка б при прояві випадкових зовнішніх впливів сприяла пом'якшенню несприятливих наслідків і одержанню мінімальних відхилень від сформованої тенденції розвитку. Встановлено взаємозв'язок між сталим розвитком аграрної сфери і конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств. Визначено основні критерії сталого розвитку: зростання обсягів виробництва безпечних продуктів харчування; забезпечення економічної ефективності виробництва; підвищення рівня і якості життя селян, стабілізація демографічних та міграційних процесів. Сталий розвиток аграрного сектора економіки базується на економічному, екологічному і соціальному розвитку і забезпечується відповідними механізмами. Обґрунтовано нововведення в структурі забезпечувальних механізмів

- «Корпоративна соціальна відповідальність», у відповідності з яким кожне підприємство несе економічну, екологічну та соціальну відповідальність перед суспільством, тим самим забезпечуючи свою життєздатність та конкурентоспроможність.

Наукова новизна. Сформовано структурну модель сталого розвитку аграрного сектора економіки і його забезпечувальних механізмів, серед яких нововведення - «корпоративна соціальна відповідальність» сільськогосподарських підприємств за безпечну

життєздатність та конкурентоспроможність.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на комплексне забезпечення сталого розвитку суб'єктів аграрної сфери як основи підвищення їх конкурентоспроможності.

Ключові слова: аграрна сфера, сільськогосподарські підприємства, сталий розвиток, механізми розвитку, конкурентоспроможність.

Чайкивский И.А. МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью статьи является определение сущности устойчивого развития аграрной сферы как основы конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий и обоснования его обеспечительных механизмов.

Методика исследования. В процессе исследования использована система общенаучных и специальных методов, в частности: монографический - при определении сущности устойчивого развития предприятий аграрной сферы; системного анализа - при изучении взаимосвязи между устойчивым развитием аграрной сферы и конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий; научного обоснования - при определении основных критериев и обеспечивающих механизмов устойчивого развития и конкурентоспособности аграрных субъектов хозяйствования.

Результаты. Обосновано сущность устойчивого развития предприятий аграрной сферы как их способность за счет мобилизации своих внутренних резервов создать такую рациональную структуру производства, которая при проявлении случайных внешних воздействий способствовала смягчению неблагоприятных последствий и получению минимальных отклонений от сложившейся тенденции развития. Установлена взаимосвязь между устойчивым развитием аграрной сферы и конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Определены основные критерии устойчивого развития: рост объемов производства безопасных продуктов питания; обеспечение экономической эффективности производства; повышение уровня и качества жизни крестьян, стабилизация демографических и миграционных процессов. Устойчивое развитие аграрного сектора экономики базируется на экономическом, экологическом и социальном развитии и обеспечивается соответствующими механизмами. Обоснованно нововведения в структуре обеспечительных механизмов - «Корпоративная социальная ответственность», в соответствии с которым каждое предприятие несет экономическую, экологическую и социальную ответственность перед обществом, тем самым обеспечивая свою жизнеспособность и конкурентоспособность.

Научная новизна. Сформирован структурную модель устойчивого развития аграрного сектора экономики и его обеспечительных механизмов, среди которых нововведения - «корпоративная социальная ответственность» сельскохозяйственных предприятий за безопасную жизнеспособность и конкурентоспособность.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на комплексное обеспечение устойчивого развития субъектов аграрной сферы как основы повышения их конкурентоспособности.

Ключевые слова: аграрная сфера, сельскохозяйственные предприятия, устойчивое развитие, механизмы развития, конкурентоспособность.

Chaikivskyi I.A. MECHANISMS TO ENSURE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is to determine the essence of sustainable development of the agricultural sphere as the basis of competitiveness of agricultural enterprises and substantiation of its interim mechanisms.

Methodology of research. The system of general and special methods were used in the process of the study, including: monographic – in determining the essence of sustainable enterprise development of agricultural sector; systems analysis – in the study of the relationship between the sustainable development of agricultural sector and competitiveness of agricultural enterprises; scientific substantiation – in determining the basic criteria and providing mechanisms of sustainable development and competitiveness of agricultural business entities.

Findings. It has been substantiated the essence of sustainable development of enterprises of agrarian sphere as their capacity through the mobilization of their internal resources to create such rational structure of production, which in manifestation of random external influences would helped to mitigate the adverse effects and obtaining minimal deviations from the existing tendencies of development. The relation between the sustainable development of agricultural sector and competitiveness of agricultural enterprises has been established. It has been determined the main criteria for sustainable development: growth in the production of safe food; ensuring economic efficiency; increasing the level and quality of life of the peasants, the stabilization of demographic and migration. Sustainable development of agrarian sector of economy is based on economic, environmental and social development and provides with appropriate mechanisms. It has been substantiated the innovations in the structure of secured mechanisms – "corporate social responsibility", according to which each company has economic, environmental and social responsibility to society, thereby ensuring its viability and competitiveness.

Originality. It has been formed the structural model of sustainable development of agrarian sector of economy and its interim mechanisms, including innovation – "corporate social responsibility" of agricultural enterprises for the secure vitality and competitiveness.

Practical value. The obtained results of research aimed at integrated ensure for sustainable development of

entities of agrarian sphere as a basis to improve their competitiveness.

Key words: agrarian sphere, agricultural enterprises, sustainable development, mechanisms of development, competitiveness.

Гришко О.А. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ «УКРЗАЛІЗНИЦІ»

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційного забезпечення впровадження і функціонування систем менеджменту якості (СМЯ) на промислових підприємствах «Укрзалізниці».

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є положення та висновки з проблем забезпечення та удосконалення систем менеджменту якості, викладені у працях вітчизняних та зарубіжних вчених і фахівців-практиків з досліджуваної проблеми, закони й нормативні акти України. В процесі дослідження використовувалися такі методи: аналізу і синтезу - при дослідженні існуючих сертифікованих систем менеджменту якості; порівняльний і структурний аналіз - для визначення особливостей впровадження і функціонування СМЯ промислових підприємств залізничного транспорту і перспектив їх використання; абстрактно-логічний та системний підхід - у процесі аналізу та розробки методичних засад удосконалення організаційного забезпечення системи менеджменту якості промислового підприємства залізничного транспорту.

Результати. Встановлено, що на сьогодні існує низка проблем організаційного характеру, що перешкоджають ефективному впровадженню та функціонуванню СМЯ на промислових підприємствах «Укрзалізниці». Визначено недостатність використання моделі ДСТУ ISO 9001 для створення конкурентних переваг промислових підприємств «Укрзалізниці» у зовнішньому середовищі. Обґрунтовано доцільність впровадження розгорнутої інтегрованої СМЯ на промислових підприємствах «Укрзалізниці», заснованої на концепції маркетингового управління якістю і вимогах міжнародних стандартів ISO 9001, ISO 14000 та IRIS.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо запровадження на «Укрзалізниці» інтегрованої корпоративної системи менеджменту якості, що ґрунтується на вимогах стандартів ISO 9001, ISO 14000, IRIS, спрямованої на забезпечення дотримання балансу інтересів бізнесу, людей, суспільства і майбутніх поколінь.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо впровадження та вдосконалення систем менеджменту якості на промислових підприємствах залізничного транспорту.

Ключові слова*:* промислові підприємства залізничного транспорту, система менеджменту якості, структурно-функціональний підхід, процесний підхід, бізнес-процес, ISO 9001

Гришко О.А. АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ «УКРЗАЛИЗНЫЦИ»

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по совершенствованию организационного обеспечения внедрения и функционирования систем менеджмента качества (СМК) на промышленных предприятиях «Укрзализныци».

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются положения и выводы по проблемам обеспечения и совершенствования систем менеджмента качества, изложенные в трудах отечественных и зарубежных ученых и специалистов-практиков по исследуемой проблеме, законы и нормативные акты Украины. В процессе исследования использовались следующие методы: анализа и синтеза - при исследовании существующих сертифицированных систем менеджмента качества; сравнительный и структурный анализ - для определения особенностей внедрения и функционирования СМК промышленных предприятий железнодорожного транспорта и перспектив их использования; абстрактно-логический и системный подход - в процессе анализа и разработки методических основ совершенствования организационного обеспечения системы менеджмента качества промышленного предприятия железнодорожного транспорта.

Результаты. Установлено, что сегодня существует ряд проблем организационного характера, препятствующих эффективному внедрению и функционированию СМК на промышленных предприятиях «Укрзализныци». Определена недостаточность использования модели ДСТУ ISO 9001 для создания конкурентных преимуществ промышленных предприятий Укрзализныци во внешней среде. Обоснована целесообразность внедрения развернутой интегрированной СМК на промышленных предприятиях «Укрзализныци», основанной на концепции маркетингового управления качеством и требованиях международных стандартов ISO 9001, ISO 14000 и IRIS.

Научная новизна. Научная новизна заключается в определении теоретических положений и практических рекомендаций по внедрению на «Укрзализныци» интегрированной корпоративной системы менеджмента качества, основанной на требованиях стандартов ISO 9001, ISO 14000, IRIS, направленной на обеспечение соблюдения баланса интересов бизнеса, людей, общества и будущих поколений.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по внедрению и совершенствованию систем менеджмента качества на промышленных предприятиях железнодорожного транспорта.

Ключевые слова. промышленные предприятия железнодорожного транспорта, система менеджмента качества, структурно-функциональный подход, процессный подход, бизнес-процесс, ISO 9001

Hryshko O.A. ANALYSIS OF THE PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS AT THE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF "UKRAINIAN RAILWAY"

Purpose. The aim of the research is to develop theoretical and methodological positions and practical

recommendations on improving organizational support for the implementation and functioning quality management systems (QMS) at the industrial enterprises of “Ukrainian railway”.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is provisions and conclusions on the problems of ensuring and improvement of quality management systems that are contained in the works of domestic and foreign scholars and practitioners from the given problem, the laws and normative acts of Ukraine.

The following methods were used in research process: analysis and synthesis – for the study of existing certified QMS; comparative and structural analysis – to determine the characteristics of the implementation and functioning of the QMS of industrial railway undertakings and the prospects for their use; abstract and logical and systematic approach – for the analysis and development of methodological principles of improving organizational support of QMS industrial railway undertakings.

Findings. Is established that as of today there is a number problems organizational nature that hinder effective implementation and operation of the QMS at the industrial enterprises “Ukrainian railway”. It has been determined insufficiency of using the model SSU ISO 9001 to create competitive advantages of industrial enterprises of “Ukrainian railway” in the external environment. It has been substantiated the expediency of introducing expanded integrated QMS at the industrial enterprises of “Ukrainian railway” based on the concept of marketing and quality management requirements of international standards ISO 9001, ISO 14000 and IRIS.

Originality. Scientific novelty consists in determining the theoretical positions and practical recommendations on the implementation integrated corporate QMS at the “Ukrainian railway” that is based on the requirements of standards ISO 9001, ISO 14000, IRIS, aimed at ensuring the balance of interests of business, people, society and future generations.

Practical value. The obtained results of research are the foundation for solving practical problems regarding the implementation and improvement of QMS at the industrial enterprises of railway transport.

Key words: industrial enterprises of railway transport, the quality management system, the structural and functional approach, process approach, business process, ISO 9001

Дьомкіна О.В. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКІВ ПРИ ІНВЕСТИЦІЯХ У РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою даного дослідження є визначення сутності та поняття ризику при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства, виокремлення причин виникнення таких ризиків та їх особливостей.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених. В процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи, зокрема: абстрактно-логічний - для виявлення сутності ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства; теоретичного узагальнення - для дослідження теоретичних основ та існуючих концепцій визначення поняття “ризик”; методи аналізу і синтезу – для виявлення особливостей ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства.

Результати. Визначено сутність поняття ризику при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства, охарактеризовано джерела та причини виникнення такого виду ризиків на підприємствах та систематизовано особливості ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства.

Наукова новизна. Визначено сутність ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства, що базується на позитивному баченні ризику, який на відміну від існуючих підходів “загроз” та “втрат” дає можливість отримання додаткових конкурентних переваг для підприємства.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення інвестиційного забезпечення процесів розвитку персоналу як умови ефективного функціонування підприємств та здобуття конкурентних переваг.

Ключові слова: інвестиції, розвиток персоналу, ризики інвестування, ризик, невизначеність, людський фактор, людський капітал, інвестиції у людський капітал.

Дёмкина О.В. ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ РИСКОВ ПРИ ИНВЕСТИЦИЯХ В РАЗВИТИЕ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью данного исследования является определение сущности понятия рисков при инвестициях в развитие персонала предприятия, характеристика причин возникновения таких рисков, а также их особенностей.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды учёных. В процессе исследования использовались такие общенаучные методы, в частности: абстрактно-логический - для определения сущности рисков при инвестициях в развитие персонала предприятия; теоретического обобщения - для исследования теоретических основ и существующих концепций определения понятия “риск”; методы анализа и синтеза - для определения особенностей рисков при инвестициях в развитие персонала предприятия.

Результаты. Определено сущность понятия риска при инвестициях в развитие персонала предприятия, охарактеризовано источники и причины возникновения такого вида риска на предприятиях, а также систематизировано особенности рисков при инвестициях в развитие персонала предприятия.

Научная новизна. Определено понятие рисков при инвестициях в развитие персонала, которое базируется на позитивном видении риска, точке зрения, которая в отличии от существующих подходов “угроз” и “потерь” даёт возможность получения дополнительных конкурентных преимуществ для предприятия.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по усовершенствованию инвестиционного обеспечения процессов развития персонала как условия эффективного функционирования предприятий и получения конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: инвестиции, развитие персонала, риск, неопределённость, человеческий фактор, человеческий капитал, инвестиции в человеческий капитал.

Domkina O.V. ESSENCE OF AND PECULIARITIES OF RISKS OF INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF THE HUMAN CAPITAL OF A FIRM

Purpose. The main aim of the research is to determinate the essence of risks of investment in the development of human capital of a firm, describe sources and reasons of its occurrence and classify the features of that kind of risks.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research are fundamental statements of the modern economic theory, scientific works of the researchers. In the study process were used the following general scientific methods, particularly: conceptually-logical - for the determination of the essence of risks of investment in the development of human capital of a firm; theoretical synthesizing - for the study of the existent concepts for risk defenition; methods of analysis and syntethis - for the determination of the features of that kind of risk.

Findings. In the research is determinated the meaning of risks of investment in the development of human capital of a firm, described the sources and reasons of its occurrence and were classified the features of that kind of risks.

Originality. In the research is determined the comprehension of risks of investment in the development of human capital of a firm, that is based on the positive approach to the phenomenon of risk. That point of view, in contrast to the existent approaches of "threads" and "losses", gives opportunity for obtaining the additional competitive advantages for the enterprise.

Practical value. The conclusions of this research form a foundation for the solution of practical problems of improvement of investment maintenance of the development of the personnel as a condition of effective firm performance and for gaining the competitive advantages.

Key words: investment, personnel development, risk, uncertainty, human factor, human capital, investment in human capital

Мосін О.О. УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ЕНДОГЕННОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Визначення шляхів управління реалізацією ендогенного інноваційного потенціалу (ЕІП) машинобудівного підприємства через прогнозування рівня валового прибутку підприємства на основі значень його резервів, які складають ЕІП.

Методика дослідження. Методи статистичного аналізу та економіко-математичного моделювання були використані для прогнозування залежної змінної (валового прибутку).

Результати. Запропонована методика побудови моделі множинної регресії уможливлює прогнозування рівня валового прибутку машинобудівного підприємства в залежності від значень його резервів.

Наукова новизна. Розроблена модель множинної регресії, яка дає змогу приймати рішення щодо реалізації резервів підприємства через інноваційні впровадження та прогнозувати значення валового прибутку підприємства. На відміну від існуючих, запропонована модель оперує факторами, які найбільше пов'язані з категорією потенції підприємства.

Практична значущість. Запропоновані аналітичні процедури сприяють економічному розвитку машинобудівних підприємств, які є суттєвою частиною промисловості України.

Ключові слова: машинобудівне підприємство, ендогенний інноваційний потенціал, управління, множинна регресія, резерви підприємства.

Мосин А.А. УПРАВЛЕНИЕ РЕАЛИЗАЦИЕЙ ЭНДОГЕННОГО ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Определение путей управления реализацией эндогенного инновационного потенциала (ЭИП) машиностроительного предприятия через прогнозирование уровня валовой прибыли предприятия на основе значений его резервов, которые составляют ЭИП.

Методика исследования. Методы статистического анализа и экономико-математического моделирования были использованы для прогнозирования зависимой переменной (валовой прибыли).

Результаты. Предложенная методика построения модели множественной регрессии позволяет прогнозировать уровень валовой прибыли в зависимости от значений его резервов.

Научная новизна. Разработана модель множественной регрессии, которая позволяет принимать решения относительно реализации резервов предприятия через инновационные внедрения и прогнозировать значения валовой прибыли предприятия. В отличие от существующих, предложенная модель оперирует факторами, которые наиболее связаны с категорией потенции предприятия.

Практическая значимость. Предложенные аналитические процедуры содействуют экономическому развитию машиностроительных предприятий, которые являются существенной частью промышленности Украины.

Ключевые слова: машиностроительное предприятие, эндогенный инновационный потенциал, управление, множественная регрессия, резервы предприятия.

Mosin O.O. THE WAYS OF MANAGING THE MACHINE-BUILDING ENTERPRISE ENDOGENOUS INNOVATIVE POTENTIAL REALIZATION

Purpose. Determine the ways of managing the machine-building enterprise endogenous innovative potential

(EIP) realization through gross profit forecasting on the basis of values of its reserves which constitute EIP.

Methodology of research. Methods of the statistical analysis and economic-mathematical modeling were used for forecasting of a dependent variable (gross profit).

Findings. The offered technique of creation of multiple regression model allows to predict the level of gross profit depending on values of enterprise's reserves.

Originality. The offered model of multiple regression allows to make decisions concerning realization of reserves of the enterprise through innovative implementations and to predict values of gross profit of the enterprise. Unlike existing models, the offered model operates with factors which are more connected with category of a potentiality of the enterprise.

Practical value. The offered analytical procedures promote economic development of machine-building enterprises which are an essential part of Ukrainian industry.

Key words: building enterprise, endogenous innovation potential, management, multiple regression, the enterprise reserves.

Панас Я.В. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗДАТНОСТІ РЕАЛІЗОВУВАТИ ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТРОЛІНГУ

Мета. Визначення та обґрунтування переліку складових оцінки здатності реалізовувати інноваційний потенціал підприємств у контролінгу.

Методика дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження складають концептуальні положення теорій: контролінгу, інноваційного розвитку, управління інноваційною діяльністю, праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань контролінгу та управління інноваційною діяльністю. У роботі також використано загальнонаукові методи дослідження процесів та явищ, а саме: порівняльного аналізу – для визначення відмінностей між концептуальними підходами до оцінки інноваційного потенціалу та функціонування інноваційного процесу на підприємстві; гносеологічного аналізу – для визначення параметрів і характеристик різних складових елементів оцінки здатності реалізовувати інноваційний потенціал.

Результати. Обґрунтовано необхідність аналізу інноваційного потенціалу через оцінку його ресурсної та синергетичної здатності реалізовувати інноваційний потенціал в практику господарської діяльності підприємства. Запропоновано підхід до оцінювання здатності реалізовувати інноваційний потенціал, який сприятиме розробці управлінських рішень, що підвищуватимуть ефективність управлінського процесу загалом та інноваційної діяльності зокрема.

Наукова новизна. Удосконалено підхід до оцінки здатності реалізовувати інноваційний потенціал підприємства, який полягає у спільному використанні ознак у вигляді нового поєднання, котрі застосовувалися раніше порізно.

Практична значущість. Удосконалено організаційно-економічний механізм управління реалізацією інноваційного потенціалу та запропоновано методичні рекомендації з впровадження і функціонування контролінгу інноваційної діяльності в практику роботи вітчизняних підприємств.

Ключові слова: підприємство, інноваційна діяльність, концепція, інноваційний потенціал, контролінг**.**

Панас Я.В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ СПОСОБНОСТИ РЕАЛИЗОВЫВАТЬ ИННОВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ПРЕДПРИЯТИЯ В КОНТРОЛЛИНГЕ

Цель. Определение и обоснование перечня составляющих оценки способности реализовывать инновационный потенциал предприятий в контроллинге.

Методика исследования. Теоретическую и методологическую основу исследования составляют концептуальные положения теорий: контроллинга, инновационного развития, управления инновационной деятельностью, труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам контроллинга и управления инновационной деятельностью. В работе также использованы общенаучные методы исследования процессов и явлений, а именно: сравнительного анализа - для определения различий между концептуальными подходами к оценке инновационного потенциала и функционирования инновационного процесса на предприятии; гносеологического анализа - для определения параметров и характеристик различных составляющих элементов оценки способности реализовывать инновационный потенциал.

Результаты. Обоснована необходимость анализа инновационного потенциала через оценку его ресурсной и синергетической способности реализовывать инновационный потенциал в практику хозяйственной деятельности предприятия. Предложен подход к оценке способности реализовывать инновационный потенциал, который будет способствовать разработке управленческих решений, повышать эффективность управленческого процесса в целом и инновационной деятельности в частности.

Научная новизна. Усовершенствована подход к оценке способности реализовывать инновационный потенциал предприятия, который заключается в совместном использовании признаков в виде нового сочетания, которые применялись ранее порознь.

Практическая значимость. Усовершенствована организационно-экономический механизм управления реализацией инновационного потенциала и предложены методические рекомендации по внедрению и функционирования контроллинга инновационной деятельности в практику работы отечественных предприятий.

Ключевые слова: предприятие, инновационная деятельность, концепция, инновационный потенциал, контроллинг.

Panas Ya.V. CONCEPTUAL APPROACH TO THE EVALUATION OF THE ABILITY TO REALIZE INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES IN CONTROLLING

Purpose. The determination and the ground of list of estimation components of ability to realize innovative potential of enterprises in controlling.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research consists conceptual provisions theories: controlling, innovative development, innovation management and labor, domestic and foreign scholars on controlling and managing innovation. In the article also used general scientific methods of research processes and phenomena, namely: a comparative analysis - to determine the differences between conceptual approaches to the estimation of innovative potential and functioning of the innovation process in the enterprise; epistemological analysis - to determine the parameters and characteristics of various constituent elements of assessing the ability to realize the innovative potential.

Findings. The necessity of analyzing innovation potential through assessment of its resources and ability to realize synergies innovation potential in the practice of business enterprises is reasonable on the basis of research of essence and components of innovation potential and innovation process.

Originality. The degree of scientific newness hired to improve approaches to assessing the ability to realize innovative potential of enterprises, which is sharing of features previously applied separately as a new combination. .

Practical value. Based on the proposed theoretical and methodical provisions organizational and economic mechanism of realization of innovative potential can be improved and guidelines for the implementation and operation of innovative activity in controlling in the practice of domestic enterprises was proposed.

Key words: enterprise, innovative activity, concept, innovation potential, controlling.

Бойко О.Б. ЧИННИКИ АКТИВІЗАЦІЇ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою статті є оцінка існуючої ситуації в машинобудівній сфері і обґрунтування чинників активізації цілеспрямованої інноваційної діяльності машинобудівних підприємств.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано різні методи: загальнонаукові – при виявленні основних проблем інноваційної діяльності в машинобудуванні і стримуючих факторів впровадження інновацій в машинобудівних підприємствах; при визначенні основних стимулів щодо активізації освоєння підприємствами нових технологій та інновацій; спеціальні методи – при встановленні системи зовнішніх і внутрішніх чинників активізації інноваційної діяльності та обґрунтуванні механізму стратегічного управління процесом інноваційної діяльності машинобудівних підприємств.

Результати. Проведено аналіз і здійснено оцінку сучасного стану функціонування та інноваційного розвитку машинобудівної галузі. Виявлено основні проблеми інноваційної діяльності в машинобудуванні і стримуючі фактори впровадження інновацій в машинобудівних підприємствах. Визначено основні стимули щодо активізації освоєння підприємствами нових технологій та інновацій. Розкрито систему зовнішніх і внутрішніх чинників активізації інноваційної діяльності машинобудівних підприємств. Охарактеризовано структуру механізму стратегічного управління процесом підвищення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств.

Наукова новизна. Обґрунтовано механізм стратегічного управління процесом активізації і підвищення ефективності інноваційної діяльності машинобудівних підприємств на основі використання комплексної системи зовнішніх і внутрішніх чинників.

Практична цінність. Отримані результати дослідження можуть бути використані в господарській діяльності машинобудівних підприємств. Вони направлені на залучення системи зовнішніх і внутрішніх чинників до активізації процесу впровадження нових технологій та підвищення рівня інноваційності виробництва як основи конкурентоспроможності.

Ключові слова: машинобудівні підприємства, інноваційна діяльність, стратегічне управління, чинники, конкурентоспроможність.

Бойко А.Б. ФАКТОРЫ АКТИВИЗАЦИИ ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью статьи является оценка существующей ситуации в машиностроительной сфере и обоснование факторов активизации целенаправленной инновационной деятельности машиностроительных предприятий.

Методика исследования. В процессе исследования использованы различные методы: общенаучные - при выявлении основных проблем инновационной деятельности в машиностроении и сдерживающих факторов внедрения инноваций в машиностроительных предприятиях; при определении основных стимулов для активизации освоения предприятиями новых технологий и инноваций; специальные методы - при установке системы внешних и внутренних факторов активизации инновационной деятельности и обосновании механизма стратегического управления процессом инновационной деятельности машиностроительных предприятий.

Результаты. Проведен анализ и осуществлена оценка современного состояния функционирования и инновационного развития машиностроительной отрасли. Выявлены основные проблемы инновационной деятельности в машиностроении и сдерживающие факторы внедрения инноваций в машиностроительных предприятиях. Определены основные стимулы активизации освоения предприятиями новых технологий и инноваций. Раскрыто систему внешних и внутренних факторов активизации инновационной деятельности машиностроительных предприятий. Охарактеризовано структуру механизма стратегического управления процессом повышения инновационной деятельности машиностроительных предприятий.

Научная новизна. Обоснован механизм стратегического управления процессом активизации и повышения эффективности инновационной деятельности машиностроительных предприятий на основе использования комплексной системы внешних и внутренних факторов.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования могут быть использованы в хозяйственной деятельности машиностроительных предприятий. Они направлены на привлечение системы внешних и внутренних факторов в активизации процесса внедрения новых технологий и повышения уровня инновационности производства как основы конкурентоспособности.

Ключевые слова: машиностроительные предприятия, инновационная деятельность, стратегическое управление, факторы, конкурентоспособность.

Boiko O.B. FACTORS FOR INTENSIFICATION OF PURPOSEFUL INNOVATION ACTIVITY AT MACHINE BUILDING ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is to assess the current situation in the sphere of machine building and substantiation of factors for intensification of purposeful innovation activity at machine building enterprises.

Methodology of research. The variety of methods were used in the research process: general and scientific – in identifying major problems of innovation activity in machine building and restraining factors for introduction of innovations in engineering enterprises; in determining the main incentives to enhance the development of enterprises of new technologies and innovations; a special methods – during installation of external and internal factors for intensification of innovation activity and substantiation of mechanism for strategic management of the process of innovation activity at machine building enterprises.

Findings. The analysis and estimation of the current state of functioning and innovative development of engineering industry have been conducted. The basic problems of innovation activity in machine building and restraining factors for introduction of innovations in engineering enterprises have been detected. The main incentives to enhance the development of new technologies and innovations of enterprises have been determined. The system of internal and external factors for intensification of innovation activity at machine building enterprises has been revealed. The structure of the mechanism for strategic management of the process for improvement of innovation activity at machine building enterprises has been characterized.

Originality. The mechanism for strategic management of the intensification process and increasing the effectiveness of innovation activity of machine building enterprises on the basis of a comprehensive system of internal and external factors has been substantiated.

Practical value. The obtained results of research can be used in economic activity of machine building enterprises. These results are aimed at attracting the system of internal and external factors to enhance the process of implementing new technologies and increasing the level of innovation production as the basis for competitiveness.

Key words: machine building enterprises, innovation activity, strategic management, factors, competitiveness.

Бутило Р.І. ГОДІВЛЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ В ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА

Мета статті полягає у розробці та обґрунтуванні сучасних рішень в побудові системи годівлі корів з кращим поєднанням «збалансованість-ефективність».

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи досліджень (аналізу і синтезу, індукції і дедукції, абстрагування і конктетизації), а також системний підхід і системний аналіз.

Результати. Обґрунтовано потребу розробки і впровадження нових збалансованих раціонів годівлі корів із підвищеною часткою грубих кормів (за європейською класифікацією) та їх основні параметри, які забезпечують кращі показники ефективності виробництва молока при збереженні здоров'я поголівя.

Встановлено, що при використанні лише трав'яних кормів (силосу, сінажу) із незначними додаванням концентратів можна досягти високих показників продуктивності корів. Такий раціон більше відповідає потребам та анатомічній будові корови, дозволяє значно зменшити витрати на годівлю. Виявлено, що раціональне застосування силосу та сінажу в годівлі корів дозволяє значно знизити витрати на корми, зменшити вартість 1 кг сухої речовини та 1 кг перетравного протеїну. Використання саме цих кормів на заміну дороговартісних концентратів крім економічного ефекту також стимулює поліпшення здоров'я тварин та забезпечує їм довговічність.

Наукова новизна. Проведене дослідження дозволило оцінити існуючі підходи до побудови систем годівлі корів і сформувати перспективні з кращим рівнем збалансованості та економічної ефективності.

Практична значущість. Розроблені положення доцільно застосовувати при формуванні перспективних раціонів годівлі корів для інтенсивних сучасних ферм з метою досягнення їх стійкої високоефективної діяльності.

Ключові слова: годівля, раціон, корова, технологія, ефективність, молоко.

Бутыло Р.І. КОРМЛЕНИЕ КАК КЛЮЧЕВОЙ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ЭЛЕМЕНТ В ТЕХНОЛОГИИ ПРОИЗВОДСТВА МОЛОКА

Цель статьи заключается в разработке и обосновании современных решений в построении системы кормления коров с лучшим сочетанием «сбалансированность-эффективность».

Методика исследования. В процессе исследования применены общенаучные методы исследований (анализа и синтеза, индукции и дедукции, абстрагирования и конктетизации), а также системный подход и системный анализ.

Результаты. Обоснована необходимость разработки и внедрения новых сбалансированных рационов кормления коров с повышенной долей грубых кормов (по европейской классификации) и их основные параметры, которые обеспечивают лучшие показатели эффективности производства молока при сохранении здоровья поголовья.

Установлено, что при использовании только травяных кормов (силоса, сенажа) с незначительными добавлением концентратов можно достичь высоких показателей продуктивности коров. Такой рацион больше соответствует потребностям и анатомическому строению коровы, позволяет значительно снизить затраты на кормление. Выявлено, что рациональное применение силоса и сенажа в кормлении коров позволяет значительно снизить затраты на корма, уменьшить стоимость 1 кг сухого вещества и 1 кг переваримого протеина. Использование именно этих кормов на замену дорогостоящих концентратов кроме экономического эффекта также стимулирует улучшение здоровья животных и обеспечивает им долговечность.

Научная новизна. Проведенное исследование позволило оценить существующие подходы к построению систем кормления коров и сформировать перспективные с лучшим уровнем сбалансированности и экономической эффективности.

Практическая значимость. Разработаные положения целесообразно применять при формировании перспективных рационов кормления коров для интенсивных современных ферм с целью достижения их устойчивой высокоэффективной деятельности.

Ключевые слова:. кормление, рацион, корова, технология, эффективность, молоко.

Butylo R.I. FEEDING AS A KEY ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ELEMENT OF MILK PRODUCTION TECHNOLOGY

Purpose. The purpose of the article lies in development of rational and innovative solutions for cow feeding system construction in order to achieve the best combination of "balance-effectiveness."

Methodology of research. In research was carried out by means of general scientific research methods (analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction and specification) as well as a systematic approach and system analysis.

Findings. The paper contains the substanation of necesity of development and implementation of new balanced feed rations for cows with a high proportion of roughage (in European classification) and its main parameters that provide the best performance indicators in milk production while preserving health of herd.

Using only grass forage (silage, haylage) with minor addition of concentrates high rates of cows` productivity can be achieved. This diet meets the needs and fits the anatomical structure of the cow, as well as allows to reduce the cost of feeding. Rational use of silage and haylage in cows feeding allows to reduce feed costs considerably, deminish the cost of both 1 kg of dry matter and 1 kg of digestible protein. Submition of expencive concentrates with suggested feeds not only boosts the economic effect but also improvs health of animals.

Originality. The study allowed to evaluate existing approaches to the construction of cows` feeding systems and work out improved ones that are characterized with a higher level of balance and economic efficiency.

Practical value. Suggestions can be applied to form advanced cow diets at modern intensive farms in order to make the activity stable and highly efficient.

Key words: feeding, ration cow, technology, efficiency, milk.

Кужель В.В., Манзій О.П. АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою даної публікації є розгляд значення кластерних технологій у питанні включення регіонів у вирішенні загальнонаціональних завдань, орієнтованих на потужний розвиток ринкових відносин на всіх рівнях економіки.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові і специфічні методи, зокрема: метод аналізу та синтезу – при проведенні розрахунків клубної конвергенції, спираючись на наявний потенціал кластеризації регіону; системний аналіз – при обґрунтуванні формування інвестиційних кластерів як головну особливість регіональної політики на сучасному етапі; метод наукової абстракції – при актуалізації впровадження інвестиційно-інноваційних кластерів як нового підходу проникнення синергетичної парадигми в сферу регіональної політики.

Результати. Проведено розрахунки клубної конвергенції на прикладі Черкаської області, спираючись на наявний потенціал кластеризації регіону. Розкрито кластерний розподіл основного капіталу, як одну з функцій кластеризації та розвиток на його базі відносин системного партнерства держави та бізнесу. Обґрунтовано формування інвестиційних кластерів як головну особливість регіональної політики на сучасному етапі. Відзначено, що кластерна структуризація ринку зумовлює використання кооперативних факторів у створенні конкурентних переваг, включаючи в просторові об'єднання різні типи власників, в тому числі і владні структури. Встановлено, що виникнення інвестиційно-інноваційних кластерів актуалізує впровадження нового підходу проникнення синергетичної парадигми в сферу регіональної політики.

Наукова новизна. Використано системний підхід до розгляду значення кластерних технологій у питанні включення регіонів у вирішенні загальнонаціональних завдань, орієнтованих на потужний розвиток ринкових відносин на всіх рівнях економіки.

Практична цінність. Впровадження результатів дослідження дасть можливість створити просторовий кластер, спираючись на свою стратегічну інноваційно-інвестиційну базу, на наявний потенціал кластеризації регіону, динаміку валового регіонального продукту та випуску продукції, валової доданої вартості, динаміку обсягу сільгоспвиробництва.

Ключові слова: агропромисловий кластер, регіон, кластеризація, кластерні технології, інноваційно-

інвестиційна база.

Кужель В.В., Манзий Е.П. АНАЛИЗ ПОТЕНЦИАЛА КЛАСТЕРИЗАЦИИ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ

Целью данной публикации является рассмотрение значения кластерных технологий в вопросе включения регионов в решении общенациональных заданий, ориентированных на мощное развитие рыночных отношений на всех уровнях экономики.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специфические методы, в частности: метод анализа и синтеза – при проведении расчетов клубной конвергенции, опираясь на имеющийся потенциал кластеризации региона; системный анализ – при обосновании формирования инвестиционных кластеров как главной особенности региональной политики на современном этапе; метод научной абстракции – при актуализации внедрения инвестиционно-инновационных кластеров как нового подхода проникновения синергической парадигмы в область региональной политики.

Результаты исследования. Проведены расчеты клубной конвергенции на примере Черкасской области, опираясь на имеющийся потенциал кластеризации региона. Раскрыто кластерное распределение основного капитала, как одну из функций кластеризации и развитие на его базе отношений системного партнерства государства и бизнеса. Обоснованно формирования инвестиционных кластеров как главную особенность региональной политики на современном этапе. Отмечено, что кластерная структуризация рынка предопределяет использование кооперативных факторов в создании конкурентных преимуществ, включая в пространственные объединение различные типы владельцев, в том числе и властные структуры. Установлено, что возникновение инвестиционно-инновационных кластеров актуализирует внедрение нового подхода проникновения синергетической парадигмы в сферу региональной политики.

Научная новизна. Использован системный подход к рассмотрению значения кластерных технологий в вопросе включения регионов в решение общенациональных задач, ориентированных на мощное развитие рыночных отношений на всех уровнях экономики.

Практическая ценность. Внедрение результатов исследования позволит создать пространственный кластер, опираясь на свою стратегическую инновационно-инвестиционную базу, имеющийся потенциал кластеризации региона, динамику валового регионального продукта и выпуска продукции, валовой добавленной стоимости, динамику объема сельхозпроизводства.

Ключевые слова: агропромышленный кластер, регион, кластеризация, кластерные технологии, инновационно-инвестиционная база.

Kuzhel V.V., Manziy O.P. ANALYSIS OF THE POTENTIAL OF CLUSTERING IN THE AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF CHERKASY REGION

Purpose. The purpose of this publication is to examine the importance of cluster technologies in the inclusion of regions in solving national problems focused on powerful development of market relations at all levels of the economy.

Methodology of research. The study used general scientific and specific methods, in particular: the method of analysis and synthesis - with the club convergence of the calculations, based on the available potential clustering of the region; system analysis - the justification of investment and innovation clusters as a new approach penetration synergetic paradigm in the field of regional policy.

Findings. Calculations of club convergence on the example of Cherkasy region, based on the available potential clustering region were made. Cluster allocation of capital as one of the functions of clustering and development at its base system of relations of partnership between government and business were determined. The formation of clusters of investment as the main personality of regional policy today was marked. It is noted that the cluster structure the market makes use of cooperative factors in creating competitive advantage, including a spatial association of different types of owners, including the authorities. It was established that the occurrence of investment and innovation clusters update the implementation of the new approach penetration synergetic paradigm in regional economy.

Originality. The systematic approach to the importance of cluster technologies in the inclusion of regions in solving national problems focused on powerful development of market relations at all levels of the economy was used.

Practical value. Implementation results of the study will create a spatial cluster based on its strategic innovation and investment base, the existing potential clustering regional dynamics of gross regional product and output, gross value added dynamics of farmers.

Key words: agriculture cluster, region, clustering, cluster technology, innovation and investment base.

Стеценко В.В. ЗОВНІШНЯ РЕКЛАМА ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЙ МІСТА

Мета. Метою написання статті є дослідження зовнішньої реклами як комунікативної системи, аналіз видів зовнішньої реклами та доцільність їх використання в конкретних умовах.

Методика дослідження. При проведенні дослідження використовувалися такі загальнонаукові прийоми і методи дослідження: структурно-логічний аналіз, ситуаційного аналізу, експертних оцінок, узагальнення та наукової абстракції.

Результати дослідження. Розглянуто визначення зовнішньої реклами та її основні риси. Визначено вимоги до створення зовнішньої реклами. Проведено аналіз і зроблено оцінку зовнішньої реклами м. Полтава. Обґрунтовано рекомендації з удосконалення зовнішньої реклами сучасного міста.

Наукова новизна. Полягає в теоретичному та практичному вирішенні комплексу питань щодо удосконалення зовнішньої реклами сучасного міста.

Практична значущість. Полягає у розробці рекомендацій щодо більш ефективного розміщення зовнішньої реклами у місті.

Ключові слова: комунікації міста, зовнішня реклама, призматрон, білборд, вітрина, брендмауер, вивіска, електронне табло.

Стеценко В.В. ВНЕШНЯЯ РЕКЛАМА КАК СОВРЕМЕННОЕ СРЕДСТВО КОММУНИКАЦИЙ ГОРОДА

Цель. Целью написания статьи является исследование внешней рекламы как коммуникативной системы, анализ видов внешней рекламы и существенность их применения в конкретных условиях.

Методика исследования. При проведении исследования использовались следующие общенаучные приёмы и методы: структурно-логический анализ, метод ситуационного анализа, метод экспертных оценок, методы обобщения и научной абстракции.

Результаты. Рассмотрено определение внешней рекламы и её основные черты, определены условия создания внешней рекламы, проведён анализ внешней рекламы г. Полтавы, предложены рекомендации по усовершенствованию внешней рекламы современного города.

Научная новизна Заключается в теоретическом и практическом разрешении ряда вопросов, касающихся усовершенствования внешней рекламы современного города.

Практическая значимость. Заключается в разработке рекомендаций по более эффективному размещению внешней рекламы в городе.

Ключевые слова: коммуникации города, внешняя реклама, призматрон, билборд, витрина, брандмауэр, вывеска, электронное табло.

Stetsenko V.V. OUTDOOR ADVERTISING AS A MODERN WAY OF COMMUNICATIONS OF THE CITY

Purpose. The purpose of the article is outdoor advertising as communications system researching, analysis of outdoor advertising types and appropriateness of their application in real situations.

Methodology of research. While the research conducting we used general scientific techniques and methods of research: structural logic analysis, situational analysis, appraisal, generalization and scientific abstraction.

Findings. We considered the definition of the outdoor advertising and its main characteristics; there were outlined conditions for outdoor advertising creation; we analyzed outdoor advertising of Poltava; we gave recommendations to improve outdoor advertising of a modern city.

Originality lies in theoretical and practical solving complex of problems to improve the outdoor advertising of a modern city.

Practical value lies in development of recommendations of more effective placement of outdoor advertising in the city.

Key words: communications of the city, outdoor advertising, prismatron, billboard, showcase, firewall, signboard, electronic board.

Ільченко Л.Б., Вечірко О.Г. СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті полягає у розробці теоретичних, методологічних положень та практичних рекомендацій щодо розвитку олійно-жирового комплексу Вінницької області, визначення найбільш важливих впливових факторів на розвиток даної галузі Вінниччини.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані наступні методи: спостереження, аналізу та синтезу – при обґрунтуванні потреби розвитку олійно-жирового комплексу Вінницької області; діалектичний метод, методи індукції та дедукції – при визначенні особливостей, структури та асортименту продукції розвитку галузі; метод порівняння та узагальнення – для обґрунтування заходів для подолання існуючих загроз та виявлення нових можливостей для підприємств олійно-жирової промисловості Вінницької області.

Результати. Обґрунтовано потребу розвитку олійно-жирового комплексу Вінницької області. Визначено, що розвиток галузі залежить від особливостей структури та асортименту продукції, а також складу та структури ресурсів, які споживаються галуззю. Результати проведеного аналізу основних показників виробництва продукції та прибутковості підприємств свідчать про їх збільшення в 2014р. Запропоновано перелік заходів для подолання існуючих загроз та виявлення нових можливостей для підприємств олійно-жирової промисловості Вінницької області.

Наукова новизна. Визначено фактори впливу на виробництво та реалізацію олійної продукції, тенденцію щодо структури ресурсів, що споживаються галуззю.

Практична значущість. Полягає у тому, що основні положення, викладені у статті, доведено до практичних рекомендацій. Вони спрямовані на забезпечення ефективного функціонування підприємств і можуть бути практично застосовані менеджерами при визначенні стратегічного розвитку підприємств.

Ключові слова: олійно-жирова промисловість, асортимент продукції, ресурсна база, потенціал підприємства.

Ильченко Л.Б., Вечирко О.Г. СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ МАСЛОЖИРОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Цель статьи заключается в разработке теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по развитию масложирового комплекса Винницкой области, определение наиболее важных влиятельных факторов на развитие данной отрасли Винницкой области.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы: наблюдения, анализа и синтеза - при обосновании необходимости развития масложирового комплекса Винницкой области; диалектический метод, методы индукции и дедукции - при определении особенностей, структуры и ассортимента

продукции развития отрасли; метод сравнения и обобщения - для обоснования мер по преодолению существующих угроз и выявления новых возможностей для предприятий масложировой промышленности Винницкой области.

Результаты. Обоснована необходимость развития масложирового комплекса Винницкой области. Определено, что развитие отрасли зависит от особенностей структуры и ассортимента продукции, а также состава и структуры ресурсов, потребляемых отраслью. Результаты проведенного анализа основных показателей производства продукции и прибыльности предприятий свидетельствуют об их увеличении в 2014г. Предложен перечень мероприятий для преодоления существующих угроз и выявления новых возможностей для предприятий масложировой промышленности Винницкой области.

Научная новизна. Определены факторы влияния на производство и реализацию масляной продукции, тенденции относительно структуры ресурсов, потребляемых отраслью.

Практическая значимость. Заключается в том, что основные положения, изложенные в статье, доведено до практических рекомендаций. Они направлены на обеспечение эффективного функционирования предприятий и могут быть практически применены менеджерами при определении стратегического развития предприятий.

Ключевые слова. Масложировая промышленность, ассортимент продукции, ресурсная база, потенциал предприятия.

Ilchenko L.B., Vechirko O.G. MODERN DEVELOPMENT OF OIL AND FAT INDUSTRY VINNYTSIA REGION

Purpose. The aim of this paper is developing theoretical and methodological positions and practical recommendations for the development of oil and fat complex in Vinnytsia region, identifying the most important influential factors on the development of the industry in Vinnitsa region.

Methodology of research. During the investigation were used the following methods: observation, analysis and synthesis - the justification needs of oil and fat complex Vinnitsa region; dialectical method, methods of induction and deduction - in determining the characteristics, structure and product range development of the industry; method of comparison and synthesis - to justify measures to address current threats and identify new opportunities for enterprises oil and fat industry in Vinnitsa region.

Findings. It substantiated the need for the development of oil and fat complex Vinnytsia region. Determined that the development of the industry depends on the particular structure and product range, as well as the composition and structure of resources consumed by industry. The results of the analysis of the main indicators of production and profitability indicate their increase in 2014. There was a list of activities to address current threats and identify new opportunities for enterprises of oil and fat industry in Vinnytsa region.

Originality. The investigation made it possible to determine the impacts on production and sale of oil products, the tendency to resources structure consumed by sector.

Practical value. The result of the investigation is that the main provisions contained in Article brought to practical recommendations. They are aimed at ensuring the effective functioning of enterprises and can be practically applied by managers in determining strategic business development.

Key words. Oil and fat products, the range of products, resource's base, the potential of con cern.

Горлачук О.А. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В РЕГІОНІ

Мета. Метою дослідження є висвітлення основних аспектів формування витрат і собівартості основних видів сільськогосподарської продукції в умовах регіону.

Методика дослідження. Під час дослідження було використано діалектичний метод, системний метод при вивченні причинно-наслідкового зв'язку підвищення собівартості продукції, статистичні методи при визначенні коефіцієнтів територіальної варіації собівартості, метод аналізу-синтезу, порівняльного аналізу, абстрактно-логічний.

Результати дослідження. Проведено оцінку умов формування витрат і собівартості сільськогосподарської продукції та запропоновано шляхи зниження рівня собівартості сільськогосподарської продукції в агроформуваннях регіону.

Наукова новизна. Обґрунтовано особливості формування витрат і собівартості продукції в агроформуваннях регіону.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані для зниження витратної компоненти в ціні сільськогосподарської продукції агроформувань, що зумовить підвищення ефективності виробництва.

Ключові слова: витрати, собівартість, територіальна варіація, структура витрат, статті витрат.

Горлачук О.А. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ РАСХОДОВ И СЕБЕСТОИМОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В РЕГИОНЕ

Цель. Целью исследования является освещение основных аспектов формирования затрат и себестоимости основных видов сельскохозяйственной продукции в условиях региона.

Методика исследования. В ходе исследования были использованы диалектический метод, системный метод при изучении причинно-следственной связи повышение себестоимости продукции, статистические методы при определении коэффициентов территориальной вариации себестоимости, метод анализа-синтеза, сравнительного анализа, абстрактно-логический.

Результаты исследования. Проведена оценка условий формирования затрат и себестоимости сельскохозяйственной продукции и предложены предложения снижение уровня себестоимости сельскохозяйственной продукции в агроформированиях региона.

Научная новизна. Обоснованы особенности формирования затрат и себестоимости продукции в агроформированиях региона.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы для снижения расходной компоненты в цене сельскохозяйственной продукции агроформирований, что обусловит повышение эффективности производства.

Ключевые слова: затраты, себестоимость, территориальная вариация, структура расходов, статьи расходов.

Horlachuk O.A. THE MAIN ASPECTS OF FORMATION EXPENSES AND THE COST OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE REGION

Purpose. The aim of the study is to highlight the main aspects formation costs and the cost of basic types of agricultural products in terms of region.

Methodology of research. During the study was used the dialectical method, a systematic method for the study of causal link increase of production costs, statistical methods in determining the coefficients of variation of territorial cost, method of analysis, synthesis, comparative analysis, abstract and logical.

Findings. Carried assessment of conditions of formation of expenses and the cost of agricultural products and offers the decline the level of the cost of agricultural production in the agricultural enterprises of region.

Originality. Grounded features of formation of costs and of production costs agricultural enterprises in the region.

Practical value. Results can be used to reduce the expenditure components in the price of agricultural products agricultural enterprises that will lead to increase production efficiency.

Key words: cost, cost, territorial variation, cost structure, cost items.

Попова М.М. ВИНОГРАДНО-ВИНОРОБНИЙ КЛАСТЕР ЯК ПРОГРЕСИВНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ - ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ В ХЕРСОНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Мета. Метою статті є дослідження кластерної моделі об'єднання підприємств як прогресивного напрямку підвищення конкурентоспроможності окремих галузей, регіонів та країни в цілому: дослідження теоретичних аспектів процесів формування регіональних кластерів, діагностика можливості та обґрунтування передумов створення виноградно-виноробного кластеру в Херсонській області, а також визначення першочергових заходів для успішної кластеризації виноградарсько-виноробної галузі Херсонщини.

Методика дослідження. Методологічною та інформаційною основою при виконанні роботи виступали діючі нормативно-правові акти, що регулюють досліджувані питання, офіційні дані Державної статистичної служби України, а також матеріали вітчизняних періодичних та Інтернет - видань з зазначеної тематики. В ході дослідження використовувались наступні методи: абстрактно - логічний (при виконанні теоретичних узагальнень та формулюванні висновків), економіко - статистичний (при проведенні порівняльного аналізу натуральних показників виробництва винограду по Україні та Херсонській області), графічний (при відображенні динаміки темпів зростання (зменшення) площ виноградних плантацій по Україні та по Херсонській області).

Результати. Обґрунтовано, що формування сучасної, науково обґрунтованої стратегії розвитку аграрних кластерів в Україні, адаптація світового досвіду процесів кластеризації до сучасних вітчизняних економічних і юридичних реалій з урахуванням інноваційного потенціалу окремих регіонів сьогодні мають бути першочерговими питаннями аграрної політики. Встановлено, що з метою покращення концептуальних економічних та методологічних знань про кластери, їх розвиток та управління, необхідно якнайшвидше удосконалити законодавчу базу на національному рівні та сформувати загальнонаціональну кластерну стратегію як основу для підвищення конкурентоздатної економіки держави.

Наукова новизна. Здійснено діагностику потенціалу Херсонської області для створення виноградно-виноробного кластеру з урахуванням ряду чинників: сучасного стану галузі регіону в порівнянні з деякими середніми показниками по Україні, наявності ефективно функціонуючих потужних виноградарсько-виноробних підприємств, можливостей сировинної бази, наявності в області значної кількості фінансово-кредитних установ, тощо.

Практична значущість. Отримані результати дослідження стануть потенційною основою при розробці концепції створення виноградно-виноробного кластеру в Херсонській області.

Ключові слова: кластеризація, кластерна модель, кластерні ініціативи, виноградно-виноробний кластер, конкурентоспроможність.

Попова М.Н. ВИНОГРАДНО-ВИНОДЕЛЬЧЕСКИЙ КЛАСТЕР КАК ПРОГРЕССИВНАЯ МОДЕЛЬ ИНТЕГРАЦИОННОГО ОБЪЕДИНЕНИЯ - ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОЗДАНИЯ В ХЕРСОНСКОМ РЕГИОНЕ

Цель. Целью статьи является исследование кластерной модели объединения предприятий как прогрессивного направления повышения конкурентоспособности отдельных отраслей, регионов и страны в целом: исследование теоретических аспектов процессов формирования региональных кластеров, диагностика возможности и обоснование предпосылок создания виноградно-винодельческого кластера в Херсонской области, а также определение первоочередных мероприятий для успешной кластеризации виноградарско-винодельческой отрасли Херсонщины.

Методика исследования. Методологической и информационной основой при выполнении работы выступали действующие нормативно-правовые акты, регулирующие исследуемые вопросы, официальные

данные Государственной статистической службы Украины, а также материалы отечественных периодических и интернет-изданий по указанной тематике. В ходе исследования использовались следующие методы: абстрактно логический (при выполнении теоретических обобщений и формулировании выводов), экономико - статистический (при проведении сравнительного анализа натуральных показателей производства винограда по Украине и Херсонской области), графический (при отражении динамики темпов роста (снижения) площадей виноградных плантаций по Украине и по Херсонской области).

Результаты. Обоснованно, что формирование современной, научно обоснованной стратегии развития аграрных кластеров в Украине, адаптация мирового опыта процессов кластеризации к современным отечественным экономическим и юридическим реалиям с учетом инновационного потенциала отдельных регионов сегодня должны быть первоочередными вопросами аграрной политики. Установлено, с целью улучшения концептуальных экономических и методологических знаний о кластерах, их развитие и управление, необходимо как можно быстрее усовершенствовать законодательную базу на национальном уровне и сформировать общенациональную кластерную стратегию в качестве основы для повышения конкурентоспособной экономики государства.

Научная новизна. Осуществлено диагностику потенциала Херсонской области для создания виноградно-винодельческого кластера с учетом ряда факторов: современного состояния отрасли региона по сравнению с некоторыми средними показателями по Украине, наличия эффективно функционирующих мощных виноградарско-винодельческих предприятий, возможностей сырьевой базы, наличии в области значительного количества финансово-кредитных учреждений и т.д.

Практическая значимость. Принимая во внимание, что Херсонщина - одна из областей Украины, где уже есть примеры успешного внедрения и функционирования кластерных моделей и учитывая мотивированность органов местной власти к дальнейшему развитию кластеризации (решением сессии Херсонского областного совета в январе 2011 года в регионе взят курс на успешную кластеризацию и ее инновационную направленность), считаем, что результаты исследования потенциально будут иметь практическую значимость при разработке концепции создания виноградно-винодельческого кластера в Херсонской области.

Ключевые слова: кластеризация, кластерная модель, кластерные инициативы, виноградно-винодельческий кластер, конкурентоспособность.

Popova M.M. VITICULTURE AND WINE-MAKING CLUSTER AS A PROGRESSIVE MODEL OF INTEGRATED COMMUNITY – THEORETICAL FOUNDATIONS AND PERSPECTIVES OF CREATION IN KHERSON REGION

Purpose. The purpose of this article is to study the association of enterprises cluster model as progressive towards improving the competitiveness of individual sectors, regions and the country as a whole: a study of the theoretical aspects of the formation of regional clusters, diagnostics capabilities and justify the establishment of a Wine Cluster in Kherson region, and to identify priority steps to a successful clustering of viticulture-wine industry Kherson.

Methodology of research. Methodological and informational basis for carrying out the work were applicable regulations governing test questions, official data of the State Statistics Service of Ukraine and the Ukrainian periodical materials and Internet editions of the mentioned topic. The study used the following methods: abstraktno- logical (subject to theoretical generalizations and drawing conclusions), economic and statistical (during the comparative analysis of the physical parameters of grape production in Ukraine, Kherson region), graphics (with the dynamics of the rate of increase (decrease) in areas vineyards in Ukraine and in the Kherson region).

Findings. Grounded that the formation of the modern, science-based agricultural development strategy clusters in Ukraine, adaptation of international experience to the process of clustering modern domestic economic and legal realities considering innovative potential of individual regions today should be a priority issue in agricultural policy. In order to improve economic conceptual and methodological knowledge clusters, development and management, urgent to improve the legal framework at the national level and establish a national cluster strategy as a basis for increasing the competitive state economy.

Originality. The study was first conducted diagnostic potential of the Kherson region to create Wine cluster based on several factors: the current state of industry in the region compared to some average for Ukraine, an effective functioning of powerful viticulture, wineries, opportunities raw materials, in the presence of a significant number of financial institutions, and so on.

Practical value. Taking into account that the Kherson - Ukraine is one area where there are examples of successful implementation and operation of cluster models, and given the motivation of local authorities to further develop clustering (resolution of the Kherson Regional Council in January 2011roku in the region embarked on a successful clustering and its innovative orientation), we believe that the results of the study will potentially have practical significance in the development of the concept of a Wine cluster in the Kherson region.

Key words: clustering, cluster model, cluster initiatives Wine cluster competitiveness.

Циганенко Г.В., Кобзар С.К. МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ

Мета статті полягає у розробці методичного підходу до оцінки стану екологічного менеджменту в умовах функціонування підприємств лісової галузі.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано системний підхід до вивчення закономірностей в контексті взаємоузгодженості та взаємодоповнюваності складових Принципів, критеріїв та індикаторів в процедурі сертифікації на відповідність стандартам FSC (Лісової Опікунської Ради). Використано абстрактно-логічний метод для обґрунтування результатів причинно-наслідкових зв'язків стосовно впливів на

навколишнє середовище та ролі екологічного менеджменту в підвищенні рівня конкурентоспроможності підприємств лісової галузі. здійснено на основі використання бінарних показників та методу бальних оцінок розрахунок інтегрального показника стану дотримання системи екологічного менеджменту

Результати. Обґрунтовано необхідність впровадження у господарську діяльність підприємств лісової галузі процедур сертифікації та впровадження стандартів, пов'язаних із навколишнім середовищем. Це дозволяє зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, формувати систему екологічного менеджменту в рамках загальної системи управління підприємством та підвищувати його конкурентоспроможність на вітчизняному та закордонному ринках. Доведено, що інтегральний показник стану екологічного менеджменту дозволяє виявити недоліки формування такої системи та узгоджує причинно-наслідкові зв'язки довгострокового розвитку підприємства лісового господарства.

Наукова новизна. Проведене дослідження в контексті міжнародного досвіду сертифікації лісів дало змогу застосувати бальну оцінку для розрахунку інтегрального показника стану екологічного менеджменту з врахуванням його системних ознак.

Практична значущість. Розроблений методичний підхід полягає у розробці рекомендацій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємств лісової галузі в контексті ефективного управління екологічними аспектами діяльності та бізнес-процесами. Методика розрахунку показника стану відповідності ведення лісового господарства стандартам FSC та показника стану дотримання екологічного менеджменту стосовно впливів на навколишнє середовище дозволяє виявляти недоліки в системі екологічного менеджменту підприємства.

Ключові слова: лісове господарство, підприємство, екологічний менеджмент, навколишнє середовище, стандарт FSC (Лісової Опікунської Ради),

Цыганенко Г.В., Кобзарь С.К. МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ СОСТОЯНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЕСНОЙ ОТРАСЛИ

Цель статьи заключается в разработке методического подхода к оценке состояния экологического менеджмента в условиях функционирования предприятий лесной отрасли.

Методика исследования. В процессе исследования применен системный подход к изучению закономерностей в контексте согласованности и взаимодополняемости составляющих Принципов, критериев и индикаторов в процедуре сертификации на соответствие стандартам FSC. Использовано абстрактно-логический метод для обоснования результатов причинно-следственных связей по воздействий на окружающую среду и роли экологического менеджмента в повышении уровня конкурентоспособности предприятий лесной отрасли. осуществлено на основе использования бинарных показателей и метода балльных оценок расчет интегрального показателя состояния соблюдения системы экологического менеджмента

Результаты. Обоснована необходимость введения в хозяйственную деятельность предприятий лесной отрасли процедур сертификации и внедрения стандартов, связанных с окружающей средой. Это позволяет уменьшить негативное влияние на окружающую среду, формировать систему экологического менеджмента в рамках общей системы управления предприятием и повышать его конкурентоспособность на отечественном и зарубежном рынках. Интегральный показатель состояния экологического менеджмента позволяет выявить недостатки формирования такой системы и согласовывает причинно-следственные связи с долгосрочным развитием предприятия лесного хозяйства.

Научная новизна. Проведенное исследование в контексте международного опыта сертификации лесов позволило применить бальную оценку для расчета интегрального показателя состояния экологического менеджмента с учетом его системных признаков.

Практическая значимость. Разработанный методический подход заключается в разработке рекомендаций, направленных на повышение конкурентоспособности предприятий лесной отрасли в контексте эффективного управления экологическими аспектами деятельности и бизнес-процессами. Методика расчета показателя состояния соответствия ведения лесного хозяйства стандартам FSC и показателя состояния соблюдения экологического менеджмента согласно воздействий на окружающую среду позволяет выявлять недостатки в системе экологического менеджмента предприятия.

Ключевые слова: лесное хозяйство, предприятие, экологический менеджмент, окружающая среда, стандарт FSC (Лесной Попечительского Совета)

Tsyhanenko H.V., Kobzar S.K. THE METHODICAL APPROACH TO THE ASSESSMENT OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AT THE ENTERPRISES OF FORESTRY SECTOR

Purpose. The purpose of the article is to develop the methodical approach to the assessment of the environmental management at the enterprises of forestry sector.

Methodology of research. The author used the systematic approach to regularity study in the context of interconsistency and complementarity of the components of Principles, criteria and indicators in the process of conformity certification to the FSC standards. Used abstract logical method to justification the results of causality regarding the environmental impact and the role of environmental management in improving the competitiveness of enterprises furniture industry. is based on the use of binary indicators and calculation method scores integral indicator of compliance of environmental management system

Findings. The need for introducing certification procedures in the economic activity of forestry enterprises and implementation of the standards connected with environment has been grounded. It allows to decrease negative impact on the environment, to form the system of environmental management in the frames of general management system of the enterprise and to increase its competitiveness on domestic and world markets. Integral indicator of ecological management state allows to reveal the drawbacks of forming such system and coordinates cause-and-effect relations of long-term development of a forestry enterprise.

Originality. The research carried in the context of international experience of forest certification has given the

possibility to use the rating system for calculating the integral indicator of ecological management state considering its system indications.

Practical value. The developed methodical approach is reasonable for developing recommendations directed to the reinforcement of competitiveness of forestry enterprises in the context of effective management of environmental aspects of business processes. The calculation of the indicator of environmental management compliance with the FSC standards as for the influence on environment allows to reveal the drawbacks in the system of environmental management of the enterprise.

Key words: forestry, enterprise, environmental management, environmental standard FSC (Forest Stewardship Council)

Хижнякова Н.О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТІВ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНІ

Мета. Метою дослідження є здійснення загальної характеристики об'єктів екологоорієнтованого управлінського впливу України як цілісного територіального утворення, встановлення основних тенденцій зміни показників та ступеня наближення до стану, характерного для держав ЄС, а також внесення пропозицій щодо прийняття ЕОУР, які дозволять наблизити втілення ідей «зеленої» економіки в Україні.

Методика дослідження. Застосовано принципи побудови класифікацій, дослідження структури показників та структурних змін, а також змін у динаміці. Врахування просторових аспектів здійснено шляхом використання таких аналітичних показників, як рівень розповсюдження певних явищ по території, а також продуктивність одиниці площі.

Результати. Розроблено класифікацію об'єктів впливу ЕОУР. Здійснено загальну характеристику об'єктів екологоорієнтованого управлінського впливу України як цілісного територіального утворення, а саме – досліджено зміну структури земельного фонду за складовими, виділеними відповідно до специфіки використання, а також здійснено аналіз використання його основних складових. Виявлено ряд позитивних і негативних тенденцій об'єктів екологоорієнтованого управлінського впливу. Розкрито невикористані резерви у порівнянні зі станом, притаманним державам ЄС.

Наукова новизна. Запропоновано низку ЕОУР, прийняття та реалізація яких необхідні для досягнення бажаного рівня збалансованості екологічних та економічних пріоритетів суспільного розвитку.

Практична значущість. Результати дослідження доцільно застосовувати для виявлення проблемних ситуацій та попереднього встановлення найбільш перспективних для їх вирішення ЕОУР.

Ключові слова: об'єкт, екологоорієнтовані управлінські рішення (ЕОУР), територія, землі сільськогосподарського призначення, ліси, «зелена» економіка.

Хижнякова Н.А. ОБОБЩЁННАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЪЕКТОВ ЭКОЛОГООРИЕНТИРОВАННОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ В УКРАИНЕ

Цель. Целью исследования является осуществление общей характеристики объектов экологоориентированного управленческого влияния Украины как целостного территориального образования, установление основных тенденций изменения показателей и степени приближения к состоянию, характерному для стран ЕС, а также внесение предложений по принятию ЕОУР, которые позволят приблизить воплощение идей «зеленой» экономики в Украине.

Методика исследования. Использованы принципы построения классификаций, исследования структуры показателей и структурных изменений, а также изменений в динамике. Учёт пространственных аспектов выполнен путём использования таких аналитических показателей, как уровень распространения явлений по территории и продуктивность единицы площади.

Результаты. Разработана классификация объектов влияния ЭОУР. Выполнена обобщающая характеристика объектов экологоориентированного управленческого влияния Украины как целостного территориального образования, а именно – исследовано изменение структуры земельного фонда по составляющим, выделенным соответственно специфике использования, а также выполнен анализ использования его основных составляющих. Выявлен ряд положительных и отрицательных тенденций объектов экологоориентированного управленческого воздействия. Раскрыто неиспользованные резервы по сравнению с состоянием, присущим государствам ЕС.

Научная новизна. Предложено ряд ЕОУР, принятие и реализация которых необходимы для достижения желаемого уровня сбалансированности экологических и экономических общественного развития.

Практическая значимость. Результаты исследования следует использовать для выявления проблемных ситуаций и предварительного отбора наиболее перспективных для их разрешения ЭОУР.

Ключевые слова: объект, экологоориентированные управленческие решения (ЭОУР), территория, земли сельскохозяйственного назначения, леса, «зелёная» экономика.

Khyzhnyakova N.O. THE GENERAL CHARACTERISTICS OF OBJECTS OF ECOLOGICALLY ORIENTED MANAGERIAL INFLUENCE IN UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is to form the ecologically oriented influence objects' classification, to give the general characteristics of ecologically oriented influence objects in Ukraine and to suggest the ecologically oriented decisions for the green economy development.

Methodology of research. The classification principles, the structure and structure change research and the dynamic change research are used. The accounting of the space aspects is done by the using of the so analytic indices as the level of the distribution on the territory and the productivity of the square unit.

Findings. The ecologically oriented influence objects' classification is suggested. The general characteristics of ecologically oriented influence objects of Ukraine as the whole territorial formation is given. In particular the land fond structure change and the using of its main parts are investigated. Revealed a number of positive and negative trends objects ecologically managerial influence. Reveals untapped reserves compared to the state, characteristic of the EU.

Originality. This research gave the possibility to suggest the ecologically oriented decisions are necessary to the balance the ecological and economic priorities of the social development.

Practical value. The findings of this research can be used for the looking for the problem situations and the preliminary choosing of the necessary ecologically oriented decisions.

Key words: object, ecologically oriented decisions, territory, agricultural land, forest, green economy.

Воронкова А.Е., Бабенко М.К. СТРАТЕГІЧНА КАСТОМІЗАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є викладення результатів наукових досліджень щодо аналізу та узагальнення методичних підходів до диференціації ролей працівників та обґрунтування доцільності розгляду стратегічної кастомізації як ефективної стратегії диференціації працівників у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є положення теорій і концепцій менеджменту, теорій економічного розвитку, наукові праці та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених у галузі HR-менеджменту, менеджменту знань, формування компетенцій. В процесі дослідження використовувалися такі методи: монографічний аналіз (при вивченні сутності підходів до диференціації працівників підприємства), системний аналіз (при визначенні можливостей застосування існуючих підходів до диференціації працівників у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства), метод графічного узагальнення (при розробленні континууму перетворення робочої сили в стратегічний актив підприємства), науковий аналіз та синтез (при наданні порівняльної характеристики стратегій диференціації робочої сили).

Результати. Здійснено аналіз підходів до диференціації працівників підприємства за ролями. Розглянуто критерії мотивації управлінської діяльності залежно від типу керівника підприємства. Розроблено континуум перетворення робочої сили на стратегічний актив підприємства. Проаналізовано ефективність реалізації функції менеджменту знань працівників залежно від обраної стратегії диференціації робочої сили на підприємстві. Надано порівняльну характеристику стратегій диференціації робочої сили у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та розробленні методичних засад диференціації ролей працівників по відношенню до обраної стратегії інноваційного розвитку підприємства, а також обґрунтуванні доцільності розгляду стратегічної кастомізації як ефективної стратегії диференціації працівників у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо диференціації працівників за ступенем внеску в досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємства.

Ключові слова: інноваційний розвиток, стратегія, менеджмент знань, працівник, диференціація, стратегічна кастомізація.

Воронкова А.Э., Бабенко М.К. СТРАТЕГИЧЕСКАЯ КАСТОМИЗАЦИЯ РАБОТНИКОВ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью статьи является изложение результатов научных исследований по анализу и обобщению методических подходов к дифференциации ролей работников и обоснование целесообразности рассмотрения стратегической кастомизации как эффективной стратегии дифференциации работников в контексте обеспечения инновационного развития предприятия.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются положения теорий и концепций менеджмента, теории экономического развития, научные труды и методические разработки отечественных и зарубежных ученых в области HR-менеджмента, менеджмента знаний, формирования компетенций. В процессе исследования использовались следующие методы: монографический анализ (при изучении сущности подходов к дифференциации работников предприятия), системный анализ (при определении возможностей применения существующих подходов к дифференциации работников в контексте обеспечения инновационного развития предприятия), метод графического обобщения (при разработке континуума преобразования рабочей силы в стратегический актив предприятия), научный анализ и синтез (при предоставлении сравнительной характеристики стратегий дифференциации рабочей силы).

Результаты. Осуществлен анализ подходов к дифференциации работников предприятия по ролям. Рассмотрены критерии мотивации управленческой деятельности в зависимости от типа руководителя предприятия. Разработан континуум преобразования рабочей силы в стратегический актив предприятия. Проанализирована эффективность реализации функции менеджмента знаний работников в зависимости от выбранной стратегии дифференциации рабочей силы на предприятии. Представлена сравнительная характеристика стратегий дифференциации рабочей силы в контексте обеспечения инновационного развития предприятия.

Научная новизна заключается в определении теоретических положений и разработке методических основ дифференциации ролей работников по отношению к выбранной стратегии инновационного развития предприятия, а также обосновании целесообразности рассмотрения стратегической кастомизации как

эффективной стратегии дифференциации работников в контексте обеспечения инновационного развития предприятия.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем дифференциации работников по степени вклада в достижение стратегических целей инновационного развития предприятия.

Ключевые слова: инновационное развитие, стратегия, менеджмент знаний, работник, дифференциация, стратегическая кастомизация.

Voronkova A.E., Babenko M.K. STRATEGIC **CUSTOMIZATION OF** WORKERS AS BACKGROUND **FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE**

Purpose. The aim of the article is to present the results of research on the analysis and generalization of methodological approaches to differentiation of employees by roles and the rationale for consideration of strategic customization as an effective strategy for differentiation of workers in the context of innovative development of the enterprise.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research are the provisions of the theories and concepts of management, the theory of economic development, scientific works and methodical development of domestic and foreign scholars in the field of HR-management, knowledge management, the formation of competencies. The research used the following methods: monographic analysis (the study of the nature of approaches to differentiation of employees), systems analysis (in determining the applicability of existing approaches to differentiation of employees in the context of innovative development company), graphical method of generalization (the development of a continuum of transformation of labor into a strategic asset of the enterprise), scientific analysis and synthesis (the provision of comparative characteristics of strategies of differentiation of the workforce).

Findings. The analysis of approaches to differentiation employees to roles. Considered the criteria of motivation management activities depending on the type of business leaders. Developed a continuum of transformation of labor into a strategic asset of the enterprise. Analyzed the effectiveness of the implementation of the function of knowledge management workers depending on the chosen strategy of differentiation of labor in the enterprise. The comparative characteristic strategies of differentiation of labor in the context of innovative development of the enterprise.

Originality consists in determining the development of theory and methodological foundations of differentiation of workers by roles in relation to the chosen strategy of innovative development of the enterprise, as well as the value of considering the rationale of strategic customization as an effective strategy for differentiation of workers in the context of innovative development of the enterprise.

Practical value. The obtained results of the study are the basis for the solution of practical problems in the differentiation of the employees by degree of contribution to the strategic goals of innovative development of the enterprise.

Key words: innovative development, strategy, knowledge management, employee, differentiation, strategic customization.

Мазур Н.О. ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ РОБІТНИКІВ НА ОСНОВІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СИСТЕМ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Метою дослідження є розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо підвищення продуктивності праці робітників на основі вибору та застосування системи оплати праці, найбільш ефективної за певних умовах виконання робіт.

Методика дослідження. Дослідження ґрунтується на загальнонаукових та спеціальних методах, зокрема, системного підходу, формалізації та ідеального моделювання. Інформаційною базою дослідження є наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених в галузі економіки праці та управління персоналом.

Результати. Проаналізовано вітчизняні та зарубіжні тарифні системи заробітної плати в контексті можливостей їх використання для стимулювання підвищення продуктивності праці робітників в нестійких умовах господарювання сучасних вітчизняних підприємств. Розроблено рекомендації щодо диверсифікації, моделювання та вибору систем оплати праці з метою підвищення продуктивності праці робітників за певних умов виконання ними робіт.

Наукова новизна. Удосконалено найтиповіші комбіновані системи заробітної плати на основі регулювання співвідношення між частками відрядної та почасової оплати праці залежно від стабільності виробничих умов та особливостей діяльності підприємств, що забезпечить гнучкість й ефективність стимулювання робітників до підвищення продуктивності їхньої праці.

Практична значущість. Використання результатів дослідження на вітчизняних підприємствах дасть змогу підвищити продуктивність праці робітників внаслідок раціональної системи їх стимулювання, зокрема диверсифікації та вибору систем оплати праці залежно від умов виконання робіт.

Ключові слова: продуктивність праці, заробітна плата, оплата праці, робітники.

Мазур Н.А. ПОВЫШЕНИЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА РАБОЧИХ НА ОСНОВЕ ДИВЕРСИФИКАЦИИ СИСТЕМ ЗАРОБОТНОЙ ПЛАТЫ

Целью исследования является разработка теоретических и практических рекомендаций по повышению производительности труда рабочих на основе выбора и использования системы оплаты труда, наиболее эффективной в определенных условиях исполнения работ.

Методика исследования. Исследование основано на общенаучных и специальных методах, в частности, системного подхода, формализации и идеального моделирования. Информационной базой исследования

являются научные публикации отечественных и зарубежных ученых в сфере экономики труда и управления персоналом.

Результаты. Проанализированы отечественные и зарубежные тарифные системы заработной платы в контексте возможностей их использования для стимулирования повышения производительности труда рабочих в нестабильных условиях хозяйствования современных отечественных предприятий. Разработаны рекомендации по диверсификации, моделированию и выбору систем оплаты труда с целью повышения производительности труда рабочих в конкретных условиях выполнения работ.

Научная новизна. Усовершенствованы наиболее типичные комбинированные системы заработной платы на основе регулирования соотношения долей сдельной и повременной оплаты труда в зависимости от стабильности производственных условий и особенностей деятельности предприятия, что обеспечит гибкость и эффективность стимулирования рабочих к повышению производительности их труда.

Практическая значимость. Использование результатов исследования на отечественных предприятиях даст возможность повысить производительность труда рабочих вследствие рациональной системы их стимулирования, в частности диверсификации и выбора систем оплаты труда в зависимости от условий выполнения работ.

Ключевые слова: производительность труда, заработная плата, оплата труда, рабочие.

Mazur N.O. INCREASING LABOR PRODUCTIVITY OF WORKERS ON THE BASIS OF DIVERSIFICATION OF WAGE SYSTEMS

The purpose of the study is to develop theoretical concepts and practical recommendations concerning increase worker labor productivity through the selection and application of the wage system, the most effective under certain conditions of work performance.

Methodology of research. The study is based on general and special methods, including systematic approach, formalization and perfect simulation. The information base of research is scientific publications of national and foreign scientists in the field of labor economics and personnel management.

Findings. Domestic and foreign tariff wage systems are analyzed in the context of their possible use to stimulate the increase of worker labor productivity in unstable economic conditions of modern domestic enterprises. Recommendations for diversification, choice and modeling payment systems to improve the labor productivity of workers under certain conditions of work performance are developed.

Originality. The most typical combined wage systems are improved based on regulation of the ratio between the piecework and hourly wage particles depending on the stability of production conditions and peculiarities of activity of enterprises that provide flexibility and efficiency of workers stimulation to increase productivity of their labor.

Practical value. Using the results of the study at the domestic enterprises will make it possible to increase the labor productivity of workers as a result of a rational system of stimulation, in particular diversification and selection of wages depending on conditions work performance.

Key words: labor productivity, wages, payment, workers

Басанцов І.В., Захаркін О.О. ОБҐРУНТУВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІННОВАЦІЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ПІДХОДУ

Мета - обґрунтування взаємозв'язку інновацій та результатів діяльності підприємства.

Методика дослідження. В роботі було використано низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема: монографічний метод дослідження – при огляді та вивченні літературних джерел щодо механізму впливу інновацій на результати діяльності підприємства; системний підхід – для всебічного вивчення, аналізу та оцінки впливу різних видів інновацій на ключові показники діяльності підприємства; статистичного аналізу – при вивченні пріоритетності чинників результативності інновацій; аналізу та синтезу – при виборі фінансових показників, які є найбільш універсальними інструментами для вираження і кількісної оцінки приросту доданої вартості при впровадженні різних видів інновацій; діалектичний метод – при узагальненні матеріалів, обґрунтуванні результатів дослідження та формулюванні висновків.

Результати. Охарактеризовано вплив різних видів інновацій на ключові результати діяльності підприємства. Встановлено, що основними фінансовими показниками, через зміну яких можна оцінити досягнутий ефект від впровадження інновацій та створення додаткової вартості, є чистий дохід від реалізації продукції і собівартість.

Наукова новизна. Визначено силу взаємозв'язку між чинниками (мотивами) впровадження інновацій та фінансовими показниками підприємства.

Практична значущість. Отримані результати дослідження дають об'єктивну характеристику і оцінку взаємозв'язку між обсягами та динамікою фінансування інновацій та отриманими результатами, що виражаються конкретними вартісними показниками - чистим доходом від реалізації продукції і собівартістю.

Ключові слова: підприємство, інновація, інноваційна діяльність, інноваційна активність, фінансові результати.

Басанцов И.В., Захаркин А.А. ОБОСНОВАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ ИННОВАЦИЙ И РЕЗУЛЬТАТОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В КОНТЕКСТЕ СТОИМОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ПОДХОДА

Цель - обоснование взаимосвязи инноваций и результатов деятельности предприятия.

Методика исследования. В работе был использован ряд общенаучных и специальных методов исследования, в частности: монографический метод – при обзоре и изучении литературных источников

касательно влияния инноваций на результаты деятельности предприятия; системный подход – для всестороннего изучения, анализа и оценки влияния различных видов инноваций на ключевые показатели деятельности предприятия; статистического анализа – при изучении приоритетности факторов результативности инноваций; анализа и синтеза – при выборе финансовых показателей, которые являются наиболее универсальными инструментами выражения и количественной оценки прироста добавленной стоимости при внедрении различных видов инноваций; диалектический метод – при обобщении материалов, обосновании результатов исследования и формулировании выводов.

Результаты. Охарактеризовано влияние различных видов инноваций на ключевые результаты деятельности предприятия. Установлено, что основными финансовыми показателями, по изменению которых можно оценить достигнутый эффект от внедрения инноваций и создания дополнительной стоимости, являются чистый доход от реализации продукции и себестоимость.

Научная новизна. Определена степень взаимосвязи между факторами (мотивам) внедрения инноваций и финансовыми показателями предприятия.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования дают объективную характеристику и оценку взаимосвязи между объемами и динамикой финансирования инноваций и полученными результатами, выраженными конкретными стоимостными показателями – чистым доходом от реализации продукции и себестоимостью.

Ключевые слова: предприятие, инновация, инновационная деятельность, инновационная активность, финансовые результаты.

Basantsov I.V., Zakharkin O.O. SUBSTANTIATION OF THE INTERCONNECTION OF THE INNOVATIONS AND RESULTS OF THE ENTERPRISE ACTIVITY IN THE CONTEXT OF THE VALUE-ORIENTED APPROACH TO THE MANAGEMENT

Purpose. Substantiation of the interconnection of the innovations and results of the enterprise activity.

Methods of research. While the research it was used a line of the general scientific and special methods, especially: monographic research method – while the review and study of literature sources concerning the way of innovation influence on the results of enterprise activity; systematic approach – for the comprehensive study, analysis and estimation of the different kinds of innovations for the key figures of enterprise activity; statistic analysis – while the study of the priority factors of the innovation results; analysis and synthesis – while the choice of financial markers, which are the most general instruments for the expression of the additional cost growth while the implementation of different innovations; dialectical method – while the material generalization and substantiation of the results of the research and concluding.

Findings. The influence of the different kinds of innovations on the key results of enterprise activity is characterized. It was found out that the main financial markers, changing which it is possible to estimate the effect from the innovation implementation and creation of the additional cost, are after-tax income and cost price.

Originality. The force of the interconnection between the markers of innovation implementation (reasons) and financial markers is distinguished.

Practical value. The received results of the research give objective characteristics and estimation of interconnection between movement and volume of financial innovations, which are expressed by the definite cost markers - after-tax income and cost price.

Key words: enterprise, innovation, innovation activity, innovation activeness, financial results.

Матвєєв В.В., Непоп А.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГУ В РАКУРСІ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета статті. Визначення сутності маркетингу та виявлення особливостей маркетингової діяльності авіатранспортних підприємств з урахуванням потреб сучасного ринку авіаперевезень.

Методика дослідження. В процесі дослідження, для вирішення поставленої мети, використовувались загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, загальнонаукові методи (діалектичний, аналізу та синтезу) – при обґрунтуванні сутності маркетингу: як сферу підприємницької діяльності, яка спрямована на повне та всебічне задоволення потреб та запитів споживачів; спеціальні метод (системного аналізу) - при дослідженні тенденції розвитку світового ринку авіаційних послуг та при визначенні темпів впровадження інновацій в авіатранспортних підприємствах.

Результати. Виявлено, що світовий ринок авіаційних послуг має стрімкі тенденції до його розвитку, тому організація авіаційного транспорту є важливою ланкою транспортної системи України. Встановлено, що сучасні авіатранспортні підприємства функціонують в умовах такого зовнішнього середовища, яке має тенденцію швидко змінюватися. Під впливом жорстокої конкуренції та прискореного темпу інновацій авіатранспортні підприємства повинні бути орієнтовані на маркетинг. Обґрунтовано сутність маркетингу, як сферу підприємницької діяльності, яка спрямована на повне та всебічне задоволення потреб та запитів споживачів, а також отриманні прибутку на основі довгострокових відносин з клієнтами.

Наукова новизна. Доведено, що саме володіння маркетинговими знаннями та практичними навичками, розуміння потреб споживачів дозволяють авіатранспортним підприємствам прискорювати розвиток повітряних перевезень та утримувати стійкі конкурентні позиції на сучасному ринку авіаперевезень.

Практична значущість. Отримані результати дослідження, зокрема комплексно організована маркетингова діяльність компаній стає ефективною та має великий вплив на її успіх та розвиток Авіакомпанії України.

Ключові слова: маркетинг, маркетингова діяльність, авіатранспортні підприємства.

Матвеев В.В., Непоп А.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МАРКЕТИНГА В РАКУРСЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АВИАТРАНСПОРТНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель статьи. Определение сущности маркетинга и выявление особенностей маркетинговой деятельности авиатранспортных предприятий с учетом потребностей современного рынка авиаперевозок.

Методика исследования. В процессе исследования, для решения поставленной цели, использовались общенаучные и специальные методы. В частности, общенаучные методы (диалектический, анализа и синтеза) - при обосновании сущности маркетинга: как сферу предпринимательской деятельности, которая направлена на полное и всестороннее удовлетворение потребностей и запросов потребителей; специальные метод (системного анализа) - при исследовании тенденции развития мирового рынка авиационных услуг при определении темпов внедрения инноваций в авиатранспортных предприятиях.

Результаты. Выявлено, что мировой рынок авиационных услуг имеет стремительные тенденции к его развитию, поэтому организация авиационного транспорта является важным звеном транспортной системы Украины. Установлено, что современные авиатранспортные предприятия функционируют в условиях такой внешней среды, которая имеет тенденцию быстро меняться. Под влиянием жестокой конкуренции и ускоренного темпа инноваций авиатранспортные предприятия должны быть ориентированы на маркетинг. Обосновано сущность маркетинга, как сферу предпринимательской деятельности, которая направлена на полное и всестороннее удовлетворение потребностей и запросов потребителей, а также получении прибыли на основе долгосрочных отношений с клиентами.

Научная новизна. Доказано, что именно владение маркетинговыми знаниями и практическими навыками, понимание потребностей потребителей позволяют авиатранспортным предприятиям ускорять развитие воздушных перевозок и удерживать устойчивые конкурентные позиции на современном рынке авиаперевозок.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования, в частности комплексно организованная маркетинговая деятельность компаний становится эффективной и имеет большое влияние на ее успех и развитие Авиакомпании Украины.

Ключевые слова: маркетинг, маркетинговая деятельность, авиатранспортные предприятия.

Matveev V.V., Nepop A.V. THEORETICAL ASPECTS OF MARKETING ACTIVITY OF AIR TRANSPORT ENTERPRISES

Purpose. The article deals with the terminology of "marketing" from the point of view of scientists, as well as determined the specificity and the evaluation of marketing activities of air transport enterprises to meet the needs of modern air travel market.

Methodology of research. In research process, to address this goal, the general scientific and used special techniques. In particular, general scientific methods (dialectical analysis and synthesis) - when justifying the essence of marketing: how sphere of business activities aimed at the full and comprehensive to meet the needs and demands of consumers; special method (Systems Analysis) - the study of trends in the global market of aviation services and in determining the pace of innovation in the aviation business.

Findings. The world market for aviation services is rapid trend towards its development as an organization of air transport is an important part of the transport system of Ukraine. That possession marketing knowledge and skills, understanding of customers' needs enable businesses to accelerate the development of air transport air transport and maintain a sustainable competitive position on the market of air transportation. Influenced by fierce competition and innovation rapidly air transport enterprises should focus on marketing. The essence of marketing as a field of entrepreneurship, which aims to complete and comprehensive to meet the needs and demands of consumers and profit from long-term customer relationships.

Originality. It is proved that the possession of marketing knowledge and skills, understanding of consumer needs allow businesses to accelerate the development of air transport air transport and maintain sustainable competitive position on the market of air transportation.

Practical value. The results of research, particularly in complex organized marketing activities of companies is effective and has great influence on its development and success Airlines Ukraine ..

Key words: marketing, marketing activities, air transport enterprises.

Бутов А.М. ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета. Метою статті є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо формування системи логістичного управління підприємством, що дозволить раціоналізувати його діяльність та підтримувати конкурентоспроможність на ринку.

Методика дослідження. Під час дослідження використовувалися різноманітні сучасні наукові методи дослідження. При дослідженні використовувалися методи узагальнення інформаційних та літературних джерел для вивчення досвіду визначення системи логістики на підприємстві. Для аналізу класичної схеми логістичної системи підприємства – метод функціонально-вартісного аналізу.

Результати. Встановлено, що логістика є науково-практичним інструментом спільного господарювання багатьох економічно самостійних ринкових структур, що дозволяє досягати раціональної організації потокових процесів, які протікають в просторово-часової послідовності. Доведено, що логістизація ринкових структур в умовах реформування економіки України не може обмежитися тільки раціоналізацією їх систем управління, а повинна супроводжуватися їх паралельним перетворенням у логістичні системи. Виявлено, що ефект логістизації набагато перевищує додаткову вигоду ринкових структур від раціональної (оптимальної) організації управління

потоковими процесами на підприємствах. Запропоновано принципову схему інформаційно-логістичної системи підприємства. Інтеграція матеріальних та інформаційних потоків поряд з підвищенням економічної ефективності, є інноваційним механізмом, здатним створити потужний економічний ефект функціонування підприємства.

Наукова новизна. Для аналізу класичної схеми логістичної системи використано метод функціонально-вартісного аналізу середніх затрат на логістику на вітчизняних промислових підприємствах, що дало можливість розробити схему оптимальної структури управління логістикою, інтегрованою з інформаційною системою – інформаційно-логістичну систему підприємства.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих теоретичних та практичних розробок щодо визначення ефективної системи управління логістикою на підприємстві. Сформульована низка пропозицій щодо оптимізації діяльності підприємства у сфері управління логістикою.

Ключові слова: логістика, підприємство, управління логістикою, система логістичного управління підприємством.

Бутов А.М. ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЛОГИСТИКОЙ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Цель. Целью статьи является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по формированию системы логистического управления предприятием, которая позволит рационализировать его деятельность и поддерживать конкурентоспособность на рынке.

Методика исследования. В ходе исследования использовались разнообразные современные научные методы исследования. При исследовании использовались методы обобщения информационных и литературных источников для изучения опыта определения системы логистики на предприятии. Для анализа классической схемы логистической системы предприятия – метод функционально-стоимостного анализа.

Результаты. Установлено, что логистика является научно-практическим инструментом совместного хозяйствования многих экономически самостоятельных рыночных структур, позволяет достигать рациональной организации потоковых процессов, протекающих в пространственно-временной последовательности. Доказано, что логистизация рыночных структур в условиях реформирования экономики Украины не может ограничиться только рационализацией их систем управления, а должна сопровождаться их параллельным преобразованием в логистические системы. Выявлено, что эффект логистизации намного превышает дополнительную выгоду рыночных структур от рациональной (оптимальной) организации управления потоковыми процессами на предприятиях. Предложена принципиальная схема информационно-логистической системы предприятия. Интеграция материальных и информационных потоков наряду с повышением экономической эффективности, является инновационным механизмом, способным создать мощный экономический эффект функционирования предприятия.

Научная новизна. Для анализа классической схемы логистической системы используется метод функционально-стоимостного анализа средних затрат на логистику на отечественных промышленных предприятиях, что позволило разработать схему оптимальной структуры управления логистикой, интегрированной с информационной системой – информационно-логистическую систему предприятия.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования предложенных в статье теоретических и практических разработок по определению эффективной системы управления логистикой на предприятии. Сформулировано ряд предложений по оптимизации деятельности предприятия в сфере управления логистикой.

Ключевые слова: логистика, предприятие, управление логистикой, система логистического управления предприятием.

Butov A.M. FORMATION OF AN EFFECTIVE SYSTEM FOR LOGISTICS MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE

Purpose. The article aims is the development of theoretical, methodological principles and practical recommendations on the formation of the system of logistics management company, which will streamline its operations and maintain competitiveness in the market.

Methodology of research. During the study used a variety of modern scientific methods. In the study used methods of summarizing information and literature to explore the experience of the definition of logistics enterprises. For the analysis of the classical scheme of enterprise logistics system - the method of functional cost analysis.

Findings. Logistics is a scientific and practical tool joint management of many economically distinct market structures, which allows to achieve rational organization of flow processes occurring in space-time sequence, to identify and implement potential reserves managing and, ultimately, more revenue and profit of these structures mainly through community service, mainly productive factors and sources. Logistic market structures in terms of reforming Ukraine's economy can not be limited only to the rationalization of their management systems, but they must be accompanied by a parallel transformation in logistics. As a result, the effect logistic far exceeds the additional benefit of efficient market structures (optimal) control of flow processes in enterprises. Integrating material and information flows along with increased economic efficiency, is an innovative tool that can create a powerful economic impact of the enterprise. A schematic diagram of the logistic information systems company.

Originality. For the analysis of the classical scheme of the logistic system used method of functional cost analysis of average cost of logistics in domestic industrial enterprises, which made it possible to develop a scheme for the optimal structure of logistics management, integrated with the information system – information and logistics system business.

Practical value. The practical significance of the results is the ability to use suggested in the article the theoretical and practical research to identify effective system of logistics management in the enterprise. Formulated a number of proposals for strengthening the company in the field of logistics management.

Key words: logistics, company, logistics management, logistics systems management.

Лялюк А.М., Остромухова Н.С. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПОВЕДІНКУ ПОКУПЦІВ КУХОННОГО ПРИЛАДДЯ

Мета. Метою статті є дослідити поведінку покупців кухонного приладдя та їхньої реакції на маркетингову політику, проаналізувати відмінності між різними сегментами споживачів.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано: економіко-статистичні методи – порівнювалися числові величини та перевірено залежності між окремими даними та їх наборами для виявлення взаємозв'язку доходів, типу особистості і роду занять з такими змінними як кількість видів кухонного приладдя; комплекс маркетингових заходів – для виявлення видів кухонного приладдя, їх порівняльної якісної оцінки, вивчення особливостей ставлення українських користувачів кухонного приладдя, а також проведення дослідження попиту кінцевих користувачів на засоби кухонного приладдя; методи комунікації у формі особистих інтерв'ю за допомогою структурованої анкети - для виявлення запитів користувачів кухонного приладдя.

Результати дослідження. Зроблено висновок про існування залежності між усіма факторами. Встановлено, що найсильніший зв'язок існує між типом особистості та кількістю кухонного приладдя. Виявлено взаємозв'язок доходів, типу особистості і роду занять з такими змінними як кількість кухонного приладдя, що є у наявності у респондентів; місце придбання кухонного приладдя; прихильність до торгової марки і ставлення до «б/у» техніки; вплив інших осіб на прийняття рішення про купівлю кухонного приладдя.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до дослідження впливу маркетингової політики на поведінку покупців кухонного приладдя. Виявлено, що статистично найбільш значущим є взаємозв'язок між фактором доходи і прихильність до торгової марки, а також між типом особистості з кількістю видів наявного у споживачів кухонного приладдя.

Практична значущість. Розподіл покупців кухонного приладдя на запропоновані сегменти може бути корисним при обґрунтуванні розробки маркетингової стратегії магазинів побутової техніки.

Ключові слова: кухонне приладдя, побутова техніка, покупці, опитування, сегменти ринку

Лялюк А.М., Остромухова Н.С. ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ МАРКЕТИНГОВОЙ ПОЛИТИКИ НА ПОВЕДЕНИЕ ПОКУПАТЕЛЕЙ КУХОННЫХ ПРИНАДЛЕЖНОСТЕЙ

Цель. Целью статьи является исследовать поведение покупателей кухонных принадлежностей и их реакции на маркетинговую политику, проанализировать различия между разными сегментами потребителей.

Методика исследования. В процессе исследования использованы: экономико-статистические методы – сравнивались числовые величины и проверено зависимости между отдельными данными и их наборами для выявления взаимосвязи доходов, типа личности и рода занятий с такими переменными как количество видов кухонных принадлежностей; комплекс маркетинговых мероприятий – для выявления видов кухонных принадлежностей, их сравнительной качественной оценки, изучения особенностей отношения украинских пользователей кухонных принадлежностей, а также проведение исследования спроса конечных пользователей на средства кухонных принадлежностей; методы коммуникации в форме личных интервью с помощью структурированной анкеты - для выявления запросов пользователей кухонных принадлежностей.

Результаты. Сделан вывод о существовании зависимости между всеми факторами. Установлено, что сильнейшая связь существует между типом личности и количеством кухонных принадлежностей. Установлена взаимосвязь доходов, типа личности и рода занятий с такими переменными как количество кухонных принадлежностей, имеющихся в наличии у респондентов; место приобретения кухонных принадлежностей; приверженность к торговой марке и отношение к «б / у» техники; влияние других лиц на принятие решения о покупке кухонных принадлежностей.

Научная новизна. Использован комплексный подход к исследованию влияния маркетинговой политики на поведение покупателей кухонных принадлежностей. Установлено, что статистически наиболее значимым является взаимосвязь между фактором доходы и приверженность к торговой марке, а также между типом личности с количеством видов имеющегося у потребителей кухонных принадлежностей.

Практическая значимость. Распределение покупателей кухонных принадлежностей на предложенные сегменты может быть полезным при обосновании разработки маркетинговой стратегии магазинов бытовой техники.

Ключевые слова: кухонная утварь, бытовая техника, покупатели, опросы, сегменты рынка.

Lyalyuk A.M., Ostromukhova N.S. RESEARCH OF INFLUENCE OF MARKETING POLICY ON BEHAVIOUR OF KITCHENWARE BUYERS

Purpose. The aim of the article is to research the behavior of kitchenware buyers and their reactions to marketing policy, analyze differences between different segments of consumers.

Methodology of research. In research process were used: economic and statistical methods - were compared and checked numeric value relationship between the individual data and their sets to identify the relationship of income, type of personality and occupation to variables such as the number of kinds of kitchenware; range of marketing activities - to identify types of kitchen utensils, their comparative quality assessment, to study attitude Ukrainian users of kitchenware as well as the research end-users demand for tools kitchenware; methods of communication in the form of personal interviews using a structured questionnaire - to identify kitchenware users requests.

To learn the specifics of the attitude of Ukrainian cookware users to complex of marketing measures conducted research end-users. The method of communication was selected individual interviews using structured questionnaire for kitchenware users.

Findings. It was made concluded that a relationship between all factors. Established, that the strongest connection exists between personality type and the amount of kitchen accessories. The research analyzed the relationship between income, type of personality, career and such variables as the number of kinds of kitchenware, that are available to respondents; place of purchase kitchenware; commitment to the brand and the attitude to pre-owned technique; influence others to make a decision about the purchase of kitchenware.

Originality. Comprehensive approach to the study of the effect of marketing policy on the behavior of buyers of kitchen accessories has been applied. Revealed that a statistically significant correlation factor of importance as income was the most significant variable with such a commitment to the brand and type of personality to the number of species present in kitchenware consumers.

Practical value. Distribution buyers of kitchenware for the proposed segments may be useful in developing marketing strategies for home appliances shops.

Key words: kitchenware, home appliances, buyers, surveys, market segments.

Панченко М.О., Бровкова О.Г. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета. Метою статті є дослідження проблеми розробки та впровадження системи менеджменту якості як одного із засобів забезпечення конкурентоспроможності на підприємстві, яке функціонує на Україні, тобто в державі з перехідною економікою та недосконалою конкуренцією.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ управління якістю, впровадження системи менеджменту якості на підприємстві**;** системний підхід – для обґрунтування моделей розробки системи менеджменту якості; методи аналізу і синтезу – для виявлення конкурентних переваг підприємств, які сприяють конкурентоспроможності та вихід підприємств на міжнародні ринки.

Результати. У статті представлена методика впровадження системи менеджменту якості на підприємстві, націлена на здійснення політики організації в сфері якості і створення структури, яка забезпечує ефективну реалізацію поставлених цілей. Стандарт ISO 9001 – реальний інструмент підвищення ефективності діяльності, який виводить підприємство на принципово новий рівень розвитку.

Наукова новизна. Використано системний підхід до обґрунтування напрямів розробки та впровадження системи менеджменту якості на підприємстві, що дозволило: почати процес формування корпоративної культури, заснованої на принципах управління якістю; привести діяльність підприємства у відповідність з чинним українським законодавством, стандартами і рекомендаціями міжнародних організацій; диференціювати послуги, що надаються, на основі якості, тобто відповідності вимогам споживачів.

Практична значущість. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов’язані з визначенням інструментарію та напрямів вдосконалення забезпечення системи управління якістю, вивчення можливостей і особливостей впровадження інформаційних технологій системи управління якістю на вітчизняних підприємствах.

Ключові слова: якість, система менеджменту якості, підприємство, конкурентоспроможність.

Панченко М.О., Бровкова О.Г. МЕТОДИКА ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИИ

Цель. Целью статьи является исследование проблемы разработки и внедрения системы менеджмента качества как одного из средств обеспечения конкурентоспособности на предприятии, которое функционирует на Украине, то есть в государстве с переходной экономикой и несовершенной конкуренцией.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для исследования теоретических основ управления качеством, внедрения системы менеджмента качества на предприятии**;** системный подход – для обоснования моделей разработки системы менеджмента качества; методы анализа и синтеза – для выявления конкурентных преимуществ предприятий, которые способствуют конкурентоспособности и выходу предприятий на международные рынки.

Результаты. В статье представлена методика внедрения системы менеджмента качества на предприятии, нацеленная на осуществление политики организации в области качества и создания структуры, которая обеспечивает эффективную реализацию поставленных целей. Стандарт ISO 9001- реальный инструмент повышения эффективности деятельности, который выводит предприятие на принципиально новый уровень развития.

Научная новизна. Использован системный подход к обоснованию направлений разработки и внедрения системы менеджмента качества на предприятии, который позволил: начать процесс формирования корпоративной культуры, основанной на принципах управления качеством; привести деятельность предприятия в соответствие с действующим украинским законодательством, стандартами и рекомендациями международных организаций; дифференцировать услуги, которые предоставляются, на основе качества, то есть соответствия требованиям потребителей.

Практическая значимость. Перспективы последующих исследований могут быть связаны с определением инструментария и направлений совершенствования обеспечения системы управления качеством, изучения возможностей и особенностей внедрения информационных технологий системы управления качеством на отечественных предприятиях.

Ключевые слова: качество, система менеджмента качества, предприятие, конкурентоспособность.

Panchenko M.O., Brovkova O.G. METHODOLOGY FOR IMPLEMENTATION QUALITY MANAGEMENT SYSTEM AT THE ENTERPRISE

Purpose. The purpose of the article is research of problem of development and introduction of the system of management of quality as one of backer-ups competitiveness on an enterprise which functions on Ukraine, that in the state with a transitional economy and imperfect competition.

Methodology of research. In the process of research scientific methods were utilized, in particular: methods of theoretical generalization – for research of theoretical government quality bases, introduction of the system of management of quality on an enterprise**;** approach of the systems – for the ground of models of development of the system of management of quality; methods of analysis and synthesis – for the exposure of competitive edges of enterprises which are instrumental in a competitiveness and output of enterprises to the international markets.

Findings. In the article the method of introduction of the system of management of quality is presented on an enterprise, aimed at realization of policy of organization in area of quality and creation of structure which provides effective realization of the put aims. Standard ISO 9001- the real instrument of increase of efficiency of activity, which destroys an enterprise on the on principle new level of development.

Originality. Approach of the systems is utilized to the ground of directions of development and introduction of the system of management of quality on an enterprise, which allowed: to begin the process of forming of corporate culture, based on principles of quality management; to bring activity over of enterprise in accordance with the current Ukrainian legislation, standards and recommendations of international organizations; to differentiate services which are given, on the basis of quality, that conforming to the requirements of users.

Practical value. The prospects of subsequent researches can be related to determination of tool and directions of perfection of providing of control the system by quality, studies of possibilities and features of introduction of information technologies of control the system by quality on domestic enterprises.

Key words: quality, system of management of quality, enterprise, competitiveness.

Нянько В.М. ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Мета. Метою статті є спроба проведення теоретичного осмислення розвитку інноваційного маркетингу підприємств України, виявлення основних проблем, а також визначення завдань для їх подолання.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, монографічний метод та теоретичного узагальнення застосовано при вивченні сутності інноваційного маркетингу на підприємстві. При обґрунтуванні теоретичних положень та висновків застосовувалися абстрактно-логічний та діалектичний методи.

Результати. Розроблено і науково обґрунтовано організаційні складові інноваційного маркетингу підприємств України на основі забезпечення узгодженої взаємодії їх інноваційної та маркетингової діяльності. Визначено сутність, зміст і принципи терміну «інноваційний маркетинг». Запропоновано класифікацію різновидів інноваційного маркетингу у залежності від їх функціональної приналежності.

Наукова новизна. Визначено сутність, зміст і структуру інноваційного маркетингу як важливої і невід'ємної компоненти ведення господарської діяльності підприємства, котра, передбачає створення принципово нової продукції (товару, технології, послуги); виокремлено використання інноваційного маркетингу для вдосконалення бізнес-процесів на підприємстві.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств при використанні інноваційного маркетингу.

Ключові слова: інновація, маркетинг, маркетинг інновацій, інноваційний маркетинг, підприємство, управління.

Нянько В.М. ИННОВАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Цель. Целью статьи является попытка проведения теоретического осмысления развития инновационного маркетинга предприятий Украины, выявление основных проблем, а также определение задач для их преодоления.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы. В частности, монографический метод и теоретического обобщения применен при изучении сущности инновационного маркетинга. При обосновании теоретических положений и выводов применялись абстрактно-логический и диалектический методы.

Результаты. Разработаны и научно обоснованы организационные составляющие инновационного маркетинга предприятий Украины на основе обеспечения согласованного взаимодействия их инновационной и маркетинговой деятельности. Определена сущность, содержание и принципы термина «инновационный маркетинг». Предложена классификация видов инновационного маркетинга в зависимости от их функциональной принадлежности.

Научная новизна. Определена сущность, содержание и структура инновационного маркетинга как важной и неотъемлемой компоненты ведения хозяйственной деятельности предприятия, которая предусматривает создание принципиально новой продукции (товара, технологии, услуги); выделены использования инновационного маркетинга для совершенствования бизнес-процессов на предприятии.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности предприятий при использовании инновационного маркетинга.

Ключевые слова: инновация, маркетинг, маркетинг инноваций, инновационный маркетинг, предприятие, управление.

Nianko V.M. INNOVATIVE MARKETING AT THE ENTERPRISES OF UKRAINE

Purpose. The aim of the article is an attempt of conducting theoretical comprehension of the development of innovative marketing of the enterprises in Ukraine; identifying the main problems and determining the tasks to overcome them.

Methodology of research. General scientific and special methods were used during the research. In particular, monographic method and theoretical generalization were applied in the study of the essence of innovative marketing at the enterprise. Abstract and logical and dialectical methods were used in substantiation of theoretical propositions and conclusions.

Findings. It has been developed and scientifically substantiated organizational components of innovative marketing of enterprises in Ukraine on the basis of ensuring coordinated interaction of their innovation and marketing activity. The essence, content and principles of the term “innovative marketing” have been determined. It has been proposed the classification of varieties of innovative marketing depending on their functional belonging.

Originality. It has been determined the essence, content and structure of innovative marketing as an important and integral component for conducting economic activity of enterprise, which provides the creation of fundamentally new products (goods, technologies and services); the use of innovative marketing to improve business processes at the enterprise has been singled out.

Practical value. The obtained results of research can be used in practical activity of enterprises when using innovative marketing.

Key words: innovation, marketing, marketing of innovations, innovative marketing, enterprise, management

Стефанишин Л.С. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РУХУ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ЦИКЛІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є аналіз та оцінка руху матеріальних ресурсів в управлінському циклі підприємства

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою даного дослідження є наукові праці вчених - економістів України з оцінки руху матеріальних ресурсів підприємства. В процесі дослідження використовувалися такі методи: системного аналізу (при дослідженні в потоку або окремих їх фаз чи стадій з метою більш детального виявлення та підвищення зручності розв’язку задачі опису перетворень, характеристик потоку при русі матеріалу на розглянутій ділянці виробничо-логістичного ланцюга).

Результати дослідження. Досліджено проблеми мобілізації внутрішніх резервів підприємства з метою виявлення перспективних можливостей підприємств, а також повного і комплексного використання їх економічного потенціалу газорозподільчих підприємств. Здійснено аналіз класифікації потоків; структуризації потоків. Визначено порядок перетворення характеристик потоків в окремих ланках виробничо-логістичної системи. Встановлено порядок перетворення характеристик потоків у сукупності ланок виробничо-логістичних систем, пов'язаних логікою руху матеріалів.

Наукова новизна. Результати дослідження полягає у визначенні шляхів зниження собівартості, а саме за допомогою раціонального управління матеріальними потоками.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем пов’язаних з вдосконаленням сучасного професійного менеджменту управління матеріальними потоками на підприємствах.

Ключові слова: підприємство, матеріальні ресурси, управління, оцінка, матеріальні потоки, виробничо-логістична система.

Стефанишин Л.С. МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ДВИЖЕНИЯ МАТЕРИАЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В УПРАВЛЕНЧЕСКОМ ЦИКЛЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью статьи является анализ и оценка движения материальных ресурсов в управленческом цикле предприятия

Методика исследования. Теоретической и методологической основой данного исследования являются научные труды ученых – экономистов Украины по оценке движения материальных ресурсов предприятия. В процессе исследования использовались следующие методы: системного анализа (при исследовании в потоке или отдельных фаз или стадий с целью более детального выявления и повышения удобства решения задачи описания преобразований, характеристик потока при движении материала на рассматриваемом участке производственно-логистической цепи).

Результаты. Исследованы проблемы мобилизации внутренних резервов предприятия с целью выявления перспективных возможностей предприятий, а также полного и комплексного использования их экономического потенциала газораспределительных предприятий. Осуществлен анализ классификации потоков; структуризации потоков. Определен порядок преобразования характеристик потоков в отдельных звеньях производственно-логистической системы. Определен порядок преобразования характеристик потоков в совокупности звеньев производственно-логистических систем, связанных логикой движения материалов.

Научная новизна исследования заключается в определении путей снижения себестоимости, а именно с помощью рационального управления материальными потоками.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем, связанных с совершенствованием современного профессионального менеджмента управления материальными потоками на предприятиях.

Ключевые слова: предприятие, материальные ресурсы, управление, оценка, материальные потоки, производственно-логистическая система.

Stefanyshyn L.S. METHODOLOGICAL ASPECTS OF MOTION ESTIMATION MATERIAL RESOURCES IN THE MANAGEMENT CYCLE OF THE ENTERPRISE

Purpose. The article is the analysis and evaluation of the movement of material resources in the enterprise management cycle.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of this study is to research of scientists - economists Ukraine with motion estimation Consumers. The study used the following methods: Systems Analysis (the study of flow or in their individual phases or stages for a more detailed identification and increased ease of solving the problem of describing transformations flow characteristics when moving material on consideration of the production and logistics chain).

Findings. The problems of mobilizing internal resources of the enterprise to identify promising opportunities for businesses as well as complete and comprehensive use of the economic potential of gas distribution companies. We carried out a study of classification analysis flows; structuring flows. Determine the order flow conversion characteristics in certain levels of production and logistics system. Determine the order of conversion specifications flows together parts production and logistics systems associated logic movement of materials.

Originality. The results of the study is to identify ways to reduce the cost, and it is through the sustainable management of material flows.

Practical value. The results of research is the foundation for solving practical problems associated with the improvement of modern professional management material management in enterprises.

Key words: enterprise, financial resources, management, evaluation, material flows, production and logistics system.

Фроленко О.М. МАРКЕТИНГОВА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Обґрунтування концепції побудови маркетингової інформаційної системи промислового підприємства як засобу реалізації його стратегічного потенціалу.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано: монографічний, абстрактно-логічний підхід до вивчення теоретичних і практичних проблем побудови маркетингових інформаційних систем промислового підприємства; методи порівняння, аналізу і синтезу — при вивченні думок вчених-дослідників стосовно визначення суті поняття «маркетингова інформаційна система».

Результати. Розкрито суть маркетингової інформаційної системи промислового підприємства. Обґрунтовано принципи побудови маркетингової інформаційної системи промислового підприємства. Визначено необхідність застосування системного підходу при побудові маркетингової інформаційної системи промислового підприємства. Окреслено напрямки підвищення адаптивності підприємства у стратегічному плані на основі маркетингової інформаційної системи. Визначено стадії розвитку маркетингової інформаційної системи промислового підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в застосуванні комплексного підходу до побудови маркетингової інформаційної системи промислового підприємства.

Практична значущість. Отримані результати дослідження дозволять забезпечити ефективність розроблення, впровадження та функціонування маркетингової інформаційної системи на промислових підприємствах. Вони можуть бути використані у практичній діяльності підприємств різної форми власності та функціональної спрямованості.

Ключові слова: маркетинг, промислове підприємство, технології управління підприємством, маркетингова інформація, маркетингова інформаційна система, маркетингові дослідження, стратегічний потенціал.

Фроленко О.М. МАРКЕТИНГОВАЯ ИНФОРМАЦИОННАЯ СИСТЕМА КАК ИНСТРУМЕНТ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Обоснование концепции построения маркетинговой информационной системы промышленного предприятия как инструмент реализации его стратегического потенциала.

Методика исследования. В процессе исследования использованы: монографический, абстрактно логический подход к изучению теоретических и практических проблем построения маркетинговых информационных систем промышленного предприятия; методы сравнения, анализа и синтеза — при изучении мнений ученых-исследователей относительно определения сути понятия «маркетинговая информационная система».

Результаты. Раскрыта суть маркетинговой информационной системы промышленного предприятия. Обоснованы принципы построения маркетинговой информационной системы промышленного предприятия. Определена необходимость применения системного подхода при построении маркетинговой информационной системы промышленного предприятия. Очерчены направления повышения адаптивности предприятия в стратегическом плане на основе маркетинговой информационной системы. Определены стадии развития маркетинговой информационной системы промышленного предприятия.

Научная новизна результатов исследования заключается в применении комплексного подхода к построению маркетинговой информационной системы промышленного предприятия.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования позволят обеспечить эффективность разработки, внедрения и функционирования маркетинговой информационной системы на промышленных предприятиях. Они могут быть использованы в практической деятельности предприятий разной формы собственности и функциональной направленности.

Ключевые слова: маркетинг, промышленное предприятие, технологии управления предприятием, маркетинговая информация, маркетинговая информационная система, маркетинговые исследования, стратегический потенциал.

Frolenko O.M. MARKETING INFORMATION SYSTEM AS A TOOL FOR THE IMPLEMENTATION OF THE STRATEGIC POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Purpose. To prove the construction concept of marketing informational system of industrial enterprises as means of realization its strategic capacity.

Methodology of research. During the research it has been used: monographic, abstract and logical approach to studying theoretical and practical problems of marketing informational system construction of industrial enterprises; methods of comparison, analysis and synthesis when studying scientists' views about essence of "marketing informational system" definition.

Findings. The essence of marketing informational system of industrial enterprises has been revealed. The principles of construction the marketing informational system of industrial enterprises have been grounded. The necessity of applying system approach to construction of marketing informational system of industrial enterprises has been determined. Ways of enterprises of adaptability rising in strategic plan, based on marketing informational system, have been described. Stages of marketing informational system development of industrial enterprises have been determined.

Originality. The scientific originality of investigation is to apply a comprehensive approach to constructing marketing informational system of industrial enterprises.

Practical value. The given results of investigation allow to provide effectiveness of development, implementation and functioning of marketing informational system on industrial enterprises. They can be used in practice of enterprises with various ownership types or functional directions.

Key words: marketing, industrial enterprises, technologies of management, marketing information, marketing informational system, marketing research, strategic capacity.

Чумак Р.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО – ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо диверсифікації виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах.

Методика дослідження. У процесі роботи застосовувалися такі методи економічних досліджень: системно-структурний, що використовувався при оцінці диверсифікації в сільському господарстві, монографічний та абстрактно-логічний – при узагальненні природи, форм і видів диверсифікації її аграрної специфіки застосування впливу на зайнятість населення і підвищення ефективності виробництва; порівняльний і балансовий, на основі чого здійснювався аналіз сільськогосподарської і несільськогосподарської діяльності аграрних формувань.

Результати. В процесі дослідження було встановлено, що основними факторами, які негативно впливають на розвиток диверсифікації виробництва в сільському господарстві є диспаритет цін на промислову і аграрну продукцію, невирішеність фінансово-кредитного забезпечення, стереотипність мислення багатьох спеціалістів в тому, що диверсифікація призводить до де спеціалізації, знижує ефективність інвестицій, веде до розпорошення ресурсів, виробництва не завжди доброякісної продукції, насаджує неконкурентоспроможне і неефективне виробництво. Досліджено взаємозв'язок між багатогалузевістю виробничо-господарської діяльності, сільськогосподарської діяльності і рівнем рентабельності. Встановлено першопричини моновиробництва в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки.

Наукова новизна. Здійснено оцінку ефективності ведення господарської діяльності та рослинництва і тваринництва зокрема в залежності від наявності галузей в сільськогосподарському підприємстві. Встановлено, що на протязі 2005-2013 рр. спостерігається суттєві коливання показника ефективності в багатогалузевих сільськогосподарських підприємствах, що свідчить про неоптимальний підбір напрямів виробничо-господарської діяльності.

Практична значимість. Визначено оптимальну кількість видів виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, які забезпечують високий рівень кінцевих результатів фінансової діяльності суб'єктів господарювання агробізнесу. Запропоновані напрямки диверсифікації діяльності господарств корпоративного сектору аграрної економіки України.

Ключові слова: диверсифікація, багатогалузевість, сільськогосподарське підприємство, спеціалізація, рентабельність.

Чумак Р.Н. ОРГАНИЗАЦИОННО – ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических положений и практических рекомендаций по диверсификации производства продукции в сельскохозяйственных предприятиях.

Методика исследования. В процессе работы применялись следующие методы экономических исследований: системно-структурный, который использовался при оценке диверсификации в сельском хозяйстве, монографический и абстрактно-логический - при обобщении природы, форм и видов диверсификации аграрной специфики применения влияния на занятость населения и повышение эффективности производства;

сравнительный балансовый, на основе чего осуществлялся анализ сельскохозяйственной и несельскохозяйственной деятельности аграрных формирований.

Результаты. В процессе исследования было установлено, что Основными факторами, отрицательно влияющими на развитие диверсификации производства в сельском хозяйстве является диспаритет цен на промышленную и аграрную продукцию, нерешенность финансово-кредитного обеспечения, стереотипность мышления многих специалистов в том, что диверсификация приводит к деспециализации,, снижает эффективность инвестиций, ведет к распылению ресурсов, производства не всегда доброкачественной продукции, насаждает неконкурентоспособное и неэффективное производство. Исследована взаимосвязь между многоотраслевой производственно-хозяйственной деятельности, сельскохозяйственной деятельности и уровнем рентабельности. Установлено первопричины монопроизводства в хозяйствах корпоративного сектора аграрной экономики.

Научная новизна. Осуществлена оценка эффективности ведения хозяйственной деятельности и растениеводства и животноводства в частности в зависимости от наличия отраслей в сельскохозяйственном предприятии. Установлено, что на протяжении 2005-2013 гг. наблюдается существенные колебания показателя эффективности в многоотраслевых сельскохозяйственных предприятиях, что свидетельствует о неоптимальный подбор направлений производственно-хозяйственной деятельности.

Практическая значимость. Было определено оптимальное количество видов производственно-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий, которые обеспечивают высокий уровень конечных результатов финансовой деятельности субъектов агробизнеса. Предложены направления диверсификации деятельности хозяйств корпоративного сектора аграрной экономики Украины.

Ключевые слова: диверсификация, многоотраслевая, сельскохозяйственное предприятие, специализация, рентабельность.

Chumak R.M. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ACTIVITY IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical concepts and practical recommendations on diversification of production at the agricultural enterprises.

Methodology of research. The following methods of economic researches were used in the article: systematic and structural – in assessing diversification in agriculture; monographic and abstract and logical – in generalizing nature, forms and species of its agricultural specific diversification, using of the impact on population employment and increase production efficiency; comparative and balance – to carry out the analysis agricultural and non-agricultural activities of agricultural units.

Findings. It has been established in the process of the study that the main factors that negatively affect the development of production diversification in agriculture is the disparity in prices for industrial and agricultural products, unresolved of financial and credit support, stereotypical thinking of many experts that diversification leads to specialization, reduces efficiency of investments, leads to dispersion of resources, production is not always benign products, imposes uncompetitive and inefficient production. It has been investigated the relationship between diversified industrial and economic activities, agricultural activities and the level of profitability. Root causes of mono production in the farms of corporate sector of agricultural economics have been established in this article.

Originality. It has been conducted the estimation of efficiency of economic activity and crops and livestock in particular depending on the availability of industries at the agricultural enterprise. It has been established that during 2005-2013 is observed significant fluctuations of performance indicator in multi-the agricultural enterprises that testifies to suboptimal selection of directions of industrial and economic activity.

Practical value. It has been determined the optimum number of types of the economic activity of agricultural enterprises that provide the high level of final financial performance of business entities of agricultural business. The directions of economic activity diversification for the corporate sector of agricultural economics in Ukraine have been proposed.

Key words: diversification, diversified, agricultural enterprise, specializing, profitability.

Тимчак В.С. ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «ІННОВАЦІЯ» У КОРМОВИРОБНИЦТВІ

Мета. Метою статті є аналіз теоретичних підходів до визначення змісту інновацій у кормовиробництві, їх узагальнення та класифікація.

Методика дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень, зокрема: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення результатів дослідження та формування висновків), порівняння (для дослідження методологічних підходів, концепцій і пропозицій провідних вітчизняних і зарубіжних вчених), монографічний (при дослідженні змісту категорій «інновація» у кормовиробництві), індукції та дедукції (для обґрунтування і уточнення понятійного апарату з питань дослідження, вияву проблем та напрямів їх вирішення).

Результати. Обґрунтовано сутність поняття «інновації в кормовиробництві», що це не тільки нові, нереалізовані раніше науково-технічні знання, рішення, але й сукупність і послідовність методів; процес створення нових чи покращених існуючих видів кормових культур; спосіб виробництва, зберігання і використання кормів; обробки або переробки чи інших процесів, робіт і операцій, які змінюють стан сировини та забезпечують позитивний ефект від їх застосування.

Виявлено, що низька інноваційна активність, безсистемність впровадження нововведень у кормовиробництво, недосконалість економічного механізму управління інноваційними процесами стримують розповсюдження інноваційної діяльності у галузі.

Визначено, що пріоритетними напрямами активізації інноваційної діяльності у кормовиробництві сільськогосподарських підприємств є: дослідження кон'юнктури ринку кормів і ресурсів; здійснення комплексного аналізу витрат на виробництво кормів; прогнозування обсягів виробництва і продажу кормів; оцінювання ефективності інноваційного проекту у кормовиробництві; аналіз ризиків; визначення методів їх мінімізації і страхування.

Наукова новизна. Систематизовано теоретико-методологічні підходи до визначення змісту інновацій.

Практична значущість. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення подальшого розвитку і ефективності кормо виробництва на інноваційній основі.

Ключові слова: інновації кормовиробництва, сільськогосподарські підприємства, механізм управління, ефективність.

Тимчак В.С. ОСОБЕННОСТИ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К СОДЕРЖАНИЮ КАТЕГОРИИ "ИННОВАЦИЯ" В КОРМОПРОИЗВОДСТВЕ

Цель. Целью статьи является анализ теоретических подходов к определению содержания инноваций в кормопроизводстве, их обобщение и классификация.

Методика исследования. В работе использованы общенаучные и специальные методы исследований, в частности: абстрактно-логический (для теоретического обобщения результатов исследования и формирования выводов), сравнение (для исследования методологических подходов, концепций и предложений ведущих отечественных и зарубежных ученых), монографический (при исследовании содержания категорий "инновация" в кормопроизводстве), индукции и дедукции (для обоснования и уточнения понятийного аппарата по вопросам исследования, проявления проблем и направлений их решения).

Результаты. Обоснована сущность понятия "инновации в кормопроизводстве", что это не только новые, нереализованные раньше научно-технические знания, решения, но и совокупность и последовательность методов; процесс создания новых или улучшенных существующих видов кормовых культур; способ производства, хранения и использования кормов; обработки или переработки или других процессов, работ и операций, которые изменяют состояние сырья и обеспечивают позитивный эффект от их приложения.

Установлено, что низкая инновационная активность, бессистемность внедрения нововведений в кормопроизводство, несовершенство экономического механизма управления инновационными процессами сдерживают распространения инновационной деятельности в отрасли.

Определенно, что приоритетными направлениями активизации инновационной деятельности в кормопроизводстве сельскохозяйственных предприятий являются: исследование конъюнктуры рынка кормов и ресурсов; осуществление комплексного анализа расходов на производство кормов; прогнозирование объемов производства и продажи кормов; оценивание эффективности инновационного проекта в кормопроизводстве; анализ рисков; определение методов их минимизации и страхование.

Научная новизна. Систематизированы теоретико-методологические подходы к определению содержания инноваций.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение дальнейшего развития и эффективности кормопроизводства на инновационной основе.

Ключевые слова: инновации кормопроизводства, сельскохозяйственные предприятия, механизм управления, эффективность.

Tymchak V.S. THE FEATURES OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE CONTENT OF THE CATEGORY "INNOVATION" IN FODDER PRODUCTION

Purpose. The purpose of the article consists in an analysis of theoretical approaches to the determination of innovations in fodder production, their generalization and classification.

Methodology of research. Research methodology is based on an interdisciplinary and special methods of research: abstract-logical (for theoretical generalization of the research results and forming conclusions), comparing method (for research methodological approaches, concepts and proposals of leading domestic and foreign scientists), monographic (for the study of the content of the category "innovation" in fodder production), induction and deduction (to substantiate and refine the conceptual apparatus according to the research questions, identify problems and ways of their solution),

Findings. The essence of the concept "innovation" in fodder production has been justified. Innovation is not only new, previously unrealized scientific and technical knowledge, solutions, but also the combination and sequence of methods; the creation of new or improved existing crop types; the method of production, storage and use of food; manufacturing or processing or other processes, and operations that change the state of the raw materials and provide a positive effect from their use.

It is revealed that low innovation activity, lack of system innovation in fodder production, inadequate economic mechanism of innovative processes hinder the innovation in the industry.

It is determined that the priority directions to enhance innovation in fodder production are: research market feeds and resources, the implementation of a comprehensive analysis of the cost of production of feed, forecasting output and sales of feed, evaluating the effectiveness of the innovation project in fodder production, risk analysis, identification of methods to minimize them and insurance.

Originality. Systematized theoretical and methodological approaches to determining the content of innovation.

Practical value. The results of research aimed at ensuring the further development and efficiency of fodder production on the basis of innovation.

Key words: innovation in fodder production, agrarian companies, the management mechanism, efficiency.

Прудніков Ю.В. ЛОКАЛЬНІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Метою даної статті є формування визначення локального ринку як об'єкта управління національним господарством у сфері сільськогосподарського виробництва та формування ефективної аграрної політики.

Методика дослідження ґрунтується на комплексному вивченні фахових публікації теоретичного та прикладного характеру, присвячених проблемам функціонування локальних ринків, а також на аналізі нормативних актів, що дозволяють диференціювати предмет ринкових угод.

Результати. Дослідженням встановлено, що локальні ринки варто розглядати не стільки як особливий рівень національної господарської системи, скільки як специфічний патерн господарської системи ринкового типу. Соціально-економічні зв'язки між учасниками локального ринку ґрунтуються на принципах територіально-просторової та інституціональної обмеженості.

Встановлено, що ефективне виконання локальними ринками санаційної функції реалізується через дотримання принципу рівних умов доступу всіх ринкових суб'єктів на торговельні майданчики.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні критерію ефективного функціонування локального ринку сільськогосподарської продукції. Ця функція передбачає не тільки узгодження обсягів попиту і пропозиції сільськогосподарської продукції в межах встановленого територіального ареалу, але і забезпечує зменшення ризиків ринкових угод, мінімізацію амплітуди цінових коливань за рахунок функціонування усталеної мережі ринкових відносин.

Практична значущість дослідження полягає у встановленні сфери відповідальності держави стосовно функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції. Важливими умовами для успішного виконання локальними ринками інформаційної функції є державні заходи щодо створення нормативно-правової бази для здійснення стандартизації продукції, ефективне фінансування організацій, які забезпечуватимуть контроль цих нормативів та здійснюватимуть заходи адміністративного покарання за порушення в місцях укладання ринкових угод.

Ключові слова:сільськогосподарська продукція, локальний ринок, мінімізація витрат обігу, концентрація торговельних угод, сепарація ринкового простору.

Прудников Ю.В. ЛОКАЛЬНЫЕ РЫНКИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

Целью данной статьи является формулировка определения локального рынка как объекта управления национальной экономикой в сфере сельскохозяйственного производства и формирования эффективной аграрной политики.

Методика исследования основывается на комплексном изучении специальных публикаций теоретического и прикладного характера, посвященных проблемам функционирования локальных рынков, а также на анализе нормативных актов, которые позволяют дифференцировать предметы рыночных сделок.

Результаты. Исследованием установлено, что локальные рынки необходимо рассматривать не столько как отдельный уровень национальной хозяйственной системы, сколько как специфический паттерн хозяйственной системы рыночного типа. Социально-экономические связи между участниками локального рынка основываются на принципах территориально-пространственной и институциональной ограниченности.

Установлено, что эффективное выполнение локальными рынками санирующей функции реализуется через соблюдение принципа равных условий доступа всех рыночных субъектов на торговые площадки.

Научная новизна заключается в обосновании критерия эффективного функционирования локального рынка сельскохозяйственной продукции. Эта функция предполагает не только согласование объемов спроса и предложения сельскохозяйственной продукции в пределах установленного территориального ареала, но и обеспечивает снижение рисков рыночных сделок, минимизацию амплитуды ценовых колебаний за счет функционирования устоявшейся сети рыночных отношений.

Практическое значение исследования состоит в определении сферы ответственности государства относительно функционирования локальных рынков сельскохозяйственной продукции. Важным условием успешного выполнения локальными рынками информационной функции являются государственные мероприятия по созданию нормативно-правовой базы для осуществления стандартизации продукции, эффективное финансирование организаций, обеспечивающих контроль соблюдения указанных нормативов и осуществляющих административное наказание за нарушения в местах заключения рыночных сделок.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, локальный рынок, минимизация издержек обращения, концентрация торговых сделок, сепарация рыночного пространства.

Prudnikov Y.V. LOCAL MARKETS FOR AGRICULTURAL PRODUCTS

Purpose. The purpose of this article is to develop the local market definition as object management of national economy in agricultural production and the formation of an effective agrarian policy.

Methodology of research based on a comprehensive study of professional publishing theoretical and applied on the problems of functioning local markets, as well as analysis of normative acts that allow to differentiate the subject of market transactions.

Findings. The study found that local markets should be viewed not as a particular level of national economic system, but as a specific pattern of market economic system type. Social and economic relations between the participants of the local market based on the principles of spatial and institutional limitations.

Established that effective implementation of local markets curative function is realized through the principle of equal access of all market subjects at the trade grounds.

Originality Scientific novelty lies in the justification criterion effective functioning of local agricultural markets.

This function not only provides for coordination of demand and supply of agricultural products within the established territorial range, but also decreases the risk of market transactions, minimizing the amplitude of price fluctuations due to the functioning of the established network of market relations.

Practical value. The practical significance of the study is to establish the scope of responsibility regarding the functioning of local agricultural markets. Important conditions for successful implementation of local-market functions are

public measures to create a legal framework for the standardization of products, efficient funding of organizations that provide control of these standards and carry out administrative measures of punishment for violation of a local stacking market transactions.

Key words: agricultural products, local market, minimizing distribution costs, concentration of trade agreements, separation of market space.

Вініченко І.І., Трусова Н.В. ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета статті полягає у з'ясуванні проблемних питань щодо формування фінансового потенціалу сільського господарства з визначенням параметрів його фінансового забезпечення на регіональному рівні.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано методи математичної статистики та аналізу, економіко-математичного моделювання для обґрунтування взаємозв'язку та визначення оптимальної залежності між факторами фінансового потенціалу.

Результати. Обґрунтовано особливості формування фінансового потенціалу сільського господарства та покращення фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств регіону, що дає змоги об'єктивно оцінити потенційні можливості використання фінансових ресурсів в умовах реформованих перетворень на селі.

Наукова новизна. Запропоновано економічну сутність фінансового потенціалу сільського господарства з позиції стану його фінансового забезпечення та оцінювання з огляду на структуру джерел фінансування сільськогосподарських підприємств регіону. Розраховано прогнозні параметри фінансового потенціалу сільського господарства за агрокліматичними зонами України.

Практична значущість. Застосування в сільському господарстві розробленої моделі прогнозу фінансового потенціалу дозволить сформувати сприятливе фінансове середовище через забезпечення сільськогосподарських підприємств регіону необхідним обсягом фінансових ресурсів для розширеного відтворення та інноваційного розвитку, фінансової стабільності та конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Ключові слова: фінансові ресурси, банківське кредитування, державні фінансова підтримка, сільське господарство, фінансова діяльність, відтворення, підприємство.

Вініченко І.І., Трусова Н.В. ФОРМИРОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель статьи заключается в выявлении проблемных вопросов формирования финансового потенциала сельского хозяйства с определением параметров его финансового обеспечения на региональном уровне.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы математической статистики и анализа, экономико-математического моделирования для обоснования взаимосвязи и определения оптимальной зависимости между факторами финансового потенциала.

Результаты. Обоснованы особенности формирования финансового потенциала сельского хозяйства и улучшения финансового обеспечения сельскохозяйственных предприятий региона, позволяет объективно оценить потенциальные возможности использования финансовых ресурсов в условиях реформированных преобразований на селе.

Научная новизна. Предложено экономическую сущность финансового потенциала сельского хозяйства с позиции состояния его финансового обеспечения и оценки, учитывая структуру источников финансирования сельскохозяйственных предприятий региона. Рассчитано прогнозные параметры финансового потенциала сельского хозяйства в агроклиматических зонах Украины.

Практическая значимость. Применение в сельском хозяйстве разработанной модели прогноза финансового потенциала позволит сформировать благоприятную финансовую среду по обеспечению сельскохозяйственных предприятий региона необходимым объемом финансовых ресурсов, для расширенного воспроизводства и инновационного развития, финансовой стабильности и конкурентоспособности на внутреннем и внешнем рынках.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, банковское кредитование, государственные финансовая поддержка, сельское хозяйство, финансовая деятельность, воспроизводство, предприятие.

Vinichenko I.I., Trusova N.V. FORMATION AND USAGE OF FINANCIAL POTENTIAL OF FARMING

Purpose. The article **aims** to solve the problem issues concerning formation of financial potential in farming including defining the parameters of its financial provision on a regional level.

Methodology of research. Methods of mathematical statistics and analysis, economic and mathematical modelling have been used during the research for defining of optimal dependence between financial potential factors and substantiation of their interconnection.

Findings. Peculiarities of financial potential formation in farming and improvement of financial providing of agricultural enterprises in the region was grounded enabling to get an objective assessment of potentiality of financial resources usage under reforms in the rural area.

Originality. We have proposed an economical essence of financial potential in farming in terms of state of its financial provision and assessment considering structure of funding source for agricultural enterprises in the region. Predictive parameters of financial potential in farming have been calculated in every agroclimatic zone of Ukraine.

Practical value. Implementation of the worked-out model of financial potential forecasting in farming enables to create favourable financial conditions due to providing agricultural enterprises in the region with sufficient amount of financial resources for the further reproduction and innovative development, financial stability and competitiveness on

both home and foreign markets.

Key words: financial resources, bank lending, state financial support, farming, financial activity, reproduction, enterprise.

Болгар Т.М. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ БОРГІВ У СУЧАСНІЙ БАНКІВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Мета статті полягає у розробці теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо управління якістю кредитного портфеля банку шляхом реструктуризації проблемних боргів у сучасній банківській практиці України.

Методика дослідження. Методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення теорій управління банками проблемною заборгованістю, наукові праці провідних вітчизняних і закордонних економістів з питань удосконалення та ефективного управління банківської діяльності, стабілізації фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання та сталого розвитку банківської системи. У процесі дослідження використано такі методи, як: метод наукових абстракцій – при обґрунтуванні категоріального апарату; методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції – при обґрунтуванні основних комплементарних складових, що впливають на динамічний розвиток банківської системи; метод логічного узагальнення – при формуванні набору інструментів для визначення якості кредитного портфеля, як важливої складової процесів оцінки сегменту проблемних кредитів банку.

Результати. Обґрунтовано необхідність розробки варіантів реструктуризації проблемних боргів, що максимально задовольнять потреби клієнтів і сприятимуть досягненню стратегічних цілей банківської установи загалом та системи банківського колекшену зокрема.

Наукова новизна. Проведене дослідження дало змогу запропонувати власне визначення реструктуризації проблемного боргу позичальника перед банківською установою: реструктуризація – це передбачений законодавством та нормативно керований комплекс заходів банківської установи, спрямований на врегулювання кредитної заборгованості та адаптований до поточної платоспроможності позичальника.

Практична значущість. Розроблені підходи до реструктуризації проблемного боргу за іпотечними та автокредитами обґрунтовані зацікавленістю як банківської установи, так и позичальника. Адже банк, що надав позику, має змогу керувати якістю кредитного портфеля, а клієнт – позичальник отримує привабливий для себе додатковий сервіс. Розроблену модель доцільно застосовувати у практичній банківській діяльності.

Ключові слова: банківська діяльність, кредитний портфель, проблемна заборгованість, реструктуризація, рефінансування.

Болгар Т.Н. РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ ПРОБЛЕМНЫХ ДОЛГОВ В СОВРЕМЕННОЙ БАНКОВСКОЙ ПРАКТИКЕ УКРАИНЫ

Цель статьи заключается в развитии теоретических, методологических позиций и практических рекомендаций относительно качественного управления кредитным портфелем банка путем реструктуризации проблемных долгов в современной банковской практике Украины.

Методика исследования. Методологическую основу исследования составляют фундаментальные позиции теорий управления банками проблемной задолженностью, научные труды отечественных и зарубежных ученых экономистов по вопросам усовершенствования и эффективному управлению банковской деятельностью, стабилизации финансово-экономического состояний субъектов хозяйствования и устойчивого развития банковской системы. В процессе исследования использованы такие методы, как: метод научных абстракций – при обосновании категориального аппарата; методы анализа, синтеза, индукции и дедукции – при обосновании основных компламентарных составляющих, которые влияют на динамическое развитие банковской системы; метод логического обобщения – при формировании набора инструментов для определения кредитного портфеля, как важной составляющей процесса оценки сегмента проблемных кредитов банка.

Результаты. Обоснована необходимость разработки вариантов реструктуризации проблемных долгов, что максимально удовлетворит потребности клиентов, и будет способствовать достижению стратегических целей банковского учреждения в целом и системы банковского коллекшена в частности.

Научная новизна. Проведенное исследование дало возможность предложить собственное определение реструктуризации проблемного долга заемщика перед банковским учреждением: реструктуризируя – это предусмотренный законодательством и нормативно управляемый комплекс мероприятий банковского учреждения, направленный на урегулирование кредитного долга и адаптированный к текущей платежеспособности заемщика.

Практическая значимость. Разработанные подходы к реструктуризации проблемного долга по ипотечным и автокредитам обоснованы заинтересованностью как банковского учреждения, так и заемщика. Банк, который предоставил ссуду, имеет возможность управлять качеством кредитного портфеля, а клиент – заемщик получает привлекательный для себя сервис. Данную модель целесообразно применять в практической банковской деятельности.

Ключевые слова: банковская деятельность, кредитный портфель, проблемный долг, реструктуризация, рефинансирование.

Bolgar T.M. RESTRUCTURING OF PROBLEM DEBTS IN THE MODERN BANK PRACTICE OF UKRAINE

Purpose. The purpose of the article consists in development of theoretical, methodological positions and practical recommendations in relation to the quality management of credit brief-case of bank by restructuring of problem debts in modern bank practice of Ukraine.

Methodology of research. Methodological basis of research is made by fundamental positions of theories of management jars by a problem debt, scientific labors of leading domestic and oversea economists on questions of

improvement and effective management of bank activity, stabilizing of the finansovo-ekonomichnogo state of subjects of ménage and steady development of the banking system. In the process of research such methods are utilized, as: method of scientific abstractions - at the ground of category vehicle; methods of analysis, synthesis, induction and deduction - at the ground of basic komplementarnikh constituents which influence on its dynamic development; method of logical generalization - at forming of set of tools for determination of quality of credit brief-case, as an important constituent of processes of estimation of segment of problem credits of bank.

Findings. Grounded necessity of development of variants of restructuring of problem debts which will maximally satisfy the necessities of clients and will be instrumental in achievement of strategic aims of bank establishment on the whole and systems of bank kolekshenu in particular.

Originality. The conducted research enabled to offer own determination of restructuring of problem debt of borrower before bank establishment: restructuring - it foreseen a legislation and normatively the guided complex of measures of bank establishment, directed on the settlement of credit debt and adapted to current solvency of borrower.

Practical value. Going is developed near restructuring of problem debt after a mortgage and it is grounded autocredits by the personal interest as bank establishment, so I borrower. In fact a bank which gave a loan is in a position to manage quality of credit brief-case, and client - a borrower gets attractive on your own additional service. It is expedient to apply the developed model in practical bank activity.

Key words: bank activity, credit brief-case, problem debt, restructuring, refunding.

Волощук В.Р. МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Метою статті є аналіз діючої системи оцінки банківських ризиків та розробка концептуальних підходів щодо ефективної оцінки ризиків кредитно-інвестиційної діяльності.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань регулювання діяльності банків. В процесі дослідження використовувалися такі методи: монографічний (при вивченні особливостей ризиків банківської діяльності й основних принципів їх оцінки), балансовий (при визначенні сукупності показників, упорядкованих за ознакою міри їх динаміки), монографічний (при оцінці існуючих моделей оптимізації кредитного портфеля), системного аналізу (при дослідженні можливостей оптимізації кредитного портфеля), моделювання і прогнозування – з метою визначення основних напрямів вдосконалення структурно-логічної схеми моделювання розвитку ризику кредитно-інвестиційної діяльності банку.

Результати. Визначено темпи змін показників діяльності банків України на основі абсолютних значень. Розроблено концептуальні підходи щодо ефективної оцінки ризиків кредитно-інвестиційної діяльності, а також проведено моделювання оптимізації кредитного портфеля банків на основі аналізу системи інтегральних показників, динамічного нормативу та застосування еталонної моделі комплексної характеристики ризиковості комерційного банку. Удосконалено структурно-логічну схему моделювання розвитку ризику кредитно-інвестиційної діяльності банку.

Наукова новизна полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо формування такого універсального інструменту оцінки кредитно-інвестиційних ризиків діяльності банків як нелінійний динамічний норматив, що дає змогу управляти та передбачати зміни рівня ризиковості на майбутнє, досягти умов ефективного управління та надійності банківських установ.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення оцінки ризиків та побудова матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків.

Ключові слова: банківські ризики, кредитно-інвестиційна діяльність, моделювання, оптимізація кредитного портфеля.

Волощук В.Р. МОДЕЛИРОВАНИЕ РИСКОВ КРЕДИТНО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ

Целью статьи является анализ действующей системы оценки банковских рисков и разработка концептуальных подходов к эффективной оценки рисков кредитно-инвестиционной деятельности.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам регулирования деятельности банков. В процессе исследования использовались следующие методы: монографический (при изучении особенностей рисков банковской деятельности и основных принципов их оценки), балансовый (при определении совокупности показателей, упорядоченных по признаку степени их динамики), монографический (при оценке существующих моделей оптимизации кредитного портфеля), системного анализа (при исследовании возможностей оптимизации кредитного портфеля), моделирования и прогнозирования - с целью определения основных направлений совершенствования структурно-логической схемы моделирования развития риска кредитно-инвестиционной деятельности банка.

Результаты. Определены темпы изменений показателей деятельности банков Украины на основе абсолютных значений. Разработаны концептуальные подходы к эффективной оценки рисков кредитно-инвестиционной деятельности, а также проведения моделирования оптимизации кредитного портфеля банков на основе анализа системы интегральных показателей, динамического норматива и применения эталонной модели комплексной характеристики рискованности коммерческого банка. Усовершенствована структурно-логическую схему моделирования развития риска кредитно-инвестиционной деятельности банка.

Научная новизна результатов исследования заключается в определении теоретических положений и выработке концептуального подхода к формированию такого универсального инструмента оценки кредитно-

инвестиционных рисков деятельности банков как нелинейный динамический норматив, позволяющий управлять и предвидеть изменения уровня риска на будущее, достичь условий эффективного управления и надежности банковских учреждений.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию оценки рисков и построение матрицы соответствия фактических и нормативных соотношений показателей рискованности кредитно-инвестиционной деятельности банков.

Ключевые слова: банковские риски, кредитно-инвестиционная деятельность, моделирование, оптимизация кредитного портфеля.

Voloshchuk V.R. **MODELING OF RISKS CREDIT AND INVESTMENT ACTIVITI OF BANKS**

Purpose. The article is an analysis of the current system of bank risk assessment and development of conceptual approaches to effective risk credit and investment.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the study is scientific work of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on regulation of banks. The study used the following methods: monographic (the study characteristics of banking risks and the basic principles of assessment), balance (in determining the aggregate indices ordered according to their degree of dynamics) monographic (when evaluating existing loan portfolio optimization models), systems analysis (the study might vary loan portfolio), modeling and forecasting - to determine the main directions of improving the structural logic simulation of credit-risk investment bank.

Findings. Determined rate of change indicators of banks Ukraine on the basis of absolute values. Conceptual approaches to effective risk credit and investment activities, and conducting simulation optimization loan portfolio of banks based on the analysis of integrated indicators, dynamic normal use and reference model of the complex characteristics of risks of commercial banks. Improved structural and logical scheme of modeling credit risk investment bank.

Originality consists in determining the theoretical positions and the development of a conceptual approach to the formation of such a universal tool for assessing the credit risk of the investment banks as non-linear dynamic standard, which allows to control and predict changes in the level of risk of the future, to achieve the effective management and security of banking institutions.

Practical value. The results of research is the foundation for solving practical problems for improving risk assessment matrix and building compliance and regulatory ratios actual indicators of risk of credit and investment banking.

Key words: bank risks, credit and investment activities, simulation, optimization of the loan portfolio.

Юрків М.Т. УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ В УКРАЇНІ: КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ, ЯК ОСНОВА ЗДОРОВОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

Мета. Мета даної статті: проаналізувати за допомогою існуючої системи показників ефективність управління кредитним портфелем, від якісного менеджменту останнього залежить значною мірою рівень проблемних кредитів в банківському секторі України.

Методика дослідження. Сукупність загальнонаукових методів збирання, обробки і аналізу матеріалів про стан і вдосконалення роботи кредитного портфеля банків України забезпечує успішну реалізацію цілей та завдань дослідження. Методологічною основою проведених у статті досліджень були сучасні зарубіжні та вітчизняні наукові підходи та тенденції з розробки проблем менеджменту, статистики, економічної теорії, психології, соціології, суміжних з ними та інших наук. В процесі написання статті були використані такі методи дослідження, як порівняльний (в частині зіставлення та порівняння аналізованих років), системний (під час аналізу стану кредитного портфеля в системі фінансів вітчизняної економіки), синергетичний (в частині впливу ефективності управління кредитним портфелем, що формує основну складову активів банківського сектору економіки та функціонування фінансової системи України загалом).

Результати. Обґрунтовано необхідність раціонального підходу й ставлення в управлінні кредитним портфелем банків України. Акцент уваги перш за все робиться на значному впливі рівня проблемних кредитів на стан кредитного портфеля банків. Розрахунки вихідних даних свідчать про те, що на суму доходів банків від операцій з кредитування у загальному впливають такі два основні чинники, як обсяг наданих кредитів та рівень відсоткових ставок за кредитами, причому останній через рівень відсоткової ставки опосередковано враховується в такі чинники як тривалість користування кредитом, забезпеченість позики, рівень ризику, метод нарахування і спосіб сплати відсотків. Розрахований коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем засвідчує пряму залежність між рівнем проблемних кредитів в банківській системі й ефективністю управління останнім.

Наукова новизна. Обґрунтовано пряму залежність між рівнем проблемних кредитів в банківському секторі України й рівнем ефективного управління кредитного портфеля. Встановлено, що кредитна діяльність банків є основним джерелом прибутків банківського бізнесу й велика увага до процесу кредитування з раціональним розрахунком керівництва банків становить запоруку стабільного функціонування фінансової системи країни загалом.

Практична значущість. Отримані результати дослідження дозволяють виробити більш раціональніший підхід до регулювання суспільних відносин між банківськими установами з одного боку, та позичальниками з іншого, щодо повернення останніми боргів за раніше взяті кошти у банків згідно кредитних договорів та раціонального підходу до роботи з клієнтами.

Ключові слова: економіка, управління, проблемні кредити, банки, кредитний портфель, фінансова система, Україна.

Юркив Н.Т. УПРАВЛЕНИЕ ПРОБЛЕМНЫМИ КРЕДИТАМИ БАНКОВ В УКРАИНЕ: КРЕДИТНЫЙ ПОРТФЕЛЬ, КАК ОСНОВА ЗДОРОВОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ СТРАНЫ

Цель. Цель данной статьи: проанализировать с помощью существующей системы показателей эффективность управления кредитным портфелем, от качественного менеджмента последнего зависит в значительной степени уровень проблемных кредитов в банковском секторе Украины.

Методика исследования. Совокупность общенаучных методов сбора, обработки и анализа материалов о состоянии и совершенствования работы кредитного портфеля банков Украины обеспечивает успешную реализацию целей и задач исследования. Методологической основой проведенных в статье исследований были современные зарубежные и отечественные научные подходы и тенденции в разработке проблем менеджмента, статистики, экономической теории, психологии, социологии, сумежных с ними и других наук. В процессе написания статьи были использованы такие методы исследования, как сравнительный (в части сопоставления и сравнения анализируемых лет), системный (при анализе состояния кредитного портфеля в системе финансов отечественной экономики), синергетический (в части воздействия эффективности управления кредитным портфелем, что формирует основную составляющую активов банковского сектора экономики и функционирование финансовой системы Украины в целом).

Результаты. Обоснована необходимость рационального подхода и отношения в управлении кредитным портфелем банков Украины. Внимания прежде всего делается на значительном влиянии уровня проблемных кредитов на состояние кредитного портфеля банков. Расчеты исходных данных свидетельствуют о том, что на сумму доходов банков от операций по кредитованию в общем влияют такие два основных фактора, как объем предоставленных кредитов и уровень процентных ставок по кредитам, причем последний из-за уровня процентной ставки опосредованно учитывается в такие факторы как продолжительность пользования кредитом, обеспеченность займа, уровень риска, метод начисления и способ уплаты процентов. Рассчитаный коэффициент эффективности управления кредитным портфелем свидетельствует о прямой зависимости между уровнем проблемных кредитов в банковской системе и эффективностью управления последним, что собственно ярко и показали расчеты данного показателя.

Научная новизна. Обоснованно прямую зависимость между уровнем проблемных кредитов в банковском секторе Украины и уровнем эффективного управления кредитного портфеля. Установлено, что кредитная деятельность банков является основным источником доходов банковского бизнеса и большое внимание к процессу кредитования с рациональным расчетом руководства банков составляет залог стабильного функционирования финансовой системы страны в целом.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования позволяют выработать более рациональный подход к регулированию общественных отношений между банковскими учреждениями с одной стороны, и заемщиками с другой, по возвращению последними долгов за ранее взятые средства у банков по кредитным договорам и рационального подхода к работе с клиентами.

Ключевые слова: экономика, управление, проблемные кредиты, банки, кредитный портфель, финансовая система, Украина.

Yurkiv M.T. MANAGING PROBLEM LOANS IN THE BANKS OF UKRAINE: CREDIT PORTFOLIO AS A BASIS FOR HEALTHY FUNCTIONING OF THE FINANCIAL SYSTEM OF THE COUNTRY

Purpose. The purpose of this paper: to analyze the effectiveness of credit portfolio management with the help of existing system of indicators, quality management of the latter depends largely on the level of NPLs in the banking sector of Ukraine.

Methodology of research. The combination of scientific methods of collection, processing and analysis of materials on the status and improvement of the loan portfolio of banks of Ukraine ensure successful implementation of the goals and objectives of the study. The methodological basis of the article studies were modern foreign and domestic scientific approaches and trends of development issues management, statistics, economics, psychology, sociology, related to them and other sciences. In the process of writing used research methods such as comparative (in terms of matching and comparing the analyzed years), systematic (during the analysis of the loan portfolio in the system of finance of the domestic economy), synergistic (in terms of the impact the efficiency of credit portfolio management, which forms the basic part of the assets of the banking sector and the financial system of Ukraine in general).

Findings. It's proved the need for a rational approach and attitude in managing bank's loan portfolio in Ukraine. The focus of attention is primarily on high-impact level of bank's bad loans loan portfolio. The calculation of initial data indicate that the amount of income from bank lending operations in general is influenced by two main factors, the volume of loans and interest rates on loans, the latter because of the level of interest rates indirectly take into account such factors as the length of credit, loan security, risk, method of calculation and payment of interest method. Calculated efficiency ratio of credit portfolio management demonstrates a direct links between the level of NPLs in the banking system and efficient management of the latter, as the actual calculations clearly showed this indicator.

Originality. Proved direct links between the level of NPLs in the banking sector of Ukraine and the level of effective management of the loan portfolio. It's found, that lending activities of banks is the main source of income of the banking business and great attention to the process of bank's lending with the rational expectation management is key to sustainable functioning of the financial system in general.

Practical value. The results of the research allow to develop a rational approach to the regulation of social relations between banking institutions on the one hand and borrowers to repay debts before the latest taken from banks under loan agreements and rational approach to working with clients on the other hand.

Key words: economics, management, problem loans, banks, loan portfolio, financial system, Ukraine.

Пучко А.О. ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ДОСВІДУ НІМЕЧЧИНИ

Метою статті є аналіз сучасного стану інноваційної політики Німеччини та оцінка можливості використання набутого досвіду для удосконалення забезпечення фінансування інноваційного розвитку економіки України.

Методика дослідження. У статті використано різні методи дослідження, зокрема: загальнонаукові – при розгляді інноваційної діяльності в Україні та в розвинутих країнах, зокрема в Німеччині; при виконанні оцінки можливості використання набутого зарубіжного досвіду для удосконалення фінансування інноваційного розвитку економіки України; спеціальні методи – при визначенні частки підприємств України, країн ЕС, зокрема Німеччини, що займалися інноваціями.

Результати. Розглянуто різні аспекти інноваційної діяльності в Україні, надано огляд перебігу інноваційних процесів розвинутих країн. Проаналізовано на прикладі Німеччини особливості фінансування інновацій в економіці та надано оцінку можливості використання набутого досвіду для удосконалення забезпечення фінансування інноваційного розвитку економіки України. Виявлено основні пріоритетні напрямки інноваційного розвитку економіки Німеччини та проведено порівняльний аналіз обсягу та структури видатків бюджету на фінансування наукових та науково-технічних робіт у Німеччині та в Україні. Розкрито особливості технопарків Німеччини та їх різновиді: технологічні інкубатори, наукові парки, технологічні ареали. Надано рекомендації щодо адаптування зарубіжного досвіду до сучасних умов господарювання та розвитку фінансування інноваційного розвитку економіки України.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до формування рекомендацій з удосконалення фінансування інноваційного розвитку економіки України на основі використання досвіду Німеччини.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані при плануванні фінансових ресурсів для інноваційного розвитку економіки України.

Ключові слова: економіка України, інноваційний розвиток, фінансування, інноваційна діяльність, технопарки, стратегія фінансуванні інноваційного розвитку.

Пучко А.А. ФИНАНСИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ОПЫТА ГЕРМАНИИ

Целью статьи является анализ современного состояния инновационной политики Германии и оценка возможности использования приобретенного опыта для усовершенствования обеспечения финансирования инновационного развития экономики Украины.

Методика исследования. В статье использованы разные методы исследования, в частности: общенаучные - при рассмотрении инновационной деятельности в Украине и в развитых странах, в частности в Германии; при выполнении оценки возможности использования приобретенного зарубежного опыта для усовершенствования финансирования инновационного развития экономики Украины; специальные методы - при определении части предприятий Украины, стран ЕС, в частности Германии, что занимались инновациями.

Результаты. Рассмотрены разные аспекты инновационной деятельности в Украине, предоставлен обзор хода инновационных процессов развитых стран. Проанализировано, на примере Германии, особенности финансирования инноваций в экономике и предоставлена оценка возможности использования приобретенного опыта для усовершенствования обеспечения финансирования инновационного развития экономики Украины. Выявлены основные приоритетные направления инновационного развития экономики Германии и проведен сравнительный анализ объема и структуры расходов бюджета на финансирование научных и научно-технических работ в Германии и в Украине. Раскрыто особенности технопарков Германии и их разновидности : технологические инкубаторы, научная парки, технологические ареалы. Предоставлены рекомендации относительно адаптирования зарубежного опыта к современным условиям ведения хозяйства и развития финансирования инновационного развития экономики Украины.

Научная новизна. Использован комплексный подход к формированию рекомендаций к усовершенствованию финансирования инновационного развития.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы при планировании финансовых ресурсов для инновационного развития экономики Украины.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, финансирование, инновационная деятельность, технопарки, стратегия финансирования инновационного развития.

Puchko A.O. FINANCING OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN ECONOMY USING GERMAN EXPERIENCE

Purpose. The aim of this article is to analyze contemporary condition of the German innovation policy and assessment of possibilities of using the gained experience for the improvement of the support for the financing of the innovative development in Ukraine.

Methodology of research. An article used various methods of study, in particular: scientific, when considering innovation activity in Ukraine and developed countries, clearly in Germany; when fulfilling the evaluation of possibilities for the improvement of the innovations in financing for the development of Ukraine's economy; special methods – when evaluating some of Ukrainian factories, EU countries, especially in Germany that used to deal with innovations.

Findings This study considered various aspects of the innovation activity in Ukraine, specific movement of the innovative processes in the developed countries was represented in details. It was analyzed following the German example, features of the financing of innovations in the economy and the whole array of possibilities of the given experience for the Ukrainian economy. Major ways of development for the German economy in the field of innovations was clearly analyzed based on comparison of the volume and structure of budget spending on financing of the scientific and engineering works in Germany and Ukraine. It opened particular qualities of techno parks in Germany and its varieties: technological incubators, scientific parks, technological ranges. It presented recommendations regarding the adaptation of the foreign experience in contemporary circumstances of management and development of financing for

the innovative expansion of Ukraine's economy.

Originality. It used an integrated approach to formulate recommendations for the enhancement innovative development financing.

Practical value. Received results of the study can be used when planning financial resources for the innovative development of Ukraine's economy.

Key words: innovations, innovative development, financing, innovative activity, techno parks, financing strategy for the innovative development.

Потриваєва Н.В., Жорняк М.І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Метою дослідження є уточнення поняття «дебіторська заборгованість» задля подальшого використання його при розробці стратегії управління та для обґрунтування вигоди від надання товарного кредиту з відстрочкою платежу.

Методика дослідження даної статті представляє собою нормативно-правову базу, що регламентує платіжно-розрахункові відносини суб'єктів господарювання, методичний, теоретичний та інструктивний матеріали з бухгалтерського обліку, звітності й аналізу, а також дебіторської заборгованості, роботи вітчизняних і зарубіжних вчених з теорії і практики бухгалтерського обліку й аналізу дебіторської заборгованості.

Результатом проведення даного дослідження є ґрунтовний аналіз сутності поняття «дебіторська заборгованість», формування його сутності та обґрунтування доцільності надання товарного кредиту з відстрочкою платежу.

Наукова новизна. Запропоновано модель розрахунку прибутку від послаблення нормативів кредитоспроможності, що обґрунтовує доцільність надання товарного кредиту покупцям та замовникам тільки тоді, коли вигода від продажу з відстрочкою платежу буде як мінімум не менше витрат на такий кредит.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження, спрямовані на вдосконалення бухгалтерського обліку та економічного аналізу дебіторської заборгованості, можуть бути використані для подальшого розвитку системи обліку в цілому, аналізу та управління дебіторською заборгованістю на підприємствах будь-якої форми власності з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Ключові слова: підприємство, дебіторська заборгованість, кредитна політика, кредитоспроможність.

Потриваева Н.В., Жорняк М.И. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Целью исследования является уточнение понятия «дебиторская задолженность» с целью дальнейшего использования при разработке стратегии управления ею, а также обоснование выгоды от предоставления товарного кредита с отсрочкой платежа.

Методика исследования данной статьи представляет собой нормативно-правовую базу, регламентирующую платежно-расчетные отношения субъектов хозяйствования, методический, теоретический и инструктивный материалы по бухгалтерскому учету, отчетности и анализа, а также дебиторской задолженности, работы отечественных и зарубежных ученых по теории и практике бухгалтерского учета и анализа дебиторской задолженности.

Результатом проведения данного исследования является подробный анализ сущности понятия «дебиторская задолженность» и формирование его сущности и обоснование целесообразности предоставления товарного кредита с отсрочкой платежа.

Научная новизна. Предложена модель расчета прибыли от ослабления нормативов кредитоспособности, обосновывающая целесообразность предоставления товарного кредита покупателям и заказчикам только тогда, когда выгода от продажи с отсрочкой платежа будет как минимум не меньше затрат на такой кредит.

Практическое значение полученных результатов заключается в том, что результаты исследования, направленные на совершенствование бухгалтерского учета и экономического анализа дебиторской задолженности, могут быть использованы для дальнейшего развития системы учета в целом, анализа и управления дебиторской задолженностью на предприятиях любой формы собственности с целью повышения их конкурентоспособности.

Ключевые слова: предприятие, дебиторская задолженность, кредитная политика, кредитоспособность.

Potrivayeva N.V., Zhorniak M.I. THEORETICAL ASPECTS FOR DETERMINING RECEIVABLES AT THE ENTERPRISE

Purpose. Aim of research is clarify the concept of "receivables" to further its use in the development of management strategies and to justify the benefits of providing commercial credit with deferred payment.

Methodology of research. Methods of study of this article represents the legal framework regulating payment and settlement relations entities, methodological, theoretical and instructional materials accounting, reporting and analysis, and receivables of domestic and foreign scholars on the theory and practice accounting and analysis of receivables.

Findings. Result of conducting of this study is a detailed analysis of the essence of the concept of "receivables" and the formation of its essence and substantiation of expediency of the provision of trade credit with deferred payment.

Originality. Proposed the model calculation of income from weakening standards of creditworthiness, substantiating the feasibility of providing trade credit to buyers and customers only when the benefit from the sale of with deferred payment will be at least as cost of that credit.

Practical value. The practical significance of obtained results is that a study aimed at improving accounting and economic analysis of receivables may be used to further develop the accounting system as a whole, analysis and management receivables for enterprises of any form property in order to raise their competitiveness.

Key words: enterprise, receivables, credit policy, credit worthiness.

Волошан І.Г. ОБЛІК СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ РЕЗЕРВУ НА ОНОВЛЕННЯ, МОДЕРНІЗАЦІЮ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Мета статті полягає у розробці пропозицій щодо обліку створення і використання резерву на оновлення, модернізацію основних засобів.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці, нормативні акти України з питань обліку основних засобів. У процесі дослідження застосовувались методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта, предмета дослідження; абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); системного аналізу й логічних узагальнень (розробка методики обліку резерву).

Результати. Обґрунтовано доцільність формування резерву на оновлення та модернізацію основних засобів. Доведено, що резерв є додатковим стабільним внутрішнім джерелом фінансування витрат підприємств. Запропонована методика обліку формування та використання резерву на оновлення та модернізацію основних засобів підприємств визначає порядок його обліку на рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Розроблені рекомендації не суперечать діючому законодавству, сприяють прозорому отриманню облікової інформації про накопичення коштів, їх витрачання за призначенням.

Наукова новизна. Проведене дослідження дало змогу розробити пропозицій щодо обліку створення і використання резерву на оновлення, модернізацію основних засобів підприємства, а також визначити джерело формування цих коштів.

Практична значущість. Розроблені методичні рекомендації доцільно застосовувати на підприємствах, що мають високий ступінь зносу основних засобів для формування резерву коштів на їх оновлення, модернізацію.

Ключові слова: основні засоби, оновлення, модернізація, резерв, знос основних засобів

Волошан И.Г. УЧЕТ СОЗДАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕЗЕРВА НА ОБНОВЛЕНИЕ, МОДЕРНИЗАЦИЮ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель статьи заключается в разработке предложений по учету создания и использования резерва на обновление, модернизацию основных средств.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды, нормативные акты Украины по вопросам учета основных средств. В процессе исследования применялись методы: анализа и синтеза – для изучения объекта, предмета исследования; абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулирование выводов); системного анализа и логических обобщений (разработка методики учета резерва).

Результаты. Обоснована целесообразность формирования резерва на обновление и модернизацию основных средств. Доказано, что резерв является дополнительным стабильным внутренним источником финансирования расходов предприятий. Предложенная методика учета формирования и использования резерва на обновление и модернизацию основных средств предприятий определяет порядок его учета на счете 48 «Целевое финансирование и целевые поступления». Разработанные рекомендации не противоречат действующему законодательству, способствуют прозрачному получению учетной информации о накоплении средств, их расходованию по назначению.

Научная новизна. Проведенное исследование позволило разработать предложения по учету создания и использования резерва на обновление, модернизацию основных средств предприятия, а также определить источник формирования этих средств.

Практическая значимость. Разработаны методические рекомендации целесообразно применять на предприятиях, имеющих высокую степень износа основных средств для формирования резерва средств на их обновление, модернизацию.

Ключевые слова: основные средства, обновление, модернизация, резерв, износ основных средств

Voloshan I.G. ACCOUNTING OF CREATING AND USING RESERVE FOR UPDATE, UPGRADE OF FIXED ASSETS ON THE ENTERPRISE

Purpose. The purpose of article is the development proposals for the accounting of creating and using reserve for update, upgrade of fixed assets.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research are fundamental assumptions of modern economic theory, scientific works, normative acts of Ukraine on fixed assets accounting. During research applied the methods: analysis and synthesis – to study the object, subject of the research; abstract-logical (theoretical generalizations and drawing conclusions); system analysis and logical generalizations (development methodology of accounting reserves).

Findings. Has been proved expediency of forming reserve for update, upgrade of fixed assets. It is proved that the reserve is an additional source of stable domestic funding expenses of enterprises. The proposed method of accounting formation and use of reserve for update, upgrade of fixed assets of enterprises, determines the order in his account on the account 48 «Target financing and target receipts». The recommendations do not contradict the current legislation, promotes transparency obtaining accounting information about the accumulation of funds and their expenditure by purpose.

Originality. Conducted research has allowed developing proposals for the accounting development and using of reserve for updated, upgrade of fixed assets of the enterprise, as well as determining the source of the formation of these funds.

Practical value. Methodical recommendations, that have been developed, is appropriate to apply on enterprises with a high degree of depreciation for the formation of reserve funds for their update, upgrade.

Key words: fixed assets, update, upgrade, reserve, depreciation of fixed assets.

Лега О.В. ДОХОДИ ДІЯЛЬНОСТІ: ОБЛІК ТА ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ В КОНТЕКСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗМІН

Мета. Метою статті є висвітлення деяких особливостей обліку та відображення у фінансовій звітності доходів підприємства в контексті законодавчих змін та упровадження у практичну діяльність господарюючих суб'єктів МСФЗ.

Методика дослідження. Для вивчення теоретико-методичних аспектів доходів діяльності застосовувалися методи індукції та дедукції, за допомогою яких визначено вплив нормативно-правових актів на відображення доходів в обліку та звітності.

Результати. Обґрунтовано ретроспективи змін, яких зазнав План рахунків бухгалтерського обліку активів, в частині класу 7 «Доходи і результати діяльності». Визначено низку переваг і недоліків змін щодо відображення інформації у Звіті про фінансові результати. Встановлено, що існує перелік практичних питань, які мають бути вирішені шляхом вивчення та порівняння впливу невідповідностей національної та міжнародних облікових систем на інформаційне забезпечення користувачів звітності.

Наукова новизна. Обґрунтовано зміни, що відбулися в законодавстві України щодо відображення доходів діяльності в обліку та звітності, втілення яких в практичну діяльність підприємства сприятиме підвищенню аналітичності облікової інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень.

Практична значущість. Розглянуті у статті підходи та практичні рішенні щодо відображення в обліку та звітності доходів підприємства дозволяють отримати достовірну і найбільш повну інформацію про результати діяльності.

Ключові слова: доходи діяльності, фінансові результати, облік, рахунок, фінансова звітність, звіт про фінансові результати.

Лега О.В. ДОХОДЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: УЧЕТ И ОТОБРАЖЕНИЕ В ОТЧЕТНОСТИ В КОНТЕКСТЕ НОРМАТИВНО ПРАВОВЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Цель. Целью статьи является освещение некоторых особенностей учета и отображения в финансовой отчетности доходов предприятия в контексте законодательных изменений и внедрения в практическую деятельность хозяйничающих субъектов МСФО.

Методика исследования. Для изучения теоретико-методических аспектов доходов деятельности применялись методы индукции и дедукции, с помощью которых определенно влияние нормативно правовых актов на отображение доходов в учете и отчетности.

Результаты. Обоснованно ретроспективы изменений, которых испытал План счетов бухгалтерского учета активов, в части класса 7 «Доходы и результаты деятельности». Определенно ряд преимуществ и недостатков изменений относительно отображения информации в Отчете о финансовых результатах. Установлено, что существует перечень практических вопросов, которые должны быть решены путем изучения и сравнения влияния несоответствий национальной и международных учетных систем на информационное обеспечение пользователей отчетности.

Научная новизна. Обоснованно изменения, которые состоялись в законодательстве Украины относительно отображения доходов деятельности в учете и отчетности, воплощение которой в практическую деятельность предприятия будет способствовать повышению аналитической учетной информации, которая используется для принятия управленческих решений.

Практическая значимость. Рассмотренные в статье подходы и практические решении относительно отображения в учете и отчетности доходов предприятия позволяют получить достоверную и наиболее полную информацию о результатах деятельности.

Ключевые слова: доходы деятельности, финансовые результаты, учет, счет, финансовая отчетность, отчет о финансовых результатах.

Leha O.V. REVENUES OF ACTIVITY: ACCOUNTING AND REFLECTION IN THE REPORTING IN THE CONTEXT OF LEGAL AND REGULATORY CHANGES

Purpose. The aim of the article is to highlight some features of accounting and reflection in the financial reporting of business income in the context of legislative changes and implementation in practical activity of business entities IFRS.

Methodology of research. The methods of induction and deduction were used to study the theoretical and methodological aspects of activity income. With the help of these methods the influence of normative legal acts on reflection of the revenue in accounting and reporting was determined.

Findings. It has been substantiated retrospective changes suffered by the Chart of Accounts of assets in the part of the class 7 "Income and results of activities". It has been determined a number of advantages and disadvantages changes regarding reflection of the information in the Report on financial results.

It has been established that there is a list of practical issues that must be resolved by examining and comparing the impact of inconsistencies of national and international accounting systems on the information providing users of reporting.

Originality. It has been substantiated changes in the legislation of Ukraine on reflection of income of activity in accounting and reporting, implementation of which in practical activity of the enterprise will increase analyticity of accounting information that is used for making management decisions.

Practical value. Considered approaches and practical solutions in the article concerning reflection in accounting and reporting business income allow to obtain accurate and most complete information about the performance.

Key words: revenues of activity, financial results, accounting, account, financial reporting, report on financial results

Довбуш А.В. СТРАТЕГІЧНИЙ ОБЛІК: СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ

Мета. Метою статті є осмислення сфери застосування стратегічного обліку, що дозволить правильно визначити його сутність як окремої інформаційної підсистеми управління та надати докорінне його визначення.

Методика дослідження. Методологічними засадами дослідження стали положення діалектичного методу щодо пізнання економічних явищ і процесів у безперервному їх взаємозв'язку та загальнонаукові методи - при обґрунтованні сутності стратегічного обліку як процесу інформаційного забезпечення дій менеджменту.

Результати. Встановлено, що система обліку в сучасних умовах дедалі більшою мірою передбачає планування та прогнозування діяльності з урахуванням довгострокових цілей, зокрема використання якісно нового виду обліку – стратегічного обліку. Обґрунтовано сутність стратегічного обліку як процес інформаційного забезпечення дій менеджменту направлених на досягнення стратегічних цілей підприємства. Визначено мету, предмет, об'єкт і завдання стратегічного обліку та основні вимоги щодо його функціонування.

Наукова новизна. Науково обґрунтовано сутність стратегічного обліку та сферу його застосування.

Практична значущість. Основні результати дослідження сприятимуть подальшому розвитку стратегічного обліку, а саме розробка методів та прийомів стратегічного обліку, які будуть виконувати поставлені на нього завдання.

Ключові слова. Система обліку, стратегічний облік, стратегічне управління.

Довбуш А.В. СТРАТЕГИЧЕСКИЙ УЧЁТ: СУЩНОСТЬ И ПОНЯТИЕ

Цель. Целью исследования есть осмысления сферы применения стратегического учёта, который разрешит правильно определить его сущность как отдельной информационной подсистемы управления и предоставить его определение.

Методика исследования. Методологическими основами исследования стали положения диалектического метода относительно познания экономических явлений и процессов в непрерывном их взаимосвязи и общенаучные методы – при обосновании сущности стратегического учета как процесса информационного обеспечения действий менеджмента.

Результаты. Установлено, что система учета в современных условиях все больше предполагает планирование и прогнозирование деятельности с учетом долгосрочных целей, в том числе использование качественно нового вида учета – стратегического учета. Обосновано сущность стратегического учета как важный процесс информационного обеспечения действий менеджмента направленных на достижение стратегических целей предприятия. Определены цели, предмет, объект и задачи стратегического учета и основные требования для его функционирования.

Научная новизна. Научно обоснованно сущность стратегического учета и сферу его применения.

Практическая значимость. Результаты исследования будут оказывать содействие дальнейшему развитию стратегического учёта, а именно разработка методов и приемов стратегического учёта, которые будут выполнять поставленные на него задачи.

Ключевые слова. Система учёта, стратегический учёт, стратегическое управление.

Dovbush A.V. STRATEGIC ACCOUNTING: ESSENCE AND CONCEPTS

Purpose. The aim lies in the usage of the strategic accounting under standing, that will allow to define it as a separate informational management sub system properly and suggest its fundamental definition.

Methodology of research. Methodological principles of research became the dialectical method position concerning the economic phenomena and processes cognition in their constant relationship.

Findings. Accounting system in modern conditions increasingly foresees planning and prediction activity considering the long-term goals. It is spoken about the emergence of a qualitatively new type of accounting – strategic accounting. The investigation shows that authors have different interpretations of strategic accounting concept and essence accuracy of which the quality of the decisions and the enterprise's effective functioning depends on. As a result, strategic account is – the in formation provision process of managerial actions aimed at the enterprise's strategic goals achieving. On the abovementioned basis, the purpose, subject, object and objectives of strategic accounting are defined. In terms of the strategic management usage basic requirements for its operation are stated. Summarizing the research, it is defined that the scientists' main task in the future is the development of methods and techniques of strategic accounting for the new strategic accounting system creation.

Originality. According to the scientific research goal the essence of strategic accounting and its usage sphere are scientifically motivated and the author's definition of "strategic accounting" is suggested.

Practical value. The main results of the study will contribute to further development of strategic accounting, namely the methods and techniques of strategic accounting working out that will perform its functions.

Key words. The system of accounting, strategic accounting, strategic management.

Очеретько Л.М., Кулик Н.М. СПРОЩЕННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Мета полягає в уточненні класифікації податкових різниць та пошуку шляхів гармонізації податкової і фінансової звітності суб'єктів господарювання у відповідності до принципів Концепції реформування податкової системи України, що дозволить спростити процедури групування, систематизації та узагальнення інформації з оподаткування прибутку підприємства, а отже, уникнути значних навантажень на обліковий персонал підприємств.

Методика дослідження. Метод теоретичного узагальнення та порівняння став підґрунтям встановлення сутності податкових різниць. Логічний метод, методи індукції та дедукції, групування та узагальнення виступили основою доведення взаємозв'язку між обліковим та оподатковуваним прибутком. Метод порівняння використано при визначенні відмінних рис між постійними та тимчасовими податковими різницями, абстрактно-логічний метод – при узагальненні теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Результати. За результатами дослідження розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення облікових регістрів з оподаткування прибутку підприємства та доповнення ф.2 Звіту про фінансовий результат (Звіту про сукупний дохід) Розділом V «Узгодження облікового та оподатковуваного прибутку», що дозволить підвищити економічність та прозорість процедур формування фінансової звітності підприємств, і відповідно сприятиме створенню належного обліково-інформаційного забезпечення оподаткування прибутку підприємства.

Наукова новизна полягає в удосконаленні облікових регістрів з оподаткування прибутку підприємства та доповненні ф.2 Звіту про фінансовий результат (Звіту про сукупний дохід) Розділом V «Узгодження облікового та оподатковуваного прибутку» у відповідності до принципів нової Концепції реформування податкової системи України, що дозволить спростити процедури групування, систематизації та узагальнення інформації з оподаткування прибутку підприємства.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі пропозицій та методичних рекомендацій можуть бути використані суб'єктами господарювання при формуванні фінансової звітності підприємств, що дозволить спростити процедури групування, систематизації та узагальнення інформації з оподаткування прибутку підприємства, а отже, уникнути значних навантажень на обліковий персонал підприємств.

Ключові слова: податкові різниці, тимчасові податкові різниці, постійні тимчасові різниці, обліковий прибуток, оподатковуваний прибуток

Очеретько Л.М., Кулик Н.Н. УПРОЩЕНИЕ УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ПРИБЫЛИ В СООТВЕТСТВИИ С КОНЦЕПЦИИ РЕФОРМИРОВАНИЯ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Цель состоит в усовершенствовании классификации налоговых разниц и поиска путей гармонизации налоговой и финансовой отчетности субъектов хозяйствования в соответствии с принципами Концепции реформирования налоговой системы Украины, что позволит упростить процедуры группировки, систематизации и обобщения информации по налогообложению прибыли предприятия, а следовательно, избежать значительных нагрузок на учетный персонал предприятий.

Методика исследования. Метод теоретического обобщения и сравнения стал основой при рассмотрении сущности налоговых разниц. Логический метод, методы индукции и дедукции, группировки и обобщения выступили основой доказательства взаимосвязи между учетной и налогооблагаемой прибылью. Метод сравнения использованы при определении отличительных черт между постоянными и временными налоговыми разницами, абстрактно-логический метод - при обобщении теоретических положений, установление причинно-следственных связей и формирование выводов и предложений.

Результаты. По результатам исследования разработаны практические рекомендации по усовершенствованию учетных регистров по налогообложению прибыли предприятия и дополнению ф.2 Отчета о прибылях и убытках (Отчет о совокупном доходе) Разделом V «Согласование учетной и налогооблагаемой прибыли», что позволит повысить экономичность и прозрачность процедур формирования финансовой отчетности предприятий, и соответственно способствовать созданию надлежащего учетно-информационного обеспечения налогообложения прибыли предприятия.

Научная новизна состоит в усовершенствовании учетных регистров по налогообложению прибыли предприятия и дополнении ф.2 Отчета о прибылях и убытках (Отчет о совокупном доходе) Разделом V «Согласование учетной и налогооблагаемой прибыли» в соответствии с принципами новой Концепции реформирования налоговой системы Украины, что позволит упростить процедуры группировки, систематизации и обобщения информации по налогообложению прибыли предприятия.

Практическая значимость результатов исследования состоит в том, что основные положения данного исследования в форме предложений и методических рекомендаций могут быть использованы субъектами хозяйствования при формировании финансовой отчетности предприятий, что позволит упростить процедуры группировки, систематизации и обобщения информации по налогообложению прибыли предприятия, а следовательно, избежать значительных нагрузок на учетный персонал предприятий.

Ключевые слова: налоговые разницы, временные налоговые разницы, постоянные временные разницы, бухгалтерскую прибыль, налогооблагаемая прибыль.

Ocheretko L.M., Kulik N.M. SIMPLIFICATION OF ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPORT OF PROFITS TAXATION UNDER THE CONCEPT OF REFORMING THE TAX SYSTEM OF UKRAINE

Purpose the aim is to improve the classification of tax differences and find ways to harmonize the tax and financial reporting of business entities in accordance with the principles of the Concept of reforming the tax system of Ukraine, which will simplify grouping, organizing and summarizing information on the taxation of corporate profits and, therefore, to avoid significant load on the roster staff of enterprises.

Methodology of research. The method of theoretical generalizations and comparisons become the foundation establishing of the essence of tax differences. The logical method of induction and deduction methods, grouping and summarizing were the basis of proof interrelation between accounting and taxable income. The method comparison used when determining the distinguishing features between constant and temporary tax differences, abstract logical method - in generalization of theoretical positions, establishing causal relationships and forming of conclusions and suggestions.

Findings the study developed practical recommendations for improving the accounting records on taxation of corporate profits and complement form 2 Profit and loss statement (statement of comprehensive income) Section V «Harmonization of accounting and taxable profit", which will increase efficiency and transparency of financial reporting procedures enterprises, and consequently contribute to the creation of proper accounting and information support taxation of corporate profits.

Originality in the improvement of the accounting records on taxation of corporate profits and supplement form 2 Profit and loss statement (statement of comprehensive income) Section V «Harmonization of accounting and taxable profits" in accordance with the principles of the new Concept of reforming the tax system in Ukraine, which will simplify procedure grouping, organizing and summarizing information on the taxation of corporate profits.

Practical value is that the main provisions of this research in the form of suggestions and guidelines can be used by business entities in the formation of financial reporting that will simplify grouping, organizing and summarizing information on the taxation of corporate profits and, therefore, avoid heavy loads on accounting staff of enterprises.

Key words: tax differences, temporary differences, permanent temporary differences, accounting profit, taxable profit

Іващенко І.М. ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ЗМЕНШЕННЯ КОРИСНОСТІ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Мета статті полягає у дослідженні значення проведення процедури зменшення корисності активів, визначенні ознак, відповідно до яких підприємство повинне проводити процедуру на знецінення або відновлення активу, наведенні інформації про розкриття підприємством даних щодо зменшення корисності у фінансовій звітності.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовано сукупність загальнонаукових та специфічних методів дослідження. Інформаційною основою дослідження стала законодавчо-нормативна база та наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених щодо визначення ознак зменшення корисності активів.

Результати. Встановлено, що знецінення активів в умовах високої інфляції, часті зміни в договорах купівлі-продажу і інші фактори можуть привести до того, що вартість активів може змінитися. Обґрунтовано потребу розробки в національних нормативних документах деталізації ознак, які вказують на зменшення корисності активів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні ознак знецінення необоротних активів та розробці практичних і методичних рекомендацій щодо їх реалізації.

Практична значущість результатів дослідження полягає у тому, що запропоновані ідеї можуть використовуватися вітчизняними підприємствами у їх практичній діяльності при визначенні ними ознак зменшення корисності необоротних активів.

Ключові слова: активи, необоротні активи, ознаки, зменшення корисності, міжнародні стандарти

Иващенко И.Н. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРИЗНАКОВ УМЕНЬШЕНИЯ ПОЛЕЗНОСТИ НЕОБОРОТНЫХ АКТИВОВ

Цель статьи заключается в исследовании значение проведения процедуры уменьшения полезности активов, определении признаков, согласно которым предприятие должно проводить процедуру на обесценение или восстановление актива, наведении информации о раскрытии предприятием данных обесценения в финансовой отчетности.

Методика исследования. В процессе исследования применены совокупность общенаучных и специфических методов исследования. Информационной основой исследования стала законодательно-нормативная база и научные труды отечественных и зарубежных ученых по определению признаков обесценения активов.

Результаты. Установлено, что обесценение активов в условиях высокой инфляции, частые изменения в договорах купли-продажи и другие факторы могут привезти к тому, что стоимость активов может измениться. Обоснована необходимость разработки в национальных нормативных документах детализации признаков, указывающих на обесценение активов.

Научная новизна исследования заключается в теоретическом обосновании признаков обесценения внеоборотных активов и разработке практических и методических рекомендаций по их реализации.

Практическая значимость результатов исследования заключается в разработке предложений по реализации задач, стоящих перед предприятиями при определении ими признаков обесценения внеоборотных активов.

Ключевые слова: активы, необоротные активы, признаки, уменьшение полезности, межнародные стандарты.

Ivashchenko I.M. DETERMINING THE SIGNS OF FIXED ASSETS IMPAIRMENT

Purpose of this paper is to study the importance of procedures impairment, identifying features, according to which the company should carry out the procedure for impairment or recovery of an asset, prompting the disclosure of information now data on impairment of financial statements.

Methodology of research. The study used a set of general and specific methods. The information basis of the study was the legal and regulatory framework and scientific works of local and foreign scientists to identify evidence of impairment of assets.

Findings Impairment of assets in high inflation, frequent changes in the contracts of sale and other factors can bring to that asset values can change. In the article the need for the development of national regulations detail the signs that indicate impairment.

Originality of the research results is a theoretical justification indication of impairment of fixed assets and the development of practical and methodological recommendations for their implementation.

Practical value of the results of the study is to develop proposals for the implementation of the tasks faced by companies in determining their evidence of impairment of non-current assets.

Key words: assets, fixed assets, impairment of assets, international standards.

Бріль М.С., Мащенко М.А. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Метою статті є визначення рівня впливу економічної безпеки регіону та держави в цілому на досягнення економічного зростання.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані як загальні, так і специфічні методи дослідження, а саме: аналізу та синтезу – при визначенні взаємозв'язку між економічною, соціальною безпекою та економічним зростанням; метод наукової абстракції – при визначенні напряму соціалізація економіки регіону; метод індукції та системний аналіз – при обґрунтуванні державної стратегії економічної безпеки України.

Результати. Визначено взаємозв'язок між економічною та соціальною безпекою й економічним зростанням. Встановлено, що одне з головних місць у забезпеченні національної безпеки відіграє економічна безпека регіону. Виявлено, що соціалізація економіки регіону спрямована на економічний та соціальний стан і розвиток регіону. Обґрунтовано, що на сучасному етапі державна стратегія економічної безпеки України повинна бути орієнтована в першу чергу на: підтримку достатнього рівня життя населення; забезпечення соціально-політичної безпеки суспільства; збереження основ конституційного ладу; формування стійкої системи національних цінностей та інтересів.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до визначення рівня впливу економічної безпеки регіону та держави в цілому на досягнення економічного зростання.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані при обґрунтуванні державної стратегії економічної безпеки Харківської області та інших регіонів України.

Ключові слова: економічна безпека, соціальна безпека, регіон, держава, економічне зростання.

Бриль М.С., Мащенко М.А. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ РЕГИОНОВ И ЕЕ РОЛЬ В ОБЕСПЕЧЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Целью статьи является определение степени влияния экономической безопасности региона и государства в целом на достижение экономического роста.

Методика исследования. В процессе исследования использованы как общие, так и специфические методы исследования, а именно: анализа и синтеза – при определении взаимосвязи между экономической, социальной безопасностью и экономическим ростом; метод научной абстракции – при определении направления социализация экономики региона; метод индукции и системный анализ – при обосновании государственной стратегии экономической безопасности Украины.

Результаты. Определена взаимосвязь между экономической и социальной безопасностью и экономическим ростом. Установлено, что одно из главных мест в обеспечении национальной безопасности занимает экономическая безопасность региона. Выявлено, что социализация экономики региона направлена на экономическое и социальное состояние и развитие региона. Обосновано, что на современном этапе государственная стратегия экономической безопасности Украины должна быть ориентирована в первую очередь на: поддержание достаточного уровня жизни населения; обеспечение социально-политической безопасности общества; сохранение основ конституционного строя; формирования устойчивой системы национальных ценностей и интересов.

Научная новизна. Использован комплексный подход к определению уровня воздействия экономической безопасности региона и государства в целом на достижение экономического роста.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы при обосновании государственной стратегии экономической безопасности Харьковской области и других регионов Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, социальная безопасность, регион, государство, экономический рост.

Bril M.S., Mashchenko M.A. ECONOMIC SECURITY OF THE REGIONS AND ITS ROLE IN THE ENSURING OF NATIONAL SECURITY

Purpose. The article aims to determine the level of impact of economic security of the region and the state as a whole at achieving the economic growth.

Methodology of research. In research process both general and specific methods were used, namely, analysis and synthesis method; method of scientific abstraction; method of induction and the systems analysis method – in justification of the state strategy of economic security of Ukraine.

Findings. The relationships between economic and social security and economic growth are defined. It was established that one of the main places in providing national security takes an economic and social security of the region. It was revealed that the socialization of the economy of the region is aimed at economic and social situation and development of the region. At this stage, a state strategy economic security of Ukraine should be oriented first of all on: support of adequate standard of living; socio-political public safety; preservation of the constitutional order; formation of a stable system of national values and interests.

Originality. Comprehensive approach to determining the effect of the economic security of the region and the state as a whole to achieve economic growth was used.

Practical value The practical significance of the results of the study is that the results of the study can be used for justification of state economic security strategy of Kharkiv region and other regions of Ukraine.

Key words: economic security, social security, region, state, economic growth.

АВТОРИ НОМЕРА

Басанцов Ігор Володимирович, *д.е.н., професор, професор кафедри фінансів і кредиту* (diabasbiv@rambler.ru); **Захаркін Олексій Олександрович,** *к.е.н., доцент, докторант, Сумський державний університет* (zaharkin@ukr.net)

Басюркіна Наталія Йосипівна, *к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки промисловості, Одеська національна академія харчових технологій* (nbas@email.ua)

Бойко Анна Борисівна, *к.е.н., в.о. доцента кафедри обліку і аудиту, Міжнародний університет бізнесу і права (м. Херсон)* (Springushka@ya.ru)

Бойко Остап Богданович, *аспірант, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя* (ostapboyko@gmail.com)

Болгар Тетяна Миколаївна, *к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів та банківської справи, Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету ім. А.Нобеля* (t.bolgar@mail.ru)

Бріль Михайло Сергійович, *к.е.н., доцент кафедри політичної економії;* **Мащенко Марина Анатоліївна,** *к.е.н., доцент кафедри політичної економії, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця* (mmashchenko@inbox.ru)

Бутило Руслана Ігорівна, *аспірант, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»* (Butyloruslana@yandex.ua)

Бутов Андрій Миколайович, *к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій та інноваційного підприємництва, Тернопільський національний економічний університет* (andrewbutik@yahoo.com)

Ведерніков Михайло Данилович, *д.е.н., професор, завідуючий кафедрою управління персоналом та економіки праці, Хмельницький національний технологічний університет* (arh.mihael@gmail.com)*;* **Ларичева Ганна Вадимівна,** *старший викладач кафедри управління персоналом та економіки праці, Донецький національний університет (м. Вінниця)* (h.larycheva@donnu.edu.ua)

Вініченко Ігор Іванович, *д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства;* **Трусова Наталя Вікторівна,** *к.е.н., доцент, докторант, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університету* (trusova_natalya5@rambler.ru)

Волошан Ірина Геннадіївна, *к.е.н, доцент кафедри бухгалтерського обліку, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця* (irchik_v_@mail.ru)

Волощук Віталій Ростиславович, *керуючий Кам'янець-Подільським відділенням АТ «Брокбізнесбанк»* (vit_kp@ukr.net)

Воронкова Алла Еженівна, *д.е.н., професор, зав. кафедрою менеджменту зовнішньоекономічної діяльності* (voronkovaalla@yandex.com)*;* **Бабенко Михайло Костянтинович,** *аспірант, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля* (vertical.lg@mail.ru)

Горлачук Олексій Анатолійович, *викладач кафедри економіки, організації і планування в агропромисловому комплексі, Тернопільський національний економічний університет* (gorlachuk@mail.ru)

Гришко Ольга Анатоліївна, *аспірант, Харківський національний університет будівництва та архітектури* (olya_tereshenko@mail.ru)

Данилишин Михайло Степанович, *аспірант, Національний Науковий Центр "Інститут аграрної економіки"* (mdanylyshyn2008@yandex.ru)

Дзядикевич Юрій Володимирович, *д.т.н., професор, професор кафедри економіки та менеджменту природокористування, Тернопільський національний економічний університет* (faem_tneu@ukr.net)

Довбуш Андрій Васильович, *к.е.н., доцент кафедри обліку у виробничій сфері, Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу, Тернопільський національний економічний університет* (advvad@ukr.net)

Дорофєєва Ганна Андріївна, *к.е.н., докторант*; **Самуйлов Валерій Олегович**, *к.е.н., с.н.с., Інститут економіки промисловості НАН України* (alladasiv@gmail.com)

Дьомкіна Оксана Володимирівна, *аспірант кафедри економіки підприємства, Київський національний університет ім. Т. Шевченка* (odemki@gmail.com)

Ібатуллін Марат Ільдусович, *к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності, Національний університет біоресурсів і природокористування* (isvinous@yandex.ua)

Іващенко Інна Миколаївна, *аспірантка кафедри обліку підприємницької діяльності, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана* (Inna_i_2012@ukr.net)

Ільїн Валерій Юрійович, *к.е.н., завідувач кафедри менеджменту і права;* **Заруцький Іван Дем'янович,** *к.е.н., доцент кафедри менеджменту і права,* **Клименчукова Наталія Сергіївна,** *к.е.н., доцент кафедри менеджменту і права, Луганський національний аграрний університет* (novolug@ya.ru)

Ільченко Людмила Борисівна, *к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту;* **Вечірко Ольга Григорівна,** *викладач кафедри обліку і аудиту, Вінницький кооперативний інститут* (ilchenko_l@bk.ru)

Кужель Віталій Володимирович, *к.е.н., Відокремлений структурний підрозділ Агротехнічний коледж Уманського національного університету садівництва;* **Манзій Олена Павлівна,** *викладач, Уманський національний університет садівництва* (yuliyamelnik@ukr.net)

Кундеус Олександр Михайлович, *к.е.н., доцент кафедри обліку у виробничій сфері, Тернопільський національний економічний університет* (kundeus@ukr.net)

Лега Ольга Василівна, *к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку, Полтавська державна аграрна академія* (LEG.79 @mail.ru)

Лозинська Інна Віталіївна, *к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет* (Innalozynska@gmail.com)

Лялюк Алла Миколаївна, *к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та безпеки підприємства* (allalyalyuk@gmail.com)*;* **Остромухова Наталія Сергіївна,** *Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки* (natashaostromukhova@gmail.com)

Мазур Наталія Олексіївна, *к.е.н, доцент, доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва, Національний університет водного господарства та природокористування* (natalia_mazur@mail.ru)

Матвєєв Вячеслав Васильович, *к.е.н., професор, директор Інституту економіки та менеджменту Національного авіаційного університету;* **Непоп Артем Вячеславович,** *аспірант кафедри фінансів, обліку і аудиту Інституту економіки та менеджменту Національного авіаційного університету* (bane4@mail.ru)

Мосін Олександр Олександрович, *аспірант кафедри менеджменту виробничої сфери, Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»* (mosindts@gmail.com)

Нагара Марина Борисівна, *к.е.н., старший викладач кафедри міжнародного бізнесу і туризму, Тернопільський національний економічний університет* (naharam@mail.ru)

Нянько Віталій Миколайович, *к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій, ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва»* (1nvmtopaz9@ukr.net)

Очеретько Лариса Михайлівна, *к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту;* **Кулик Наталія Миколаївна,** *Запорізький національний технічний університет* (buxuhet@rambler.ru)

Палант Олексій Юрійович, *к.е.н., докторант Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова* (zurabik@mail.ru)

Панас Ярослав Володимирович, *старший викладач кафедри менеджменту персоналу та адміністрування, Національний університет «Львівська політехніка»* (yarpanas@gmail.com)

Панченко Марія Олександрівна, *к.е.н., доцент кафедри менеджменту* (marypanchenko@ukr.net)*;* **Бровкова Олена Георгіївна,** *к.е.н., доцент кафедри менеджменту, Одеський національний політехнічний університет* (beobachter@i.ua)

Полозова Тетяна Василівна, *к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою, Харківський національний університет радіоелектроніки* (polozova_tv@mail.ru)

Полякова Юлія Володимирівна, *к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Львівська комерційна академія* (julia_polyakova@land.ru)

Попова Маргарита Миколаївна, *аспірант кафедри «Облік і аудит», Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П.Василенко* (ri.ja@mail.ru)

Потриваєва Наталія Володимирівна, *д.е.н., доцент* (natalyapotrivaeva@yandex.ru)*;* **Жорняк Марина Ігорівна,** *Миколаївський національний аграрний університет* (marinochka-shornyak-28042010@yandex.ua)

Прудніков Юрій Володимирович, *здобувач кафедри економічної теорії та інтелектуальної власності Житомирського національного агроекологічного університету* (stasiy.ztgirl@mail.ru)

Пучко Анна Олександрівна, *аспірант, ДВНЗ «Київський національний торговельно-економічний університет»* (yataru@ya.ru)

Свиноус Іван Вікторович, *д.е.н., професор, професор кафедри бухгалтерського обліку та аудиту, Білоцерківський національний аграрний університет;* **Підгорний Андрій Вікторович,** *пошукувач, НДІ «Украгропромпродуктивність»* (isvinous@yandex.ua)

Смоленюк Руслан Петрович, *к.е.н., доцент, ректор, ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»* (kheu@hm.ukrtel.net)

Стельмащук Антон Михайлович, *д.е.н., професор, зав. кафедри обліку і аудиту, ПВНЗ 'Хмельницький економічний університет'* stelmaschuk_47@mail.ru

Стефанишин Лілія Стефанівна, *к.е.н., викладач кафедри міжнародної економіки, менеджменту та маркетингу, Івано-Франківський інститут менеджменту ТНЕУ* (liliua6@mail.ru)

Стеценко Володимир Валерійович, *к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та прикладної економіки, ВНЗУ «Полтавський університет економіки і торгівлі»* (vladimirfun@gmail.com)

Тимчак Віра Степанівна, *аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет* (vistas84@mail.ru)

Фроленко Ольга Михайлівна, *здобувач кафедри промислового маркетингу, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя* (frolen.olia@gmail.com)

Хижнякова Надія Олександрівна, *к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Рівненський державний гуманітарний університет* (nio2005@ukr.net)

Цвігун Інна Анатоліївна, *к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємств і соціально-трудових відносин, Подільський державний агарно-технічний університет;* **Брич Василь Ярославович,** *д.е.н., професор, професор кафедри міжнародного бізнесу і туризму, Тернопільський національний економічний університет* (tsvigun.inna@yandex.ua)

Циганенко Ганна Володимирівна, *к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій Житомирський національний агроекологічний університет;* **Кобзар Світлана Казимирівна,** *старший викладач кафедри іноземної мови, Житомирський державний технологічний університет* (anna_tsygan@ukr.net)

Чайківський Іван Адамович, *генеральний директор корпорації «Агропродсервіс»* (agroprodservice@.mail.com)

Чумак Роман Миколайович, *пошукач, Білоцерківський національний аграрний університет* (isvinous@yandex.ua)

Шкіль Наталія Геннадіївна, *здобувач, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна* (shkilnatalia@gmail.com)

Юрків Микола Тарасович, *аспірант, Львівська державна фінансова академія* (fantasticfour@ukr.net)

АВТОРЫ НОМЕРА

Басанцов Игорь Владимирович, *д.э.н., профессор, профессор кафедры финансов и кредита* (diabasbiv@rambler.ru); **Захаркин Алексей Александрович**, *к.э.н., доцент, докторант, Сумской государственный университет* (zaharkin@ukr.net)

Басюркина Наталья Иосифовна, *к.э.н., доцент, доцент кафедры экономики промышленности, Одесская национальная академия пищевых технологий* (nbas@email.ua)

Бойко Анна Борисовна, *к.э.н., и.о. доцента кафедры учета и аудита, Международный университет бизнеса и права (г. Херсон)* (Springushka@ya.ru)

Бойко Остап Богданович, *аспирант, Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя* (ostapboyko@gmail.com)

Болгар Татьяна Николаевна, *к.э.н., доцент, заведующий кафедрой финансов и банковского дела, Кременчугский институт Днепропетровского университета им. Нобеля* (t.bolgar@mail.ru)

Бриль Михаил Сергеевич, *к.э.н., доцент кафедры политической экономии*; **Мащенко Марина Анатолиевна,** *к.э.н., доцент кафедры политической экономии, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеца* (mmashchenko@inbox.ru)

Бутыло Руслана Игоревна, *аспирант, ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетьмана»(*Butyloruslana@yandex.ua)

Бутов Андрей Николаевич, *к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента организаций и инновационного предпринимательства, Тернопольский национальный экономический университет* (andrewbutik@yahoo.com)

Ведерников Михаил Данилович, *д.э.н., профессор, заведующий кафедрой управления персоналом и экономики труда, Хмельницкий национальный технологический университет* (arh.mihael@gmail.com); **Ларичева Анна Вадимовна**, *старший преподаватель кафедры управления персоналом и экономики труда, Донецкий национальный университет (г. Винница)* (h.larycheva@donnu.edu.ua)

Виниченко Игорь Иванович, *д.э.н., профессор, заведующий кафедрой экономической теории и экономики сельского хозяйства*; **Трусова Наталья Викторовна,** *к.э.н., доцент, докторант, Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет* (trusova_natalya5@rambler.ru)

Волошан Ирина Геннадьевна, *к.э.н, доцент кафедры бухгалтерского учета, Харьковский национальный экономический университет* (irchik_v_@mail.ru)

Волощук Виталий Ростиславович, *управляющий Каменец-Подольским отделением АО «Брокбизнесбанк»* (vit_kp@ukr.net)

Воронкова Алла Еженовна, *д.э.н., профессор, зав. кафедрой менеджмента внешнеэкономической деятельности* (voronkovaalla@yandex.com); **Бабенко Михаил Константинович**, *аспирант, Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля* (vertical.lg@mail.ru)

Горлачук Алексей Анатольевич, *преподаватель кафедры экономики, организации и планирования в агропромышленном комплексе, Тернопольский национальный экономический университет* (gorlachuk@mail.ru)

Гришко Ольга Анатольевна, *аспирант, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры* (olya_tereshenko@mail.ru)

Данилишин Михаил Степанович, *аспирант, Национальный Научный Центр "Институт аграрной экономики"* (mdanylyshyn2008@yandex.ru)

Дзядикевич Юрий Владимирович, *д.т.н., профессор, профессор кафедры экономики и менеджмента природопользования, Тернопольский национальный экономический университет* (faem_tneu@ukr.net)

Довбуш Андрей Васильевич, *к.э.н., доцент кафедры учета в производственной сфере, Чертковский учебно-научный институт предпринимательства и бизнеса, Тернопольский национальный экономический университет* (advvad@ukr.net)

Дорофеева Анна Андреевна, *к.э.н., докторант;* **Самуйлов Валерий Олегович**, *к.э.н., с.н.с., Институт экономики промышленности НАН Украины* (alladasiv@gmail.com)

Демкина Оксана Владимировна, *аспирант кафедры экономики предприятия, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко* (odemki@gmail.com)

Ибатуллин Марат Ильдусович, *к.э.н., доцент кафедры административного менеджмента и внешнеэкономической деятельности, Национальный университет биоресурсов и природопользования* (isvinous@yandex.ua)

Иващенко Инна Николаевна, *аспирантка кафедры учета предпринимательской деятельности, Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана* (Inna_i_2012@ukr.net)

Ильин Валерий Юрьевич, *к.э.н., заведующий кафедрой менеджмента и права*; **Заруцкий Иван Демьянович**, *к.э.н., доцент кафедры менеджмента и права*; **Клименчукова Наталья Сергеевна**, *к.э.н., доцент кафедры менеджмента и права, Луганский национальный аграрный университет* (novolug@ya.ru)

Ильченко Людмила Борисовна, *к.э.н., доцент кафедры учета и аудита; Вечирко Ольга Григорьевна, преподаватель кафедры учета и аудита, Винницкий кооперативный институт* (ilchenko_l@bk.ru)

Кужель Виталий Владимирович, *к.э.н., Обособленное структурное подразделение Агротехнический колледж Уманского национального университета садоводства;* **Манзий Елена Павловна,** *преподаватель, Уманский национальный университет садоводства* (yuliyamelnik@ukr.net)

Кундеус Александр Михайлович, *к.э.н., доцент кафедры учета в производственной сфере, Тернопольский национальный экономический университет* (kundeus@ukr.net)

Лега Ольга Васильевна, *к.э.н., доцент кафедры бухгалтерского учета, Полтавская государственная аграрная академия* (LEG.79@mail.ru)

Лозинская Инна Витальевна, *к.э.н., доцент, Сумской национальный аграрный университет* (Innalozynska@gmail.com)

Лялюк Алла Николаевна, *к.э.н., доцент, доцент кафедры экономики и безопасности предприятия*

(allalyalyuk@gmail.com); **Остромухова Наталья Сергеевна,** *Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинский* (natashaostromukhova@gmail.com)

Мазур Наталья Алексеевна, *к.э.н, доцент, доцент кафедры трудовых ресурсов и предпринимательства, Национальный университет водного хозяйства и природопользования* (natalia_mazur@mail.ru)

Матвеев Вячеслав Васильевич, *к.э.н., профессор, директор Института экономики и менеджмента Национального авиационного университета*; **Непоп Артем Вячеславович,** *аспирант кафедры финансов, учета и аудита Института экономики и менеджмента Национального авиационного университета* (bane4@mail.ru)

Мосин Александр Александрович, *аспирант кафедры менеджмента производственной сферы, Государственный ВУЗ "Национальный горный университет"* (mosindts@gmail.com)

Нагара Марина Борисовна, *к.э.н., старший преподаватель кафедры международного бизнеса и туризма, Тернопольский национальный экономический университет* (naharam@mail.ru)

Нянько Виталий Николаевич, *к.э.н., доцент кафедры менеджмента организаций, ЧВУЗ «Университет экономики и предпринимательства»* (1nvmtopaz9@ukr.net)

Очеретько Лариса Михайловна, *к.э.н., доцент кафедры учета и аудита*; **Кулик Наталья Николаевна,** *Запорожский национальный технический университет* (buxuhet@rambler.ru)

Палант Алексей Юрьевич, *к.э.н., докторант Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.Н. Бекетова* (zurabik@mail.ru)

Панас Ярослав Владимирович, *старший преподаватель кафедры менеджмента персонала и администрирования, Национальный университет «Львовская политехника»* (yarpanas@gmail.com)

Панченко Мария Александровна, *к.э.н., доцент кафедры менеджмента* (marypanchenko@ukr.net); **Бровкова Елена Георгиевна,** *к.э.н., доцент кафедры менеджмента, Одесский национальный политехнический университет* (beobachter@i.ua)

Полозова Татьяна Васильевна, *к.э.н., доцент кафедры экономической кибернетики и управления экономической безопасностью, Харьковский национальный университет радиоэлектроники* (polozova_tv@mail.ru)

Полякова Юлия Владимировна, *к.э.н., доцент кафедры международных экономических отношений, Львовская коммерческая академия* (julia_polyakova@land.ru)

Попова Маргарита Николаевна, *аспирант кафедры «Учет и аудит», Харьковского национального технического университета сельского хозяйства им. П.Василенко* (ri.ja@mail.ru)

Потриваева Наталья Владимировна, *д.э.н., доцент* (natalyapotrivaeva@yandex.ru); **Жорняк Марина Игоревна**, *Николаевский национальный аграрный университет* (marinochka-shornyak-28042010@yandex.ua)

Прудников Юрий Владимирович, *соискатель кафедры экономической теории и интеллектуальной собственности Житомирского национального агроэкологического университета* (stasiy.ztgirl@mail.ru)

Пучко Анна Александровна, *аспирант, ГВУЗ «Киевский национальный торгово-экономический университет»* (yataru@ya.ru)

Свиноус Иван Викторович, *д.э.н., профессор, профессор кафедры бухгалтерского учета и аудита, Белоцерковский национальный аграрный университет;* **Подгорный Андрей Викторович**, *соискатель, НИИ «Украгропромпроизводительность»* (isvinous@yandex.ua)

Смоленюк Руслан Петрович, *к.э.н., доцент, ректор, ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»* (kheu@hm.ukrtel.net)

Стельмащук Антон Михайлович, *д.э.н., профессор, зав. кафедры учета и аудита, ПВНЗ "Хмельницкий экономический университет"* (stelmaschuk_47@mail.ru)

Стефанишин Лилия Стефановна, *к.э.н., преподаватель кафедры международной экономики, менеджмента и маркетинга, Ивано-Франковский институт менеджмента ТНЭУ* (liliua6@mail.ru)

Стеценко Владимир Валерьевич, *к.э.н., доцент кафедры экономической теории и прикладной экономики, ВУЗа «Полтавский университет экономики и торговли»* (vladimirfun@gmail.com)

Тимчак Вера Степановна, *аспирант, Житомирский национальный агроэкологический университет* (vistas84@mail.ru)

Фроленко Ольга Михайловна, *соискатель кафедры промышленного маркетинга, Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя* (frolen.olia@gmail.com)

Хижнякова Надежда Александровна, *к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента, Ровенский государственный гуманитарный университет* (nio2005@ukr.net)

Цвигун Инна Анатольевна, *к.э.н., доцент, доцент кафедры экономики предприятий и социально-трудовых отношений, Подольский государственный аграрный технический университет;* **Брич Василий Ярославович**, *д.э.н., профессор, профессор кафедры международного бизнеса и туризма, Тернопольский национальный экономический университет* (tsvigun.inna@yandex.ua)

Цыганенко Анна Владимировна, *к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента организаций Житомирский национальный агроэкологический университет*; **Кобзарь Светлана Казимировна,** *старший преподаватель кафедры иностранного языка, Житомирский государственный технологический университет* (anna_tsygan@ukr.net)

Чайковский Иван Адамович, *генеральный директор корпорации «Агропродсервис»* (agroprodservice@mail.com)

Чумак Роман Николаевич, *соискатель, Белоцерковский национальный аграрный университет* (isvinous@yandex.ua)

Шкиль Наталья Геннадьевна, *соискатель, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина* (shkilnatalia@gmail.com)

Юркив Николай Тарасович, *аспирант, Львовская государственная финансовая академия* (fantasticfour@ukr.net)

AUTHORS OF THE NUMBER

Basantsov Ihor Volodymyrovych, *dr.sc.(econ.), prof., professor of the department of finances and credit* (diabasbiv@rambler.ru); **Zakharkin Oleksii Oleksandrovych,** *cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate, Sumy State University* (zaharkin@ukr.net)

Basiurkina Nataliia Yosypivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of industrial economics, Odessa National Academy of Food Technologies* (nbas@email.ua)

Boiko Ostap Bohdanovych, *graduate student, Ternopil Ivan Puluj National Technical University* (ostapboyko@gmail.com)

Bolgar Tetiana Mykolaivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., head of finance and banking department, Kremenchug institute Alfred Nobel Dnepropetrovsk university* (t.bolgar@mail.ru)

Boiko Anna Borysivna, *cand.sc.(econ.), acting assistant professor of accounting and auditing, International University of Business and Law (Kherson)* (Springushka@ya.ru)

Bril Mykhaylo Serhiiovych, *cand.sc.(econ.), associate professor of department of political economy;* **Mashchenko Maryna Anatoliivna,** *cand.sc.(econ.), associate professor of department of political economy S.Kuznets Kharkiv National University of Economics* (mmashchenko@inbox.ru)

Butov Andrii Mykolaiovych, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of management of organizations and of innovative entrepreneurship, Ternopil National Economic University* (andrewbutik@yahoo.com)

Butylo Ruslana Ihorivna, *graduate student, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman* (Butyloruslana@yandex.ua)

Chaikivskyi Ivan Adamovych, *the general director of the corporation "Agroprodservice" (*agroprodservice@.mail.com)

Chumak Roman Mykolaiovych, *candidate for a degree, Bila Tserkva National Agrarian University* (isvinous@yandex.ua)

Danylyshyn Mykhailo Stepanovych, *graduate student, National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economy»* (mdanylyshyn2008@yandex.ru)

Domkina Oksana Volodymyrivna, *graduate student of the department of enterprise economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv* (odemki@gmail.com)

Dorofeyeva Anna Andreyevna, *cand.sc.(econ.), doctoral candidate,* **Samuylov Valeriy Olegovich,** *cand.sc.(econ.), senior research fellow, Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine* **(**alladasiv@gmail.com)

Dovbush Andrii Vasylovych, *cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of accounting in the production sphere of Chortkivskyi Institute of Entrepreneurship and Business, Ternopil National Economic University* (advvad@ukr.net)

Dziadykevych Yurii Volodymyrovych, *dr.sc.(techn.), professor, professor of economics and management department of natural resources, Ternopil National Economic University* (faem_tneu@ukr.net)

Frolenko Olha Mykhailivna, *candidate for a degree of department of industrial marketing, Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University* (frolen.olia@gmail.com)

Horlachuk Oleksii Anatoliiovych, *lecturer of the department of economics, of organization and planning in the agroindustrial complex, Ternopil National Economic University* (gorlachuk@mail.ru)

Hryshko Olha Anatoliivna, *graduate student, Kharkov National University of Construction and Architecture* (olya_tereshenko@mail.ru)

Ibatullin Marat Ildusovych, *cand.sc.(econ.), associate professor of department of the administrative management and foreign economic affairs, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine* (isvinous@yandex.ua)

Ilchenko Lyudmyla Borysivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor* ***of*** *the department of accounting and auditing;* Vechirko O.G., *lecturer of the department of accounting and auditing, Vinnytsia Cooperative Institute* (ilchenko_l@bk.ru)

Ilin Valerii Yuriiovych, *cand.sc.(econ.), head of department of management and law;* **Zarutskyi Ivan Demianovych**, *cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management and law,* **Klymenchukova Nataliia Serhiivna**, *cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management and law, Lugansk National Agrarian University* (novolug@ya.ru)

Ivashchenko Inna Mykolaivna, *graduate student of the department of accounting of the entrepreneurial activity, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman* (Inna_i_2012@ukr.net)

Khyzhniakova Nadiia Oleksandrivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of management, Rivne State Humanitarian University* (nio2005@ukr.net)

Kundeus Oleksandr Mykhailovych, *cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of accounting in the production sphere, Ternopil National Economic University* (kundeus@ukr.net)

Kuzhel Vitalii Volodymyrovych, *cand.sc.(econ.), Separated structural subdivision Agricultural College Uman National University of Horticulture;* **Manzii Olena Petrivna,** *lecturer, Uman National University of Horticulture* (yuliyamelnik@ukr.net)

Leha Olha Vasylivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor of department of accounting, Poltava State Agrarian Academy* (LEG.79 @mail.ru)

Lozynska Inna Vitaliivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., Sumy National Agrarian University* (Innalozynska@gmail.com)

Lialiuk Alla Mykolaivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of economics and enterprise security (*allalyalyuk@gmail.com)*;* **Ostromukhova Nataliya Serhiiivna,** *Lesya Ukrainka Eastern European National University* (natashaostromukhova@gmail.com)

Matveev Viacheslav Vasylovych, *cand.sc.(econ.), professor, director of the Institute of Economics and Management National Aviation University;* **Nepop Artem Viacheslavovych,** *graduate student of department of finance*,

accounting and auditing Institute of Economics and Management National Aviation University (bane4@mail.ru)

Mazur Nataliia Oleksiivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of labor resources and of entrepreneurship, National University of Water Management and Nature Resources Use* (natalia_mazur@mail.ru)

Mosin Oleksandr Oleksandrovych, *graduate student of the industrial management department, State HEE National mining university* (mosindts@gmail.com)

Nahara Maryna Borysivna, *cand.sc.(econ.), senior lecturer the department of international business and tourism, Ternopil National Economic University* (naharam@mail.ru)

Nianko Vitalii Mykolaiovych, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., vice rector for academic work; PIHE "University of Economics and Entrepreneurship*" (1nvmtopaz9@ukr.net)

Ocheretko Larysa Mykhailivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor of department of accounting and audit,* **Kulyk Nataliia Mykolaivna,** *Zaporozhia National Technical University* (buxuhet@rambler.ru)

Palant Oleksii Yuriiovych, *cand.sc.(econ.), doctoral candidate O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv* (zurabik@mail.ru)

Panas Yaroslav Volodymyrovych, *senior lecturer of department management of the personnel and administration, Lviv Polytechnic National University* (yarpanas@gmail.com)

Panchenko Mariia Oleksandrivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management* (marypanchenko@ukr.net)*;* **Brovkova Olena Heorhiivna,** *cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of management, Odessa National Polytechnic University* (beobachter@i.ua)

Poliakova Juliia Volodymyrivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor of department of international economic relations, Lviv Academy of Commerce* (julia_polyakova@land.ru)

Polozova Tetiana Vasylivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of economic, cybernetics and management of economic security, Kharkiv National University of Radio Electronics* (polozova_tv@mail.ru)

Popova Marharyta Mykolaivna, *graduate student, department of accounting and auditing, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture* (ri.ja@mail.ru)

Potrivayeva Nataliya Volodymyrivna, *dr.sc.(econ.), assoc. prof.* (natalyapotrivaeva@yandex.ru)*,* **Zhorniak Maryna Ihorivna**, *Mykolayiv State Agrarian University* (marinochka-shornyak-28042010@yandex.ua)

Prudnikov Yurii Volodymyrovych, *candidate for a degree of the department of economic theory and intellectual property Zhytomyr National Agroecological University* (stasiy.ztgirl@mail.ru)

Puchko Anna Oleksandrivna, *graduate student, Kyiv National University of Trade and Economics* (yataru@ya.ru)

Shkil Nataliia Hennadiivna, *candidate for a degree, V.N. Karazin Kharkiv National University* (shkilnatalia@gmail.com)

Smoleniuk Ruslan Petrovych, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., rector, PIHE "Khmelnytskyi Economical University"* (kheu@hm.ukrtel.net)

Stefanyshyn Liliia Stefanivna, *cand.sc.(econ.), lecturer of the department of international economics, management and marketing, Ivano-Frankivsk Institute of Management TNEU* (liliua6@mail.ru)

Stelmashchuk Anton Mykhaylovych, *dr.sc.(econ.), professor, head of department of accounting and auditing, PIHE "Khmelnytskyi Economical University";* stelmaschuk_47@mail.ru

Stetsenko Volodymyr Valeriovuch, *cand.sc.(econ.), assistant professor the department of economic, theory and applied economics, Poltava University of Economics and Trade* (vladimirfun@gmail.com)

Svynous Ivan Viktorovych, *dr.sc.(econ.), professor, professor of the department of accounting and auditing, Bila Tserkva National Agrarian University;* **Pidhornyi Andrii Viktorovych,** *candidate for a degree, Cientific Research Institute productivity of agroindustrial complex* (isvinous@yandex.ua)

Tsvigun Inna Anatoliivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of department of business economics and social and labour relations, State Agrarian and Engineering University in Podilya;* **Brych Vasyl Yaroslavovych,** *dr.sc.(econ.), prof., professor department of international business and tourism, Ternopil National Economic University* (tsvigun.inna@yandex.ua)

Tsyhanenko Hanna Volodymyrivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of management of organization, Zhytomyr National Agroecologycal University***; Kobzar Svitlana Kazymyrivna,** *senior lecturer of the department of foreign languages, Zhytomyr State Technological University* (anna_tsygan@ukr.net)

Tymchak Vira Stepanivna, *graduate student, Zhytomyr National Agroecological University* (vistas84@mail.ru)

Vedernikov Mykhailo Danylovych, *dr.sc.(econ.), professor, head of the department of human resource management and economy of work, Khmelnytsky national university* (arh.mihael@gmail.com)*;* **Larycheva Hanna Vadymivna,** *senior lecturer, department of personnel management and labour economics; Donetsk national university (Vinnytsia)* (h.larycheva@donnu.edu.ua)

Vinichenko Ihor Ivanovych, *dr.sc.(econ.), prof., head of the department of economic theory and economics of agriculture;* **Trusova Natalia Viktorivna,** *cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate, Dnepropetrovsk State Agrarian and Economic University* (trusova_natalya5@rambler.ru)

Voloshan Iryna Hennadiivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor of department of accounting, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics* (irchik_v_@mail.ru)

Voloshchuk Vitalii Rostyslavovych, *governor Kamenetz-Podolsky of department JSC "Brokbiznesbank"* (vit_kp@ukr.net)

Voronkova Alla Ezhenivna, *dr.sc.(econ.), professor, head of international business management department* (voronkovaalla@yandex.com)*;* **Babenko Mykhailo Kostiantynovych,** *graduate student, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University* vertical.lg@mail.ru

Yurkiv Mykola Tarasovych, *graduate student, Lviv State Academy of Finance* (fantasticfour@ukr.net)